

合
口
十
十
又

ส่วนหนึ่งของ
การวิจัยชุด
โครงการ
ประวัติศาสตร์
รื้อท้องถิ่น
น้ำทะเลสาบ
สงขลา ได้รับ
ทุนสนับสนุน
จาก
สำนักงาน
กองทุน
สนับสนุน
การวิจัย
(สกว.)

เมืองหาดใหญ่

คนจีนกับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้

ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ : ที่ปรึกษา

ศุภมาน นฤมล วงศ์สุภาพ : ผู้เขียน

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยชุด ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เรื่อง

เมืองหาดใหญ่

คนจีนกับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ

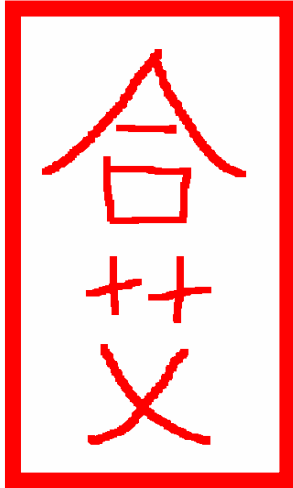
ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

แต่

พ่อประไพ –แม่หลุย นฤมล
ณภวัลย์ วงศ์สุภาพ ไปป เปล และ ปานปั่น
อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์
ผู้ร่วมทางทุกคน

...ผู้เป็นแรงบันดาลใจ

คำคุณูปการ

งานวิจัยเรื่อง “เมืองหาดใหญ่: คนจีนกับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้” เป็นงานหนึ่งในงานของเพื่อนร่วมงานอีก 7 ท่าน ภายใต้การประสานงานหัวหน้าโครงการวิจัยชุด ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อาจารย์ยังยุทธ ชูแว่น จากมหาวิทยาลัยศิลปากร งานชิ้นนี้ออกแบบในการทำงานแบบทวนกระแส ดูเสมือนทำงานประวัติศาสตร์ แต่ที่อาจารย์ยังยุทธ ตั้งใจไว้เป็นมากกว่านั้น คือเป็นงาน บูรณาการความรู้ทางด้านต่าง ๆ เพื่อมองท้องถิ่นภาคใต้บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีความเป็นมาที่ยาวนานมากทางด้านประวัติศาสตร์สังคมของภาคใต้ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่าย 4 ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทั้งทีมงาน และ สกว. ต่างฝันว่า เราอยากใช้งานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม สร้างเวทีให้ผู้คน คนเล็กคนน้อยมาเล่าเรื่องพูดคุยเรื่องราวของพวกเขา เพราะเราหวังว่าความรู้สึกเช่นนี้ อาจทำให้ผู้คนตั้งมิตีวัฒนธรรม ในฐานะเครื่องมือพัฒนาสังคม ออกมาจากแรงกดดันที่ ตกอยู่ภายใต้กระแสทุนนิยม วัตถุนิยมเต็มตัว โดยเฉพาะบนพื้นที่หาดใหญ่ แม้เรื่องราวที่เล่าจะถูกเล่าบนการตีความใหม่ก็ตาม งานวิชาการข้ามสาขาวิชาเช่นนี้จึงถูกผลิตออกมาในช่วงการเปลี่ยนผ่านวิธีคิด วิธีทำงานวิชาการของแวดวงวิชาการไทย ในความพยายามมองสังคมแบบบูรณาการ งานจึงมีความยากในตัวของมันเอง และยากยิ่งขึ้นอีกเมื่อกระบวนการทำวิจัย และเครื่องมือในการทำความเข้าใจสังคมของเรามีไม่มากพอที่ทำความเข้าใจความสลับซับซ้อน ของสังคมภาคใต้ ตลอดเวลาสามปีกว่าที่ทำงานชิ้นนี้ จึงเต็มไปด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะการศึกษาเรื่อง “เมือง”

กระแสความสนใจเรื่อง “คนจีน” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นกระแสที่กลับมาได้รับความสนใจมากขึ้น มีงานในต่างประเทศหลายชิ้นออกมาในช่วงห้าปีที่ผ่านมาหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ข้อเท็จจริงคือ คนจีนโพ้นทะเลต่าง ๆ ทั่วโลก ต่างมีบทบาทขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก และวงวิชาการโลกเคลื่อนมาศึกษากับโลกตะวันออกมากขึ้น และลึกขึ้น หาดใหญ่ คือตัวอย่างของเมืองใหญ่เมืองหนึ่งของประเทศไทยที่คนจีนมีบทบาทสูงนับตั้งแต่เริ่มเกิดชุมชนคนจีน ถึงปัจจุบัน แต่เรารู้จักตัวตน การดำรงอยู่ของเมืองต่าง ๆ เหล่านี้น้อยมาก งานชิ้นนี้เป็นความพยายามแรก ๆ ที่ต่อยอดจากความพยายามของกลุ่มคนบางกลุ่มในเมืองหาดใหญ่ที่พยายามรื้อฟื้น สืบทอด วัฒนธรรม พิธีกรรม ความทรงจำร่วมกันของคนในชุมชน งานยากเช่นนี้จึงทำให้เดินหลงทาง กระบวนการวิจัยเช่นนี้จึงทำให้ผู้วิจัยได้พบกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยรู้สึกขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ท่านอาจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ผู้เป็นตัวอย่างของความเปิ่นครู ความพากเพียร เรียนรู้ปรับเปลี่ยนความคิด เพื่อพิสูจน์สิ่งที่นักวิชาการได้คิด ท่านอาจารย์วิจารณ์ พานิช ท่านอาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช ท่านอาจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ท่านอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธ์ ท่านอาจารย์ฉัตร ทิพย์ นาถสุภา ท่านอาจารย์แถมสุข นุ่มนนท์ ท่านอาจารย์ชยันต์ วรธนะภูติ อาจารย์อุทัย ดุลยเกษม อาจารย์ฉลอง สุนทราวณิชย์ อาจารย์พรธณงาม เก้าธรรมสาร อาจารย์ภูวดล ทรงประเสริฐ ผู้กระตุ้นให้คิดหลายเรื่อง เจกเช่นเดียวกับอาจารย์ปาริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล อาจารย์ ชูลีพร วิรุฬพะ และอาจารย์ปราณี

วงศ์เทศ ผู้กรุณาอดทนอ่านงาน ใช้ความรู้อย่างมากในการช่วยแก้ไขงานวิจัยและวิจารณ์อย่างละเอียด เป็นระบบ ด้วยความเมตตา

ขอบคุณอาจารย์ยงยุทธ ชูแว่น และ เพื่อนร่วมทีมทั้งเจ็ดท่านคืออาจารย์กิตติ ต้นไทย อาจารย์สารูป ฤทธิ์ชู อาจารย์สุธัญญา ทองรักษ์ อาจารย์เลิศชาย ศิริชัย อาจารย์พิทยา บุขรรัตน์ อาจารย์ชัยวุฒิ พิชะกุล อาจารย์เอี่ยม ทองดี และกลุ่มวรรณกรรมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทุกท่าน รวมทั้ง เบญจวรรณ บัวขวัญ ที่ใช้เวลาเรียนรู้ร่วมกันตลอดโครงการ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่าย 4 ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย เบญจมาศ อาภา มด ที่ร่วมแก้ปัญหาและเอื้อต่องานวิจัยที่ยาวนานสามปี
ขอบคุณ สกว. อีกครั้งที่ตีพิมพ์งานชิ้นนี้เพื่อเผยแพร่ให้สาธารณชนได้ศึกษาต่อไป ในโอกาสที่โครงการวิจัยชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้งชุดโครงการสี่ ภูมิภาคได้รับเลือกให้เป็นผลงานวิจัยดีเด่น ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ปี พ.ศ.2546

เมื่อเริ่มงานชิ้นนี้ มีคนเล่าว่าคนหาดใหญ่มีตำนานเล่าเรื่องไฟไหม้และน้ำท่วม พวกเราได้มีส่วนร่วมกับเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ของหาดใหญ่พอดี ในเดือนพฤศจิกายน 2543 ทำให้เราพยายามจินตนาการย้อนกลับไปในอดีต เพื่อทำความเข้าใจความเป็นไปของชาวหาดใหญ่ เพราะบริเวณที่น้ำท่วมถึงสูงสุด คือ"ย่าน" ใจกลางเมืองการค้าหาดใหญ่ และความรุนแรงจากอุทกภัยครั้งนั้น เรากลับเห็นหาดใหญ่ฟื้นตัวเร็วมาก นี่คือนี่ที่เราอยากทำความเข้าใจหาดใหญ่มากขึ้น เหตุการณ์ครั้งนั้นคือจุดเริ่มต้นที่นักวิจัยและทีมร่วมเดินทาง มาด้วยกัน ขอขอบคุณอรุณศรี บัวแก้ว ผู้ช่วยงานวิจัยให้ลุล่วงด้วยความรัก ความอดทน เห็นความสำคัญของการร่วมสร้างงานให้ดีขึ้น ขอขอบคุณคุณมธุรส ศิริสถิตกุลที่ช่วยเก็บข้อมูลบางช่วง ขอขอบคุณนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการที่ช่วยเก็บข้อมูลบางส่วน และอีกหลายคนที่เห็นความสำคัญของงานโดยนำข้อมูล มาแบ่งปันต่อภาพความเข้าใจหาดใหญ่ร่วมกัน ขอขอบคุณอาจารย์วัฒนา สุภักดิ์ศิลป์ อาจารย์นายแพทย์อานนท์ แมนมนตรี ในความสนใจร่วมกัน เพื่อนนักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ภาควิชาสารัตถศึกษาฯ / คณะศิลปศาสตร์ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่ช่วยเอื้อต่องานในขณะปฏิบัติหน้าที่ราชการ

งานที่ยาวนานและยากเช่นนี้ผู้วิจัยกลับได้พบ เพื่อนร่วมทางมากมายที่ให้ความร่วมมือ แทบทุกกลุ่ม มีบ้างที่ อาจเป็นปัญหาความไม่เข้าใจของเราและเขา งานนี้จึงทำให้ผู้วิจัยรู้จักชีวิต วิธีคิดของคนมากขึ้น งานจึงเกี่ยวข้องกับคนหลายร้อยคน ในการจัดทำฟอร์ม การพูดคุย สัมภาษณ์ เวทีเล่าเรื่อง เนื้องานและเสียงของท่านผู้เฒ่าเหล่านั้นได้ถูกบันทึกไว้ในหนังสือเล่มนี้ ตามเจตนารมณ์ของท่าน บ้างมอบเอกสารเก่าหลายชิ้นและของเก่าไว้เพื่อนำไปขยายผลต่อคนรุ่นหลัง ขอขอบคุณคุณเคร่ง สุวรรณวงศ์ คุณชาญ สีลาภรณ์ คุณลุงนุกูล มุนีสิทธิ์ และผู้เฒ่า อากง อาม่าแห่งหาดใหญ่อีกหลายท่าน โดยเฉพาะร้านน้ำชา ร้านโกแก้ว ร้านเลือดหมูสาย2 ร้านติ่มซำในเมืองเก่าหาดใหญ่ ขอขอบคุณคุณหมออนันต์และคุณหมอรชนี บุญโสภณ อาจารย์อัมพร ศรประสิทธิ์ และกลุ่มชมรมคนรักหาดใหญ่ ใน

ความตั้งใจขับเคลื่อนสังคมขนาดใหญ่ให้มีสีสันทางวัฒนธรรม รวมทั้งกำลังใจและทางออกในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

ขอบพระคุณผู้อาวุโสคนจีนหาดใหญ่ดั้งเดิม ที่บอกเล่าเรื่องราวมากมาย มีคติธรรม ความมุ่งหวังเพื่อคนรุ่นใหม่ มีเรื่องเล่า รูปภาพ สิ่งของ ที่น่าชื่นชม ตื่นเต้นสนุก มีสีสัน แฝงความโศกเศร้า กำสรวล เสมือน จังหวะดนตรีแห่งชีวิตของเมืองหาดใหญ่ ขอบขอบคุณกลุ่มสมาคมคนจีนทั้งหมดที่ตระหนักถึงความสำคัญของงานชิ้นนี้ งานชิ้นนี้เป็นเพียงภาพสะท้อน ในการทำความเข้าใจคนจีนกลุ่มหนึ่ง ในบริบทเมืองไทย ท่ามกลางคนจีนต่างๆ ทั่วโลก คำขอบคุณทั้งปวงปรากฏออกมาเป็นงานชิ้นนี้ นี่เป็นเหตุให้บทที่เจ็ดยาวเกือบหนึ่งร้อยหน้า ขอบขอบคุณกสิณ จิโรจน์สินธุ์ และคุณสงวน โสภา ในความกรุณาทุกเรื่อง

งานชิ้นนี้ทำให้ผู้วิจัยได้พบพบ ได้ใช้เวลาเรียนรู้จากคุณลุงที่ จิระนคร ผู้กรุณาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในแง่ข้อมูล เอกสาร รูปภาพ หนังสือ และพาไปเยี่ยมชมสถานที่สำคัญ ท่านไม่รู้ลึกเห็นเหนื่อยที่จะทำงานเลย หากไม่ได้ท่าน ช่วยคุ้มครองและช่วยเหลือ ผู้วิจัยในการทำงานชิ้นนี้ งานชิ้นนี้คงไม่น่าสนใจเลย หากผู้วิจัยได้ล่วงเกินท่าน และครอบครัวไป กราบขอภัยท่านและครอบครัวด้วย สิ่งที่ท่านवादหวังไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลัง ผู้วิจัยได้ทำเสร็จแล้ว และขอขอบคุณพี่ลักษมี พี่บุปผา บุตรีท่าน ผู้วิจัย รู้สึกซาบซึ้งมากที่ทำให้เกียรติเชิญ ไปงานพระราชทานดินฝั่งศพคุณลุงที่ จิระนคร และนี่เป็นพลังใจหนึ่งที่ทำให้งานนี้ลุล่วง ขอขอบคุณ คุณกิตติ จิระนคร สำหรับความตั้งใจของท่าน รวมทั้งทุกท่านที่ผู้วิจัยไม่ได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้

งานวิจัยชิ้นนี้ไม่สามารถสำเร็จได้เลย ถ้าไม่ได้ความเมตตา และแรงบันดาลใจจากท่านอาจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ รับเป็นที่ปรึกษาโครงการ งานทุกชิ้นของท่าน คือครูสอนผู้วิจัยให้คิด และพยายาม ถอดรหัสความคิดของท่าน ข้อวิจารณ์ของท่าน ผู้วิจัยใส่ใจและจดจำไว้เพื่อนำไปส่องทางในโลกวิชาการ ต่อ ความบกพร่องของงานนี้ ถือเป็นความอ่อนด้อยของนักวิจัยคนเดียว นอกจากนั้นท่านและคุณป้าแดง ยังเอื้ออาทรผู้วิจัยเสมอมา ขณะไปเยี่ยมเยือนอาจารย์ทุกครั้งเหมือนคำปณิธาน ชื่นนำผู้วิจัยให้ทำงานอย่างมีสติ และสิ่งทั้งหมดที่เอ่ยมา คือเสน่ห์ของงานวิจัย เบื้องหลังงานวิจัยนี้มีคุณพ่อประไพ คุณแม่ หลุย นฤมล คุณณวลย์ และลูกทั้งสามคน การทำวิจัยได้ช่วงชิงเวลาส่วนตัวของลูกและครอบครัวไป ผู้วิจัยรำลึกถึงความเสียสละและพลังเกื้อหนุนนี้เสมอ ฐานชีวิตที่ทำให้มีพลังใจ และความเข้มข้นในการทำงาน รวมทั้ง การใช้ชีวิตแบบสามัญ คือ ลูกทั้งสามคน ไปปี เปล และปานปัน

ด้วยความคารวะ

ศุติมาน นฤมล วงศ์สุภาพ

มีนาคม 2547

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	(1)
สารบัญภาพ	(5)
สารบัญตาราง	(10)

บทที่ 1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : บทบาทคนจีนและการสร้างเมืองหาดใหญ่

1

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและท้องถิ่นศึกษา
2. ประวัติศาสตร์ชาติกับประวัติศาสตร์สามัญชน
3. จุดประสงค์ในการศึกษา
4. คำถามในการวิจัย (Research Question)
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
6. กระบวนการในการศึกษาวิจัย
7. วิธีคิดในการเดินเรื่อง การเรียบท และวิธีศึกษา

บทที่ 2 บริบทของสงขลาในฐานะหัวเมืองภาคใต้ : ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงต่อหาดใหญ่

23

- 2.1 บริบททางเศรษฐกิจการเมืองที่เชื่อมต่อสงขลากับอำนาจรัฐกลาง นครศรีธรรมราช มลายู
- 2.2 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองของสงขลาที่มีต่อรัฐบาลและหัวเมืองอื่น ๆ ในกระแสความเปลี่ยนแปลง
- 2.3 การเติบโตของเศรษฐกิจระบบเงินตราและการทดแทนระบบส่วย
- 2.4 บทบาทของคนจีนในภาคใต้ทางด้านเศรษฐกิจในช่วงก่อนและการปฏิรูปการปกครอง
- 2.5 นโยบายของรัฐบาลกลางต่อคนจีนอพยพก่อนและหลังปฏิรูปการปกครอง
- 2.6 นโยบายรัฐไทยกับการดึงคนจีนในกิจการสวนยางเพื่อดำเนินจักรวรรดินิยมอังกฤษ

บทที่ 3 จากบ้านสู่เมือง : ชุนนิพัทธ์จินนกร และคนจีนกับการสร้างเมืองหาดใหญ่ 54

- 3.1 การสร้างนัยยะความหมายของเมืองหาดใหญ่ : ความคลุมเครือและความเปลี่ยนแปลงของ “ขอบแดน” ในประวัติศาสตร์
- 3.2 ย้อนรอยชุมชนเก่า : พัฒนาการของชุมชนรายรอบ “ชุมชนคนจีนหาดใหญ่” และการสร้างความหมายของพื้นที่
- 3.3 สภาพชุมชน เศรษฐกิจสังคมของหาดใหญ่มาก่อนและช่วงทางรถไฟมาถึง

บทที่ 4 พัฒนาการเมืองหาดใหญ่ : สภาพชุมชน เขตแดน และการสร้างความหมายเมือง 87

- 4.1 ความเป็นมาของการสร้างทางรถไฟสายใต้ และความเปลี่ยนแปลงของหาดใหญ่
- 4.2 แนวคิดเรื่องเทคโนโลยีการคมนาคม กับการกลายเป็นเมือง (Technological determinism and city)

บทที่ 5 เจียกี้ชี กับคนจีน และการสร้างเมืองหาดใหญ่ในยุคของการสร้างรถไฟสายมลายู 119

- 5.1 เจียกี้ชี หรือ ชุนนิพัทธ์จินนกร เขาคือใคร
- 5.2 เจียกี้ชี กับ บทบาทในการสร้างทางรถไฟสายแหลมมลายู
- 5.3 เจียกี้ชี (ชุนนิพัทธ์จินนกร) กับการสร้างบ้านสร้างเมืองของชุมชนคนจีนหาดใหญ่
- 5.4 ยุคการทำเหมืองแร่
- 5.5 การสร้างตลาด และย่านศูนย์การค้าขายของหาดใหญ่
- 5.6 การได้รับราชทินนามจากรัฐไทย

บทที่ 6 การคมนาคมและการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยของเมืองหาดใหญ่ 165

- 6.1 เงื่อนไขจากการคมนาคม กับการขยายตัวของเมืองหาดใหญ่
 - 6.1.1 สายน้ำ สายเชื่อมชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมของคนละแวกหาดใหญ่
 - 6.1.2 การเปลี่ยนฐานการคมนาคม จากทางน้ำ สู่ทางบก
 - 6.1.3 การคมนาคมทางรถไฟ

- 6.2 เงื่อนไขของการเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองขนาดใหญ่ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการมาถึงของทางรถไฟสายใต้
- 6.2.1 ปัจจัยอันเนื่องมาจากการทำเหมืองแร่และธุรกิจค้าแร่
 - 6.2.2 ปัจจัยจากเศรษฐกิจการยาง สวนยาง พืชเศรษฐกิจใหม่ของภาคใต้
 - 6.2.3 การขยายตัวของภาคการค้า เครื่องอุปโภคและบริโภค และภาคบริการ
 - 6.2.4 การขยายตัวของการค้าชายแดน และการค้าระหว่างประเทศของเมืองขนาดใหญ่
- 6.3 วิถีชีวิตชาวหาดใหญ่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและในยุคการพัฒนาให้ทันสมัยนิยม
 โรงหนังและคาสีโน
 จากโรงเรียน สู่วัฒน

บทที่ 7 คนจีน และแนวคิดสวัสดิการสังคมของคนจีนหาดใหญ่ยุคหลังการสร้างทางรถไฟ 208

- 7.1 ผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์จีน : รอยต่อของจีนหลายสายรากบนแผ่นดินหาดใหญ่
- 1. ชาวฮกเกี้ยน
 - 2. ชาวจีนแคะ หรือชาวฮากกา
 - 3. ชาวไหหลำ
 - 4. ชาวกวางสี
 - 5. ชาวแต้จิ๋ว
 - 6. ชาวกวางตุ้ง
- 7.2 ระบบการควบคุมคนจีนของประเทศไทย
- 7.3 สมาคมจีนในหาดใหญ่: การก่อเกิด พัฒนาการ: รอยต่อของจีนแต่ละสายรากบนแผ่นดินใหม่
- 1. มูลนิธิจงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาหงฮั่ว หาดใหญ่
 - 2. สมาคมจีนแคะหรือฮากกา
 - 3. มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี(ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)
 - 4. สมาคมไหหลำภาคใต้
 - 5. สมาคมฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา
 - 6. สมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่
 - 7. สมาคมรวมมิตร(ป็นชั้นชัก) หาดใหญ่
 - 8. สมาคมกวางสีแห่งหาดใหญ่
 - 9. สมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่

10. มุลนิธิศิริธรรม(เต็กเซียนถ่อง) หาดใหญ่
11. มุลนิธิเทิดกิมมิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดใหญ่
12. มุลนิธิมงคลธรรมสงเคราะห์ประชาหาดใหญ่

7.4 แนวคิดการจัดสวัสดิการของคนจีน

- 7.4.1 แนวคิดสวัสดิการการสังเคราะห์
- 7.4.2 แนวคิดสวัสดิการด้านสาธารณสุข
- 7.4.3 แนวคิดสวัสดิการด้านการศึกษา

7.5 พัฒนาการของโรงเรียนศรีนคร หรือโรงเรียนจงฝ่ายฉินในอดีต

บุคลากรรวม	303
บรรณานุกรม	311
ภาคผนวก	

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนที่อาณาเขตทางการเมืองของจังหวัด	2
2 แผนที่อาณาเขตอำเภอหาดใหญ่ติดกับอำเภออื่นในจังหวัดสงขลา	5
3 แผนที่ทางอากาศเมืองหาดใหญ่ ปี พ.ศ. 2534	6
4 แผนที่สงขลา ทะเลสาบ และจังหวัดใกล้เคียง	23
5 แผนที่สงขลาแสดงบริเวณเมืองใหม่ เกาะยอ หัวเขาแดง จากสมุดภาพสงขลา	24
6 แผนที่สงขลาปรับปรุงจากแผนที่ร่วมสมัยเพื่อแสดงเฉพาะถนนและจุดสำคัญบางจุด เพื่อหนังสือสมุดภาพสงขลามหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2336	25
7 แผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางของสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรม พระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ในการเสด็จตรวจราชการหัวเมืองภาคใต้ พ.ศ.2427	27
8 แผนที่มณฑลนครศรีธรรมราช	28
9 แผนที่แสดงสภาพภูมิประเทศและแหล่งชุมชนโบราณบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งมี ทางออกสู่ทะเลในอดีตได้ ทั้งบริเวณปากคลองสงขลาและบริเวณทางตอนเหนือตามแนว แม่น้ำปากพนัง	29
10 แผนที่หาดใหญ่จากการเขียนมือ ยุคสร้างวางแปล	54
11 แผนที่กรมแผนที่ทหารอำเภอหาดใหญ่ พ.ศ. 2530	59
12 คลองอู่ตะเภา	67
13 ภาพได้สะพานซึ่งในอดีตคือหาดทรายใหญ่	68
14 แผนที่เขตแดนชุมชน คน ห่อมบ้านต่าง ๆ รอบชุมชนคนจีน ตำบลหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาในอดีต	72
15 แผนที่แสดงเส้นทางรถไฟสายใต้ (MAP OF SOUTHERN RAIL ROUTES)	92
16 แผนที่แสดงการเปิดเดินรถไฟสายใต้แต่ละตอน	93
17 หัวรถจักร Nos 151-5. No.151 รุ่นแรกของกรมรถไฟไทยที่สามารถกลับหัวได้ ในระหว่างปี พ.ศ. 2463-2473	94
18 รถไฟสายเพชรบุรี รุ่นที่ 2 นำเข้ามาในปี พ.ศ. 2457	95
19 หัวรถจักรรถไฟสายใต้ seven 0-6-OT ปี พ.ศ. 2463-2473	98
20 หัวรถจักร ร.ฟ.ท. พ.ศ. 2455-2462	102

21	ภาพของ เจียกี้ชี หรือ ขุนนิพัทธ์จีนนคร	119
22	ครอบครัวของขุนนิพัทธ์จีนนคร	122
23	แผนที่แสดงทางรถไฟจากกรุงเทพฯ – โคกโพธิ์ ซึ่งเจียกี้ชี มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างทั้งสถานีย่อยและสถานีใหญ่ที่ปรากฏในช่วงปี พ.ศ.2454-2461	127
24	แผนที่เครือข่ายของกรมรถไฟไทย ปี พ.ศ. 2475 แสดงเส้นทางการเดินรถ	128
25	รถไฟสายใต้ที่ใช้เครื่องยนต์ Mikado No 362 วิ่งเส้นทาง จ. นครศรีธรรมราช	128
26	คนงานบริเวณ อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช กำลังขนไม้ฟืนขึ้นไปยังขบวนรถไฟรุ่น Pacific No 835 และ Mikado No.927	129
27	รถไฟขบวน No 552 วิ่งจากไทยไปสิงคโปร์	130
28-29	ภาพแสดงชุมทางรถไฟหาดใหญ่และสภาพเมืองหาดใหญ่ในอดีต พ.ศ. 2510 บ้านเรือนตึกกรมบ้านช่องยังไม่ขยายตัวกลายเป็นเมืองใหญ่เช่นปัจจุบัน	131
30	แผนผังการวางแปลนเมือง และการตัดถนนของเจียกี้ชี	134
31	ภาพถ่ายเมืองหาดใหญ่ ปีพ.ศ. 2467	135
32	ถนนสาย 1 หรือถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ย่านศูนย์กลางการค้าเมืองหาดใหญ่ ได้รับอิทธิพลจาก ปิ่นัง และอีโป การสร้างตึกแถวแบบชิโนโปรตุกีส ในอดีตคนจีนต่างค้าสามารถซื้อที่ดิน ได้ โฉนดรุ่นแรกๆ จึงเป็นชื่อคนจีน ต่างค้าที่เข้ามาทำกินในเมืองไทย คุณชาญ ลีลาภรณ์นำ โฉนดที่ดิน ถนนสาย 1 มาให้ดู พบหลักฐานยืนยันเช่นเดียวกัน	137
33	ที่ล้างแร่ ของบริษัทนิพัทธ์และบุตรจำกัด	140
34	เหมืองแร่บริษัทนิพัทธ์และบุตรจำกัด ตำบลท่าช้าง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	142
35	เหมืองแร่ ของบริษัทนิพัทธ์และบุตรจำกัด กำลังใช้น้ำฉีดหาแร่	138
36	เหมืองแร่ของขุนนิพัทธ์จีนนคร ที่ตำบลท่าช้าง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	142
37	เหมืองแร่บริษัทนิพัทธ์และบุตรจำกัด ตำบลท่าหม่อไพร อ.จะนะ จ.สงขลา	143
38	ท่านขุนนิพัทธ์จีนนคร กำลังยืนกับคนงาน (ขวา) หน้าโครงไม้ในเหมืองของบริษัทนิพัทธ์ และบุตรจำกัด	143
39	ภาพเหมืองของขุนนิพัทธ์จีนนคร ในเขตจังหวัดสงขลา	144
40	ภาพการเปิดตลาดเจียกี้ชี ของขุนนิพัทธ์จีนนคร	145
41	ภาพการเปิดตลาดเจียกี้ชี ของขุนนิพัทธ์จีนนคร มีการนำมโนราห์มาแสดง	146
42	คบคิดคนสำคัญของหาดใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการวางฐานเมืองหาดใหญ่ร่วมกับ ขุนนิพัทธ์จีนนคร พระยาอรรณพวิสุนทร และ พระเสน่หามนตรี	148
43	ภาพตลาดสดหาดใหญ่	149
44	นายกี้ จิระนคร บุตรชายของขุนนิพัทธ์จีนนคร อดีตท่านเป็นนายกเทศมนตรีเมือง หาดใหญ่	150

45	รถไฟ No 564.28 วิ่งเส้นทางกรุงเทพฯ – บัตเตอร์เวอร์ธ ใกล้เมือง1 Alor Star หลังสงครามโลกครั้งที่ 2	157
46	ภาพคลองอุตะเถา แม่น้ำสายสำคัญของผู้คนในอำเภอหาดใหญ่ สายน้ำเชื่อมโลกของคน หาดใหญ่ออกไปสู่โลกภายนอกที่ทะเลสาบสงขลา	165
47	ภาพวัดเก่าแก่ วัดอุตะเถา สมัยกรุงศรีอยุธยาริมฝั่งคลองอุตะเถา	166
48	ภาพวิถีชีวิตคนความผูกพันของชาวบ้าน ริมคลองอุตะเถา สายน้ำแห่งชีวิตที่หล่อเลี้ยงผู้คน และเป็นทางเชื่อมต่อกันในที่ต่าง ๆ ก่อนถนนมาถึง	166
49	ภาพสายน้ำ และ วัดอุตะเถา วัดเก่าแก่ สมัยกรุงศรีอยุธยาริมฝั่งคลองอุตะเถา	167
50	ภาพถนนกาญจนาภิเษกตัดกับถนนสุภสารรังสรรค์ ในอดีต คือถนนไทรบุรี เดิม ที่เชื่อมต่อ สงขลากับไทรบุรี	169
51	ภาพ ถนนศรีถวนารถ ถนนตัดผ่านปลายถนนนิพัทธ์อุทิส สาย หนึ่ง สอง และสาม	170
52	แผนที่ แสดงเส้นทางการเดินรถไฟหาดใหญ่จากบอร์ดแสดงนิทรรศการ สกว.สัญจร ภาคใต้ โครงการวิจัยชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา วันที่ 19-21 กรกฎาคม 2547	171
53-54	ภาพสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ ถ่ายจากด้านข้างสถานีถนนรถไฟ ไปจรดถนน ธรรมบุญวิถีทางด้านซ้ายมือ เปรียบเทียบภาพในอดีต กับภาพในปัจจุบัน	172
55	บ้านพักคนงานรถไฟ	173
56	ภาพสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ในปัจจุบัน	173
57	อาคารโรงแรมหาดใหญ่เดิม	174
58	ภาพถ่ายทางอากาศของ สถานีชุมทางรถไฟเมืองหาดใหญ่ ปี พ.ศ. 2529	175
59	ภาพถ่ายทางอากาศของ สถานีชุมทางรถไฟเมืองหาดใหญ่ ปี พ.ศ. 2529	176
60	ห้องอาหารภายในโรงแรมรถไฟหาดใหญ่	179
61	ชุมชนได้สะพานข้ามทางรถไฟ ดัดถนนรัดการ ปลายถนนนิพัทธ์อุทิสสายหนึ่ง	181
62	ภาพหัวจักรรถไฟ สถานีชุมทางรถไฟหาดใหญ่	182
63	รัฐมนตรีกระทรวงการคลังเดินทางมาเปิดบ่อนคาสีโนที่หาดใหญ่	195
64	ภาพโรงพยาบาลใน อดีต ของ เมืองหาดใหญ่ และภาพน้ำท่วมเมืองหาดใหญ่	195
65	โรงแรมแหลมทอง โรงแรมเก่าแก่ของหาดใหญ่ บนถนนประชาธิปไตย ตัดกับถนน นิพัทธ์อุทิส หนึ่ง และ สอง	199
66	โรงแรมคิงส์ ตั้งอยู่ถนนนิพัทธ์อุทิส สายหนึ่ง โรงแรมเก่าแก่อีกแห่งของหาดใหญ่	199
67	ภาพไฟไหม้เมืองหาดใหญ่	200
68	ภาพความร่วมมือของสมาคมคนจีนทั้ง ห้ากลุ่มสมาคม สมาคมแต้จิ๋ว ฮกเกี้ยน กวางสี	

ไหลหล้า และฮากกา ในการเสด็จเยี่ยมประชาชนในอำเภอหาดใหญ่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อ 19 มีนาคม 2502	208
69-70 แสดงแผนที่เมืองหาดใหญ่ และเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จากแผนที่กรมทหาร และภาพแผนที่หาดใหญ่เพื่อการท่องเที่ยว คลองที่เห็นในแผนที่ คือ คลองเตย คู่นานกับ คลองอุ้ตะเภาทงด้านซ้ายมือ	209
71 -72 ภาพร้านถ่ายรูปโป๊จีนในสมัย ปีพ.ศ.2467 ใกล้ตลาดโลกเสม็ดขุน เปรียบเทียบกับ ร้านโป๊จีนในปัจจุบันยุครุ่นหลาน	220
73 สมาคมก่องลิ่วหาดใหญ่	223
74 สมาคมแคะหาดใหญ่	230
75 แสดงคณะสมาคมคนจีนทั้งห้าสมาคมเข้าร่วมรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในคราวเยี่ยมพสกนิกรที่เมืองหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2502	231
76 ภาพด้านหน้าของมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาตา ตั้งอยู่ที่ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 หาดใหญ่	232
77-78 รูปภาพของขุนนิพัทธ์จันทรเพื่อแสดงความรำลึกถึง ภายมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์ คนชราอนาตา และบรรยากาศภายใน	232
79 นายชีกิมหยงและนางละม้าย ฉัยยากุล ผู้บริจาคที่ดินคนสำคัญของหาดใหญ่ เป็นผู้บริจาค และก่อตั้งมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาตาด้วย	233
80 บรรยากาศภายในมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาตา	235
81 ด้านหน้าของ฼าปนกิจศาลา ภายในมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาตาเป็นสถานที่ จัดงานศพของคนชราในมูลนิธิและคนภายนอกที่มาขอใช้สถานที่	236
82 สมาคมฮากกา ปัจจุบันตั้งอยู่ ณ เลขที่ 43 ถนนชีอุทิศ อำเภอหาดใหญ่	237
83 บริเวณด้านหน้าของสมาคมฮากกา ยังเป็นสถานที่ออกกำลังกายในยามเช้าของ ชาวจีนแคะ	238
84 บริเวณด้านหน้าของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงต้ง)	239
85 อาคารภายในมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงต้ง)	245
86 คณะกรรมการมูลนิธิ มิตรภาพสามัคคีเดินทางไปเยี่ยมประเทศจีน	245
87 พิธีเปิดมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี ในปี พ.ศ.2499	246
88 กิจกรรมส่งเสริมการศึกษาของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงต้ง)	252
89-90 กิจกรรมของชมรมดนตรีจีนที่มูลนิธิภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงต้ง)	253
91-92 เหตุการณ์น้ำท่วมเมืองหาดใหญ่	254
93 การแสดงเชิดสิงโตในวันตรุษจีน ของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงต้ง)	255

94	พระพุทธรูปพระมหาเถระไต้สงโใจซื่อ	256
95	ภาพสุสานของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี ที่ตำบล บ้านพร อำเภอนาดใหญ่	258
96	โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)	260
97	พิธีเปิดคลินิกมูลนิธิต่งเซียเซี่ยงตึ้ง	260
98	ภาพกิจกรรม การให้บริการ และการสังเคราะห์ให้แก่ชุมชนหาดใหญ่ของโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพ สามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)	263
99	บริเวณด้านหน้าของสมาคมไ้หล่าแห่งภาคใต้	264
100	สมาคมสกลีเยนแห่งจังหวัดสงขลา	265
101	ทางเข้าสมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่	266
102	สมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่	266
103	ด้านหน้าสมาคมรวมมิตร (ป็นขันชัก) หาดใหญ่ บริเวณถนนหอยมุกข์หาดใหญ่	267
104	กรรมการสมาคมรวมมิตร (ป็นขันชัก) หาดใหญ่ ชุดปัจจุบัน	267
105	สมาคมกว๋องสิ่วแห่งหาดใหญ่	268
106	ด้านหน้าของสมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่	269
107	การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้หญิงชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งเป็นคณะกรรมการและสมาชิกของสมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่	269
108	กิจกรรมของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)	272
109	ที่ตั้งของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)	277
110	กิจกรรมทางด้านส่งเสริมการศึกษาของสมาคมจีน	278
111	ภาพโรงเรียน นักเรียน ครูของโรงเรียน จงฮวายฉวิน ปี พ.ศ.2470	281
112	ภาพโรงเรียนจงฮวายฉวิน ในปี พ.ศ.2472	282
113	ภาพรูปปั้น ของซีกิมหยงและนางละม้าย ฉัยยกุล ผู้บริจาคที่ดินให้โรงเรียนศรีนคร หน้า โรงเรียนฝ่งถนนธรรมบุญ	284
114	ภาพอาคารโรงเรียนศรีนครใน	286
115	ภาพนายนิคม ปรีชาวีรกุล	287
116	ภาพกลุ่มคนจีนหาดใหญ่ผู้มีอุปการคุณต่อโรงเรียนศรีนคร	288
117-119	ภาพพิธีเปิดอาคารเรียนหลังใหม่ โรงเรียนศรีนคร โดย ฯพณฯ ท่าน พลเอกเปรม ติณสูลานนท์	289
120	ภาพคุณนายกังส้งแสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ คนจีนผู้มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนคนจีนหาดใหญ่	289
121	ภาพกิจกรรมของมูลนิธิ ฯครูและนักเรียน โรงเรียนศรีนคร	290
122	ภาพอาคารใหม่ของโรงเรียนศรีนคร	291

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงจำนวนบ้านและวัดเมืองสงขลา ก่อนปี พ.ศ. 2440	58
2 แสดงลำดับเวลาพัฒนาการจาก “บ้าน” สู่อการกลายเป็น “เมืองหาดใหญ่”	60
3 แสดงพัฒนาการและลำดับเหตุการณ์สำคัญของ “หาดใหญ่”	61
4 แสดงรายชื่อนายอำเภอของอำเภอฝ่ายเหนือตามลำดับเวลา โดยลักษมี จิระนคร ผู้สนใจเรื่องเมืองหาดใหญ่ ได้ทำการศึกษาประวัติเมืองหาดใหญ่	77
5 แสดงพัฒนาการของการสร้างทางระยะเวลาการสร้าง ระยะทาง ในการเปิดรถไฟ สายใต้แต่ละตอน	100
6 แสดงกำหนดการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้จากเพชรบุรี ถึงระแงะ	106
7 แสดงพัฒนาการของการสร้างทางระยะเวลาการสร้าง ระยะทาง ในการเปิดรถไฟสายใต้แต่ละตอน	124
8 แสดงการขอประทานบัตรทำเหมืองของขุนนิพัทธ์จินนทรและครอบครัวตั้งแต่ ปี พ.ศ.2468	141
9 แสดงปริมาณสินค้าที่ได้ส่งออกจากสถานีหาดใหญ่ พ.ศ. 2461-2481	192
10 แสดงสรุปประเด็นความแตกต่างของเงินกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จากงานวิจัยของ สกินเนอร์	209
11 คณะกรรมการมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) รุ่นที่ 18	249

บทหนึ่ง

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : บทบาทคนจีนและการสร้างเมืองหาดใหญ่

ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและท้องถิ่นศึกษา

จากการศึกษา การประมวลองค์ความรู้เรื่อง "ท้องถิ่นศึกษา" ในมิติประวัติศาสตร์ของขงยูท ชูแวน (2542 : 7-12) พบว่า การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับ "ท้องถิ่น" ในอดีต กระแสหลักตกอยู่ในกระแสของประวัติศาสตร์ และเป็นกระแสประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่อยู่ในกรอบของประวัติศาสตร์ชาติ ความสนใจเรื่อง "ท้องถิ่น" จากศูนย์กลางอำนาจรัฐมีมาก่อนสมัยรัชกาลที่ 4 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ประเทศไทยถูกกดดันจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกมากขึ้น ทำให้กระแสเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้รับความสำคัญต่อรัฐไทยในการยืนยันสิทธิการครอบครองหัวเมืองที่มีมาในประวัติศาสตร์ จนกระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้เปิดโอกาสให้ "ท้องถิ่น" ได้มีบทบาทในฐานะตัวแทนการปกครองมากยิ่งขึ้น และกระแสแนวคิดเรื่องชาตินิยมในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งกำหนดให้วัฒนธรรมของชาติเป็นวัฒนธรรมของประเทศไทย..ทำให้เกิดกระแสการครอบงำทางวัฒนธรรม (รวมทั้งวัฒนธรรมในการศึกษา) จากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น และละเลยความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ผ่านมามักเป็นการศึกษาเรื่องของเมืองและ/หรือ ประสิทธิภาพด้านใดด้านหนึ่งของผู้คนในท้องถิ่น โดยไม่ให้ความสำคัญกับบริบทด้านอื่น ๆ และหน่วยทางกายภาพของท้องถิ่นหรือเป็นการรายงานข้อมูลเบื้องต้นขาดการวิเคราะห์ และเป็นมุมมองจากภายนอกหรือปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว

นอกจากนั้นแล้ว ขงยูท ชูแวน (2542 : 43-44) ยังเสนอว่า ในช่วงของพัฒนาการของการศึกษาท้องถิ่นในเชิงประวัติศาสตร์ช่วง พ.ศ. 2500-2520 การศึกษาท้องถิ่นได้ก้าวเข้าสู่การเน้นเนื้อหาให้สัมพันธ์อยู่ในกรอบประวัติศาสตร์ชาติไทย โดยการสนับสนุนจากรัฐบาลและคนในท้องถิ่นที่ได้รับการศึกษาตามระบบใหม่ นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ทำให้เรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้รับการ ปรากฏตัวต่อสาธารณชน ในรูปการยกย่องเชิดชู จากปฏิกิริยาที่เคยถูกกดทับมาเป็นเวลานานจากประวัติศาสตร์ชาติ เป็นเรื่องท้องถิ่นที่อยู่ในกรอบของการ

อ้างอิงจากเอกสารราชการ ในขณะที่เรื่องราวของชุมชนหมู่บ้านและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ปรากฏตัวขึ้น โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง มีการศึกษาประวัติของเมืองหรือ จังหวัดขึ้น

จนกระทั่ง การศึกษาท้องถิ่นเชิงประวัติศาสตร์ ก้าวเข้าสู่ พ.ศ.2520-2540 พัฒนาองค์ความรู้ไปสู่เรื่องราวของเมือง ชุมชนโบราณ ชุมชนหมู่บ้านและแนวคิดที่เกี่ยวกับความหลากหลายของท้องถิ่น (ขงยุทธ, 2542 : 53) ขณะเดียวกันกระแสความตื่นตัวเรื่องท้องถิ่นของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นนักปราชญ์ ปัญญาชนพื้นบ้าน หรือปัญญาชนที่ทำงานในท้องถิ่นได้งานรับต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด โดยเก็บรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งเรื่องราวของชุมชน บุคคลสำคัญ นักคิด คติชนวิทยา โบราณสถาน ของใช้เครื่องมือการผลิตต่าง ๆ ไว้บ้าง ดังเห็นได้จากสถาบันทักษิณคดีศึกษา ที่เกาะยอ มหาวิทยาลัยทักษิณโดยศาสตราจารย์สุริยวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ผู้ก่อร่างสร้างสถาบันแห่งนี้ (ดู สุริยวงศ์: กราบนำดาบนทางชีวิตและงานของสุริยวงศ์ พงศ์ไพบูลย์) จะเห็นได้ว่าข้อเท็จจริงของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้กระจายอยู่ตามวัด ผู้คน วรรณกรรมพื้นบ้าน มุขปาฐะ พิธีกรรม รูปภาพ ของส่วนตัว สถานที่ต่าง ๆ นอกเหนือจากที่ปรากฏเฉพาะประวัติศาสตร์ราชสำนักซึ่งได้รับการบันทึก รวบรวมเป็นระบบ ดังนั้นหลักฐานต่าง ๆ ที่รวบรวมจากข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน อาจนำมาซึ่งโฉมหน้าของประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันหรือเพิ่มรายละเอียดของข้อเท็จจริงอันจะนำไปสู่พลังและความแตกต่างในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ดีขึ้น

2. ประวัติศาสตร์ชาติ กับ ประวัติศาสตร์สามัญชน

ภาพที่ 1 แสดงแผนที่อาณาเขตทางการเมืองของจังหวัดสงขลา

โดยทั่วไป กระแสเรื่องท้องถิ่นศึกษาที่ผ่านมามักอยู่ในกรอบประวัติศาสตร์ชาติไทย ซึ่งใช้หลักฐานของทางราชการเป็นหลัก ทำให้เรื่องราวของท้องถิ่นที่ถูกนำเสนอ ถูกจำกัดด้วยข้อมูลจากทางราชการที่เลือกหยิบแต่ประเด็นหรือมุมมองของทางราชการ ละเลยเรื่องชีวิตวัฒนธรรม การต่อสู้ ปรับตัว แก้ปัญหาของชาวบ้าน เน้นถึงความยิ่งใหญ่ของท้องถิ่นในอดีต

และมีความสัมพันธ์กับศูนย์กลางในลักษณะควบคุม องค์ความรู้เรื่องท้องถิ่นศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ที่อยู่ในกรอบของประวัติศาสตร์ชาติที่ได้รับการเผยแพร่สู่ประชาชน โดยให้แต่ละจังหวัดจัดทำเรื่องราวของจังหวัดตามกระแสรู้พื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นตามสมัยนิยมอย่างเร่งด่วน โดยขาดฐานรากของชุมชน ความต่อเนื่องในการศึกษาอย่างจริงจัง จึงอาจนำไปสู่ความเป็น "ท้องถิ่นนิยม" เช่นกรณีการโต้แย้งเรื่อง การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ และอาจนำไปสู่ข้อขัดแย้งทางสังคมของคนท้องถิ่น

ประเด็นที่สำคัญอีกอันหนึ่ง คือ พัฒนาการของการศึกษาท้องถิ่นเชิงประวัติศาสตร์ได้ก้าวเข้าสู่การพัฒนาเนื้อหาประวัติศาสตร์ชาติที่หลากหลายและชัดเจนขึ้น ซึ่งยงยุทธ (2542 : 62-64) ได้แบ่งไว้ 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเป็นการศึกษาที่ช่วยขยายรายละเอียดของเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งมีเนื้อหาสัมพันธ์อยู่ในกรอบประวัติศาสตร์ชาติไทย ส่วนมากอิงอยู่กับเอกสารราชการเป็นหลัก ในขณะที่ กลุ่มที่ 2 เป็นการศึกษาที่แสดง "ตัวตน" "ความเป็นอิสระ" ของท้องถิ่น การมีชีวิตของท้องถิ่นบนเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ เป็นการเสนอเรื่องราวตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ มองประวัติศาสตร์ตามความเป็นจริง ให้ความสำคัญกับเงื่อนไขภายในท้องถิ่น และปัจจัยภายนอกที่กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นับเป็นการขยายเนื้อหาและปลดปล่อยองค์ความรู้ท้องถิ่นออกจากกรอบการครอบงำที่กำหนดโดยประวัติศาสตร์ชาติไทย นอกจากนี้ยังทำให้เห็นความเคลื่อนไหวที่สลับซับซ้อนของสังคมท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสังคมไทยท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลายได้อย่างลึกซึ้งขึ้น

อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาลงลึกในรายละเอียดในชุมชนต่าง ๆ แล้วพบว่า ฐานขององค์ความรู้แต่ละชุมชนที่ได้รับการรวบรวมศึกษามีรายละเอียดและการค้นพบไม่เท่ากัน ภาคใต้ซึ่งมีลักษณะภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างจากภาคอื่นและมีประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง การปกครองของตนเองมาก่อน หาดใหญ่ในฐานะเมืองศูนย์กลางของภาคใต้ใหม่ซึ่งมีประวัติความเป็นเมืองในช่วง 100 ปี นับก่อนปี พ.ศ. 2440 บ้านโคกเสม็ดชุนและบ้านหาดใหญ่ ซึ่งเป็นชุมชนเริ่มแรกของเมืองหาดใหญ่ มีผู้คนอาศัยอยู่เพียง 14 หลังคาเรือน ได้ขยายตัวกลายเป็นเมืองใหญ่ที่มีความสลับซับซ้อนทุกด้าน และมีความเป็นเมืองใหญ่ยิ่งกว่าตัวเมืองเก่าของจังหวัดสงขลา จนทำให้อำเภอหาดใหญ่ ใหญ่กว่าเมืองสงขลา

จากประเด็นการศึกษาท้องถิ่นเชิงประวัติศาสตร์ดังได้กล่าวมาข้างบน หากนำมาพิจารณาการศึกษาเฉพาะเมืองหาดใหญ่แล้ว จะพบว่า เอกสารในเชิงวิชาการยังมีไม่มากนัก เช่น งานของ สงบ ส่งเมือง เรื่องการพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310-2444) มีเอกสารทางวิชาการน้อยชิ้นมากที่พูดถึงเมืองหาดใหญ่โดยตรง ทั้ง ๆ ที่หาดใหญ่เป็นเมืองสำคัญมากในช่วง 50 ปีมานี้ จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2544 ระหว่างการทำวิจัยชิ้นนี้ มีงานของ มลิวรรณ รักษ์วงศ์ เรื่อง “กำเนิดและพัฒนาการเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458-2484” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอภาพพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ในอดีต โดยเฉพาะข้อมูลจากกองจดหมายเหตุเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟ และมีการเก็บข้อมูลนำเสนอ เสียงจากคนในชุมชน หาดใหญ่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนควบคู่ไปกับข้อมูลจากบันทึกของรัฐ ให้เกิดความเข้าใจกำเนิดของหาดใหญ่ ลักษณะชุมชนขณะนั้น อิทธิพลของการสร้างทางรถไฟที่มีต่อการเติบโตของหาดใหญ่ งานชิ้นดังกล่าวได้นำข้อมูลมาใช้ในการวิจัยชิ้นนี้ด้วย

ถึงแม้ว่า ในอดีตเมืองหาดใหญ่เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีลักษณะเศรษฐกิจแบบยังชีพ ภายหลังปี พ.ศ. 2452 ซึ่งเป็นปีที่มีการสร้างรถไฟสายใต้ จากเพชรบุรี ถึงปี พ.ศ. 2460 ได้ทำการเปิดเดินรถจากสถานีชุมทางหาดใหญ่ถึงคลองทราย ระยะเวลาในการสร้างทางรถไฟแต่ละตอน จากเพชรบุรีถึงสงขลา เป็นเวลาทั้งสิ้น 8 ปี ภายหลังจากรถไฟมาถึงหาดใหญ่ และข้ามชายแดนไปยังประเทศสหพันธรัฐมาลายา ได้ส่งผลกระทบทำให้ชุมชนหาดใหญ่ค่อยๆเติบโตกลายเป็นเมืองค้าขาย กลายเป็นเมืองการค้าและเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างหัวเมืองภาคใต้ฝั่งตะวันออก และหัวเมืองมลายู ซึ่งขณะนั้นเป็นอาณานิคมของอังกฤษ พลวัตการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีอิทธิพลต่อชีวิตและกิจกรรมทุกด้านของผู้คนในชุมชนหาดใหญ่ ทำให้หาดใหญ่มีสถานะที่มีตัวตนเป็นชุมชนที่มีชีวิตของตนเอง ซึ่งมีการบันทึกศึกษาไว้น้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากสมมุติฐานหรือข้อถกเถียงอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1) หาดใหญ่เมืองไร้รากจริงหรือ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543 : 2) เสนอว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์นั้นเป็นการกระทำทางสังคม กล่าวคือ เป็นผลผลิตของการกระทำที่เจตนาจะสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม ไม่ใช่การกระทำที่เป็นส่วนตัวแท้ๆ ในการกระทำทางสังคมใดๆก็ตามจึงจำเป็นต้องพิจารณาสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกิดแก่การกระทำนั้นๆด้วยในขณะที่โลกทางประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นเพียงสมบัติของชนชั้นสูง คือชนชั้นนำทางศาสนาและชนชั้นนำทาง

จวบจนปี พ.ศ.2545 เมืองหาดใหญ่กลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลนครหาดใหญ่ เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคใต้ และในระดับชาติซึ่งเชื่อมต่อกับเศรษฐกิจโลก ตัวใจกลางศูนย์กลางการค้าคนจีนในเมืองหาดใหญ่และบริเวณรอบเมืองได้ขยายตัวออกไปมากขึ้นและมีความหนาแน่นทางประชากร รวมทั้งเศรษฐกิจอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ธุรกิจการค้าขายโยงโยทั้งในต่างประเทศ และเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจธุรกิจในประเทศ

ภาพที่ 3 ภาพแผนที่ทางอากาศเมืองหาดใหญ่ปี พ.ศ.2534

ขณะเดียวกันภาพลักษณ์ของหาดใหญ่ได้รับการกล่าวขานว่า หาดใหญ่เป็นเมืองไร้รากไร้วัฒนธรรม เป็นเมืองค้าขาย เป็นเมืองชุมทางรถไฟและยังไม่มีคำตอบทางวิชาการว่า หาดใหญ่คืออะไรกันแน่ จนกระทั่งพลังของกลุ่มคนท้องถิ่นนำโดยกลุ่มชมรมคนรักหาดใหญ่จัดการสัมมนาเรื่อง *คนหาดใหญ่ แลหาดใหญ่* โดยเชิญสุทธิชัย หยุ่น เข้าร่วมรายการ เพื่อสร้างพิพธิภัณฑ์และอนุรักษหาดใหญ่เพื่อคนหาดใหญ่ (ประยูทธ, 2537:1) ต้องการเปิดเวทีเรียนรู้เรื่องเมืองหาดใหญ่ให้แก่คนในชุมชนได้ทราบว่า เมืองหาดใหญ่ไร้รากจริงหรือ โดยสืบสาวและเปิดเผยเรื่องราวในอดีตของเมืองหาดใหญ่จากความทรงจำของคนที่มีประสบการณ์ร่วมในสังคมหาดใหญ่ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์โฟกัสอย่างต่อเนื่อง และเปิดบ้านของขุนนิพัทธ์จินนทร ผู้มีบทบาทในการสร้างเมืองหาดใหญ่ให้เป็นเวทีเรียนรู้ พบปะพูดคุยของชมรมคนรักหาดใหญ่และเครือข่ายคนผู้สนใจ รวมกันจัดเทศกาลเรียนรู้เรื่องเมืองหาดใหญ่ขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ.2542 กระแสดังกล่าวส่งผลให้เกิดความสนใจในเรื่องชีวิตชุมชน ผู้คนในท้องถิ่นมากขึ้น หาดใหญ่ไร้รากจริงหรือ จึงเป็นคำถามที่ต้องการคำอธิบายลึกซึ้ง มากกว่า”

ปาย” หรือ “ภาพตายตัว” ที่คนทั่วไปมองหาคือว่าไร่รัก เป็นเมืองที่ไม่น่าอยู่ แต่ผู้คนที่ชอบมาเสพสุขจากเมืองหาคใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นอาหารการกิน ไร่พระ ชื่อของหนีภัย ของราคาถูก เทียวผู้หญิงและแหล่งบันเทิงต่างๆ ล้วนหาได้ที่เมืองนี้ เมืองหาคใหญ่คืออะไรกันแน่ มีความเป็นมาอย่างไร สร้างตัวตนของเมืองมาแบบนี้ได้อย่างไร คำถามเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ลึกซึ้งขึ้น และวิเคราะห์หาคใหญ่ในเชิงระบบมากกว่าจะปล่อยให้มันเป็นหน้าที่หลักของเทศบาล

หาคใหญ่ ณ วันนี้กลายเป็นเมือง ที่มีความหลากหลายและซับซ้อน ประกอบไปด้วย กลุ่มคนและกลุ่มองค์กรที่มีชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองที่หลากหลายแตกต่างกันมากทั้ง ในแง่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ศาสนา ชาติพันธุ์และชีวิตทางสังคมวัฒนธรรมที่มีทั้งผสมผสาน และรักษาความแตกต่างไว้ แต่ต้องดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน แม้พัฒนาการของเมืองหาคใหญ่ในฐานะหัวเมืองการค้าแบบใหม่บนชายขอบต้นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพิ่งเกิดขึ้นภายในช่วง 100 ปีมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าชีวิตของเมืองหาคใหญ่มีลักษณะร่วมที่เหมือนเมืองใหญ่อื่นก็จริง แต่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวที่เกิดจากความสามารถในการปรับตัวการกลืนกลาย ดิ้นรนสร้างตัวตนของกลุ่มคนต่างๆ ในหาคใหญ่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นกับปัจจัยทั้งภายในและภายนอกเมือง หาคใหญ่หลายประการที่ทำให้หาคใหญ่กลายเป็นเช่นนี้ ยกตัวอย่างเช่น เมืองยะลาโดยภาพรวมเป็นเมืองคนมุสลิม แต่มีเมืองคนจีนที่อำเภอบาง เป็นเมืองที่มีตัวตนแห่งความเป็นจีนสูง มีประวัติการค้าก่อกำเนิดและสร้างเมืองคนจีนที่เข้มแข็งมาก่อนหาคใหญ่ แต่เนื่องจากถูกปิดล้อมด้วยเงื่อนไขทางการเมืองทั้งภายในและภายนอก เช่นเรื่องของจีนคอมมิวนิสต์ อิทธิพลของจักรวรรดินิยม เป็นเงื่อนไขสำคัญของการถูกปิดล้อมทั้งทางการเมืองและการปิดล้อมเชิงพื้นที่ ทำให้คนจีนเบียดใช้หาคใหญ่เป็นฐานในการขยายตัวและสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ความต่อเนื่องของเงื่อนไขดังกล่าวกลับเร่งให้หาคใหญ่โตเร็วขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังมีรากฐานอยู่เบง และมีโยงใยความสัมพันธ์กับทุนจีนในมาเลเซีย สิงคโปร์ ได้หวน ความเป็นชุมชนเมืองของหาคใหญ่จึงมีเงื่อนไขที่น่าสนใจมาก

ผู้วิจัยตั้งสมมุติฐานว่า เมืองหาคใหญ่จากมุมมองของคนทั่วไป รวมทั้งรัฐมีลักษณะเป็นเมืองชุมทางรถไฟ เมืองท่าการค้าขาย และที่กักเอาไว้ว่าเหตุเพราะรัฐนำความเจริญมาให้โดยใช้รถไฟเป็นเครื่องมือในการพัฒนา หากเช่นนั้นก็มีกลไกอื่นใดที่รื้อรัดขับเคลื่อนให้หาคใหญ่ ก่อกำเนิดและพัฒนาขึ้นมาเช่นนี้ได้ หากดูในรายละเอียดเราพบว่า ผู้คนหลากหลายพันธุ์ ต่างเข้ามาทำกินแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ คนจีนต่างอ้างถือว่าหาคใหญ่คือแห่งท่าการค้าขาย ผู้คนต่างถิ่นทั่วประเทศเดินทางมาที่นี่หลังจากที่คนจีนยุคแรกสร้างชุมชนหาคใหญ่ ความหลากหลายเหล่านี้กลับกลายเป็นพลังบางอย่างที่สำคัญ ซึ่งเรายังไม่เข้าใจกลไกที่ผลักดันให้เมืองเล็กๆ (small

town) ที่คนจีนรุ่นบุกเบิกวางรากฐานไว้ กลายเป็นเมืองใหญ่ในเวลาไม่นาน งานวิจัยชิ้นนี้เป็นความพยายามในการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น และจัดระบบข้อมูล เปิดประเด็นการศึกษาเท่าที่ค้นพบในช่วงเวลาสองปี เพื่อทำความเข้าใจพลวัตการเปลี่ยนแปลง ความเติบโตของหาดใหญ่

2) หาดใหญ่เมืองสามัญชนคนจีนพลัดถิ่นสร้าง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543 : 1-2) วิเคราะห์ถึงการศึกษาประวัติศาสตร์หรืออดีตของสังคมตนเองที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น มิใช่เป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมของประชาชนทั่วไป แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าประชาชนไม่มีประวัติศาสตร์ของตน เช่นเดียวกับหาดใหญ่ เพราะความเป็นสามัญชนคนสร้างเมือง จึงทำให้ประวัติศาสตร์ภาคประชาชนหายไป. ในประวัติศาสตร์ชาติที่คนรุ่นหลังฟัง เรียนรู้รากในชีวิตจริงของตนเอง ประวัติศาสตร์สามัญชนมักให้ความสำคัญกับเรื่องราวในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องความเป็นอยู่ของพวกเขาและมักไม่มีบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากวัฒนธรรมการบอกเล่า สั่งสอนขัดเกลาถ่ายทอดให้ลูกหลาน ญาติมิตรสหายและเรื่องราวที่อยู่เบื้องหลัง สถานที่ถาวรวัตถุ ผู้คน ผู้เฒ่าผู้แก่ และสิ่งของรวมทั้งร่องรอยที่ถูกความเป็นเมืองกลบยังไม่มิด กอปรกับเมืองหาดใหญ่ยุคบุกเบิกถูกสร้างโดยคนจีนพลัดถิ่น มีฐานะเป็นคนต่างด้าว (หมายถึงคนที่รัฐกำหนดให้ไม่ใช่คนสยาม ไม่ได้เกิดในเมืองไทย มีกฎระเบียบกำกับคนละชุดกับคนไทย) และคนจีนชายขอบของรัฐไทย ความเป็นคนพลัดถิ่นมีผลต่อแนวคิดของขุนนิพัทธ์จินนคร ในการสร้างบ้านแปลงเมืองโดยใช้แนวคิดเมืองสวัสดิการจึงน่าสนใจยิ่งในการดูแลพี่น้องคนจีนหลาย ๆ กลุ่มตระกูลและหลาย ๆ กลุ่มวัฒนธรรม ประสานร่วมมือกับคนของรัฐ มาร่วมสร้างเมืองหาดใหญ่อีก 3 ท่าน คือ พระเสน่หานุสรณ์ ชีกิมหยง และหลวงอรรถวิสุนทรในหลาย ๆ เรื่อง ข้อเท็จจริงส่วนใหญ่นี้ไม่ถูกบันทึกไว้ในเอกสารของทางราชการ ทำให้เรื่องราวอื่นที่นอกเหนือจากเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับส่วนกลางและราชการ เป็นเรื่องราววิถีคิดและภูมิปัญญาของคนจีนในหาดใหญ่ในกระแสสังคมไทยยุคชาตินิยมหายไป และจำเป็นต้องสืบค้นร่องรอยและรวบรวมข้อมูลไปยังตัวบุคคลและสถานที่สำคัญ ๆ ซึ่งนับวันมีแต่จะสูญหายตายจาก

งานเรื่อง เมืองหาดใหญ่ : คนจีน กับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้ เป็นความตั้งใจในความพยายามค้นหาองค์ความรู้ และใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลายแบบ เมื่อคนหลากหลายผลประโยชน์จึงมีความหลากหลายในวิถีคิด วิธมองปัญหาและช่องทางในการดำเนินธุรกิจ การสืบทอดธุรกิจและชีวิตทางสังคมให้แก่คนรุ่นต่อไป เรื่องราวที่รวบรวมได้ จึงหลากหลายมุมมองและมีเรื่องเล่าที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามเพื่อไม่ให้เรื่องราวจาก ความทรงจำของคนที่มี

ประสบการณ์ร่วมในหาคใหญ่หายไปจากความทรงจำของผู้คน จึงต้องรวบรวมไว้ให้ปรากฏในเวทีสาธารณะ คำถามในการศึกษาเริ่มจาก การเริ่มต้นของทางรถไฟมีผลกระทบต่อการกลายเป็นเมืองหาคใหญ่ ภายใต้บทบาทของกลุ่มคนจีนอย่างไรบ้าง ความเติบโตของหาคใหญ่ไปลดทอนอำนาจของหัวเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีสงขลาเป็นหัวเมืองหลักอย่างไร หาคใหญ่เป็นประตูก้าภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยไปสู่มาเลเซียและสิงคโปร์อย่างไร เส้นทางรถไฟเป็นตัวแปรสำคัญในการผนวก หัวเมืองภาคใต้ให้เข้ากับอำนาจรัฐจากส่วนกลางอย่างไร มีเงื่อนไข ปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้หาคใหญ่กลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของภาคใต้ รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในหาคใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีนเป็นอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น บทบาทของขุนนิพัทธ์จินนครในฐานะเป็นแกนนำคนจีนหาคใหญ่ที่สำคัญในการสร้างบ้านแปงเมืองเป็นอย่างไร แนวคิดในการสร้างเมืองสวัสดิการชุมชนผ่านการระดมทุนของกลุ่มคนจีนในหาคใหญ่มีความเป็นมาอย่างไร คนจีนเหล่านั้นสร้างเมืองสวัสดิการทางการศึกษา โรงพยาบาล สนามกีฬาจิระนคร โรงเรียนศรีนครซึ่งเป็นโรงเรียนของคนจีน สถานสงเคราะห์คนชราและการทำสุสานพี่น้องคนจีนบ้านพรุ เบื้องหลังของสถานที่เหล่านี้มีชีวิตและเรื่องราวอย่างไร การศึกษานี้พยายามศึกษาท้องถิ่นในเชิงประวัติศาสตร์ของชาติไทยและของตนเอง เพื่อให้องค์ความรู้ในอดีตเชื่อมต่อกับคนที่ดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

3. จุดประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงชีวิตและบทบาทของกลุ่มคนจีนในการสร้างชุมชนคนจีนหาคใหญ่ โดยเริ่มจากการทางรถไฟสายใต้กับกระบวนการกลายเป็นเมืองหาคใหญ่ รวมทั้งศึกษาถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้หาคใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางการค้าของภาคใต้บนชายขอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและศึกษาถึงบทบาทแนวคิดสวัสดิการสังคมกลุ่มคนจีนหาคใหญ่ในการสร้างบ้านแปงเมือง อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยย่อมเผชิญกับข้อจำกัด และเงื่อนไขในการทำงาน งานศึกษาชิ้นนี้ จึงขีดขอบเขตในการวิจัย

ศึกษาความเป็นมาของการสร้างทางรถไฟของรัฐและบทบาทของคนจีนที่รับช่วงสร้างทางจนถึงการปักหลัก ที่หาคใหญ่ นอกจากนั้นศึกษาชุมชนหาคใหญ่ในบริบทที่เกี่ยวข้องช่วงก่อนหาคใหญ่ถูกผนวกเข้าสู่นโยบายการพัฒนาเพื่อให้เกิดความทันสมัยจนถึงในช่วงราวปี พ.ศ.2510

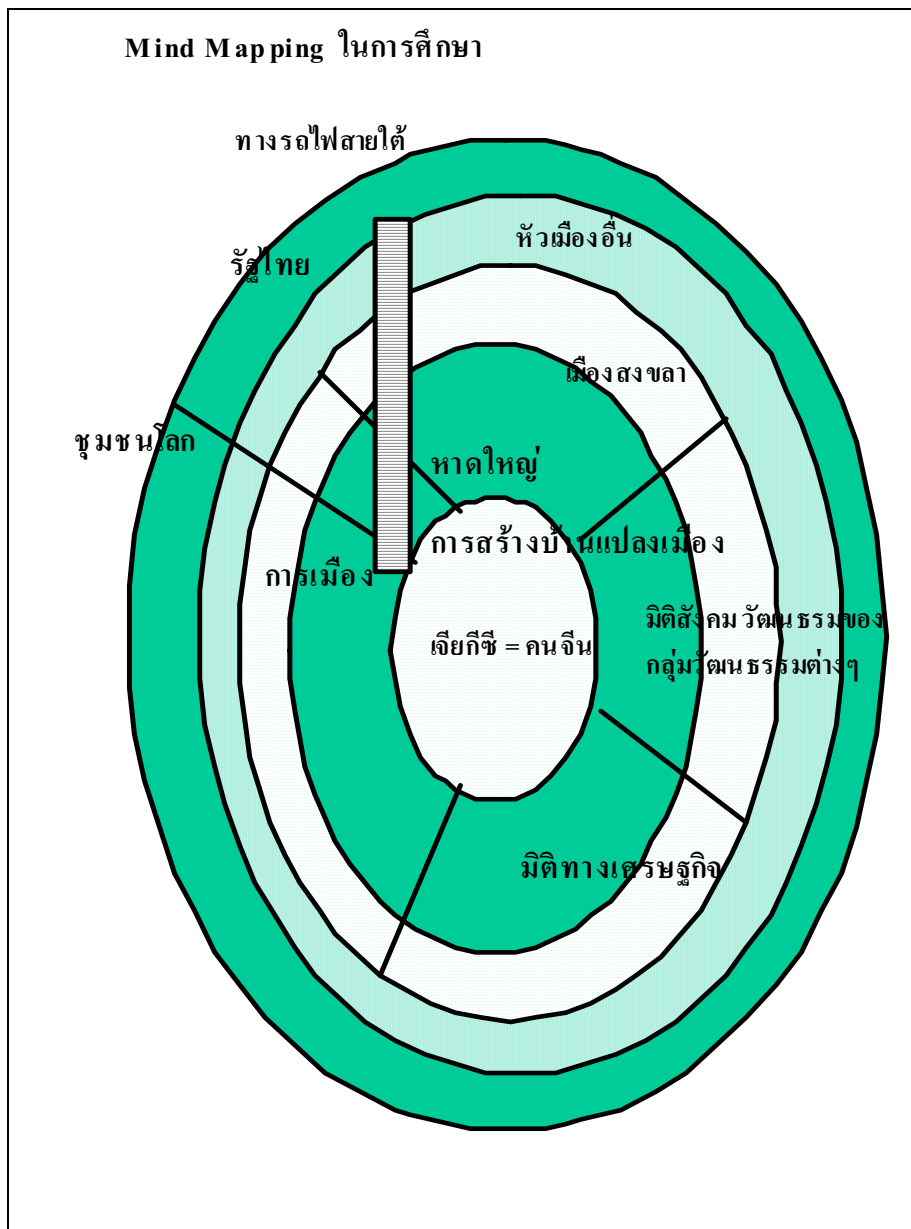
4. คำถามในการศึกษา (Research Question)

1. การเริ่มต้นของทางรถไฟมีผลกระทบต่อการกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ ภายใต้บทบาทของขุนนิพัทธ์อย่างไร
2. เจอนไข ปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้หาใหญ่กลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของภาคใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างหาใหญ่กับรัฐไทย หัวเมืองสงขลาและหัวเมืองอื่น ๆ เป็นอย่างไร ปฏิสัมพันธ์ของโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่กับเก่าปรับเปลี่ยนไปอย่างไร ความเติบโตของหาใหญ่ไปลดทอนอำนาจของหัวเมืองนครศรีธรรมราชรวมทั้งเป็นการเปิดประตูภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยไปสู่มาเลเซียและสิงคโปร์อย่างไร เส้นทางรถไฟเป็นตัวแปรสำคัญในการผนวก หัวเมืองภาคใต้ให้เข้ากับอำนาจรัฐจากส่วนกลางอย่างไร
3. บทบาทของขุนนิพัทธ์จีนนครและกลุ่มคนจีนในการสร้างบ้านแปลงเมือง กับแนวคิดการจัดสวัสดิการทางสังคม

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เนื่องจากความรู้ของชุมชนมีการศึกษาไว้เพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษาต่ออย่างมาก เรื่องราวของผู้คนและชุมชนหายไปเมื่อชีวิตคนล้มหายตายจาก งานศึกษานี้ทำให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับรากฐานทางประวัติศาสตร์ของหาใหญ่ในมิติทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยใช้รถไฟเป็นจุดเริ่มของการอธิบายผ่านบทบาทของคนจีน โดยเฉพาะบทบาทของขุนนิพัทธ์จีนนคร

นอกจากนี้แล้วในกระบวนการศึกษาทำให้มีการรื้อฟื้นความทรงจำเก่าๆที่ผู้คนมีร่วมกันแต่เปิดพื้นที่ให้คนที่สนใจหาใหญ่ในมิติวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ได้พบปะ แลกเปลี่ยน ความรู้ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม ผ่านเวทีการเรียนรู้เรื่องเมืองหาใหญ่

แผนภาพที่ 1 แสดงแผนที่ความคิดของการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ โดยมองจากการสร้างทางรถไฟและการกำหนดที่ทางของการตั้งสถานีของเจียกี้ชี เป็นหลักของงานถึง 35% ท่ามกลางเงื่อนไขต่างๆในบริบทสังคมขณะนั้นๆ การมาถึงของรถไฟและเงื่อนไขอื่นของการกลายเป็นเมืองใหญ่อีก 30% และการสร้างบ้านแปลงเมืองมองผ่านระบบสวัสดิการชุมชนต่างๆและกลุ่มสมาคมคนจีนหาดใหญ่ในการร่วมสร้างชุมชนอีก 35%

6. กระบวนการในการศึกษาวิจัย

แนวคิดในการศึกษา	กระบวนการศึกษา
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ : หาดใหญ่ เมืองสามัญชนคนสร้าง	การวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล
1. เกริ่นนำความคิด 2. พัฒนาการของสงขลาในฐานะหัวเมืองภาคใต้ที่เชื่อมต่อกับกำเนิดเมืองหาดใหญ่ 3. ความเป็นมาของหาดใหญ่ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของหาดใหญ่ก่อนทางรถไฟมาถึง 4. จากบ้านสู่เมือง : การมาถึงของทางรถไฟสายใต้กับบทบาทของคนจีนสร้างทางรถไฟ 5. ทางรถไฟ การคมนาคม และการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยของเมืองหาดใหญ่ 6. การสร้างบ้านแปงเมืองของขุนนิพัทธ์จินนทรและพี่น้องคนจีน กับแนวคิดสวัสดิการทางสังคม มองผ่านกลุ่มสมาคมคนจีนในหาดใหญ่	● ศึกษาจากเอกสารชั้นต้น ● ศึกษาจากเอกสารชั้นรอง ● ศึกษาจากภาคสนาม ● กลุ่มสนทนา ● ฟอรัม เวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน ● สัมภาษณ์เจาะลึก/ สัมภาษณ์ ● การสังเกตและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ● ตามรอยรูปภาพ และสถานที่สำคัญ ● Physical Map ● Social Map ● อื่น ๆ
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะเป็นความทรงจำร่วมของคนในชุมชนและเครื่องมือพัฒนา	

7. วิธีคิดในการเดินเรื่อง การเรียบท และวิธีศึกษา

วิธีคิดในการเดินเรื่อง การเรียบท และวิธีศึกษา นี้เขียนขึ้นหลังจากทำงานและพบเจอข้อคิดข้อสังเกต ปัญหาในการทำงาน จนกระทั่งค่อยๆพัฒนารอบการมองของผู้วิจัย ที่เริ่มต้นศึกษาวิธีการมองสังคมของนักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์ ที่เริ่มให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจการเมืองของท้องถิ่นมากขึ้น ผู้วิจัยชื่นชอบใน

ความคิดของนักคิดหลายท่านและพยายามจะนำความคิดนั้นมาใช้มองงานในพื้นที่ จนกระทั่งมีการตั้งโจทย์คำถามการวิจัยขึ้นมา ขึ้นต้นบทแรกซึ่งคล้ายๆกับตัวข้อเสนอโครงการ ก็ดูน่าตื่นเต้นที่เราจะได้ค้นพบเรื่องราวชีวิตของชุมชนในอดีตอย่างต่ำก็ร้อยปีมาแล้ว ได้อ่านและเขียนแนวคิดและงานของคนอื่นมากมายปักป้ายไว้หลายแนวคิด จวบจนศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์กรุณาแนะนำให้ตัดออก และค่อยๆพยายามสร้างให้เป็นเรื่องเล่าของตัวเอง แนวคิดการมองชุมชนคืออะไร เป็นอย่างไร ดำรงอยู่ได้อย่างไร และพัฒนามาเป็นแบบนี้ได้อย่างไรเป็นคำถามที่ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะตอบตามตำราที่เราอ่านจากฝรั่ง เพราะอาณาเขตบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลานั้น มีชีวิตของตนเอง เชื่อมต่อกับคาบสมุทรมาลายู ก่อนที่อำนาจรัฐไทยจะไปถึง แนวคิดในการมองชุมชนจึงไปไกลเกินกว่าการมองในกรอบเดิมแล้ว และคำตอบที่ผ่านมายังไม่ชัดเจน

เมื่อเริ่มเก็บข้อมูลไปเรื่อยๆ เครื่องมือการเก็บข้อมูลที่ศึกษามาและใช้อยู่ไม่เพียงพอ เข้าไม่ถึงสิ่งที่ต้องการศึกษา ตามการออกแบบการวิจัยที่พวกนักวิชาการอย่างนักวิจัยชอบใช้ เพราะดุศักดิ์สิทธิ์มีระบบระเบียบ น่าเชื่อถือเป็นสากล และเชื่อว่า output จะออกมาดี มีการออกแบบการทำฟอร์มหลายครั้ง และเครื่องมืออีกมากมายที่เลือกหยิบมาใช้ทั้งการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เจาะลึก การมีส่วนร่วมในงานของชุมชน การแลกเปลี่ยนข้อมูล สิ่งของ รูปภาพ เก้า ต่างๆ และของ เค็ดๆที่ชาวบ้านนำมาให้เราดู ผู้วิจัยกลับพบว่าเครื่องมือสำคัญที่สุดอันหนึ่งคือตัวนักวิจัยและทีมงานในการศึกษาเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน ทั้งในเชิงของการเลือกหยิบข้อมูลที่ศึกษาเอกสารทั้งทางราชการและของท้องถิ่น และการเก็บข้อมูลจากอื่นที่ไม่ใช่เอกสาร การลดทอนด้วยเครื่องมือหรือด้วยกรอบคิดมิติเดียว หรือกรอบความคิดตายตัว และเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่ไม่ยืดหยุ่นหรือเครื่องมือที่กลายเป็นแฟชัน เพื่อทำให้ความซับซ้อนของเรื่องราวของคนและชุมชนเข้าใจง่าย กลับกลายเป็นเรื่องที่ทำให้เราไม่เข้าใจชุมชน และไม่เข้าใจว่าทำไมหาเหตุใหญ่จึงพัฒนาเป็นแบบนี้ หัวข้อที่นักวิจัยตั้งไว้ทั้งในแง่หัวข้อและวิธีการบางอย่างไม่เหมาะสมจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนในกระบวนการวิจัย การทำงานเช่นนี้ต้องอาศัยความเชื่อถือ ความเชื่อมั่น เวลาและประสบการณ์ทั้งของนักวิจัย และผู้ที่เราสนทนาเรียนรู้จาก ผู้ให้ข้อมูลเช่นกัน การลองผิดถูกจึงเป็นเรื่องปกติในสถานการณ์ต่างๆ บางทีเคยใช้ได้ผลกลับไม่ได้ผลในบัดนี้

เมื่อความรู้และเครื่องมือที่มีอยู่ไม่พอ การอ่านเอกสารราชการที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งจำเป็นอีกอันหนึ่ง เป็นแนวทางให้เกิดคำถามต่อๆไป และทำให้เราเกิดจินตนาการในเรื่องที่เราศึกษา แต่ไม่รู้ว่าจะไปหาอ่านที่ไหน อย่างไร ต้องสืบถามไปเรื่อยๆ และเริ่มกลับมาอ่านงานประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง จากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ต่างๆ ทำกลับไปกลับมากับการตรวจสอบ

กับข้อเท็จจริงในพื้นที่ งานประวัติศาสตร์ทั้งในเชิงงานข้อมูล และงานที่ให้อรรถาธิบายจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก คำถามที่เกิดขึ้นระหว่างการอ่านเอกสารประวัติศาสตร์ก็คือ เรื่องราวในอดีตเป็นอย่างไรจริงหรือ ใครคือเจ้าของความจริง และความจริงชุดไหนอย่างไร ทำไมเป็นอย่างนั้นที่สุดต้องกลับไปอ่านเอกสารจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติซึ่งกว่าจะได้ตัวข้อมูลจากบันทึกของชาติมีขั้นตอนมาก และต้องใช้เวลาที่มีพอเหลืออยู่อ่านและคัดลอก ถ่ายสำเนาอยู่ที่กองจดหมายเหตุจนได้เพื่อคอยดูกันหลายคน งานประวัติศาสตร์ต้องเป็นงานที่สาธารณชนเข้าถึงง่าย และทำให้เราค่อยๆ รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของมัน มองเห็นเรื่องราวที่อยู่เบื้องหลังทางรถไฟถนนและตึกรามบ้านช่อง มองเห็นผู้คนที่เราจะไปศึกษา อยากรู้ตามเมื่อนำเรื่องที่ศึกษาไปตรวจสอบข้อเท็จจริง กลับยังไม่ปรากฏชื่อเจียกกีซี ในเรื่องเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟเหมือนกับความจริงร่วมของคนหาใหญ่ และได้เรียนปรึกษาอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ท่านให้ข้อคิดที่น่าสนใจมาก คือ เจียกกีซีรับงานช่วงมาจากเจ้าแค้นจีน ซึ่งรับการทำงานช่วงจากบริษัทฝรั่งอีกทีหนึ่ง เรื่องราวเล็กๆ ของคนทำงานสร้างทางในพื้นที่จริง จึงกลับไม่มีปรากฏในบันทึกประวัติศาสตร์ชาติ แต่เรื่องราวของพวกเขาอยู่ในความจริงร่วมของประวัติศาสตร์สังคม และพวกเขามีตัวตนและสร้างชุมชนคนจีนปรากฏอยู่จริง

ผู้วิจัยค้นหาไปเรื่อยๆ พบว่า สิ่งที่น่าสนใจและยังต้องการเวลาขบคิดเรื่องและนำมาเรียบเรียงเรื่องไม่ได้ ก็คือ คนจีนผู้สร้างทาง หรือที่ชาวบ้านเรียก เจ้าแค้น (เจียกกีซี) และพี่น้องคนจีนรวบรวมคนจีนชาติพันธุ์ต่างๆ มาร่วมสร้างทางอย่างไร ท่านอาจารย์นิธิได้วาดหนวดปลาหมึกและอธิบายว่า ตัวปลาหมึกมีศูนย์กลางในการยึดโยงหมวดแต่ละหมวดเข้าด้วยกัน คนที่ทำหน้าที่เป็นตัวปลาหมึกเชื่อมโยงหมวดปลาหมึกเข้าด้วยกันคือ คนที่มีความสามารถ เจียกกีซีก็เช่นกัน คือสามารถจัดการแบ่งช่วงการในการจัดการคน เพื่อการสร้างทางรถไฟที่ยากลำบากเป็นภูเขารกชฎ เต็มได้เสือ สัตว์ป่าและโรคภัยไข้เจ็บ ไข้ป่า ได้อย่างไร งานเหล่านี้ฝรั่งสร้างไม่สำเร็จ จึงเปิดพื้นที่ให้คนจีนเหล่านั้นมาร่วมสร้างทาง คนจีนพลัดถิ่นต่างเป็นญาติพี่น้องที่รับสร้างทาง พูดยาภาษาไทยและถิ่นไม่ได้ ทั้งยังต้องเข้าป่าตัดไม้สร้างทางรถไฟ ไปตามเส้นทางที่รถไฟแทบผ่าน โดยแบ่งช่วงการสร้างทางกับเพื่อนพ้องคนจีนอื่นๆ ช่วงละ 30 กิโลเมตร ข้อมูลที่เก็บจากหลายแหล่ง ต่างยืนยันเช่นกัน ทำให้ผู้วิจัยเริ่มมองประเด็นกว้างขึ้นกว่าเดิม และต้องใช้ความรู้หลายสาขาเข้ามาผสมผสาน จากเดิมที่มอง ในกรอบที่ แคบและมองประวัติศาสตร์ถิ่นอยู่ในกรอบของประวัติศาสตร์ชาติ การตั้งคำถามการวิจัยที่อยู่ในกรอบการมองการสร้างชุมชนบนฐานของแนวคิดแบบอีโรของคนเดียว มาสู่การมองประวัติศาสตร์สามัญชนที่คนหลายคนหลายกลุ่มต่างมีส่วนร่วมสร้าง ร่วมลงแรงแบ่งปัน ร่วมช่วงชิงแบ่งรับผลประโยชน์มีทั้งผู้ได้ผู้เสีย ปรับความสัมพันธ์ แก้ไขปัญหาของชุมชน จนตกลงกันได้ว่าชุมชนควรจะมิ

อะไรบ้าง เช่นการมีโรงพยาบาล การมีสถานสงเคราะห์ การมีโรงเรียนจีน ชุมชนที่เราเห็น อาจจะเป็นผลผลิตจากระบวนการปรับตัวของความสัมพันธ์จากอำนาจแห่งความสัมพันธ์ หลายชุด ทั้งจากในชุมชนเองและจากพลังจากภายนอก

อย่างไรก็ตามงานนี้เป็นความพยายามแรกๆของการลองผิดลองถูกในช่วงเวลาสองปีมานี้ หัวข้อย่อยของการศึกษามีการปรับเปลี่ยนไปบ้างตามหน้าตาของข้อมูลที่เก็บได้ เมื่ออาจารย์ที่ปรึกษาอ่าน ท่านได้กรุณาแนะนำให้ตัดออก และค่อยๆให้สร้างเป็นเรื่องเล่า ที่อาจารย์เรียกว่า “.narrative” ท่านเสนอว่าตัวข้อมูล โดยลำพังบอกตัวมันเองไม่ได้ แต่ต้องมีการหยิบยกข้อมูลมาเล่ามาสร้างเรื่องราวผูกให้เป็นเรื่อง ผู้วิจัยก็พยายามไปถอดรหัสจนโง่ที่สุดท้ายกลับมาทบทวนทั้งหมดที่ตนเองได้วิ่งไปกับข้อมูล ผู้วิจัยคิดว่า รายงานการวิจัยเป็นผลผลิตของกระบวนการศึกษาหาความรู้ปรับแต่งแนวคิด และสร้างมุมมองใหม่ หรือสร้างเรื่องเล่าชุดหนึ่งให้ผู้อ่านงาน ผู้สนใจศึกษาตรวจสอบ หรือเป็นฐานศึกษาต่อไป ผู้วิจัยและทีมเดินโตทางความคิด และการจัดการ เผชิญกับการแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นในกระบวนการแสวงหาความรู้ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทีมนักวิจัย ชาวบ้าน ชาวชุมชน ผู้เผ่าที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ในเวทีการวิจัยนอกจากเรื่องการทำมาหากินในแต่ละวัน และการช่วงชิงผลประโยชน์ทางการเมือง ธุรกิจ มุมมองทางด้านชีวิตชุมชน ความเป็นอยู่ ของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การเข้ามาของถนน ตึกรามบ้านช่องล้วนแล้วแต่ถูกเล่าจากผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น นักธุรกิจ พ่อค้า แม่ค้า กรรมกร พระ เจ้าอาวาส ครู ทั้งไทย พุทธมุสลิม จีน ทำให้พวกเขาอยากมีส่วนร่วมในเรื่องราวของเขา อยากเห็นเรื่องราวของพวกเขาและทำอะไรร่วมกันมากขึ้น เป็นประสบการณ์ที่มีความหมายยิ่ง และเป็นเสน่ห์ ของการทำวิจัย

ในการเก็บข้อมูลส่วนหนึ่งเราจะวางแผน และทำตามแผนก่อน เมื่อได้ข้อมูลมาถอดเทปบันทึกแล้วมาศึกษา ถอดรหัสตีความเพื่อตามข้อมูลต่อในประเด็นที่เราสนใจและต้องการหาคำตอบเพิ่ม แต่หนทางนี้ไม่ใช่ง่ายที่คนจะให้ความร่วมมือเราหมด เราจึงต้องทำการเก็บข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งลื่นไหลไปในชีวิตประจำวันที่เราดำรงอยู่กับพวกเขาในชุมชนแห่งนี้ บางทีก็ไม่ได้มีการวางแผนมาก โดยเรามีกรอบกว้างๆว่าสิ่งที่เราต้องการศึกษาหรือประเด็นครั้งนี้คืออะไร เครือข่ายความสัมพันธ์ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเข้าถึงข้อมูลสำคัญที่จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลไวใจและอยากเล่าเรื่องราวที่มากกว่าพูดแบบดาษๆ เป็นเรื่องสำคัญ หากคนผู้นี้เป็นคนแนะนำมา ข้อมูลจะได้อีกแบบหนึ่ง ลึกซึ้ง มีเรื่องราว สีสัน มีชีวิตชีวาที่ทำให้เราเข้าใจหาได้ใหญ่มากขึ้น ไม่ใช่เรื่องของความถูกต้องหรือมีเกณฑ์ที่เรา

ไปcheck list ว่าเขามีไหม และทำให้เราเข้าใจsense ของชาวหาดใหญ่กลุ่มต่างๆ ได้ดีขึ้น พอรู้ม
ต่างๆ ที่ตั้งไว้ใช้ไม่ได้ในบางครั้ง บ้างกลายเป็นเวทีที่ทำให้ความขัดแย้งที่เคยกดทับไว้ปูด
ออกมา ร่วมมือกันบางเรื่อง ขัดแย้งบางเรื่อง ถกเถียงกันกว่าจะได้ข้อมูลซึ่งล้วนแล้วแต่ไม่ลงตัว
ทั้งไว้เป็นหน้าที่ผู้วิจัยให้จัดการข้อมูล หลายครั้งที่ผู้ใหญ่หลายท่านในชุมชนจะเตือนเราว่า
แทนที่จะเกิดประโยชน์คือความร่วมมือ หรือลูกหลานเขายังมีชีวิตอยู่ ซึ่งล้วนแต่เป็นคำถาม
ทางจริยธรรมที่นักวิชาการไม่ค่อยเข้าใจความหมายของชาวบ้าน งานวิจัยจึงมีนัยยะของงานทาง
การเมืองในการเปลี่ยนแปลง สร้างเรื่องใหม่จากฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ แต่ด้วยข้อจำกัด
ทางกรอบความคิด หรือไม่นัก

วิชาการยังยึดติดกรอบแนวคิดที่ตายตัวและนำกรอบคิดไปมอง“พวกเขา” เรื่องราวบาง
เรื่องเปิดเผยไม่ได้ คนจีนหาดใหญ่ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และ สงครามการปฏิวัติใน
จีนแผ่นดินใหญ่ ล้วนแล้วแต่ได้รับผลกระทบจากแนวคิดทางการเมือง เมื่อมาสร้างตัวตนบน
แผ่นดินไทย การพูดความคิดและทัศนคติภายใต้อำนาจรัฐที่ปิดล้อมคนจีน จึงเป็นภัย. หลาย
เรื่องเราก็นอกจะไม่ค่อยระวัง ล้วนเป็นเรื่องอันตรายในงานวิจัย ที่จู่ๆ กลายเป็นแพ้นใน
สังคมไทย เล่านี้อาจเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยเรียนรู้จากคนอื่นนอกสังคมนักวิชาการ และมองแวดวง
วิชาการไทยด้วยความงงงวยกับสิ่งที่ผู้วิจัยเรียนรู้จากคนนอกแวดวง เราพบว่าเรื่องราวของพวกเขา
ต่างเป็นเรื่องเล่าที่มีสีสันน่าสนใจทั้งสิ้น เราไม่สามารถหาอ่านได้จากกองจดหมายเหตุ หรือ
เอกสารอื่นๆ เลย หลายๆ เรื่องสะท้อนวิธีคิด วิธีมองปัญหา ของผู้เกี่ยวข้องที่รายงาน บันทึก
ประวัติศาสตร์นั้นไว้ ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างนิยามความหมายเรื่องราวของตน รวมทั้งต่าง
ช่วงชิงการสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเองของคนกลุ่มต่างๆ จากจุดยืนของแต่ละกลุ่ม

สุดท้ายงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานเบื้องต้นเท่านั้น เป็นการค้นพบเล็กๆ และยังมีข้อจำกัด
หลายประการ ที่ต้องการเวลาแก้ไข ขยายความ วิเคราะห์ข้อมูลอีกหลายเรื่องที่ได้มา อย่างไรก็ตาม
ตามในช่วงสองปีนี้ งานนี้พยายามบันทึกเรื่องราวของประวัติศาสตร์สังคมของคนที่นี่ในอดีต
และคงพยายามที่จะศึกษา การเกิดขึ้นการขยายตัวและการดำรงอยู่ของเมืองหาดใหญ่ใน
ช่วงเวลาของขุนนิพัทธ์จีนนครมีบทบาทดำเนินอยู่ นับตั้งแต่การรับช่วงสร้างทางรถไฟของขุน
นิพัทธ์จีนนคร มาถึงปลายสุดของการปักหลักสร้างถิ่นที่ชุมชนคนจีนเมืองหาดใหญ่ ซึ่ง
ค่อนข้างเป็นประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่สามารถสืบค้นได้ ในการอธิบายวิถีชีวิตของผู้คน ชีวิต
ของชุมชนหาดใหญ่ ณ ขณะนั้น รวมไปถึงทัศนคติ ความคิด ความเชื่อของกลุ่มคนจีน และผู้คน
ทั้งไทย มุสลิม ชาวต่างประเทศ รัฐส่วนกลาง และหัวเมืองอื่นที่เข้ามาสัมพันธ์กับหาดใหญ่ โดย
มองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางในการอธิบายการสร้างประวัติเมืองหาดใหญ่ ผ่านชีวิตขุนนิพัทธ์

จีนนครและกลุ่มคนจีน ถอดประสบการณ์ของคนในอดีตเพื่อเป็นฐานทางภูมิปัญญาให้แก่สังคมไทย แทนที่จะมองเชิงโครงสร้าง หรือมองจากส่วนกลางเป็นหลัก มาสู่การมองเรื่องท้องถิ่นด้วยทัศนะที่เปิดกว้างขึ้นและมองจากฐานล่างของเจ้าของชุมชนเองถึงแม้ว่าจะเป็นเสียงจากผู้นำในชุมชน แต่พวกเขาคือคนในชุมชนที่ต้องรากกับคนอื่นในชุมชนได้ และที่สำคัญมีบทบาทในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง กลายเป็นพลังของการขับเคลื่อนและพลวัตให้ชุมชนอยู่รอด สิ่งนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือของชุมชนหายไปจากประวัติศาสตร์ความทรงจำของผู้คน ประวัติศาสตร์ความทรงจำของคนในชุมชนนั้นๆอาจไม่สำคัญสำหรับประวัติศาสตร์ชาติ แต่สำคัญต่อความอยู่รอดและการดำรงอยู่ของพวกเขา และมีชะตาของพลังที่เข้มแข็งของชุมชน

ถึงแม้ว่าผู้คนต่างถิ่นอาจไม่ชอบหาดใหญ่ด้วยมาตรฐานทางวัฒนธรรมของเขาเหล่านั้น คนในหาดใหญ่ต่างดิ้นรนภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหลายประการ แต่เปิดพื้นที่บางเรื่องให้แก่คนบางกลุ่มให้สร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมของตนเองได้ หาดใหญ่จึงมีชีวิตของชุมชนที่หลากหลายมากและต่อสายเชื่อมโยงกับต่างประเทศมานานแล้วก่อนยุคโลกาภิวัตน์ในกระแสปัจจุบัน นอกจากภาพของธุรกิจข้ามชาติทั้งของตะวันตก จีน และญี่ปุ่น ได้เห็นภาพของธุรกิจนอกระบบ และเศรษฐกิจอย่างไม่เป็นทางการ มีคนจีนอื่นอีกมากมายที่ร่วมต่อเติมสีสันให้หาดใหญ่ แม้การรุกรานของ ความหมายเมืองแบบระบบทุนนิยมจะเบียดขับเข้ามา แต่ยังมีคนดั้งเดิมของหาดใหญ่ดำรงอยู่ รูปแบบหนึ่งที่เราเห็นได้ในชีวิตจริงเฉกเช่นร้านขายข้าวมันไก่มุ่ยที่ ร้านก้วยเตี้ยวโคกเสม็ดขุน ร้านขายอะไรมากมาย ร้านขายของโชห่วย ร้านขายของส่งเต็มไปหมด ร้านต้มยำ หรือตัวอย่างร้านขายโกโก้ อาแปะเฒ่าคนหนึ่งจากร้านขายชากาแฟอีกมากมายหลายร้านในหาดใหญ่ ที่ขายน้ำชา ต้มชามาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ อายุจวบจนจนเฒ่าชราในวันนี้ รู้จักหรือคุ้นหน้าผู้คนเป็นส่วนใหญ่แทบทุกคนที่มานั่งที่ร้าน ไม่ว่าจะมาเป็นมาเลย์ สิงคโปร์ ที่ไปมาค้าขายประจำ รู้ได้ว่าใครคือคนเก่า ใครคือผู้มาใหม่ ใครคือนักท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนในจินตนาการของพวกเขาคือชุมชนในระบบความสัมพันธ์ซึ่งข้ามพรมแดนทางการปกครอง

แม้เมืองจะขยายไปใหญ่โตแล้วร้านเล็กๆเช่นนี้ดำรงชีวิตอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงได้และเราไม่เคยรู้จักพวกเขาเลย ความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันเช่นนี้ขาดหายไปในช่วงวิชาการและองค์ความรู้เรื่องชุมชนที่มีมากกว่าการพูดถึงทฤษฎีทวิลักษณ์ ในการแบ่งชุมชนออกเป็นชุมชนชนบทหรือเมือง หรือแม้กระทั่งการแบ่งว่าเป็นเมืองชายแดนของไทยตามเขตแดนการปกครองซึ่งเพิ่งจะทรงอิทธิพลในช่วงร้อยละปีมานี้เอง ชุมชนบนขอบแดนเหล่านั้นมี

ตัวคนมาก่อนที่จะกลายเป็นชายขอบของรัฐไทย เพราะเส้นแดนของชุมชนและระบบความสัมพันธ์ของผู้คนบนชายแดนไทยระหว่างภาคใหญ่ และมาเลเซียซับซ้อนและหนาแน่นมากในการแบ่งแยกมันออกอย่างชัดเจนเกินกว่าเขตแดนการปกครองกำหนด ขณะที่เส้นแดนการปกครองชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ แต่ เส้นแดนทางวัฒนธรรมในการแบ่งแยกลักษณะความสัมพันธ์ยังคงรัดรีงเหนียวแน่นทั้งกับคนจีนเองภายในประเทศ และต่างประเทศ เพราะมาจากฐานความสัมพันธ์ในชีวิตทุกเรื่องและ สัมพันธกันแบบข้ามกันข้ามกันมา (cross border) ข้ามขอบ พรหมแดนการปกครอง การทำความเข้าใจชีวิตชุมชนภาคใหญ่ในเบื้องต้นของงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยพยายามมองชุมชนคนจีนภาคใหญ่ในอดีตว่ามีนัยสำคัญสำหรับงานศึกษาต่อไป อยู่สองสามประการ กล่าวคือ

ประการแรก งานวิจัยนี้เป็นการสำรวจเบื้องต้น โดยพยายามค้นหาความหมายของชุมชนคราวๆเท่าที่สืบค้นได้ในขอบเขตของพรหมแดนทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง สถานที่ต่างๆ กล่าวคือพยายามมองหาชุมชนในนัยยะของ **สถานที่ (place)** ที่พวกเขาสร้างตามโอกาสและความต้องการและการปรับตัวของพลัต่างๆที่เข้ามากระทบพวกเขา ก่อนที่เขตแดนของอำนาจรัฐจะเข้ามาปักเขต หรือกำหนดการขยายเขต ให้รูปโฉมของภาคใหญ่แปลงโฉมออกไป

ประการที่สอง ภายใต้อาณาเขต มีเงื่อนไขสำคัญคือ เนื้อเขตแดนเหล่านั้นมีความทรงจำร่วมของคนในระบบความสัมพันธ์ของชุมชนนั้นที่ร้อยรัดกันหลากหลายแบบกับออกไป (**social memory**) ของผู้คนที่มีการประสบการณ์ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นพี่น้องชาวฮากกา ชาวไหหลำ แต่จิ้ว ฮกเกี้ยน กวางสี และอื่นๆที่เพิ่งจะรวมตัวเป็นกลุ่มองค์กรเป็นทางการภายหลัง รวมถึง พ่อค้านักธุรกิจ กรรมกรต่างถิ่นจากมาเลย์ สิงคโปร์ มุสลิม แขกซิกข์ และพี่น้องชาวจีนแผ่นดินใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายซุนยัตเซ็น หรือพวกเสรีจีน หรือฝ่ายคอมมิวนิสต์ รวมทั้งชาวไทยถิ่นชุมชนใกล้เคียงกับชุมชนคนจีน (เช่นอาจใช้พื้นที่ของตลาด เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้า ตามมาด้วยความสัมพันธ์จากปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันอย่างต่อเนื่อง) และ **ประการที่สาม** ความเป็นชุมชนดำรงอยู่ได้เพราะมี **สายใยแห่งความสัมพันธ์ (web of life)** บางอย่างที่เราคำนอกยังเข้าใจไม่พอ ผู้วิจัยคิดว่าประวัติศาสตร์ถิ่นอาจมีอยู่ในชีวิตจริง แต่ถูกทำให้หายไป หรือขาดตอนไปในระบบการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคนรุ่นต่อมา ประวัติศาสตร์ความทรงจำของชุมชนจึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญและเป็นฐานรองรับความสัมพันธ์ ที่จะช่วยให้อันที่ต่างกันต่างๆ เดินทางเข้าร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างมีจิตสำนึก มีศักดิ์ศรีและทางเลือกของตนเองได้อย่างเหมาะสม มากกว่ารู้สึกแปลกแยกและกลายสำนึกเป็นคนเมืองที่ขาดการรู้จักรากเหง้าของตนเอง รวมทั้งเป็นฐานคิดต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน รองรับการ

กระจายอำนาจของรัฐ และทำให้อำนาจการปกครองท้องถิ่นกลับคืนมาสู่ชุมชนอย่างมีพลังจากฐานล่างของชุมชน ภายใต้การดำรงอยู่ของความรู้สึก ยอมรับต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

นอกจากจะศึกษาประวัติศาสตร์ดินแดนใหญ่ในแวดวงที่เกี่ยวข้องกับศูนย์อำนาจของรัฐและในฐานะที่มีตัวตน เป็นชุมชนที่มีชีวิตเองแล้ว งานชิ้นนี้พยายามที่จะก้าวเข้าสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในความหมายเชิงวัฒนธรรม พิจารณาเครือข่ายและกลุ่มความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน (ซึ่งเป็นคนจีนพลัดถิ่น และกลายเป็นลูกจีนขนาดใหญ่ในรุ่นต่อมาที่เกิดในแผ่นดินไทย) ที่ร้อยรัดขึ้นมาจนเห็นเป็นโครงสร้างเครือข่ายอันเป็นพลังสำคัญในการดำรงอยู่ของชุมชนขนาดใหญ่ ศึกษาถึงความเคลื่อนไหวทางความคิดที่คนในชุมชนเป็นผู้ให้ความหมายกับชุมชนและการดำรงชีวิตปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาเหล่านั้น ท่ามกลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลายชุดที่ซ้อนกันอยู่อย่างสลับซับซ้อน การครอบงำของรัฐและการต่อต้านปรับตัว ยอมอ่อนผ่อนตาม โดยเริ่มต้นการมองการเติบโตของชุมชน จากชีวิตของท่านขุนนิพัทธ์จินนคร หนึ่งในสี่ผู้นำ ผู้มีบทบาทคนหนึ่งในการร่วมสร้างเมืองขนาดใหญ่

การศึกษานี้นอกจากต้องการรวบรวมความรู้เบื้องต้นของการศึกษาท้องถิ่นในเชิงประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐในมิติต่าง ๆ และประวัติศาสตร์เชิงวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นความพยายามที่จะใช้พลังของ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการกลุ่ม ด้วยการจัดทำเวทีการเรียนรู้เรื่องเมืองขนาดใหญ่ เวทีผู้เฒ่าเล่าเรื่องเมืองขนาดใหญ่ เพื่อค้นหารากฐานความคิดรอยต่อของคนรุ่นเก่า รุ่นใหม่และรุ่นต่อไป หาเพื่อนร่วมเดินทางทบทวนอดีต แลกเปลี่ยนถอดประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ดำรงชีวิตอยู่บนรอยต่อของการเปลี่ยนผ่านยุคสมัยที่อำนาจรัฐและโลกานุวัตรตะวันตกแผ่ครอบ ในขณะที่ยุคใหญ่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับคนจีนในมาเลเซียและสิงคโปร์และนอกจากนั้นเป็นการเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) ให้เมืองขนาดใหญ่มีสีสันทางวัฒนธรรมมากขึ้น มากกว่าภาพลักษณ์ของการเป็นเมืองเศรษฐกิจ 2 ระบบ และการค้าประเวณี ของผิคนุญหมาย ให้เห็นว่าขนาดใหญ่มีเรื่องเล่าและตำนาน มีรากที่ร้อยรัดเป็นฐานให้ชีวิตชุมชนขนาดใหญ่ในปัจจุบันนี้

งานวิจัยชิ้นนี้จึงแบ่งการนำเสนอเป็นสามส่วนล้อตามคำถามการวิจัยโดย

ส่วนแรกเพื่อตอบคำถามว่าการเริ่มต้นของทางรถไฟมีผลกระทบต่อการกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ ภายใต้บทบาทของกลุ่มพี่น้องคนจีน และคนไทยถิ่นอย่างไร โดยศึกษาชุมชนขนาดใหญ่ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับทุนนิพัทธ์จีนนครเป็นหลัก ศึกษา เงื่อนไข ปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ขนาดใหญ่กลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของภาคใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดใหญ่กับรัฐไทย หัวเมืองสงขลาและหัวเมืองอื่น ๆ เป็นอย่างไร ปฏิสัมพันธ์ของโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่กับเก่าปรับเปลี่ยนไปอย่างไร ความเติบโตของขนาดใหญ่ไปลดทอนอำนาจของหัวเมืองนครศรีธรรมราชรวมทั้งเป็นการเปิดประตูภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยไปสู่มาเลเซียและสิงคโปร์อย่างไร เส้นทางรถไฟเป็นตัวแปรสำคัญในการผนวก หัวเมืองภาคใต้ให้เข้ากับอำนาจรัฐจากส่วนกลางอย่างไร

ทั้งนี้เมื่อศึกษากลับพบว่าขนาดใหญ่ไม่สามารถโตได้ด้วยตัวเองได้เมื่อทางรถไฟมาถึง งานวิจัยชิ้นนี้กลับพบว่าควรจะเริ่มต้นการมองเรื่องของความต่อเนื่อง จากความเจริญอย่างต่อเนื่องยาวนานของสงขลาในฐานะเมืองศูนย์กลางของมณฑลนครศรีธรรมราช เป็นฐานในการส่งผ่านให้ขนาดใหญ่เจริญเติบโตเร็วกว่าเดิม ใหญ่เองมีทางเลือกหลายทางซึ่งเป็นข้อเด่นหลายเรื่อง เช่นการคมนาคม ถนน ทางรถไฟซึ่งเชื่อมต่อไปถึงมาเลเซีย การเดินทางทางน้ำ มีทางติดต่อไปมาของผู้คนในการแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งทำกันมานานก่อนทางรถไฟและถนนจะมาถึง คือคลองอู่ตะเภา ทะเลสาบสงขลา และอ่าวไทยทางด้านเมืองสงขลา ความเจริญจากอดีตที่ใช้ฐานทางทะเล หรือ sea based มายาวนาน ในการทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าพัฒนาท่าสู่ การใช้ฐานบนบก หรือ land based บนแผ่นดินบ้านพรุชื่อ “โคกเสม็ดชุน”และ”พรุจีปลักไส”ที่อยู่ถัดมาประมาณการ 30 กิโลเมตร จากสงขลา บทบาทของทุนนิพัทธ์จีนนครในการสร้างบ้านแปลงเมือง กับแนวคิดการจัดสวัสดิการทางสังคม

บทที่สอง จึงเป็นการปูพื้นให้ผู้สนใจศึกษางานชุมชนได้เห็นถึงความต่อเนื่องของชีวิตสงขลาในอดีตเท่าที่ผู้วิจัยศึกษาได้ และเห็นว่าเป็นข้อมูลสำคัญให้คนเริ่มอ่านสนใจ เข้าใจสงขลามากขึ้น ข้อมูลส่วนใหญ่ยังมาจากเอกสารกองจดหมายเหตุและงานของท่านอาจารย์สงบ ซึ่งน่าจะมีการได้ศึกษาต่อ เพื่อทำความเข้าใจลุ่มน้ำทะเลสาบแห่งนี้ และจุดของการเกิดขึ้นของชุมชนขนาดใหญ่เป็นจุดสำคัญต่อการพลิกผันให้ชุมชนลุ่มทะเลสาบเริ่มหมดความสำคัญลง วิธีการผลิตมีการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีการถ่ายเทผู้คนจากที่ต่าง ๆ บนพื้นที่ขนาดใหญ่นี้ ใหญ่จึงเป็นเสมือนประตูเปิดออกไปหลายทิศทาง ทั้งผลักออกและดึงสิ่งต่างๆเข้าใหญ่ ให้หา

ใหญ่โต เร็วขึ้น เมื่ออำนาจรัฐไทยสมัยใหม่เข้าสู่สังคมได้ไฉ่ยากกว่าเดิม เมื่อรถไฟมาถึงเพราะ รัฐสมัยรัชกาลที่ 5 นำเงินของรัฐบาลลงทุนที่หาได้ใหญ่มาก จะด้วยเหตุผลจากปัจจัยภายนอกที่บีบเข้ามาก็ตาม ในส่วนนี้จึง**ปูพื้นบทที่สอง** เรื่อง สงขลาในฐานะหัวเมืองภาคใต้: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงต่อหาใหญ่ และ**บทที่สาม** พูดถึงความเป็นมาของหาใหญ่ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของหาใหญ่ก่อนทางรถไฟมาถึง สภาพจาก “บ้าน” เล็กๆ ที่อยู่กันเป็นหย่อมๆ ก่อน พัฒนาสู่ “เมืองคนจีน” ที่เรียกว่า china town เมื่อเจียกี้ซีและพี่น้องคนจีนรับช่วงสร้างทางมาถึง รวมทั้งมีบทบาทในการกำหนดสมรภูมิการตั้งเมืองและตั้งสถานีรถไฟในปัจจุบันที่เราใช้บริการอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม เราไม่สามารถเก็บข้อมูลส่วนบุคคลได้ลึกเพียงพอเกินกว่าเอกสารที่มีการอ้างถึงบ่อยๆ เรารู้ว่าเมื่อลงไปเก็บข้อมูลแล้ว มีข้อมูลที่ได้มาแตกต่างจากที่มีอยู่ในเอกสาร แต่ความยากในการเข้าถึงข้อมูลเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประเด็นบางอันต้องมีการปรับเปลี่ยน ตามข้อมูลที่เราหามาสืบค้นได้

ส่วนที่สอง ที่ตั้งใจไว้ว่าเพื่อศึกษาถึงการสร้างทางรถไฟของเจียกี้ซี และเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้หาใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางการค้าของภาคใต้บนชายขอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทางรถไฟ แต่เมื่อหาข้อมูลเฉพาะเจาะลึก ให้ภาพที่เราตั้งใจไว้ไม่ได้ และเมื่อข้อมูลที่ศึกษาจากกองจดหมายเหตุและการเปิดเวทีผู้เฒ่าเล่าเรื่องเมืองหาใหญ่ และเวทีฟังผู้เฒ่าเล่าเรื่องคลองอู่ตะเภา ที่วัดดอน ตำบลคูเต่า ในช่วงขณะนั้นข้อมูลที่ได้อีโหลมาทางด้านรถไฟ ซึ่งเป็นสัดส่วนถึง 30% ของงาน ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลของ มลิวรรณ รักษ์วงศ์มาพัฒนาต่อให้ละเอียดขึ้น และแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาจัดการ โดยรัฐอย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะข้อมูลในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประเทศโลกตะวันตกที่พยายามเข้ามามีอิทธิพลเหนือพื้นที่ที่ติดต่อกับไทรบุรี การคมนาคม และการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยของเมืองคนจีน ที่หมายถึง town สู่มืองใหญ่หาใหญ่ ที่หมายถึง city **บทที่สี่** และ**บทที่ห้า** พยายามที่จะปะติดปะต่อภาพเหล่านั้น

และสุดท้าย คำถามวิจัยข้อสุดท้าย คือ บทบาทของขุนนิพัทธ์จินนทรในการสร้างบ้านแปงเมือง กับแนวคิดการจัดสวัสดิการทางสังคม ใน**บทที่ 6** นี้ จากการศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยนให้กว้างขึ้น เป็นการศึกษาการสร้างบ้านแปงเมืองของขุนนิพัทธ์จินนทรและพี่น้องคนจีน กับแนวคิดสวัสดิการทางสังคม มองผ่านกลุ่มสมาคมคนจีนในหาใหญ่ ซึ่งกว่าจะรวบรวมข้อมูลจาก ผู้ที่สนใจ และคนจีนหาใหญ่แต่ละแห่งได้ใช้เวลามาก เอกสารที่มีต้องถอดความจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยอีกครั้ง ต้องใช้เวลาในการทำและตรวจสอบงานทั้งสิ้น อีกทั้งต้องเลือกหยิบข้อมูลทั่วไป ที่ไม่เจาะลึกหรือพูดถึงความขัดแย้ง จนเสียกระบวนการ

ทำงาน และความพยายามรื้อฟื้นให้ชุมชนกลับมาทำอะไรให้แก่ชุมชน มากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวให้ท้องถิ่น ความหมายของการจัดสวัสดิการของยุคนี้ จึงมีความหมายที่แตกต่างไปจากยุคของการสร้างเมืองของผู้นำหลาย ๆ คนของหาดใหญ่ในอดีต

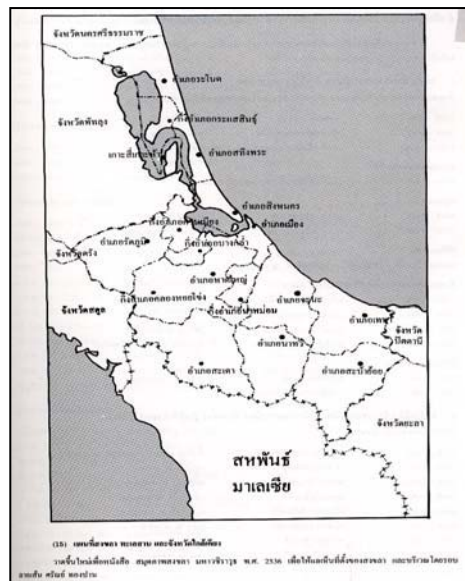
บทที่หก จึงเป็นการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องราวของพวกเขา และได้จัดทำตารางการก่อตั้งสมาคมต่างๆ เท่าที่ค้นคว้าหามาได้ ไว้เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาต่อไป

บทที่ 2

สงขลาในฐานะหัวเมืองภาคใต้
: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงต่อหาดใหญ่

การพิจารณาถึงประเด็นการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการขยายตัวของบ้านหาดใหญ่
สู่เมืองหาดใหญ่ โดยละเอียดการพิจารณาความเชื่อมต่อของระบบความสัมพันธ์ที่สงขลามีต่อ
หาดใหญ่ จะทำให้อำนาจในการอธิบายเงื่อนไขซึ่งเป็นฐานรากสำคัญที่เอื้อต่อพัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ของเมืองหาดใหญ่ขาดตอนไป ชีวิตของเมืองสงขลามีความรุ่งเรืองและอับแสงตาม
ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทั้งผลักดันหรือรั้งดึงสงขลาลงในฐานะหัวเมืองสำคัญของภาคใต้ในยุคต่าง ๆ รวมถึง
การเป็นศูนย์บัญชาการสำคัญของมณฑลนครศรีธรรมราช ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อทำความเข้าใจ
ประเด็นดังกล่าว จำเป็นต้องเข้าใจบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่ สำคัญ ๆ
ดังต่อไปนี้

- 2.1. ปรับปรุงทางเศรษฐกิจการเมืองที่เชื่อมต่อสงขลากับอำนาจรัฐกลาง นครศรีธรรมราชและมลายู
- 2.2. ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองของสงขลาที่มีต่อรัฐและหัวเมืองอื่นในกระแสความเปลี่ยนแปลง
- 2.3. การเติบโตของเศรษฐกิจระบบเงินตราและการทดแทนระบบส่วย
- 2.4. บทบาทของคนจีนในภาคใต้ทางด้านการเศรษฐกิจในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง
- 2.5. นโยบายของรัฐบาลกลางต่อคนจีนอพยพก่อนและหลังปฏิรูปการปกครอง
- 2.6. นโยบายรัฐไทยกับการดึงคนจีนในกิจการสวนยางเพื่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ

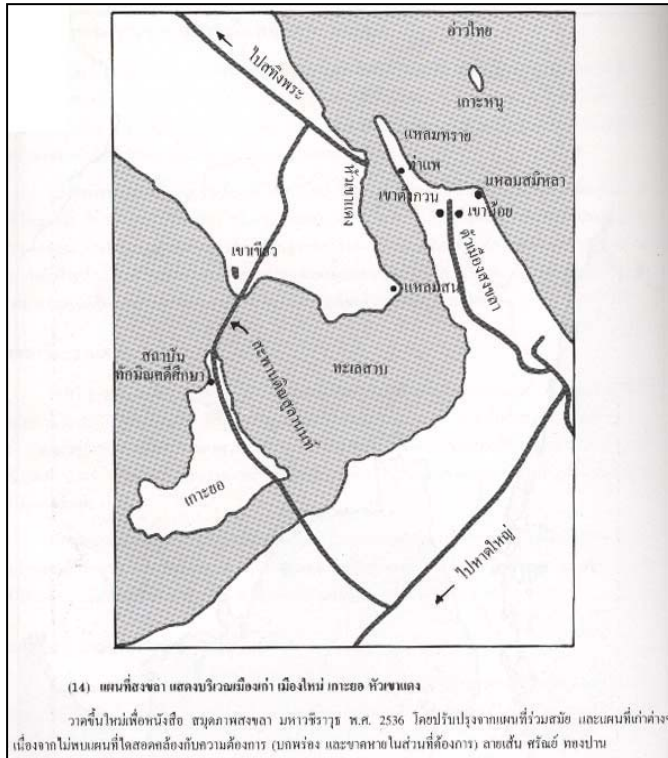

ภาพที่ 4 แผนที่สงขลา ทะเลสาบ และจังหวัดใกล้เคียง

จากสมุดภาพสงขลา

2.1. บริบททางเศรษฐกิจการเมืองที่เชื่อมต่อสงขลากับอำนาจรัฐกลาง นครศรีธรรมราชและมลายู

จากอดีตนับตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ ประวัติศาสตร์ที่สืบค้นได้บอกเราว่า ชีวิตทางเศรษฐกิจการเมืองของสงขลามีทั้งรุ่งเรืองและอับแสง ทั้งนี้เนื่องจากสงขลาเป็นชุมชนเมืองใหญ่บนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งมีระบบความสัมพันธ์การค้าฐานทรัพยากรการแลกเปลี่ยนผลผลิตและชีวิตทางสังคมร่วมกับเมืองอื่นใกล้เคียงเช่น เมืองเก่าพัทลุง อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของสงขลาได้ขยายกว้างออกไปในฐานะเป็นเมืองต่อเรือเพื่อการค้าในอดีต ที่ผู้คนชนชาติต่าง ๆ ทั่วโลก

เดินทางมาแลกเปลี่ยนสินค้า หรือเป็นจุดพักผ่อนก่อนเดินทางไปท่าเรืออื่น ๆ ในหนานหยาง ฐานการผลิตของสงขลาในอดีต จึงเป็นฐานทางทะเล (sea-based) ก่อนการมาถึงของถนนไทรบุรีและทางรถไฟสายใต้

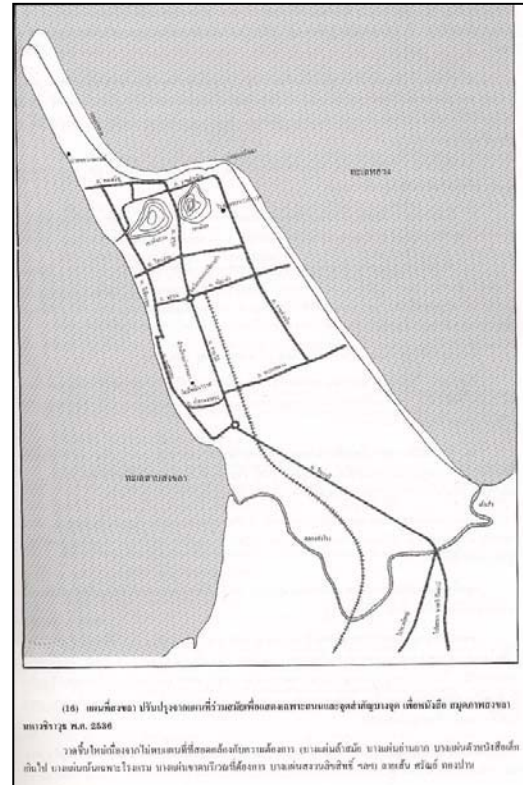
ภาพที่ 5 แผนที่สงขลาปรับปรุงจากแผนที่ร่วมสมัยเพื่อแสดงเฉพาะถนนและจุดสำคัญบางจุด เพื่อหนังสือ สมุดภาพสงขลา มหาวชิราวุธ พ.ศ. 2336

สงบ สงเมือง เล่าเรื่องหัวเมืองสงขลา ก่อนสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า ในยุคนั้นสงขลาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยเมืองสทิงพระ เมืองพัทลุง เมืองสงขลา หัวเขาแดง และเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน

จากหลักฐานที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ ชุมชนขนาดใหญ่ชุมชนแรกบริเวณ รอบ ๆ ทะเลสาบเกิดขึ้นที่บ้านจะทิ้งหม้อก่อน แต่เนื่องจากมีขีดจำกัดทางด้านต่าง ๆ หลายด้านชุมชนแห่งนี้ จึงเจริญขึ้นอย่างช้า ๆ ชุมชนขนาดใหญ่ที่มีสภาพเป็นเมืองแท้จริงเกิดขึ้นตอนเหนือบ้านจะทิ้งหม้อขึ้นไปติดกับทะเลหลวง ซึ่งเป็นทะเลสาบช่วงตอนบนน้ำจืดถึงกร่อย ชุมชน ดังกล่าวรู้จักกันในนามของเมืองสทิงพระ¹ เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 13

² นับว่าเป็นเมืองรุ่นแรก ที่เกิดขึ้นบริเวณคาบสมุทร ต่อมาได้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นมาแทนที่เมือง สทิงพระบริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบ คือ เมืองพัทลุง ในเอกสารกัลปนาวัจจังหวัดพัทลุงในสมัยอยุธยา ก็ยืนยันว่า เมืองพัทลุงเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น ตั้งอยู่บริเวณเดียวกับเมืองสทิงพระ มีปัญหาที่ต้องเผชิญมาโดยตลอดคือ การคุกคามจากภายนอกโดยเฉพาะพวกโจรสลัด และพวกละแว

ภาพที่ 6 แผนที่สงขลาแสดงบริเวณเมืองใหม่
เกาะยอ หัวเขาแดง จากสมุดภาพสงขลา

เมื่อเมืองพัทลุงถูกรุกรานบ่อย ๆ ทำให้ชาวเมืองพัทลุงต่างก็อพยพหลบหนีไปอยู่ในบริเวณที่ปลอดภัยจากการโจมตีของพวกโจรสลัด คือ ทางชายฝั่งตะวันตกตรงกันข้ามกับเมืองพัทลุงเดิม และบริเวณเชิงเขาปากทะเลสาบ ทำให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นใหม่สองชุมชนที่มีวิถีชีวิตค่อนข้างที่จะแตกต่างกัน คือ ทางชายฝั่งตะวันตกตรงกันข้ามกับเมืองพัทลุงเดิม ค่อย ๆ เจริญขึ้นเป็นเมืองพัทลุงใหม่แห่งที่สอง ชาวเมืองมีอาชีพเป็นชาวนาชาวไร่ ขณะที่บริเวณเชิงเขาปากทะเลสาบสงขลาเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นเมืองสิงขร (Cingor) หรือสงขลา ชาวเมืองประกอบอาชีพค้าขาย และการประมงเป็นหลัก ชุมชนทั้งสองค่อย ๆ เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่ แทนที่เมืองพัทลุงที่พะโคะ ความเป็นมาของเมืองสทิงพระ พัทลุง และสงขลา ในระยะแรก ๆ จึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด เมืองสงขลามีฐานะเป็นหัวเมืองขึ้น และเมืองปากน้ำของพัทลุงมาก่อนที่จะตกเป็นหัวเมืองขึ้นเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยาตอนปลาย³ (ดูภาพที่ 8 หน้า 28)

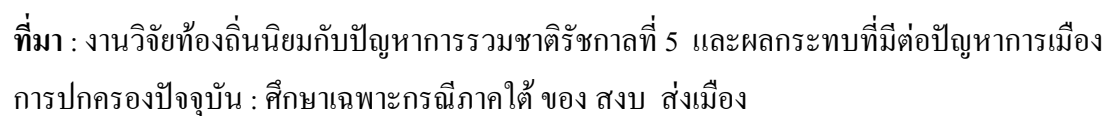
กระนั้นก็ตาม ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมา มีพ่อค้าชาวมาเลย์ ดัชท์ และชาวอังกฤษเข้ามาติดต่อกับเมืองสงขลา มาก เมืองสงขลาจึงมีความเจริญอย่างรวดเร็ว ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมที่จะเป็นเมืองค้าขายตามที่สารูป ฤทธิ์⁴ ได้ให้เหตุผลไว้หลายประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก มีสภาพเมืองท่าของดินแดนที่คู่หนึ่งเป็นคาบสมุทร โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งด้านเขานกร้า ซึ่งเป็นบริเวณติดต่อกับหัวเขาแดงนั้น สามารถใช้เดินเรือได้สะดวก เพราะริมหาดด้านในมีลักษณะเป็นร่องน้ำลึกเรือเดินได้สะดวก^๕ แม้ว่า บริเวณปากอ่าวน้ำตื้น เรือกำปั่นหรือเรือขนาดใหญ่ไม่สามารถเทียบจอดได้ แต่มีใช้ขื่อบกพร่องสำคัญในสมัยนั้น ดังปรากฏในจดหมายเหตุของนายเวเรตต์ ผู้ตรวจการค้าขายของบริษัทฝรั่งเศส ลงวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2223 มีความตอนหนึ่งว่า

“เมืองสงขลามีท่าเรือ ซึ่งดูจะเป็นท่าเรือที่ดีมาก แต่เรือใหญ่จะต้องเข้าออกได้จึงจะเป็นเมืองท่าที่ดี แต่ได้มีคนมาบอกกับข้าพเจ้าว่า เรือระวาง 500-600 ตัน ได้เคยเข้าออกมาแล้ว “^๖

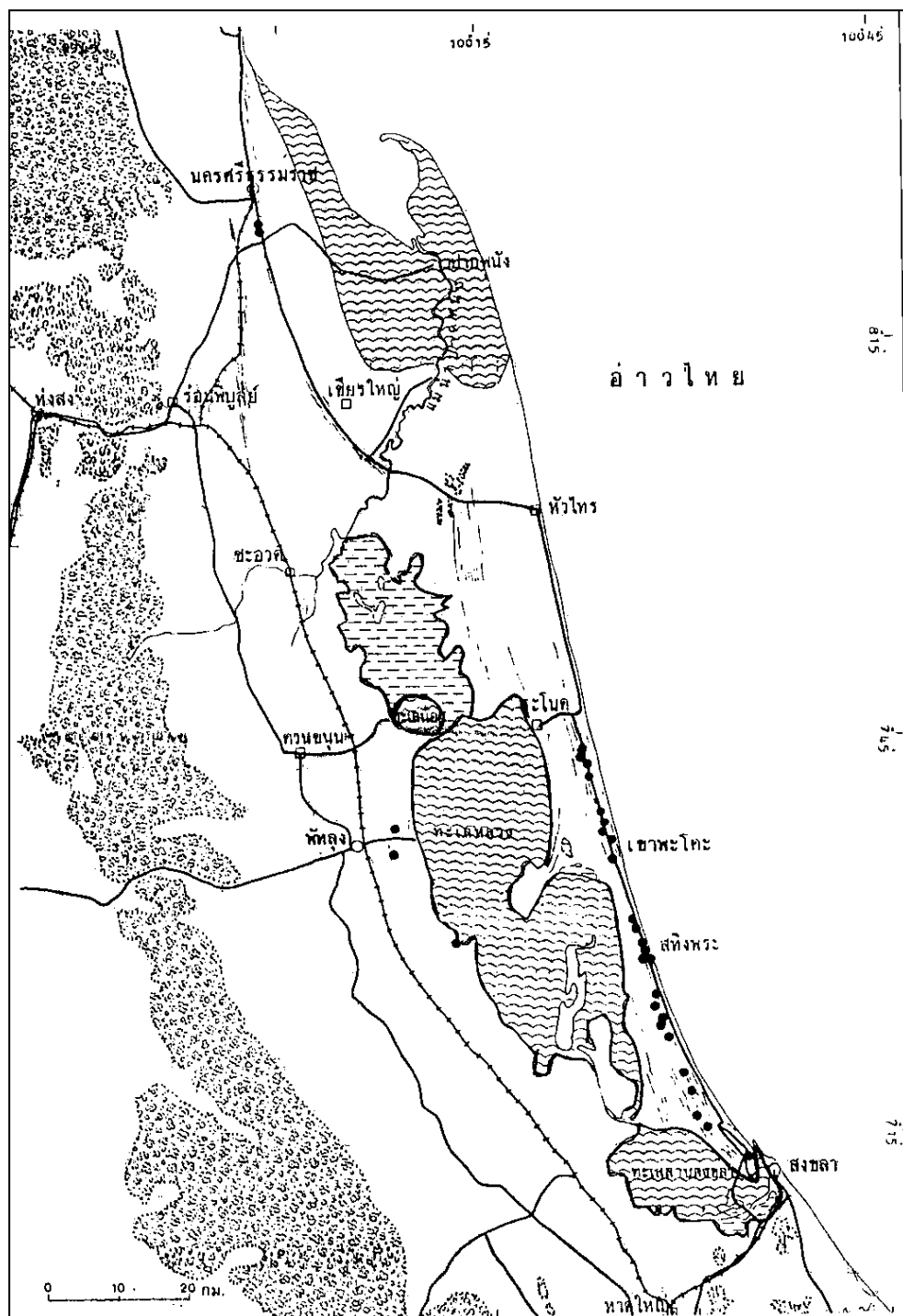
ประการที่สอง ตำแหน่งที่ตั้งเมืองจัดเป็นศูนย์กลางที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงได้สะดวก ดังปรากฏในคำพรรณนาของบริษัทฮอลันดาในปี 2165 ความตอนหนึ่งว่า

“...เราเห็นว่า จะไม่เป็นการผิดหวังมากหากคิดจะสร้างคลังสินค้าขนาดใหญ่ขึ้นที่ซิงกอร่า (สงขลา) ซึ่งอยู่ทางเหนือของปัตตานีเป็นระยะทางประมาณ 23 ลีค ...ข้าพเจ้าคิดว่า เราอาจใช้สงขลาเป็นที่สำหรับตระเวนหาสินค้าจากบริเวณใกล้เคียง เพื่อจัดส่งให้ห้างของเราที่กรุงสยาม โคชินไชน่า บอร์เนียว และห้างของเราบางส่วนที่ประเทศญี่ปุ่น ได้เป็นอย่างดี...”^๗

ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ สงขลาในฐานะหัวเมืองภาคใต้:ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงต่อหาดใหญ่

ภาพที่ 9 แสดงสภาพภูมิประเทศและแหล่งชุมชนโบราณบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีทางออกสู่ทะเลในอดีตได้ ทั้งบริเวณปากคลองสงขลาและบริเวณทางตอนเหนือตามแนวแม่น้ำปากพนัง

ที่มา : หนังสือการสัมมนาทางวิชาการ สงขลาศึกษา ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา พ.ศ. 2534 หน้า (59)

ประการที่สาม เมืองสงขลาเป็นเมืองท่าปลอดภาษี เพียงแต่บรรดาพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายยอมเสียของกำนัลให้แก่เจ้าเมืองเท่านั้น

ประการสุดท้าย อาณาเขตเมืองสงขลาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับเมืองปัตตานี ซึ่งเอกสารจีนร่วมสมัยเล่าว่า การเดินทางจากสงขลาทางบกใช้เวลา 5-6 วัน ทางน้ำโดยลมมรสุมประมาณวันเศษก็ถึง⁸ ช่วงนี้เมืองปัตตานีมีความเจริญรุ่งเรืองยากที่จะหาหัวเมืองมลายูอื่น ๆ เทียบได้ในด้านการค้าขายก็มีหลักฐานแสดงว่า เมืองปัตตานีเป็นศูนย์กลางที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁹ เนื่องจากเมืองปัตตานี เป็นเป้าหมายสำคัญของเรือสินค้าชนิดต่าง ๆ ทั้งเป็นสถานที่จอดเรือที่มาจากอินเดีย อันเป็นที่รู้จักกันว่า เมืองปัตตานี เป็นเมืองท่าสำคัญของเรือสำเภา และเรืออื่นที่จะมาจากเมืองจีนและญี่ปุ่น¹⁰

ขงยูทง ชูแว่น กล่าวเสริมในประเด็นนี้จึงปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เมืองสงขลาเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของหัวเมืองภาคใต้มีสาเหตุหลายประการดังนี้คือ

ประการที่หนึ่ง เมืองสงขลาเติบโตขึ้นเพราะเป็นเมืองท่าค้าขาย และมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา พื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของเมืองสงขลาจึงอยู่ที่กิจกรรมทางเรือเป็นหลักไม่ใช่ด้านการเกษตร ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขทางด้านประชากรและสภาพภูมิศาสตร์ไม่อำนวยให้ อีกทั้งเมืองสงขลายังเป็นจุดพัก และจุดเชื่อมต่อที่สำคัญกับเมืองไทรบุรี และปัตตานีอีกด้วย

ประการที่สอง การคมนาคมทางน้ำที่นำสินค้าและบริการมาแลกเปลี่ยนที่สงขลา คือเส้นทางน้ำสองสายที่เชื่อมต่อกันระหว่างคาบตะวันตกของคาบสมุทรมาเลย์กับทะเลสาบสงขลา เส้นทางน้ำดังกล่าวได้แก่ ทางน้ำสายสตูลทะเลสาบสงขลา และสายไทรบุรีทะเลสาบสงขลา เส้นทางนี้ได้ใช้ติดต่อกันไปมาและขนถ่ายสินค้าระหว่างสองฝั่งคาบสมุทรมานานแล้ว เส้นทางสายน้ำนี้ยังปรากฏอยู่ในแผนที่ของเมืองสงขลาที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2230 อย่างชัดเจน จึงยืนยันได้ว่าเส้นทางน้ำดังกล่าวมีความกว้างและลึกมากพอที่จะขนถ่ายสินค้าข้ามคาบสมุทรได้อย่างแน่นอน ทำให้ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายมาก การขนถ่ายสินค้าข้ามคาบสมุทรจึงต้องผ่านด่านสงขลา ก่อนที่จะออกสู่อ่าวไทยหรือไปยังไทรบุรี ด้วยเงื่อนไขที่ได้เปรียบทางภูมิศาสตร์มากกว่าเมืองท่าอื่น ๆ ย่อมทำให้บรรดาพ่อค้ามีความสนใจเป็นธรรมดา และน่าจะเป็นเหตุผลให้เมืองท่าแห่งนี้มีความคึกคักมากขึ้น

ความเพียบพร้อมในการเป็นเมืองท่าที่รุ่งเรืองของเมืองสงขลาว่า นอกจากสาเหตุข้างต้น ยังมีเหตุผลที่เมืองสงขลาเพิ่งเริ่มสร้างอำนาจทางการเมืองขึ้นมาใหม่ จึงย่อมต้องผ่อนปรนเรื่องเกี่ยวกับภาษีและกฎระเบียบต่าง ๆ ให้พ่อค้าที่เข้ามาค้าขายด้วยเพื่อดึงดูดใจ คาโต๊ะ โมกอลล์ เจ้าเมืองสงขลา ในขณะนั้นได้ดำเนินนโยบายการค้าเสรีโดยไม่มีพิธีรีตองมากนัก ไม่เรียกเก็บอากรขนอน เพียงมีของกำนัลให้คาโต๊ะโมกอลล์เพียงเล็กน้อยก็นำสินค้าผ่านเข้าไปได้ ดังนั้นในระยะแรกจึงมีพ่อค้ายุโรปทั้งโปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ เข้ามาค้าขายที่เมืองสงขลาอย่างคึกคัก แต่ต่อมาฮอลันดาก็กีดกันพ่อค้าเหล่านี้ออกไปคงเหลือเพียงแต่พ่อค้าชาวพื้นเมืองและชาวจีนเท่านั้นที่ร่วมมือค้าขายกับฮอลันดาต่อมา

ชาวจีนมีบทบาททางการค้าและช่วยพัฒนาเมืองสงขลาเป็นอันมาก คนจีนที่เข้ามาอยู่ตามเมืองท่าต่าง ๆ รอบอ่าวไทยตั้งแต่สมัยต้น ๆ ยุคราชวงศ์หมิงแล้ว ชาวจีนในสงขลายังเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมที่ดีและมีชื่อเสียงไปทั่ว ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองพัทลุงยังเป็นผู้ผลิตผ้าแล้วส่งขายให้ ชาวฮอลันดาด้วยเช่นเดียวกัน เพราะบริเวณเมืองพัทลุงนั้นยังมีสินค้าพื้นเมืองอื่นๆ ที่ต้องขนถ่ายสู่ตลาดภายนอกทางเมืองท่าสงขลา¹¹ (ดูภาพที่ 8 หน้า 28)

แต่ในที่สุดในปี พ.ศ. 2185 สมัยพระเจ้าปราสาททอง เจ้าเมืองสงขลาที่เป็นแขกมลายูได้ก่อกบฏต่อกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ถูกปราบลงอย่างราบคาบ หลังจากนั้นฝ่ายรัฐบาลไทยได้แต่งตั้งเจ้าเมืองไทยมาปกครองสงขลาแทน กิจการค้าที่เมืองสงขลาซบเซาลงเนื่องจากรัฐบาลกลางเลิกทำการค้ากับพวกฝรั่ง เพราะความไม่ไว้วางใจอันเป็นปฏิกิริยาจากเหตุการณ์สมัยพระนารายณ์ เมืองสงขลาจึงตกอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมไม่พัฒนาอยู่เป็นเวลานานหลายปีตลอดสมัยอยุธยาตอนปลาย

ในภาวะความวุ่นวายสับสนเช่นนี้ ย่อมทำให้เศรษฐกิจของเมืองสงขลาซบเซาลงไปด้วยเป็นธรรมดา อย่างไรก็ตาม เจ้าเมืองก็พยายามหาทางค้าขายกับต่างชาติเพื่อพยุงฐานะทางการเมืองไว้ เพราะลมหายใจของสงขลาอยู่ที่การค้านั่นเอง ดังนั้น ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 23 พ่อค้าชาวฮอลันดาเองก็งดการค้าขายกับสงขลา เพราะต้องช่วยอยุธยาในการปราบปรามสงขลา จึงสั่งงดเรือทุกลำที่มุ่งมาค้าขายที่เมืองนี้ ภาวะการณ์เช่นนี้ย่อมทำให้สงขลาอ่อนเปลี้ยลงไปมาก ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อความมั่นคงทางการเมือง ด้วยเหตุนี้เจ้าเมืองสงขลาจึงพยายามติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศอื่น ๆ โดยมีหลักฐานว่า เจ้าเมืองผู้นี้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับพ่อค้าชาวอังกฤษเป็นอันมาก และได้เชิญชวนให้มาตั้งห้างการค้าโดยจะยอมยกเลิกสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้ ซึ่งทำให้พ่อค้าชาวอังกฤษมีความสนใจและตกลงเข้ามาตั้งห้างที่เมืองสงขลาในที่สุด¹²

อย่างไรก็ตาม พ่อค้าเหล่านั้นก็ไม่สามารถช่วยฟื้นฟูเมืองสงขลาได้ ช้ำยังค่อย ๆ ถอนตัวออกไป ในที่สุดได้ทิ้งเมืองไว้ให้พ่อค้าชาวจีนและชาวพื้นเมืองเข้ามาสืบทอดบทบาททางการค้าอย่างเต็มที่ ซึ่งเรื่องราวของชุมชนชาวจีนในเมืองสงขลาจะกล่าวโดยละเอียดในตอนต่อไป

ชาวเมืองสงขลาที่รอดจากภัยสงครามคราวนั้น ได้พากันอพยพหลบหนีไปตั้งบ้านเรือนใหม่อีกครั้งหนึ่ง บริเวณเชิงเขาเมืองหรือเขาบ่อทรัพย์ อันเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีชื่อหมู่บ้านปรากฏอยู่ว่าบ้านบ่อเตย ซึ่งอยู่ติดกับบ้านแหลมสนที่ตั้งเมืองสงขลาแห่งใหม่ ขณะที่ชาวบ้านอิสลามอพยพไปอยู่ที่บริเวณบ้านหัวเขา ซึ่งอยู่ถัดจากบ้านบ่อเตยไปทางทิศตะวันตก เมืองสงขลา ที่ตั้งใหม่ ตัวเมืองตั้งอยู่ที่บ้านแหลมสน บริเวณเมืองจะครอบคลุมไปถึงบ้านบ่อเตยและบ้านหัวเขา หมู่บ้านดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาบนที่ราบแคบ ๆ ระหว่างเทือกเขากับปากทะเลสาบ ซึ่งไม่สามารถขยายออกเป็นเมืองใหญ่ได้ ในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) เจ้าเมืองสงขลาดำเนินการย้ายเมืองสงขลา ไปสร้างกำแพงเมืองและตั้งเมืองขึ้นใหม่บนสันทรายฝั่งตรงข้ามกับตัวเมืองเดิม ซึ่งได้แก่ “เมืองสงขลาบ่อเตย” เพราะตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อเตย¹³

2.2. ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองของสงขลาที่มีต่อรัฐและหัวเมืองอื่นในกระแสด้านการเปลี่ยนแปลง

ย้อนไปก่อนหน้านี้ ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองในพระราชอาณาเขตกับรัฐบาลกลางตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบศักดินา ในฐานะหัวเมืองเล็กต้องภักดีต่อหัวเมืองใหญ่ เพื่ออยู่ภายใต้การปกป้องคุ้มครองและการควบคุมของหัวเมืองใหญ่ เมืองหลวงหรือรัฐบาลกลางมีฐานะเป็นหัวเมืองที่ใหญ่ที่สุดมีอำนาจสูงสุดในพระราชอาณาเขต หัวเมืองต่าง ๆ ที่เป็นบริวารต้องมีความจงรักภักดีปฏิบัติตามคำสั่งของเมืองหลวง และมีภาระหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อเมืองหลวงในฐานะผู้คุ้มครอง อาทิ การส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองให้แก่เมืองหลวงเพื่อแสดงถึงความจงรักภักดีที่มีอยู่ จะต้องส่งส่วยซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่ได้รับจากประชาชนเป็นรายบุคคล ให้แก่รัฐบาลกลางตามที่รัฐบาลกลางเป็นฝ่ายกำหนด ขณะที่ รัฐบาลกลางในฐานะหัวเมืองใหญ่มีหน้าที่จะต้องให้ผลประโยชน์เป็นการตอบแทนความจงรักภักดี ตั้งแต่ยศถาบรรดาศักดิ์ และศักดินาแก่เจ้าเมืองผู้ช่วยราชการและกรมการเมือง แบ่งรายได้ผลประโยชน์ในหัวเมืองให้แก่เจ้าเมือง ทั้งมอบอำนาจหน้าที่ให้แก่เจ้าเมืองและกรมการเมืองให้สามารถควบคุมไพร่และดำเนินการต่าง ๆ และประการสำคัญที่สุดคือ การให้ความคุ้มครองแก่ หัวเมืองจากการคุกคามของข้าศึกศัตรูภายนอกภายในราชอาณาจักร ซึ่งเรียกว่า เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ซึ่งกันและกัน¹⁴

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงสภาพของหัวเมืองภาคใต้ก่อนการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าตากสินมหาราชว่า สภาพทางการเมืองของหัวเมืองภาคใต้ขณะนั้นสับสนวุ่นวายพอสมควร จากการที่มีโจรสลัดมลายูยกเข้ามาทำอันตรายชุมชนจนถึงกับบ้านแตกสาแหรกขาดอยู่เนือง ๆ ขณะเดียวกันสงขลาซึ่งเติบโตขึ้นเนื่องมาจากการค้าเป็นลำดับก็ต้องการปลีกรัฐออกจากกรุงศรีอยุธยาโดยตรง ต่อพัตลุง อำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชก็อ่อนแอลงด้วยปัจจัยหลายประการ ทำให้ไม่สามารถอำนวยความสะดวกและระเบียบแก่อาณาบริเวณนั้นได้อีก ทางฝั่งตะวันตกมีอิทธิพลของไทรบุรีและบูเกิสครอบงำและคุกคามหัวเมืองไทยในคาบสมุทรตอนใต้ จึงต้องการความร่วมมือกันเพื่อคุ้มครองตนเองจากอำนาจภายนอก ยิ่งเมื่อราชอาณาจักรอยุธยาสลายตัวไปแล้ว การจะหวังพึ่งศักดิ์ศรีของอยุธยาไว้คุ้มกันตนจากการปล้นสดมภ์ และขยายอำนาจของโจรสลัดและรัฐมลายูก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อปลัดเมืองนครศรีธรรมราชตั้งตนเป็นใหญ่ หัวเมืองทางใต้ที่อยู่ประชิดไปทางรัฐมลายูจึงพากันเข้าโดยดี และเมื่อทั้งสงขลาและพัตลุงต่างมีปัญหาของตนเอง การยอม อยู่ร่วมกับเจ้านครฯ จะให้ประโยชน์แก่ผู้นำท้องถิ่นได้ดีกว่าการอยู่ในราชอาณาจักรอยุธยา หัวเมืองเหล่านี้จึงมีเหตุผลที่จะแยกตัวออกจากราชาอาณาจักรอยุธยาในคราวกรุงแตกอยู่มาก¹⁶

กระนั้นก็ตาม เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช(หนู) ก็มีอาจด้านทานกำลังของพระเจ้าตากสินที่มีทั้งกำลังทัพบกและทัพเรือ จึงพาสักรพรรคพวกญาติพี่น้องหลบหนี มีข่าวว่า เจ้านครฯ (หนู) หนีไปอาศัยอยู่กับพระยาปัตตานีพร้อมด้วยพระยาพัตลุงและหลวงสงขลา(เวียง) เมื่อทางการมีหนังสือไปถึงพระยาปัตตานีให้ส่งตัวบุคคลเหล่านั้นมาโดยดี พระเจ้าตากสินทรงพิจารณาเห็นว่า เจ้านครฯ (หนู) ไม่ได้เป็นกบฏ จึงโปรดให้เจ้านครฯ (หนู) กลับมาปกครองเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้ง และให้มีอำนาจอย่างเจ้าประเทศราชในปี พ.ศ.2319 แต่ให้ปกครองแต่เพียงเขตเมืองนครศรีธรรมราชคืออาณาเขตทางเหนือจดเมืองพัตลุงและเมืองสงขลา ทิศตะวันออกและตะวันตกจดทะเลทั้งสองด้าน¹⁷

เมืองสงขลาได้ถูกแยกออกจากอาณาเขตของเมืองนครศรีธรรมราชในตอนกลางสมัย รัตนบุรี ด้วยนโยบายลดอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราช แล้วพัฒนาเมืองสงขลาให้เจริญขึ้นเพื่อคานอำนาจ โดยพระองค์ได้ทรงแต่งตั้งคนจีนชื่อ เฮ้าเหียง ให้เป็นพระยาสงขลา(เหียง) ใน พ.ศ.2318 ซึ่งต่อมาได้เป็นต้นตระกูล ณ สงขลา การพัฒนาเมืองสงขลาจึงเปลี่ยนมือจากข้าราชการไทยมาเป็นข้าราชการเชื้อสายจีน เช่นเดียวกับพระเจ้าตากสิน และสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงโปรดให้ยกเมืองสงขลาเป็นเมืองขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี ใน พ.ศ. 2320 แต่เมื่อเปลี่ยนแผ่นดินเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระยาสงขลา(เหียง) กลับอยู่ในฐานะลำบากเพราะเคยใกล้ชิดสนิทสนมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมา ในที่สุดในปี พ.ศ. 2327 พระยาสงขลา(เหียง) จึงถูกปลดออกจากตำแหน่ง และถูกนำตัวไปกักไว้ที่กรุงเทพฯ และทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาอินทรี(บุญสุข)

เป็นเจ้าพระยาสงขลา ถือศักดินา 10,000 ปกครองเมืองสงขลาและโปรดยกเมืองสงขลาไปขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2327 นั้นเอง เพื่อที่จะให้เมืองนครศรีธรรมราชมีกำลังมากขึ้นสำหรับป้องกันรักษาอาณาเขตด้านใต้

แต่ในระยะเวลาต่อมา เจ้าพระยาสงขลา(บุญสุข) กับเจ้าพระยานครฯ(พัฒน์) เกิดความขัดแย้งกัน เนื่องจากพระยาปัตตานีก่อการกบฏขึ้นใน พ.ศ.2334 โดยร่วมมือกับโต๊ะสาเหต ขกต่างเมืองยกกำลังขึ้นมาตีเมืองสงขลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ทรงโปรดฯ ให้พระยากลาโหมราชเสนายกกองทัพลงมาช่วยเมืองสงขลา แต่เมื่อกองทัพกรุงเทพฯ ยกมาถึงเมืองสงขลา เจ้าพระยานครฯ (พัฒน์) กับพระยาสงขลา (บุญสุข) ก็ได้ยกทัพตามไปตีเมืองปัตตานี และจับพระยาปัตตานีเป็นกบฏได้ด้วย และเมื่อกองทัพกรุงเทพฯ ยกมาถึงเมืองสงขลา บังเอิญพวกญวนในกองทัพเกิดวิวาททุบตีกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชบาดเจ็บหลายคน พระสุนทรารักษ์อยู่ด้วยไม่ได้ห้ามปราม เจ้าพระยานครฯ (พัฒน์) ขัดเคืองกับพระยาสงขลา (บุญสุข) และพระยาสุนทรารักษ์ตั้งแต่นั้นมา และใน พ.ศ.2334 นั้น เจ้าพระยานครฯ (พัฒน์) ได้กราบบังคมทูลฯ กล่าวโทษพระยาสงขลา(บุญสุข) ว่าทำไมข้ามหริ่งเมืองไทรบุรี และยุให้พวกญวนในกองทัพกรุงเทพฯ วิวาททุบตีกับพวกกองทัพนครศรีธรรมราช แต่พระยาสงขลา (บุญสุข) ได้ปฏิเสธข้อกล่าวหาของเจ้าพระยานครฯ (พัฒน์) ¹⁸

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชกับเจ้าเมืองสงขลาได้สืบกันมาเรื่อย ๆ จนถึงชั้นลูกหลานของเจ้าเมืองทั้งสอง และได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการแก้ปัญหาความยุ่งยากในหัวเมืองมลายูของไทย ดังเช่นเมื่อคราวเกิดกบฏเมืองไทรบุรีครั้งแรกใน พ.ศ.2374 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาจักรีราชานุภาพก็ทรงสันนิษฐานว่า เป็นเพราะเจ้าพระยานครฯ (น้อย) กับพระยาสงขลา(วิเชียรคีรี เกียนเส็ง) 'ไม่ถูกกัน' ¹⁹ และเมื่อเกิดกบฏเมืองไทรบุรีครั้งที่สองในปี พ.ศ.2381 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์ร่วมกับเจ้าพระยานคร(น้อย) ลงไปยังเมืองสงขลาหรือหาทางแก้ปัญหาความขัดแย้งในเมืองกลันตัน แต่เนื่องจากเจ้าพระยานครฯ(น้อย) ไม่ชอบอยู่กับพระยาสงขลา(เกียนเส็ง) จึงไม่ยอมเดินทางไปสงขลา โดยอ้างว่าป่วย แต่รัชกาลที่ 3 ไม่เชื่อจึงได้มีรับสั่งให้ลงมารับรักษาตัวที่สงขลา หลังจากนั้นไม่นานเจ้าพระยานครฯ(น้อย) ก็ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ.2382 ²⁰

เมื่อเจ้าพระยานครฯ (น้อย) ถึงแก่กรรม รัชกาลที่ 3 ทรงขอให้เจ้าเมืองสงขลา หยุดอาชญากรรมของเจ้าพระยานครฯ (น้อย) และหลังจากรัฐบาลกลางได้แก้ไขปัญหากับหัวเมืองประเทศราชมลายูเรียบร้อยแล้ว เมืองนครฯ และเมืองสงขลาก็ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมากนัก

ในมุมมองของนักประวัติศาสตร์อย่างสงบ สงเมือง(2534) ได้วิเคราะห์ว่า แม้ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองทั้งสองจะปรากฏผลเสียตามมาที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ด้านหนึ่งนั้น ดูเหมือนฝ่ายรัฐบาลพอใจอยู่ไม่น้อยที่ทั้งสองหัวเมืองมีความสัมพันธ์กันในลักษณะดังกล่าว คือ เจ้าเมืองทั้งสองได้พยายามที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระบรมวงศานุวงศ์และเจ้านายในกรุงเทพฯ เพื่อเป็นกำลังสนับสนุนฝ่ายตน และได้ส่งบุตรหลานของตนเข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ อย่างไรก็ดี เขาได้วิเคราะห์ถึงความแตกต่างในนโยบายของรัฐบาลกลางต่อสงขลาและนครศรีธรรมราชว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1 รัฐบาลต้องการพัฒนาเมืองสงขลา ขึ้นเป็นหัวเมืองขนาดใหญ่ เพื่อเป็นฐานที่มั่นคงควบคุมหัวเมืองประเทศราชมลายูฝั่งอ่าวไทย เพื่อถ่วงดุลอำนาจเมืองนครศรีธรรมราชและเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ฐานะของเมืองสงขลาที่รัฐบาลกลาง จึงใกล้ชิดกว่าเมืองนครศรีธรรมราชมาก สมัยนี้จึงเป็นสมัยที่เจ้าเมืองสงขลาที่มีบรรดาศักดิ์ และศักดินาเท่าเทียมเมืองนครศรีธรรมราชเป็นครั้งแรก²¹

แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับในสมัยรัชกาลที่สอง และรัชกาลที่สาม สงขลากลับมีฐานะตกต่ำ ซึ่งสงบ(2534) ได้วิเคราะห์ว่า มาจากสาเหตุหลายประการด้วยกันคือ

ประการแรก เจ้าพระยาฯ (น้อย) มีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดกับราชสำนัก เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาลกลาง²²

ประการที่สอง เจ้าพระยาฯ (น้อย) เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชที่มีความสามารถเฉพาะตัวหลายด้าน ทั้งด้านการค้า การต่างประเทศ เจ้าพระยาฯ (น้อย) ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเจรจากับอังกฤษเพื่อยุติความขัดแย้งเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ทำให้เจ้าพระยาฯ (น้อย) เป็นเจ้าเมืองที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้มีอำนาจเกียรติศักดิ์ศรี และบรรดาศักดิ์สูงกว่าเจ้าเมืองสงขลาในระยะเวลาเดียวกัน

ประการที่สาม เจ้าพระยาฯ (น้อย) เป็นผู้รับสนองนโยบายการขยายอำนาจของไทย ลงไปทางหัวเมืองมลายูในสมัยรัชกาลที่ 2-3 เมื่อมีเหตุการณ์ไม่ปรกติทางภาคใต้ ทางเมืองหลวงก็จะมอบให้เจ้าพระยาฯ (น้อย) เป็นผู้ดำเนินการแก้ไขทั้งสิ้น

ตลอดสมัยพระยาฯ (น้อย) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2354-2382 หัวเมืองภาคใต้ทั้งหมด รวมทั้งเมืองสงขลาด้วย มีฐานะเกือบจะเป็นเมืองบริวารของนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าเมืองสงขลาที่ไม่เคยละความพยายามในการตั้งตนเป็นอริ และคู่แข่งกับเมืองนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุ

แห่งความขัดแย้งต่อเนื่องเช่นนี้ ทำให้รัฐบาลกลางต้องรับภาระเป็นผู้คุ้มครองหัวเมืองสงขลา มาตลอด สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น²³

กล่าวได้ว่า ตลอดสมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมา จากแต่เดิมเมืองสงขลาและเมืองพัทลุง มีฐานะเป็นเมืองบริวารของนครศรีธรรมราช ต่อจากนั้นได้แยกออกจากกันเป็นหัวเมืองอิสระและเป็นอริต่อกัน เกิดความเสียหายและต้องหันมาร่วมมือแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ จนได้เข้ามาร่วมมือแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ จนได้เข้ามาร่วมมือกันได้อีกครั้งในปี พ.ศ.2439 และในช่วงเวลานี้เองได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางหัวเมืองภาคใต้ โดยรัฐบาลกลางได้เริ่มดำเนินการปรับปรุงพัฒนาเมืองสงขลาอย่างจริงจังหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้ย้ายตัวเมืองสงขลาไปตั้งบนสันทรายฝั่งตรงกันข้ามกับเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ที่ตำบลบ่อยาง การสร้างเมืองครั้งนี้ประกอบด้วยजनเจ้าเมือง กำแพงเมือง ป้อมปราการและวัด รวมทั้งศาลหลักเมือง ซึ่งการดำเนินการครั้งนี้ใช้เวลาถึง 10 ปี หรือล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2385 จึงสามารถทำพิธีสมโภชหลักเมืองใหม่ที่ตำบลบ่อยาง ซึ่งความตั้งใจของรัฐบาลกลางในการพัฒนาเมืองสงขลาในช่วงเวลานี้ มีสาเหตุหลายประการคือ²⁴

ประการแรก เนื่องจากเมืองปัตตานีในยุคนี้ มีความเจริญมั่งคั่ง แต่ไม่มีความภักดีต่อรัฐบาลกลาง ก่อกบฏหลายครั้ง จนยากแก่การควบคุม ดังนั้น รัฐบาลกลางจึงมีความประสงค์จะพัฒนาเมืองสงขลาให้เป็นเมืองทำนानาชาติแทนที่ปัตตานี

ประการที่สอง สืบเนื่องจากเหตุผลประการแรก ถ้าสงขลาได้รับการพัฒนามีความรุ่งเรืองล้ำหน้าหัวเมืองปัตตานีและหัวเมืองมลายูแล้ว เมืองสงขลาจะมีศักยภาพเพียงพอต่อการควบคุมหัวเมืองประเทศราชมลายูฝั่งอ่าวไทยแทนเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งที่ผ่านมาเมืองนครศรีธรรมราชเพียงเมืองเดียวไม่อาจดูแลหัวเมืองประเทศราชอื่น ๆ ทางภาคใต้ได้ทั่วถึง ดังปรากฏการกบฏแข็งเมืองบ่อยครั้ง โดยเฉพาะหัวเมืองมลายู²⁵

ประการที่สาม เพื่อยุตินโยบายแบ่งแยกแล้วปกครองเข้าไปยังหัวเมืองประเทศราชมลายูบางเมือง คือ เมืองปัตตานี ในทศวรรษที่ 2350 และที่เมืองปัตตานีภายใต้การควบคุมดูแลของสงขลา รัฐบาลกลางก็ดำเนินการได้สำเร็จ

ประการที่สี่ เพื่อคานอำนาจเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเคยก่อการกบฏมาหลายครั้ง การดำเนินการพัฒนาให้สงขลาเป็นหัวเมืองขนาดใหญ่ จึงเท่ากับเป็นกลไกในการคานอำนาจกับนครศรีธรรมราชโดยตรง

ทิศทางการพัฒนาเมืองสงขลา เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กล่าวมานั้น รัฐบาลกลางได้เลือกชาวจีนโพ้นทะเลมาเป็นผู้ปกครองและมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจในเมืองสงขลา ในนามของตระกูล ณ สงขลา (ดังจะกล่าวโดยละเอียดในตอนต่อไป) ด้วยว่าชาวจีนสามารถผสมผสานกลมกลืนทั้งด้านความเป็นอยู่ และความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับกลุ่มคนพื้นเมืองและชาวไทยมุสลิมได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้เมืองสงขลายุคต้นรัตนโกสินทร์เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างสำคัญ คือ เป็นยุคเริ่มของการผลิตเพื่อขายในกลุ่มคนที่เป็นเจ้าเมือง ขุนนาง พ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นผู้ประกอบการยึดกุมเศรษฐกิจของเมืองท่าแห่งนี้ ตลอดจนมีบทบาทสถานะทางสังคมเพิ่มมากขึ้น²⁶

มาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ถือเป็นจุดเปลี่ยนทางอำนาจของเมืองสงขลา รัฐบาลมีนโยบายที่จะผูกสัมพันธ์ระหว่างสงขลากับรัฐบาลกลางให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น โดยเริ่มด้วยการเสด็จประพาสภาคใต้(ดูแผนที่เส้นทางการเสด็จประพาส) และเมืองสงขลาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2402 เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) ได้เตรียมการรับเสด็จฯ อย่างใหญ่โต โดยเกณฑ์ไพร่เมืองสงขลาก่อสร้างพลับพลา ที่ประทับที่บริเวณป่าสนแหลมทราย ระหว่างเชิงเขาตั้งกวนด้านทิศเหนือกับแหลมสนอ่อน ตั้งพลับพลาอยู่ห่างจากเขาตั้งกวน 19 เส้นเศษ ใช้เวลาก่อสร้างตั้งแต่เดือนมีนาคมไปถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2402 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้เวลาเสด็จทอดพระเนตรสถานที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง เช่น ตลาดเมืองสงขลา ป้อมเมืองสงขลา เขาเก้าสำเริง และเกาะยอ เป็นต้น และได้โปรดให้เจ้าเมืองประเทศมลายูเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิด และทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชบรรณาการด้วยตนเองอีกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดความจงรักภักดีแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น²⁷

การเตรียมรับเสด็จของพระยาสงขลา (บุญสังข์) เป็นที่พอพระราชหฤทัยเป็นอันมาก จึงได้รับการเลื่อนยศขึ้นเป็นเจ้าพระยา และหลังจากการเสด็จประพาสครั้งนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะทำให้หัวเมืองมลายูใกล้ชิดกับไทยยิ่งขึ้น โดยให้มีทางติดต่อกันได้สะดวกขึ้นระหว่างสงขลากับไทรบุรี ปะลิส และสตูล ให้พระยาไทรบุรีสร้างทางมาจากเมืองไทรบุรีมาถึงพรหมแดนหัวเมืองสงขลา โดยพระราชทานเงินอากรรังนกเมืองสตูลให้พระยาไทรบุรีเป็นค่าใช้จ่ายในการนี้อีก 3 ปี เป็นเงิน 15,000 เหรียญ ส่วนทางฝ่ายสงขลาโปรดให้ขอแรงไพร่แขกที่ขึ้นกับเมืองสงขลา สร้างทางจากเมืองสงขลาไปถึงพรหมแดนหัวเมืองไทรบุรี โดยยกเงินส่วน

ทั้งหมดในเมืองสงขลาให้เป็นค่าใช้จ่ายเป็นเวลา 3 ปีเช่นกัน ถนนสายนี้ลงมือสร้างใน พ.ศ.2405 ชื่อว่า ถนนไทรบุรี นับเป็นถนนสายแรกที่เชื่อมฝั่งตะวันออกกับฝั่งตะวันตกของแหลมมลายูเข้าด้วยกัน ทำให้การติดต่อระหว่างเมืองสงขลากับไทรบุรี และปักษ์ ทั้งภาครัฐและเอกชนสะดวกขึ้นเป็นอันมาก

หลังจากเสด็จประพาสใน พ.ศ. 2402 และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จประพาสเมืองสงขลาอีกครั้งที่สอง ใน พ.ศ. 2409 และได้พระราชทานเงิน 37 ชั่ง ให้แก่เจ้าพระยาสงขลา(เม่น) สำหรับสร้างเจดีย์บนยอดเขาตังกวน และหลังจากเสด็จประพาสครั้งนี้แล้ว เจ้าพระยาสุรวงศ์ฯ สมุหกลาโหมก็มีบัญชาให้เจ้าพระยาสงขลา(เม่น) สำหรับสร้างเจดีย์บนยอดเขาตังกวน และหลังจากเสด็จประพาสครั้งนี้แล้ว เจ้าพระยาสุรวงศ์ฯ สมุหกลาโหมก็มีบัญชาให้เจ้าพระยาสงขลา(เม่น) ก่อสร้างตึกสำหรับรับรองข้าราชการที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ มายังหัวเมืองภาคใต้ ขึ้นในปี พ.ศ.2411 ตึกนี้อยู่บริเวณริมน้ำใกล้ป้อมแหลมทรายเป็นตึกแบบฝรั่งสองชั้น สิ้นค่าก่อสร้างประมาณ 4,000 เหรียญสเปน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจเมืองสงขลาของรัฐบาลกลางที่มีสูงขึ้นตามลำดับ ด้วยเห็นว่า เมืองสงขลาเป็นหัวเมืองไทยที่อยู่ใกล้ชิดกับหัวเมืองมลายูมากที่สุด การใช้เมืองสงขลาเป็นศูนย์กลางในการควบคุมดูแลหัวเมืองมลายูจะสามารถทำได้ใกล้ชิดกว่าเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เพราะเริ่มมีภัยจากภายนอกคุกคามหัวเมืองประเทศราชมลายู²⁸

กล่าวได้ว่า นโยบายของส่วนกลางในการพัฒนาเมืองสงขลาในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเมืองใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 การเสด็จประพาสเมืองสงขลาถึงสองครั้งดังที่กล่าวมาข้างต้น รวมถึงการสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อระหว่างสงขลากับหัวเมืองไทรบุรี โดยความสนใจจริงจังที่รัฐบาลกลางมีให้แก่เมืองสงขลา นั้นมีสำคัญอย่างน้อยสองประการควบคู่กันไป คือ นโยบายการเมือง และนโยบายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

นโยบายการเมือง ทิศทางการพัฒนาเมืองสงขลาที่ดำเนินการตามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมการปฏิรูปการปกครองของประเทศไทย ก่อนจะถึงการปฏิรูปอย่างแท้จริงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งความหมายของการปฏิรูปนี้คือ การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ดังนั้น ถ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นใหญ่อยู่เพียงเมืองเดียว ถือเป็นการเสี่ยงอย่างมากในการสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ เมื่อเมืองสงขลาซึ่งมีศักยภาพและความพร้อมในการเป็นศูนย์กลางของหัวเมืองทางใต้ แม้ว่าจะมีขนาดเล็กกว่า แต่การพัฒนาเมืองสงขลาโดยแท้จริงคือ เพื่อกานอำนาจกับนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองใหญ่ มีผู้คนมากมาย และสามารถก่อกบฏได้ทุกเมื่อ ในประเด็นของการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ นักประวัติศาสตร์ผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อย่างเช่น ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม ได้ให้ความสำคัญกับความไม่ลงรอย

บาดหมางที่มีอยู่ต่อเนื่องระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเจ้าเมืองสงขลา โดยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายต่อหลายครั้ง เขาพบว่า เมืองสงขลาต้องจัดการปราบกบฏปัตตานีโดยลำพัง หรือต้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลกลางเนื่องจากนครศรีธรรมราชละเลยไม่ให้ความช่วยเหลือ ด้วยเหตุจากความขัดแย้งที่มีต่อกันอย่างต่อเนื่องยาวนาน นับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น และประการที่สำคัญยิ่งกว่า คือ อาณาเขตของสงขลาติดกับชายแดนมากกว่า นครศรีธรรมราช เมืองสงขลาจึงได้รับมอบหมายให้มาช่วยนครศรีธรรมราชควบคุมหัวเมืองประเทศราช โดยเฉพาะเมืองปัตตานีที่มักก่อกบฏอยู่เสมอ

ดังนั้น ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม ได้วิเคราะห์ถึงการเสด็จประพาสเมืองสงขลาถึงสองครั้ง และการสร้างถนนเพื่อให้มีการติดต่อระหว่างสงขลากับไทรบุรีมีความสะดวกมากขึ้นว่า ปราบฏุกาณณ์เหล่านี้คือ พระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปกครองหัวเมืองมลายู โดยการทำให้หัวเมืองมลายูใกล้ชิดกับไทยมากยิ่งขึ้น จึงมีพระราชดำริที่จะสร้างทางไปมาติดต่อระหว่างหัวเมืองไทรบุรีและสงขลาให้สะดวกขึ้น ซึ่งเป็นพระบรมราโชบายที่สุขุมและทรงเล็งเห็นการณ์ไกลเมื่อไพร่พลในเขตหัวเมืองสงขลา กับในเขตหัวเมืองไทรบุรี และหัวเมืองอื่น ๆ ทางฝั่งตะวันตก ได้ไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้น ไทยเราจะได้ทราบความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในเขตหัวเมืองมลายูได้อย่างรวดเร็ว เพื่อจะได้หาทางป้องกันเหตุอันไม่สมควรที่จะเกิดขึ้น และการเสด็จพระราชดำเนินไปประทับยังเมืองสงขลา ใน พ.ศ.2402 เพื่อให้เจ้าเมืองประเทศราชมลายูเข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการด้วยตนเอง เพื่อให้เห็นว่า รัฐบาลกลางไม่ทอดทิ้ง และให้ความสำคัญกับคนไทยเชื้อสายมลายู เพื่อให้รู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ไม่เหลื่อมล้ำกันมากนัก²⁹

นัยยะของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จากรายงานการวิจัยเรื่อง การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า โดย สกกรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่องเมือง พบว่า ความรู้เรื่องเฟื่องฟูของเมืองสงขลาในต้นรัตนโกสินทร์นั้นเด่นชัดที่สุดในยุคของเจ้าเมืองเชื้อสายจีน นับจากสมัยกรุงธนบุรีถึงต้นรัตนโกสินทร์นั้น รัฐบาลกลางมีส่วนอย่างมากในการให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่กับผู้ปกครองเมืองสงขลา โดยมีเป้าประสงค์จะให้สงขลาเป็นเมืองท่านานาชาติ เพื่อการควบคุมประเทศราชมลายู ส่วนการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว นั้นถือว่าเป็นผลที่ตามมาจากการสะสมทุนของนายทุนเชื้อสายจีน และเป็นรากฐานของทุนนิยมจีนในสงขลาขยายต่อไปถึงภาคใหญ่ตราบถึงยุคปัจจุบัน³⁰

เช่นเดียวกับการรวบรวมข้อมูลในรูปเล่มของหนังสือประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสงขลา ที่ได้วิเคราะห์ถึงความรู้เรื่องเมืองสงขลาในยุคต้นรัตนโกสินทร์ จากผลงานของเจ้าเมืองในตระกูล ณ สงขลาว่า

ประการแรก การย้ายเมืองสงขลาจากบ้านแหลมสน มาตั้งอยู่บนฝั่งตรงกันข้ามที่ตำบลบ่อยาง ทำให้เมืองสงขลา มีอาณาบริเวณที่กว้างขวาง สามารถขยายตัวเมืองได้กว้างขวางกว่าเดิม มีการสร้างกำแพงเมืองป้อมปราการหนาแน่นกว่าตัวเมืองเดิม และที่สำคัญคือ มีความปลอดภัยสูงกว่า ประกอบกับมีท่าเรือน้ำลึกกว่า เหมาะแก่การส่งเสริมการค้าขายทางเรือหลายแห่ง

ประการที่สอง มีการส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งเคยมีอยู่เดิมให้ขยายตัวออกไป อาทิ โอง หม้อ ไห กระเบื้อง ทองรูปพรรณ การทอผ้า การทำปลาแห้ง กุ้งแห้ง เป็นต้น

ประการที่สาม การขยายตัวทางด้านการค้าระหว่างสงขลา กับเมืองหลวง อาณาบริเวณช่องแคบของอังกฤษ จีนภาคใต้ และเมืองไทรบุรี สืบเนื่องมาจากการสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างสงขลา กับไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 4

ประการที่สี่ เจ้าเมืองสงขลา มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐบาลกลาง ในยุครุ่งเรืองที่สุดของตระกูล ณ สงขลา คือ รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏการณ์ที่ รัชกาลที่ 4 เป็นกษัตริย์องค์แรกที่เสด็จประพาสสงขลา และเสด็จถึงสองครั้ง นั้นย่อมทำให้เจ้าเมืองกับรัฐบาลกลางมีความใกล้ชิดกันมากขึ้นตามไปด้วย³¹

กษัตริย์ราชวงศ์จักรีองค์ที่สองที่เสด็จประพาสเมืองสงขลา คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เสด็จประพาสอินเดียใน พ.ศ.2414 เมื่อเสด็จมาขึ้นบกที่เมืองไทรบุรี แล้วเสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารคมาตามถนนไทรบุรี ยังเมืองสงขลา ก่อนเสด็จฯ กลับราชธานี นอกจากนั้น เจ้านายที่สำคัญอีกพระองค์หนึ่งที่เสด็จมาถึงสงขลา คือ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุพิตนัยวิเศษ ใน พ.ศ.2427 ในช่วงนั้นเจ้าพระยาสงขลา (เม่น) ถึงแก่อสัญกรรม ยังไม่ได้ตั้งใครขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุพิตนัยวิเศษ ได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสงขลาไว้หลายเรื่อง เช่น ประชากร อาชีพของราษฎร ยานพาหนะและสัตว์พาหนะ เงินตราต่าง ๆ ที่ใช้ในเมืองสงขลา เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นความสนใจของรัฐบาลกลางต่อเมืองสงขลาที่มีมากขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่เริ่มทำการปฏิรูปการปกครองประเทศเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยเริ่มครั้งแรกใน พ.ศ.2437 และใน พ.ศ.2439 ได้ประกาศตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา พัทลุง และ 7 หัวเมืองถูกรวมเข้ากับเมืองนครศรีธรรมราช แต่มณฑลนี้ตั้งสำนักงานบัญชาการที่เมืองสงขลา ผู้บัญชาการมณฑลคนแรกคือ พระยาอมรราช (ปิ่น สุขุม) ส่วนเจ้าเมืองสงขลา

มีการเปลี่ยนแปลงคือ พระยาวิเชียรคีรี(ชม) ซึ่งได้เป็นพระยาสงขลามาตั้งแต่ พ.ศ. 2431 ก็ต้องเปลี่ยนตำแหน่งมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ขึ้นตรงต่อข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑลนครศรีธรรมราช ซึ่งมีสำนักบัญชาการอยู่ที่เมืองสงขลา ทำให้เจ้าเมืองสงขลาค่อย ๆ มีบทบาทน้อยลงเป็นลำดับ พระยาสงขลา(ชม)เป็นผู้ว่าราชการเมืองมาจน พ.ศ.2444 ก็ถูกเลื่อนตำแหน่งเป็นจางวางกำกับราชการเมืองสงขลา ทำให้พ้นจากการเป็นผู้ว่าราชการเมืองสงขลาไปจนถึงอสัญกรรมใน พ.ศ.2447 และหลัง พ.ศ. 2447 มาแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองสงขลาจะเป็นข้าราชการจากส่วนกลางตระกูล ณ สงขลา จึงหมดอำนาจทางการเมืองปกครองเมืองสงขลาตั้งแต่นั้นมา

ใน พ.ศ. 2460 กระทรวงมหาดไทยได้เปลี่ยนชื่อเมืองสงขลาเป็นจังหวัดสงขลา ผู้ว่าราชการเมืองก็ต้องเปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดและจังหวัดสงขลา ยังคงขึ้นกับมณฑลนครศรีธรรมราชมาจนถึง พ.ศ.2476 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยก็ได้ออกพระราชบัญญัติการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2476 ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลทั้งหมด จังหวัดสงขลาจึงแยกออกจากมณฑลนครศรีธรรมราช มีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทยขึ้นต่อกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยตั้งแต่นั้นมา แต่กระนั้น แม้สงขลาเป็นเมืองเก่า มีชุมชนอื่นเกิดขึ้นแล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ ไม่มีบทบาทเท่าที่ควร

2.3 การเติบโตของเศรษฐกิจระบบเงินตราและการทดแทนระบบส่วย

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2435 เป็นต้นมา ระบบความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองสงขลา รัฐบาลกลางแบบดั้งเดิมที่ราษฎรต้องเสียส่วยให้แก่วิชาการกลาง และสละแรงงานทำราชการภายในหัวเมืองถูกยกเลิกไป ราษฎรมีหน้าที่เพียงแต่เสียเงินให้รัฐบาลเท่านั้นไม่ต้องถูกเกณฑ์อีกต่อไป ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นเนื่องจากแรงผลักดันต่าง ๆ อาทิ แนวคิดของชนชั้นปกครองที่จะสร้างเอกภาพภายใน ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมจากการเข้ามาของคนจีนที่อยู่นอกระบบไพร่ และการเปิดการค้าเสรีโดยยินยอมให้ฝรั่งชาติต่าง ๆ เข้ามาติดต่อค้าขายได้สะดวก¹⁵ เงินตราจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่รองรับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจของสงขลาอย่างชอบธรรม และชัดเจนขึ้นตั้งแต่ช่วงปีที่ยกเลิกระบบส่วยทดแทนด้วยระบบเงินตรา

2.4 บทบาทของคนจีนในภาคใต้ทางด้านการเศรษฐกิจในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง

ชาวจีนในเมืองไทยว่า มีอยู่จำนวนไม่น้อยแล้วตั้งแต่เมื่อปลายอยุธยา โดยในพระนครศรีอยุธยานั้น พวกชาวจีนตั้งบ้านเรือนอยู่หลายแห่ง โดยชุมชนซึ่งมีคนจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมากคือ หลังวัดจีนถึงสามม้าในไก่อและประตูจีน คลองสวนพลู ปากคลองข้าวสาร ถนนตาลบ้านดิน และเกาะพระ แต่คนจีนพวกนี้ไม่ใช่แต่จิว ส่วนใหญ่ที่สุดของจีนในเมืองไทยขณะนั้นเป็นชาวฮกเกี้ยน ชุมชนเหล่านี้ประกอบด้วยคนจีนที่เป็นพ่อค้า ชาวจีนเลี้ยงหมู และช่างฝีมือนานาชาติ ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาด รวมทั้งมีนักแสดงจิวหลายคน

ในสมัยอยุธยา บางตระกูลของจีนฮกเกี้ยนเหล่านี้ได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทยนานแล้ว คือ ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 โดยชาวจีนเหล่านี้มีการจัดตั้งกันภายใน แต่ไม่ถึงกับเป็นอิสระจากรัฐบาล เช่นเดียวกับชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาอาศัย โดยรัฐบาลอยุธยาได้รับรองการจัดตั้งนั้นโดยการผนวกให้หัวหน้าเข้ามาเป็นขุนนางระดับหนึ่ง³²

แม้ชาวจีนจะได้รับความนิยมจากกษัตริย์อยุธยาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นต้นมา จนถึงกับมีการว่าจ้างชาวจีนจำนวนมากให้เป็นพนักงานทำการค้าของหลวง พนักงานดูแลโรงเก็บสินค้า พนักงานบัญชี และกลาสีเรือ อีกทั้งรัฐไทยมิได้กีดกันพ่อค้าเอกชนชาวจีน³³ ในขณะที่ยุคสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี ความใกล้ชิดในสายเลือดจีนแต่จิวของพระองค์ทำให้ชาวแต่จิวได้รับการยอมรับ แต่กระนั้นก็ตามชุมชนชาวจีนไม่มีความรู้สึกร่วมเป็นปึกแผ่นในชนชั้นเดียวกันตามแนวอนกรรมกรจีนแต่ละคนต่างมุ่งคิดที่จะไต่ขั้นสู่สถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้นทั้งสิ้น และต่างเชื่อว่า ตนสามารถทำได้ ดังนั้น การจัดตั้งจึงเป็นไปในลักษณะที่เป็นแนวตั้ง กล่าวคือ ในองค์กรหนึ่ง ๆ มีสมาชิกหลายชั้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็ทำได้เฉพาะในกลุ่มภาษาถิ่นเดียวกันเท่านั้น ด้วยเหตุดังนี้ นิธิจึงเชื่อว่า แม้จะมีชาวจีนในเมืองไทยจำนวนมาก แต่ก็มิได้ตกเป็นกำลังที่เหนียวแน่นของพระเจ้ากรุงธนบุรีมากนัก จากข้อจำกัดในด้านที่ชาวจีนเองไม่สามารถขยายกลุ่มตามแนวอนได้กว้างขวาง และมีความขัดแย้งระหว่างคนที่มิภาษาถิ่นแตกต่างกันนี้ ยิ่งผลักดันให้พระเจ้ากรุงธนบุรีจำต้องหมายพระองค์เองกับกษัตริย์ไทยมากขึ้น เพื่อให้พระองค์พ้นจากความเป็นหัวหน้าของพวกแต่จิว โดยหวังว่า จะได้รับความร่วมมือจากจีนอื่น ๆ ทั้งหมด แม้กระนั้นก็ตามในรัชกาลของพระองค์พวกแต่จิวก็เป็นจีนที่ได้รับการโปรดปรานสูงกว่าจีนพวกอื่น ถึงกับเรียกกันว่า “จีนหลวง” ซึ่งยิ่งดึงดูดให้พวกแต่จิวอพยพเข้าสู่บางกอกมากขึ้น

นับตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นต้นมา พวกแต่จิวหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่จิวกลายเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดของจีน ในขณะที่พวกฮกเกี้ยนลดฐานะจากกลุ่มใหญ่สุดลงไปเป็นอันดับ 4 สัดส่วนของพวกแต้และไหหลำก็เพิ่มขึ้นตามลำดับด้วย การครอบงำของพวกแต่จิวในจำนวนของจีนอพยพในเมืองไทยก็เป็นมรดกอย่างหนึ่งจากรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่เมื่อเริ่มแรก ๆ ชาวฮกเกี้ยนซึ่งไม่ได้กลายเป็นกำลังของพระเจ้ากรุงธนบุรีในทันทีทันใด หรือไม่ได้เป็นโดยตลอดรัชกาล จึงอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มคนจีนที่เป็นพรรคพวกใกล้ชิดของพระเจ้ากรุงธนบุรีมาตั้งแต่ต้น จึงเป็นชาวจีนแต่จิวซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดีผู้ชาวฮกเกี้ยนที่เข้ามาอยู่ก่อน โดยเฉพาะทางภาคใต้ของไทย

กล่าวเฉพาะในเขตหัวเมืองภาคใต้ คนจีนได้เข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นแล้ว จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่า ก่อนหน้าที่ชาวฮอลันดาจะเข้ามาค้าขายก็มีชุมชนชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่อย่างมั่นคงแล้ว³⁴ ชาวฮอลันดาที่อยู่ในปัตตานีถึงกับบันทึกไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ชาวจีนมีจำนวนมากกว่าชาวพื้นเมืองที่นั่นมาก³⁵ ส่วนชุมชนการค้าจีนที่เมืองนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ.2163 คนจีนก็มีฐานะเป็นที่น่าพอใจเท่าเทียมกัน เมื่อพิจารณาจากสนธิสัญญาที่ฮอลันดาทำกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทย ระบุว่า ชาวจีนเองต้องจ่ายเพียงค่าภาษีอากรเท่านั้น ใครจะทำร้ายหรือทำให้ชาวจีนเดือดร้อนมิได้³⁶ ฐานะของส่วนในกรณีของสงขลานอกจากจะมีบทบาททางการค้าโดยตรงแล้ว ชาวจีนยังเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมที่ดีและมีชื่อเสียง พ่อค้าชาวฮอลันดามักจะมาซ่อมแซมเรือที่สงขลาหรือต่อเรือขึ้นมาใหม่ที่

พ่อค้าจีนยังเป็นผู้กระจายสินค้าไปยังชุมชนใกล้เคียง โดยเป็นผู้รับซื้อสินค้าพื้นเมือง อาทิ พริกไทย ดีบุก ริงนก ข้าวและของป่า ซึ่งสินค้าเหล่านี้เป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศในขณะนั้น โดยยงยุทธ วิเคราะห์ว่า ไม่ใช่เรื่องแปลกที่พ่อค้าชาวจีนจะเป็นตัวหลักในการทำการค้าที่เมืองสงขลา มาตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะเมืองสงขลามีชุมชนชาวจีนที่มากด้วยประสบการณ์ตั้งหลักแหล่งอยู่อย่างมั่นคงแล้ว ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา ได้มีชาวจีนอีกจำนวนหนึ่งอพยพมาจากมณฑลฝูเจี้ยน (Fukien) มาอยู่ที่สงขลา³⁷ ซึ่งรวมทั้งเมืองท่าอื่น ๆ ด้วย ดังนั้นจึงอาจเข้าใจได้ว่า ตั้งแต่ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ประชากรของเมืองสงขลาประกอบด้วยชาวจีนเป็นจำนวนมาก และเริ่มคึกคักไปด้วยการค้าอีกครั้ง เรือสินค้าแต่ละลำที่ไปค้าขายยังญี่ปุ่นประกอบด้วยลูกเรือประมาณ 70 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน เรือสินค้าเหล่านี้เป็นของพ่อค้าเอกชนชาวจีนโดยไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของอยุธยาแต่อย่างใด³⁸

มาถึงช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวจีนได้ก้าวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการศาลและการบริหารของรัฐบาลมากยิ่งขึ้นในบางรูปแบบ คือ การให้ชาวจีนเป็นเจ้าเมืองเมืองต่าง ๆ ริมฝั่งทะเลอ่าวไทย และการให้ศาลบรรดาศักดิ์แก่บรรดาผู้นำชาวจีนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ อาทิ ในตอนต้น รัชกาลที่ 3 ผู้ว่าราชการ(เจ้าเมือง) ระนอง สงขลา นครศรีธรรมราช และจันทบุรี ล้วนเป็นคนจีน รวมทั้งหลวงราชกับปัดันเมืองภูเก็ต รวมทั้งหลายยุคในรัชกาลที่ 5 ที่มีชาวจีนเป็นเจ้าเมือง ผู้ว่าราชการ หรือข้าหลวงที่ปัตตานี โตะโมะตรัง สงขลา ระนอง กระบุรี หลังสวน และปากน้ำ ข้าราชการเหล่านี้จำนวนมากเกิดที่เมืองไทย และมีมารดาเป็นคนไทย แต่ส่วนใหญ่พูดภาษาจีน และหลายคนเป็นชาวจีนอพยพ

กรณีของคนจีนในเมืองสงขลาที่เช่นเดียวกัน จิน เขียว แซ่เฮา (ต้นตระกูล ณ สงขลา) เป็นชาวจังหวัดเจียง อำเภอสายแวง หมู่บ้านซันถ่อง เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมเขาแดง เมื่อ พ.ศ.2293 ได้เป็นอากรรังนก ที่เกาะสี่เกาะห้าในสมัยกรุงธนบุรี และได้เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาในปี พ.ศ.2318 มีบุตรหลานสืบตระกูลต่อกันมาถึง 8 คน (จนถึงปี พ.ศ.2444) เป็นเหตุให้คนจีนและวัฒนธรรมจีนเข้ามาประสมประสานอยู่ในเมืองอย่างเด่นชัด³⁴ มีข้อสังเกตว่า เจ้าเมืองสงขลามักมีเชื้อสายจีนอพยพ และทายาทเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จ ในฐานะเจ้าเมืองสงขลามากที่สุด สามารถก่อตั้งคนในตระกูลของตนได้อย่างมั่นคงมีอำนาจในเมืองสงขลา และหัวเมืองขึ้นกว่าทศวรรษ แม้ว่าในที่สุดต้องประสบกับชะตากรรมคือ การถูกปลดออกจากตำแหน่ง เมื่อรัฐบาลกลางเห็นว่า ไม่เหมาะสมที่จะให้เป็นเจ้าเมืองต่อไป³⁹

เจ้าเมืองสงขลาหลายคน เริ่มต้นรับราชการด้วยการถวายตัวเป็นมหาดเล็กในเมืองหลวง การถวายตัวเป็นมหาดเล็กถือว่าเป็นการฝึกหัดราชการ ก่อนที่จะได้รับราชการจริง ๆ และเป็นโอกาสที่จะได้มีความสนิทสนมใกล้ชิดกับขุนนางและพระบรมวงศานุวงศ์ในเมืองหลวง รวมทั้ง ขุนนางจากหัวเมืองด้วยกัน พระยาวิเศษภักดี (เถียนจิง) เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) พระยาสมบัติภิกขย์ (ชุ่ม) ล้วนแล้วแต่เป็นเจ้าเมืองที่เคยถวายตัว เป็นมหาดเล็กมาก่อนทั้งสิ้น มีเฉพาะพระยาสงขลา(เหยียง) เจ้าพระยาสงขลา(บุญห่วย) เท่านั้น ที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ไม่เคยถวายตัว แต่ก็มีหลักฐานว่าเป็นพระสหาย กับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴⁰ หลังจากถวายตัวเป็นมหาดเล็ก 3-4 ปี หรือรับราชการในเมืองสงขลาจนกระทั่งมีอายุประมาณ 20 ปี ซึ่งมีความชำนาญในราชการต่าง ๆ พอสมควร ก็จะได้รับพระราชทานสัญญาบัตรให้มีบรรดาศักดิ์เครื่องยศและศักดินาขึ้นต้น คือ มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงมีเครื่องยศตามสมควรตามตำแหน่งผู้ช่วยราชการ และมีศักดินาต่างกันตั้งแต่ 800-1000 รับราชการในตำแหน่งหลวงเป็นเวลานานพอสมควร ประมาณ 10 ปีขึ้นไป จะได้รับการ

เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระและพระยา สูงขึ้นตามลำดับรวมทั้งเลื่อนศักดินาตั้งแต่ 1000-1600 โดยอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยราชการเมือง จนในที่สุดโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองตามความดีความชอบ

จากความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมา เมืองสงขลาเป็นเมืองที่มีบทบาทสูงมากของประเทศไทย ในภาคใต้ เงื่อนไขที่สำคัญอันหนึ่งที่ทำให้เมืองสงขลาขับเคลื่อนไปสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจ คือ คนจีนและเงื่อนไขจากนโยบายการเมืองของรัฐบาลกลางในยุคต่าง ๆ

2.5 นโยบายของรัฐบาลกลางต่อคนจีนอพยพก่อนและหลังปฏิรูปการปกครอง

ย้อนไปในยุคศักดินารัฐบาลกลางใช้นโยบายการเก็บส่วย หรือที่เรียกว่า เงินผูกบีจิ้น เนื่องจากคนจีนอพยพเหล่านี้อยู่นอกระบบไพร่ ไม่ได้สังกัดข้อมือหมายหมู่เช่นเดียวกับคนไทย หรือคนชาติอื่น ๆ จีนอพยพจึงไม่ถูกเกณฑ์ไปราชการทัพศึก หรือเข้าเวรทำราชการ แต่เมื่อคนจีนเหล่านี้บางคนเข้ามามีภรรยาตั้งบ้านเรือนทำมาค้าขาย ทำสวน ทำนา มีบุตรหลานอยู่ในเมืองไทยจึงต้องเกณฑ์เข้ามาช่วยราชการบ้างเป็นครั้งคราว เพื่อผ่อนแรงไพร่พลและป้องกันไม่ให้ราษฎรคิดหลบหนีราชการโดยปลอมตัวเป็นคนจีน ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงมีการขอแรงคนจีนที่ไม่ได้สังกัดมารับใช้ราชการตามสมควร กล่าวคือ เว้น 2 ปี ในปีที 3 เกณฑ์ทำราชการเดือนหนึ่ง ถ้าคนจีนคนใดไม่สมัครทำราชการให้เสียค่าแรงคนละ 4 บาท บางครั้งถ้าราชการมีมากและเร่งรีบต้องการเสร็จเร็วก็ทรงโปรดฯ ให้ขอแรงเงินคนละเดือนครึ่ง ถ้าไม่มาทำงานให้เสียเงินคนละ 6 บาท หรือบางครั้งก็ 2 เดือนหรือเสียเงินคนละ 8 บาทเป็นต้น⁴¹

การผูกบีจิ้นมีการผูกกัน 3 ปีครั้งหนึ่ง เงินที่ได้จากการผูกบีจิ้นในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่นำไปใช้ในกิจการด้านสาธารณูปโภคหรือป้องกันประเทศ เช่น ในปี พ.ศ.2385 ตอนปลายรัชกาลที่ 3 ได้นำเงินค่าแรงจิ้น หรือเงินผูกบีจิ้นไปจ้างคนจีนสร้างป้อมเสียซ่อนเล็บเมืองสมุทรปราการ ซ่อมแซมเมืองนครเขื่อนขันธ์ และต่อกำแพงรอบกำแพงกำแพง ในปี พ.ศ.2395 ตอนต้นรัชกาลที่ 4 ได้นำเงินค่าแรงจิ้นไปใช้จ่ายในการจ้างจีนขุดคลองผดุงกรุงเกษม สร้างป้อมป้องกันปัจจามิตร ป้อมปิดปัจจามิตร ป้อมหิมหาร และซ่อมแซมเมืองสมุทรปราการ⁴² ส่วนเงินผูกบีจิ้นในบริเวณหัวเมืองจะต้องส่งเข้าไปเป็นรายได้ของรัฐบาลกลาง ผูกบีจิ้นครั้งหนึ่งในเมืองสงขลาจะได้เงินประมาณ 2,000-3,000 บาท แต่การผูกบีจิ้นนี้ได้ยกเลิกไปในปี พ.ศ.2435 โดยภายหลังได้จัดให้มีการเก็บเงินแทนซึ่งเก็บเป็นประจำทุกปี ในอัตราที่แตกต่างกันระหว่างคนจีนประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่จิ้นโสด จิ้นมิครัว จิ้นหม้าย และจิ้นทาส ซึ่งมีอัตราสูงสุดไม่เกิน 6 บาท และอัตราต่ำสุดประมาณ 1 บาท⁴³

ปลายรัชสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชได้ให้อำนาจภานายอากรคีนุกุดหาแร่ ซ้อ และเก็บส่วยคีนุกในแขวงเมืองที่ตนรับผูกขาด โดยสัญญาส่งคีนุกให้รัฐจำนวนหนึ่งตามความสมบูรณ์ของแร่ เจ้าเมืองทางใต้เป็นผู้รับผูกขาดอากรคีนุกในเขตเมืองของตน อันเป็นลักษณะการเหมาเมือง เจ้าเมืองมีอำนาจในทางเศรษฐกิจมาก กิจการเหมืองคีนุกไทยจึงเริ่มขยายตัวตั้งแต่ปลาย รัชกาลที่ 3 นั้น บุคคลที่มีบทบาทในการลงทุนได้แก่ เจ้าเมืองและชาวจีนอพยพ

กล่าวได้ว่า ชาวจีนเหล่านี้เป็นผู้รุกรายทางกิจการเหมืองแร่ยุคใหม่ของไทย และเข้าควบคุมการทำเหมืองแร่ทั้งหมดตลอดจนถึงสิ้นสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวจีนจำนวนมากเข้ามาทำเหมืองแร่ เป็นแรงงานเหมืองแร่ กุสสิน มักทำงานกับนายเหมืองจีน อยู่กินเสร็จสรรพภายใต้ระบบกงสี⁴⁴ ซึ่งในระบบกงสินี้ลูกจ้างจะได้รับค่าจ้างเป็นการตอบแทน ชาวจีนที่อพยพเข้ามาครั้งแรกไม่มีทุนทำเหมืองแร่ได้ ส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากการเป็นกรรมกร เมื่อสะสมทุนได้ก็เปลี่ยนอาชีพมาค้าขายทำให้มีทุนมากขึ้น และรับประมูลภาษีอากรให้ท้องที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นหนทางไปสู่การขยายกิจการด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการรวมทุนระหว่างนายเหมืองเล็ก ๆ และอาจใช้การแต่งงานเป็นเครื่องเชื่อมโยงระหว่างตระกูล⁴⁵

ชาวจีนอพยพที่เข้ามาสู่ภาคใต้ของไทยมีลักษณะเช่นเดียวกับที่อยู่ในภาคอื่น ๆ ของประเทศ คือ สามารถซื้อที่ดินและเดินทางได้อย่างเสรี ไม่ถูกจำกัดในการแสวงหาที่ดินที่ยังไม่ได้ทำการเพาะปลูก แต่คนจีนไม่นิยมหาที่นาปลูกข้าวแข่งกับคนไทย⁴⁶ ทั้งที่กิจการโรงสีข้าว และการค้าข้าวเป็นของคนจีน และจีนเคยชำนาญการทำนามาก่อน แต่คนจีนทางภาคใต้นิยมทำสวนยาง ทำสวนปาล์ม น้ำมัน ทำเหมืองแร่ โดยกรณีของการทำเหมืองแร่ กรรมกรชาวจีนได้เข้ามาทำเหมืองแร่ในเขตไทย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอิสระ ไม่อยู่ในสัญญาหรือไม่ก็เป็นพวกหนีนายจ้างมาจากมลายู และภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นีในปี พ.ศ. 2369 และสนธิสัญญาบาร์ริง ในปี พ.ศ. 2398 กับประเทศตะวันตก ต่างมีส่วนช่วยเหลือให้การค้าขายแร่คีนุกขยายตัวมากยิ่งขึ้น⁴⁷ และขยายตัวมากเมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเหมืองแร่ ร.ศ.120(พ.ศ.2444) โดยยินยอมให้นายทุนต่างชาติชาวตะวันตกเข้ามาทำเหมืองแร่ได้ ทำให้มีชาวต่างชาติหลายชาติ อาทิเช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และเดนมาร์ก เข้ามาลงทุนสำรวจแร่และขออนุญาตทำเหมืองแร่ในภาคใต้ แต่ส่วนใหญ่ได้เลิกราไปเพราะขาดทุน⁴⁸ แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลในยุคนั้นก็ได้ให้การสนับสนุนด้านการเงินแก่นายเหมืองให้กู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย ดังนั้นในระหว่าง พ.ศ. 2335-2444 มีการนำชาวจีนอพยพจากเมืองจีนเข้ามาสู่ภาคใต้ฝั่งตะวันตกเป็นจำนวนมาก⁴⁹

2.6 นโยบายรัฐไทยกับการดึงคนจีนในกิจการสวนยางเพื่อด้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ

ส่วนบทบาทของชาวจีนในการบุกเบิกการทำสวนยางพาราในภาคใต้ จากการศึกษาของ ภูวดล ทรงประเสริฐ พบว่า รัฐบาลไทยมีความประสงค์ที่จะใช้ทุนจีนโพ้นทะเล (Overseas Chinese capital) เป็นเครื่องมือสำคัญในการสกัดกั้นอิทธิพลของทุนอังกฤษ (British capital) ไม่ให้ขยายตัวเข้ามาลงทุนบุกเบิกที่ดินสองข้างทางรถไฟสายใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณชุมทางหาดใหญ่จรดไปถึง พรหมแดนมลายู ซึ่งขณะนั้นอังกฤษได้แสดงท่าทีอย่างเปิดเผยตลอดมาในการที่จะขยายอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจเข้ามายังภาคใต้ของไทย เพราะฉะนั้น รัฐบาลไทยจึงได้ร่วมมือกับนายทุนชาวจีนและ โดยนายทุนจีนและกลุ่มนี้ได้ระดมทุนตั้งบริษัทสวนยางขนาดใหญ่ขึ้นสองบริษัทคือ The Jeng Jeng Plantation Co. และ The Wae Chang Yen Plantation Co. สำหรับทุนที่ระดมมาครั้งแรกในปี พ.ศ.2460 มีมูลค่ากว่า 6 ล้านบาท โดยธนาคาร Yat Lae Bank ซึ่งเป็นของนักธุรกิจกลุ่มนี้ในปีนั้นและ เมื่อดำเนินการที่เป็นฐานระดมทุนเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยหลังสงครามโลกเรื่อยมา⁵⁰

วิธีการที่ใช้คือ การระดมทุนชาวจีนโพ้นทะเลจากอาณานิคมของอังกฤษและฮอลันดา มาบุกเบิกสร้างสวนยางพารา และเพื่อใช้เป็นข้ออ้างในการบอกปิดการขอสัมปทานสร้างสวนยางพาราขนาดใหญ่ของทุนอังกฤษและทุนตะวันตกอื่นๆ ในภาคใต้ ใน พ.ศ.2463 รัฐบาลไทยยังได้มีคำสั่งถึง สมุหเทศาภิบาลมณฑลต่าง ๆ ทั่วภาคใต้ ให้อนุญาตชาวจีนทุกคนที่ไม่ได้อ้างตัวเป็นคนในบังคับชาวตะวันตก สามารถจับจองที่ดินทำสวนยางพาราได้ไม่เกิน 100 ไร่ต่อคน โดยให้ทางราชการอนุญาตให้ผู้ขอเหล่านั้นแต่ละรายให้เสร็จสิ้นภายในเวลาเพียง 1 วัน ถ้าหากพ่อค้าชาวจีนผู้ใดต้องการสร้างสวนยางพาราในพื้นที่มากกว่า 500 ไร่ขึ้นไป ขอให้ทำเรื่องรายงานต่อนายอำเภอของแต่ละท้องที่ ซึ่งจะเป็นผู้นำเรื่องดังกล่าวขออนุมัติอีกครั้งจากสมุหเทศาภิบาลแต่ละแห่ง โดยจะทราบผลอนุมัติภายในเวลาไม่เกิน 2-3 เดือน⁵¹

กล่าวได้ว่า การทำสวนยางพาราในประเทศไทยตั้งแต่แรกเริ่ม ได้อาศัยทั้งเงินทุนและแรงงานชาวจีนอพยพ โดยรัฐบาลลงใจสนับสนุนเรื่อยมาจนกระทั่งสิ้นสุดสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็น อย่างน้อย รัฐบาลไทยอ้าแขนรับชาวจีนโพ้นทะเลอย่างเต็มที่ เพราะ ชาวจีนเหล่านี้มีพลังและศักยภาพมากพอที่จะสกัดกั้นทุนอังกฤษไม่ให้เข้ามาทางภาคใต้ และในระยะยาวยังเสริมพลังทางเศรษฐกิจตลอดจนพลังในการเพิ่มประชากร และเป็นฐานภาษีสำคัญของประเทศอีกด้วย ผลพวงจากการดำเนินนโยบายข้างต้น ทำให้เนื้อที่ทำสวนยางพาราในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นจากประมาณ 109,000 ไร่ ใน พ.ศ.2460 เพิ่มขึ้นประมาณ 886,000 ไร่ใน พ.ศ.2471 และเป็นประมาณ 2,710,000 ไร่ ใน พ.ศ.2484 ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ปริมาณการทำสวนยางพาราในประเทศไทยได้

เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวตามอุปสงค์ของตลาดโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงก่อนและระหว่างสงครามเกาหลี (พ.ศ.2493-2494) ราคาขางพาราได้พุ่งพรวดขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้มีผลกระทบตุนให้เจ้าของสวนขางพาราเก่าและผู้ทำสวนขางพารารายใหม่จับจองที่ดินบุกเบิกเพื่อสร้างสวนขางพาราทั่วภาคใต้ มีผลทำให้เกิดการขยายเนื้อที่เพาะปลูกขางพาราตลอดทศวรรษ 1950 และถึงแม้ว่าราคาขางในตลาดโลกได้ตกต่ำตลอดทศวรรษ 1960 แต่การขยายเนื้อที่เพาะปลูกขางพาราก็ได้ขยายอัตราครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วภาคใต้มากขึ้น⁵²

สวนขางของชาวจีนส่วนมากเป็นสวนขนาดใหญ่ เพราะชาวจีนเป็นผู้มีทุนรอนมากและกล้าลงทุน โดยแต่ละสวนของคนจีนมีเนื้อที่มากกว่า 50 ไร่ขึ้นไป⁵³ จนถึง 2,000-3,000 ไร่ เช่นสวนขางของจีนชุนหงวน ที่ตำบลท่าจิว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชมีเนื้อที่ 2,000 ไร่ ขออนุญาตจับจองที่ดินปลูกขางเมื่อ พ.ศ.2453⁵⁴

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีจีนนอกเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า คหบดี หรือกรรมกรผู้ใช้แรงงาน กรรมกรจีนจึงมีส่วนสำคัญมากในการก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ระบบสาธารณูปโภค ที่ทำการราชการ ระบบคมนาคม การสร้างทางรถไฟ⁵⁵ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีกระแสพระราชดำริถึงความสัมพันธ์ไทย-จีน ว่า พวกจีนเป็นพลเมืองดี มีความอุตสาหะทำมาหากิน แลการที่อยู่กินปนกันกับคนไทยก็มีมาช้านานแล้ว ซึ่งอาจารย์รชทอง จันทรางศุ ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนว่า คนจีน อยู่ในฐานะพิเศษ และสามารถประสานกลมกลืนเข้ากับสังคมไทยได้อย่างดีที่สุดในยุคยิ่งกว่าชนชาติอื่น ด้วยเหตุผลหลายประการคือ⁵⁶

ประการแรก สังคมไทยเราแต่กาลก่อนต้องการแรงงานพลเมืองมาช่วยเป็นกำลังในการสร้างชาติ เพราะเป็นยุคที่ประชากรยังมีน้อย ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติยังมีมาก ไม่มีปัญหาในการจัดสรรทรัพยากร คำว่า พลเมือง ที่เราใช้จนคุ้นเคยนั้นมีความหมายอยู่แล้วในคำว่า หมายถึงผู้เป็นกำลังของบ้านเมือง นโยบายกีดกันหวงห้ามคนต่างด้าวมิให้เข้ามาทำมาหากินบนแผ่นดินไทย จึงเป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง คนจีนจึงเป็นคนต่างชาติดั้งภาษา พวกหนึ่งที่ได้เข้ามาเติมส่วนที่พร่องในสังคมไทยให้สมบูรณ์ขึ้น เพราะคนไทยถนัดในเรื่องการเกษตรกรรม ส่วนคนจีนสันทัดเรื่องการค้าขายพาณิชย์กรรม การอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ที่มีความถนัดต่างกันเช่นนี้ จึงเป็นการแบ่งหน้าที่กันทำไปโดยปริยาย โดยไม่มีใครรู้สึกว่า ต้องสูญเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ

ประการที่สอง อุปนิสัยประจำชาติไทยอย่างสำคัญข้อหนึ่งคือ นิสัยปราศจากวิหิงสา คือ ความเบียดเบียน⁵⁷ คนจีนเข้ามาอาศัยแผ่นดินไทยได้รับความสงบร่มเย็นยิ่งกว่าไปอาศัยแผ่นดินอื่น อีกทั้งคนไทยยังฉลาดรู้ในการกลมกลืนกับคนต่างชาติต่างภาษา ดังจะสังเกตเห็นจาก พระมหากษัตริย์ในกาลก่อนได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พ่อค้าจีนมีตำแหน่งในทางราชการ เป็นข้าราชการประจำบ้าง เป็นข้าราชการกิตติมศักดิ์บ้าง และมีการแต่งงานกันระหว่างคนไทยกับคนจีนโดยไม่มีกีดกันจากครอบครัว

วิลเลียม จี สกินเนอร์ วิเคราะห์ชุมชนชาวจีนในไทยว่า ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา กลุ่มชาวจีนแต่จิวอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทยมากเป็นพิเศษจนกลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่ครอบงำทั้งทางเศรษฐกิจและกิจกรรมทางสังคมของคนจีนในไทย เป็นผลให้การแยกตัวเป็นกลุ่มภาษาในยุคก่อนหน้านั้นจางหายไป และกลุ่มอื่น ๆ ถูกกลืนเข้ากลุ่มแต่จิวทั้งหมด ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนจีนในเมืองไทยจึงพัฒนาขึ้นในระดับหนึ่ง⁵⁸ แต่ ธงทอง จันทรางศุ กลับไม่เห็นว่าเป็นเช่นนั้น เนื่องจากเขาวิเคราะห์ว่า **ประการแรก** แม้จำนวนประชากรส่วนใหญ่ของชาวจีนในไทยช่วงสงครามโลกจะเป็นพวกที่อพยพมาทีหลัง แต่อิทธิพลและบทบาททางสังคมระดับสูงยังคงกระจายอยู่กับกลุ่มคนจีนเก่าที่ตั้งรกรากและทำธุรกิจอยู่ในไทยมาเป็นเวลานานแล้ว กลุ่มจีนเก่าเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นลูกหลานชาวจีนอพยพเข้าสู่สยามสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหรือที่เก่ากว่านั้น ก็ต่างมีระดับของการผสมกลมกลืนเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรมไทยแตกต่างกัน ความรู้สึกผูกพันที่มีต่อรัฐไทยก็แตกต่างกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงเกิดได้ยาก **ประการที่สอง** การเข้ามาของกลุ่มจีนแต่จิวจำนวนมากนั้น อาจทำให้ภาพรวมทางประชากรดูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทว่าโดยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ยังคงมีการแบ่งผลประโยชน์ทางธุรกิจการค้าเฉพาะด้านอยู่ ความชำนาญเฉพาะทางและระยะเวลาของการครอบงำกิจกรรมทางเศรษฐกิจเฉพาะด้าน ทำให้การแบ่งแยกผลประโยชน์ทางการค้ายังคงปรากฏอยู่ และเกินกำลังที่องค์กรกลางของชุมชนจะเข้าจัดการได้ **ประการที่สาม** อุดมการณ์และทัศนคติทางการเมืองในชุมชนที่สกินเนอร์เชื่อว่า มีเอกภาพนั้น แท้จริงผสมปนเปไปด้วยผู้คนที่ต่างความคิดเห็น ต่างประสบการณ์ทางการเมือง มีตั้งแต่พวกที่อพยพมาก่อนกบฏไท่ผิง ซึ่งยังฝังความเกลียดชังรัฐบาลราชสำนักแมนจู มีพวกที่บรรพบุรุษเคยเป็นขุนนางจีนเข้ามาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ลูกหลานก็ยังภูมิใจกับฐานะและภูมิหลังของบรรพบุรุษครั้งในราชสำนักแมนจู พวกที่หนีตายจากเมืองจีนหลังจากการก่อการครั้งที่ 1 ของ ดร.ซุน ล้มเหลว ซึ่งมีทั้งพวกบอลเชวิคหัวรุนแรง และแมนเชวิคฝ่ายประนีประนอม⁵⁹

เช่นเดียวกับการวิเคราะห์ของสุริยวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544) ว่า คนจีนจำนวนหนึ่งเข้ามาสู่ภาคใต้เพื่อเคลื่อนไหวกองทัพโดยตรง เช่น เข้ามาสนับสนุนสมเด็จพะเจ้าอนุวงศ์ หรือพรรคก๊กมินตั๋งของ ดร.ซุนยัตเซ็น⁶⁰ เพื่อดำเนินการหาแนวร่วมจากคนจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเพื่อโค่นล้มราชวงศ์ชิงในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อเกิดพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นในประเทศจีนในปี พ.ศ.2464 ได้มีการส่งสมาชิกเข้ามาดำเนินการเคลื่อนไหวกองทัพในสยามด้วย ปรากฏว่ามีทั้งคนจีนและคนไทยในภาคใต้ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์สยามทั้งในช่วงที่ยึดมั่นตามทฤษฎีของมาร์กซ์-เลนิน และในช่วงที่ใช้แนวคิดแบบสังคมนิยม และการติดอาวุธสงครามตามทฤษฎีของเหมาเจ๋อตง

กล่าวโดยรวมแล้ว จากข้อมูลโดยละเอียดดังกล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นความเจริญของเมืองสงขลาที่ก่อตัวมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย จากผลพวงของปัจจัยหลาย ๆ ด้านที่เสริมส่งให้สงขลากลายเป็นเมืองท่าสำคัญในภาคใต้ตอนล่าง มีบทบาทเหนือมณฑลนครศรีธรรมราชที่เคยมีบทบาทเด่นมาก่อน ตลอดจนบทบาทการค้าและการเมืองการปกครองของคนจีนในภาคใต้ซึ่งอาศัยฐานทรัพยากรและฐานความสัมพันธ์ของผู้คนจากฐานทางทะเล(sea based) ที่เปิดโลกและเชื่อมโยงสงขลาออกไปจับมือกับโลกอื่นนอกดินแดนสยาม ท่าเรือนี้เองจึงเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่ผู้คนต่างมาแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ และเป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของผู้คนที่แตกต่างหลากหลาย ทำให้สงขลามีความใกล้ชิดมลายูมากกว่ากรุงเทพ นอกจากนั้นยังอาศัยฐานความสัมพันธ์ของคนบนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมทั้งลำคลองต่างๆ เชื่อมต่อผู้คนเข้าด้วยกัน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวของหัวเมืองรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังคงสืบเนื่องและเป็นฐานพลังสำคัญที่เอื้อต่อการก่อกำเนิดเมืองหาดใหญ่ รวมถึงการเติบโตของชุมชนหาดใหญ่ในยุคต่อมาด้วยการค้าเมื่อถนนสายไทรบุรีและทางรถไฟมาถึง หาดใหญ่จึงเป็นจุดศูนย์กลางที่เชื่อมต่อฐานจาก sea based และถนนกับทางรถไฟเป็นฐานจาก land based ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาจึงต่างเกื้อหนุนให้เมืองหาดใหญ่มีทางเลือกในการขยายตัวของเมืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

¹ สงบ ส่องเมือง รายงานการวิจัย การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ 2310-2444. (2522: 15) อ้างจาก ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม “จากท่าชนะถึงสงขลา” เมืองโบราณ 2(2) : มกราคม – มีนาคม 2519.

² สงบ (เรื่องเดียวกัน : 15) อ้างจาก น.ณ.ปากน้ำ “ศิลปในอาณาจักรภาคใต้ของไทย” เมืองโบราณ 2 (2) : 45 มกราคม – มีนาคม 2519.

³ สงบ ส่องเมือง (2522:15-17)

⁴ สารูป ฤทธิ์ชู “การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการค้าของเมืองสงขลาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-24” สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ.2534 สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา หน้า 68-70 .

⁵ สารูป (เล่มเดียวกัน: 68) อ้างจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ชีวิตฉัน กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา 2504.

⁶ สารูป (2534: 68) อ้างจาก เพ็ญแข พงษ์ศิริบัญญัติ “นโยบายการปกครองเมืองสงขลาในรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2439” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526 หน้า 8.

⁷ สารูป (2534: 68) อ้างจากเพ็ญแข 2526 หน้า 17.

⁸ สารูป (2534: 68) อ้างจากถ้วน ลี้ เริง และประพจน์ สุภรณ์มนตรี “เอกสารโบราณของจีนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย” รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 8: กุมภาพันธ์ 2529.

⁹ สารูป (2534: 68) อ้างจาก อิบรอฮิม ชุกรี ตำนานเมืองปัตตานี ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2525 หน้า 23.

¹⁰ สารูป (2534: 68) อ้างจาก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, อ้างแล้ว หน้า 75.

¹¹ ยงยุทธ ชูแว่น “อำนาจทางการเมืองในความสืบเนื่องบทบาททางการค้าของเมืองสงขลา ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ” สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ.2534 , หน้า 95-97.

¹² ยงยุทธ อ้างแล้ว หน้า 99.

¹³ สงบ ส่งเมือง อ้างแล้ว หน้า 17-18.

¹⁴ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม “ความสัมพันธ์ระหว่างสงขลากับต่างเมือง” สงขลาศึกษา ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ.2534 สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา หน้า 110.

¹⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์ การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี หน้า 187-189.

¹⁷ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เรื่องเดียวกัน หน้า 111.

¹⁸ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เรื่องเดียวกัน หน้า 110-111.

¹⁹ ดูรายละเอียดจาก ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เรื่องเดียวกัน หน้า 112.

²⁰ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เรื่องเดียวกัน หน้า 112-113.

²¹ สงบ ส่งเมือง (อ้างแล้ว) หน้า 131.

²² ดูรายละเอียดจาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธรรมาธิราชวรานุภพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่ม 1 หน้า 123 และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 หน้า 4-5.

²³ สงบ ส่งเมือง เรื่องเดียวกัน หน้า 131-134.

²⁴ สกรรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่งเมือง การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า.2532 หน้า 54-55.

²⁵ ดูรายละเอียดจาก ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2325-2411 . 2514 .

²⁶ สกรรจ์ จันทรัตน์ และ สงบ ส่งเมือง (2532:55-56)

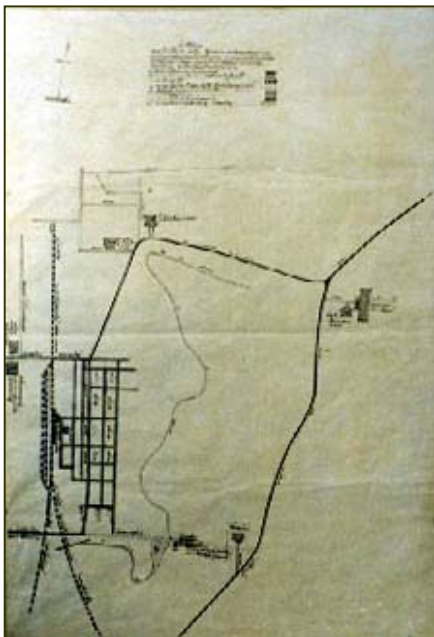
- ²⁷ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม 2514 อ้างจาก เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1 หน้า 220-221.
- ²⁸ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เรื่องเดียวกัน หน้า 115.
- ²⁹ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เรื่องเดียวกัน หน้า 74-75.
- ³⁰ สกรรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่งเมือง(2532 :บทนำ)
- ³¹ ไม่ระบุผู้เขียน , ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค ,ไม่ระบุปีพิมพ์, หน้า 163.
- ¹⁵ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เรื่องเดียวกัน หน้า 110-111.
- ³² ซึ่งมีข้อสังเกตเกี่ยวกับคนจีนก็คือ จำนวนกำลังของคนจีนที่ขกไปตั้งค่ายรบกับพม่ามีจำนวนถึง 2,000 คน เปรียบเทียบกับกำลังที่พระเจ้ากรุงธนบุรีนำออกจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นทั้งทหารจีนและทหารไทยก็มีเพียง 500 คน (หรือบางแห่งว่า 1,000 คน) เท่านั้น ซึ่งหากพระเจ้ากรุงธนบุรีได้กำลังจำนวนนี้ไปจากเมืองตั้งแต่ระยะแรก ก็จะเป็นข้อได้เปรียบของพระองค์อย่างมาก แต่ในความจริงก็ไม่ได้จั้นพวกนี้ไปเป็นกำลัง ที่เป็นเช่นนี้วิเคราะห์ว่า เป็นเพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีและสมักรพรรคพวกในระยะแรกนั้นเป็นจีนแต่จัว ในขณะที่จีนในอยุธยาซึ่งมีการจัดตั้งดังกล่าวแล้วเป็นจีนฮกเกี้ยน
- ³³ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่องเดียวกัน หน้า 165-168.
- ³⁴ ยงยุทธ (2534:97) อ้างจาก Terpatra , H.De factorij der Octindische te Pattani.VK1 .’s Gravenhange Martinus Nijhoff , 1938.
- ³⁵ สกีนเนอร์ จี วิลเลียม (2529:7) อ้างจาก John Anderson English Intercourse with Siam in Seventeenth Century ,1890, A .Hale The Adventures of John Smith in Malaya 1600-1605, 1909.
- ³⁶ สกีนเนอร์ จี วิลเลียม (เรื่องเดียวกัน:7) อ้างจาก Francis H.Giles , “ A Critical Analysis of Van Vliet ‘s Historical Account of Siam in the 17th Century .” Journal of Siam Society , 30(1938) , 155-240 , 271-380.
- ³⁷ ยงยุทธ (2534:99) อ้างจาก Viraphol Sarasin .Tribute and Profit : Sino-Siamese Trade 1652-1853.Cambridge : Council on East Asian Studies , Harvard University , 1977.
- ³⁸ ยงยุทธ อ้างจากเล่มเดียวกัน หน้า 13.
- ³⁴ สกีนเนอร์ จี วิลเลียม (2529) หน้า 148 และ สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ “ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสงขลากับต่างเมืองที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนและวัฒนธรรมในท้องถิ่น” สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ.2534 , หน้า 152.
- ³⁹ สงบ(2522: 101)
- ⁴⁰ สงบ ส่งเมือง เรื่องเดียวกัน หน้า 103 อ้างจาก กรมศิลปากร เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 2 ตอน 2 (แปล) หน้า 15.
- ⁴¹ สงบ ส่งเมือง เรื่องเดียวกัน หน้า 57 อ้างจาก เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.4 ก.ห.เล่ม 9 จ.ศ.1217 สารตราว่าด้วยให้ข้าหลวงกรมการผูกปี่ข้อมือจีน .
- ⁴² สงบ ส่งเมือง หน้าเดียวกัน อ้างจาก หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1202(2383) เลขที่ 185 และ เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.4 ก.ห.เล่ม 9 จ.ศ.1217 (2398) สารตราว่าด้วยให้ข้าหลวงผูกปี่ข้อมือจีน
- ⁴³ สงบ (อ้างแล้ว:60) อ้างจาก เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร5 ม2 .14/22. รายงานเรื่องตรวจราชการมณฑลนครศรีธรรมราช.

- ⁴⁴ กงสี หมายถึง เมืองหนึ่งซึ่งเป็นทั้งแหล่งขุดแร่ ที่ทำการ บ้านพักของนายเหมืองและลูกจ้าง รวมทั้งร้านค้าเครื่องอุปโภคบริโภค โรงฝึน (อ้างจาก พรณี อวนสกุล กิจการเหมืองแร่ดิบกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้ของประเทศไทย 2521 หน้า 74 ,169-171)
- ⁴⁵ พรณี อวนสกุล อ้างแล้ว หน้า 176-178.
- ⁴⁶ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และคิลก วุฒิพาณิชย์ จีนทักษิณ :วิถีและพลัง,2544 อ้างจาก สกีนเนอร์ จี วิลเลียม สังคมจีนในประเทศไทย:ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ 2529 หน้า 98.
- ⁴⁷ ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ สาวโยตระกูล “งานทวี” แลวิถี และพลังมังกรใต้ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) 2544 หน้า 23-24.
- ⁴⁸ กัมพล มณีประพันธ์ , “เหมืองแร่ในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 2542 เล่ม 18 หน้า 4109.
- ⁴⁹ พรณี อวนสกุล กิจการเหมืองแร่ดิบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ ประเทศไทย พ.ศ.2411-2474. วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2522 หน้า 163.
- ⁵⁰ ภูวดล ทรงประเสริฐ ทุนสิงคโปร์ :การผูกขาดตลาดยางพาราและดีบุกไทย .หน้า 70-71 อ้างจาก Phuwadol Songprasert , “The Development of Chinese Capital in Southern Siam , 1868-1932” (Ph.D.thesis , Monash University , 1986) pp.349-350.
- ⁵¹ ภูวดล ทรงประเสริฐ เรื่องเดียวกัน หน้า 72 อ้างจาก Siam Observer.(September 20, 1926) ,p.1.
- ⁵² ภูวดล ทรงประเสริฐ เรื่องเดียวกัน หน้า 73-74 อ้างจาก Hunting Technical Service Ltd.Regional Planning Study South Thailand .Vol .8(London : REDECON, 1974) ,p.12.
- ⁵³ มลิวรรณ รักษ์วงศ์ (2541:82) อ้างจาก มลลิกา เรื่องระพี บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ .วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2518 หน้า 65.
- ⁵⁴ มลิวรรณ รักษ์วงศ์ (2541: 82) อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ,ร.6 กษ.10/3 เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 6 กระทรวงเกษตราธิการ “เรื่อง จีนชุนหงวน ขอจับจองที่ดินตำบลท่าจั่ว ท้องที่อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช ร.ศ.130” .
- ⁵⁵ พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร “ร่วมธง” กับ “ผูกปี้” ใน ดูงานวากลางมหาสมุทร.อ้างจาก A.Wright and O.T.Breakspear, Twentieth Century Impression of Siam .หน้า 281.
- ⁵⁶ ชงทอง จันทรางศุ “โฉมที่ดินประวัติศาสตร์ของสกุลห้วงหลี่” ดูงานวากลางมหาสมุทร.อ้างจาก A.Wright and O.T.Breakspear, Twentieth Century Impression of Siam .หน้า 281.
- ⁵⁷ ชงทอง จันทรางศุ เรื่องเดียวกัน อ้างจาก ข้อเขียนเรื่อง ลักษณะการปกครองสยามประเทศแต่โบราณ .ของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ.
- ⁵⁸ ชงทอง จันทรางศุ เรื่องเดียวกัน อ้างจาก วิลเลียม จี สกีนเนอร์ สังคมจีนในประเทศไทย :ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.2529.
- ⁵⁹ ชงทอง เรื่องเดียวกัน หน้า 280-282.
- ⁶⁰ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์(2544:6) อ้างจาก เอจิ มูราซิม่า และวรศักดิ์ มหัทธโนบล , การเมืองจีนสยาม 2539 หน้า 1.

บทที่ 3

จาก “บ้าน” สู่ “เมือง” คนจีน กับ การสร้างเมืองหาดใหญ่

สงขลาในฐานะหัวเมืองภาคใต้มีความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงต่อหาดใหญ่ เป็นการปูพื้นให้เห็นถึงความสำคัญของหัวเมืองสงขลาในอดีต เป็นเมืองที่ต่างประเทศให้ความสนใจ และรัฐส่วนกลางให้ความสำคัญโดยเฉพาะในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาใน สมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้สร้างเมืองสงขลาใหม่ โดยสร้างพื้นที่เมืองสงขลาของรัฐใหม่ มาอยู่ที่ตำบลบ่อยาง การมองความต่อเนื่องของชีวิตเมืองสงขลาที่มีทั้งความเจริญรุ่งเรือง ความอับแสง การต่อสู้สร้างตัวตน ปรับตัวกับเงื่อนไขหลายประการในแต่ละยุคสมัย จะทำให้เกิดความเข้าใจต่อกำเนิดและการเปลี่ยนแปลงของเมืองหาดใหญ่ที่กล่าวมาแล้วนี้ ในบทนี้เป็นการทำความเข้าใจความเป็นมาของเมืองหาดใหญ่ในอดีต ช่วงทางรถไฟมาถึง ในสามเรื่อง ดังนี้

3.1 การสร้างนัยยะความหมายของเมืองหาดใหญ่: ความคลุมเครือและความเปลี่ยนแปลง ของ “ขอบแดน” ในประวัติศาสตร์

3.3.1 การปรากฏตัวของ “บ้าน” สู่เมือง “หาดใหญ่”

3.3.2 จากความคลุมเครือสู่ความชัดเจน : ป้ายชื่อและขอบแดนของหาดใหญ่

3.2 ย้อนรอยชุมชนเก่า : พัฒนาการของชุมชนรายรอบ “ชุมชนคนจีนหาดใหญ่” และการสร้างความหมายของพื้นที่

3.3 สภาพชุมชน เศรษฐกิจสังคมของหาดใหญ่ ก่อนและช่วงทางรถไฟมาถึง

ภาพที่ 10 แผนที่หาดใหญ่จากการเขียนมือ ยุคสร้างวางแบ่งเมือง

3.1. การสร้างนัยยะความหมายของเมืองหาดใหญ่: ความคลุมเครือและความเปลี่ยนแปลงของ “ขอบแดน” ในประวัติศาสตร์

3.1.1 การปรากฏตัวของ “บ้าน” ลู่เมือง “หาดใหญ่”

ในอดีตหัวเมืองต่างๆ ทางภาคใต้ของไทยกว่า 300 ปีก่อน (ราวปี พ.ศ. 2200-2400) จัดอยู่ในระดับหัวเมืองชั้นนอกและหัวเมืองประเทศราช มีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเจ้าเมืองมีอำนาจปกครองดูแลหัวเมืองต่าง ๆ ก่อนการเกิดขึ้นของมณฑลนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. 2439

ชื่อของ “หาดใหญ่” ปรากฏตัวอยู่ในหลาย ๆ แห่ง และหลายห้วงเวลาในประวัติศาสตร์ ชื่อน่าสังเกต คือ การปรากฏตัวของชื่อเหล่านั้นมีความคล้ายคลึงกันของชื่อสถานที่ โดยไม่เคยมีขอบแดนทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน จากหลักฐานรู้เพียงเป็นหย่อมบ้านหรือเป็นสถานที่สำคัญ เช่นเป็นที่แลกเปลี่ยนสินค้า ตลาด และท่าเรือ จินตนาการเกี่ยวกับชุมชนในอดีตจึงคลุมเครือในเชิง พื้นที่ จากการศึกษาพัฒนาการของความเป็นเมืองหาดใหญ่ผ่านชื่อ พบร่องรอยซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพื้นที่หนึ่งในอดีตที่บ่งบอกถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ผู้คน สถานที่ต่อเนื่องมายังขอบแดนของพื้นที่หาดใหญ่ในปัจจุบัน คือ จากจดหมายของหลวงอุดมสมบัติ สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นบันทึกข้อความจากราชการเกี่ยวกับกองทัพ ที่บอกออกไปถึงพระยาศรีพิพัฒน์ (ทัด) ซึ่งได้เป็นสมเด็จพระยาบรมมมหาพิไชยญาติ ในรัชกาลที่ 4 และเป็นแม่ทัพออกไปปราบกบฏเมืองไทรบุรีในปี พ.ศ.2381 ในเหตุการณ์ครั้งนั้นพระยาไทรบุรี(แสง) บุตรเจ้าพระยานคร (น้อย) ที่ไปรักษาเมืองไทรบุรี ได้รวบรวมกำลังพลจากนครศรีธรรมราช และพัทลุงได้จำนวน 1,194 คน และจัดซื้อข้าวจากสงขลา เป็นเสบียงได้ 20 เกวียน และใช้ “หาดใหญ่” เป็นจุดพักไพร่พล และเสบียงกรัง แล้วจึงกรีธาทัพไปยึดเมืองไทรบุรีคืนมาได้สำเร็จ

และจากพงสาวดารเมืองสงขลา ฉบับของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี(บุญสังข์) ที่มีชีวิตอยู่ในขณะมีสงครามคราวนั้น ในฐานะช่วยราชการพระยาสงขลา (เถียนเส็ง) และฉบับของพระยาวิเชียร(ชม) คนรุ่นเหลนของพระยาวิเชียรคีรี(เถียนเส็ง) ได้กล่าวถึง หาดใหญ่ในเหตุการณ์เดียวกันนั้น โดยเรียกว่า พุงหาดใหญ่ ดาบลท่าหาดใหญ่

ปีพุทธศักราช 2439 มีการจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชขึ้น ตามพระราชประสงค์ที่จะทรงปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน โดยจัดแบ่งแขวงขึ้นเมืองสงขลาออกเป็น 5 อำเภอ คือ อำเภอกลางเมือง อำเภอปละท่า อำเภอจะนะ อำเภอเทพาและ อำเภอฝ่ายเหนือ มีการปรากฏตัวของ “หาดใหญ่” อีกในฐานะท่าหาดใหญ่ ในอำเภอฝ่ายเหนือ

จากบันทึกความทรงจำของ “พลับ ไชยวงศ์” เล่าถึง ที่ตั้ง “ที่ว่าการอำเภอเหนือ” ว่า ที่ตั้งแห่งแรกตั้งทางทิศตะวันตก บริเวณที่ทำการการประปาส่วนภูมิภาค ถนนราษฎร์เสรี (สมัยนั้นไม่มีชื่อถนน) เป็นอาคารไม้บังกะโลยกพื้น หลังคามุงจาก ฝากระดาน ต่อมาจึงได้ย้ายไปตั้งบริเวณบ้านพักข้าราชการทางทิศเหนือที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน รูปอาคารยกพื้น หลังคามุงจาก ฝากระดาน ฝาไม้ไผ่สานเกล็ด ๆ บ้านพักนายอำเภอ หลวงทิพย์กำแหงสงคราม สมัยนั้น (หรือ พระเสน่หามนตรี) ย้ายมาตั้งที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน เป็นอาคารบังกะโลยกพื้น ออกมุขด้านหน้า มีบันไดขึ้นลงสองข้างเหนือใต้ และด้านหลังบันได หลังคามุงกระเบื้องเกาเขย ฝากระดาน ฝาไม้กระดาน ชั้นล่างหน้าโปร่ง ด้านหลังเป็นห้องพัสดุเก็บของ ต่อมาได้เปลี่ยนอาคารเป็นตึกสองชั้น การก่อสร้างในพื้นที่เดิมที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้

การมาถึงของถนนไทรบุรี ทำให้ชื่อของหาดใหญ่ปรากฏขึ้นในเอกสารราชการในฐานะเป็น “บ้าน” หรือ “ชุมชน” เล็ก ๆ ระหว่างเส้นทางการค้าขายไปไทรบุรี ในนาม “หาดทรายใหญ่” โดยเมื่อปีพุทธศักราช 2405 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าให้สร้างถนนติดต่อระหว่างเมืองสงขลากับไทรบุรีขึ้น นับเป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรสายแรก ชื่อถนนสายสงขลา-ไทรบุรี เริ่มสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2405 เสร็จเป็นถนนใช้การได้ในปี พ.ศ.2408 และได้มีการปรับปรุงใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ.2432 โดยถนนสายแรกนี้แบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงตอนที่อยู่ในเขตเมืองสงขลา มีความยาว 1007 เส้น 10 วา และตอนที่อยู่ในเขตเมืองไทรบุรีซึ่งไม่ได้มีการระบุความยาวไว้ ถนนกว้าง 5 วา สูง 2 ศอก¹

จากหลักฐานบอกว่า เส้นทางสายสงขลา-หาดใหญ่-พะตง-พังงา-บ้านปริก-สะเดา นั้น เป็นเส้นทางการค้าก่อนหน้านั้นมานานแล้ว ตั้งแต่นั้นมาเมืองสงขลา ก็กลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าติดต่อทางบกของบริเวณตอนกลางของคาบสมุทรมาลายู และหาดใหญ่ก็กลายเป็นจุดผ่านสำคัญในเส้นทางการติดต่อทางบกของบริเวณตอนกลางของคาบสมุทรมาลายู และหาดใหญ่ก็กลายเป็นจุดผ่านสำคัญในเส้นทางดังกล่าวที่ขบวนต่าง ๆ มักแวะพัก ซึ่งจากหลักฐานใน จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

ในรัชกาลที่ 5 กล่าวถึงตอนเสด็จพระราชดำเนินกลับจากอินเดีย ผ่านเมืองไทรบุรี มาออกเมืองสงขลา ในปีพุทธศักราช 2415 ว่า

“...ณ วันจันทร์ ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 5...เวลาบ่าย 3 โมงเศษ
เสด็จขึ้นทรงม้ามาตามระยะทางเวลาบ่าย 5 โมงเศษถึงพลับพลาที่ประทับแรม
หาดทรายใหญ่ทรงเรือพระที่นั่งแก้วมาตามชลมารค
เวลาเที่ยงถึงพลับพลาที่ประทับร้อนเกาะยอ ...”¹

อำเภอเหนือหรืออำเภอหาดใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองสงขลา เมื่อย้อนไปมองอดีตก่อนหน้าที่จะมีการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2439 ในช่วงเวลาดังกล่าวเมืองสงขลาได้แบ่งแขวงเมืองออกเป็น 15 ส่วน เรียกว่า อำเภอ โดยหนึ่งในจำนวน 15 อำเภอนี้มีหลวงรักษาวัดสยามซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตกทอดอยู่ในพื้นที่หาดใหญ่ปัจจุบัน ตามที่กล่าวจำแนกแยกแยะมาข้างต้นนั้น

ต่อมาภายหลังจากการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองให้เป็นแบบมณฑลในปี พ.ศ.2439 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้จัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชขึ้นมาโดยมีเมืองสงขลาเป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑลมีการยุบรวมแขวงต่างๆ ทั้ง 15 แขวงเป็นอำเภอ และได้มีการแบ่งแขวงขึ้นเมืองสงขลาแบ่งออกเป็น 5 อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง อำเภอปละท่า อำเภอฝ่ายเหนือ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา ...”²

เกี่ยวกับอำเภอฝ่ายเหนือหรืออำเภอหาดใหญ่ ได้มีหลักฐานปรากฏในรายงานราชการมณฑลนครศรีธรรมราชลงวันที่ 4 ตุลาคม ร.ศ.117 ความตอนหนึ่งว่า “...อำเภอฝ่ายเหนือต่อแดนไทรบุรี เมืองปลิศเดิมพระอนันตสมบัติ (อม) เป็นนายอำเภอภายหลัง เปลี่ยนนายโชติมหาดเล็ก ต.จ.บุตร หลวงอุดมภักดี (พัน) เป็นนายอำเภอตั้งที่ว่าการที่ท่าหาดใหญ่...”³

ขณะเดียวกันรายงานยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “...อำเภอฝ่ายเหนือจัดตั้งขึ้นในปี ร.ศ.115 มีกำนัน 13 คน ผู้ใหญ่บ้าน 178 คน หมู่บ้านครัวเรือน 7,465 ราษฎรทั้งหมด 24,033 คน เป็นชาย 14,288 คน หญิง 5,746 คน ...” ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นอำเภอหาดใหญ่อย่างเต็มรูปแบบในปี พ.ศ.2460

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนบ้านและวัดเมืองสงขลา ก่อนปี พ.ศ.2440

ชื่อบ้าน	จำนวนบ้าน	จำนวนครัวเรือน
บ้านบางหัก	1	21
บ้านท่าเคียน	1	17
บ้านคอหงส์	1	51
บ้านไนไร่	1	12
บ้านคลองแห	1	13
บ้านบางหาด	1	46
บ้านควนลัง	1	120
บ้านคลองเรียน	1	7
บ้านโคกเสม็ดชุน	1	10
บ้านหาดใหญ่	1	4
บ้านทุ่งรี	1	51
บ้านควนจง	1	28
บ้านพรุ	1	75
บ้านคลองเตย	1	17

หมายเหตุ : อำเภอหลวงรักษาพลสยาม บ้าน 113 วัด 14 พระอาราม ครัวเรือน 2,808

ที่มา : จดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ร.5 ม.53/1 แสดงจำนวนบ้านเรือน และวัด เมืองสงขลา ก่อนปี พ.ศ.2440 ก่อนการปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลสงขลา แบ่งแขวงเมืองเป็น 15 ส่วน เรียกว่า อำเภอ

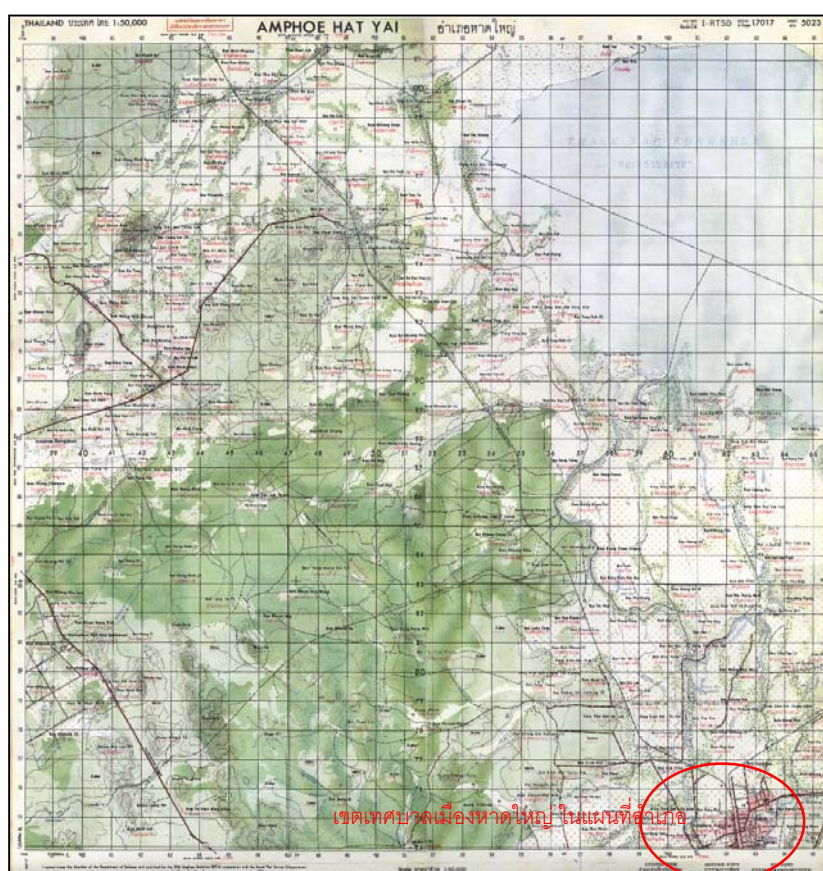
ในรายงานฉบับเดียวกัน ได้กล่าวว่า ในปีพุทธศักราช 2460 ทางกรมได้เปลี่ยนชื่อ “อำเภอฝ่ายเหนือ” เป็น “อำเภอหาดใหญ่” มีพระเสน่หามนตรี (ชื่น สุนทรหงส์) เป็นนายอำเภอคนแรก⁴

หากเรามองเมืองหาดใหญ่ พัฒนาการจาก บ้าน สู่เมือง ผ่านชื่อเรียกที่ปรากฏทั้งจากเอกสารราชการ และจากที่ชาวบ้านเรียกกันเอง จะเห็นได้ว่า ชื่อบ้านต่างๆบอกถึงการมีชุมชนหย่อมบ้านมานานแล้วตั้งแต่ในรัชกาลที่ 3 ในชื่อหาดใหญ่ และปรากฏชื่อหาดทรายใหญ่ทั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 นอกจากนี้ มีการกำหนดเขตตำบล คือตำบลหาดใหญ่และเขตอำเภอแล้ว คืออำเภอฝ่ายเหนือ และเปลี่ยนเป็นอำเภอหาดใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น และค่อยๆมีความชัดเจนในขอบแดนของพื้นที่และอำนาจการบริหารจัดการตามกติกาของอำนาจรัฐมากขึ้นจนพัฒนาการการกลายเป็นเมืองอย่างรวดเร็วขึ้น ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป

3.1.2 จากความคลุมเครือ สู่ ความชัดเจน : ป้ายชื่อและขอบแดนของหาดใหญ่

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาเบื้องต้นในบทต้น หากเราพิจารณาลักษณะ หรือกระบวนการเติบโตของหาดใหญ่จากลำดับพัฒนาการของชื่อและขอบแดนของหาดใหญ่ จะเห็นได้ว่า เดิมในอดีต

ภาพที่ 11 ภาพแผนที่กรมแผนที่ทหารอำเภอหาดใหญ่ พ.ศ. 2530

ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ จาก “บ้าน” สู่ “เมือง” คนจีน กับ การสร้างเมืองหาดใหญ่

การแสดงขอบแดนเชิงพื้นที่ที่มีความคลุมเครือ เมื่ออำนาจรัฐส่วนกลางเข้ามามีบทบาทในพื้นที่มากขึ้นทั้งนี้เนื่องจากรัฐตอบสนองต่อนโยบายความมั่นคงและเศรษฐกิจ จากการเข้ามาทำกินของฝรั่งแขกและจีน ฐานะของ “บ้าน” จึงขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประชากร และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทำให้ขอบแดนของหาดใหญ่ชัดเจนขึ้นจนกลายเป็น เมืองใหม่เมืองหนึ่งของภาคใต้ของประเทศไทย จากตารางที่ 1 และ ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลลำดับพัฒนาการ จาก บ้าน สู่มือง และ ลำดับเหตุการณ์สำคัญของเมืองหาดใหญ่ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2540 ที่หาดใหญ่เจริญเติบโตขึ้นมีรายได้ถึงเกือบหนึ่งพันล้านต่อปี (ดูตารางที่ 1 และ 2 ประกอบ)จะเห็นได้ว่าหาดใหญ่พัฒนามาจากบ้าน ห่อมบ้าน ก่อน ในขั้นตอนการพัฒนานั้นค่อยๆมีความชัดเจนในเชิงขอบเขตพื้นที่มากขึ้น เมื่อขยายอำนาจเข้ามาจัดการ ดังจะได้กล่าวต่อไป

ตารางที่ 2 แสดง ลำดับเวลาพัฒนาการ จาก “บ้าน” สู่การกลายเป็น “เมืองหาดใหญ่”

พัฒนาการของประวัติศาสตร์	พัฒนาการของชื่อและขอบแดน	หลักฐานอ้างอิง
ก่อนการเกิดขึ้นของมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2318	หาดใหญ่	จดหมายเหตุสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ในอำเภอหลวงพลสยาม
พ.ศ. 2439 (รศ. 107)	ท่าหาดใหญ่	ปรากฏในการแบ่งเป็นมณฑลนครศรีธรรมราชอยู่ในอำเภอฝ่ายเหนือ
พ.ศ. 2440 (รศ. 115)	บ้านหาดใหญ่	ปรากฏในการตั้งอำเภอฝ่ายเหนือมีกำนัน 13 คน ผู้ใหญ่บ้าน 178 คน
พ.ศ. 2442 (รศ. 117)	ท่าหาดใหญ่เป็นที่ตั้งอำเภอฝ่ายเหนือ	รายงานราชการมณฑลนครศรีธรรมราช 4 ต.ค. รศ. 117
พ.ศ. 2460	เปลี่ยนชื่อจากอำเภอฝ่ายเหนือเป็นอำเภอหาดใหญ่	มีนายอำเภอคนแรกชื่อพระเสน่หามนตรี
พ.ศ. 2471	ยกฐานะตำบลหาดใหญ่เป็นสุขาภิบาล	บ้านเรือน 654 หลังคาเรือน ราษฎร 2,950 คน รายได้ภาษีโรงเรือน 9,000 บาทต่อปี

ที่มา: จากการสำรวจ

ตารางที่ 3 แสดงพัฒนาการ และ ลำดับเหตุการณ์สำคัญของ “หาดใหญ่”

ลำดับเหตุการณ์	เนื้อหา
รัชกาลที่ 3	✳️โปรดเกล้าให้พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) เจ้าเมืองสงขลาดำเนินการย้ายเมืองสงขลา ไปสร้างกำแพงเมืองและตั้งเมืองใหม่บนสันทรายฝั่งตรงข้ามกับตัวเมืองเดิม ซึ่งได้แก่ “เมืองสงขลาบ่อทราย” เพราะตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อทราย
พ.ศ. 2381	✳️มีการปรากฏชื่อของหาดใหญ่ในพงสาวดารเมืองสงขลา โดยพระยาวิเชียรคีรี (ชม) ในนามของตำบล <i>ท่าหาดใหญ่</i> หรือ <i>หาดใหญ่</i> ในจดหมายของหลวงอุดมสมบัติ
พ.ศ. 2415	✳️รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จกลับจากประพาสอินเดีย เสด็จขึ้นบกที่ไทรบุรีไปสงขลา ทรงแวะประทับแรมที่ “หาดทรายใหญ่” ริมคลองอู่ตะเภา
พ.ศ. 2440	✳️เริ่มมีการปฏิรูปการปกครองหัวเมือง <i>ตั้งอำเภอฝ่ายเหนือ ขึ้นที่ ท่าหาดใหญ่</i>
พ.ศ. 2453	✳️เจียกชี้ แต่งงานกับคุณเถียน แซ่ฮิว ชาวร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้ย้ายมาอยู่หาดใหญ่
พ.ศ. 2455	✳️เสร็จจากการรับเหมาทางรถไฟช่วงหนึ่งแล้ว เจียกชี้ได้มาพักอาศัยอยู่ริมคลองอู่ตะเภา แต่รู้สึกว่ บริเวณนี้น้ำท่วมเป็นประจำ จึงสำรวจหาเส้นทางสร้างบ้านเรือนใหม่ จึงสำรวจหาเส้นทางสร้างบ้านเรือนใหม่ และได้ซื้อที่ป่าต้นเสม็ด จำนวน 50 ไร่ เป็นเงิน 175 บาท
พ.ศ. 2457-2458	✳️ข้าราชการและพ่อค้าชาวจีนในอำเภอเหนือ ได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญในการหาเส้นทางจากมาเลเซีย และจ้างคนท้องถิ่นเพื่อนำทางเข้าป่าค้นหาแหล่งแร่พลูแฟรม ที่หมู่บ้านวังพา หุ่นดำเสา
พ.ศ. 2457 –2466	✳️ “บ้านหาดใหญ่ “ มีบริเวณอยู่ทางทิศใต้ของสถานีรถไฟหาดใหญ่ เลียบริมฝั่งคลองเตยไปทางทิศตะวันออก ปรากฏว่า มีหลักฐานชื่อเจ้าของบ้านเพิ่มขึ้นเป็น 9 หลังคาเรือน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 บ้านหาดใหญ่ อำเภอเหนือ มีบ้านหลังแรกตั้งอยู่ปากอุโมงค์รถไฟถนนศรีภูวนารถ
พ.ศ. 2458	✳️ทางการได้ขอซื้อที่ดินส่วนหนึ่งต่อจากเจียกชี้ เพื่อทำย่านรถไฟ โดยได้ขอซื้อที่ดินจากแนวทางรถไฟที่มีอยู่แล้ว เริ่มจากด้านหลังของสถานีที่หยุดรถไฟชั่วคราว “โคกเสม็ดชุน” หรือสถานีหาดใหญ่ปัจจุบัน กินเนื้อที่กว้างตลอดริมถนนธรรมานุญูวิถี ติดกับนิพัทธ์อุทิศ 1
พ.ศ. 2460	✳️ทางการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอฝ่ายเหนือ เป็นอำเภอหาดใหญ่ มีพระเสน่หามนตรี (ชั้น สุคนธ์หงส์) เป็นนายอำเภอคนแรก

พ.ศ. 2467	✱ ฉลองตลาดและสถานีรถไฟหาดใหญ่เมื่อวันที่ 2 กันยายน และมีโรงภาพยนตร์ของ คุณนาย เกษร ที่ชาวบ้านเรียกว่า วิกคุณพระ ตั้งอยู่บริเวณโคกเสม็ดชุน ซึ่งปัจจุบันคือ ศูนย์การค้าสันติสุข และร้านยงดี
พ.ศ. 2470	✱ บริเวณทำน้ำอู่ตะเภาเป็นทำน้ำซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจของเมืองหาดใหญ่ ริมคลองอู่ ตะเภามีความกว้างประมาณ 100 เมตรกว่า เป็นทำน้ำสำคัญของเมืองหาดใหญ่ในสมัยเมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมา ทุกเสาร์-อาทิตย์ จะมีตลาดนัดใหญ่ มีเรือบรรทุกของไม่ต่ำกว่า 50 ลำ มาจอด ณ ท่าแห่งนี้
พ.ศ. 2471	✱ ประกาศจัดตั้งสุขาภิบาลหาดใหญ่ เมื่อ 19 กรกฎาคม มีจำนวนบ้านเรือนและ จำนวนประชากรในตลาดเมืองหาดใหญ่เพิ่มเป็น 654 หลังคาเรือน และประชากรเพิ่มเป็น 2,950 คน
พ.ศ. 2479	✱ ประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลตำบลหาดใหญ่ เมื่อ 10 ธันวาคม มีพื้นที่ 5 ตาราง กม. ในระยะแรกมีประชากรประมาณ 5,000 คน และมีรายได้เทศบาล ต่อปีงบประมาณ 60,000 บาท
พ.ศ. 2497	✱ ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเทศบาลตำบลหาดใหญ่ เป็นเทศบาลเมืองหาดใหญ่ เมื่อ 16 มีนาคม มีพื้นที่ 5 ตารางกม.เท่าเดิม
พ.ศ. 2500	✱ สมัยที่นายกี จิระนคร เป็นนายกเทศมนตรีของเมืองหาดใหญ่ ได้มีดำริสร้างตลาดสด เทศบาลและมีการเปิดตลาดสดเทศบาล
พ.ศ. 2504	✱ มีการขยายเขตเทศบาลออกไป โดยการขยายเขตพื้นที่ให้กว้างขึ้นกว่าเดิมเป็น 8 กิโลเมตร ในเดือนพฤษภาคม
พ.ศ. 2520	✱ ได้มีการขยายพื้นที่เทศบาลออกไปอีกครั้งหนึ่งเป็น 21 กิโลเมตร มีประชากรขณะนั้น 68,142 คน รายได้ปีละ 49,774,588 บาท
พ.ศ. 2538	✱ มีพระราชกฤษฎีกาประกาศยกฐานะเทศบาลเมืองหาดใหญ่ขึ้นเป็นเทศบาลนคร หาดใหญ่ ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน ปัจจุบันเทศบาลนครหาดใหญ่มีพื้นที่ 21 ตรม. ประชากรจำนวน 157,881 คน
พ.ศ. 2540	✱ เทศบาลนครหาดใหญ่มีรายได้ 978,796,657 บาท

ที่มา: จากการศึกษาสำรวจ

เมืองหาดใหญ่ มีการกำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ชัดเจนขึ้นจากการกำหนดขอบแดนของรัฐ ดังจะเห็นได้จากในราวปี พ.ศ.2471 เอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่องสุขาภิบาลจังหวัดสงขลา (23 พฤษภาคม – 25 กรกฎาคม 2471) และจากเอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ , กระทรวงมหาดไทย มท.5 16.4/13 เรื่องสมาชิกสภาเมืองหาดใหญ่และตำบลหาดใหญ่(พ.ศ.2477-2478) มีประเด็นที่น่าสนใจคือ (ดูรายละเอียดของประกาศทั้งสองฉบับได้จาก *แผนภาพที่ 2 และแผนภาพที่ 3* ในหน้าถัดไป) ข้อมูลที่กล่าวมาบ่งชี้ถึงลักษณะการเติบโตของหาดใหญ่อย่างรวดเร็วมีข้อน่าสังเกตดังต่อไปนี้

1. เมืองหาดใหญ่ในปี พ.ศ. 2471 ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง หาดใหญ่เป็นเมืองใหญ่ ได้รับการยกฐานะเป็นสุขาภิบาลแล้ว มีประชากรหญิงชายถึงรวม 2,950 คน มีบ้าน 654 หลังคาเรือน 231

แผนภาพที่ 2 แสดงการยกฐานะตำบลหาดใหญ่ เป็นสุขาภิบาลในปี พ.ศ.2471

ด้วยกระทรวงมหาดไทยได้รับไปบอกสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราชว่า ในเวลานี้การก่อสร้างบ้านเรือนที่ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้เจริญเป็นปึกแผ่น ราษฎรที่ตั้งถิ่นฐานในทำเลอันเหมาะสม เพราะเป็นที่ชุมทางรถไฟ การค้าขายก็เจริญมาก แต่ยังหย่อนในการอนามัย และสุขาภิบาล สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช จึงเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลหัวเมือง ร.ศ.127 ในตำบลหาดใหญ่นี้ เพื่อประโยชน์และความสุขสำราญแก่ประชาชน ดังได้กำหนดเขตต์ไว้ต่อไปนี้

ก. ด้านเหนือ จากหลักเขตต์หมายเลขที่ 1 เป็นเสาคอนกรีตตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของคลองอุตะเกา ห่างจากฝั่งตะวันตกของถนนไปสถานีอุตะเกา 135 เมตร เป็นเส้นตรงไปจดหลักเขตต์ หมายเลขที่ 2 บนฟากตะวันออกของถนนเข้าวัดใหม่ (วัดโลกเสม็ดขุ่น) วัดจากสามแยกถนนเข้าวัดใหม่ไปทิศเหนือ 400 เมตร

จากหลักเขตต์ที่ 2 เป็นเส้นตรงไปจดหลักเขตต์หมายเลขที่ 3 บนฟากตะวันออกของถนนติดรั้วด้านตะวันตกของบ้านซึ่งนายเจียกชี ปกครองอยู่เดี๋ยวนี้ วัดจากมุมตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านไปทางทิศเหนือ 110 เมตร

จากหลักเขตต์ที่ 3 ขนานและห่างจากฟากเหนือของถนนไปเมืองสงขลาไปทิศเหนือ 100 เมตร ไปจดหลักเขตต์หมายเลขที่ 4 บนฟากตะวันตกของถนนซอย ห่างจากหลักเขตต์ที่ 3 ไปทิศตะวันออก 610 เมตร

ข. ด้านตะวันออก จากหลักเขตต์ที่ 4 เลียบตามฟากตะวันตกของถนนซอยนี้และต่อเป็นเส้นตรงไปจดหลักเขตต์หมายเลขที่ 5 บนฝั่งตะวันตกของคลองเตย

จากหลักเขตต์ที่ 5 เลียบตามฝั่งตะวันตกของคลองเตยไปทิศใต้จดหลักเขตต์หมายเลขที่ 6 เป็นเสาคอนกรีต บนฝั่งคลองนี้ห่างจากฝั่งใต้ของถนนไปคลองเขียน ไปทิศใต้ 50 เมตร

ค. ด้านใต้ จากหลักเขตต์ที่ 6 ขนานและห่างจากฟากใต้ของถนนไปคลองเขียนไปทิศใต้ 50 เมตร ไปทิศตะวันตกตรงไปจดหลักเขตต์หมายเลขที่ 7 บนฝั่งตะวันออกของคลองอุตะเกา

ฅ. ด้านตะวันตก จากหลักเขตต์ที่ 7 เลียบตามฝั่งตะวันออกของคลองอุตะเกา ไปจดหลักเขตต์หมายเลขที่ 1 ในเขตที่จะจัดสุขาภิบาลนี้ มีบ้าน 654 หลังคาเรือน 231 มีราษฎรชายหญิงรวม 2,950 คน เงินค่าภาษีโรงเรือนที่ประมาณว่า จะเก็บได้ในปีหนึ่ง 9,000 บาท

ที่มา:เอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่องสุขาภิบาลจังหวัดสงขลา (23 พฤษภาคม –25 กรกฎาคม 2471)

แผนภาพที่ 3 แสดงหลักฐานจากคณะกรรมการจังหวัดสงขลาขอชลอการยกฐานะสุขาภิบาล ตำบลหาดใหญ่เป็นเทศบาลเมืองหาดใหญ่

คณะกรรมการจังหวัดสงขลา

เรียน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

จังหวัดสงขลา ได้มีท้องถิ่นที่ได้จัดการสุขาภิบาล ตามพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลหัวเมือง ร.ศ.127 อยู่ 2 แห่ง คือ สุขาภิบาลเมืองสงขลาแห่งหนึ่ง สุขาภิบาลตำบลหาดใหญ่แห่งหนึ่ง โดยเฉพาะสำหรับท้องถิ่นสุขาภิบาลตำบลหาดใหญ่ แม้จะได้มีจำนวนราษฎรภายในเขตอยู่หนาแน่น ในเวลานี้เข้าเกณฑ์อันอาจจะจัดเปลี่ยนสภาพเป็นเทศบาลเมืองได้ตามตอน 2 ของมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476 นั้นก็ดี แต่ผู้คนพลเมืองในท้องถิ่นนี้โดยมากเป็นคนต่างด้าวเข้ามาอาศัยตั้งทำการค้าขายประกอบการอาชีพ โดยเช่าถือที่อยู่ท่ามาหาเลี้ยงชีพ อยู่ชั่วเวลาทำการค้าขายเจริญดี เมื่อการค้าขายฝืดเคืองตกต่ำก็อพยพกลับไปเสีย ท้องถิ่นจักรวาลโรยลงทันที ความเป็นปึกแผ่นหนาแน่นของผู้คนพลเมืองยังไม่เป็นหลักฐานอันมั่นคงแน่นอนเช่นนี้ ถ้าจัดท้องถิ่นเปลี่ยนสภาพเป็นเทศบาลเมืองขึ้น ผลประโยชน์ที่จะได้มาบำรุง ก็คงไม่เพียงพอแก่การที่จะบำรุงท้องถิ่น อันมีฐานะเป็นเทศบาลเมืองได้เต็มภาคภูมิเป็นแน่ เห็นว่าขณะนี้จึงควรเปลี่ยนสภาพท้องถิ่นสุขาภิบาลตำบลหาดใหญ่ให้เป็นแต่เพียงเทศบาลตำบลหาดใหญ่ไปก่อน ต่อไปในภายภาคหน้าเมื่อผู้คนพลเมืองได้ตั้งตัวเป็นผู้มีหลักฐานอยู่ประจำเป็นปึกแผ่นหนาแน่นแล้ว จึงค่อยขยายการจัดเป็นเทศบาลเมืองต่อไป

ที่มา: จากเอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ,กระทรวงมหาดไทย มท.5 16.4/13 เรื่อง สมาชิกสภาเมืองหาดใหญ่และตำบลหาดใหญ่(พ.ศ.2477-2478)

2. หาดใหญ่มีขอบแดนชัดเจนขึ้นอย่างเป็นทางการ มีการกำหนดหลักเขต และการกำหนดหลักสำคัญนั้นปรากฏเขตการปกครองของเจียกชีอยู่ ดังนี้ “ จากหลักเขตต์ที่ 2 เป็นเส้นตรงไปจดหลักเขตต์หมายเลขที่ 3 บนปากตะวันออกของถนนติดรั้วด้านตะวันตกของบ้านซึ่งนายเจียกชี ปกครองอยู่เดี๋ยวนี้.”

3. ขอบเขตทางกายภาพ (physical boundary) ของหาดใหญ่ว่ามีความชัดเจน ความชัดเจนหมายถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากทรัพยากร และผลประโยชน์ต่างๆในพื้นที่ มีกลุ่มประชาชนเป้าหมายที่ชัดเจนที่สุขาภิบาลหรือองค์กรท้องถิ่นต้องให้บริการ หมายถึงมีระบบ

การจัดการของรัฐเข้ามาซ้อนทับการจัดการของชุมชนหรือกลุ่มองค์กร ต่างๆอย่างเป็นทางการ ชอบธรรม แทนจากเดิมที่ไม่เป็นทางการ และเคลื่อนไปตามลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่ม เช่นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน พวกเดียวกัน เครือญาติเดียวกัน

4. หาดใหญ่ ในปี พ.ศ. 2471 ขณะนั้นมีความเจริญทางเศรษฐกิจดีมากเมืองเปรียบเทียบกับเมืองเก่าอื่นๆ ดูจากคนทำมาค้าขายเงินค่าภาษีโรงเรือนที่ประมาณว่า จะเก็บได้ในปีหนึ่ง 9,000 บาท มีไฮยุมิตที่ดังก็อยู่ในทำเลอันเหมาะสม เพราะเป็นที่ชุมทางรถไฟ การค้าขายก็เจริญมาก

5. มีการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วมาก จากปี พ.ศ. 2459 ถึงปี พ.ศ. 2471 ในเวลา 12 ปี และยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล ต่อมาภายใน 6 ปี คือในปี พ.ศ. 2477-8 นับว่าเป็นการเติบโตอย่างรวดเร็วทั้งที่ชาติเผชิญวิกฤตการณ์ทางการเมืองหลายอย่าง และหาดใหญ่กลับโตขึ้นในช่วงดังกล่าวได้ ซึ่งน่าจะมีการศึกษาต่อไป ว่าเป็นเพราะเหตุใด

3.2 ย้อนรอยชุมชนเก่า : พัฒนาการของชุมชนรายรอบ“ชุมชนคนจีนหาดใหญ่”และการสร้างความหมายของพื้นที่

การย้อนกลับไปหาอดีต และสร้างจินตนาการชุดหนึ่งเพื่อสร้างภาพของชุมชนรายล้อมหาดใหญ่เมืองคนจีนในอดีตไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายเลย ขอบเขตไม่ชัดเจน โดยเริ่มจากเอกสารที่คุณกิตติ จิระนคร บุตรชายคนสุดท้ายของท่านขุนนิพัทธ์ เราเริ่มจากการทำแผนที่ที่มาจากความทรงจำของคนที่เราไปคุยด้วย โดยเฉพาะคุณเกร่ง สุวรรณวงศ์ ท่านอธิการทอง วัดดอน ตำบลอยู่ตะเภา พ่อท่านแก้ว วัดคลองเรียน อาจารย์เจริญแห่งสถานปณิกสยาม ผู้เฒ่า และผู้อาวุโสหลายท่านจากสมาคมคนจีนหลายแห่งในหาดใหญ่ โดยเฉพาะ จ.ส.อ.นุกุล มุนีสิทธิ์ ได้กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งช่วยเป็นผู้เฒ่าเล่าเรื่องเมืองหาดใหญ่ และร่วมวาดแผนที่ภาพชุมชนในอดีต และช่วยกันตรวจสอบ เราชอบคิด และรู้สึกไปแล้วว่ามันเป็นอย่างนี้นานแล้วตั้งแต่ในอดีต เราจึงมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลง ที่กระทบคนผู้ที่ทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ พวกเขาต่างไม่ได้กับที่มีการโยกย้ายไปอยู่ที่อื่น มีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ตามที่เอกสารราชการบันทึกไว้ว่าเป็นเมืองคนต่างด้าวเป็นหลัก หาดใหญ่สร้างตัวขึ้นมาได้อย่างไร ภาพหาดใหญ่ที่เราเห็นเกิดจากเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงรวดเร็ว ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วง 20 ปีมานี้เอง

งานวิจัยนี้พยายามค้นหาข้อมูลเพื่อจะปะติดปะต่อภาพเหล่านั้น ว่าหาดใหญ่ในอดีตก่อน 30 ปี มานี้ โดมาในสภาพแวมล้อมใด มีชุมชนรอบๆเป็นละแวกบ้านให้หาดใหญ่เมืองคนจีน ที่เจียกชี ไปตัดถนน สร้างบ้านห้องแถวไว้บนถนน 8 สายหลักสำคัญ ชุมชนที่สำคัญและมีบทบาทต่อตัวเมือง หาดใหญ่ในส่วนที่เจียกชีวางรากฐานไว้ มีหลายชุมชน เช่น บ้านโคกเสมิงจุน เรามา รู้จักแม่น้ำ อุตะเกา หรือคลองอุตะเกาสายสำคัญของคนในอำเภอหาดใหญ่และชุมชนห้อมบ้านรอบเขตชุมชน คนจีนหาดใหญ่เหล่านั้นกันก่อน

คลองอุตะเกา และสายน้ำอื่น ๆ

คลองอุตะเกาที่เคยมีความสำคัญมากในสมัยประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ยุคแรก ๆ ของ ประวัติศาสตร์มานับไม่มากนักเอง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาสนการาจีรี ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตประเทศไทย กับประเทศมาเลเซียในตำบลสำนักเต๊ว อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา คลองอุตะเกาเป็นคลองที่ไหล ผ่านตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอสะเดาเข้าไปในเขตอำเภอหาดใหญ่ ผ่านตำบลพะตง พังงา บ้านพรุ ควนลัง เขตเทศบาลนครหาดใหญ่ คลองแห บ้านหาร แม่ทอม และคูเต่า ไปออกทะเลสาบสงขลา

ที่บ้านคลองบางกล่ำ มีความยาว ประมาณ 90 กิโลเมตร แต่ระยะนับจาก เขตเทศบาลนครหาดใหญ่ถึงทะเลสาบ สงขลา ยาวประมาณ 20 กิโลเมตร คลองอุตะเกา จึงเป็นคลองเพียงเส้น เดียวของหาดใหญ่ ที่สามารถใช้ สัญจรไปมากับต่างเมืองได้ เนื่องจาก สามารถไหลออกสู่ทะเลสาบสงขลาได้

ภาพที่ 12 คลองอุตะเกา

ปัจจุบันคลองอุตะเกามีสภาพดีขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ หลายด้าน เช่น ด้านการเกษตร ด้านการประมง เป็นต้น โดยชาวบ้านทั้งสองฝั่งคลองได้อาศัยสัตว์น้ำ มาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันแม้สภาพคลองจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก็ยังสามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรไป มายังท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้คลองอุตะเกายังสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำดิบที่สำคัญอีกด้วย จึง เปรียบเสมือนเส้นชีวิตของชาวหาดใหญ่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

เสถียร บุญกาญจน์ หนึ่งในสมาชิกชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่ เล่าถึงคลองอุตะเถาในราวปี พ.ศ.2470 ว่า คลองอุตะเถามีต้นน้ำมาจากคลองแจะ หรือเกือบ ๆ ถึงอำเภอสะเตาะแต่เล็กไปเรื่อย ๆ ส่วนปลายคลองไปออกทะเลสาบสงขลา ริมคลองอุตะเถามีความกว้างประมาณ 100 เมตรกว่านิดหน่อย ทั้งสองฟากทั้งฟากตะวันตกและฟากตะวันออก สมัยนั้นทำน้ำดังกล่าวเป็นสถานีสำคัญ ซึ่งเปรียบเหมือนหัวใจของเมืองหาดใหญ่ เพราะใครจะข้ามฟากก็ต้องมาขึ้นเรือที่นั่น เพราะที่อื่นข้ามไม่ได้ เพราะไม่มีหาดและตลิ่งชันมาก ดังนั้นที่หาดนี้จึงเป็นจุดสำคัญของอำเภอหาดใหญ่ในสมัยเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมา การข้ามฟากระหว่างฝั่งตะวันออกกับตะวันตก หลายตำบลที่มาติดต่อซึ่งกันและกัน หรือการมาติดต่อกับทางราชการคับคั่งมากจนกระทั่งต้องมีการประมูลเป็นนายท่าต่อที่ว่าการอำเภอทุกวันเสาร์-อาทิตย์ จะมีตลาดนัดใหญ่ ตลอดสายสองฟากถนนราษฎร์เสรีไปจนถึงสนามหญ้า ซึ่งปัจจุบันเป็นสำนักงานการประปา จะมีเรือบรรทุกของประเภทน้ำตาล โตนดชนิดเหลวและชนิดแวน ข้าวสาร น้ำส้มโตนด จากมืองหลังคา ขนาดประเภทต่าง ๆ และของพื้นเมืองอีกมากมายเดินทางมาจากทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่บ้านปากกรอ รัตภูมิไปจนถึงอำเภอปากพะยูนหรือระโนด บรรทุกเรือมาขาย หรือแลกเปลี่ยนของที่ทำเป็น ซึ่งมีไม่ต่ำกว่า 50 ลำ ที่มาจอดที่ท่าหาดแห่งนี้ นอกจากนั้น

ถนนราษฎร์เสรียังมีร้านขายของ ทำทองรูปพรรณ ร้านรับซื้อยางพารา ร้านน้ำชา ร้านอาหาร โต๊ะบิลเลียด ร้านขายจักรเย็บผ้า ร้านประกอบรถสามล้อพ่วง ซึ่งในสมัยนั้นเป็นที่นิยมกันทั่วภาคใต้ โดยที่สงขลาส่วนมากก็มาหาซื้อหรือสั่งประกอบกันที่ตลาดแห่งนี้

ภาพที่ 13 ภาพใต้สะพานซึ่งในอดีต คือ หาดทรายใหญ่

ก็ จิระนคร บุตรชายของขุนนิพัทธ์จินนคร เล่าถึงสภาพคลองอุตะเถาในยุคก่อนว่า เมื่อก่อนชาวสงขลาเอาเรือบรรทุกสินค้าล่องมาตามคลองอุตะเถา มาขายแถวหน้าประปาหาดใหญ่ที่ตั้งอยู่หลังอำเภอ เพราะพวกเรือที่ขายสินค้าที่มาจากสงขลาจะมาพักแรมที่หาดทรายตรงนั้น แล้วติดต่อการค้ากับบนหาดทราย คนสงขลาคนหนึ่ง เล่าให้ผมฟังว่า สมัยก่อนพวกญาติแก่ที่มาค้าขายมาพักที่โคกทรายตรงนั้นทรายขึ้นมาจากคลอง สมัยก่อนอย่างเวลาหน้าฝนน้ำจะพัดทรายมาจากต้นน้ำ

ดังนั้น ที่บางคนบอกว่า ชื่อหาดใหญ่มาจากต้นมะหาด แต่ว่าเท่าที่ผมสืบมาผมเข้าใจว่า ต้องเป็นหาดทรายนี้มากกว่า เพราะเป็นที่ค้าขายด้วย⁵

ขณะที่ ธรรมรักษ์วงศ์ ได้เล่าให้ มลิวรรณ รักษ์วงศ์ (2543:10) ฟังว่า สมัยก่อนในคลองอยู่ตะเภามีหาดทรายใหญ่ผุดขึ้นมากลางคลอง คนสามารถเดินข้ามไปมาได้ คนที่เขาเอาของมาขายทางเรือ เช่น จากสงขลา ก็จะนำของมาขึ้นที่ท่าตรงหลังอำเภอตรงหาดทราย เพราะสมัยก่อนตรงนั้นเป็นท่าใหญ่ จนชาวบ้านเขาจึงเรียกกันว่า “ท่าหาดใหญ่”⁶ เช่นเดียวกับที่ เลียน ศิริชัยเล่าเรื่องตรงกันว่า บริเวณหลังที่ว่าการอำเภอคือ บริเวณที่เรียกว่า หาดใหญ่สมัยก่อน ชาวบ้านจากท่าเกียนจะไปขนทรายจากบริเวณนี้มาสร้างบ้าน คือ ชาวบ้านเรียกว่า หาดใหญ่มานานแล้ว มีตลาดนัด ชาวบ้านเรียก “นัดหาดใหญ่”⁷ ขณะเดียวกัน เซขรุ ชัยวิวัฒนพงศ์ อดีตพ่อค้าวัวควาย อายุ 73 ปี เล่าว่า

บริเวณหลังอำเภอตรงท่าอยู่ตะเภานี้แหละ คือ ย่านบ้านเก่าของเขาเอง พอถึงหน้าแล้งก็จะมีหาดทรายใหญ่ผุดขึ้นมากลางคลอง บางครั้งเวลาวันนัดพวกพ่อค้าเขาก็จะมานัดกันที่หาดตรงนั้น ที่เรียกว่า หาดใหญ่⁸ อย่างไรก็ตามปัจจุบันถ้าดูจากภาพ จะเห็นได้ว่าหาดทรายใหญ่ซึ่งในอดีตใช้เป็นท่าเรือที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนผลผลิตและเชื่อมโยงคนในละแวกหอย่อมบ้านข้ามไปมาของคนสองฝั่งคลอง และเป็นตลาดนัดสำคัญได้เปลี่ยนไปอย่างมาก เมื่อสะพานมาเชื่อมโยงคนหาดใหญ่ในซึ่งเป็นคนดั้งเดิมของที่นี่ สายน้ำ หาดทราย และท่าเรือก็หมดความสำคัญลงไป เหลือไว้เพียง ภาพได้สะพาน ที่เป็นที่พักผ่อนของคนเร่ร่อน และคลองได้รับความสำคัญอีกครั้ง แต่ความหมายต่างไปจากครั้งเดิมเมื่อมีโครงการตามพระราชดำริมาลงเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมครั้งใหญ่ปีพ.ศ. 2543 นอกจากนี้ยังมี คลองवाद เป็นคลองเล็ก ๆ อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้าน โกลเสม็ดขุน และบ้านหาดใหญ่ ไหลผ่านบ้านทุ่งคำเสา จุล่ง ท่าช้าง โดยมาบรรจบกับคลองอยู่ตะเภที่บ้านควนลัง

สำหรับ คลองเตย เป็นคลองที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน โกลเสม็ดขุนและบ้านหาดใหญ่ไหลผ่านทางด้านใต้ของสถานีรถไฟหาดใหญ่ เช่นถนนศรีภูวนารด ถนนผดุงภักดี ซอยศรีภูวนารด ถนนกิมประดิษฐ์ตรงบริเวณที่ตั้งโรงไฟฟ้าเก่า ถนนชิวทิศ ถนนธรรมานุญาติ ผ่านด้านข้างเจ้าพระยาออบอบนวด ผ่านด้านหลังโรงเรียนแสงทอง ถนนประชาธิปไตย สะพานถนน สุภสารรังสรรค์ ผ่านระหว่างโรงเรียนธิดานุเคราะห์ และวัดปากน้ำ สะพานจุติ ด้านหลังโรงแรมมายเฮาส์ บริษัทสยามปักษ์ได้ ไหลเข้าสู่คลองอยู่ตะเภาน้ำวันคนารังนก ตำบลแม่ทอม อำเภอหาดใหญ่ โดยเมื่อประมาณ 80 ปีก่อนสภาพของคลองเตยมีลักษณะเป็นคลองน้ำลึกและกว้างมากเป็นที่ใช้สัญจรไปมาของชาวบ้าน มีสัตว์น้ำนานาพันธุ์ เช่น ปลาเต่า ตะพาบน้ำ หอยโข่ง และอื่น ๆ อาศัยอยู่มากมาย

ส่วนสองฝั่งคลองก็มีพันธุ์ไม้นานาชนิดทั้งไม้ยืนต้นและไม่ล้มลุกขึ้นเต็มไปหมด โดยเฉพาะต้นไม้ป่าที่ขึ้นเรียงรายเป็นแนวสองฝั่งคลอง แต่ในปัจจุบันสภาพของคลองตื้นเขิน และเน่าเสียจนไม่สามารถใช้สัญจรไปมาได้ดังแต่ก่อน จึงเป็นเพียงที่ระบายน้ำเสียจากตัวเมืองหาดใหญ่ได้เพียงอย่างเดียว

“บ้านโคกเสม็จขุน” ชื่อโคกเสม็จขุน นี้มีที่มาจากต้นเสม็ด ไม้ผลที่มีเปลือกเป็นชั้น ๆ ปัจจุบันยังมีต้นไม้นี้ขึ้นอยู่บริเวณถนนลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งบริเวณนั้น ชาวบ้านเรียกกันว่า พุงเสม็ด¹⁰ เมื่อ 100 ปีก่อน หรือก่อนปี พ.ศ.2428 ปรากฏหลักฐานว่ามีชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเชิงสะพานลอย เป็นบ้านของนายปลอด ปลูกอยู่ในอาณาเขตของบ้านโคกเสม็จขุน และยังมีบ้านอีกหลายหลังตั้งอยู่ห่าง ๆ กัน ไปจนถึงบริเวณที่ทำการสถานีตำรวจรถไฟ มีเจ้าของบ้านชื่อ นายვნัสระระ บริเวณบ้านโคกเสม็จขุน มีต้นไม้หลายชนิดเช่น ต้นมะม่วง ต้นมะไฟ ต้นตาล ฯลฯ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวบ้านที่มักจะปลูกผลไม้พื้นบ้านควบคู่ไปกับการตั้งบ้านเรือนเสมอ

สภาพพื้นที่โดยรอบบ้านโคกเสม็จขุนในสมัยนั้น เป็นปลัก(แปลงที่ซึ่งเป็นโคลนเลน) เป็นหนองเป็นบึง มีป่ากร้างโดยรอบบ้านเรือนของผู้คน แต่ก็ยังชาวบ้านจากบ้านอื่น ๆ เช่น **“บ้านกลาง”** (อยู่ทางทิศตะวันตกของวัดโคกसानคูน) ได้ขยับขยายย้ายถิ่นฐานไปบุกเบิกป่ากร้างแห่งหนึ่ง (ปัจจุบันคือ บริเวณที่ตั้งของวัดถาวราราม ถนนแสงจันทร์) ซึ่งในสมัยนั้น เรียกว่า **“บ้านปลักขี้ใส่โพรง”** ผู้บุกเบิกป่าในช่วงนั้นมีอยู่สองครอบครัว คือ นายบัวแก้ว นางหนูเงิน จันทเดช และนายเพชรแก้ว นางเขียว ไชยวงศ์

ประจวบกับในสมัยรัชกาลที่ 5 กระทรวงคมนาคมได้ประกาศเวนคืนที่ดินส่วนหนึ่ง(ที่ตั้งของบ้านพักรถไฟในปัจจุบัน) เพื่อตัดทางรถไฟผ่านไปยังปาดังเบซาร์ แหลมมลายูและสิงคโปร์ ชาวบ้านครอบครัวหนึ่งคือ นายვნั นางชีด้วง สระ ได้รื้อย้ายหาบเร่ไปตั้งรกรากอยู่ที่บริเวณที่ตั้งของโรงแรมวังน้อย และในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ชาวบ้านจากบ้านต่าง ๆ พากันบุกเบิกป่าอีกหลายแห่ง เช่น แถบบริเวณวัดมงคลเทพารามหรือวัดปากน้ำ ถนนแสงศรี หรือสมัยก่อนเรียกว่า **“ปลักใต้พุททอง”** และ **“ปลักจันหรั่ง”** มีสภาพเป็นหนองเป็นบึงลึกมาก

ล่วงมาถึงปี พ.ศ.2457 –2466 **“บ้านหาดใหญ่”** ในสังกัดอำเภอฝ่ายเหนือ ซึ่งมีบริเวณอยู่ทางทิศใต้ของสถานีรถไฟหาดใหญ่ เรียบริมฝั่งคลองเตยไปทางตะวันออก ปรากฏว่ามีหลักฐานรายชื่อเจ้าของบ้านเพิ่มขึ้นเป็น 9 หลังคาเรือน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 บ้านหาดใหญ่ อำเภอเหนือ มีบ้านหลังแรก

ตั้งอยู่ที่ปากอุโมงค์รถไฟถนนศรีภูวนารถ ดังมีรายชื่อเจ้าของบ้านดังนี้ 1.นายหนูแก้ว (ยาว) และนางทองกิม บุญศรีรัตน์ 2. นายหนูแก้ว (ป๋อง) บุญวันโธ 3.ผู้ใหญ่บ้านหนู(เปี้ยก) จันทรประทีป 4.นายพลับและนางพวน บุญวันโธ 5.นายชัน ประทุมชาติภักดี 6.นายจ้วน และนางนุ้ย คชรัตน์ 7. ผู้ใหญ่บ้านพรหมแก้ว และนางเจียม คชรัตน์ 8.นางคลิ่งฯ 9.นายหวาน และนางเนียม ชนะรัตน์

บรรพบุรุษ แห่งบ้านหาดใหญ่ ได้ปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ริมฝั่งคลองเตย ซึ่งเป็นคลองสายเก่าแก่ที่สุดของเมืองหาดใหญ่ เมื่อกว่า 70 ปีก่อน คลองเตยยังเป็นคลองน้ำลึกและกว้างมาก มีพันธุ์ไม้นานาชนิด ทั้งไม้ล้มลุกและไม้ยืนต้นขึ้นเต็มไปหมด มีสัตว์น้ำต่างๆ เช่น ปลา เต่า ตะพาบน้ำ หอยโข่ง และอื่น ๆ อาศัยอยู่มากมาย ส่วนริมฝั่งคลองเตยทั้งสองฝั่งมีต้นไม้ใหญ่เล็กขึ้นเรียงรายโดยเฉพาะต้นไผ่ป่า

จ.ส.อ.นุกูล มุนีสิทธิ์ ได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับหาดใหญ่ว่า บ้านหาดใหญ่ในตำบลหาดใหญ่ ซึ่งตำบลหาดใหญ่มีมาก่อนตำบลคอหงส์ เนื้อที่ของตำบลหาดใหญ่กว้างขวางกว่าตำบลคอหงส์ และมีขนาดใหญ่มาต่อถึงแดนมาเลเซีย ขณะที่คลองแจะจะเป็นเพียงหมู่บ้าน ถัดจากนั้น สะเดาเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก ไม่ได้มีสถานะเป็นอำเภออย่างเช่นในปัจจุบันนี้

“จากหาดใหญ่ ผมว่า คงเข้าไทรบุรีเลย สะเดาเป็นเมืองเกิดที่หลัง ในช่วงที่คนจีนเข้ามาทำสวนยาง คนแถวสะเดาจึงเป็นคนเชื้อสายจีนทั้งหมด ไม่มีคนไทย เรียกว่า ตลอดจากปาดังมาจนถึงสำนักแต้ว จากสะเดาถึงนาทวี คนจีนหมด”¹¹

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นขึ้นบกที่สงขลาด้วย และใช้หาดใหญ่เป็นกองบัญชาการรบแห่งหนึ่ง โดยมาเจรจาจะเอาบ้านขุนนิพัทธ์จีนนครเป็นที่ตั้งกองบัญชาการ แต่ขุนนิพัทธ์ฯ ขอให้ไปใช้บ้านบุตรสาวของท่าน (ที่ปัจจุบันเป็นห้างสยามนครินทร์) แทน

และเมื่อปี 2485 ญี่ปุ่นได้สร้างสะพานข้ามคลองอู่ตะเภา ตรงข้างที่ว่าการอำเภอซึ่งก็ติดกับตลาดนัดหาดใหญ่เดิม การสัญจรทางบกระหว่างอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงจึงรวดเร็วขึ้นมีทั้งรถไฟและถนน ทำให้การสัญจรทางน้ำลดความสำคัญลงไป จนกระทั่งตลาดนัดก็หายไป ชุมชนที่เคยคึกคักแถวถนนสาครมงคล ถนนราษฎร์เสรีก็ซบเซาไปหมด²

ตัดออกไปจากบ้านคลองเรียน มีท่านเจ้าอาวาสหลวงพ่อบาน ปุณฺณมณี เป็นเจ้าอาวาสวัดคลองเรียน วัดคลองเรียนในสมัยนั้นอยู่ท่ามกลางป่า มีเพียงเฉพาะทางเดินเท้าแคบ ๆ ที่จะไปถึงวัดได้เท่านั้น และระหว่างทางที่จะไปวัดยังมีพุ่มที่ลึกมาก(พุ่มหรือคลองเรียนนี้อยู่ตรงกันข้ามกับธนาคารกรุงเทพฯ จำกัด สาขาศรีภูวนารถในปัจจุบัน) ต่อมาขุนนิพัทธ์จีนนคร ได้สร้างสะพานไม้ข้ามพุ่มหรือคลองเรียน ในปี พ.ศ.2458 และได้ขยายทางเดินให้กว้างขึ้นไปอีก ซึ่งปัจจุบันคือ ถนนศรีภูวนารถ

พ่อท่านแก้ว หรือพระครูปัญญากัมมัท เจ้าอาวาสวัดคลองเรียน องค์ปัจจุบัน เล่าให้ฟังถึงประวัติของบ้านคลองเรียนสมัยก่อนไว้ความว่า

“สมัยก่อนหมู่บ้านแห่งนี้ เรียกว่า “บ้านคลองเรียน” เนื่องจากเป็นที่ที่มีน้ำมาก มีคลองรอบไปหมด ต่อมาเมื่อเวลานานเข้าชื่อ คลองเรียน ก็ได้เพี้ยนมาเป็น คลองเรียนตามที่เรียกขานกันอยู่ในปัจจุบัน”¹²

ต่อมาในปี พ.ศ.2466 หลวงพ่อบานได้ย้ายไปสร้างวัดใหม่ที่บริเวณบ้านโคกเสม็ดชุน มีบ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กัน หลายบ้านเช่น (ดูภาพแผนที่แสดงขอบแดนหย่อมบ้านของหาดใหญ่และชุมชนคนจีนที่ขุนนิพัทธ์จีนนครวางแผนตัดถนนและสร้างชุมชนประกอบ)

บ้านกลาง	มีอยู่ประมาณ 6 หลังคาเรือน
บ้านบางหัก	มีอยู่ประมาณ 14 หลังคาเรือน
บ้านฉาง	มีอยู่ประมาณ 10 หลังคาเรือน
บ้านเกาะเลียบ	มีอยู่ประมาณ 1 หลังคาเรือน

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกบ้านต่างๆ นี้พร้อมกับสามเณร 3 รูป จากวัดคลองเรียน และเด็กวัดอีกประมาณ 7 คน ได้ช่วยกันขุดตอไม้ทำลายจอมปลวกและปรับพื้นที่ให้ราบเสมอกัน เพื่อสร้างกุฏิชั่วคราวไว้ 3 หลัง และตั้งชื่อว่า “วัดโคกเสม็ดขุน” มีพระภิกษุจำวัดอยู่ 5 รูป ซึ่งต่อมาคือวัดโคกสมานคุณ

จ.ส.อ.นุกูล มุนีสิทธิ์ เล่าสภาพของบ้านคลองเรียนในอดีตว่า บริเวณที่เป็นถนนคลองเรียน 1 ปัจจุบัน มีบ้านยกพื้นหลังสูงตั้งบนดินเสาปูน (รูปดินช้าง) หลังคามุงกระเบื้อง 7 หลัง คือ บ้านนายนะ สุวรรณวงศ์, นายพอม สุวรรณพงษ์ นายเส็ง จินดาคำ นายแคล้ว ทองวงศ์ นายจำ ทองรักษา นายกลับ จันทราช นายทอง มณีโชติ

“บริเวณบ้านเหล่านี้ มีต้นมะขามขนาดใหญ่มากอายุเป็นร้อยปีมาแล้ว ตรงกลางสองข้างทางเป็นต้นไม้จั่น โดยธรรมชาติ และมีต้นไม้ไผ่หนามบ้าง ไม้ไผ่บางเป็นหย่อม ชาวบ้านส่วนมากเป็นเครือญาติกันทั้งหมด รอบ ๆ บ้านนี้ด้านตะวันออกเป็นป่าไม้ละเมาะและป่าทึบ จนถึงทางรถยนต์คือ ถนนกาญจนวนิช มีป่าสลับกับทุ่งนาระหว่างป่า ป่าก็ถางเผาแล้วทำไร่ข้าว หว่านกล้าข้าวเพื่อนำไปดำนาต่อไป มีน้ำใสสะอาด ปกคลุมตลอดสาย ปลาชุกชุม เวลาค่ำน้ำ น้ำท่วมไหลผ่านใต้ถนนบ้านสันลำคลองเอ่อ นอง “¹³

สำหรับอาชีพของชาวบ้านคลองเรียนในยุคก่อน จ.ส.อ.นุกูล เล่าว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ซึ่งส่วนมากเป็นนาปรังและสวน พืชที่ปลูกคือ หนาก พลุ มะพร้าว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพรุ การทำข้าวไร่มีการลงแขกกันประมาณ 3-4 คนมาช่วยกันเอาข้าวหยอดหลุม การทำไร่ข้าวสมัยก่อนจะมีการปลูกพืชแซมด้วย เช่น มันสำปะหลัง และมันจีหนู¹⁴

บ้านกลาง อยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันตกของวัดโคกสมานคุณ พื้นที่เป็นที่นาโดยรอบ หมู่บ้านต้องอาศัยคัมนาคเป็นทางเดินไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ปัจจุบันนี้ยังคงเป็นที่นาเป็นส่วนใหญ่ แต่ได้พัฒนาเส้นทางคมนาคมเป็นถนนดินลูกรัง ก่อนปี พ.ศ.2466 ดังนี้ 1.นายอ้น และนางจอน ทิพรัตน์ 2.นายลาย และนางจิบ ขุนโสม 3.นางหนูฯ 4.นายคง และนางหมา อินทสระโร 5.นายแก้ว และนางใหม่ พลุสุวรรณ

โชติ อินทสระ โร อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านกลาง ได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับที่มาของชื่อหมู่บ้านกลาง จากผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังความว่า “...สาเหตุที่เรียกว่า หมู่บ้านกลาง เนื่องมาจากหมู่บ้านแห่งนี้เป็น หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ชาวบ้านสมัยก่อน เขาจึงเรียกกันว่า บ้านกลาง”¹⁵

“ที่บ้านกลาง สมัยก่อนมีนาล้อมรอบหมู่บ้านชาวบ้านส่วนใหญ่
ทำนาเป็นอาชีพหลักคือ ตั้งแต่บ้านกลาง บ้านกลาง บ้านบางหัก บ้านเกาะเลียบ
สมัยก่อนเป็นที่นาทั้งนั้น คือ เป็นที่นาไปจนจดทางรถไฟเลย ส่วนทางด้านหลัง
หมู่บ้านก็มีที่นาไปจนจดคลองอยู่ตะเภา นาที่มีทั้งนาหว่านและนาค้ำ
คือ พอถึงฤดูแล้งชาวบ้านเขาจะไถหว่านไว้ก่อน
พอฝนมาถึงหน้าฝนเขาจะทำนา นอกจากทำนาแล้ว
ชาวบ้านที่นี่เขาจะทำสวนมะพร้าว ทำสวนหมากด้วย”¹⁶

บ้านบางหัก อยู่บริเวณทิศเหนือของบ้านพักข้าราชการอำเภอหาดใหญ่ โดยทิศตะวันออกของ
บ้านบางหักเป็นทุ่งนา ทางทิศตะวันตกเป็นถนนเลียบคลองอยู่ตะเภา ปัจจุบันคือ ถนนสาครมงคล มี
บ้านเรือนตั้งอยู่ 14 หลัง ก่อนปี พ.ศ.2466 คือ

1.นายเชือน และนางสุก อินทสระ	8.นายเช่า และนางจัน ดิสระมุณี
2.นางคง ฯ	9.นางสวนและนางแดงฯ
3.นายยก และนางกิมเนียว ไชยศรีรี	10.นายขวัญทอง และนางสีแก้วฯ
4.นายนุ้ยฯ	11.นายสง และนางคำ ยอดประสิทธิ์
5.นายอ้น และนางหนู สมบูรณ์	12.นายเสน และนางแก้วฯ
6.นายหมื่นรักษ์ อดีตกำนันตำบลหาดใหญ่	13.นางคง และนายชุม ขวัญชัย
7.นายบุญแก้ว และนางจิม ศรีนรินทร์	14.นางบีฯ

บ้านกลาง อยู่บริเวณด้านตะวันออกของถนนสาครมงคล ทิศเหนือของบ้านกลางติดทุ่งนาจด
สถานีอยู่ตะเภา ทิศตะวันออกติดทุ่งนาจดทางรถไฟ มีบ้านอยู่ 10 หลัง ก่อนปี พ.ศ.2466 ดังนี้
1. สารวัตรขวัญ และนางนวล ละอองจิตตรี 2. นายเอก และนายนำฯ 3. นายสุกฯ (พ่อตานายชื่น
พูลสุวรรณ) 4. หมื่นหาดใหญ่ยศเขตร์ (แสง พัฒโน) 5. นายเสนฯ (บิดานางเจียว ศรีวิโรจน์)
6. นายจัน และนางสีรัก พัฒโน 7. นายสีทอง และนางอ้อม บุญทศโร 8. นายสีจัน และนางคง ช่วยกุล
9. นายสุกแก้ว และนางอ่อนแก้วฯ 10. นางหนูแก้ว พัฒโน

หมื่นหาดใหญ่ยศเขตร์ (แสง พัฒโน) เกิดเมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่ประมาณว่าน่าจะมีชีวิตอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2410 – พ.ศ. 2479 เมื่อปี พ.ศ. 2439 เป็นกำนันตำบลหาดใหญ่ และในปี พ.ศ. 2471 เมื่อหาดใหญ่ยกฐานะเป็นสุขาภิบาล ท่านได้เป็นกรรมการสุขาภิบาลสมัยแรก¹⁷

จากคำบอกเล่าของนางอิม บุญทศโร ผู้เป็นมารดาของอาจารย์ผิน บุญทศโร เล่าสืบต่อกันมาว่า หมื่นหาดใหญ่ยศเขตร์ (แสง พัฒโน) กำนันตำบลหาดใหญ่ คนแรกหลังยุบแขวง 15 แขวงของเมืองสงขลา ได้รวมกำลังของลูกบ้านพัฒนาพื้นที่ริมฝั่งตะวันออกของคลองอู่ตะเภา ซึ่งเดิมเป็นป่าให้พัฒนาเป็นที่ทำกินสามารถเก็บเกี่ยวได้ผลดีมาก จึงตั้งฉางข้าวกลาง ไว้บริเวณพื้นที่ปลูกข้าว เพื่อความสะดวกในการเก็บและทำมาหากิน หลายครัวเรือนจึงได้มาตั้งบ้านเรือนใกล้ ๆ ฉางข้าว และเรียกบริเวณนี้กันจนติดปากว่า *บ้านฉาง* ¹⁸

อาจารย์ผิน บุญทศโร เล่าว่า ในสมัยที่กำลังสร้างวัดโคกสมานคุณ หมื่นหาดใหญ่ยศเขตร์เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการ เช่น การขนทรายจากท่าหาดใหญ่ ไปยังวัดโคกสมานคุณ โดยขนในเวลากลางคืน หมื่นหาดใหญ่ยศเขตร์ได้ส่งให้น้องสาวคือ นางอิม บุญทศโร เป็นผู้เกณฑ์คนมาทำขมเลี้ยงพวกขนทรายเข้าวัด การตั้งวัดในครั้งแรกนี้ ได้รับความช่วยเหลือและพัฒนาจากชาวบ้านบ้านกลาง บ้านบางหัก บ้านฉาง บ้านเกาะเลียบ มาช่วยกันพัฒนาวัด ภายใต้การนำของหมื่นหาดใหญ่ ยศเขตร์ วัดโคกเสม็ดชุน จึงเจริญและพัฒนาขึ้นตามลำดับ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดโคกสมานคุณ” ¹⁹

บ้านเกาะเลียบ อยู่บริเวณทางตอนเหนือของวัดโคกเสม็ดชุนมีบ้านอยู่เพียง 1 หลังคาเรือน ในปี พ.ศ. 2466 เป็นบ้านของนายแก้ว และนางสุนัษโยมของท่านพระครูอมรฯ วัดโคกสมานคุณ ในสมัยนั้นบ้านเกาะเลียบมีพื้นที่เป็นนา มีต้นไม้ใหญ่เล็กและต้นเตยเป็นกำแพงล้อมรอบบ้านของนายแก้ว บ้านเกาะเลียบมีเนื้อที่ประมาณ 20 ไร่

บ้านท่าเคียน มีบริเวณอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสถานีรถไฟหาดใหญ่(ปัจจุบันคือทางเข้าหมู่บ้านดีแลนด์) บ้านท่าเคียนเป็นหมู่บ้านที่มีคลองอู่ตะเภาไหลผ่านตรงกลางจึงมีบ้านเรือนอยู่ทั้งสองฝั่งคลอง โดยฝั่งตะวันออกของคลองเรียนเรียกว่า ท่าเคียนออก ส่วนทางตะวันตกของคลองเรียนเรียกว่า ท่าเคียนตก มีบ้านเรือนตั้งอยู่ 13 หลัง ก่อนปี พ.ศ. 2466 คือ 1. นายเส็ง และนางพลัด (โยมท่านลอย) 2. นายนาม และนางแก้วฯ 3. นายเลี่ยม รักษ์วงศ์ 4. หมื่นนิคย์และแม่ชีะะ รักษ์วงศ์ 5. นางจิบ บริรักษ์ 6. นางสุกแก้วฯ 7. นางอิมฯ 8. นายนวลฯ 9. นายเอียด บุญราช 10. นายแจฯ 11. นายชูฯ 12. นายม้อยฯ

พ.ศ.2451-2453	หลวงภูวนารถบุรารักษ์(อ่อน เสวदनันท์)
พ.ศ.2455-2457	พระเทพราชธานี(โหมค ขลายนคุปต์)
	หลวงมหานาถปราบสงคราม(ผ่อง โรจนหัสตินทร์)
พ.ศ.2457-2460	พระเสน่หามนตรี (ชื่น สุคนธหงส์)
พ.ศ.2460-2464	พระเสน่หามนตรี(ชื่น สุคนธหงส์)
พ.ศ.2464-2466	ขุนราชเขตภักดี (เส็ง ลิมปิยเชิธร)
พ.ศ.2466-2469	พระประธานสุภาพระชา (เริ่ม เริ่มก่อสกุล)
พ.ศ.2469-2472	หลวงจิตปัญญา (ทรัพย์ อินทร์มี)
พ.ศ.2472-2475	หลวงณรงค์วังยาธร (จรัส บุนนาค)
พ.ศ.2475	ขุนตริังคธนาถ (ผล ชัยพิน)
พ.ศ.2475-2479	ขุนอารีราชการักษ์(จิต สุมนดิษฐ์)
22 ก.ย.79-4 พ.ย.81	ขุนรัฐวิจิตร (สุวรรณวิมลกิจ)
15 พ.ย.81-30 ก.ย.86	นายประเสริฐ กาญจนกุล
26 ต.ค.86-18 ม.ค.88	นายจันทร์ สมบูรณ์กุล
1 ม.ค.88-15 มี.ค.89	นายสงฆ์ มีมูทา
15 มี.ค.89-7 พ.ย.89	นายจันต์ รักการดี
19 ต.ค.89-4 ธ.ค.89	นายจรูญ โลกกะพะน
4 ธ.ค.89-22 มี.ค.91	นายแสวง รุจิรัตน์
24 มี.ค.91 –7 ก.พ.92	นายผาด นาคพิน
22 มี.ค.92-17 พ.ค.93	นายประพันธ์ ณ พัทลุง
18 ก.ค.93-9 เม.ย.94	ขุนผดุงเด่นสุวรรณ (พุ่ม รักษารการ)
10 เม.ย.94-10 ม.ค.95	นายเฉลิม ขุพานนท์
11 พ.ค.95-27 ก.พ.97	นายพล วงศาโรจน์
8 มี.ค.97-27 ก.ค.98	นายอ้วน สุระกุล
19 ต.ค.98-24 เม.ย.99	นายสมัค ปทุมานนท์
25 เม.ย.99-6 มิ.ย.04	นายอุย อนุสรราชกิจ
18 มิ.ย.04-17 ก.ย.07	ร.ต.ท.จารึก จตุราษ
21 ก.ย.05-5 พ.ย.07	นายประเวศ เรืองจรัส
23 พ.ย.07-7 ก.ย.13	นายประสิทธิ์ โกมลมาล
7 ก.ย.13-23 ต.ค.16	นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา
23 ต.ค.16-24 ม.ค.22	นายวิเชียร สุคนธาภิรมย์
1 มิ.ย.22-24 ต.ค.23	นายบุญเลิศ โรจนลักษณ์
27 ต.ค.23-30 พ.ย.24	นายเอก กาญจนาคพันธ์
30 พ.ย.24-6 ต.ค.28	ร.ต.ปรีชา กุลมัย
7 ต.ค.28-15 ต.ค.30	นายวีระ ลำไยทอง
16 ต.ค.30-15 ต.ค.31	เรือตรีภักดี ทองนาคพันธ์
14 พ.ย.31-2 พ.ย.33	นายสวัสดิ์ แก้วทอง
3 ธ.ค.33-1 พ.ย.36	นายนิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว
8 พ.ย.36-16 ต.ค.37	นายขยทุท แสงจันทร์
17 ต.ค.37-16 มิ.ย.39	นายไพโรจน์ เรืองสุขอุคม
17 มิ.ย.39-9 พ.ย.40	นายปัญญา กิตติคุณ
10 พ.ย.40-1 พ.ย.41	นายสนิท อ่อนสันศรี

ตารางที่ 4 แสดงรายชื่อนายอำเภอของอำเภอ
ฝ่ายเหนือตามลำดับเวลา โดย ลักขมี จิระนคร
ผู้สนใจเรื่องเมืองหาดใหญ่ ได้ทำการศึกษา
ประวัติเมืองหาดใหญ่

สำหรับคลองแห เดิมคนโบราณเรียกว่า วัดคลองแห่ฆ้อง ในยุคปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑลมีการก่อสร้างพระเจดีย์ หัวเมืองต่าง ๆ ต้องนำเครื่องบรรณาการไปถวาย คนในชุมชนคลองแหใช้เรือแจวในการเดินทางนำฆ้องไป จึงเรียกชุมชนนี้ว่า คลองแห่ฆ้อง และนาน ๆ เข้าจึงเพี้ยนมาเป็นคลองแห²⁰

จากที่ได้ศึกษา พบว่า เมืองคนจีนหาดใหญ่ มีที่มาจากชื่อของสองหมู่บ้านใกล้เคียงกันคือ บ้านโคกเสม็ดชุน และบ้านหาดใหญ่ รวมถึงบริบทวิถีไสโพรง (บริเวณฝั่งตรงข้ามโรงเรียนธิดานุเคราะห์และวัดปากน้ำปัจจุบัน) เดิมบ้านโคกเสม็ดชุนอยู่ทางตอนเหนือสถานีรถไฟหาดใหญ่ ตั้งแต่บริเวณถนนนิมรัฐเรื่อยไปถึงที่ทำการตำรวจรถไฟบริเวณวัดโคกสมาณคุณ ตลอดจนริมถนนเพชรเกษมจนถึงวงเวียนน้ำพุ ส่วนบ้านหาดใหญ่ เดิมมีบ้านเรือนตั้งอยู่สองฟากทางรถไฟสายใต้ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของสถานีรถไฟหาดใหญ่เลียบฝั่งคลองเตยไปทางด้านตะวันออก ในอดีตบ้านโคกเสม็ดชุนและบ้านหาดใหญ่มีผู้คนอาศัยอยู่น้อยมาก เนื่องจากพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าเสม็ดชุนการคมนาคมไม่สะดวก

ก่อนปี พ.ศ.2440 มีผู้สำรวจพบว่า บ้านโคกเสม็ดชุนมีผู้คนอาศัยอยู่เพียง 10 หลังคาเรือน ส่วนบ้านหาดใหญ่มีผู้คนอาศัยอยู่เพียง 4 หลังคาเรือน ต่อมาในปี พ.ศ.2458 เมื่อการรถไฟแห่งประเทศไทยได้สร้างทางรถไฟผ่านมาถึงท้องที่แห่งนี้ ประชาชนจึงได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินและทวีจำนวนมากขึ้นตามลำดับ โดยในสมัยนั้นสถานีรถไฟยังตั้งอยู่ที่สถานีอุตะเกาซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของสถานีชุมทางหาดใหญ่ปัจจุบัน แต่เนื่องจากสถานี อุตะเกาเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมเป็นประจำ ดังนั้นทางการรถไฟจึงได้ขอซื้อที่ดินของขุนนิพัทธ์จินนคร(เจียกชี) ผู้เป็นเจ้าของที่ดินบริเวณบ้านโคกเสม็ดชุนมากที่สุดมาเป็นเขตของการรถไฟ และในปี พ.ศ.2460 การทางรถไฟก็ได้ย้ายสถานีรถไฟจากสถานีอุตะเกามาตั้งที่บ้านโคกเสม็ดชุน เนื่องจากบริเวณนี้เป็นเนินสูงน้ำท่วมไม่ถึง ประชาชนก็พากันมาสร้างบ้านเรือนบริเวณสถานีหาดใหญ่เพิ่มขึ้นทีละน้อยจนหนาแน่นขึ้น ทำให้ทางราชการต้องเปลี่ยนชื่อจากอำเภอเหนือมาเป็นอำเภอหาดใหญ่ตามชื่อสถานีหาดใหญ่ในปี พ.ศ.2460

กล่าวได้ว่า พัฒนาการของเมืองหาดใหญ่เริ่มปรากฏชัดเจนมากที่สุดในยุคของนายอำเภอที่ชื่อ พระเสน่หามนตรี (ชื่น สุกนธหงส์) ในปี พ.ศ. 2457-2464 ส่วนนายอำเภอคนก่อนหน้านั้นและถัดมาไม่ค่อยมีบันทึกทางประวัติศาสตร์ถึงผลงานด้านต่าง ๆ มากนัก ส่วนหนึ่งของความเจริญในเมืองหาดใหญ่ จึงน่าจะเป็นการมองในมุมมองของชุมชนชาวบ้านประกอบกันด้วย ตามเรื่องราวลำดับต่อไป

ในบรรดาหมู่บ้านต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ตั้งห่างกันเป็นจุด ๆ โดยมีบ้านคลองเรียน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่มีมาช้านาน จากการสัมภาษณ์พ่อท่านแก้ว หรือพระครูปัญญาภิวัฒน์เจ้าอาวาสวัดคลองเรียนองค์ปัจจุบัน²¹ ท่านเล่าว่าสมัยก่อนหมู่บ้านนี้เรียกว่า บ้านคลองเวียน เนื่องจากเป็นที่ที่มีน้ำมากมีคลองรอบไปหมด ต่อมาเมื่อเวลานานเข้าชื่อคลองเวียนก็ได้เพี้ยนมาเป็นคลองเรียนตามที่เรียกกันในปัจจุบัน ที่หมู่บ้านคลองเรียนมีวัดเก่าวัดหนึ่งเรียกว่า วัดคลองเรียน จากบันทึกความทรงจำของคุณพลับ ไชยวงศ์ อดีตศาสนิกษย์ของวัดคลองเรียนได้กล่าวถึงประวัติของวัดคลองเรียนว่า วัดคลองเรียนมีหลวงพ่อบาน ปุณฺณมณีเป็นเจ้าอาวาส แต่ก่อนที่หลวงพ่อบานจะมาเป็นเจ้าอาวาสนั้นก็ยังมีพระสีแก้วเป็นเจ้าอาวาสอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อพระสีแก้วมรณภาพไปหลวงพ่อบานก็เข้ามาเป็นเจ้าอาวาสสืบต่อมา หลวงพ่อบานมีลูกศิษย์วัดประมาณ 10 กว่าคน ท่านอุปถัมภ์วัดของท่านเองมาโดยตลอด โดยการทำโรงเตาเผาอิฐ เรียกว่า โรงเตาอิฐหลวงพ่อบาน มีการผลิตอิฐหน้าวัว อิฐขนาดใหญ่ใช้สำหรับปูพื้น²² ตั้งอยู่บริเวณเจ้าพระยาอภัยบวรในปัจจุบัน บริเวณนี้สมัยก่อนเรียกว่า ปลัดกมดน้อย มีลักษณะเป็นบึงใหญ่แต่อยู่บ้านพื้นที่สูง เวลาหน้าฝนเกิดน้ำท่วมชาวบ้านมักจะพาสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ หนีน้ำมาอาศัยอยู่ที่แห่งนี้เป็นประจำ และที่วัดคลองเรียนนับได้ว่า เป็นที่ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาแห่งแรกของอำเภอนี้ด้วย

สภาพของบ้านคลองเรียนสมัยก่อนมีสภาพเป็นป่ามีทางเดินเท้าเล็ก ๆ สำหรับคนเดินทางและพาวัวควายไปไถนา ส่วนทางที่จะไปวัดก็มีทางเดินแคบ ๆ เท่านั้น และระหว่างทางจะไปวัดก็มีพรุที่มีมากอีกด้วย พรุแห่งนี้อยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาศรีสุวรรณารณในปัจจุบัน สมัยก่อนการเดินทางจากคลองเรียนมาหาดใหญ่เป็นเรื่องที่ยากลำบาก เนื่องจากบ้านคลองเรียนมีคลองและพรุรอบไปหมด ต่อมาหลังปี พ.ศ.2457 เมื่อนายเจียกชี้ได้เข้ามาอยู่ที่เมืองหาดใหญ่แล้ว จึงได้ตกลงกับหลวงพ่อบาน (เจ้าอาวาสในช่วงนั้น) ช่วยกันสร้างสะพานไม้ข้ามพรุหรือคลองเรียนโดยใช้ไม้กระดานยาวประมาณ 5-6 วา จำนวนหลายสิบแผ่นในปี พ.ศ.2458 นอกจากนั้นยังได้ขยายทางเดินจากทางเดินแคบ ๆ ให้กว้างขึ้นไปอีกซึ่งในปัจจุบัน คือ ถนนศรีสุวรรณารณ²³

3.3 สภาพชุมชน เศรษฐกิจสังคมของหาดใหญ่ก่อนและช่วงทางรถไฟมาถึง

กล่าวได้ว่า หาดใหญ่ในอดีตมีสภาพเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่มีชื่อว่า โลกเสม็ดซุน ในปี พ.ศ.2428 ในพื้นที่ซึ่งเป็นที่ป่ากร้าง มีทั้งหนอง คลอง บึง ประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ห่าง ๆ กันบนที่ดอนหรือโคก ใช้ภาษาถิ่นได้ และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเก็บหาของป่าและเกษตรกรรม การผลิตและการดำรงชีวิตของชาวหาดใหญ่ในยุคก่อนการสร้างทางรถไฟสายใต้ เป็นการผลิตให้

เพียงพอแก่การบริโภคเท่านั้น โดยการปลูกข้าว โดยแต่ละครอบครัวจะทำนาทุกปี การทำนามีทั้งนาดำและนาหว่านโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก โดยเริ่มหว่านข้าวกันในเดือนหก ซึ่งเป็นช่วงหน้าฝน และเก็บเกี่ยวกันในช่วงเดือน 3-4 ของปีถัดไป คือต้องเก็บเกี่ยวต้องให้ทันก่อนจะเกิดน้ำท่วม²⁴ ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บเกี่ยวนั้นจะแตกต่างจากที่อื่น ๆ คือ ใช้กะในการเก็บเกี่ยวโดยเก็บได้ทีละรวงแล้วนำมารวมกันได้ 1 กำมือ เรียกว่า 1 เลียง (ประมาณ 1 กิโลกรัม) นอกจากนี้ในการเก็บเกี่ยวข้าวก็จะมีกรลงแขก เป็นการขอความช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากเครือญาติ และชาวบ้านในละแวกเดียวกัน โดยไม่ต้องจ่ายค่าจ้างแต่อย่างใด นอกจากนั้นยังปลูกพืชผักอื่น ๆ อาทิ มะพร้าว มะม่วง หนาม พลู สะตอ ทุเรียน แตงกวา และผักสวนครัวอื่น ๆ อีกเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อรับประทาน ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย เป็ด ไก่ และหาปลาในช่วงหน้าฝน เพื่อนำมาทำเป็นปลาแห้งกินกันในช่วงหน้าแล้ง²⁵

จ.ส.อ.นุกูล มุณิสวัสดิ์ ฉายภาพของเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพในยุคที่ทรัพยากรยังมีเหลือเฟือว่า

“ การจับจองที่ดินทำกินในยุคนั้น เป็นการจับจองด้วยปาก เพราะมีที่ดินทำกินเพียงพอไม่ต้องทะเลาะกันเพียงแต่ใครจะขยันมากกว่าเท่านั้น พื้นที่ที่เป็นป่าคุณมีความสามารถจะขุดเอาต้นไม้ต่อน้ำหักมาเป็นนา ต้องใช้กำลังแรงงานขุดออกมาเป็นนา โดยต้องเอาป่าออก แล้วยกคันนาขึ้นมา วัชพืชขึ้นเต็ม คุณสามารถเดินบนมันได้สบาย แต่น้ำข้างล่างลึก 1-2 เมตร ในคลองก็แหล่งปลาทั้งนั้นเลย หากินอุดมสมบูรณ์ หาดหอย กุ้ง ปลา ไม่มีอะไรกิน ก็พาสุ่มออกไป หรือใช้วัวสองตัวมีคันไถอยู่กลางระหว่างตัวผู้กับตัวเมีย แล้วลากไป ส่วนควายใช้เวียนปลั้ ฟุ้งหนึ่ง 15 ตัว มีหัวหน้าฝูงคือ มีต้นกกจะท่วมหัวเราอยู่ ใช้ควาย 15 ตัวนี้ไถต้นกกลงไปแล้วคอยต้อนให้มันเดิน มันเดินเป็นวง คนอยู่ตรงกลาง ควายเดินต๋าดันกกเปื้อย ทิ้งไว้สองสามวันก็ใช้มัดฟืน แล้วเราก็ตำนาได้”²⁶

ควบคู่ไปกับการเพาะปลูกราษฎรในชุมชนหาดใหญ่ ยังทำการเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้ใช้งานและเพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือน เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ ซึ่งเกี่ยวกับการเลี้ยงช้างที่เมืองหาดใหญ่ มลิวรรณได้พูดคุยกับเลี่ยน ศิริชัย และอรรถ รักษ์วงศ์ ซึ่งเคยเป็นนายกองช้างหลวง ท่านทั้งสองได้เล่าให้ฟังว่า

“ที่หาดใหญ่สมัยก่อนเลี้ยงช้างเยอะประมาณ 10 ตัวขึ้นไป ช้างที่นำมาเลี้ยง ส่วนใหญ่เป็นช้างหลงจากเมืองสงขลา โดยเลี้ยงที่บ้านหาดใหญ่และบ้านโคกเสม็ดชุน ซึ่งที่บ้านโคกเสม็ดชุนผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพนักงานควาญช้างหลวง ได้แก่ นายออน ษรรัตน์ โดยมีนาย่วน สระระ บุตรเขยเป็นผู้ช่วย ส่วนอาหาร ที่นำมาให้ช้างกินได้แก่ ทางมะพร้าว อ้อย ใบไม้ โดยที่บ้านโคกเสม็ดชุนมี ต้นไม้จำนวนมาก”²⁷

ช้างที่เลี้ยงส่วนใหญ่ใช้เป็นพาหนะในการบรรทุกของจากหาดใหญ่ไปสงขลา และใช้เป็นพาหนะของข้าราชการจากสงขลามาตรวจราชการจากสงขลามาตรวจราชการที่หาดใหญ่ ส่วนสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ เช่น วัว ควาย เลี้ยงไว้ไถนา เลี้ยงกันตามบ้าน บ้านละ 4-5 ตัว ปล่อยให้หากินตามธรรมชาติตามทุ่งนา

ชาวบ้านหาดใหญ่หาปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ก่อนข้างง่าย เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นพรุหนองน้ำ แต่ก็มีลำคลองบ้าง โดยเฉพาะ คลองवाद คลองเตย คลองเรียน และคลองอู่ตะเภา ซึ่งอุดมไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดทั้ง กุ้ง หอย ปู ปลา²⁸

ส่วนหัตถกรรมในครัวเรือน มีการทอผ้า ผ้าที่ทอส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายและผ้าพื้นทอเอาไว้ใช้เองในครัวเรือน ในอดีตผู้หญิงต้องทอผ้าเป็นทุกคน ส่วนผู้ชายจะมีหน้าที่ทำสวน ทำนา ส่วนการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ายังไม่เกิดขึ้นมากนัก โดยจะมีตลาดนัดขึ้นมาบริเวณหาดทรายริมคลองอู่ตะเภา ซึ่งสมัยก่อนเป็นท่าจอดเรืออยู่ใกล้ที่ว่าการอำเภอในปัจจุบัน เรียกกันว่า ตลาดหน้าอำเภอ หรือท่าเนียบ โดยจะมีตลาดนัดทุกวันอาทิตย์ และเมื่อถึงวันอาทิตย์บริเวณนี้จะมีทั้งเรือแจว เรือพาย รับจ้าง และเรือของพ่อค้าประชาชนจอดเต็มไปหมด โดยชาวบ้านได้นำสิ่งของที่ตนมีอยู่มาขายที่ตลาดนัดหน้าอำเภอแห่งนี้ โดยมากเป็นเกลือ กะปิ ปลาเค็ม น้ำผึ้ง หม้อดิน ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ กระเบื้องมุงหลังคา โอ่ง อ่าง พะเนียง โดยพ่อค้าจะบรรทุกใส่เรือแจวล่องมาตามทะเลสาบสงขลาเข้าสู่คลองอู่ตะเภาแล้วมาจอดเทียบท่าที่ท่าเรือหาดใหญ่บริเวณตลาดนัดหน้าอำเภอ

อุษณีย์ ทองลิ้มปี ได้ค้นพบวิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านหาดใหญ่ในยุคการหาอยู่หากินเพื่อการยังชีพ โดยศึกษาผ่านชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอหาดใหญ่ เธอเองได้ข้อสรุปว่า ชื่อของหมู่บ้านเหล่านี้ หลายหมู่บ้านได้สะท้อนวิถีชาวบ้านในการเลือกที่อยู่อาศัย โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทาง

ธรรมชาติเป็นหลัก โดยการเลือกถิ่นใกล้แหล่งพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์ โดยเลือกแหล่งเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารเพื่อการยังชีพ เลือกที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำเพราะ น้ำเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด นอกจากนำมาทำอาหารแล้ว ยังสามารถนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกันเพื่อความอยู่รอด²⁹

ส่วนในประเด็นอื่น ๆ ที่สำคัญและสามารถนำมาขยายความได้คือ การตั้งชื่อหมู่บ้านตามสภาพแวดล้อมด้านอาชีพ เช่น บ้านคลองหระ เกิดจากการที่ชาวบ้านได้สามารถทำเครื่องมือดักปลาได้ นับว่าเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอย การที่ชาวบ้านได้แจกปลาที่หามาได้แก่เพื่อนบ้าน แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวบ้านในสมัยนั้นว่า มีการให้ มีการแบ่งปัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และจากการที่ชาวบ้านรู้จักใช้มัดหระ(ผ้า) ที่ดักปลา แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านไม่ต้องการปลามากจนเกินความต้องการ ถ้าเห็นว่า มากเกินไปก็จะหาวิธีการลดจำนวนปลาที่จับได้ให้ลดน้อยลง เพื่อให้เพียงพอแก่การยังชีพเท่านั้น และชาวบ้านก็นำสิ่งเหล่านี้มาใช้ตั้งชื่อเรียกหมู่บ้านว่า หมู่บ้านคลองหระ จนถึงปัจจุบันนี้³⁰

ในประเด็นการค้าขายทางเรือ กรณีชื่อของหมู่บ้านท่าแซ่ ตำบลอุตะเถา ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าต่อกันมาว่า เมื่อก่อนนั้นมีที่อยู่แห่งหนึ่งเป็นชายหาดใหญ่ มีดินไทรอยู่ที่หาดทรายนี้ และเป็นที่แลกเปลี่ยนสิ่งของกัน แต่การค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน ไม่ได้ขายกันที่ตลาด แต่ขายกันที่ตำบลท่าแซ่นี้ การค้าขายในสมัยนั้น กระทำโดยมีเรือบรรทุกพืชผักและอาหารทะเลมาขายที่ท่าแห่งนี้ เมื่อมีคนมากเสียงที่พูดกันก็ดังแซ่ไปหมด ชาวบ้านเลยตั้งชื่อหมู่บ้านว่า ท่าแซ่ เมื่อพูดกันไปมาก็เพี้ยนมาเป็นท่าแซ่³¹

เรื่องของการคมนาคม ชื่อของหมู่บ้านบ้านพรุทำให้เห็นที่มาของสภาพความยากลำบากของการเดินทางในยุคก่อนทางรถไฟมาถึงเมืองหาดใหญ่ได้จากเรื่องเล่าของชาวบ้านพรุที่ว่า หมู่บ้านนี้เดิมเป็นที่ลุ่ม หนทางไปมาลำบาก ดินเป็นโคลนตม บางแห่งลึกมาก เมื่อย่างเท้าลงไปแล้วไม่สามารถยกขึ้นได้ ต้องใช้เวลาดึงเท้าออกจากโคลนตมเป็นเวลานาน ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านโพระ จนถึงปัจจุบัน แต่ทางราชการเขียนตามตัวหนังสือว่า “บ้านพรุ” ในเขตหมู่ที่ 1 หมู่2 หมู่3 และหมู่4 เท่านั้น³²

ส่วนการค้าข้ามพรมแดน โดยมากเป็นการค้าขายสัตว์ โดยพ่อค้าหมูมักเป็นคนจีน ส่วนพ่อค้าโคกระบือส่วนใหญ่จะเป็นชาวมลายู ซึ่งแต่เดิมการค้าสัตว์ข้ามพรมแดนเหล่านี้จะทำการเป็น

กองคาราวาน และเส้นทางที่ใช้คือ เส้นทางสงขลา ไทรบุรี ปีนัง ซึ่งเป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นมามีตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความต้องการสัตว์จากตลาดภายนอกประเทศมีผลทำให้การค้าสัตว์ข้ามพรมแดนเริ่มมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น และการที่หาดใหญ่เป็นเมืองชายแดนติดกับมลายูซึ่งเป็นเมืองที่ให้ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและเป็นตลาดทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นหลังจากไทยได้สร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อกับมลายูแล้วเสร็จ จึงมีผลให้หาดใหญ่มีการขยายตัวด้านการค้าอย่างรวดเร็ว เช่น การค้าแร่ และยางพารา

จากที่กล่าวมา เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจของชุมชนหาดใหญ่ ก่อนการสร้างทางรถไฟสายใต้ จะเห็นได้ว่า สภาพเศรษฐกิจของชุมชนหาดใหญ่ในช่วงดังกล่าวยังเป็นแบบพออยู่พอกิน โดยการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนทำงานฝีมือเพื่อใช้ในการบริโภคภายในครัวเรือน ส่วนการค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของนั้นพอมีอยู่บ้าง แต่มีในปริมาณจำกัดเพียงสินค้าไม่กี่ชนิดที่จำเป็นและไม่สามารถผลิตได้เอง ซึ่งแตกต่างจากเมืองสงขลาซึ่งถือว่าเป็นเมืองใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นสังคมที่หลากหลายไปด้วยผู้คนจากสามกลุ่มวัฒนธรรม คือ ไทย มุสลิม จีน นอกจากนี้ สงขลายังเป็นเมืองที่มีอาณาเขตที่ตั้งเหมาะที่จะเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลตั้งแต่สมัยโบราณ

จากเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวมา จึงกล่าวได้ว่า เมืองสงขลาเป็นเมืองที่เหมาะสมสำหรับเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เนื่องจาก สภาพทำเลที่ตั้งของเมืองเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การแวะจอดพักเรือสินค้าเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เป็นเมืองที่อยู่ติดกับทะเล ด้านนอกฝั่งอ่าวไทย โดยมีหัวเขาแดงคอยเป็นเสมือนกำแพงธรรมชาติที่กั้นคลื่นลมเอาไว้เป็นอย่างดี ซึ่งสภาพของเมืองท่าเช่นที่กล่าวมาจึงทำให้เป็นข้อได้เปรียบเมืองท่าอื่น ๆ ได้เป็นอย่างมาก³³

นอกจากนี้ เมืองท่าสงขลา ยังสามารถติดต่อค้าขายกับชุมชนรอบทะเลสาบได้สะดวก โดยเฉพาะเมืองพัทลุง ซึ่งสมัยก่อนเป็นทั้งผู้บริโภคสินค้าที่ส่งผ่านมาจากสงขลา และขณะเดียวกันก็เป็นผู้คอยป้อนสินค้าพื้นเมืองออกสู่ตลาดภายนอกโดยผ่านเมืองสงขลาอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม สมัยที่สงขลายังเป็นเมืองท่าค้าขายทางชายฝั่งทะเลอยู่นั้น ชุมชนหาดใหญ่ยังไม่มีเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นเพียงแขวงเล็ก ๆ ที่ขึ้นอยู่กับรายได้การปกครองของสงขลา และยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปข้างใน ดังนั้นสงขลาจึงต้องคอยทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยนำสินค้าบางอย่างที่ชุมชนหาดใหญ่ไม่สามารถผลิตได้เองล่องเรือมาขาย เช่น สินค้าที่ใช้ในการถนอมอาหาร เช่น เกลือของใช้ภายในครัวเรือนต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น ๆ เพราะสมัยที่บ้านเมืองยังไม่เจริญเท่าทุก

วันนี้ เมืองใดที่ติดต่อกับทะเลย่อมได้เปรียบเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปข้างใน หรือเมืองที่ไม่มีดินแดนติดทะเล³⁴

จากคำบอกเล่าของคนเก่าแก่ชาวเมืองหาดใหญ่ พบว่า ความหมายของหาดใหญ่ที่มีการเล่าสู่กันฟังมีสองนัยคือ *นัยแรก* ตั้งชื่อมาจากลักษณะของหาดทรายใหญ่ริมคลองอู่ตะเภา ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอหาดใหญ่ปัจจุบัน และ *นัยที่สอง* ได้ชื่อมาจากต้นไม้ชนิดหนึ่งที่เคยมีอยู่ในบริเวณชุมชนเรียกว่า ต้นมะหาดขนุน หรือต้นหาดใหญ่ ซึ่งยังคงไม่มีข้อสรุปถึงปัจจุบันนี้

คนในชุมชนหาดใหญ่ในระยะแรก ประกอบกิจการการค้าเบื้องต้น อาทิ เกลือ กะปิ ปลาเค็ม ปลาแห้ง น้ำผึ้ง ฯลฯ การติดต่อค้าขายในระยะแรกเป็นไปอย่างไม่คล่องตัวนัก เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องเส้นทางคมนาคม โดยอาศัยคลองคือ คลองอู่ตะเภา ซึ่งเป็นเส้นทางน้ำทางเดียวของชุมชนที่สามารถติดต่อได้ทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น สามารถไหลออกสู่ทะเลสาบสงขลา และผ่านเข้าสู่เมืองไทรบุรีอีกทางหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม กิจการค้าของชุมชนหาดใหญ่มีการขยายตัวขึ้นเป็นลำดับเมื่อมีการปรับปรุงการคมนาคมทางบกขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะเมื่อมีเส้นทางรถไฟสายใต้ขึ้นมาในปี พ.ศ.2452³⁵

ในบทนี้ เป็นการปูภาพกว้างของวิถีการค้าของชุมชนหาดใหญ่ยุคก่อนทางรถไฟมาเยือน โดยเน้นภาพชุมชนและวิถีการค้าของชาวบ้านหาดใหญ่ในอดีตว่า มีลักษณะของการผลิตโดยมีการเกษตรกรรมและการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นในชุมชนต่าง ๆ อย่างไรบ้าง ในบทต่อไป จะเป็นการฉายภาพการมาถึงของทางรถไฟสายใต้ โดยนโยบายการขยายการคมนาคมจากส่วนกลาง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันนำมาซึ่งการขยายอำนาจรัฐมาสู่ดินแดนภาคใต้ และเป็นการผนวกภาคใต้เข้ากับรัฐไทย

- ¹ สงบ ส่องเมือง รายงานการวิจัย การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ 2310-2444, 2522 หน้า 63.
- ² มลิวรรณ (2543:15) อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ม.47/19 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย “เรื่องรายงานราชการมณฑล นครศรีธรรมราช(10 มิถุนายน ร.ศ.113 –5 ตุลาคม ร.ศ.129)
- ³ มลิวรรณ (2543:15) อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , ร.5 ม.47/19 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย “เรื่องราชการมณฑลนครศรีธรรมราช (10 มิถุนายน 113-5 ตุลาคม 129)
- ⁴ กษมา พิมานแมน และคณะ “หาดใหญ่ในอดีต” รายงานการศึกษาวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ภาคเรียนที่สอง ปีการศึกษา 2543 ,หน้า 1-2.
- ⁵ มลิวรรณ (2543:11) ,สัมภาษณ์ กี่ จิระนคร ,อายุ 78 ปี ,อดีตประธานสภาเทศบาลนครหาดใหญ่ สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 79/17 ถนนธรรมบุญวิถี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2538.
- ⁶ มลิวรรณ รักยวงศ์ กำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ.2458-2484 , 2543 สัมภาษณ์ อรรถ รักยวงศ์ ,อายุ 91 ปี ,สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 81-82 /1 ถนนพลพิชัย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2538.
- ⁷ มลิวรรณ (2543 :10) ,สัมภาษณ์ เลียน ศิริชัย อายุ 83 ปี , สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 82 ถนนพลพิชัย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2538.
- ⁸ มลิวรรณ (2543: 11) สัมภาษณ์ เขษฐ์ ชัยวิวัฒน์พงศ์ ,อายุ 73 ปี ,อดีตพ่อค้าวัว-ควาย , สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 60 ถนนสาครมงคล อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2543.
- ⁹ กษมา พิมานแมน และคณะ (2543) หน้า 36-37.
- ¹⁰ สัมภาษณ์พระพร้อม รพจิตรธรรมโม อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ที่วัดคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2544.
- ¹¹ สัมภาษณ์ จ.ส.อ.นุกุล มุนีสิทธิ์ อายุ 67 ปี รองประธานหอการค้าจังหวัดสงขลา และอดีตสมาชิกสภาเทศบาลนครหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2545.
- รัชนี้ บุญโสภณ “ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่“ 10 กุมภาพันธ์ 2542 ใน พิชัย ศรีโส พลิกแฟ้มประวัติศาสตร์เมืองหาดใหญ่ “ชื่อบ้านนามเมือง” ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอหาดใหญ่ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่ .
- ¹² มลิวรรณ รักยวงศ์ (2543: 18) สัมภาษณ์ พระครูปัญญามิณห์ ,เจ้าอาวาสวัดคลองเรียน, สัมภาษณ์ที่วัดคลองเรียน เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2538.
- ¹³ ข้อมูลจาก บันทึกของ จ.ส.อ.นุกุล มุนีสิทธิ์ บันทึก ณ ปี พ.ศ.2544.
- ¹⁴ มลิวรรณ (2543: 19) สัมภาษณ์ จ.ส.อ.นุกุล มุนีสิทธิ์ สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 381-383 ถนนสุขสารรังสรรค์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ.2542.
- ¹⁵ มลิวรรณ (2543: 22) สัมภาษณ์ โชติ อินทะสระโร , อายุ 81 ปี ,อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านกลาง , สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 89 ถนนสาลี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2544.
- ¹⁶ มลิวรรณ(2543: 22) สัมภาษณ์ นายโชติ อินทะสระโร ,อายุ 81 ปี ,อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านกลาง ,สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 89 ถนนสาลี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2544.

- ¹⁷ คณิต บุญทศโร และคณะ “สืบค้นต้นตระกูล หมิ่นหาดีใหญ่เขตร์ (แสง พัฒโน) หน้า 5 อ้างจาก ประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 45 ตอนที่ 18 ลงวันที่ 29 กรกฎาคม 2471.
- ¹⁸ คณิต บุญทศโร และคณะ หน้า 6.
- ¹⁹ คณิต บุญทศโร และคณะ หน้า 7.
- ²⁰ สัมภาษณ์พระพรหม รพจิตธรรมโม ,อายุ 68, สัมภาษณ์ที่วัดคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2544.
- ²¹ สัมภาษณ์พระครูปัญญากัมมัท เจ้าอาวาสวัดคลองเรียน อายุ 80 ปี สัมภาษณ์ที่วัดคลองเรียน อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2544.
- ²² มลิวรรณ (2543:20)
- ²³ มลิวรรณ (2543:21)
- ²⁴ สัมภาษณ์ จ.ส.อ.นุกุล มุนีสิทธิ์ ,อายุ 67 ปี, รองประธานหอการค้าจังหวัดสงขลา และอดีตรองสมาชิกสภาเทศบาลนครหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2544.
- ²⁵ สัมภาษณ์ พระพรหม รพจิตธรรมโม อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ที่วัดคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2544.
- ²⁶ สัมภาษณ์ จ.ส.อ.นุกุล มุนีสิทธิ์ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2544.
- ²⁷ มลิวรรณ (2543:30) สัมภาษณ์ อรรถ รัชวงศ์ อายุ 91 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 81-82/1 ถนนพลพิชัย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2538, สัมภาษณ์นายเลื่อน ศิริชัย ,อายุ 83 ปี ,สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 82 ถนนพลพิชัย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2538 และพลิกแฟ้มประวัติศาสตร์หาดใหญ่ผ่านบันทึกความทรงจำ “พลับ ไชยวงศ์” โฟกัสสงขลา 2 (23-29 สิงหาคม 2542:13)
- ²⁸ มลิวรรณ (2543:30) สัมภาษณ์ เลื่อน ศิริชัย ,อายุ 83 ปี ,สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 82 ถนนพลพิชัย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2538.
- ²⁹ อุษณีย์ ทองลิ้มปี “การศึกษาประวัติชื่อหมู่บ้านในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” ปรินญาณพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พฤษภาคม 2537, หน้า 90.
- ³⁰ อุษณีย์ (2537:85)
- ³¹ อุษณีย์(2537:63)
- ³² อุษณีย์ (2537:55)
- ³³ มลิวรรณ(2543:46)
- ³⁴ มลิวรรณ (2543: 47) อ้างจาก เพียงแข พงษ์ศิริบัญญัติ ,”นโยบายการปกครองเมืองสงขลาในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2439) “ (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2522) ,หน้า 16.
- ³⁵ มลิวรรณ(2543: 48)

บทที่ 4

พัฒนาการเมืองหาดใหญ่ : สภาพชุมชน เขตแดน และการสร้างความหมายเมือง

จากการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลาและหาดใหญ่ในยุคอดีตในบทที่ 1 และ 2 และ 3 ที่ผ่านมาแล้วนั้น พบว่า สงขลามีความเจริญรุ่งเรืองต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ด้วยปัจจัยเอื้อในทุก ๆ ด้านอันนำมาสู่การเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันตก ในขณะที่หาดใหญ่แต่เดิมเริ่มแรกนั้น เป็นเพียงอำเภอเล็ก ๆ อำเภอหนึ่งที่ไม่มีความโดดเด่นเหนืออำเภออื่นใดในจังหวัดเดียวกัน แต่ด้วยเหตุใดในทุกวันนี้ หาดใหญ่จึงได้กลายเป็นเมืองหลักด้านเศรษฐกิจการค้าทางภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย เพื่อให้พบคำตอบเช่นที่ว่านี้ จึงต้องทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การก่อสร้างรถไฟสายใต้ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5

4.1 ความเป็นมาของการสร้างทางรถไฟสายใต้ และความเปลี่ยนแปลงของหาดใหญ่

การที่ภาคใต้มีลักษณะภูมิประเทศเป็นรูปรีวยาวลงไปสู่แหลมมลายู ดังนั้นการคมนาคมส่วนมากจึงนิยมการเดินทางเรือทะเลริมฝั่งทั้งสองข้างของภาคใต้ คือ ทั้งด้านอ่าวไทยและด้านมหาสมุทรอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านอ่าวไทย ซึ่งมีชายฝั่งยาวกว่า และติดต่อกับกรุงเทพฯ ได้สะดวกกว่า

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาคใต้ของไทยเป็นแหล่งการค้ากับต่างประเทศที่สำคัญ มีเมืองท่าสำคัญ ๆ อาทิ เมืองสงขลา นครศรีธรรมราช และบ้านคอน เมืองท่าเหล่านี้เป็นที่ที่เรือชาวต่างประเทศแวะหาเสบียงอาหารและสินค้ามาแต่โบราณกาล

การคมนาคมทางน้ำในภาคนี้ มิใช่แต่เฉพาะอาศัยการเดินทางทะเลเท่านั้น แต่ยังมีแม่น้ำสายสั้น ๆ ไหลจากแผ่นดินภายในสู่อ่าวไทย อาทิ แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำชุมพร แม่น้ำตานี แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำปากจั่น แม่น้ำตรัง ถึงแม้ว่าแม่น้ำเหล่านี้ เรือบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่จะไม่สามารถแล่นเข้าไปได้ แต่ทางน้ำเหล่านี้ช่วยในการส่งสินค้าจากแผ่นดินภายในออกมาสู่เมืองท่า

นอกจากวิธีการคมนาคมดังกล่าวแล้ว ทางเกวียนก็นับว่าเป็นวิธีการคมนาคมทางบกที่สำคัญมาก ทางเกวียนที่เก่าแก่และมีหลักฐานว่ามีการใช้สัญจรมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 ก็คือ ทางเกวียนระหว่างเมืองตะนาวศรีกับเพชรบุรี ซึ่งพ่อค้าและมิชชันนารีฝรั่งเศสเคยเดินทางมาตามเส้นทางนี้ และเดินเรือต่อไปยังอยุธยาซึ่งช่วยประหยัดเวลาการเดินทางเรืออ้อมแหลมมลายู ประกอบกับชายฝั่งทะเลทั้ง

สองด้านมีเมืองท่าสำคัญ เรือสินค้าที่มาจากอ่าวเบงกอลแล้วไม่ต้องการแวะอ่าวไทย ก็จะหาซื้อสินค้าจากเมืองท่าไทรบุรี ตรง พังงาได้ ส่วนเรือสินค้าที่มาจากทะเลจีน ที่ไม่ต้องการแวะอ่าวไทย ก็จะหาซื้อสินค้าจากเมืองท่านครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี และต่อไปยังประเทศอื่น ๆ (เกื้อกูล, 2520:34)

จากการศึกษาของ เกื้อกูล ยืนยงอนันต์ (2520:24) พบว่าลักษณะของการคมนาคมของไทย ก่อนหน้าการพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า การติดต่อระหว่างภาคใต้กับส่วนอื่น ๆ ของประเทศนิยมการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก ซึ่งมีได้อาศัยเฉพาะการเดินทางเรือทะเลเท่านั้น แต่ยังมีแม่น้ำสายสั้น ๆ ไหลจากแผ่นดินภายในสู่อ่าวไทย อาทิ แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำชุมพร แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำปากจั่น แม่น้ำตรัง แม้ว่า เรือขนาดใหญ่จะไม่สามารถแล่นเข้าไปได้ แต่ทางน้ำเหล่านี้ช่วยในการส่งสินค้าจากแผ่นดินภายในออกมาสู่เมืองท่า ส่วนการคมนาคมทางบก ทางเกวียนนับว่ามีความสำคัญมากเพราะมีการใช้สัญจรไปมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 คือ ทางเกวียนระหว่างเมืองตะนาวศรีกับเพชรบุรี ซึ่งพ่อค้าและมิชชันนารีฝรั่งเศสเคยเดินทางมาตามเส้นทางนี้ และเดินเรือต่อไปยังอยุธยา¹

กระนั้นก็ตาม การคมนาคมติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคใต้นั้น มีความสะดวกพอสมควรในสมัยนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ เพราะสามารถเดินทางได้ ทั้งทางน้ำตามชายฝั่งทะเล และทางบกตามถนนเลียบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก ดังนั้น การคมนาคมทางบกเท่าที่มีอยู่ จึงเป็นเพียงการช่วยเสริมการคมนาคมทางน้ำ หรือใช้แทนการคมนาคมทางน้ำในท้องถิ่นที่การคมนาคมทางน้ำไปไม่สะดวกเท่านั้น ถึงแม้จะมีอุปสรรค ทั้งการเดินทางลำบาก สิ้นเปลืองเวลา โจรร้ายชุกชุม ไข้ป่ามีมาก ก็ตาม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สภาพการคมนาคมภายในประเทศ ก่อนการปรับปรุงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะอยู่ในวงจำกัดเฉพาะการคมนาคมทางน้ำ ส่วนการคมนาคมทางบก มีการพัฒนาน้อยมาก มีแต่เพียงการใช้ถนนวิธีเดียวเท่านั้น สภาพถนนต่าง ๆ ส่วนมากมีลักษณะเป็นทางเกวียน หรือทางเท้าตามธรรมชาติ ปราศจากการปรับระดับพื้นทาง หรือถมทางแต่ใด ๆ บางตอนก็เข้าไปในป่า ซึ่งผู้เดินทางจะต้องนำมิด เพื่อถางทาง ตัดกิ่งไม้ ตัดตัวไปด้วยสำหรับยานพาหนะ มักจะต้องเดินทางบนหลังช้าง ม้า เกวียน หรือเดินเท้า ประกอบกับภูมิประเทศเป็นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ มีลำธารมาก ทำให้การเดินทางทางบกในสมัยนั้น เต็มไปด้วยความยากลำบากและสิ้นเปลืองเวลา สำหรับในเมืองใหญ่ ๆ ส่วนมากเป็นทางเท้าแคบ ๆ จะมีถนนที่กว้างขวางบ้างในขณะนั้น ก็มีเพียงไม่กี่สายในเมืองหลวงเท่านั้น ซึ่งถนนเหล่านี้เป็นถนนที่สร้างด้วยดินนำมามาถมให้สูง

ปรับเปลี่ยนให้เรียบเท่านั้น ดังนั้นในฤดูฝนถนนเหล่านี้จะกลายเป็นโคลนตมร่องลึกตามรอยล้อเกวียนหรือรถม้า ไม่สะดวกในการเดินทาง ฉะนั้น การคมนาคมทางบกในสมัยนั้น จึงเป็นเพียงการช่วยเสริมการคมนาคมทางน้ำ หรือใช้แทนการคมนาคมทางน้ำ หรือใช้แทนการคมนาคมทางน้ำในท้องถิ่นที่การคมนาคมทางน้ำไปไม่สะดวกเท่านั้น (เกื้อกูล, 2520:78)

จุดเริ่มต้นของการสร้างทางรถไฟสายใต้

จุดเริ่มต้นของการสร้างทางรถไฟสายใต้ จากการศึกษาข้อมูลจาก หอจดหมายเหตุ¹⁶ พบว่า มีการติดต่อเรื่อง สัมปทานรถไฟสายสงขลา-ไทรบุรีเกิดขึ้น จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชานุญาตสัมปทานสร้างทางรถไฟตั้งแต่สงขลาไปไทรบุรี แก่นายชาลส์ ดันลอป (Mr. Charles Dunlop) ในปี พ.ศ. 2433 นั้น มีเหตุผลทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพราะก่อนที่พระองค์จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตนั้น นายดันลอปได้มีหนังสือขออนุมัติสัมปทานทางสายนี้มายังกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ แต่ได้รับการปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า

“.....มีผู้อื่นมาขึ้นเรื่องราว มีความเป็นประโยชน์แก่คอนเวนเมนต์สยามมากกว่าที่วามนี้”¹⁷

จากการศึกษาเอกสารจากหอจดหมายเหตุ 4 (ค. ลำเนา) ที่ 16/39 ก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงที่ประชุมเสนาบดีสภา ลงวันที่ 4 มิถุนายน ร.ศ.112) พบเหตุผลของการปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช ทรงเห็นว่าทางรถไฟจากสงขลาไปเมืองกุหลิมแขวงไทรบุรีนี้ ไม่เป็นประโยชน์ต่อการค้าขายของเมืองสงขลา แต่กลับทำให้ปั่นงจริตขึ้น แต่แล้วภายหลังจากการเสด็จประพาสแหลมมลายูของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว งานของ ร.ต.ท.เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ¹⁸ พบว่า พระองค์กลับทรงอนุมัติสัมปทานทันที ทั้งนี้ เพื่อตัดปัญหาการขออนุญาตสร้างทางรถไฟจากแคว้นเวลเลสลีย์ของอังกฤษ ขานเมืองกุหลิม มายังสลามาในแขวงเมืองไทรบุรี เพราะในระหว่างที่พระองค์ประทับอยู่ที่ปิ่นนั้น นายสกินเนอร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองปิ่นของอังกฤษ ได้กราบบังคมทูลถึงเรื่องรถไฟที่อังกฤษจะขอสร้างจากแคว้นเวลเลสลีย์ผ่านกุหลิมมายังสลามาแถวไทรบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาตทางนี้แล้ว เมืองกุหลิมอาจจะตกไปอยู่ในอำนาจของอังกฤษได้

แต่ปรากฏว่า นายชาลส์ ดันลอป ไม่สามารถหาทุนมาสร้างได้ ช้ำยังขอให้รัฐบาลค้ำประกัน เงินทุนค่าก่อสร้างทางรถไฟสายนี้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงเทวะวงศัโรปการ¹⁹ ความว่า

“...เรื่องนายดันลอปขอให้ประกันทุนที่จะทำทางรถไฟแต่สงขลา ไปเมืองไทรบุรีมานั้น ได้ตรวจดูแล้ว เห็นว่ารถไฟสายนี้ไม่ได้ชักนำหัวเมือง เหล่านั้น เข้ามาติดต่อกับกรุงได้ กลับชักจูงให้ติดต่อกว้างออกไปภายนอก ไม่เป็นการสมควรในราชการอยู่แล้ว ยังมาขอประกันทุนดังนี้ หากควร ยอมประกันทุนตามที่ขอหรือไม่”

ต่อมา ในปี พ.ศ.2436 ซึ่งใกล้ครบกำหนดเวลาลงมือสร้างทางรถไฟสายนี้ต่อรัฐบาลไทย ปรากฏว่ากรมขุนพิทยลาภพฤฒิศา ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าไม่ควรให้ขยายเวลา เพราะทางนี้มีได้เป็น ประโยชน์แก่ฝ่ายไทย ตามสัญญา กำหนดให้ผู้รับสัญญาทำการสำรวจทางภายใน 3 ปี นับแต่วันลงนาม ในสัญญา และทำการก่อสร้างภายในกำหนด 4 ปี ให้ทางรถไฟสำเร็จภายใน 8 ปี²⁰ ถ้านายดันลอปทำ ไม่ทัน ควรเลิกเสียดีกว่า เมื่อมีรถไฟเดินติดต่อกับกรุงเทพฯ แล้ว มีผู้ใดขอสัมปทานจึงได้อนุญาต ใหม่²¹ ในที่สุดสัมปทานรถไฟสายนี้ จึงถูกยกเลิกเมื่อปี พ.ศ.2441 เพราะเหตุว่าไม่สามารถสร้างทาง ให้เสร็จภายในกำหนดเวลา 8 ปี ตามสัญญา

สัมปทานทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เพชรบุรี

สัมปทานทางรถไฟสายนี้ ก็เช่นเดียวกับสัมปทานสองสายแรก ซึ่งก่อความยุ่งยากให้กับ รัฐบาล มีการโอนกรรมสิทธิ์สัมปทานและขอเปลี่ยนเส้นทางหลายครั้ง จนในที่สุด รัฐบาลต้องรับซื้อ กรรมสิทธิ์สัมปทานคืน

ในปี พ.ศ.2435 นายอาเกี เวสเทินโฮลซ์ (Aage Westenholz) ได้ยื่นหนังสือต่อ กรมหลวงเทวะ วงศัโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อขอสัมปทานสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – เพชรบุรี แต่รัฐบาลยังมิได้พิจารณาอนุมัติสัมปทานได้เกิดวิกฤตการณ์สยาม ปี พ.ศ.2436 หลังจากนั้น 1 ปี นายเวสเทินโฮลซ์ได้ยื่นขอสัมปทานอีกครั้ง ที่ประชุมเสนาบดีพิจารณาแล้วเห็นว่า ตามคำขอของนาย เวสเทินโฮลซ์ไม่มีข้อใดที่จะพึงคัดค้าน ควรอนุญาตได้²²

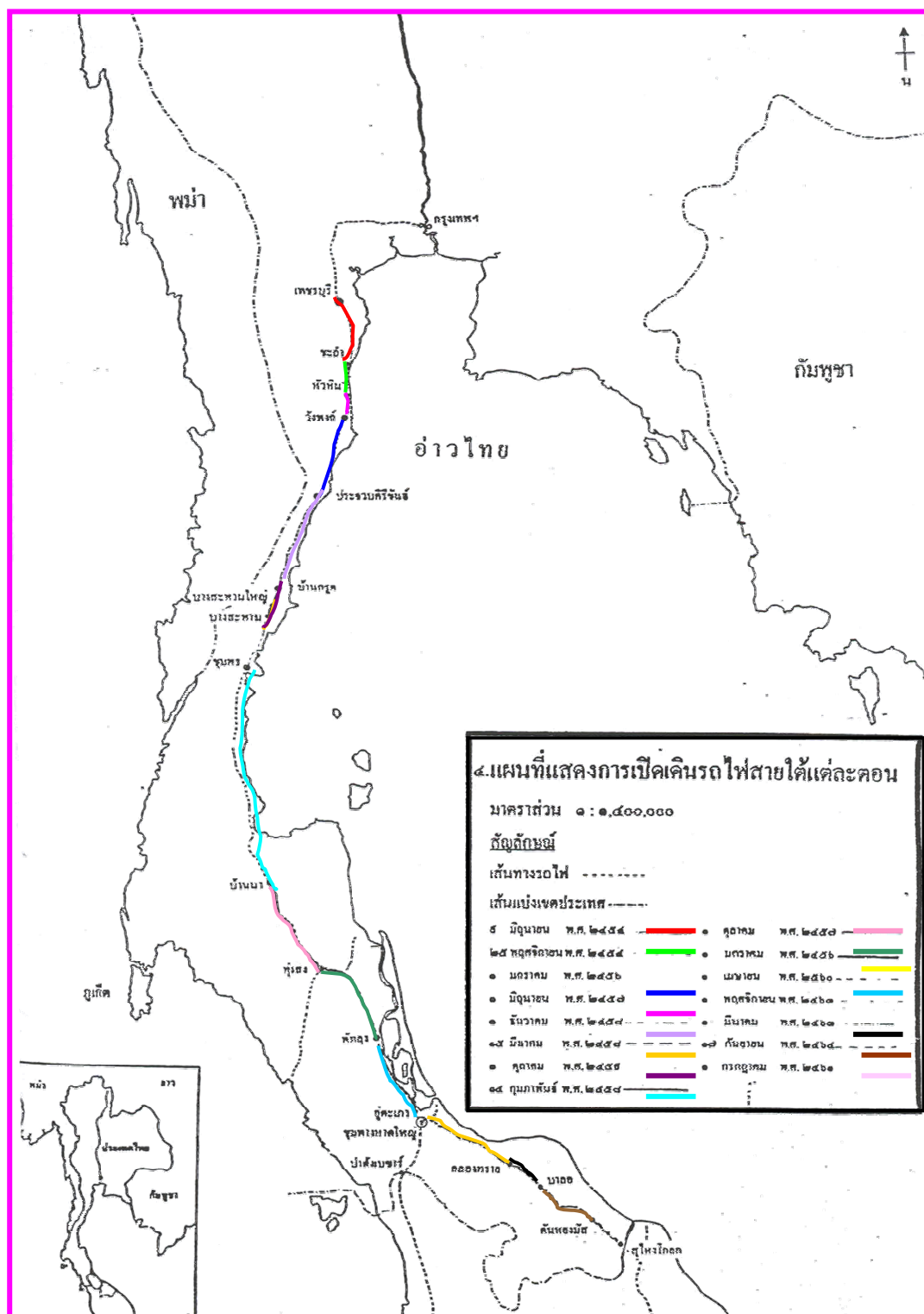
ในที่สุด นายเวสเดนโฮลซ์ ได้รับสัมปทานสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เพชรบุรี ด้วยขนาดรางกว้าง 1 เมตร โดยเริ่มจากกรุงเทพฯ ไปตามคลองบางกอกใหญ่ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก และเดินทางตามถนนหลวงถึงเมืองเพชรบุรี โดยจะต้องก่อสร้างภายในเวลา 5 ปี มิฉะนั้นรัฐบาลซื้อคืนได้

ภายหลังจากได้สัมปทานแล้ว นายเวสเดนโฮลซ์ต้องประสบปัญหาการหาเงินทุนอีก เขาจึงเสนอให้รัฐบาลรับสัมปทานคืนไปสร้างเอง โดยตั้งกรมขึ้นเป็นกรมรางหรือรถไฟน้อยและให้เขาเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างภายใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาลไทย โดยประมาณค่าก่อสร้าง 3 ล้านบาท²³ แต่แล้วรัฐบาลก็ปฏิเสธข้อเสนอแนะ เพราะที่ประชุมเสนาบดีไม่เห็นด้วยที่จะให้บุคคลคนเดียวรับผิดชอบเงินจำนวนมาก ดังนั้น นายเวสเดนโฮลซ์ จึงหาทางออกใหม่ โดยการขอเปลี่ยนเส้นทางจากเดิมไปทางเหนือ ตั้งแต่กรุงเทพฯ ไปถึงพระปฐมเจดีย์ โพธาราม ราชบุรี และขอให้รัฐบาลประกันร้อยละ 5 ต่อปี ซึ่งรัฐบาลได้ตอบปฏิเสธ

เส้นทางที่นายเวสเดนโฮลซ์ได้ขอสัมปทานนี้ ได้กลายเป็นปัญหาควบคู่กับการโอนสัมปทานหลายครั้ง ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่าเส้นทางเดิมนี้เป็น *เส้นทางตามคลองซึ่งประชาชนนิยมเดินทางโดยเรือ และไม่รู้สึกรู้สีกต้องการความเร่งด่วนในการคมนาคม* เป็นผลให้ผู้รับสัมปทานเกรงจะขาดทุนในการลงทุน ดังนั้น ผู้รับสัมปทานจึงพยายามขออนุญาตเปลี่ยนมาสร้างทาง พระปฐมเจดีย์ โพธาราม และเมืองเพชรบุรี ซึ่งเป็นแหล่งการค้าและปูชนียสถานที่ประชาชนนิยมเดินทางไปนมัสการเป็นประจำ แต่การขอเปลี่ยนเส้นทางแต่ละครั้ง รัฐบาลไม่อนุญาตจึงมีการโอนสัมปทานเป็นทอด ๆ จากนายเวสเดนโฮลซ์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์²⁴ นายอาร์มสตอง (John Armstrong) ผู้จัดการธนาคารชาร์เตอร์แห่งประเทศไทย (กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารหมวดรถไฟแฟ้ม 32 ลำดับที่ 2 กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์) และนายปีเตอร์ บูกิสลอส คาร์ทีอุส กินช์ (Peter Bugislaus Carteus Kinch) ตามลำดับ ในที่สุด นายกินช์ เสนอให้รัฐบาลรับซื้อสัมปทานนี้คืนไปดำเนินการในวงเงิน 25,000 บาท และรัฐบาลได้รับซื้อคืนเมื่อ พ.ศ.2443²⁵

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า สัมปทานรถไฟสายนี้ต้องโอนกันถึง 4 ครั้ง อันเป็นผลให้รัฐบาลเบื่อหน่ายเอือมระอา และเป็นผลให้การสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ –เพชรบุรี ต้องล่าช้าไปอีก 6 ปี (ปีที่สัมปทาน พ.ศ.2437-2443)

ภาพที่ 16 แผนที่แสดงการเปิดเดินรถไฟสายใต้แต่ละตอน

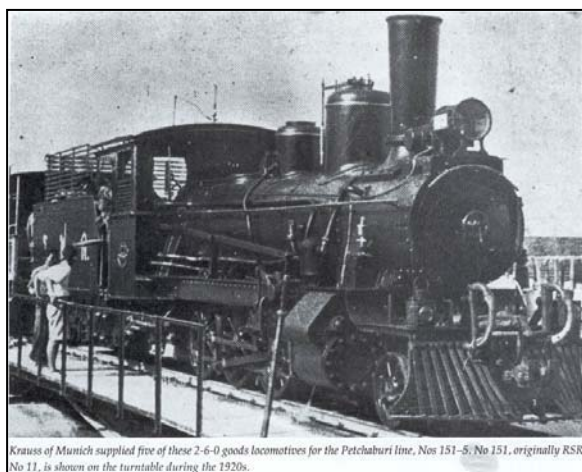

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ถนนและทางในมณฑลพิษณุโลกของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ผร.๖ กค.๔

(๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และ แผนที่ทางรถไฟกรุงเทพฯของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ผจ.กค.๑๐ (๒๔๖๑)

หมายเหตุ ทุกรายละเอียดเส้นทางรถไฟแต่ละช่วงจากตารางแสดงกำหนดการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ จากเพชรบุรีถึงระนองในแต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๖๔

สุลิมาน นฤมล วงศ์สุภาพ พัฒนาการเมืองหาดใหญ่ : สภาพชุมชน เขตแดน และการสร้างความหมายเมือง

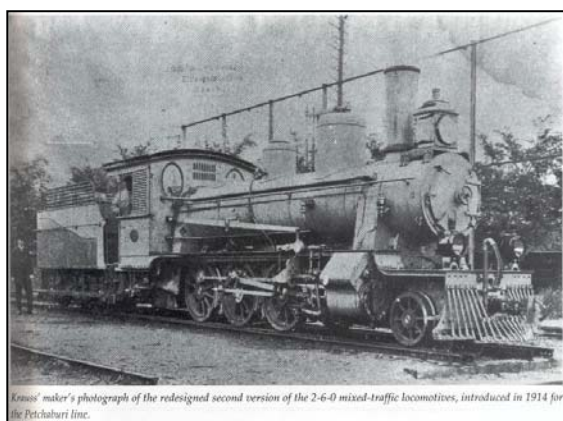

ภาพที่ 17 หัวรถจักร Nos 151 – 5. No 151 รุ่นแรกของกรมรถไฟไทยที่สามารถกลับหัวได้ ในระหว่างปี พ.ศ. 2463 - 2473

การก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ รัฐบาลได้แบ่งการก่อสร้างออกเป็น 2 ช่วงระยะทาง โดยช่วงแรก การสร้างเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพ-เพชรบุรี รัฐบาลได้ให้สัมปทานแก่เอกชนคือ นายอาเกี เวสเตินโฮลซ์ วิศวกรชาวเดนมาร์กที่เข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทย เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2437 (ร.ศ.113) โดยกำหนดเส้นทางตั้งแต่กรุงเทพไปบางกอกใหญ่ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก ไปตลอดแนวนนหลวงถึงเมืองเพชรบุรี กำหนดลงมือก่อสร้างภายใน 5 ปี โดยให้ระยะเวลาสัมปทาน 50 ปี เมื่อครบกำหนดรัฐบาลอาจซื้อคืนได้ในเวลาอันสมควร ซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้อนุญาตเพราะเห็นว่า ทางรถไฟดังกล่าวจะชักนำหัวเมืองทางตะวันตกเข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกรุงเทพ และเงินทุนงบประมาณในการก่อสร้างก็เพียง 3,000,000 บาท หรือปีละ 1,000 บาท ประกอบกับนายเวสเตินโฮลซ์ เคยทำรางและทางรถไฟสายปากน้ำสำเร็จมาแล้ว แต่ต่อมาปรากฏว่า นายเวสเตินโฮลซ์ไม่สามารถหาทุนมาดำเนินการได้ จึงได้โอนสัมปทานให้แก่กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ในราคาทุน 40,000 บาท ต่อมากรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเปลี่ยนเส้นทางใหม่ โดยเริ่มตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกได้คลองบางกอกน้อยไปทางคลองมหาสวัสดิ์ถึงนครไชยศรีข้ามแม่น้ำไปพระปฐมเจดีย์ไปโพธารามเลียบฝั่งแม่น้ำปากตะวันตกออกไปข้ามแม่น้ำแม่กลองที่เมืองราชบุรีแล้วเข้าถนนหลวงไปถึงเมืองเพชรบุรี

กรมหมื่นพิทยลาภพฤธิศา เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการในขณะนั้นได้กราบบังคมทูล ชี้แจงว่าเส้นทางที่กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงขอเปลี่ยนใหม่นั้นความจริงกับตันริชเลิว(Richelieu) ได้เคยขอสัมปทานไว้ก่อนแล้วเป็นเวลาพิเศษ และยังให้ผลตอบแทนแก่รัฐบาลดีกว่าของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาตการสร้างทางรถไฟสายนี้ จึงมีปัญหายืดเยื้อเรื่อยมาจนกระทั่งในที่สุดกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้องโอนสัมปทานการสร้างทางรถไฟให้แก่ นายจอห์น อาร์มสตรอง (John Armstrong) ชาวอังกฤษ

โดยได้รับการยินยอมจากรัฐบาลไทย ซึ่งได้ตั้งเงื่อนไขกับบริษัทรถไฟที่นายอาร์มสตรองจัดตั้งขึ้น เพื่อทำการนี้ต้องเป็นบริษัทสยามเท่านั้น แต่ปรากฏว่า นายอาร์มสตรองยังไม่เริ่มดำเนินการสร้างทางรถไฟ เพราะเขาต้องการเปลี่ยนเส้นทางสัมปทานใหม่ ซึ่งรัฐบาลไทยจะยอมให้ก็ต่อเมื่อนายอาร์มสตรองทำเรื่องขอสัมปทานใหม่ และต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขใหม่ที่รัฐบาลไทยจะกำหนดให้ แต่นายอาร์มสตรองไม่ตกลงและได้ขายสัมปทานให้แก่ (Peter Bugislaus Darteus Kinch) ชาวเดนมาร์ก ผู้เคยเข้าหุ้นกับนายเวสเดนโฮลซ์เมื่อแรกขอสัมปทานทางรถไฟสายกรุงเทพ-เพชรบุรี

ภาพที่ 18 รถไฟสายเพชรบุรี รุ่นที่ 2

นำเข้ามาในปี พ.ศ. 2457

ต่อมานายกินซ์ได้ขอให้รัฐบาลไทยโอนทางรถไฟสายนี้กลับคืนโดยได้ชี้แจงรายรับ-รายจ่าย และผลประโยชน์ที่รัฐบาลควรจะได้รับการสร้างทางรถไฟสายนี้อย่างละเอียด ดังนั้นในปี พ.ศ.2443 รัฐบาลจึงได้รับซื้อสัมปทานทางรถไฟจากนายกินซ์เป็นจำนวน 25,000 บาท โดยมีกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ในฐานะตัวแทนของรัฐบาลไทยเป็นผู้รับโอน¹² เมื่อรับโอนสัมปทานทางรถไฟแล้วกระทรวงโยธาธิการก็ได้ออกประกาศห้ามการซื้อขายและโอน หรือเปลี่ยนสภาพที่ดินตั้งแต่ลำน้ำเจ้าพระยาริมคลองบางกอกน้อยกรุงเทพจนถึงเพชรบุรีตามแนวทางที่กรมรถไฟได้สำรวจและปักกรุยหมายเลขสองข้างทางทางรถไฟ¹³ หลังจากนั้นรัฐบาลก็ได้จ้างให้นายกินซ์เป็นผู้สำรวจเส้นทางรถไฟและเริ่มลงมือสร้างทางตั้งแต่ พ.ศ.2443 ไปตามแนวทางจากต้นปากคลองบางกอกน้อยตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงคลองมหาสวัสดิ์ข้ามแม่น้ำท่าจีนตรงตำบลบ้านเขมาไปจนถึงฝั่งแม่น้ำแม่กลองบริเวณตำบลบ้านโป่งแล้วไปทางทิศใต้เลียบไปใกล้ฝั่งแม่น้ำ ข้ามแม่น้ำแม่กลองที่เมืองราชบุรีแล้วตรงไปตามทางบนดอนจนถึงเพชรบุรี¹⁴ ซึ่งเป็นขนาดของรางรถไฟที่ใช้ในแหลมมลายูของอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการต่อเชื่อมกับทางรถไฟของทั้งสองประเทศ อีกประการหนึ่งเข้าใจว่าเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายด้วย

การสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพ-เพชรบุรี ได้แล้วเสร็จพอใช้การได้ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2445 ลี้นงบประมาณในการก่อสร้างประมาณ 7,880,000 บาท และสามารถเปิดเดินรถได้ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2446¹⁵

แต่หลังจากนั้น รัฐบาลกลับต้องพักการก่อสร้างเส้นทางระยะที่สอง ซึ่งเป็นเส้นทางรถไฟสายใต้ที่สร้างต่อจากเพชรบุรีลงไปยังหัวเมืองภาคใต้ต่อกับเขตแดนของสหพันธรัฐมลายูเอาไว้ชั่วคราวก่อน เนื่องจากรัฐบาลไม่แน่ใจว่า เส้นทางสายนี้จะสร้างต่อจากเพชรบุรีลงไปทางปลายแหลมมลายู หรือจะสร้างเชื่อมต่อระหว่างหัวเมืองต่างๆ ทางภาคใต้ตอนล่างก่อน เมื่อรัฐบาลเองก็ไม่มีงบประมาณ และยังตัดสินใจไม่ได้ว่า จำเป็นต้องกู้เงินจากต่างประเทศ หรือไม่ก็ต้องให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติเข้ามาทำ ทำให้การก่อสร้างต้องหยุดชะงักไประยะหนึ่ง เพราะ นายชาลส์ ดันลอปผู้รับสัมปทานสร้างทางรถไฟสายสงขลา-ไทรบุรี ไม่สามารถหาทุนมาก่อสร้างได้ และยังขอให้รัฐบาลไทยค้ำประกันเงินกู้สร้างทางรถไฟสายนี้ด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า นายชาลส์ ดันลอป เสนอเงื่อนไขผูกมัดรัฐบาลไทยผิดไปจากที่กำหนดไว้ในการขอสัมปทานเดิม ดังนั้นจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกสัมปทานรถไฟสายสงขลา-ไทรบุรีเสียในปี พ.ศ.2447 (รศ.123)¹⁶

อย่างไรก็ตามการก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ก็ต้องริบดำเนินการ เนื่องจากเมื่อประมาณปี พ.ศ.2440 รัฐบาลไทยได้ทราบข่าวว่ารัฐบาลอังกฤษได้มีโครงการที่จะสร้างทางรถไฟจากพม่าผ่านประเทศไทยไปถึงปลายแหลมมลายู ประกอบกับรัฐบาลอังกฤษได้มีโครงการสนับสนุนให้บริษัทอังกฤษขอสัมปทานการสร้างทางรถไฟสายใต้จากรัฐบาลไทยด้วย ทำให้รัฐบาลไทยเกรงว่า ถ้ายอมเช่นนั้นแล้ว อังกฤษอาจถือโอกาสผนวกเอาภาคใต้ของไทยเข้าไปเป็นอาณานิคม ประกอบกับพระยาศรีสหเทพ (เส็ง วิริยะศิริ) ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยและนายเวสเตอร์การ์ด (Westengard) ผู้ช่วยของนายเอดเวิร์ด สโตรเบล (Edward Henry Strobel) ที่ปรึกษาทั่วไปของรัฐบาลไทย ซึ่งกลับจากการตรวจราชการมณฑลภูเก็ต มณฑลไทรบุรี และมณฑลนครศรีธรรมราช ได้เสนอรายงานการตรวจราชการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปรียบเทียบการทำนุบำรุงบ้านเมือง และการคมนาคมของหัวเมืองขึ้นในแหลมมลายูของอังกฤษกับหัวเมืองมลายูภายใต้การปกครองของไทยว่า การบริหารการปกครองและการสาธารณูปโภคต่าง ๆ โดยเฉพาะการคมนาคมทางบก เช่น ถนนและทางรถไฟของฝ่ายอังกฤษเจริญก้าวหน้ากว่าของไทยมาก ทำให้รัฐบาลเก็บภาษีได้มาก รัฐบาลสหพันธรัฐมลายูได้นำรายได้จากการทำเหมืองแร่มาบำรุงบ้านเมือง

ส่วนทางฝ่ายไทยโดยเฉพาะมณฑลภูเก็ตนั้นทำรายได้ให้แก่ประเทศถึงปีละประมาณ 4,000,000 บาท แต่รัฐบาลไทยกลับนำรายได้ส่วนใหญ่ไปเมืองหลวง นอกจากนี้รายงานดังกล่าวยังแจ้งว่า รัฐบาลสหพันธรัฐลาซาให้ความ สนใจสูงมาก นับว่านี่คือ สัญญาณอันตรายต่ออนาคตของหัวเมืองมลายู ส่วนของไทย นายเวสเคนการ์ดได้เสนอว่า รัฐบาลควรนำรายได้จากหัวเมืองภาคใต้กลับไปทำนุบำรุง และเปิดบ้านเมืองโดยเร็วก่อนที่จะสายเกินไป และเขาเห็นว่า การพัฒนาดินแดนดังกล่าวไม่มีเครื่องมือใดที่มีประสิทธิภาพ ยิ่งไปกว่าการสร้างทางรถไฟ

“รถไฟสายแหลมมลายู คิดข้างทางประโยชน์กำไรดีเท่ากันยิ่งกว่า
สายเชิงใหม่ทางประโยชน์การปกครอง ถ้าราชการบ้านเมืองทาง
แหลมมลายูคงอยู่อย่างเป็นมาแล้วถึงจะทำรถไฟหรือไม่ทำ ไม่สู้มีประโยชน์ผิดกันนัก
แต่พิเคราะห์ดูเท่าที่จะแลเห็นได้การชักช้าเปิดทางรถไฟสายนี้
เมื่อจะกล่าวถึงทางไปลิดีกแล้วก็แปลว่า จะเปิดบ้านเมืองตอนใต้ให้ข้าลงไป
ถ้าเป็นเช่นนี้หนังสือพิมพ์ตะวันตกก็จะกล่าวยุงต่าง ๆ ลงปลายจะทำให้
พวกตะวันตกมีเสียงเข้ามาแทรกแซงในการเรื่องนี้ ความซื่อตรงของเจ้าเมืองแขกตามหัวเมือง
ปักษ์ใต้นั้นเป็นข้อน่าสงสัยมากอยู่ แต่ถึงกระนั้นเมื่อรัฐบาลทำการติดต่อกับหัวเมืองเหล่านี้
ตลอดเร็วเข้าแลสนิทสนมกันเข้าแล้ว ความมั่นคงจะมีมากขึ้น สังเกตเมืองภูเก็ตแลตามข้าใต้
เมืองนั้นดูทำการสนิทสนมกับเมืองปีนังมากกว่ากรุงเทพฯ แลความคิดทั้งสินค้าคูเหมือนจะ
ดำเนินไปข้างเมืองปีนังเป็นธรรมดาอยู่เอง เพราะมีเรือกลไฟเดินติดต่ออยู่ทุกอาทิตย์
ทางกรุงเทพฯ ห่างทีเดียว ถ้ามีทางรถไฟเดินตลอดไป และทำการติดต่อกันได้ทุก ๆ วัน
ความสนิทสนมแห่งหัวเมืองเหล่านี้จะแข็งแรงขึ้น แม้ว่าจะมีข้อความที่เข้าใจผิดกัน
อย่างไร ก็อาจจะเยียวยาได้โดยรวดเร็ว ทั้งเมืองไทรแลเมืองกลันตันก็เหมือนกัน¹⁷

จากข้อเสนอของนายกิตตินส์ดังกล่าว สรุปให้เห็นถึงเหตุผลที่เขาเสนอให้รัฐบาลไทยรีบ
ดำเนินการสร้างทางรถไฟสายได้ว่า

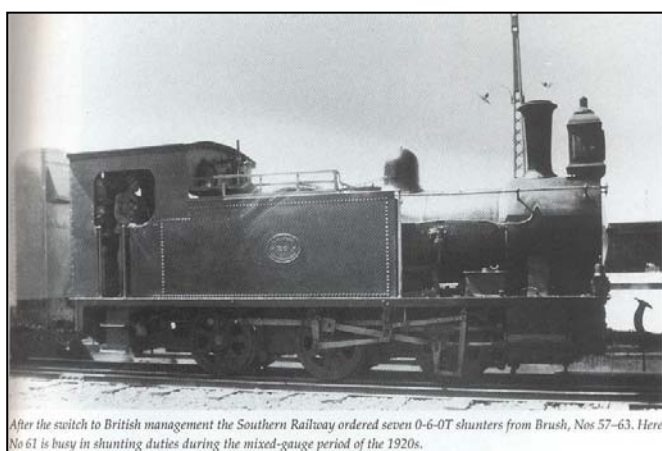
ประการแรก ถ้ารัฐบาลไทยไม่รีบสร้างทางรถไฟสายได้โดยเร็ว อังกฤษอาจถือโอกาสเข้า
แทรกแซงได้ เพราะขณะนั้นรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูได้สำรวจรุกล้ำเข้ามาในพระราชอาณาเขตแล้ว

ประการที่สอง เพื่อเป็นการกระชับการปกครองหัวเมืองภาคใต้ของไทยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น การ
นำหัวเมืองเหล่านี้ให้เข้ามาใกล้ชิดรัฐบาลโดยการคมนาคมได้รวดเร็วเท่าไร ความปลอดภัยก็ยิ่งเพิ่ม
มากขึ้นเท่านั้น เพราะในเวลานั้นหัวเมืองภาคใต้ตอนล่างมีความใกล้ชิดปีนังมากกว่ากรุงเทพฯ

ประการที่สาม การดำรงชีวิตของประชาชนมีความคล้อยคลึงกับทางมลายูมากกว่าทางฝ่ายไทย ฉะนั้นการปรับปรุงการคมนาคมในภาคใต้อย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะการสร้างทางรถไฟเพื่อป้องกันการถือโอกาสแทรกแซงหัวเมืองมลายูของไทย และเพื่อลดความแตกต่างรวมทั้งกระชับการปกครองหัวเมืองภาคใต้ของไทย

ประการที่สี่ เพื่อเป็นการตัดรำคาญจากนักล่าสัมปทานขอสร้างทางรถไฟ รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้ลงสู่แหลมมลายูด้วยตนเอง โดยเริ่มต้นตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.2452¹⁸

ภาพที่ 19 หัวรถจักรรถไฟสายใต้
seven 0-6-0T ปี พ.ศ. 2463 -
2473

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้ให้อังกฤษเข้ามาดูแลการสร้างทางรถไฟสายใต้ จากเพชรบุรี ลงมายังแหลมมลายูทั้งหมด เนื่องจากอังกฤษและเยอรมันเกิดความขัดแย้งกัน รัฐบาลได้กู้เงินจากรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูของอังกฤษเพื่อนำมาใช้ในการสร้างทางรถไฟสายใต้ ด้วยการเจรจาแลกเปลี่ยนกับการที่ไทยต้องยอมยกสิทธิการปกครองและการบังคับบัญชาเหนือดินแดนไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู ปะลิส และเกาะใกล้เคียงให้แก่อังกฤษ ส่วนอังกฤษยินยอมให้คนในบังคับอังกฤษขึ้นศาลต่างประเทศ และคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนหลังวันที่ลงนามในสัญญาดังกล่าว ต้องขึ้นศาลไทยแต่กงสุลอังกฤษยังมีสิทธิเรียกเอาคดีมาพิจารณาได้ จนกว่าไทยจะประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวตามหลักสากลแล้วเป็นเวลา 5 ปี โดยอังกฤษยอมยกเลิกอนุสัญญาฉบับ¹⁹ ที่ทำไว้กับไทย ในปี พ.ศ.2440 และรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูของอังกฤษก็ยินยอมให้ รัฐบาลไทยกู้เงินในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2451²⁰

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแต่งตั้งให้นายเฮนรี กิตตินส์ ชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นเลขานุการและที่ปรึกษาของกระทรวงโยธาธิการเป็นผู้จัดการสร้างทางรถไฟสายใต้และพยายาม

ทำงานจนโครงการนี้บรรลุผลให้ดำรงตำแหน่งวิศวกรผู้บังคับการทางรถไฟสายใต้ คือ มีอำนาจหน้าที่ควบคุมการก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ทั้งหมด ซึ่งกำหนดระยะเวลาไว้ 7 ปี โดยมีรายละเอียดดังนี้²¹

ขั้นตอนการสำรวจเส้นทางรถไฟ กำหนดให้เสร็จในเวลา 3 ปี มีดังนี้

ปีที่ 1 ในขั้นแรกให้ส่งเจ้าพนักงานไปสำรวจทาง 2 พวก พวกหนึ่งให้สำรวจทางตั้งแต่เมืองเพชรบุรีลงไปทางใต้ อีกพวกหนึ่งให้สำรวจตั้งแต่เมืองตรังมาเมืองพัทลุง กลางปีที่ 1 ให้ส่งพนักงานสำรวจอีก 2 พวก ให้สำรวจทางระหว่างเมืองนครศรีธรรมราช กับเมืองพัทลุง และระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองระแงะ และปลายปีที่ 1 ให้ส่งพนักงานสำรวจเส้นทางอีกพวกหนึ่งไปสำรวจเส้นทางช่องเขาทองระหว่างเมืองไชยา(บ้านดอน) กับเมืองนครศรีธรรมราช โดยระยะทางที่สำรวจได้ในปีที่ 1 ตั้งแต่เพชรบุรีลงไปทางใต้สำรวจได้ประมาณ 140 กิโลเมตร ตั้งแต่เมืองนครศรีธรรมราชถึงเมืองพัทลุง 90 กิโลเมตร ตั้งแต่เมืองพัทลุงถึงเมืองสงขลา 100 กิโลเมตร ตั้งแต่เมืองตรังมาเมืองพัทลุง 90 กิโลเมตร ตั้งแต่เมืองพัทลุงถึงเมืองสงขลา 100 กิโลเมตร ตั้งแต่เมืองตรังมาเมืองพัทลุงสำรวจถึงเพียงแค่ตำบลทับเที่ยงประมาณ 30 กิโลเมตร ส่วนทางตั้งแต่เมืองสงขลาไประแงะสำรวจได้เพียง 30 กิโลเมตร

ปีที่ 2 สำรวจทางจากเพชรบุรีไปชุมพรตอนหนึ่ง จากเมืองตรังไปพัทลุงอีกตอนหนึ่ง จากสงขลาไประแงะอีกตอนหนึ่ง เมื่อทางเหล่านี้เสร็จแล้วก็สำรวจทางจากนครศรีธรรมราชไปไชยา (บ้านดอน) และสำรวจทางต่อไปยังเมืองชุมพร

ปีที่ 3 สำรวจทางส่วนที่ค้างไว้ให้แล้วเสร็จทั้งหมด

ตารางที่ 5 แสดงพัฒนาการของการสร้างทาง ระยะเวลาก่อสร้าง ระยะทาง ในการเปิดสถานีรถไฟสาย
ได้แต่ละตอน

ลำดับ ที่	เปิดเดินรถจาก	ระยะ ทาง (กม.)	ปีที่ดำเนินการ (พ.ศ.)	วันที่เปิด เดินรถไฟ	จำนวน ปี	หมายเหตุ
1	กรุงเทพฯ – เพชรบุรี		สร้าง พ.ศ. 2443 เริ่มใช้ 31 มี.ค. 2445	1 เม.ย. 2546	3	งบ 7,880,000 บาท การสร้าง หยุดชะงักเพราะ 1. รัฐไม่แน่ใจว่าสร้างทาง เชื่อมต่อหัวเมืองลงไป หรือสร้างเชื่อมเมือง ภาคใต้ก่อน 2. กำลังสร้างรถไฟสาย เหนือหากทำสายใต้ต้อง กู้หรือให้สัมปทาน ต่างประเทศ 3. การขยายตัวสัมปทาน แร่ การค้าส่ง ปี 2448 มีผู้เสนอสร้างทาง กรุงเทพฯ - ปีนัง
2	เพชรบุรี – บ้าน ชะอำ	42	2452	9 มิ.ย.2454	3	
3	บ้านชะอำ- หัวหิน			25 พ.ย. 2454		
4	หัวหิน – วิกังพัง			1 ม.ค.2456		
5	วิกังพัง – ประจวบคีรีขันธ์			1 มิ.ย.2457		
6	ประจวบคีรีขันธ์ – บ้านกรูด			1 มิ.ย.2457		
7	บ้านกรูด – บาง สะพานใหญ่			1 ธ.ค.2458		
8	บางสะพานใหญ่ – ชุมพร			1 ต.ค.2459		
9	ทุ่งสง – บ้านนา			14 ก.พ. 2458		

สุลิมา นฤมล วงศ์สุภาพ พัฒนาการเมืองหาดใหญ่ : สภาพชุมชน เขตแดน และการสร้างความหมายเมือง

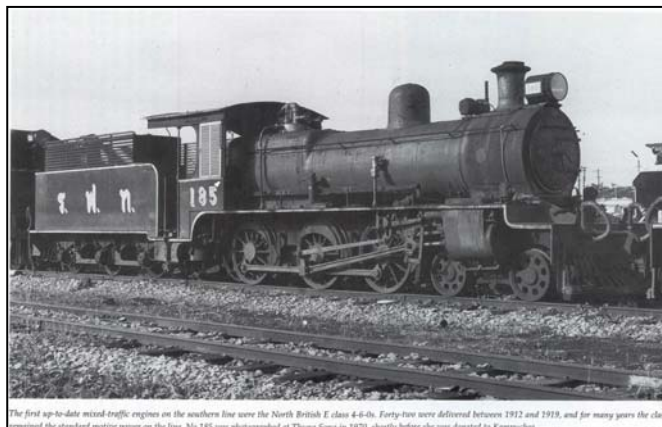
10	ทุ่งสง – ถ้ำร้อน พิบูลย์ - พัทลุง			1 ต.ค.2457		
11	พัทลุง – อุตะเขา			1 ม.ค.2456		พ.ศ. 2458 สถานีชุมทางอุตะเขตรมรถไฟได้ขอซื้อที่ดินบริเวณที่ตั้งสถานีรถไฟหาดใหญ่ปัจจุบันห่างจากสถานีชุมทางอุตะเขาทางใต้ 3 กม. และ พ.ศ. 2460 ได้ย้ายสถานีจากอุตะเขามาอยู่ที่หาดใหญ่ เนื่องจากสถานีอุตะเขาอยู่ในที่ลุ่มน้ำท่วมประจำไม่เหมาะแก่การตั้งสถานี
12	หาดใหญ่ – คลองทราย			1 เม.ย.2460		
13	คลองทราย – บาลอ			1 พ.ย.2463		
14	บาลอ – ดันหยงมัส			1 มี.ค.2463		
15	ดันหยงมัส – สุโงโกลก			17 ก.ย. 2464		
16	ชุมทางหาดใหญ่ – ปาดังเบซาร์			1 ก.ค. 2461		

ที่มา : จากการศึกษาสำรวจและ ปรับปรุงจาก หนังสือที่ระลึกในวันคล้ายวันสถาปนากิจการรถไฟครบรอบ 72 ปี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การรถไฟแห่งประเทศไทย 2507), หน้า 179 – 180., กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภ.สบ. 24/4 กล่อง 1 งานฉลองรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามครบสามรอบ พ.ศ. 2439 – 2475 (พระนคร : โรงพิมพ์กรมรถไฟหลวง, 2475), หน้า 26-35. เกื้อกูล ยืนยงอนันต์ (2520 : 120) และ มลิวรรณ (2543 : 70)

ส่วนขั้นตอนการสร้างทางรถไฟกำหนดไว้ 10 ปี โดยแบ่งขั้นตอนคร่าว ๆ ไว้สามช่วงคือ

ภาพที่ 20 หัวรถจักร ร.ฟ.ท. พ.ศ. 2455

– 2462 ครั้งแรกที่มีการเพิ่มเครื่องยนต์
ที่มีประสิทธิภาพในการคมนาคม
สำหรับรถไฟสายใต้ คือ North British
E class 4 – 6 0s

The first up-to-date mixed-traffic engines on the southern line were the North British E class 4-6-0s. Forty-two were delivered between 1912 and 1913, and for many years the class remained the standard motive power on the line. No. 185 was photographed at Thung Song in 1970, shortly before she was donated to Kamphaeng.

ช่วงที่ 1 จะลงมือทำทางตั้งแต่เมืองเพชรบุรีไปชุมพร จากตรังมาพัทลุง จากสงขลาไปพัทลุง โดยเริ่มต้นพร้อม ๆ กันและประมาณว่าทางจากเพชรบุรีไปชุมพรระยะยาว 285 กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง 4 ปี ทางจากเมืองตรังมาพัทลุงระยะยาว 100 กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง 4 ปี ทางจากสงขลาไปพัทลุงระยะยาว 100 กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง 3 ปี ต่อจากนั้นจึงสร้างทางตามระยะระหว่างกลางเพื่อเชื่อมเส้นทางเหล่านั้นเข้าไว้ด้วยกัน

ช่วงที่ 2 จะลงมือสร้างทางตอนเมืองพัทลุงมาเมืองนครศรีธรรมราชระยะยาว 91 กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง 3 ปี และจากสงขลาไปประจวบระยะทาง 180 กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง 4 ปี

ช่วงที่ 3 จะสร้างทางตอนเมืองนครศรีธรรมราชมาไชยา (บ้านดอน) ระยะยาว 145 กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง 5 ปี และจากไชยา (บ้านดอน) มาเมืองชุมพรระยะยาว 174 กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง 5 ปี²²

จากการศึกษา²³ (ดูรายละเอียดจาก ตาราง ที่ 5 และ 6 แสดงกำหนดการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้จากเพชรบุรี ถึงระแงะ) พบว่า ระยะเวลาการสร้างทางรถไฟตั้งแต่ช่วง เส้นทางรถไฟสายใต้เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จได้เปิดเดินรถเป็นตอน ๆ คือ วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2454 ได้เปิดการเดินรถจากสถานีเพชรบุรีถึงบ้านชะอำ

วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2454 เปิดการเดินรถจากสถานีบ้านชะอำถึงหัวหิน

วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2456 เปิดการเดินรถจากสถานีหัวหินถึงวังคัง

วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2457 เปิดการเดินรถจากสถานีวังคังถึงประจวบคีรีขันธ์

วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2458 เปิดการเดินรถจากสถานีประจวบคีรีขันธ์ถึงบ้านกรูด

วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2458 เปิดการเดินรถจากสถานีบ้านกรดถึงบางสะพานใหญ่
 วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2459 เปิดการเดินรถจากสถานีบางสะพานใหญ่ถึงชุมพร
 วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2459 เปิดการเดินรถจากสถานีบ้านนาถึงชุมพร
 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2458 เปิดการเดินรถจากสถานีทุ่งสงถึงบ้านนา
 วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2457 เปิดการเดินรถจากสถานีทุ่งสงผ่านถ้ำที่ร้อนปิบลูถึงพัทลุง
 วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2456 เปิดการเดินรถจากสถานีพัทลุงถึงอุตะเถา²⁴

ลำดับเหตุการณ์ และเรื่องราวสำคัญของการสร้างทางรถไฟสายใต้ จากเอกสารทางราชการในยุคราชกาลที่ 6

จากลำดับเหตุการณ์ และเรื่องราวสำคัญของการสร้างทางรถไฟสายใต้ ซึ่งศึกษาจากเอกสาร
 ราชการและข้อมูลจากตาราง 6 แสดงกำหนดการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้จากเพชรบุรี ถึงระแงง
 แสดงให้เห็นว่าช่วงการตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้และการก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ในช่วงแรกอยู่
 ในช่วงรัชกาลที่ 5 และได้พัฒนาดำเนินการต่อในช่วงรัชกาลที่ 6 มีรายละเอียดที่บันทึกไว้ดังนี้

4 กันยายน 2457 บริบทตอนนั้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธุ์กราบ
 ทูลมหาเสวกเอกพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขานุการมีใจความว่า การเกิดมหา
 สงครามยุโรป (สงครามโลกครั้งที่ 1) ทำให้เกรงว่า เครื่องล้อเลื่อนและเครื่องเหล็กสะพานที่สั่งให้ทำอยู่
 แล้วในประเทศเยอรมันนั้น คงจะไม่ทำแล้วหรือส่งเข้ามาไม่ทันตามกำหนดที่ต้องการ เพราะได้ทราบว่า
 ห้างร้านในประเทศเยอรมันต้องหยุดงานเป็นส่วนใหญ่ ส่วนรถจักรกับสะพานและรถบรรทุกของที่กรม
 รถไฟต้องเรียกประมูลเพิ่มเติมมีดังนี้

รถจักร 5 คัน ประมาณราคา 209,989 บาท

รถบรรทุกของ 50 คัน ประมาณราคา 141,570 บาท

เครื่องเหล็กสะพาน 28 สะพานประมาณราคา 277,147 บาท

แต่ถ้าเรียกประมูลเหมือนเช่นเคย ก็คงเป็นการติดขัดไม่สะดวก จึงขออนุญาตสั่งตรงไปยังห้าง
 ในประเทศอังกฤษ เพราะไม่ต้องหยุดการงานและมีเรือจะบรรทุกเข้ามาได้ ซึ่งกรมรถไฟหลวงสายใต้
 ได้มีโทรเลขสอบถามไปยังห้างที่เคยรับทำในประเทศอังกฤษแล้ว ห้างนั้นตอบว่า รถจักร 5 คันต้องขอ

คิดราคาเพิ่มขึ้นไปจากราคาที่เคยรับประมูลส่งมาในครั้งหลังที่สุดอีกคันละ 50 ปอนด์ หรือประมาณ 650 บาท รถบรรทุกของ 50 คัน ขอเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 1 เครื่องเหล็กสะพานขอเพิ่มขึ้นอีกคันละ 1 ปอนด์ เพราะเครื่องเหล็กในยุโรปเวลานี้ขึ้นราคา และคงทวีสูงขึ้นทุกทีเห็นจะต้องเพิ่มเงินเป็นค่าประกัน อันตรายในการที่จะส่งของบรรทุกเรือส่งเข้ามาในระหว่างเวลาที่มีสงครามอีกร้อยละ 4 ด้วย ทางกรมรถไฟหลวงสายใต้จึงขออนุญาตที่จะตกลงกับห้างต่อไปตามนี้ เพราะถ้ารอช้าไปราคาเครื่องเหล็กต่าง ๆ คงจะสูงขึ้นอีก และถ้าเครื่องรถไฟที่ได้สั่งทำในประเทศเยอรมนีเข้ามาไม่ถึงทันกำหนดจะได้นำเครื่องรถไฟที่สั่งใหม่นี้ใช้แทนในบางตอน จะได้ไม่เสียเวลาในการก่อสร้างไปโดยไม่จำเป็น

เจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์เห็นว่า แม้การทำตามที่กรมรถไฟได้ชี้แจงมานี้ทำให้ต้องเสียเงินเพิ่มขึ้นในราคาของและค่าประกันอันตรายทางทะเลในระหว่างเวลาทำศึกสงครามกันอยู่ ก็ยังดีกว่าปล่อยให้ติดขัดเสียเวลาเพราะ เครื่องรถไฟขาดมือลง เจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์ จึงอนุญาตให้กรมรถไฟหลวงสายใต้ตกลงไปกับห้างตามนี้แล้ว และขอให้มหาเสวกเอก พระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงปราจิณกิติบดี ผู้เป็นราชเลขาณูการนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัวด้วย

13 พฤษภาคม ร.ศ.130 เขียนที่กระทรวงโยธาธิการ โดยกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีใจความถึงการสร้างทางรถไฟหลวงสายใต้ ตั้งแต่เพชรบุรีไปตำบลชะอำ เป็นระยะทางยาว 37 กิโลเมตรนั้น ได้ทอดหมอนวางรางเหล็กสำเร็จแล้ว สามารถเดินรถรับส่งคนโดยสารแลสินค้าได้ แต่เครื่องล้อเลื่อนสำหรับคนโดยสารและบรรทุกสินค้าของแผนกกongรถไฟสายใต้ยังไม่พร้อม จึงเสนอว่า ทางต่อเนื่องกับทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เพชรบุรี ถ้าใช้เครื่องล้อเลื่อนของรถไฟสายเพชรบุรีเดินให้ตลอด ก็จะได้ผลประโยชน์แผ่นดินจากทางที่สร้างขึ้น ไม่สมควรรอการเดินรถไฟเงินเครื่องล้อเลื่อนแผนกรถไฟสายใต้เข้ามาถึง จะทำให้ขาดประโยชน์เงินแผ่นดินไปช้านาน

กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์จึงได้ให้มิสเตอร์ไวเลอร์เจ้ากรมรถไฟ ผู้บังคับการเดินรถไฟสายเพชรบุรี กับมิสเตอร์กิตตินส์ นายช่างผู้บังคับการสร้างทางรถไฟหลวงสายใต้หารือกันในการที่จะจัดรถสายเพชรบุรีเดินในทางสายใต้นั้นตกลงกันว่า จะจัดรถจักรและรถพ่วงของกองสายเพชรบุรีลงไปเดินในทางกองสายใต้นำคนโดยสารและสินค้ามาเชื่อมกับทางสายเพชรบุรีได้ ตั้งแต่ 1 มิถุนายน เป็นต้นไป ส่วนผลประโยชน์ที่จะได้แต่การเดินรถตอนนี้ จะทำบัญชีแยกเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก เมื่อหักเงินค่าจ้างพนักงานและค่าใช้สอยในการเดินรถแล้ว ผลประโยชน์กำไรจะเป็นของทางรถไฟสายใต้ ทางสายเพชรบุรีก็ได้ประโยชน์จากการที่ได้คนโดยสารและสินค้ามาเพิ่มขึ้น

กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ได้ทูลขอความนี้กับกรมหลวงเทวะวงษ์ฯ และได้ปรึกษากับมิสเตอร์เวสเดนการ์ดในข้อความที่เกี่ยวข้องกับหนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษก็เห็นว่าไม่ขัดขวาง เพราะได้แยกบัญชีเงินเป็นต่างแผนกกันแบ่งผลประโยชน์ในทางที่ถูกต้องแล้ว จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตสั่งให้กรมรถไฟเดินรถในทางแผนกสายใต้ รับส่งคนโดยสารและสินค้าเก็บผลประโยชน์ที่ควรจะได้ไปพลางก่อน ตั้งแต่ 1 มิถุนายน เป็นต้นไป

4 ธันวาคม พ.ศ.2456 เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ถึงมหาเสวกเอกพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปาจิณกิติบดี ราชเลขานุการ มีใจความอ้างถึงหนังสือของเจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ ขอพระราชทานพระบรมอนุญาตเดินรถรับส่งคนโดยสารและสินค้าในทางรถไฟสายใต้ที่สร้างเสร็จแล้วเป็นตอน ๆ ไป เพื่อเริ่มเก็บผลประโยชน์ที่ควรจะได้ตั้งแต่ 1 มกราคม นี้ก็ใกล้ถึงกำหนดแล้ว แต่พระเจ้าอยู่หัวยังมิได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ จึงเรียนถามมาเพื่อทางกระทรวงคมนาคมได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เดินรถตามกำหนดนั้นด้วย

29 ตุลาคม พ.ศ. 2456 ที่กระทรวงคมนาคม เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ถึงกรมหลวงปาจิณกิติบดี ราชเลขานุการ อ้างถึงรายงานของกรมรถไฟสายใต้ว่า การสร้างทางรถไฟตั้งแต่หัวหินไปถึงตำบลวังพงแขวงเมืองปราณเป็นระยะทางยาว 20 กม.ตอนหนึ่งกับทางสายแยกตั้งแต่เมืองตรังถึงทุ่งสงเป็นระยะทางยาว 94 กม. ตอนหนึ่ง และตั้งแต่เมืองสงขลาถึงพัทลุงเป็นระยะทางยาว 107 กม.อีกตอนหนึ่งนั้น กรมรถไฟได้ทอดหมอนวางรางเป็นอันแล้วสำเร็จเรียบร้อยพอที่จะเดินรถได้สะดวกใน วันที่ 1 มกราคม เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ เห็นว่า สมควรที่จะเดินรถรับส่งคนโดยสารและสินค้าในตอนต่าง ๆ เพื่อเริ่มเก็บผลประโยชน์ได้บ้างตามเวลาที่ควรเก็บได้ และเพื่อให้การไปมาค้าขายในตำบลเหล่านั้นสะดวกและเจริญยิ่งขึ้นถ้ามีโอกาสอันสมควร ขอให้กรมหลวงปาจิณกิติบดีในฐานะราชเลขานุการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาเพื่ออนุญาตเดินรถรับส่งคนโดยสาร และสินค้าในตอนต่างๆ ในวันเฉลิม พระชนมพรรษาปีนี้ เป็นต้นไป

2 กันยายน พ.ศ. 2458 ที่กระทรวงคมนาคม เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ ถึงกรมหลวงปาจิณกิติบดี ราชเลขานุการมีใจความว่า เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ได้รับรายงานจากกรมรถไฟหลวงสายใต้ว่า การสร้างทางรถไฟสายใต้ตอนตั้งแต่เกาะหลักลงไปถึงบ้านกรูดแขวงอำเภอกำเนิดเมืองประจวบคีรีขันธ์เป็นระยะทางยาว 58 กม. ตอนหนึ่ง กรมรถไฟได้ทำการก่อสร้างทางสำเร็จเรียบร้อยพอที่จะให้รถเดินได้สะดวกในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2458

อนึ่ง จากสถานีทุ่งสงแขวงเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาถึงเมืองสุราษฎร์ธานี และต่อมาถึงบ้านหนองทวายแขวงอำเภอชุมเรียงเมืองไชยา เป็นระยะทางยาว 179 กิโลเมตรอีกตอนหนึ่งนั้น การก่อสร้างจะได้ทำสำเร็จพอที่จะให้รถเดินได้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2458

ซึ่งเจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ เห็นว่า สมควรจะขยายการเดินรถรับส่งสินค้าและคนโดยสารต่อไปและให้เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ กราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัวเพื่อได้รับพระบรมราชานุญาตเดินรถรับส่งคนโดยสารและสินค้าตั้งแต่เกาะหลักถึงบ้านกรูด ตั้งแต่ 1 ธันวาคม และตั้งแต่ทุ่งสงถึงเมืองสุราษฎร์ธานีและบ้านหนองทวาย ตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ. 2458 เป็นต้นไป

7 กันยายน พ.ศ. 2458 มีหนังสือจากกรมราชเลขาอนุญาตให้มีการเดินรถรับส่งคนโดยสารและสินค้าในตอนใต้ ตั้งแต่เกาะหลักถึงบ้านกรูด แขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์ในวันที่ 1 ธันวาคม และจากทุ่งสงถึงสุราษฎร์ธานี และบ้านหนองทวายในวันที่ 1 มกราคมนั้น ทรงทราบแล้วและอนุญาต

ตารางที่ 6 แสดงกำหนดการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้จากเพชรบุรี ถึงระแงะ

ลำดับ ที่	เส้นทางระหว่าง	ระยะ ทาง (กม.)	ปีที่ ดำเนินการ (พ.ศ.)	ปีที่ เสร็จ (พ.ศ.)	จำนวนปี	หมายเหตุ
1	เพชรบุรี – บ้านชะอำ บ้านชะอำ – หัวหิน หัวหิน – วังก้ง วังก้ง – ประจวบคีรีขันธ์ ประจวบคีรีขันธ์ – บ้าน กรูด บ้านกรูด – บางสะพาน ใหญ่ บางสะพานใหญ่ – ชุมพร	42	2452	2454 2454 2456 2457 2458 2458 2459	3	
2	สงขลา – พัทลุง ทุ่งสง – ตรัง บ้านดอน (ไชยา) – ตรัง บ้านดอน (ไชยา) – พัทลุง	100	2452	2455	4	ย่นระยะทางให้สั้น โดยตัดเส้นทางตรัง – พัทลุงออก มีจุด แยกเส้นทางสายตรัง และพัทลุงที่ทุ่งสง
3	ชุมพร – นครศรีธรรมราช	319	2453	หลัง 2458	6	
4	พัทลุง – นครศรีธรรมราช	91	2454	2456	3	
5	บ้านชะอำ – ชุมพร	243	2455	2458	4	
	ทุ่งสง – บ้านนา			2458		
	ทุ่งสง – อาร่อนพิบูลย์- พัทลุง			2457		
6	สงขลา – ระแงะ หาดใหญ่ – คลองทราย	180	2459	2461 2460	3	

	คลองทราย – บาลอ			2463		
	บาลอ – ดันหยงมัส			2463		
	ตันหยงมัส – สุโหลงโลก			2464		
7	ชุมทางอุตะเถา – เทพา	72				* เพื่อเชื่อมกับทางรถไฟฝั่งตะวันออกของสหพันธรัฐมลายูที่มาจากเมืองกลันตัน โดยมีสถานีสุโหลงโลกเป็นสถานีร่วมชายแดนอยู่ในเขตไทย
	เทพา – ยะลา	40				
	* ยะลา – สุโหลงโลก	104		2464		
	**อุตะเถา – ปาดังเบซาร์	45		2459		

ที่มา : จากการศึกษาสำรวจและปรับปรุงจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ยธ.5.5/24 เอกสารราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5 กระทรวงโยธาธิการ “เรื่องจะต่อทางรถไฟจากสายเพชรบุรีไปแหลมมลายู (28 ก.พ. 124 – 21 ก.ค. 128)” และมลิวรรณ (2543 : 68)

สำหรับสถานีชุมทางอุตะเถานี้ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ. 2458 กรมรถไฟได้ขอซื้อที่ดินบริเวณที่ตั้งสถานีรถไฟหาดใหญ่ปัจจุบันซึ่งอยู่ห่างจากสถานีชุมทางอุตะเถามาทางใต้ 3 กิโลเมตรและในปี พ.ศ. 2460 ได้ย้ายสถานีจากอุตะเถามาอยู่หาดใหญ่ เนื่องจากสถานที่บริเวณสถานีอุตะเถาเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมเป็นประจำทำให้ไม่เหมาะแก่การตั้งสถานี ดังจะเห็นได้จากรายงาน เรื่องที่ 2 ม ร 6 คค5.2/12 เรื่องกรมขุนกำแพงเพชร รัชเดศตรวจทางรถไฟสายใต้ ตลอดจนถึงสายของอังกฤษในแหลมมลายู (23 ส.ค.2460-12 ต.ค.2468) กรมขุนกำแพงเพชร มีความเห็นที่แตกต่างจากนายช่างผู้บังคับการ คือนายกิตตินันท์ซึ่งเวลานั้นเป็นนายช่างผู้บังคับการอยากให้ใช้สถานีอุตะเถาตามเดิม กรมขุนกำแพงเพชร เห็นว่า ชุมทางหาดใหญ่ ต่อไปจะเป็นชุมทางที่สำคัญมาก เพราะเป็นทางแยกไปปาดังเบซาร์ และปัตตานี เป็นที่อยู่บน

ดอน ไม่ต้องถมดิน ซึ่งท่านเห็นว่า ต่อไปในภายภาคหน้าสถานีอุ้ต๊ะเกาะจะโหมลง เพราะเป็นสถานีตั้งอยู่ในที่ซึ่งต้องถมดินสูงราว 3 ถึง 4 เมตร จะขยายตัวออกไปไม่ได้เด็ดขาด ท่านเห็นว่า ถ้าได้ที่ชุมทางหาดใหญ่จะสะดวกมากขึ้นและคงจะตั้งสถานีรถจักรอยู่ที่นั่น และต่อจากนั้นมีการย้ายทางซึ่งแยกไปสงขลามารเข้าสถานีหาดใหญ่ตามที่นายช่างได้กำหนดไว้ ในภายหลังน้ำท่วม

ต่อมาในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2460 ได้ทำการเปิดทางเดินรถจากสถานีชุมทางหาดใหญ่ถึงคลองทราย วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2463 เปิดการเดินรถจากสถานีคลองทรายถึงบало วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2463 เปิดการเดินรถจากสถานีบалоถึงตันหยงมัส

วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2464 เปิดการเดินรถจากสถานีตันหยงมัสถึงสุไหงโกลก²⁵ ซึ่งเป็นอันสิ้นสุดการเปิดเดินรถไฟสายใต้ช่วงเส้นทางสายหลักโดยมีปลายทางต่อเชื่อมกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายูที่มาจากกลันตัน โดยมีสถานีสุไหงโก-ลกเป็นสถานีร่วมอยู่ในเขตประเทศไทย ส่วนเส้นทางสายแยกจากสถานีชุมทางหาดใหญ่ไปสู่ชายแดนเมืองไทรบุรี(เคดาห์) นั้นได้เปิดการเดินรถในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2461 เส้นทางรถไฟสายใต้เมื่อสร้างเสร็จและเปิดเดินรถเป็นตอน ๆ จนถึงหาดใหญ่ในปี พ.ศ. 2458 ทำให้เกิดการขยายตัวทางการค้าและการอพยพของคนต่างถิ่น ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

4.2 แนวคิดเรื่องเทคโนโลยีการคมนาคม กับการกลายเป็นเมือง (Technological determinism and city)

ในยุคของแนวคิดเรื่องการพัฒนาเมืองให้ทันสมัย โดยเฉพาะมีการนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีจากตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศโลกที่สาม และพัฒนาเมืองตามแบบแปลน ของประเทศที่พัฒนาแล้ว นั้น ได้มีแนวคิดเรื่องการใช้เทคโนโลยีการคมนาคม กับการกลายเป็นเมือง (Technological determinism and city) เกิดขึ้นเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ร่วมที่ดูมีแบบแผนคล้ายคลึงกันในแต่ละประเทศโลกที่สามซึ่งรับเทคโนโลยีการคมนาคมขนส่ง โดยเฉพาะ เทคโนโลยีรถไฟเข้ามาพัฒนาประเทศให้ทันสมัย หรือแม้กระทั่งรถไฟถูกใช้เป็นเครื่องทำให้เกิดความมั่นคงภายในประเทศ หรือเกี่ยวข้องกับสงคราม ในประเทศไทยเช่นกัน มีงานศึกษาเรื่องบทบาทของทางรถไฟอยู่หลายชิ้น เช่น งานของปลายอ้อ ชนานนท์ ซึ่งศึกษา บทบาทของรถไฟในการสร้างความเติบโตแก่ทุนในภาคเหนือ งานของมลิวรรณ รักษ์วงศ์ (2543) ศึกษาพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่จากการมาถึงของทางรถไฟ

งานวิจัยชิ้นนี้จึงพยายามคิดต่อจากงานที่มีอยู่ และมองเข้าไปในรายละเอียดเพื่อเชื่อมต่อให้เห็นทั้งภาพของ คน และภาพเชิงโครงสร้างที่ลึกลงอยู่ ต่างมีบทบาทต่อการสร้างเมือง และในที่สุดรถไฟเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งของกระบวนการกลายเป็นเมืองในที่สุด โดยพยายามที่จะหาคำตอบว่า การมาถึงของทางรถไฟส่งผลกระทบต่อการเกิดขึ้นของชุมชนขนาดใหญ่และการกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าของภาคใต้ในปัจจุบันได้อย่างไร

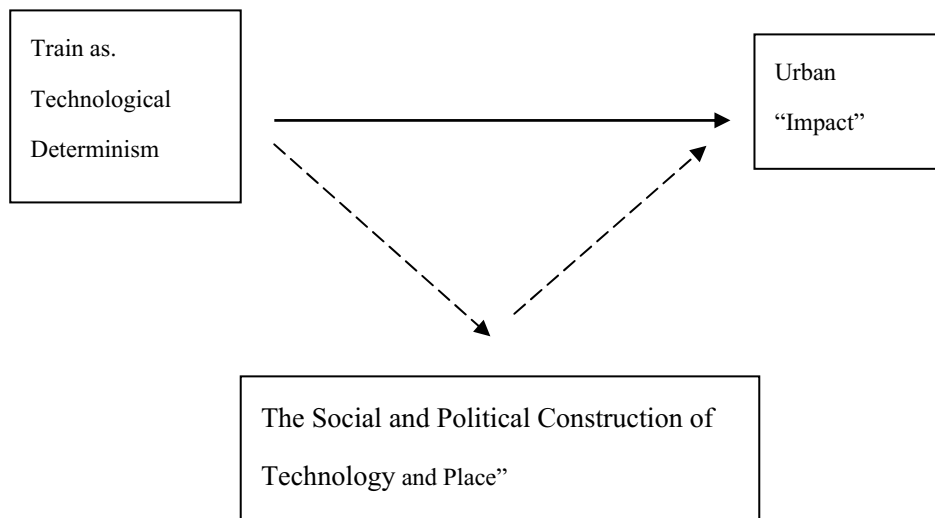
การมอง “เมืองขนาดใหญ่” จากปัจจุบัน ย้อนกลับไปในอดีตจากร่องรอยของชุมชนเดิม และผู้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะการมองว่า เมื่อเงื่อนไขของการคมนาคมโดยทางรถไฟซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่ที่รัฐบาลกลาง นับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา กำหนดให้ “รถไฟ” เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการสร้างความมั่นคง และความเจริญให้แก่ราชอาณาจักรทางใต้ อันเนื่องมาจากการรุกราน บีบรัดของจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะทางอังกฤษซึ่งครอบครองหัวเมืองทางใต้ซึ่งเป็นแหล่งทำรายได้สำคัญให้แก่รัฐบาลกลางตลอดมา รัฐบาลกลางพยายามแก้ปัญหาการถูกคุกคามจากภายนอกของอังกฤษ ซึ่งแผ่อิทธิพลผ่านมาทางสายป่าน เข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างที่ติดต่อกับป่านัง โดยเฉพาะสงขลา

การมองว่า “รถไฟ” เป็นปัจจัยทำให้เกิดเมือง เป็นสิ่งจำเป็น และ จะเป็นข้อสรุปที่มีความเป็นไปได้สูงมาก แต่ถ้ามองต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้น เส้นทางรถไฟที่ผ่านชุมชนต่าง ๆ น่าจะพัฒนากลายเป็นเมืองเหมือนหาดใหญ่ทุก ๆ จุดของชุมทางใหญ่ ๆ เช่นกัน ถ้าคำอธิบายนั้นยังไม่เพียงพออะไร เป็นเงื่อนไขที่ทำให้หาดใหญ่มีความเป็นพิเศษแตกต่างจากเมืองอื่น เมืองที่กลายเป็นศูนย์กลางการค้าของภาคใต้ในเวลาอันรวดเร็ว นับตั้งแต่รถไฟมาถึงในปี พ.ศ. 2460 และสร้างตัวตนของหาดใหญ่เป็นเมืองค้าขายที่สินค้าและบริการที่หลากหลาย

แนวคิดในการมองเรื่อง Technological Determinism (ดูแผนภาพที่ 4) มีว่า เมื่อรัฐได้นำเทคโนโลยีการคมนาคมเข้ามาแล้ว (Train as technological determinism) ผลกระทบที่ตามมาคือ เกิดเมืองใหญ่ (Urban “impact”) ทันที โดยเฉพาะ เช่น นครสวรรค์ เชียงใหม่ หาดใหญ่ ขอนแก่น การกลายเป็นเมืองใหญ่ต่างๆ เช่น หาดใหญ่ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจยิ่ง เพราะในเชิงโครงสร้าง การสร้างทางรถไฟมีผลกระทบและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เกิดการแลกเปลี่ยนผลิต สินค้าและบริการต่างๆ อย่างเข้มข้น และหลากหลาย ย่นทั้งระยะทาง และระยะเวลา พอร์รถไฟมาป็น ก็กลายเป็นเมืองใหญ่ในเวลาไม่นาน จะเป็นคำอธิบายที่ซับซ้อนน้อยเกินไป และเป็นมองการพัฒนาของชุมชนแบบสายเดี่ยว

ถ้าดูจากเอกสารของรัฐซึ่งสะท้อนมุมมองจากจุดยืนของชาติในยุครัชกาลที่ 5 เรื่องความมั่นคงแห่งชาติกลับเป็นหลักที่ทำให้ชาติอยู่รอด เรื่องราวที่ปรากฏในหัวข้อ 4.1 มาจากข้อมูลเอกสารราชการเป็นหลักซึ่งให้ภาพที่สำคัญในเชิงของโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการขั้นตอนการทำงานของรัฐบาลได้ดี อย่างไรก็ตามข้อมูลเหล่านั้น มีเรื่องราวของผู้คนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างทางรถไฟและปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่นที่ทางรถไฟผ่านไปถึง ปรากฏน้อยมาก เรื่องราวของเจียกชี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) และคนอื่นจึงไม่ปรากฏมากนัก จนกระทั่งราววัยหรือใหญ่โตแล้วจึงมีปรากฏบ้าง เช่น การแสดงหลักเขตด้านหนึ่งของสุขาภิบาลหาดใหญ่ ในปี พ.ศ. 2471 ณ. หลักแดนที่บ้านเจียกชี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) หรือการเปลี่ยนแซ่ เป็นนามสกุล “จิระนคร” ในปี พ.ศ. 2482 เป็นต้น

ในขณะที่มุมมองของสามัญชนอาจเป็นเรื่องของการดิ้นรนทำมาหากินรับจ้างทำงานสร้างทางรถไฟ เพื่อให้ตัวเองและครอบครัว เพื่อนพ้องต่างมีชีวิตอยู่รอด เราจะเชื่อมโยงภาพสองภาพนี้ด้วยกันได้อย่างไร งานวิจัยชิ้นนี้จะพยายามเสนอการมองการมาถึงของเทคโนโลยี การรถไฟ กับกระบวนการกลายเป็นเมือง โดย มองความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของชุมชนหาดใหญ่ และคนเฉกเช่น เจียกชี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) และคนจีนพลัดถิ่นอื่น ล้อไปกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายและโครงสร้างสังคมของรัฐที่เผชิญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลายชุดที่ทับซ้อนกัน เมื่อเส้นทางคมนาคมใหม่ที่มีประสิทธิภาพ ในสมัยนั้น เช่น รถไฟ ในการสื่อสารข้อมูลได้รวดเร็วและขนถ่ายสินค้าที่มีปริมาณมาก และหนัก ใหญ่ได้ ต้องใช้กำลังแรงงานของคนสูง เช่น แร่ และ ยาง ได้ในปริมาณมาก ๆ และเร็วกว่า ย่อมส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงต่อระบบเศรษฐกิจและตัวตนของเมืองอย่างรวดเร็ว และรุนแรง เข้มข้นกว่า จึงเร่งให้ทุนนิยมเติบโตอย่างรวดเร็ว ในช่วงระยะเวลาไม่นานมาก (ดูแผนภาพที่ 4)

แผนภาพที่ 4 แสดงแนวคิดเทคโนโลยีการคมนาคมกับการกลายเป็นเมือง และการสร้างทางสังคมและการเมืองของพื้นที่และเทคโนโลยี

จากเดิมที่ใช้เส้นทางสายน้ำสำคัญ ๆ ในการเชื่อมต่อบุคคลและชุมชนออกสู่โลกภายนอก เช่น ทางทะเลสาบสงขลา ออกไปสู่อ่าวไทย และคลองอู่ตะเภา รวมทั้งสายน้ำเล็ก ๆ ที่ผู้คนและชุมชนเล็ก ซึ่งไกลจากถิ่นศูนย์กลางความเจริญ ให้เชื่อมต่อโลกเข้าด้วยกัน สายน้ำเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญในอดีต โดยเฉพาะในระหว่างการแลกเปลี่ยนผลผลิตเพื่อให้ชุมชนเติบโตและเข้มแข็ง เมื่อรถไฟมาถึง ชุมทางหาดใหญ่ ก็ออกสู่โลกภายนอก ในทางภูมิศาสตร์(Physical Space) ของเส้นทางรถไฟ จะเป็นแหล่งศูนย์กลางของส่วนปลายแหลมที่กว้างที่สุด ข้ามมือมีสายรถไฟเชื่อมต่อไปยังพังงาและภูเก็ต ซึ่งเป็นเมืองที่เจริญแล้วจากสินแร่ ขวามือของหาดใหญ่จรดปลายฝั่งที่จังหวัดสงขลา

เนื่องจากหนทางการสร้างทางตัดภูเขาและป่าทึบ หุบเขา หนองพรตต่าง ๆ จะเป็นเงื่อนไขให้การก่อสร้างยากยิ่งขึ้น ในการสร้างทางรถไฟไปถึงไทรบุรี เมืองเป้าหมายแท้ที่จริง กาลกลับกลายเป็นเมืองหาดใหญ่เจริญขึ้น รถไฟอาจมีใช้ปัจจัยเดียวที่ทำให้เกิดการกลายเป็นเมืองโดยตัวของมันเอง แต่รถไฟกลับกลายเป็นเครื่องมือ (means) สำคัญซึ่ง นำสินค้าและบริการที่หลากหลายในแต่ละที่ แต่ละแห่ง จากภายในและภายนอกประเทศมาพบกันบนชุมทางแห่งนี้ รถไฟมีนัยแห่งการเป็นตัวเร่งให้การกระจายและแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการรวดเร็วขึ้น เข้มข้นขึ้น และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของเมือง

อย่างไรก็ตาม การมองจากโครงสร้างเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เพราะโครงสร้างของความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่น (ชุมชนในพื้นที่นั้นๆ มากกว่าจะหมายรวมไปถึงนัยยะของ ท้องถิ่นกับ ศูนย์กลางอำนาจรัฐ) และปัจเจกบุคคลในท้องถิ่นต่างเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกตั้งรับ กำหนดทิศทางการต่อรอง เปลี่ยนย้าย หรือนำพาความเจริญให้แก่ชุมชนได้ ชุมชนและ ผู้คนมีมาก่อนทางรถไฟมาแล้ว และมีคนจีนกลุ่มใหญ่ (ช่วงหนึ่ง 30 กิโลเมตร ใช้คนราว 200 คน) เข้ามาเป็นกรรมกรก่อสร้างทาง การมองเช่นนี้ อาจทำให้เข้าใจชีวิตและพลังของชุมชนได้ดีขึ้น ทำให้เราได้เห็น เจียกชี้ (ขุนนิพัทธ์จินนคร) คนจีนสามัญชน ผู้อพยพ ซึ่งชีวิตผกผันมารับจ้างทำทางรถไฟ เรียนรู้ และจัดการแรงงานคนจีน ซึ่งมาร่วมสร้างทางรถไฟจนกลายเป็นหัวหน้าควบคุมการสร้างทาง ชีวิตของปัจเจกวิ่งล่อไปตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคม ต่างกำหนดซึ่งกันและกันในปฏิสัมพันธ์นั้น ๆ การมองเรื่อง agency ที่มีบทบาทขับเคลื่อนภายในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เราเห็นคนอื่นๆ ที่เป็นคนสามัญ ที่ขับเคลื่อนความสัมพันธ์อยู่ในชีวิตประจำวันที่ถูกกลบเกลื่อน

การก่อสร้างชุมชนหรือเมืองจึงมีประเด็นเรื่อง social and political construction of technology and place ควบคู่ไปด้วย อิทธิพลของกลุ่มคนจีนพลัดถิ่น โดยเฉพาะ คนจีนชื่อ เจียกชี้ (ขุนนิพัทธ์จินนคร) และผู้นำชุมชนท้องถิ่นหลายคน ในการพลิกผันประวัติศาสตร์ชุมชนขนาดใหญ่ จากการศึกษาสืบค้นทั้งเอกสาร และการสัมภาษณ์ พบว่า เจียกชี้ (ขุนนิพัทธ์จินนคร) อยู่ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญต่อความเป็นไปของหาดใหญ่ รวมทั้งเป็นผู้เสนอให้ย้ายที่ตั้งของสถานี ผู้เลือกที่ตั้งสถานีรถไฟหาดใหญ่แทนสถานีอุตะเถาซึ่งน้ำท่วม นักวิจัยได้พบข้อมูลสนับสนุนในเอกสารประวัติศาสตร์ชาติ ที่นายกิตตินันท์ช่างกรมรถไฟ เสนอให้ใช้สถานีอุตะเถา ขณะที่กรมพระยาดำรงฯ เสนอให้ย้ายสถานีจากอุตะเถามาที่ใหม่ ตามรายงานของคนในพื้นที่ที่เสนอมา แม้ไม่ปรากฏชื่อของ เจียกชี้ (ขุนนิพัทธ์จินนคร) แต่ข้อมูลจากประวัติศาสตร์ความทรงจำของชุมชนต่างบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นท่าน ข้อมูลบางแหล่งอ้างว่า ชื่อสถานีหาดใหญ่ได้มาจาก ข้อเสนอของเจียกชี้ (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ในการพลิกผันประวัติศาสตร์ชุมชนขนาดใหญ่ โดยเสนอเจ้านายเชื้อพระวงศ์ให้ เลือกที่ตั้งสถานีรถไฟที่หาดใหญ่ปัจจุบัน แทนสถานีอุตะเถาซึ่งน้ำท่วม ข้อมูลบางแหล่งอ้างว่า ชื่อสถานีหาดใหญ่ ได้มาจากข้อเสนอของเจียกชี้ (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ในการเรียกสถานที่ตั้งรกรากนี้ว่า สถานีหาดใหญ่ ทั้งนี้ เนื่องจากก่อนมีสถานีนี้ ผู้คนที่เข้ามาค้าขายติดต่อกับต่างประเทศทางไปรษณีย์ ใช้ชื่อหาดใหญ่ เป็นสถานที่ในการส่งจดหมายถึงกัน

และข้อมูลจากหลายแหล่งชี้ตรงกันว่า เจียกชี้ (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ได้มีการจับจองที่ดินบริเวณสถานีรถไฟ ร่วมกับผู้นำอีกสามท่านคือ ชิกิมหยง พระเสน่หานุสรณ์ (นายอำเภอคนแรกของหาดใหญ่) เจ้าคุณอรรรถวิสุนทร อาจารย์เจริญ ลิ้มสกุล อดีตสถาปนิกของเทศบาลนครหาดใหญ่เล่าว่า ท่านเป็นคน

ออกแบบเสาธงของเทศบาลบริเวณฐานเป็นภาพของสี่ผู้นำคนสำคัญผู้สร้างเมืองหาดใหญ่ และเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ของหาดใหญ่ งานชิ้นนี้พยายามพิจารณาถึงปัจจัยภายในเพื่อเสริมต่อภาพการมองเชิงโครงสร้างจากโครงสร้างของอำนาจรัฐส่วนกลาง และปัจจัยของรถไฟเป็นอย่างเดียว เรามาดูกันว่าเจียกชี (ขุนนิพัทธ์จินนทร)เป็นใคร มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างทางรถไฟ และสร้างเมืองหาดใหญ่อย่างไร ในบทที่ 5

¹ เกื้อกูล ยืนยงอนันต์ การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2520 หน้า 24.

² เอกสาร ร.5 ขธ.5.5/2 คำแปลที่ 12514 นายดันลอป ทูลกรมหลวงเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 1 ธันวาคม ร.ศ.108

³ ด.ที่ 91/13593 กรมหลวงเทวะวงศัโรปการ กราบทูล, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 15 มกราคม ร.ศ.108

⁴ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 ร.ศ.116-117 หน้า 540-541

⁵ ร.ที่ 436/111 ต.ป. 76 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหลวงเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 1 กันยายน ร.ศ.111

⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.5 5.5/2 สำเนาสัญญาเมื่อวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ.109

⁷ กองบรรณสาร กระทรวงต่างประเทศ เอกสารหมวดรถไฟ แฟ้ม 29 ส่วนวันที่ 3 ที่ 2131 /48 กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ทูลกรมหลวงเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 19 ธันวาคม ร.ศ.112

⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.5 ขธ.5.5/3 ที่ 106 /9133 กรมหลวงเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 23 สิงหาคม ร.ศ.111

⁹ หอจดหมายเหตุ เอกสาร ร.5 ขธ.5.5/3 กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 18 ธันวาคม ร.ศ.114

¹⁰ หอจดหมายเหตุ เอกสาร ร.5 ขธ.5.8/6 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ลงวันที่ 2 ตุลาคม ร.ศ.115

¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.5 ขธ.5.5/13 ที่ 32/1104_ไม่ปรากฏผู้เขียนและผู้รับ ลงวันที่ 10 พฤษภาคม ร.ศ.117

¹² มลิวรรณ หน้า 27 อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.5.4/6” เรือนายกินซ์

ชาวเคนมาร์กขอให้รัฐบาลสยามรับโอนสัมปทาน 2441”

¹³ เรื่องเดียวกัน หน้า 28 อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.5.4/8 “เรื่องพระราชดำรัสเปิดทางรถไฟสายกรุงเทพฯ –เพชรบุรี 2441

¹⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 28 อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.5.4/8 “เรื่องพระราชดำรัสเปิดทางรถไฟสายกรุงเทพฯ –เพชรบุรี 2446

¹⁵ มลิวรรณ หน้า 28 อ้างจาก เกื้อกูล (2520: 120) .

¹⁶ ปก แก้วกาญจน์ (2534)อ้างจาก กองจดหมายเหตุ, เอกสาร ร.5 ,ยธ.5.2/7 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ถึงกรมหลวงเทวะวงศ์ สำนึกที่ 36/455. 29 กันยายน ร.ศ.115.

¹⁷ มลิวรรณ(เรื่องเดียวกัน:55-56) อ้างจาก เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ,ร.5 ยธ.5.5/24 เอกสารกรม ราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5 กระทรวงโยธาธิการ “เรื่องจะต่อทางรถไฟจากสายเพชรบุรีไปแหลมมลายู (28 กุมภาพันธ์ ร.ศ.124-21 กรกฎาคม ร.ศ.128)

¹⁸ มลิวรรณ (เรื่องเดียวกัน :57) อ้างจาก เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ,ยธ.5.1/24 ความเห็นเรื่อง สร้างทางรถไฟในพระราชอาณาเขต 20 ตุลาคม ร.ศ.120.

¹⁹ อนุสัญญาที่มีใจความดังต่อไปนี้

มาตราที่ 1 สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงรับสัญญาว่า จะไม่ยกสิทธิใด ๆ เหนือดินแดนหรือเกาะ ที่อยู่ทางตอนใต้ของเมืองบางตะพาน หรือโอนสิทธิและดินแดนดังกล่าวให้เป็นของต่างประเทศแก่ มหาอำนาจหนึ่งมหาอำนาจใด

มาตราที่ 2 สมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษทรงรับสัญญาในส่วนของอังกฤษว่า จะอุดหนุนสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามในการต่อต้านความพยายามใด ๆ จากมหาอำนาจที่ 3 ซึ่งจะแสวงหาอาณานิคม หรือเข้าไปตั้งอิทธิพลของตน หรือคุ้มครองป้องกันในดินแดน หรือที่เกาะทั้งหลายดังกล่าวแล้ว

มาตราที่ 3 สมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษได้ทรงรับสัญญาไว้ตามข้อที่กล่าวมาก่อนนี้แล้วว่า จะอุดหนุนสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามในการต่อต้านความพยายามอย่างหนึ่งอย่างใดของมหาอำนาจที่สาม ที่จะเข้าไปแสวงหาอาณานิคม หรือเพื่อจะเข้าไปตั้งอิทธิพล หรืออำนาจอารักขาในดินแดนหนึ่งดินแดนใด หรือเกาะแห่งหนึ่งแห่งใดดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงรับสัญญาว่าจะไม่อนุญาต ยก หรือยอม ให้มีสิทธิพิเศษหรือมีผลประโยชน์อันเป็นการผูกขาดทำได้ฝ่ายเดียว ในเรื่องที่เกี่ยวข้องที่ดินหรือการค้าขายอย่างใด ๆ ภายในเขตจำกัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ไม่ว่าแก่รัฐบาลหรือคนในบังคับของมหาอำนาจที่สาม โดยปราศจากการยินยอมพร้อมใจเป็นลายลักษณ์อักษรของรัฐบาลอังกฤษ (British and Foreign States Papers, Vol.102 , pp.124-5 อ้างถึงใน สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียดินแดนไทยโบราณคืน ตรังกานู และปัสของไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” หน้า 259-60).

²⁰ มลิวรรณ (2543:57-58)

²¹ มลิวรรณ (2541: 36)

²² มลิวรรณ หน้า 37 อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ,ร.5.ยธ.5./24 เอกสารกรมราช เลขาธิการที่ 5 กระทรวงโยธาธิการ “เรื่องจะต่อทางรถไฟจากเพชรบุรีไปแหลมมลายู(28 กุมภาพันธ์ 124-21 กรกฎาคม 128) .

²³ มลิวรรณ หน้า 44 อ้างจาก การรถไฟแห่งประเทศไทย, ที่ระลึกในวันคล้ายวันสถาปนากิจการรถไฟครบรอบ 72 ปี. (กรุงเทพ: โรงพิมพ์การรถไฟแห่งประเทศไทย, 2507) , หน้า 179.

²⁴ เรื่องเดียว

²⁵ รายงานประจำปีเกี่ยวกับทางรถไฟสายใต้ 2457 (ฉบับภาษาไทยโดยย่อ)

1. กระทรวงคมนาคมรายงานว่า การสร้างทางรถไฟสายใต้ซึ่งได้เริ่มลงมือทำเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2453 คือ สร้างต่อจากเมืองเพชรบุรีลงไปข้างใต้ และสร้างจากข้างใต้มณฑลนครราชสีมาขึ้นมานั้น ได้ทอดหมอนวางรางรถไฟมาบรรจบกันที่ตำบลมาปรีด แขวงเมืองชุมพร ตั้งแต่วันที่ 14 พฤษภาคม นี้แล้ว ทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ไปถึงเมืองสงขลาและเมืองตรังเดินรถติดต่อถึงกันได้ แต่ในระหว่างมณฑลชุมพรยังไม่ผู้เรียบร้อย อีกประมาณ 9 เดือนจึงจะเสร็จสมบูรณ์รวมทางที่ได้ทำแล้ว 988 กิโลเมตร ยังจะต้องทำต่อไปประมาณ 217 กิโลเมตร
2. นายด่านสร้างทางรถไฟเมืองนครราชสีมาและสุราษฎร์ธานีรายงานว่า ทางรถไฟระหว่างเมืองตรังกับทุ่งสงไม่มีความเสียหายเท่าใด แต่สะพานเหล็กขนาด 15 เมตร ตอนใต้ทุ่งสง น้ำเซาะตัวสะพานไม่เสียหาย คันดินรถไฟพังบ้างเล็กน้อย ต้องหยุดการเดินรถเพื่อซ่อมราว 2-3 วันเท่านั้น ทางจากทุ่งสงถึงตำบลแยกนครไม่เสียหายเท่าใด เพียงแต่ท่อใต้ทางรถไฟน้ำพัดไปท่อหนึ่ง คันดินทางรถไฟพังบ้าง แต่ทางแยกไปนครราชสีมา น้ำพัดสะพานไม้เสียหายสะพานหนึ่ง เจ้าหน้าที่ได้ซ่อมแล้ว ทางตอนตำบลแยกนครถึงพัทลุงไม่เสียหาย แต่จากพัทลุงถึงสงขลาเสียหายมาก สะพานไม้ถูกน้ำพัดไปหลายสะพาน ถ้าซ่อมอย่างดีเหมือนเดิมต้องใช้ประมาณ 3 สัปดาห์ ส่วนทางเมืองสุราษฎร์ธานีเสาสะพานเหล็กที่ตำบลลำพูนพังเพราะถูกน้ำเซาะ ตัวสะพานไม่เป็นอันตรายกับคันดินทางรถไฟยาว 18 เมตรเหนือ สถานีไชยาได้ถูกน้ำพัดไปที่เมืองสุราษฎร์ธานีน้ำในแม่น้ำขึ้นสูงกว่าระดับน้ำอย่างสูงที่สุดที่เคยมีมา แต่ก่อนถึง 40 เซนติเมตร
3. กระทรวงมหาดไทยได้รับวิทยุโทรเลขจากเมืองนครราชสีมาว่า เมืองนครราชสีมาฝนตกตั้งแต่วันที่ 21 พฤศจิกายนสกนี้ ทั้งกลางวันและกลางคืน จนถึงวันที่ 2 ธันวาคมสกนี้ น้ำท่วมพื้นสะพาน รางและตลาดท่าวังถึงบ้านจีนชุนหงวนน้ำลึกซอกเศษท่วมโรงต้มกลั่นสุราต้มไม่ได้ เรือราษฎรน้ำพัดไป 6 หลัง ผู้ว่าราชการเมืองได้สั่งให้ปิดศาลากลางเมืองให้ข้าราชการกับตำรวจช่วยขนราษฎร ทางรถไฟสายแยกนคร สะพานชำรุดโคนน้ำพัด 2 แห่ง ที่ทุ่งสงทางชำรุดรถเดินไม่ได้ กระทรวงมหาดไทยได้ตอบไปว่าที่ได้ช่วยเหลือราษฎรนั้นชอบแล้ว และกำชับให้พร้อมมือกันช่วยเหลือโดยสุจริต ต่อมาได้รับโทรเลขจากมณฑลสุราษฎร์ธานีว่า เมืองสุราษฎร์ธานีฝนตกทั้งกลางวันกลางคืนตั้งแต่

วันที่ 21 พฤศจิกายนถึงวันที่ 2 ธันวาคมปีนี้ น้ำท่วมทั้งสองฝั่งแม่น้ำตาปีได้รับความจากรายการที่อำเภอพระแสงน้ำสูงกว่าธรรมดา 6 สกท่อมบ้านเรือนราษฎรหนีขึ้นไปอยู่บนควนราว 2,000 คน อดอยากอาหาร ผู้ว่าราชการเมืองสุราษฎร์ธานียังไปไต่สวนอยู่กระทรวงมหาดไทยได้กำชับไปว่า เมื่อไต่สวนได้ความอย่างไรให้รีบบอกมาและร่วมมือกันช่วยเหลือสุดกำลัง ป้องกันอันตรายและความอดอยากของราษฎรอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ (28 พฤศจิกายน พ.ศ.2459 ที่กระทรวงคมนาคม)

บทที่ 5

คนจีน และการสร้างเมืองหาดใหญ่ในยุคหลังการสร้างรถไฟสายมลายู

บทที่แล้วเป็นการให้ภาพเบื้องหลังการสร้างทางรถไฟ จากข้อมูลเอกสารราชการเป็นหลัก ดังจะพบว่าตัวละครที่ปรากฏเป็นกษัตริย์ ชุนนางในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นกลุ่มผู้นำระดับประเทศ ในการเจรจา และจัดการเรื่องการสร้างทางรถไฟกับผู้นำต่างประเทศ ในบทที่ 5 นี้ ให้ภาพของกลุ่มคนในพื้นที่ท้องถิ่น ความเคลื่อนไหวของคนในการสร้างหลักปักฐาน และการสร้างเมืองคนจีน และพัฒนาการของความเจริญเติบโตของชุมชนขนาดใหญ่ ภาพของหาดใหญ่ที่น่าเสนอนี้ กำหนดขอบเขตไว้ที่ย่านชุมชนคนจีนเป็นหลัก โดยเริ่มจากการปักหลัก จัดซื้อสร้างบ้านแปลงเมืองของกลุ่มคนจีนกลุ่มหนึ่ง ในงานชิ้นนี้ขอเน้นไปที่บทบาทของ เจีย กิชี หรือขุนนิพัทธ์จินนคร กับผู้นำท้องถิ่น และคนจีนอื่นๆ ในการสร้างทางรถไฟสายมลายูและการสร้างถิ่นฐานที่เมืองหาดใหญ่

5.1 เจียกิชีหรือ ขุนนิพัทธ์จินนคร เขาคือใคร

จากบันทึกความทรงจำของถ่องแท้ รัตนาสันต์ ผ่านการพูดคุยกับเจียกิชี หรือขุนนิพัทธ์จินนคร และเอกสารบันทึกโดย ลักขมี จิระนคร ได้ให้ภาพของเจียกิชี หรือขุนนิพัทธ์จินนคร และ การสร้างเมืองหาดใหญ่ไว้ดังนี้

ภาพที่ 21 ภาพของ เจียกิชี หรือขุนนิพัทธ์จินนคร

ภาพเจียกิชี หรือขุนนิพัทธ์จินนคร ใบหน้า และ แววดาบงบอกถึง ความจริงจัง ครุ่นคิด บนผนังกำแพงของบ้านกั้งไม้กั้งตึกซ่อนตัวอยู่หลังป้อมน้ำมนต์และธนาคารกสิกรไทยสาขาเพชรเกษม ใครเลยจะรู้ว่าคือบ้านของท่านขุนนิพัทธ์จินนคร บนถนนเพชรเกษม ซึ่งในอดีตมีผู้นำของชาตินิยมเย้ยหยันคนแล้วคนเล่า ภาพนั้นบอกเราได้ทันที ว่าผู้

อาวโสท่านนี้ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาอย่างไร หากท่านมีชีวิตอยู่ถึงวันนี้ ท่านอายุราว 117 ปี (เกิด ปี ค.ศ. 1886)

ในระหว่างการเก็บข้อมูลของโครงการวิจัย ก่อนที่คุณ กี้ จิระนคร ท่านจะจากไปสู่อีกภพหนึ่ง ได้มีโอกาสพูดคุยสนทนากับท่านหลายครั้งมาก รวมทั้งท่านได้พาคณะที่ต่างๆ ในหาดใหญ่ และกรุณาให้เอกสารและรูปภาพที่สำคัญหลายอย่าง รวมทั้ง อ่านงานของลักษมี จิระนคร ในสารานุกรมภาคใต้ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองหาดใหญ่ และได้มีโอกาสพูดคุยกับ คุณบุปผา ธโนฆารณ์ คุณลักษมี จิระนคร คุณนิพนธ์ จิระนคร ผู้ซึ่งเป็น บุตรสาวและบุตรชาย คุณกี้ จิระนคร และพอประมวลเป็นเรื่องราวได้ว่า

เจียกี้ซี คนฮากกา¹ กำเนิดขึ้น วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2429 (ค.ศ. 1886) ที่บ้านตำบลงูไฮ อำเภอเหมยเซี่ยน มณฑลกว๋างตุ้ง ประเทศจีน เป็นบุตรคนที่ 4 ในจำนวนพี่น้อง 6 คนของ นายเจียซู้ หลินและนาง หลิม คอนกู เป็นหลานปู่ของนายเจียหยุ่นฟอง และคุณย่าแซ่หยอง ชื่อ ฉื่อเฉา

บรรพชนของ เจียกี้ซี หรือขุนนิพัทธ์จีนนคร ต้นสายตระกูลเจีย เชื้อสายเจียฟุกลูก เกิดที่ อำเภอเหมยเซี่ยน มณฑลกว๋างตุ้ง ประเทศจีน

ในปี พ.ศ.1821 มีทหารแซ่เจีย ประจำกองของ ขุนพลห่วนเทียนเสียงท่านหนึ่ง ได้ยกทัพจาก มณฑลกังไสนำทหารบุกเข้าโจมตีอำเภอเหมยเซี่ยน ซึ่งตกเป็นเมืองขึ้นของชาวมองโกล เป็นผลสำเร็จ ในปี พ.ศ.1820 (หรือในปลายสมัยราชวงศ์ซ่ง) และในปี พ.ศ.1821 นายทหารเจียฟุกลูก หรือ “เจียชิน” ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองอำเภอเหมยเซี่ยนแต่นั้นมา ท่านเจียฟุกลูกได้สืบเชื้อสายตระกูลเจียไว้หลายรุ่น จนกระทั่งถึงเหลนรุ่นที่ 11 ได้แยกครอบครัวไปตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลงูไฮ สืบลูกสืบหลานตระกูลเจียไว้หลายรุ่น จนถึงเหลนรุ่นที่ 20 คือ นายเจียซุ่นหลิน จึงได้ให้กำเนิดนายเจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จีนนคร) พร้อมทั้งพี่น้องชายหญิงอีก 5 คน ต่อมาภายหลังบิดามารดาและพี่ชาย น้องชาย ของนายเจียกี้ซี ได้อพยพมาอยู่ที่แผ่นดินสยามทั้งหมด (ดูสาแหรกตระกูล จิระนคร ในภาคผนวก)

ในวัยเยาว์ท่านได้รับการอบรมศึกษาจากคุณปู่ ซึ่งเป็นอาจารย์มาอย่างดี เมื่อคุณปู่สิ้นชีวิตลง บิดาของเจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จีนนคร) ซึ่งแต่เดิมยึดถืออาชีพเกษตรกรรมอยู่ที่ตำบลงูไฮ ได้อพยพออกจากงูไฮ เมืองไมยิ่น มณฑลกว๋างตุ้งไปขายกระดาษยังถิ่นอื่นพร้อมกับพี่ชายนานถึง 4 ปี

เมื่อเจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) อายุ 17 ปี ได้เดินทางไปเมืองชินปูฮือ เพื่อช่วยบิดาทำกิจการค้าจนกระทั่งอายุ 19 ปี ได้อพยพถิ่นฐานทำมาหากินบนผืนแผ่นดินสยาม

ในปี พ.ศ. 2448 เจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) เดินทางมากับเรือของบริษัทญี่ปุ่นขนาดระวาง 1,000 ตันกรอส บรรทุกผู้โดยสาร 5,000 คน เสียค่าโดยสารคนละ 5 เหรียญ แอ๊ดดัลเคียครอนแรม ในทะเลเป็นเวลา 7 วัน จึงเข้าเทียบท่าบางกอก เมื่อถึงแผ่นดินสยามแล้ว เจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) อาศัยสายสัมพันธ์ของคนญุกปู จึงได้เข้าทำงานที่ร้านจำหน่ายสุราต่างประเทศ (ชื่อเด็กเฮงไ้) ที่บางกอกเป็นร้านของนายหย่องเฮียงจิว ผู้เคยเป็นศิษย์ของปู่ของ เจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ทำงานอยู่ที่ร้านจำหน่ายสุราได้ระยะหนึ่งก็ลาออกไปเผชิญโชคด้วยตนเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช มีพระบรมราชโองการให้สร้างทางรถไฟสายเพชรบุรีจรดสุดชายแดนภาคใต้ ในปี พ.ศ.2452 เจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) จึงได้สมัครเข้าทำงานกับบริษัทรับเหมาทางรถไฟสายนี้ โดยรับหน้าที่เป็นคนงานสร้างทางรถไฟสายได้ร่วมกับพี่น้องคนจีนและอื่นๆที่ชักชวนกันมา ร่วมทำทางรถไฟ เราไม่ทราบแน่ชัดว่าท่านทำหน้าที่อะไร เพราะมีการกล่าวถึงหลายกระแส แต่ต่อมาท่านได้รับความไว้วางใจจาก บริษัทสร้างทางให้เป็นหัวหน้างาน ผู้ตรวจการและผู้จัดการทั่วไป ในเวลาต่อมา และร่วมสร้างทางมาจนถึงนครศรีธรรมราช ขณะนั้นนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมสังคม เป็นศูนย์กลางอาณาจักรหัวเมืองภาคใต้มานาน มากกว่าสงขลา

ขณะที่สร้างทางที่นครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ.2453 นั้น ท่านได้แต่งงานกับ คุณเถียน แซ่ฮิว ซึ่งเป็นคนร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กำเนิดบุตรชาย 1 คน บุตรหญิง 1 คน ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่หาดใหญ่และได้กำเนิดบุตรหญิงอีก 7 คน รวมทั้งหมด 10 คน แต่เดิมท่านมีภรรยาจากเมืองจีนแล้ว 1 คน เนื่องจากต้องเลี้ยงชีพมายังดินแดนสยามสมัยนั้นไม่อาจพาภรรยามาด้วย แต่ภรรยาจากเมืองจีนได้เดินทางตามมาในปี พ.ศ. 2457 มาพักอาศัยอยู่ที่บ้านหาดใหญ่ในกับขุนนิพัทธ์จินนคร จวบจนปี พ.ศ.2459 จึงได้ให้กำเนิดบุตรชายของขุนนิพัทธ์จินนคร กับนาง จุงซ็อนยีน 1 คน คือ นายกีจระนคร ณ บ้านริมคลองอยู่ตะเภาข้างที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่

ภาพที่ 22 ครอบครัวของขุนนิพัทธ์จันทร(ต้นตระกูลจิระนคร)

รวมบุตรชายหญิงของขุนนิพัทธ์จันทร ทั้งสิ้น 11 คน คือ นายสุกิตต์ จิระนคร นายสุธรรม จิระนคร นางอัมพา(เชื้อม) จูตระกูล นายกี จิระนคร นางชูจิตร ชูจิตรบุตร นางจินตนา แซ่ฉั่ว (ถึงแก่กรรมใน ปี พ.ศ.2505) นางจूरีย์ ดันพานิช นางมาลี จิระนคร นายนิพัทธ์ จิระนคร (ถึงแก่กรรม พ.ศ.2521) นางกรองกาญจน์ สีนสกุล และนายกิตติ จิระนคร

5.2 เจียกชี คนจีน กับ บทบาทในการสร้างทางรถไฟสายแหลมมาลายู

เส้นทางการเริ่มต้นชีวิตของเจียกชี (ขุนนิพัทธ์จันทร) อาจจะแตกต่างจากภาพของคนจีน ปักยได้ทั่วไปที่เรารับรู้ว่าเป็นกรรมกรจีนมาทำเหมืองแร่ อพยพมาตามสายชาวจีนผ่านปันัง สิงคโปร์ เมดาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวฮกเกี้ยน แต่เจียกชี (ขุนนิพัทธ์จันทร) กลับผ่านสายทางกรุงเทพ เราไม่แน่ใจว่าเป็นเพราะสายธารของการอพยพของ “ชาวแคะ” หรือเปล่า ที่ต่อสายแห่งการอพยพ มาลงที่ กรุงเทพฯ เป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามาหางานทำในแผ่นดินสยาม จวบจนจังหวะโอกาสเชิงโครงสร้างเปิดให้ คนจีน ชื่อ เจียกชี เห็นช่องทาง นั้น

การสร้างทางเป็นไปด้วยความยากลำบากเกินกว่าคนรุ่นเราจะเข้าใจได้ คนจีนโพ้นทะเลหรือผู้พลัดถิ่นทั้งหลาย ที่เราเห็นเป็นอาภังค์ อาม่า ในวันนี้ต่างเผชิญกับงานหนักแสนสาหัสมาแล้วในอดีต จากการวิจัยจากความทรงจำของชุมชนและเอกสารราชการ พบว่าตลอดระยะทางของการก่อสร้างทางรถไฟนั้น มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานคนจีนเป็น หลัก

จากศึกษาบันทึกเอกสารราชการเอง พบว่า ขุนนางและเชื้อพระวงศ์ที่เข้ามาดูแลการสร้างทางเองมีความเชื่อมั่นในการทำงานให้แล้วเสร็จของกรรมกรจีน มากกว่าแรงงานคนไทยตามข้อเสนอของที่ปรึกษาคือนายเฮนรี กิตตินส์ ชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นเลขานุการและที่ปรึกษาของกระทรวงโยธาธิการเป็นผู้คิดการสร้างทางรถไฟสายใต้ ข้อคิดเห็นของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และกรมพระสมมุดอมรพันธุ์ ในครั้งกระนั้น ได้เปิดโอกาสและเปิดพื้นที่เฉพาะ(niche)ให้คนจีนพลัดถิ่นเข้ามาทำงาน

คำถามคือจะไปหาคนจีนได้ที่ไหน เป็นใคร ในการร่วมสร้าง โภยดิน บรรทุกหิน เข้าป่าหาไม้ มาทำไม้ขอน หมอนทางรถไฟ และเจียกั๊ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่ง ที่รับงานจากลุงของเจ้าแก้งคี่หยง (อ่านรายละเอียดท้ายบท) เข้ามามีบทบาทในการรวบรวมคนและปกครองกุลีจีนกลุ่มต่างๆ ให้อยู่ด้วยกันตลอดเวลา 6 ปีของการสร้างทางที่ยากลำบาก ในการก่อสร้าง ซึ่งยังไม่มีเครื่องจักรเครื่องมือทันสมัย ใช้แรงงานของกุลีจีนเป็นหลัก ต้องต่อสู้กับสภาพภูมิประเทศที่ยากลำบากและภัยธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จาก บันทึก ที่ ๓๘ /๑๔๖๕กระทรวงคมนาคม วันที่ ๓ ธันวาคมพระพุทธศักราช ๒๔๕๘ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคม แจ้งความมายัง มหาเสวกโท พระยาศรีสุนทรโวหาร แทนราชเลขานุการ ความว่า

ตารางที่ 7 แสดงพัฒนาการของการสร้างทาง ระยะเวลาก่อสร้าง ระยะทางในการเปิดรถไฟสายใต้แต่ละตอน

ลำดับที่	เปิดเดินรถจาก	ระยะทาง (กม.)	ปีที่ดำเนินการ (พ.ศ.)	วันที่เปิด เดินรถไฟ	จำนวน ปี	หมายเหตุ
1	กรุงเทพฯ – เพชรบุรี		สร้าง พ.ศ. 2443 เริ่มใช้ 31 มี.ค. 2445	1 เม.ย. 2546	3	งบ 7,880,000 บาท การสร้างหยุดชะงักเพราะรัฐไม่แน่ใจว่าสร้างทางเชื่อมต่อหัวเมืองลงไปหรือสร้างเชื่อมเมืองภาคใต้ก่อน กำลังสร้างรถไฟสายเหนือหากทำสายใต้ต้องกู้หรือให้สัมปทานต่างประเทศ การขยายตัวสัมปทานแร่ การค้าส่ง ปี 2448 มีผู้เสนอสร้างทาง กรุงเทพฯ - ปีนัง
2	เพชรบุรี – บ้านชะอำ	42	2452	9 มิ.ย.2454	3	
3	<u>บ้านชะอำ – หัวหิน</u>			25 พ.ย.2454		
4	หัวหิน – วิกังพง			1 ม.ค.2456		
5	วิกังพง – ประจวบคีรีขันธ์			1 มิ.ย.2457		
6	ประจวบคีรีขันธ์ – บ้านกรูด			1 มิ.ย.2457		
7	บ้านกรูด – บางสะพานใหญ่			1 ธ.ค.2458		
8	บางสะพานใหญ่ – ชุมพร			1 ต.ค.2459		

9	<u>ทุ่งสง – บ้านนา</u>			14 ก.พ. 2458		
10	ทุ่งสง – ถ้ำร้อน พิบูลย์ – พัทลุง			1 ต.ค.2457		
11	พัทลุง – อุตะเกา			1 ม.ค.2456		พ.ศ. 2458 สถานีชุมทาง อุตะเกากรรมรถไฟได้ขอ ซื้อที่บริเวณที่ตั้งสถานี รถไฟหาดใหญ่ปัจจุบัน ห่างจากสถานีชุมทางอุ ตะเกามาทางใต้ 3 กม. และ พ.ศ. 2460 ได้ย้าย สถานีจากอุตะเกาอยู่ ที่หาดใหญ่ เนื่องจาก สถานีอุตะเกาอยู่ในที่ลุ่ม น้ำท่วมประจำไม่เหมาะ แก่การตั้งสถานี
12	หาดใหญ่ – คลองทราย			1เม.ย.2460		
13	คลองทราย – บาลอ			1 พ.ย.2463		
14	บาลอ – ดันหยง มัส			1 มี.ค.2463		
15	ดันหยงมัส – สุ ไหงโกลก			17 ก.ย.2464		
16	ชุมทางหาดใหญ่ - ปาดังเบซาร์			1 ก.ค. 2461		

ที่มา : จากการศึกษาสำรวจและ ปรับปรุงจาก มลิวรรณ (2543 : 70) หนังสือที่ระลึกในวันคล้ายวัน
สถาปนากิจการรถไฟครบรอบ 72 ปี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การรถไฟแห่งประเทศไทย 2507),
หน้า 179 – 180., กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภ.สบ. 24/4 กล่อง 1 งานฉลองรถไฟหลวงแห่งกรุง
สยามครบสามรอบ พ.ศ. 2439 – 2475 (พระนคร : โรงพิมพ์กรรมรถไฟหลวง, 2475), หน้า 26-35.
เกื้อกูล ยืนยงอนันต์ (2520 : 120)

สุลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ คนจีน และการสร้างเมืองหาดใหญ่ในยุคหลังการสร้างรถไฟสายมลายู

แผนภาพที่ 5 แสดงสถานการณ์เรื่องราวความยากลำบากในการก่อสร้างทางจากเอกสารราชการ

“ด้วยเมื่อวันที่ ๒๖ เดือนก่อน กระทรวงคมนาคมได้รับข่าว จากมณฑลนครศรีธรรมราชว่า เมื่อวันที่ ๒๐ เดือนก่อนที่เมืองสงขลาฝนตกใหญ่ทั้งกลางวันแกลกลางคืน น้ำท่วมถนนในเมืองแลนอกเมือง มาก รถไฟได้ติดค้างอยู่ระหว่างหนองจันทน์กับอุตะเภาก็กลับเมือง ครึ่งหรือสงขลาไม่ได้ เพราะสะพานพังไม่มีรถไฟไปมา

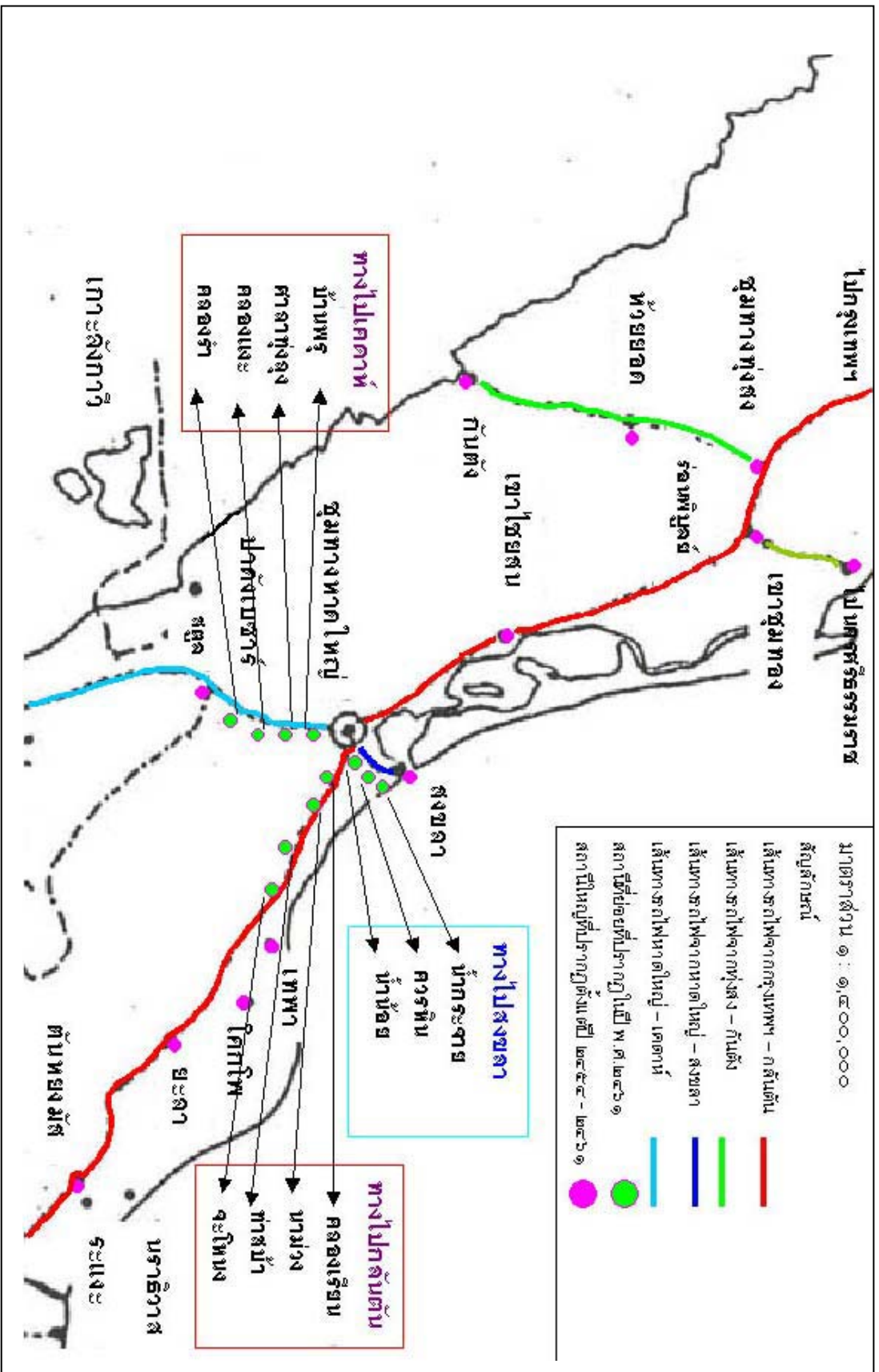
ข่าวเรื่องเสียหายนี้กรมรถไฟยังหาได้รับข่าวคราวจากนายด่านสร้างทางรถไฟเมืองสงขลาไม่ เพราะเสาสายโทรเลข ชำรุดเสียหายมากาส่งโทรเลขไปมาไม่ได้ ครั้นเมื่อวันที่ ๑ เดือนนี้กรมรถไฟสายได้รายงาน ว่า ได้รับข่าวจากนายด่านสร้างทางรถไฟเมืองสุราษฎร์ธานีว่า ตั้งแต่ฉวางถึงสุราษฎร์ธานีฝนตกใหญ่ น้ำท่วมทางรถไฟสะพานรถไฟที่ทำด้วยไม้พังตลอดไป ๑ สะพานที่ชำรุด เสียหายบ้างเล็กน้อยอีก ๒ สะพาน ส่วนสะพานเหล็ก ๑ สะพานนั้น เสาสพานที่ทำด้วยคอนกรีตถูกน้ำเซาะพังไป ๑ เสา แต่ตัวสะพานเหล็กนั้นหาเป็นอันตรายไม่ ถนนเดินทางรถไฟทรุดลงหลาย แห่ง ครั้นวันนี้กรมรถไฟสายได้ได้รับวิทยุโทรเลขจากนายด่านสร้างทางรถไฟเมืองสงขลาความว่า ฝนตก ๘ วัน ๘ คืนไม่หยุด หย่อนใน ๓ วัน รอน้ำได้ถึง ๓๖ นิ้วฟุต เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนก่อน (น.15)

ลมได้ฝนแล่นน้ำป่าได้ทำลายสะพานไม้ต่างๆ หลายสะพาน แลทางรถไฟที่อยู่ทิศตะวันออกแห่งสถานีอุตะเภา ได้ชำรุดเสียหายครึ่งกิโลเมตร แลที่ระยะกิโลเมตร ๑๕.๕ ก็ชำรุดเสียหายอย่างเดียวกัน กับไม่ทราบข่าวว่าทางรถไฟที่ระยะกิโลเมตร ๑๐๔ และ ๑๐๖ ก็ ได้ชำรุดเสียหายเหมือนกัน แลสะพานไม้หลายสะพานได้ถูกน้ำพัดพาไป กับสะพานเหล็กซึ่งมีช่วงกว้าง ๒๕ เมตรน้ำก็ได้พัดพาไปด้วยอีก สะพานหนึ่งเวลาเช้าวันที่ ๒๔ เดือนก่อนดินสองข้างช่องทางรถไฟที่ตัดไปพังลงทับทาง แลที่ระยะกิโลเมตร ๖.๒ ก็มีความชำรุดเสียหายแต่ไม่สู้มาก ทางตอนนี้จะทำให้กลับคืนดีได้ภายใน ๘ วัน กระบวนรถคนโดยสารคนรางที่ระยะกิโลเมตร ๕๖ แตรถจักรแลรถคนโดยสารไม่เป็นอันตรายเสียหาย เสียแต่-รถบรรทุกสินค้า อับเฉากับรถบรรทุกเข้าเปลือกหลัง ๑ ที่สถานีอุตะเภาที่น้ำท่วมถึงขนานาสถานี ตัวอนานิเณยานายด่านเองได้ติดอยู่ที่สถานีอุตะเภาถึง ๒ วัน แล้วกลับมายังสงขลาได้โดยเรือลัดมาในป่าแลในทุ่ง

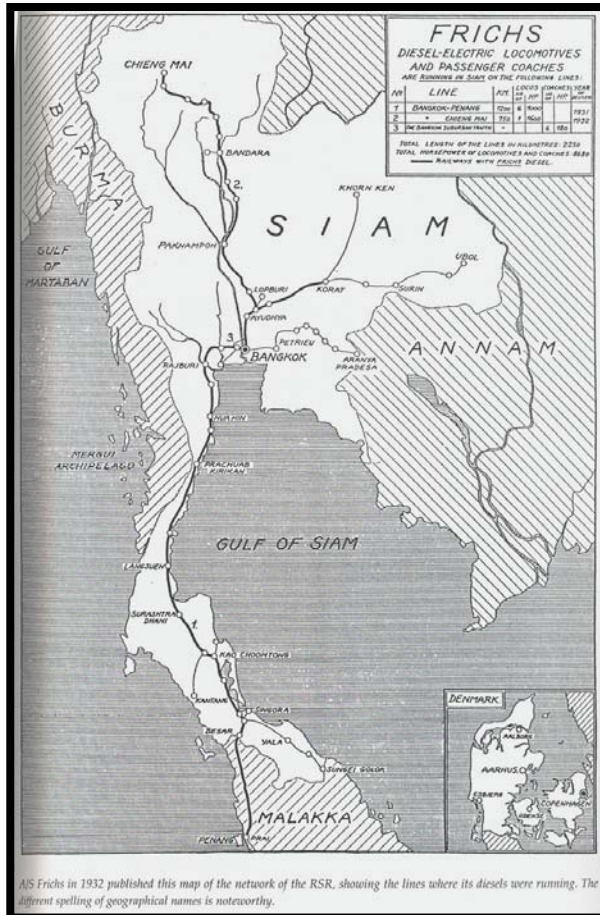
ทางรถไฟตอนใต้สถานีอุตะเภาลงไป คือทางปัตตานีนั้น น้ำได้พัดพาสะพานไม้ไปสะพานหนึ่ง ถนนเดินทางรถไฟตั้งแต่สถานีอุตะเภาลงไปถึงระยะกิโลเมตร ๔๕ เสียหายบ้างเล็กน้อย สะพานเหล็ก ๓ สะพานที่กำลังคิดตั้งอยู่นั้นไม่เป็นอันตราย เสียแต่รางร้านบ้างเล็กน้อย ให้ระยะกิโลเมตร ๔๕ นี้ลงไปยังไม่ได้รับข่าวประการใด เพราะออกจากสงขลาไม่ได้มรสุมยังขึ้นแรงอยู่ แต่น้ำนั้นลดลงบ้าง เพราะออกจากสงขลาไม่ได้มรสุมยังขึ้นแรงอยู่ แต่น้ำนั้นลดลงบ้างนายด่านจะได้พยายามลงไปตรวจจนถึงอำเภอเทพาในวันที่ ๓ เดือนนี้ (น.16) “

ที่มา : จากบันทึก ที่ ๓๘ /๗๔๖๕กระทรวงคมนาคม วันที่ ๓ ธันวาคมพระพุทธศักราช ๒๔๕๘ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคม แจ้งความมายัง มหาเสวกโท พระยาศรีสุนทรโวหาร แทนราชเลขาณูการ

ภาพที่ 23 แผนที่ เส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ - โคกโพธิ์ ซึ่ง เจียกีส มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างทางสถานีย่อยและสถานีใหญ่ที่ปรากฏในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๖๑

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ทางรถไฟกรมของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ผ.ศ. ๑๐ (๒๔๖๑) และ ผ.ศ. ๕/๒๗ เล่ม ๓ แผนที่แสดงเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงปาดังเบซาร์และแยกไปสงขลา ใต้ดาร์บี กับที่ ๒๗ เมษายน ๒๔๖๑ (ดราฟต์เดิมเดิมเส้นทางการก่อสร้างทางรถไฟแต่จะสงขลาจากตารางแสดงกำหนดการก่อสร้างเส้นทางรถไฟใต้ดาร์บี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๖๑)

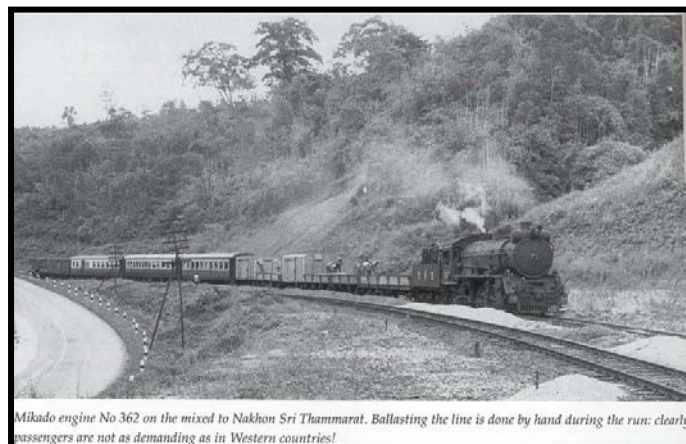

ภาพที่ 24 แผนที่เครือข่ายของกรมรถไฟไทย ปี พ.ศ. 2475 แสดงเส้นทางการเดินรถ

หากเราจินตนาการกลับไป จะเห็นได้ว่างานสร้างทางรถไฟสายใต้ในสมัยนั้นเป็นไปอย่างยากลำบาก ปักข์ไต้ยังมีพลเมืองน้อย เป็นป่าทึบเต็มไปด้วยไข้ป่า บางแห่งเป็นที่ลุ่มน้ำขึ้นสูง ขุนนิพัทธ์จินนกร มีหน้าที่ควบคุมงานทางป่าให้เป็นแนวกว้างประมาณ 40 เมตร เพื่อเป็นแนวทางการลงดิน ลงหินสำหรับวางรางรถไฟ เนื่องจากการสร้างทางรถไฟมีระยะทางยาวหลายร้อยกิโลเมตร จึงต้องแบ่งงานออกเป็น ช่วง ๆ ช่วงละ 30 กิโลเมตร แต่ละช่วงมีโรงงานขนาดใหญ่กว่า 10 แห่ง มีคนงานช่วงละ 200 คน มีนายช่างอดีลเป็นผู้ดำเนินการทาง

เทคนิค พร้อมผู้ช่วยชาวเอเชียอีก 2 คน คนงานสร้างทางรถไฟส่วนใหญ่เป็นคนจีนหลายภาษา จึงต้องแบ่งหน้าที่การงานโดยให้ชาวจีนและทำหน้าที่บุกเบิกทางป่า ชาวจีนแต่จิวทำหน้าที่ไถดิน ถมทางให้สูงประมาณ 4.5 เมตร ชาวจีนกวางตั้งทำหน้าที่โรยหินบนดินที่ถมไว้ เพื่อเป็นแนวทางการรถไฟ บางครั้งงานที่ทำเสร็จเรียบร้อยแล้วถูกน้ำป่าเซาะหลายก็ต้องเริ่มงานกันใหม่อีก ตลอดเส้นทางการสร้างทางรถไฟสายใต้ต้องใช้คนทั้งหมดหลายพันคน

ภาพที่ 25 รถไฟสายใต้ที่ใช้เครื่องยนต์ Mikado No 362 วิ่งเส้นทาง จ.นครศรีธรรมราช สภาภูมิประเทศเป็นป่าเขารกชฎ

ในปี พ.ศ.2453 เจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ได้รับเหมาก่อสร้างทางรถไฟช่วงพัทลุงถึงร่อนพิบูลย์ มีช่องเขาอันกัณดารเป็นป่าทึบ ท่านรับเหมางานขุดดินเจาะอุโมงค์ลอดเขาจาก นายซี จื่อ ถิ่น ซึ่งเป็นผู้รับเหมาต่อจากบริษัทต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง ก่อนหน้านี้นี้เคยมีบริษัท เบอร์ลีย์ยูคเกอร์ จำกัด รับเหมาขุดเจาะอุโมงค์อยู่ก่อนแล้ว แต่คนงานรุ่นแล้วรุ่นเล่าล้มตายไปเรื่อย ๆ คนต้องประสบกับความตายมากมาย เนื่องจากช่องเขาอันกัณดาร เมื่อเจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) รับเหมางานนี้แล้วได้ใช้ความสุจริตรอบคอบในการควบคุมงานเต็มที่ จนสามารถขุดอุโมงค์เสร็จได้ตามกำหนดเวลา ซึ่งอุโมงค์นี้ก็คือ “ชุมทางเขาชุมทอง” หลังจากนั้นแล้ว จึงเข้าควบคุมเส้นทางสายรถไฟสายฉวาง-ทุ่งสง ต่อไปอีก 2 ปี

ภาพที่ 26 คนงานบริเวณ อ. ทุ่งสง จ. นครศรีธรรมราช กำลังขนไม้ฟืน ขึ้นไปยังขบวนรถไฟ รุ่น Pacific No 835 และ Mikado No.927

เมื่อเสร็จจากงานรับเหมาช่วงฉวาง-ทุ่งสงแล้ว ก็ได้รับเหมาทางรถไฟสายใต้ช่วงต่อไปอีก งานรับเหมาได้มาสิ้นสุดลงที่สถานีอุตะเถาซึ่งตั้งอยู่แถบคลองอุตะเถา ห่างจากที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ประมาณ 1.5 กิโลเมตร ชุมทางสถานีอุตะเถาเป็นเส้นทางรถไฟสายหาดใหญ่ในสมัยนั้น ปัจจุบันใช้เป็นเพียงที่หยุดรถไฟ

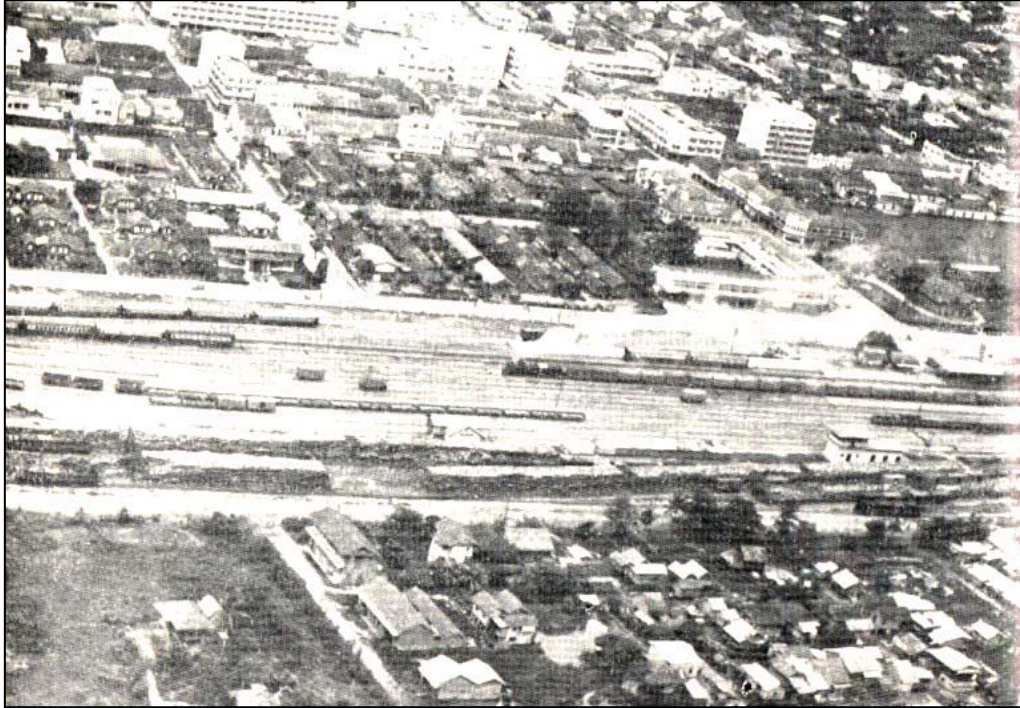
ท่านรับเหมางานสร้างทางรถไฟช่วงต่อไปอีกที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีเป็นเวลาหลายปี เสร็จจากงานที่อำเภอโคกโพธิ์แล้ว ได้กลับมารับงานซ่อมทางรถไฟสายอุตะเกา ยามว่างจากงานก็ออกสำรวจหาแหล่งแร่ดีบุกกุลแฟรมที่เขาวังพา ตำบลทุ่งตำเสาและตำบลท่าช้างซึ่งเป็นป่าที่บออยู่ในเขตอำเภอหาดใหญ่ บางครั้งต้องค้างคืนในป่าเพื่อการค้นหาเหมืองแร่จนเกือบตลอดชีวิตของท่าน จนในบั้นปลายชีวิตของท่านได้ทิ้งมรดกการทำเหมืองแร่ให้กับลูกหลานรับช่วงต่อมา

งานสร้างทางรถไฟแหลมมลายู ในส่วนที่เริ่มจากเพชรบุรีจรดสุดชายแดนภาคใต้เสร็จสิ้นลง โดยดี สถานีสุดท้ายสุดชายแดนคือ สถานีสุโขทัย โกลกและสถานีป่าดงเบขาร์ (ดูแผนผัง แสดงรายชื่อสถานีรถไฟตั้งแต่จังหวัดนครศรีธรรมราช – ชายแดนประเทศมาเลเซีย ที่เจียกซีมีมีส่วนร่วมสร้างและภาพแสดงชุมทางรถไฟหาดใหญ่และสภาพเมืองหาดใหญ่ในอดีต พ.ศ. ๒๕๑๐ .)

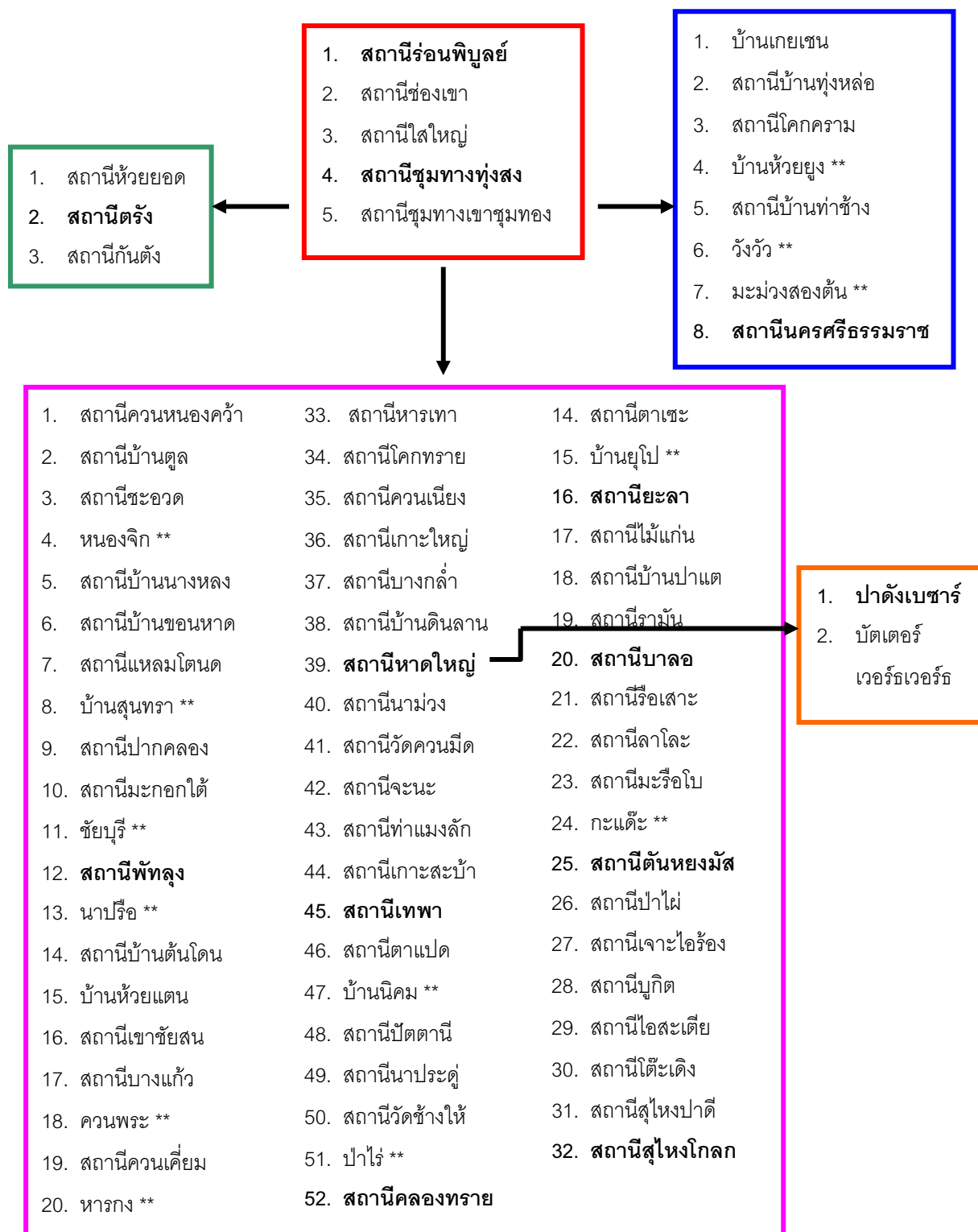
ภาพที่ 27 รถไฟขบวน No 552 วิ่งจากไทยไปสิงคโปร์ เป็นครั้งแรกในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 โดยบุคคลที่มีชื่อเสียงได้ร่วมเดินทางไปกับขบวนรถด่วนนานาชาติเที่ยวนี้ด้วย

ภาพที่ 28-29 ภาพแสดงชุมทางรถไฟหาดใหญ่และสภาพเมืองหาดใหญ่ในอดีต พ.ศ. 2510 บ้านเรือน
 ตึกกรามบ้านช่องยังไม่ขยายตัวกลายเป็นเมืองใหญ่เช่นปัจจุบัน

สุลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ คนจีน และการสร้างเมืองหาดใหญ่ในยุคหลังการสร้างรถไฟสายมลายู

แผนภาพที่ 6 รายชื่อสถานีรถไฟตั้งแต่จังหวัดนครศรีธรรมราช – ชายแดนประเทศมาเลเซีย พ.ศ. 2545

ที่มา: จากการศึกษาสำรวจ และตามรอยรถไฟ พ.ศ. 2545

หมายเหตุ 1. เครื่องหมาย ** หมายถึง ไม่ใช่สถานีแต่เป็นป้ายที่ขบวนรถไฟต้องถอยจอด

2. ตัวใหญ่อักษรหนา หมายถึง เป็นชื่อสถานีที่ตั้งขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2452-2464
คูลมานัน นฤมล วังสุภภาพ คนจน และการสร้างมรดกใหญ่ในยุคหลังการสร้างรถไฟสายมลายู

5.3 เจียกี้ ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) กับการสร้างบ้านสร้างเมืองของชุมชนคนจีนหาดใหญ่

จากนั้น ในปี พ.ศ.2455 เสร็จจากงานรับเหมารสร้างทางรถไฟช่วงหนึ่งแล้ว กอปรกับมีครอบครัวในเมืองไทย ท่านจึงคิดวางหลักปักฐาน และหาแหล่งปักหลักสร้างครอบครัว เจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ได้มาพักอาศัยอยู่ริมคลองอู่ตะเภา ข้างที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ แถบสถานีรถไฟอู่ตะเภานี้มีสภาพเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมเป็นประจำ เจียกี้ซี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) รู้สึกว่าไม่เหมาะกับการตั้งสถานีและบ้านเรือนจึงได้ออกสำรวจหาแหล่งพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกบ้านเรือนอยู่อย่างถาวรต่อไป ซึ่งก็พบป่าเสม็ดแห่งหนึ่งมีผู้อาศัยอยู่บ้างประปราย “บ้านโคกเสม็ดชุน” อยู่ห่างจากที่ตั้งสถานีรถไฟอู่ตะเภาประมาณ 3 กิโลเมตร ขุนนิพัทธ์จินนคร จึงได้เริ่มซื้อขายต้นเสม็ดรายแรกเป็นจำนวน 50 ไร่ เป็นเงิน 175 บาท จากชาวบ้านผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณนั้น โดยผ่านนายหน้าช่วยติดต่อค้าขาย คือ ผู้ใหญ่บ้านหนูเปือก จันทร์ประทีป และผู้ใหญ่นายนพรหมแก้ว ละครันต์ ซึ่งเป็นอดีตผู้ใหญ่โคกเสม็ดชุนแต่อาศัยอยู่ในละแวกบ้านหาดใหญ่

ลักขมี จิระนคร เล่าให้ฟังว่า “เรื่องความเจริญของเมืองหาดใหญ่ คิดว่า เริ่มที่โคกเสม็ดชุน เพราะเป็นป่าชายหาดไฟอยู่แล้ว คือ สถานีหาดใหญ่แต่เดิมเป็นป่าชายหาดไฟโคกเสม็ดชุน จากที่พี่บอกแล้วว่า อู่ตะเภาเนี่ยน้ำท่วม เขาจึงย้ายมาที่ป่าชายหาดไฟโคกเสม็ดชุน เพราะน้ำไม่ท่วม ปู่จึงมาถากถางต้นเสม็ด จะเป็นป่าเสม็ด มาจับจองที่ดินอยู่ตรงหลังสถานีรถไฟโคกเสม็ดชุน หลังจากนั้นเป็นป่าชายหาดใหญ่ที่ตรงนั้น “ จะเห็นได้ว่า เมื่อรถไฟมาถึง สถานีใหญ่อยู่ที่ สถานีอู่ตะเภา ขณะที่สถานีหาดใหญ่ มีฐานะเพียงป่าชายหาดไฟ และสถานีย่อย

ก่อนปี พ.ศ.2455 “บ้านโคกเสม็ดชุน” มีบ้านอยู่ 10 หลังคาเรือน และ “บ้านหาดใหญ่” มีอยู่ 4 หลังคาเรือน อยู่ในความปกครองของอำเภอหลวงรักษาพลสยาม สังกัดเมืองสงขลา ต่อมาในปี พ.ศ.2457 มีบุตรหลานของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่บ้านหาดใหญ่ ได้สำรวจและทำหลักฐานขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ พบว่า เฉพาะฝั่งถนนศรีภูวนารมมีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนทั้งหมด 9 หลัง ปลูกเลียบริมฝั่งคลองเตยอยู่ทางทิศใต้ของสถานีรถไฟหาดใหญ่ไปทางตะวันออก ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 บ้านหาดใหญ่ อำเภอฝ่ายเหนือ

หลังจากที่ขุนนิพัทธ์จินนคร ได้ซื้อที่ป่าต้นเสม็ดแล้ว ทางรถไฟได้ขอซื้อที่ดินส่วนหนึ่งต่อในราวปี พ.ศ. 2458 เพื่อทำเป็นย่านรถไฟ ได้ขอซื้อที่ดินจากแนวทางรถไฟที่มีอยู่แล้ว เริ่มจากด้านหลังของสถานีชายหาดไฟชั่วคราว “โคกเสม็ดชุน” หรือสถานีรถไฟหาดใหญ่ในปัจจุบันกินเนื้อที่เป็น

บทสัมภาษณ์ของ จ.ส.อ นุญต มุณีสิทธิ์ คงช่วยให้เราเข้าใจชุมชนคนจีนเมืองเก่าหาดใหญ่ในอดีตได้ดีขึ้น เราดูแบบแปลนการสร้างผังเมืองซึ่งเจียกี้ชี่ได้ทำไว้ (ดูแผนที่ที่แผนผังการวางแปลนเมืองและการตัดถนนของเจียกี้ชี่)

“ในแผนที่ที่เจียกี้ชี่ออกแบบ มีถนนอยู่แถวนี้(ชี้แผนที่บริเวณสาย 1-2-3) คล้ายเหมือนกับขุนนิพัทธ์จินคร ทำ คือ ออกแบบไว้ แต่ตรงนี้ก็มิชุมชนคือ ท่าเทียบ ทางรถไฟจะอยู่ทางทิศเหนือ ตรงนี้เป็นสถานีรถไฟ ตรงนี้เป็นคลองอุตะเถา ตรงนี้เป็นตัวอำเภอ ชุมชนเดิมนี้ ตำบลหาดใหญ่จะคลุมหมดเลย มีบ้านเดิมทีเดียว ทวดผมมีรูปถ่ายอยู่ที่บ้าน ผมอายุ 7 ขวบ ทวดผมเกือบ 100 แล้วนะครับ ชุมชนตรงนี้เป็นชุมชนบางหักเป็นชุมชนเก่าแก่ ตรงนี้ไม่มีวัด ส่วนวัด โศกสมานคุณเกิดทีหลัง จากตรงนี้จะไปชุมชุนบ้านท่าเทียบ ส่วนวัดเกิดทีหลัง เกิดไม่กี่ปีนี่เอง คือ วัดปรักกริม เกิดขึ้นมาทีหลัง ตรงนี้เป็นอุโมงค์ ตรงนี้เป็นบ้านควนลัง เป็นอบต.ควนลัง อยู่ฝั่งนี้ ที่เก่าแก่สักนิด ตรงนี้มีอยู่แล้ว มีท่านหมื่นแสง พัฒโน ตอนหลังมาเป็นขุนหาดใหญ่”

ภาพที่ 31 ภาพถ่ายเมืองหาดใหญ่ ปี พ.ศ.2467

สุลมาน นุญต วงศ์สุภาพ คนจีน และการสร้างเมืองหาดใหญ่ในยุคหลังการสร้างรถไฟสายมลายู

ต่อมาในปี พ.ศ.2459 ขุนนิพัทธ์จินนทร ก็ได้ไต่โคนต้นเสม็ดเพื่อปราบพื้นที่ให้กว้างใหญ่ไว้สร้างห้องแถวให้กับครอบครัวพร้อมเพื่อนบ้าน เริ่มด้วยการสร้างห้องแถวมาจาก จำนวน 5 ห้อง ต่อจากเขตน่านรถไฟ แล้วแบ่งสันปันส่วนบ้านทั้ง 5 หลังไว้ให้เป็นสัดส่วน โดยบ้านสองหลังแรกเปิดเป็นโรงเตี๊ยม และร้านขายของเบ็ดเตล็ด ซึ่งมีราคาค่าเช่าที่פקคินละ 25 สตางค์ เป็นกิจการที่ทำรายได้เป็นอย่างดีให้กับครอบครัว แม้ว่าจะเป็นเพียงบ้านชั้นเดียวและบ้านหลังคามุงจากก็ตาม ในระยะเวลาไม่ถึงปี เพื่อนคนจีนคนหนึ่งได้ย้ายตามมาขอเช่ากิจการของท่านไป ด้วยความยินดีที่จะมีเพื่อนบ้าน ท่านก็ขยับขยายตัวเองไปสร้างบ้านใหม่ยังฝั่งตรงข้ามบนพื้นที่ที่ได้รับการจับจองไว้แล้ว เมื่อมีทุนรอนมากขึ้นจึงสร้างเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น หลังคามุงกระเบื้องไว้ 2 หลัง ดำเนินธุรกิจโรงเตี๊ยมที่ชั้นล่างของบ้านและ เปิดสำนักงานส่วนตัวที่ห้องชั้นสอง ไว้ที่ชั้นล่างของอีกห้องถัดไป ส่วนชั้นสองจัดไว้ให้ครอบครัวได้พักอาศัย การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้สะท้อนวิถีคิดที่เรามีต่อพื้นที่นั้น การนิยามและการจัดการพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับปัจเจกได้แสดงภาพว่าบุคคลได้วางตำแหน่งของตัวเองในสังคม การยึดโยงตนเองในฐานะเป็นคนจีน ตัดถนนและสร้างชุมชนแบบวัฒนธรรมห้องแถวและโรงเตี๊ยม ให้เพื่อนพ้อง ญาติมิตรได้มาใช้ประโยชน์

หลังจากที่ทางการได้ซื้อที่ดินจากขุนนิพัทธ์จินนทร ไว้บริเวณย่านรถไฟแล้ว อีก 3 ปีต่อมา (ประมาณ ปี 2460-2461) ได้มีการเปลี่ยนป้ายสถานีโคกเสม็ดชุน มาเป็นสถานีรถไฟใหญ่ แต่ก่อนจะมีการเปลี่ยนชื่อป้ายของสถานีรถไฟใหม่นี้ ข้าราชการหลายท่านรวมทั้งปลัดเทศาภิบาล นายไปรษณีย์ ได้เชิญขุนนิพัทธ์จินนทร ไปปรึกษาหารือเกี่ยวกับการตั้งชื่อสถานีรถไฟ ขุนนิพัทธ์จินนทร ได้ชี้แจงในที่ประชุมถึงการที่ดินเองมีการติดต่อจดหมายกับชาวมลายู ฝรั่งเศสและจีน ในธุรกิจการค้าของท่าน และใช้ชื่อ “หาดใหญ่” เป็นสถานที่ติดต่อ² ที่ประชุมเห็นชอบด้วยกับการใช้ชื่อนี้จึงเสนอให้ใช้ชื่อว่า “สถานีชุมทางหาดใหญ่” เมื่อปี พ.ศ.2460 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และเป็นปีเดียวกันกับที่มีการเปลี่ยนชื่ออำเภอฝ่ายเหนือเป็นอำเภอหาดใหญ่ด้วย แต่ที่ว่าการอำเภอยังอยู่ที่เดิม คือ ที่บ้านหาดใหญ่ริมคลองอู่ตะเภา บริเวณที่บางคนในยุคนี้เรียกว่า “บ้านโน” ซึ่งในปัจจุบัน คนในยุคนี้เรียกว่า “หาดใหญ่โน”³

ตลาดหาดใหญ่ซึ่งประกอบด้วยถนนนิพัทธ์อุทิศ 1, 2 และ 3 สมัยนี้ คนสมัยเมื่อ 70-80 ปีที่แล้วเขาเรียกกันว่า “โคกเสม็ดชุน” เพราะที่ที่เจริญรุ่งเรืองสมัยก่อนนั้นเป็นป่าเสม็ด ใครต้องการไม้เสม็ดไปทำฟืน ทำรั้วบ้าน หรือใบพ้อไปทำค้ำ ดันหม้อข้าวหม้อแกงลิง ก็ต้องแวะไปหาแถวที่เป็นถนนนิพัทธ์อุทิศ 1, 2 และ 3 เดียวนี้ สมัยนั้นตัวหาดใหญ่จริงๆ คือ ถนนราษฎรณรงค์เสรี แต่ที่เจริญไปไม่มาก ก็เพราะว่าส่วนมากที่ดินเป็นของที่ราชพัสดุ ครอบๆ บริเวณที่ว่าการอำเภอรัศมี 500 เมตร 80 % ที่ของทางราชการไม่มีใครที่จะก่อสร้างตึกรามบ้านช่องให้ใหญ่โตหรูหรา เพราะที่ดินไม่ใช่ของตนเอง

ภาพที่ 32 ถนนสาย 1 หรือถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ย่านศูนย์กลางการค้าเมืองหาคใหญ่ ได้รับอิทธิพลจาก ปีนัง และอีโป การสร้างตึกแถวแบบชิโนโปรตุกีส ในอดีตคนจีนต่างค้าขายสามารถซื้อที่ดินได้ โฉนดรุ่นแรกๆ จึงเป็นชื่อคนจีน ต่างค้าที่เข้ามาทำกินในเมืองไทย คุณชาญ สีสารณนำโฉนดที่ดิน ถนนสาย 1 มาให้ดู พบหลักฐานยืนยันเช่นเดียวกัน

เมื่อชุมชนเริ่มมีคนจากมาเลเซีย สิงคโปร์ เดินทางมาค้าขายมากขึ้น กิจการค้าขายก็คึกคักตามสถานะเศรษฐกิจที่ดีจากการทำเหมืองแร่และการปลูกสวนยางพาราในระยะปี พ.ศ.2459-2460 ท่านขุนนิพัทธ์จินนครได้วางแผนผังชุมชน ตามที่เคยไปมาหาสู่กับเมืองอีโป มาเลเซีย โดยตัดถนนเพิ่มขึ้นอีก 3 สายคือ ถนนเจียกี้ชี 1 ถนนเจียกี้ชี 2 ถนนเจียกี้ชี 3 (ปัจจุบันคือ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1,2,3 ที่นิยมเรียกกันว่า ถนนสาย 1,2,3) มีร้านหมอแผ่นโบราณ(หมอแมะ) เปิดขึ้นอีกหลายร้าน เช่น ร้านหมอฮิวชีวถื่น ร้านหมอเหลียงเซ้าคิว และร้านหมอเจียยุกชีว ตามมาด้วยการเปิดสถานผดุงครรภ์วุ้นฟูหยิ่น มีคลินิกแพทย์แผนปัจจุบันของนายแพทย์ถวิล และนายแพทย์เชนต๋โทมัสชาวอินเดีย ส่วนร้านทำฟันชาวจีน มีร้านแจนไจ้แซน ร้านจองยุกชัน และร้านกูลินมาเป็นรายหลังสุดในยุคนั้น ส่วนคุณพระเสน่หานุสรณ์ มาดำรงตำแหน่งนายอำเภอเหนือหลังปี พ.ศ.2460 ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ห้องแถวหลายห้องบนถนนช่วงที่ 2 ของถนนเจียกี้ชี ต่อจากท่านขุนนิพัทธ์จินนคร

คุณกสิณ จิโรจน์สุข เลขานุการคณะกรรมการมูลนิธิโรงเรียนศรีนคร เล่าให้ฟังว่า

“คนจีนที่มารับจ้างสร้างทางรถไฟ โดยเฉพาะ คนจีนสายกวางสิน ส่วนมากจะเหมือนกับ นาวิกโยชิน คือไปเรื่อย ๆ หยุดไม่ได้ จนกว่าทางรถไฟเสร็จ ถึงจะแยกย้าย เช่นทางการรถไฟจะเอากลุ่มนี้ไปไว้ยะลา หรือหาดใหญ่ คนกลุ่มนี้จึงไม่ได้ค้าขาย แต่หลังจากทางรถไฟเสร็จแล้ว คนแคะก็เข้า คนกวางสิดก็เข้ามา คนแคะเข้ามาทำเหมือง เจ้าของเหมือง และเจ้าของศูนย์การค้า สมัยก่อนร้านสโตร์มีทุกอย่างแต่ไม่มีของกินอย่างเดียว คนแต่จี๊ขายของชำ เหมือนกับกรุงเทพได้ฟ้าเมื่อก่อน เสื้อผ้ารองเท้า ตอนนั้นแถวใต้โรงแรมแหลมทองขณะนี้ สมัยก่อนเป็นเรือนไม้สองชั้น ทั้งย่านเลย กวางสิดก็มาเปิดร้านทอง มีร้านถ่ายรูป ร้านตัดผม ร้านขายนาฬิกา แต่คนแต่จี๊จะถนัดไปทางร้านโชห่วย คนชีฮั่ว สิจัน ก็ถือว่าเป็นคนกวางสิด แล้วร้านเก่าแก่คือร้านถ่ายรูปศรีวิไล อยู่ตรงข้ามคนชีฮั่ว ตอนหลังย้ายมาอยู่สาย 3 และร้านฮอลลิวูด เคียนี๊ยุบไปแล้ว หลังจากเจ้าของเสียแล้วลูกชายเขาไม่ทำ ถ้าคนแคะก็มีไปจिनร้านเดียว ร้านพวกนี้ก็เก่าแก่พอ ๆ กับไปจिन”

ความเจริญเริ่มขยายขึ้นมา มาจากการวางแผนการพัฒนาที่ดินของท่านขุนนิพัทธ์จินนคร ที่พยายามดึงดูดคนเข้ามาลงทุน ช่วยกันพัฒนาพื้นที่ พื้นที่ชุมชนคนจีนหาดใหญ่ดั้งเดิมที่งานวิจัยนี้พูดถึง จึงหมายถึง พื้นที่ชุมชนคนจีนดั้งเดิมที่เจียกชี ตัดถนน โดยเฉพาะถนน 8 สายหลักของหาดใหญ่ และถนนในรอบวงที่หุบคี่อื่นร่วมตัดเพิ่มเมื่อตลาดคุณพระเกิดขึ้น หาดใหญ่ชุมชนคนจีนในยุคเริ่มแรก ที่เจียกชีวางแผนผังเมืองไว้น่าจะมีขอบเขตของชุมชน

ดังข้อสรุปความคิดเห็นของอาจารย์เจริญ อ.เจริญ ถัมสกุล อดีตอาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์ ภาควิชาการโยธา มอ.(หาดใหญ่) และสถาปนิกของเทศบาลนครหาดใหญ่ อายุ 64 ปี ดังนี้

“.....ส่วนท่านขุนนิพัทธ์ได้ชื่อว่า เป็นผู้วางผังเมืองยุคแรก คือ ยุคก่อตั้งเมือง เข้าใจว่า พ.ศ.2459 มีถนนที่เป็นหลักฐานอยู่คือ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ไปทางทิศเหนือจากวงเวียนน้ำพุขึ้นไป เป็นถนนตัดใหม่ ชื่อ ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ แสดงว่า ท่านขุนเป็นผู้วางแนวตัดถนนนั้นไป ในยุค พ.ศ.2492 นายช่างเทศบาลชื่อ เสถียร สุทธิรักษ์ ท่านมาเป็นนายช่างของเทศบาลเมืองหาดใหญ่ ท่านเล่าให้ผมฟังว่า ท่านมาอยู่ 20 ปีแล้ว (เพิ่มเสียชีวิตไปเมื่อปีที่แล้ว) อายุ 84 ปี ท่านตัดถนนในเมืองหาดใหญ่รวม ๆ แล้ว 20 กว่ากิโลเมตร ท่านเป็นคนชวนผมมาเป็นสถาปนิกเทศบาล ลูกท่านก็อายุรุ่นราวคราวเดียวกับผม...

.....ชื่อขุนนิพัทธ์มีถนนอยู่แปดสาย จิระนครเป็นสายหนึ่ง มีนิพัทธ์อุทิศ 1-2-3 และนิพัทธ์
 สงเคราะห์ 1-2-3-4-5 เรียงตั้งแต่หน้าโรงเรียนเทศบาล 1 ออกที่ปี่ชี นิพัทธ์สงเคราะห์ 1 ขนานมาสายที่
 2 แถวใกล้โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย นิพัทธ์สงเคราะห์ 5 อยู่ใกล้ธนาคารชาติ นิพัทธ์สงเคราะห์นี้
 เข้าใจว่า หลัง 2500 มาแล้วนะ ส่วนนิพัทธ์อุทิศ 1-2-3 นี้ เป็นยุคแรก ๆ อย่างสมัยก่อนมีถนนธรรมเนียม
 วิถี สถานี รถไฟมาชนที่ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 ก็หยุดอยู่แค่นั้นมาติดตลาด เป็นอาคารตลาดของเจ้า
 คุณอรรถ(พระยาอรรถกวีสุนทร) ที่ภรรยาท่านคุณหญิงหลงมอบที่ดินให้ มอ. 790 ไร่ ตอนนั้นเจ้าคุณ
 อรรถเป็นผู้พิพากษา หรืออธิบดีศาล ของมณฑลนครฯ อยู่ที่สงขลา ...

...ที่ขนานกับนิพัทธ์อุทิศ 3 คือ ถนนเสน่หานุสรณ์ เป็นถนนสายสั้น ๆ คือ หน้าเซ็นทรัลใน
 ปัจจุบัน ผ่านบ้านคุณพระเสน่หามนตรีซึ่งเป็นอดีตนายอำเภอคนแรกของหาดใหญ่ ท่านขุนนิพัทธ์ได้
 ยกที่ดินให้สร้างสนามกีฬาจิระนครเดิมนี่ หลังเทศบาลก็ไปซื้อเพิ่มเติมขึ้นมามาก ตอนยกให้ครั้งแรก
 30 ไร่...

...หาดใหญ่ในยุคเริ่มแรกที่เจริญเป็นเมืองแล้ว หรือในสมัยที่จำความได้ตอนเด็ก ๆ เราจะ
 คิดถึงถนนนิพัทธ์ อุทิศ 1-2-3 และธรรมเนียมวิถี จากสถานีรถไฟพุ่งตรงมาทางตะวันออก ตอน
 หลังหลังจากไฟไหม้ตลาด ของเจ้าคุณอรรถแล้ว(ปัจจุบันอยู่บริเวณห้างโอเดียน) ถนนนี้ตัดตรง
 มาถึงหน้าโรงเรียนแสงทอง แล้วรู้สึกว่าจะเปลี่ยนชื่อหรือเปล่าไม่รู้ ตอนหลังตรงมาถึงถนนที่ตัดมา
 ใหม่ คือ ถนนราษฎร์ยินดี (บ้านที่ จิระนคร ในปัจจุบัน) ถนนนั้นยาว 30 เมตรพอดี ราษฎร์ยินดีทางฝั่ง
 ตะวันตก ก็มีถนนราษฎร์อุทิศ ถ้ามองเป็นถนนวงแหวน ถนนราษฎร์ยินดีทางทิศใต้ชนกับถนนศรีภู
 วนารถ ลงไปทางตะวันตก ไปเจอถนนนิพัทธ์อุทิศ 1-2-3 มาชนถนนศรีภูวนารถทางด้านทิศใต้ ก็ลัด
 ทางรถไฟที่เป็นอุโมงค์ไปและลดเลี้ยวไปทางทิศเหนือไปทางถนนราษฎร์อุทิศ ไปชนถนนทางรถไฟ
 ข้างคลองอู่ตะเภา เมื่อเลี้ยวขวาก็มีสะพานข้ามทางรถไฟข้ามมายังฝั่งสนามกีฬาพอดีตรงนั้น คือ เป็น
 วงแหวนรอบใน”...

5.3 ยุคการทำเหมืองแร่

ภาพที่ 33 ที่ล้างแร่ ของบริษัท
นิพัทธ์และบุตรจำกัด

หาดใหญ่ในยุคเริ่มแรก เป็นพื้นที่ทำเหมืองแร่ และค้าแร่ส่งไปทางมาเลเซียและสิงคโปร์ที่สำคัญ เจียกซี้ได้จับกิจการทำเหมืองแร่ เป็นนายหัวเจ้าของเหมืองแร่หลายแห่ง เอกสารแผนที่กรมทหารยังระบุบริเวณที่ดินทำเหมืองแร่ บริเวณดินลานว่า “เหมืองขุนนิพัทธ์จินนคร” แสดงให้เห็นถึงชื่อเสียงและขนาดของการทำเหมืองของท่านถือเป็นตระกูลนายเหมืองหนึ่งของภาคใต้ด้านแถบอำเภอไทย หากอ่านงานเรื่องสาวไยตระกูลงานทวี แลวิถีและพลังมังกรได้ ของ ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ จะพบว่านายเหมืองสมัยก่อน รู้จักมักคุ้นกัน มีความชำนาญ และการจัดการเฉพาะอย่างที่อยู่ในแวดวงเดียวกัน หลายตระกูลกิจการนี้ส่งทอดมาถึงลูกหลานด้วย ดังจะพบได้จากเอกสารหลายฉบับ

ดังเห็นได้จากเอกสารราชการดังนี้กรมทรัพยากรธรณี “คำขออาชญาบัตรผูกขาดสำรวจแร่ดีบุก” เชียงรุด

ที่ 6/2537 นายกี จิระนคร ต.วังใหญ่ อำเภเทพา จังหวัดสงขลา เนื้อที่ 1,202 ไร่ คำขอที่ 6/2537 ลงวันที่ 3 มีนาคม 2537. กรมทรัพยากรธรณี “คำขออาชญาบัตรผูกขาดสำรวจแร่ดีบุก ที่ 8/2537” นางสาวลักขมี จิระนคร ต.ท่าหม่อไพร อำเภจะนะ จังหวัดสงขลา เนื้อที่ 450 ไร่ คำขอที่ 7/2537 ลงวันที่ 22 เมษายน 2537.และมลิวรรณ เรื่องการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ของคนในบังคับสยามและต่างประเทศ ในอำเภอหาดใหญ่ ระหว่าง พ.ศ.2446-2475

ตารางที่ 8 แสดง การขอประทานบัตรทำเหมืองของขุनिพัทธ์จีนนครและครอบครัวตั้งแต่ปี พ.ศ.2468

วันเดือนปี	นามผู้ขอประทานบัตร	ได้บังคับ	เนื้อที่			สถานที่
			ไร่	งาน	ตรว.	
19 ม.ค.2468	นายเจียกี้ชี	ชาติจีนแคะ	183	1	81	ต.ท่าช้าง หาดใหญ่
28 ก.ค.2468	นายเจียกี้ชี	บังคับสยาม	162		65	ต.ท่าช้าง หาดใหญ่
9 ก.ย.2468	นายเจียกี้ชี	ชาติจีนแคะ	47	3	28	ต.ท่าช้าง หาดใหญ่
29 ก.ค.2469	นายเจียกี้ชี	บังคับสยาม	92	2	31	ต.ท่าช้าง หาดใหญ่
10 พ.ย.2469	นายเจียกี้ชี	ชาติจีนแคะ	120			ต.ท่าช้าง หาดใหญ่
28 ส.ค.2473	ขุนนิพัทธ์จีนนคร	บังคับสยาม	48	2	45	ต.ท่าช้าง หาดใหญ่
3 มี.ค.2537	นายกี้ จิระนคร	ชาติไทย	1202			ต.วังใหญ่ เทพา
4 มี.ค.2537	ลักขมี จิระนคร	ชาติไทย	760			ต.ท่าหมอไทร จະนะ
22 เม.ย.2537	ลักขมี จิระนคร	ชาติไทย	450			ต.ท่าหมอไทร จະนะ

อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องราวของชีวิตผู้คนในท้องถิ่น ล้วนแล้วแต่หาเอกสารสืบค้นยากลำบากพอสมควร กอปรกับปัจจัยทางการเมือง และผลประโยชน์บางประการ ทำให้เรื่องหลายเรื่องกลายเป็นเรื่องเก็บลับ เรายังสืบค้นไม่เพียงพอ ในเรื่องกิจการเหมืองแร่ในฝั่งด้านอำเภอไทย ในงานชิ้นนี้จึงต้องการเพียงเปิดประเด็นไว้ให้คนได้ศึกษาต่อ และไม่ตกหล่น ตระกูลจิระนครในฐานะนายเหมืองของภาคใต้ ฝั่งอำเภอไทย เราจึงเก็บเรื่องเล่าจากผู้อาวุโสที่พอจะฉายภาพให้เราเข้าใจครอบครัวของเจียกี้ชีได้บ้าง

ผู้อาวุโสท่านหนึ่งที่ใกล้ชิด เจียกี้ชี (ขุนนิพัทธ์จีนนคร) ได้เล่าว่า

“นิพัทธ์บุตรชายเป็นคนดูแลเหมืองที่ดินลาน และอีกคนหนึ่งคือเจ้าแก่งหนองจ้อง ชื่อจริงไม่รู้ชื่ออะไรแต่เขาเรียกกันแบบนี้ แก่เป็นพี่คนโต ดูแลที่ลิว หงอน

.....คนที่มาหาท่านขุนส่วนใหญ่ก็เป็นเพื่อนกันนั่นแหละ เป็นคนจีน แต่ลุงไม่รู้จัก เพราะเป็นคนจีนทั้งนั้น ทั้งมีอายุ และไม่ค่อยมีอายุ แต่คนที่มาหาท่านขุนฯ ส่วนใหญ่จะเป็นคนมีอายุขุนนิพัทธ์เวลาพูดกับลูก ๆ พูดภาษาจีนกลาง กับลุงเขาพูดภาษากลาง ไม่ได้พูดได้ แกพูดไม่เป็น ส่วนลูก ๆ ทั้งสี่ คนพูดกับพวกเราเป็นภาษาใต้

ภาพที่ 34 เหมืองแร่บริษัทนิพัทธ์และบุตรจำกัด ตำบลท่าช้าง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

ภาพที่ 35 เหมืองแร่ของบริษัทนิพัทธ์และบุตรจำกัด กำลังใช้น้ำฉีดหาแร่

สุลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ คนจีน และการสร้างเมืองหาดใหญ่ในยุคหลังการสร้างรถไฟสายมลายู

ภาพที่ 36 เหมืองแร่ของชน
นิพัทธ์จีนนคร ที่ตำบลท่า
ช้าง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

.....เพราะคนงานในเป็นคนใต้
ทั้งนั้น เขาพูดได้ชัด เพราะเขาเกิด
ที่นี่ แต่เวลาพูดกับคนอื่นเขาก็พูด
ภาษากลาง ส่วนท่านขุนพูดได้
ไม่ได้ พูดกลางก็ไม่ค่อยชัด อ่าน

หนังสือไทยไม่ได้ อ่านหนังสือจีนอย่างเดียว เช่น หนังสือพิมพ์จีน แยกชอบอ่านมากลูกผู้หญิงทั้งหลายก็
มาเยี่ยมอยู่ เขาอยู่ปีนังบ้าง กรุงเทพฯ มั่ง ออกเรือนไป ก็มาเป็นครั้งคราว อย่างถ้าเป็นคนไทยเราก็คือเดือน

ภาพที่ 37 เหมืองแร่บริษัทนิพัทธ์และบุตรจำกัด ตำบลท่าหมอไทร อ.จะนะ จ.สงขลา

สิบ เดือนห้า ของเขาก็ตรุษจีน เซ่งมั่ง เขาก็จะมารวมกันหมด ...

.....การทำเหมืองแร่ที่หมู่บ้านวังพา(ในอดีตเป็นพื้นที่สีแดงที่มีฝกค.มาก) มีความลำบากยิ่ง สภาพภูมิประเทศรายล้อมด้วยภูเขา และเป็นป่าดงดิบ ถนนหนทางที่จะเข้าไปในป่าจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ผู้ที่เข้าไปทำงานในเหมืองแร่ต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางป่าดงดิบใช้แหล่งน้ำธรรมชาติจากลำธารในการ

ดำรงชีวิตประจำวัน จึงป่วยเป็นโรคไข้ป่าแทบทุกราย จะหายมารักษาก็ไม่มีนอกจากยาลูกกลอนที่นำติดตัวไปด้วย บางครั้งได้อาศัยยาหม้อของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงบ้าง พอที่จะประคับประคองตัวเองให้เดินทางออกจากป่าได้ก็ต้องใช้เวลาในการเดินเท้าไม่น้อยกว่า 8 ถึง 10 ชั่วโมง จึงจะถึงอำเภอเหนือ รายที่ป่วยหนักก็ว่าจ้างเกวียนหรือลูกหาบให้หามออกมา ให้ถึงแหล่งชุมชน....

....เนื่องจากยังไม่มีสถานพยาบาล ประกอบกับคนงานเหมืองส่วนใหญ่เป็นคนจีนจากต่างถิ่นต่างภาษา จะพึ่งพาญาติมิตรให้ช่วยดูแลรักษาที่ยากยิ่ง จำต้องอาศัยนอนอยู่ตามชายคาบ้านเรือนให้ช่วยดูแลรักษาที่ยากยิ่ง จำต้องอาศัยนอนอยู่ตามชายคาบ้านเรือนของชุมชนเพื่อรอการรักษาไม่ว่าทางใดก็

ทางหนึ่ง

ต่อไปตาม
ยถากรรม

.....⁴

ท่านขุนนิพัทธ์จีนนคร กำลังยืนกับคนงาน (ขวา) หน้าโครงไม้ในเหมือง
ของบริษัชนิพัทธ์และบุตรจำกัด

警一前架木錫洗場礦幫沙威他那在生先謝

ภาพที่ 38 ท่านขุนนิพัทธ์จีนนคร กำลังยืนกับคนงาน (ขวา) หน้าโครงไม้ในเหมืองของ เหมืองของบริษัชนิพัทธ์ และบุตรจำกัด

ภาพที่ 39 ภาพเหมืองของขุนนิพัทธ์จินนทร ในเขตจังหวัดสงขลา

5.5 การสร้างตลาด และย่านศูนย์การค้าขายของหาดใหญ่

จากช่วงปี พ.ศ.2467 เป็นต้นไปที่ได้มีพิธีฉลองเปิดสถานีรถไฟหาดใหญ่และตลาดหาดใหญ่ ชุมชนคนจีนหาดใหญ่ชุมชนเล็กๆในอดีตที่มีตลาดเล็กชื่อตลาดโคกเม็จซุน และตลาดนัดใกล้กันที่ทำ

หาดใหญ่ ชื่อตลาดนัดท่าหาดใหญ่ เมื่อทางรถไฟเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2462 ได้ค่อยๆพัฒนาอย่างรวดเร็ว ดึงดูดคนทั้งจากย่านลุ่มคลองอู่ตะเภา ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มลายู ปีนัง สิงคโปร์และผู้อพยพอื่น ตลาดหาดใหญ่ได้กลายเป็นพื้นที่ที่คนมาแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งคนต่างถิ่นและในถิ่นมาขึ้นขายแลกเปลี่ยนพบปะกัน จากเดิมที่เป็นตลาดชาวบ้าน

ภาพที่ 40 ภาพการเปิดตลาดเจียกี้ชี ของขุนนิพัทธ์จินนทร

เจียกี้ซีได้พัฒนาตลาดให้เป็นระบบขึ้น และขยายต่อมาเป็นย่านศูนย์กลางการค้าของหาดใหญ่ร่วมกับคหบดีสำคัญของหาดใหญ่ซึ่งเจียกี้ซีรู้จักสนิทสนม วางแผนงานหลายอย่างร่วมกัน ดังจะกล่าวต่อไป

เมื่อตลาดหาดใหญ่ได้เริ่มเป็นศูนย์กลางธุรกิจ มีการทำการค้ากับชาวมลายูขึ้นเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2471 ท้องที่ตลาดหาดใหญ่ได้ถูกยกฐานะให้เป็นสุขาภิบาล ขุนนิพัทธ์จินนทร ได้รับ การแต่งตั้งให้เป็นกรรมการสุขาภิบาลด้วย ต่อมาเมื่อ 7 ธันวาคม 2478 ได้ยกฐานะเป็นเทศบาล ตำบลหาดใหญ่ และเมื่อ 16 มีนาคม 2492 ได้ยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหาดใหญ่ ก่อนที่ถูกยกฐานะ เป็นเทศบาลนครหาดใหญ่เมื่อปี 2540

ในราวปี พ.ศ.2470 ขุนนิพัทธ์จินนทร ได้ย้ายครอบครัวจากห้องแถวริมถนนเจียกี้ซี หรือ ถนนธรรมานุวัติในปัจจุบัน ไปอยู่ที่ฝั่งถนนเพชรเกษม ท่านได้สร้างห้องแถวบนที่ดินว่างเปล่าของท่านเอง ซึ่งอยู่ปลายถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 (ปัจจุบันคือ ที่ตั้งของบริษัทชูชุก จำกัดตลอดแถว) ในราวปี พ.ศ.2480 ที่ท่านได้ขยายบ้านเรือนไปยังปลายถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 นั้น ถนนสายนี้ยังเป็นสถานที่ ค่อนข้างเงียบเหงา ท่านได้ขายห้องแถวเหล่านั้นในราคาต่ำกว่าต้นทุน เพื่อเป็นการชักจูงให้ผู้คนขยาย แหล่งทำกินออกไปให้กว้างขึ้นอีก

ท่านได้จัดตั้งตลาดเอกชนขึ้นด้วย เรียกว่า ตลาดเจียกี้ซี ตั้งอยู่ที่ 836 ถนนสาย 1-2 (ถนน นิพัทธ์อุทิศ 1-2) ซึ่งได้รับอนุญาตจากนายกเทศมนตรีตำบลหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2482 ตาม ใบอนุญาตที่ 192/2482 ให้เปิดตลาดตั้งแต่เวลา 04.00 น. ถึง 19.00 น. และต่อมาได้สร้างโรง ภาพยนตร์เฉลิมยนต์ และตึก 3 ชั้นได้เข้าให้กับธนาคารเอเชีย จำกัด

ภาพที่ 41 ภาพการเปิดตลาดเจียกี้ซี ของขุนนิพัทธ์จินนทร มีการนำมโนราห์มาแสดง

ขณะเดียวกันพระ เสน่หา มนตรี ซึ่ง ดำรง ตำแหน่งนายอำเภอหาดใหญ่ ได้ตกลงใจซื้อที่ดินไว้แปลง หนึ่งมีเนื้อที่ 60 ไร่ เป็นเงิน จำนวน 200 บาท โดยตั้งใจว่า หลังจาก ที่ท่าน ได้ปลด

เกษียณอายุจากราชการแล้ว จะมาทำไร่ปลูกสวนยางไว้เป็นที่ทำมาหากินในบั้นปลายชีวิตจากที่ดิน 60 ไร่ พระเสน่หามนตรีได้คิดที่จะหักร้างถางป่าบริเวณนั้นในที่ดินของท่านโดยวางผังเมืองร่วมกับพระยาอรรณกะวิสุนทร ขุนนิพัทธ์จินนทร และนายซีกิมหยง ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินแปลงใหญ่ๆในบริเวณนั้น เช่นเดียวกัน ได้ทำการตัดถนนสายแรกโดยตัดถนนจากหน้าสถานีรถไฟตัดตรงผ่านที่ดินของพระเสน่หามนตรีและพระยาอรรณกะวิสุนทร จากนั้นตัดถนนสายอื่นๆขนานหรือตั้งฉากกับถนนสายแรกเป็นตารางหมากรุกตามผังเมืองเกาะปีนัง จากนั้นลงมือสร้างตลาดสดและห้องแถวตามริมถนนสายแรกโดยบริเวณที่ดินด้านซ้ายเป็นของพระยาอรรณกะวิสุนทร และด้านขวาเป็นที่ดินของท่านเอง ลักษณะของร้านค้านั้นสมัยนั้นเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว ซึ่งใช้เป็นที่ค้าขายและที่อยู่อาศัยไปในตัว เนื่องจากบริเวณนั้นเป็นบริเวณที่ตั้งของสถานีชุมทางรถไฟภาคใหญ่ เมืองจึงเริ่มมีความเจริญมากขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นลำดับ และเป็นศูนย์กลางของการค้าขายในภาคใต้จวบจนถึง ทุกวันนี้

คำบอกเล่าจากความทรงจำของปราโมทย์ ย่งสกุล คงทำให้พวกเราเห็นภาพความเจริญของเมืองค้าขายกับชายแดนและต่างประเทศได้ดี

“ กังเป็นคนจีนอพยพแล้วมารับใช้คุณพระเสน่หาฯ เก็บค่าเช่าบ้าน เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ลักษณะเป็นห้องแถว ปีละ 40 บาท ผมอยู่ตั้งแต่ลิการ์เดินสัซซอยที่เป็นฟิงค์เลดี้ปัจจุบันจนทะเล ตลาดเก่าของคุณพระ ซึ่งก็คือตลาดสันติสุขตอนนี้ เป็นตลาดที่ชุมชนใช้ นอกนั้นจะไปใช้ตลาด กิมหยง ตลาดคุณพระเป็นตลาดที่สวยมากเป็นสถาปัตยกรรมแบบปันหย่า เหมือนหอประชุมของเทคนิคสงขลา เป็นกระเบื้องว่าวขึ้นมา 4 มุม แล้วมีร้านค้าอยู่ตรงกลาง ด้านข้างเป็นร้านอาหาร ตอนนั้นคุณพระเป็นนายอำเภอ มารุ่นผมท่านแก่ มากแล้วแต่ยังเดินได้ ผมก็เข้าไปเล่นในบ้านท่าน บ้านเขาจะเป็นลักษณะของคหบดีชั้นสูง มีลานเต็นรำกลางแจ้งหน้าบ้าน (ปัจจุบันคือศูนย์การค้าเสน่หามนตรี ติดกับฟิงค์เลดี้)

“.....ผมว่าหาดใหญ่เจริญมาตั้งแต่สมัยคุณพระแล้ว เพราะมันมีสิ่งอำนวยความสะดวก เรายังรู้จักเล่นโบว์ลิ่ง ที่สุคนธา ก่อนนั้นก็หลังหาดใหญ่ราม่า แถวนั้นจะเป็นที่เล่นโบว์ลิ่ง ที่แรกผมอายุ 18 ปีได้ เด็ก ๆ พวกเราใส่เสื้อผ้าดีกว่าพวกกรุงเทพฯ เพราะของเรามาจากปีนัง มองตาคุณเญี่ยพวกเราใส่ก่อนแล้ว มาหลายทางจาก ลันตู โกลด ลันตูนี้ระดับคนภาคกลางจะไปเที่ยวเขาจะรู้จักลันตูมากกว่าเรา ส่วนเราจะรู้จักปาดังเบซาร์”

จากพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ในอดีต หากมองในปัจจุบัน คือสถานที่ที่ผู้คนต้องถิ่นจดจำได้ดีเกี่ยวกับตัวท่านคือ ศูนย์การค้าสันติสุข โรงแรมยงค์ หรือโรงพยาบาลนครของคุณนายเกษร ฯ ลักษณะ

อาคารเป็นอาคารไม้ หลังคามุงสังกะสี ฝากันสังกะสี ภายในเป็นชั้นอัฒจันทร์สำหรับคนนั่งชม ภาพยนตร์ ซึ่งลักษณะของภาพยนตร์สมัยนั้นเป็นหนังใบ้ ภาพฝนตก ทางผู้จัดฉายได้นำเอาหินกรวดใส่ถาดทองเหลืองร้อนไปมา ให้แลดูเสมือนฝนตก มีเด็กนั่งหลังจอ เคาะกะลามาพริ้ว ชาวบ้านเรียกภาพยนตร์ในยุคนั้นว่า หนังญี่ปุ่น ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ 6 ต่อไป

คหบดีคนสำคัญมีส่วนร่วมทำให้หาดใหญ่เจริญ คือชีกิมหยง อายุรุ่นหนุ่มเป็นบุตรชายของ นาย ชียิซาน เป็นผู้รับเหมาเส้นทางรถไฟสายใต้ ที่ ขุนนิพัทธ์จินนทร ร่วมสร้างในการขยายเส้นทางรถไฟสายใต้จากจังหวัดเพชรบุรีไปยังป่าดงเบขาร์ อำเภอสะเดาจังหวัดสงขลา เพื่อเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมาเลเซียทางตอนเหนือ (นายชียิซานเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการตั้งโรงเรียนแสงทองมาสร้างที่หาดใหญ่ โยการบริจาคที่ดิน ขนาดใหญ่)

ชีกิมหยง ขณะนั้นมีอายุเพียง 20 ปี ได้สังเกตเห็นลักษณะภูมิประเทศของเมืองหาดใหญ่มีทำเลอุดมสมบูรณ์ด้วยทางน้ำ

ภาพที่ 42 คหบดีคนสำคัญของหาดใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการวางฐานเมืองหาดใหญ่ร่วมกับขุนนิพัทธ์จินนทร พระยาอรรณทวิสุนทร และ พระเสน่หามนตรี

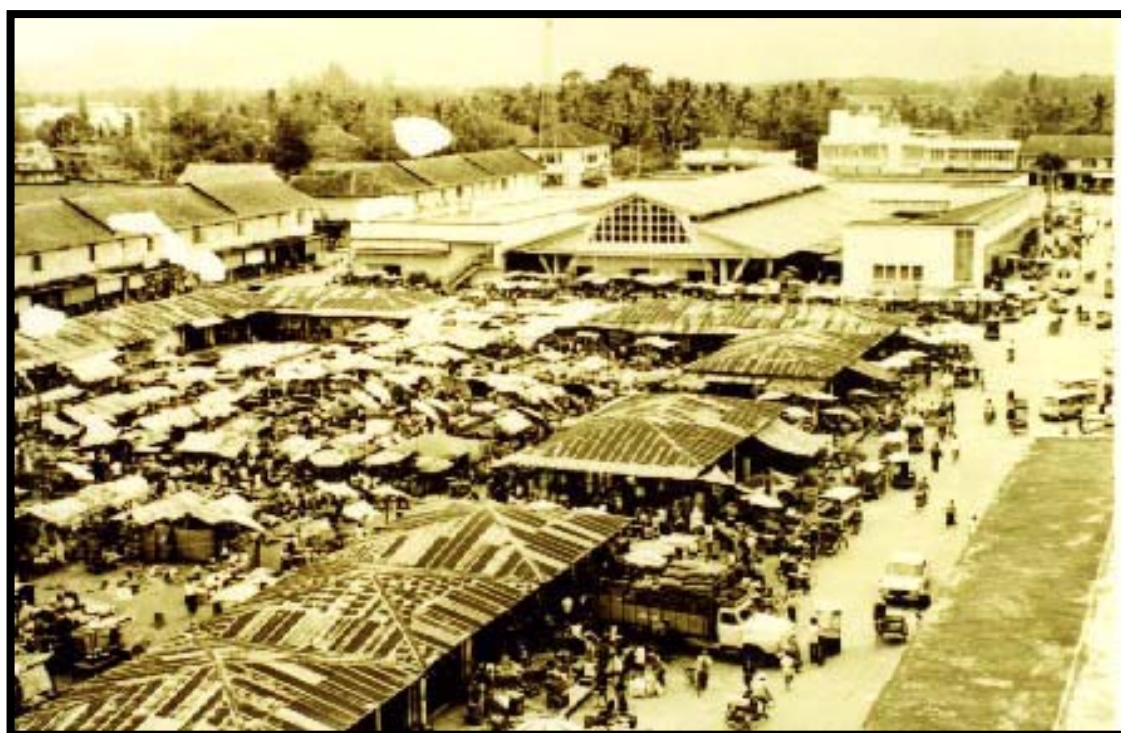
ไหลผ่านและมีภูเขา ตรงตามลักษณะดวงชัยของจีน ประกอบกับเป็นศูนย์กลางการคมนาคมระหว่างประเทศไทยกับมาเลเซีย และในอนาคตบริเวณนี้น่าจะเป็นเมืองชุมชนที่ใหญ่โตแน่ ชีกิมหยง จึงได้ซื้อที่ดินไว้เป็นจำนวนมาก โดยเริ่มแรกในราวปี พ.ศ.2464 เป็นต้นมา ชีกิมหยงมาสร้างบ้านพักอยู่ที่บริเวณถนนสาย 1 แบบเรือนไทยยกพื้นสูงจากพื้นดิน แบบบ้านฝรั่ง วัสดุการสร้างเสาและเครื่องประกอบใช้ไม้กลม หลังคามุงจาก ตรงข้ามบริษัทวินิจการค้า เจ้าแก๊ยกสันซึ่งเป็นบิดาของชีกิมหยง พักอยู่ที่สงขลา ซึ่งท่านได้เข้ามาทางภาคใต้ของไทยโดยการรับเหมาก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5

ต่อมาเจ้าแก้งกิมหยงได้เปลี่ยนสภาพบ้านยกพื้น เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว และรับซื้อที่ดินบริเวณบ้านใกล้เคียง ซึ่งที่นั่นเป็นทุ่งหญ้าและป่าละเมาะไว้เป็นกรรมสิทธิ์ในการครอบครองหลายแปลง ปัจจุบันบริเวณที่กล่าวถึงคือ ห้างสรรพสินค้าบาจา โรงแรมรักไท โรงแรมถิ่นเอก

ที่ดินแปลงที่สอง นับตั้งแต่สี่แยกป้อมไฟ เจริญสะพานลอย ถนนกรมทางหลวง⁵ เป็นทุ่งนาปลูกกะป้อ มีต้นกะป้อล้อมรอบเป็นกำแพง เป็นที่นาของนายสั๊ก บุญมี และได้ขายไป ต่อจากนั้นเป็นทุ่งนาหนอง บึง เกาะปลวกไม้ล้มลุก เรียกว่า เกาะหัวชัน เป็นทุ่งหญ้าไปถึงเขตติดต่อกับที่ดิน

นายก อินทะสะโร ที่ดินดังกล่าวสมัยก่อนคนจีนนำมะพร้าวไปปลูก และเห็นหลักเกษตรปักเป็นระยะ ชาวบ้านจึงรู้แน่ชัดว่า เป็นที่ดินของเจ้าแก้งกิมหยง มะพร้าวที่นำไปปลูกไม่ทันตั้งราก วัชพุ่มก็กินหมด ทางทิศตะวันตกเป็นแนวเขตทางรถไฟ ทางทิศตะวันออก เป็นแนวเขตที่ดินกรมทางหลวง

ภาพที่ 43 ตลาดสดหาดใหญ่

ต่อมาหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา เจ้าแก้งกิมหยง ได้ตัดที่เป็นแนวทางถนน โดยเปลี่ยนวิธีการเสริมสร้างปรับปรุงถนนตามที่ได้วางแผนไว้ก่อน ให้ได้มาตรฐานถนนดินลูกรัง มีป้ายชื่อบอกเป็นถนนรัชฎาภิบาล⁶ ซึ่งแน่ชัดว่า เป็นถนนของเจ้าแก้งกิมหยง หลังจากนั้น ได้เปลี่ยนเจ้าของ

กรรมสิทธิ์⁷ โดยการโอนให้ มอบให้ ขายให้ผู้อื่นไปบางส่วน และบางส่วนบริจาคการกุศลสร้างสุเหร่า และโรงพระจีน ซึ่งได้เปลี่ยนกรรมสิทธิ์ครอบครองกันมาหลายท่าน

ที่ดินแปลงที่สาม อยู่ทางทิศตะวันตกของทางรถไฟ ทิศตะวันออกของวัดโคกเสม็ดขุน เป็นทุ่งนาดอน และเป็นปลัก ชาวบ้านเรียกปลักขอน เดิมเป็นที่นาของนายง่วน นางชีด้วง สระระ ต่อมาได้ขายให้เจ้าแก้วชีกิมหยง ครอบครองกรรมสิทธิ์ ต่อมาเจ้าแก้วชีกิมหยง ได้มอบที่ดินส่วนหนึ่งให้น้องค์กรคริสต์ สร้างโรงพยาบาลมิชชัน

ที่ดินแปลงที่สี่ อยู่ทางทิศเหนือ คือ บริษัทสาธารณูปโภค จำกัด ถนนเสน่หานุสรณ์ ก่อนปี พ.ศ.2513 เป็นโรงไฟฟ้า ปัจจุบันคือ โรงแรมบี.พี.แกรนด์ทาวเวอร์ และต่อมาทิศเหนือ เดิมเป็นโรงเรียนจีน ปัจจุบันคือ โรงแรมสากล ต่อจากนั้นไปทางทิศตะวันออก ถึงคลองเตย เป็นที่ดินของเจ้าแก้ว ชีกิมหยง ซึ่งตอนนั้นเป็นป่าไม้ล้มลุก และเป็นแนวทางถนนดิน ต่อมาหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา บางตอนเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว และมีป้ายบอกชื่อ ถนนกิมประดิษฐ์ ชูอุทิศ และหยงวิถิ

ถนนหยงวิถิ ก็คือ ถนนธรรมนุญวิถิในปัจจุบัน แต่เดิมถนนเส้นนี้นับจากสถานีรถไฟชุมทาง

หาดใหญ่มาถึงถนนสาย 3 มีลักษณะเป็นสามแยก ฟันไปทางตะวันออกไม่ได้ เพราะบ้านเรือนติดแถวไม้สองชั้นครึ่งกั้นขวางอยู่ แต่ต่อมามีบ้านเรือนติดแถวไม้สองชั้นครึ่งหลังนี้ถูกไฟไหม้หมดสภาพไป เทศบาลหาดใหญ่ในขณะนั้น จึงขยายเขตออกไป ให้ถนนธรรมนุญวิถิไปถึงโรงเรียนอุดมศึกษาพาณิชยการ เรื่อยไปถึงถนนกาญจนวนิชย์ เป็นชื่อถนนธรรมนุญวิถิตลอดไป

ภาพที่ 44 ภาพนายจี จิระนคร บุตรชายของขุนนิพัทธ์จินนทร อดีตท่านเป็นนายกเทศมนตรีเมืองหาดใหญ่

ส่วนที่ดินที่ชาวบ้านเรียกว่า ที่ดินปลักมดหนอย ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูงหลายสิบไร่ ฤดูมรสุมเดือนอ้ายเดือนยี่น้ำไม่ท่วม เจ้าของสัตว์เลี้ยงจึงได้นำวัวควาย มาพักอาศัยหนีน้ำ ซึ่งชาวบ้านรับรู้กันว่า ตรงนี้เจ้าแก้มชุกมียก มีกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินแปลงนี้

ช่วงเวลานั้นหาดใหญ่ได้รับการยกฐานะจากสุขาภิบาล มาเป็นเทศบาลตำบล เจ้าแก้ม ชุกมียกได้มาตั้งสำนักงานที่ถนนหอมหวล บริเวณสามแยกมีลักษณะเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว เจ้าแก้มได้บริจาคที่ดินส่วนหนึ่งให้องค์การคริสต์สร้างโรงเรียน ชื่อ โรงเรียนแสงทอง และที่ดินส่วนหนึ่งได้มอบให้ 5 สมาคมจีนหาดใหญ่สร้างโรงเรียน ชื่อ โรงเรียนศรีนคร ซึ่งอยู่ด้านตรงกันข้าม ด้านทิศตะวันออกติดต่อปลักมดหนอย ใกล้โรงแรมโนราปัจจุบัน และอีกส่วนหนึ่งไปทางทิศใต้มอบให้มูลนิธิมิตรภาพสงเคราะห์ สร้างโรงพระมือนุสาวรีย์ม้ายืนที่ประตู และด้านทิศตะวันตกติดต่อโรงเจ ถัดไปทางทิศใต้เป็นสวนผักของชาวจีน ถึงถนนศรีสุวรรณารถ ปัจจุบันเป็นอาคารพาณิชย์จัดสรร เปลี่ยนเจ้าของกรรมสิทธิ์การปกครองไปแล้วทั้งหมด

ต่อมานายवास บุญวรรโณ และคนอื่น ๆ ที่เจ้าแก้มชุกมียก ไว้เนื้อเชื่อใจมอบหมายให้ควบคุมดูแลกิจการทั่วไป ได้ทยอยกันถึงแก่กรรมด้วยวัยชรา คุณนายละม้าย ภรรยาของท่านได้มอบหมายให้กำนันวร ทวีรัตน์ อดีตกำนันคอหงส์ รับผิดชอบดูแลต่อไป⁸

สำหรับพระยาอรรณทวิสุนทร มีส่วนร่วมสร้างความเจริญในฐานะข้าหลวงและเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ขณะเป็นข้าราชการเป็นข้าหลวงใหญ่ในสังกัดคณะรัฐมนตรี เวลาที่ท่านไปรับราชการที่ไหนก็มักจะซื้อที่ดินเก็บไว้เสมอ เมื่อมารับราชการที่หัวเมืองภาคใต้ท่านก็ได้มาซื้อที่ไว้มากมายโดยเฉพาะที่หาดใหญ่ ท่านได้ซื้อที่ต่อจากขุนนิพัทธ์จินนกร (เจียกชี) ตั้งแต่บริเวณร้านขายหนังสือหานยางตลอดไปจนถึงถนนธรรมานุญูติดกับถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 นอกจากนี้ท่านยังได้ซื้อที่ดินเก็บไว้เสมอ ท่านยังได้ซื้อที่ดินบริเวณเชิงเขาคอหงส์ซึ่งเป็นที่ดินที่มีบริเวณกว้างขวางมาก

ต่อมาเมื่อท่านได้ลาออกจากราชการมารับพระราชทานบำนาญ ท่านได้ตั้งบริษัทของตนเองเพื่อประกอบธุรกิจการค้าในด้านต่าง ๆ คือ บริษัทสหไทยเศรษฐการ จำกัด ซึ่งทำกิจการเกี่ยวกับการค้าแร่ ยางพารา และส่งสินค้าเข้าออกน้ำแข็งที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ต่อมาท่านได้เสียชีวิตลง คุณหญิงหลง อรรถกระวิสุนทร ภรรยาของท่านได้บริจาคที่ดินบริเวณเชิงเขาคอหงส์เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และต่อมาในปี พ.ศ. 2497 ในสมัยที่นายกี จิระนคร เป็นนายกเทศมนตรีของเมืองหาดใหญ่ ได้ทำการสร้างตลาดสดเทศบาลขึ้นมา โดยทำพิธีเปิดตลาดสดแห่งนี้เมื่อปี พ.ศ. 2500 โดยในช่วงที่มีการ สร้างตลาดเทศบาลขึ้นมานี้ มีการขยายตัวเมืองหาดใหญ่ซึ่ง

ในช่วงแรก ๆ เริ่มจากบริเวณย่านสถานีรถไฟแล้วขยายออกไปสู่บริเวณถนนนิพัทธ์อุทิศ 1-3 แล้วจึงค่อยๆ ขยายตัวออกไปสู่บริเวณตลาดสดเทศบาลคือ บริเวณถนนมนตรี 1-2 ⁹ ซึ่งต่อมาบริเวณดังกล่าวได้กลายเป็นย่านการค้าสำคัญ ซึ่งผู้อยู่อาศัยมักเป็นคนจีนซึ่งเข้ามาทำการค้าขาย ส่วนคนพื้นเมืองโดยมากตั้ง บ้านเรือนอยู่ใกล้กับที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ ¹⁰

5.6 การได้รับราชทินนามจากรัฐไทย

กล่าวต่อไปตลาดโคกหมี่ชุมชน

สร้างสถานีรถไฟเป็นครั้งแรก	เป็นของแปลกที่สุดรัฐอุดหนุน
คุมคนงานกุลีมีพระคุณ	เพราะท่านขุนคนดีมีบุญญา
สร้างตลาดโคกหมี่ชุมชนลงทุนหลาย	ท่านขุนได้อ่านจาวาสนา
ความเจริญทุกด้านที่ผ่านมา	นามท่านขุนมีค่าคนนิยม
ปรากฏชื่อถนนอยู่แปดสาย	นิพัทธ์ได้รับเกียรติที่เหมาะสม

ผู้ประพันธ์ : จ.ส.อ.นุกูล มุนีสิทธิ์

ในสมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกเสด็จประพาสภาคใต้ ได้พิจารณาถึงคุณงามความดีและกิตติศัพท์อันเลื่องลือ ถึงความขยันขันแข็งของท่าน ในการสร้างตนเองและพัฒนาตลาดหาดใหญ่จากป่าดงเสม็ดมาเป็นเมืองใหญ่ของภาคใต้ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเป็น “ขุนนิพัทธ์จันทน์” และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ด้วย ในปี พ.ศ.2472

เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีได้กราบทูลขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นสามแก่ท่าน จนกระทั่งสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้กราบทูลขอเครื่องอิสริยาภรณ์ทั้งเหรียญตราและเข็มกว่า 30 ชนิด และได้รับอนุญาตให้แปลงสัญชาติเป็นไทย จากกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรีฯ เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2482 และหนังสือที่ ร. 6249/2482]';yomuj 27 dyopkpk /ภค/ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงนายกรัฐมนตรีฯ อีกสองปี ต่อมาเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2484 ท่านได้รับอนุญาตให้ใช้ราชทินนามเป็นชื่อตัวคือ “นิพัทธ์” จากกระทรวงมหาดไทย และได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนนามสกุล “จิระนคร” จากกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2487 ตามลำดับ

ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ทหารญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นมาถึงหาดใหญ่ พร้อมกับขอใช้บ้านขุนนิพัทธ์จินนกร เป็นฐานบัญชาการย่อย แต่ขุนนิพัทธ์จินนกร ไม่ยอมยกให้พร้อมกับตอรองให้ใช้บ้านฝั่งตรงข้าม ซึ่งก็คือ สยามนครินทร์ในปัจจุบัน ซึ่งนายทหารญี่ปุ่นก็ยินยอมเพราะต้องการมวลชนผู้ใหญ่ในท้องถิ่น เป็นแกนหลักในการประสานกับประชาชน

หลังจากทราบเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นแล้วว่า ต้องการเอาหาดใหญ่เป็นเพียงทางผ่าน ขุนนิพัทธ์จินนกร จึงได้เข้าประชุมร่วมกับหน่วยราชการ เพื่อแจ้งให้ประชาชนที่ตกใจหลบหนี กลับมาประกอบอาชีพตามปกติ ซึ่งประชาชนก็กลับมา แต่เศรษฐกิจหาดใหญ่ขณะนั้นแทบจะหยุดชะงักหมด เพราะผลของสงคราม

เหตุการณ์ครั้งนี้ นับเป็นช่วงวิกฤตที่สุดทุกคนในหาดใหญ่เหมือนถูกตัดขาดจากโลกภายนอก เพราะการติดต่อระหว่างจังหวัดก็ไม่สามารถทำได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็อาศัยชาวบ้านรอบนอกนำปลา อาหารมาขายดำรงชีวิตไปวัน ๆ จนกระทั่งสงครามสงบ

ขุนนิพัทธ์จินนกร เองก็เหมือนกับคนอื่นๆ ที่เสียหายจากสงครามไปไม่น้อย ด้านธุรกิจเขาเกือบล้มละลายเนื่องจากต้องกู้เงินจาก นายเสรี และนายบรรหาร เลขะกุล ที่จังหวัดสงขลา เพื่อมาเริ่มต้นธุรกิจหลักอีกครั้ง ทั้งการพัฒนาที่ดิน และเหมืองแร่

ขุนนิพัทธ์จินนกร ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2515 และฝังศพที่สุสานจิระนกร ภายในสวนขุนนิพัทธ์ด้านหลังสถานีรถไฟน่าน้อย ตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ¹¹

กล่าวได้ว่าท่านขุนนิพัทธ์จินนกร หรือ เจียกิชี เป็นบุคคลสำคัญของหาดใหญ่ในยุคการสร้างยุคการบุกเบิก การวางแผนผังเมืองและการตัดถนน พัฒนาที่ดินของท่านจากการมองเห็นไกล เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ให้แปรเปลี่ยนไปเป็นเมือง พัฒนาจนกลายเป็นศูนย์กลางการค้าพาณิชย์ในภาคใต้ คือ ผู้ที่ขำน้ำข้ามทะเลมาจากดินแดนไกลโพ้นมาสู่ดินแดนใหม่ด้วยความยากลำบาก บุกป่าฝ่าหนาม แต่ด้วยความขยันขันแข็งและความสามารถเฉพาะตัวผนวกกับความเป็นผู้มองเห็นไกล ได้บุกเบิกชุมชนดังต่อไปนี้

อุทิศที่ดินส่วนหนึ่งเพื่อสร้างโรงเรียน ปัจจุบันคือ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย

อุทิศที่ดินส่วนหนึ่งเป็นจำนวน 14 ไร่ให้กับเทศบาลเมืองหาดใหญ่เพื่อสร้างสนามกีฬาจิระนกร

อุทิศที่ดินส่วนหนึ่งเป็นจำนวน 4 ไร่ครึ่ง ให้กับเทศบาลเมืองหาดใหญ่เพื่อสร้างโรงพยาบาลหาดใหญ่

อุทิศที่ดินจำนวน 180 ไร่ เพื่อใช้เป็นสุสานเมืองหาดใหญ่ ปัจจุบันคือ สุสานบ้านพรุ อนุญาตให้ใช้สถานที่เพื่อสร้างสถานสงเคราะห์คนชรา จำนวน 1 ไร่ครึ่ง ตั้งอยู่ริมถนนนิพัทธ์

อุทิศ 3

อุทิศที่ดินตัดถนนธรรมเนียมวิถี ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 1-5 ถนนซอยนิพัทธ์สงเคราะห์รวม 25 สาย

ถนนจิระนคร ถนนนิพัทธ์ภักดี ตรอกจิระพัทธ์ ถนนจิระอุทิศ และซอยนิพัทธ์อุทิศรวมทั้งหมด 39 สาย ให้กับเทศบาลเมืองหาดใหญ่¹² เปรียบเสมือนว่าเป็นหัวใจของหาดใหญ่ก็ได้ สมัยนั้นสะพานคอนกรีตข้ามคลองใกล้หน้าอำเภอยังไม่มี ใครจะข้ามปากจะต้องมาขึ้นข้ามเรือที่ท่านี้ ทั้งนี้เพราะที่อื่นข้ามไม่ได้ เพราะไม่มีหาดและตลิ่งชันมาก จะเรียกว่าถึง 90 องศาว่าได้

ดังนั้นที่หาดนี้จึงเป็นจุดสำคัญของอำเภอหาดใหญ่ในสมัยเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมา การข้ามปากระหว่างฝั่งตะวันออกกับตะวันตกหลายตำบลที่มาติดต่อซึ่งกันและกัน หรือมาติดต่อทางราชการคับคั่งมากจนกระทั่งต้องมีการประมูลเป็นนายท่าต่อที่ว่าการอำเภอ นายยิ้ม บุญธรรม เป็นผู้ประมูลได้ รวมทั้งโรงยี่โป่งก็เป็นของนายยิ้มด้วย การตั้งบ้านเรือนตั้งอยู่ริมฝั่งคลองอยู่ตะเภาสองฟากฝั่ง มีเรือแจว เรือข้ามปากด้วยการแจวเรือพายเรือถึงได้เป็นมาจนกระทั่งบัดนี้ท่านี้หาดนี้ นอกจากจะเป็นการติดต่อระหว่างทั้งสองฟากหลายตำบลแล้ว ทุกวันเสาร์-อาทิตย์ จะมีตลาดนัดใหญ่ ตลอดสายสองฟากถนนราษฎร์เสรีไปจนถึงสนามหญ้า ซึ่งเดิมนี่เป็นสำนักงานประปา ทุกเสาร์-อาทิตย์จะมีเรือบรรทุกของประเภทน้ำตาล โตนดชนิดเหลวและชนิดแวน ข้าวสาร น้ำส้มโตนด จากมูงหลังคา ขนาดประเภทต่างๆ และของพื้นเมืองอีกมากมายเดินทางมาจากทางทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่บ้านปากอ รัตภูมิไปจนถึงอำเภอปากพะยูนหรือระโนด บรรทุกเรือมาขาย หรือแลกเปลี่ยนของที่จำเป็น ซึ่งมีไม่ต่ำกว่า 50 ลำ ที่มาจอดที่ท่าหาดแห่งนี้

นอกจากของพื้นเมืองที่นำมาจากทางเรือแล้ว ของป่า ของพื้นเมืองทางตะวันตกหลายตำบลตลอดไปถึงอำเภอรัตภูมิที่จะเข้ามาอำเภอหาดใหญ่ก็ต้องนำมาผ่านหาดหรือท่านี้

ถนนราษฎร์เสรีสมัยนั้นเจริญมากมีร้านขายทอง ทำทองรูปพรรณ ร้านรับซื้อยางพารา ร้านน้ำชา ร้านอาหาร โต๊ะบิลเลียด ร้านขายจักรยาน ร้านประกอบรถสามล้อพ่วงซึ่งสมัยนั้นเป็นที่นิยมกันทั่วภาคใต้ สำหรับที่สงขลาแล้วส่วนมากก็มาหาซื้อหรือสั่งประกอบกันที่ตลาดแห่งนี้

ต่อมาสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นมาทำสะพานข้ามคลองอู่ตะเภาเพื่อเชื่อมทางสายอำเภอหาดใหญ่กับอำเภอรัตภูมิขึ้น การข้ามคลองอู่ตะเภาโดยสะพานใกล้หน้าอำเภอสะควกขึ้น ท่าหาดใหญ่ ที่เคยเจริญก็ต้องกลายเป็นบ้านอาศัยธรรมดาๆ พอถึงปีก็ไปเสียค่าเช่าที่ดินให้กับเทศบาล

ที่ดินทางโคกเสม็ดชุนทั้งหมดเป็นป่าจัดจองของเอกชน-จีน ซื้อขายกันได้ตามอรรถาัย ประกอบกับขุนนิพัทธ์จินนทร อุทิศที่ดินให้เป็นถนนถึง 3 สาย แต่ละสายยาวกิโลกว่าจึงทำให้เสม็ดชุนกลายเป็นนครหาดใหญ่ขึ้นมาดังอย่างทุกวันนี้

จากประวัติความเป็นมาและผลงานในการสร้างบ้านแปงเมืองหาดใหญ่ของท่านขุนนิพัทธ์จินนทร ต้นตระกูลจิระนคร ทำให้สามารถมองเห็นทิศทางการสร้างบ้านแปงเมือง และการกลายหาดใหญ่หมู่บ้านเล็ก ๆ มาสู่เมืองหาดใหญ่ชุมทางชายแดนเมืองสำคัญของภาคใต้ได้ดังนี้

ประการแรก การที่ท่านได้รับเหมาทำทางรถไฟสายใต้ ทำให้เกิดการใช้จ่ายงานกุลิเงินจำนวนมากทั้งชาวจีนและ ไทหล่า และแต่จิว ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอันหนึ่งซึ่งทำให้หาดใหญ่กลายเป็นเมืองศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการผสมผสานกลมกลืนของคนพื้นเมืองและคนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน เช่นเดียวกับที่ลัทธิมี จิระนคร หลานสาวของท่านได้เล่าว่า ท่านขุนนิพัทธ์ได้พัฒนาบริเวณที่ดินโคกเสม็ดชุนที่ท่านซื้อมาจากชาวบ้านมาสร้างเป็นโรงเตี๊ยมในลักษณะห้องแถว เพื่อให้คนจีนจากต่างถิ่นที่เข้ามาเยี่ยมญาติหรือเข้ามาหางานเหมืองหรือสวนยางพาราได้มาพักค้างคืน ความเจริญในรูปแบบของการกลายเป็นเมือง (urbanization) จึงเริ่มต้นจากการเดินทาง การติดต่อสื่อสาร ระหว่างคนต่างถิ่น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเป็นเมืองค้าขายชายแดน

ประการที่สอง ขุนนิพัทธ์จินนทร มีแนวคิดที่ชัดเจนมากในการผสมผสานกลมกลืนกับคนไทยทั้งที่เป็นคนพื้นเมืองและคนต่างถิ่น โดยพิจารณาจากเรื่องเล่าของท่านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกับคนต่างถิ่นด้วยกัน โดยเฉพาะคนไทยที่เป็นข้าราชการระดับสูง คือ คุณพระเสน่หามนตรี และพระยาอรรณพวิสุนทร โดยเริ่มจากการจัดสรรที่ดินแบ่งขายให้แก่บุคคลเหล่านี้ จนนำไปสู่แนวคิดร่วมกันในการวางผังเมือง การตัดถนน และการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ ให้มีความเจริญเหนือกว่าอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสงขลา ที่เห็นชัดเจนจนเป็นที่กล่าวขานและชื่นชมของคนรุ่นราวคราวเดียว หรือใกล้เคียงกับท่าน ตลอดจนถึงลูกหลานชาวหาดใหญ่คือ การวางผังเมืองที่ทันสมัยในลักษณะที่ใกล้เคียงกับผังเมืองของเมืองโอโป ประเทศมาเลเซีย ในย่านใกล้ทางรถไฟคือ ถนนนิพัทธ์อุทิศ1-3 จึงถือได้ว่าการพัฒนาใจกลางของเมืองเช่นนี้ ได้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาเมืองและการตัดถนนสายสำคัญของเทศบาลนครหาดใหญ่ในเวลาต่อมา

ส่วนในกรณีของคนไทยพื้นเมือง ขุนนิพัทธ์จีนนคร ได้บริจาคไม้หมอนรถไฟที่ไม่ใช้แล้ว มาทำสะพาน ซึ่งพระครูปัญญากัมมัท(พ่อท่านแก้ว) เจ้าอาวาสวัดคลองเรียน เล่าให้ฟังว่า เดิมบริเวณที่เป็นถนนศรีสุวรรณารณปัจจุบัน ตั้งแต่บริเวณโรงแรมโนราห์ ศาลาท่งโค้ง มาถึงบ้านทุ่งเสาใหญ่ น้ำท่วมถึงเอว ชาวบ้านเดินทางไปตลาดไม่สะดวก เพราะต้องเดินฝ่าพายุไป ท่านขุนนิพัทธ์จีนนคร จึงทำสะพานให้ในลักษณะของสะพานไม้สองแผ่น ทำให้การเดินทางไปมาวัดคลองเรียนมีความสะดวกมากขึ้น¹³

แม้แต่เรื่องบ้านที่ท่านได้อาศัยอยู่ ก็มีความกลมกลืนกับชาวไทยและชาวมุสลิมเช่นกัน เนื่องจากครั้งหนึ่ง ท่านและนางกิมเลี่ยน ผู้เป็นภรรยา ได้เคยย้ายมาอยู่ที่ห้องแถวไม้ชั้นเดียว หลังคามุงจาก ติดต่อกับเขตที่ดินการรถไฟ ซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารนครหลวงไทย จำกัดในเวลานี้ บริเวณนั้นมีร้านอาหารไทย-มุสลิม ตั้งอยู่หนึ่งร้าน ย่อมแสดงว่า การตั้งถิ่นฐานพำนักของท่านเองก็ปะปนอยู่กับคนท้องถิ่นทุกเชื้อชาติและภาษา¹⁴

ประการที่สาม ขุนนิพัทธ์จีนนคร เป็นผู้นำในการสร้างอาชีพให้หลากหลาย เช่น การเป็นผู้นำในการทำสวนยางพารา ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ทำให้คนจีนและคนไทยพื้นเมืองได้ริเริ่มทำสวนยางพารา จนกลายเป็นอาชีพสำคัญอาชีพหนึ่งของชาวหาดใหญ่ และอำเภอใกล้เคียง และอาชีพการทำเหมืองแร่ดีบุกและพลูม ในช่วงปี พ.ศ.2457-2458 ซึ่งขุนนิพัทธ์จีนนคร พระยาอรรณทวิสุนทร หนีจ้อถิ้น และฉีกุซัน คือ คนหาดใหญ่ยุคแรก ๆ ที่ยื่นความประสงค์จะประกอบกิจการเหมืองแร่ต่อสำนักงานโลหะกิจ(สำนักงานทรัพยากรธรณีจังหวัดสงขลา) หรือการตัดถนนนิพัทธ์อุทิศ 1-3 นำมาสู่การย้ายมาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนภาษาต่าง ๆ เพื่อทำอาชีพค้าขาย

นอกจากบทบาทในการสร้างบ้านแปลงเมืองของขุนนิพัทธ์จีนนคร ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีบุคคลอีกสามคนซึ่งมีชีวิตอยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกับท่าน และทำคุณประโยชน์ให้เมืองหาดใหญ่มากมายในทางสาธารณกุศล คือ พระยาอรรณทวิสุนทร ชีกิมหยง และคุณพระเสน่หามนตรี

คุณกี จิระนครเล่าว่า

...“ การสร้างเมืองหาดใหญ่นอกจากคนแซ่เจีย ซึ่งก็คือพ่อผม (เจียกีซี) แล้ว ยังมีอีกแซ่หนึ่งซึ่งถือเป็นคนเริ่มเช่นกันคือ แซ่ชี ซึ่งก็คือ “ฉี จ้อ กิ้น” (ลุงของชีกิมหยง) และฉีกุย ลิน (พ่อของชีกิมหยง) ที่ต่อมาได้บรรดาศักดิ์เป็น “ขุนสุภसार” ลุงกี ย้อนอดีตถึงผู้เริ่มสร้างเมืองหาดใหญ่ว่ามาจาก 2 แซ่เท่านั้น

ส่วนคนอื่นๆ ที่ตามมาร่วมกันสร้างเมืองก็มีคุณพระเสน่หามนตรี¹² ซึ่งเป็นนายอำเภอหาดใหญ่ ในสมัยต่อมา ที่ต่อมาได้มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงทิพย์ ซึ่งได้ พัฒนาที่ได้ที่บริเวณฝั่งตรงข้าม 5 ห้องแรก เหนือถนนธรรมณูวิถี”

The southbound Bangkok-Butterworth express after the war: KTM (ex FMSR) oil-burning three-cylinder Pacific No 564.28, formerly class O and a direct derivative of the earlier S class, heading the express near Alor Star.

ภาพที่ 45 รถไฟ No 564.28 วิ่ง
เส้นทางกรุงเทพฯ - บัตเตอร์เวิร์ธ
ใกล้ถึงเมือง Alor Star หลัง
สงครามโลกครั้งที่ 2

มีพระยารรณกระวิสุนทร นักพัฒนาคนสำคัญ¹³ ที่คุณเกี จิระนครระบว้า ได้เข้ามาซื้อที่ดินจากขุนนิพัทธ์จินนทร แถวร้านขายข้าวต้มนายยาว (ปัจจุบัน) ไปถึงธนาคารนครหลวงไทย ซึ่งคนเหล่านี้ถือเป็นรุ่นที่ 2 ขุนนิพัทธ์จินนทร หรือ นายเจียชีก๊ ชาวจีนจากมณฑลกว๋างตุ้ง ที่มาพร้อมกับการพัฒนาเส้นทางรถไฟสายใต้ นั้น ต้องบันทึกไว้ว่าเป็นบุคคลหัวแถวสุด ในการมีส่วนร่วม ผลักดันวางรากสร้างฐานและอุทิศตน เพื่อความเติบโตของเมือง ขณะที่พระเสน่หามนตรี (ชื่น สุคนทรหงส์) นายอำเภอคนแรกของหาดใหญ่เป็นท่านหนึ่ง นายชีกิมหยง¹⁴ คหบดีคนสำคัญในอดีตเป็นอีกท่านหนึ่ง รวมทั้งประชาชนทั้งที่เป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟ กรรมการเหมืองแร่ และพ่อค้าวานิช ที่ร่วมบุกเบิกแผ่นดินหาดใหญ่การมาถึงของทางรถไฟสายใต้ ทำให้เราได้เห็นภาพหาดใหญ่ในบั้นที่แตกต่างจากบั้นที่ 3 ที่ผ่านมาก็คือ หาดใหญ่ได้กลายเป็นเมืองที่มีคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเริ่มจากการให้ภาพของเจียชีก๊ พระยาเสน่หามนตรี พระยารรณกระวิสุนทร และชีกิมหยง ซึ่งท่านทั้งสี่ได้ร่วมจับจอง พัฒนาที่ดิน ตัดถนน และบริจาคที่ดินเพื่อทำการสาธารณกุศลให้แก่เมืองหาดใหญ่ตามที่กล่าวถึงด้วยเหตุและปัจจัยซึ่งนำมาสู่การก่อเกิดของทางรถไฟสายใต้ ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทางรถไฟได้ทำให้หาดใหญ่เปลี่ยนแปลงไปจากอำเภอเล็กๆ อำเภอหนึ่งของจังหวัดสงขลา กอปรกับปัจจัยภายในชุมชนที่มีความหลากหลายของผู้คนกลุ่มอาชีพ และกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความหลากหลายนั้นได้ หาดใหญ่ได้กลายเป็นชุมทางรถไฟที่สำคัญของภาคใต้ พร้อมทั้งได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าขายไปด้วย เนื่องจากรถไฟเมื่อสร้างผ่านมาถึงหาดใหญ่แล้วเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายูได้ถึงสองทาง คือ เส้นทางแรกจากชุมทางหาดใหญ่ผ่านอำเภอสะเดาไปปาดังเบซาร์แล้วเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายู ที่พรมแดนเมืองไทรบุรีผ่าน

ไปสู่เมืองบัตเตอร์เวิร์ธในรัฐปะลิสของมลายู ส่วนอีกทางหนึ่งคือ จากสถานีชุมทางหาดใหญ่ผ่านไปสู่ทุ่งโกลกแล้วเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายูที่เมืองรันตูในรัฐกลันตัน และยังสามารถผ่านไปสู่สิงคโปร์ได้ด้วยความสะดวกในการคมนาคมดังกล่าวทำให้การค้าขายและการขนส่งสินค้าต่าง ๆ สะดวกยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การขยายตัวด้านการค้าของหาดใหญ่ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีก อาทิ สภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งของหาดใหญ่ ซึ่งการที่หาดใหญ่เป็นเมืองชายแดนติดกับมลายูซึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและเป็นตลาดเศรษฐกิจที่สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นเมื่อฝ่ายไทยได้ทำการสร้างทางรถไฟสายใต้เชื่อมต่อกับมลายูจึงทำให้หาดใหญ่เกิดการขยายตัวด้านการค้าอย่างรวดเร็ว เช่น การค้าแร่ ยางพารา ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้หาดใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางการค้า โดยเฉพาะเป็นศูนย์กลางการค้ายางพาราที่สำคัญภายในประเทศ เนื่องจากหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางในการกำหนดราคายาง และการขนส่งยางออกไปสู่ตลาดโลกก็ทำได้สะดวก เมื่อมีความเจริญทางการค้าอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ทำให้ผู้คนจากทั้งใกล้และไกลเดินทางเข้าหาดใหญ่มากมายและประกอบอาชีพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะจากช่วงปี พ.ศ.2467 เป็นต้นไปที่ได้มีพิธีฉลองเปิดสถานีรถไฟหาดใหญ่และตลาดหาดใหญ่ มาจนถึงปี พ.ศ.2471 หาดใหญ่มีบ้านเรือนมากกว่าร้อยหลังคาเรือน¹⁵ จากแต่เดิมเมืองหาดใหญ่เป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ มีบ้านเรือนอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน

ทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ ได้เกิดการขยายตัวเมืองออกไปโดยรอบบริเวณสถานีรถไฟ เช่น ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1-3 ได้กลายเป็นย่านพาณิชย์ที่สำคัญของเมืองหาดใหญ่ นโยบายการสร้างทางรถไฟสายมลายูของรัฐจากโครงสร้างส่วนบนมีส่วนผลักดันให้หาดใหญ่กลายเป็นเมืองการค้าที่สำคัญ แต่หาดใหญ่เมืองที่ค้ำอยู่บนพสุ จะเกิดขึ้นไม่ได้เหมือนเหมือนเมืองอีกมากมายที่รถไฟวิ่งผ่าน ถ้าไม่มีเจียกิติ ผู้นำของหาดใหญ่หลายท่าน คนจีนคนแขกพลัดถิ่น และชาวบ้านทั่วไปมีบทบาทสำคัญขับเคลื่อนให้หาดใหญ่มีชีวิต เติบโตขึ้น ก่อนที่หาดใหญ่จะพัฒนามาถึงวันนี้ที่เปลี่ยนไปมาก จากฐานรากเดิม การร่วมกันสร้างชุมชนสะท้อนได้จาก ความคิดของคุณกลีส

อาจกล่าวได้ว่า ขุนนิพัทธ์เป็นผู้วางหลักปักฐานให้เกิดเมืองหาดใหญ่ คุณพระเสนหาเจ้าแก้วเกษิริมย เจ้าคุณอรอด เป็นแค่เจ้าของที่ แต่คนที่กระทุ้งให้หาดใหญ่เป็นเมืองที่เจริญคือกลุ่มคนจีนที่ชอบค้าขาย ถ้าเมืองไหนไม่มีคนเข้ามาค้าขายก็ไม่เจริญ คนที่บริจาคที่รายใหญ่ ๆ สมาคมจวงฮั่วสงเคราะห์คนอนาถา จะมี 3 คน คือ ขุนนิพัทธ์รายใหญ่ ชีกิมหยงแปลงเล็ก และมีคนกวางสี่อีกคนหนึ่งประมาณ

ครึ่งไร่ ซึ่งไม่มีคนเอ่ยชื่อเลย เพราะไม่มีลูกหลาน ขาดทายาท ที่ผมกระตือรือร้นอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะจุดนี้ ถ้าไม่เชื่อโฉนดมีให้เห็น ชื่อหลี่เสียง ไม่ค่อยมีใครรู้จัก

เราก็ไม่ได้ปฏิเสธคุณซีกิมหยง คุณพระเสนหา เจ้าคุณอรธ หรือแม่กระทั่งขุนนิพัทธ์ เพราะพวกนี้เขามองการณ์ไกล เขาเป็นเศรษฐีที่ดิน แต่อย่าลืมว่าถึงแม้คุณเป็นเศรษฐีมีที่ดิน ถ้าชุมชนไม่สนับสนุนที่ดินคุณก็เจริญไม่ได้ การสร้างเมืองหาดใหญ่จริง ๆ ไม่ใช่ว่าจะสร้างได้ 2 คน 3 คน มันเยอะทีเดียว “

ก่อนที่คนจีนกลุ่มใหม่ คนอื่นจากกรุงเทพและที่อื่นๆต่างอพยพเข้ามาทำธุรกิจ เป็นกลุ่มทุนใหญ่หน่อย ที่เคลื่อนทุนมาจากที่อื่น และไม่มีรากของชุมชน หรือความปิ่นละแวกบ้าน เจกเช่นในอดีต กลุ่มคนจีนดั้งเดิมหาดใหญ่ ยังคงดำรงอยู่ หลายคนตั้งข้อสังเกตว่า คนจีนหาดใหญ่ที่เข้ามาค้าขายจริงน้อยมากที่จะรวยระดับหลายร้อยล้าน ในชั่วเวลา ๕๐ ปี จะมีแต่ทุนใหม่ ที่มาพร้อมกับความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ เราไม่รู้ว่าจะพัฒนามาถูกหรือเปล่า แต่ในอดีต มีความยึดเหนี่ยวท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันเหนียวแน่น เป็นหมุดกมลให้หาดใหญ่หมุนไปได้ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการรวมกลุ่มสมาคมคนจีนในอดีต

บทกลอนนี้จะให้ภาพหาดใหญ่และบทบาทคนสำคัญที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ดี ประพันธ์ โดย จ.ส.อ นฤมล มณีสิทธิ์

ส่วนอดีตหาดใหญ่ในร้อยปี	หลักฐานชี้ให้เห็นเป็นอักษร
ผู้สร้างเมืองพัฒนาให้ถาวร	คือจิระนครต้นตระกูล
นามท่านขุนนิพัทธ์เจียกชี	หลักฐานมีบันทึกไว้มิให้สูญ
ชื่อถนนหลายสายได้ข้อมูล	วงศ์ตระกูลบ่งชัดท่านศรีทรา
บริจาคที่ดินเป็นกุศล	พระคุณล้วนช่วยด้านการศึกษา
สถานที่ ม.ชายท่ามอบให้มา	ทั้งสนามกีฬาจิระนคร
เคยมองเห็นช่วยเหลือราชการ	เทศบาลจึงสร้างอนุสรณ์
รูปท่านขุนยืนสง่าสถาพร	นิรันดรคู่หาดใหญ่ไปแสนนาน
สมัยนั้นคนสำคัญของหาดใหญ่	มองการไกลประจักษ์สร้างหลักฐาน
สถานรถไฟใหญ่ตระการ	รถไฟผ่านชุมทางรางรถไฟ
จากเมืองหลวงไปได้สบายจิตต์	ท่านครุ่นคิดอนาคตสุดสดใส
มองพื้นดินรกร้างกว้างขวางไกล	ตกลงใจซื้อหามาครอบครอง

ดงเสม็ดป่าเสม็ดต้นจืดขาว
 ชื่อสิทธิของชาวบ้านท่านเมียงมอง
 สมัยนั้นที่ดินของชาวบ้าน
 ผู้ครอบครองจะต้องทำไร่นา
 ดินกร้างว่างเปล่าขายด้วยปาก
 เจียกชีสายตามองการไกล
 ชื่อต่อติดไปทางทิศด้านเหนือ
 อีกคุณพระเสนาหาผู้อารี
 สร้างสถานบ้านพักอยู่อาศัย
 เสน่หานุสรณ์ท่านในบุญ
 อีกหนึ่งชื่อกิมหยงคงต้องกล่าว
 สร้างตลาดสร้างถนนให้คนเดิน
 มอบที่ดินทั้งสิ้นสิบกว่าไร่
 เป็นโรงเรียนศรีนครสอนวิชา
 สร้างรูปคู่ภรรยาหน้าถนน
 โคกเหม็ดขุนเจริญได้ไม่อาทร
 หนึ่งทำเลหนึ่งชุมชนคนอาศัย
 กล้าลงทุน เสียสละทุกเวลา
 รวมกลุ่มกับชาวบ้านแต่ดั้งเดิม
 คือคณะท่านทั้งหลายบรรดามี
 ไม่อิจฉริษยาพยาบาท
 หาดใหญ่จึงเจริญเกินประมาณ
 ให้อภัยรู้แพ้รู้ชนะ
 ทั้งพุทธคริสตอิสลามความผูกพัน

พ่อ ใฝ่บางน้ำจ้งทั้งบัวหนอง
 จ่ายเงินทองไปก็บาทหาคราคา
 เอกสารไม่มีที่จัดหา
 สร้างเคหาปลูกไม้ผลระคนไป
 ไม่ลำบากเขตกำหนดต้นไม้ใหญ่
 หลายสิบไร่บูรพาสถานี่
 ท่านซื้อเพื่อพวกพ้องไม่หมองศรี
 ทำซื้อที่สร้างตลาดโคกเหม็ดขุน
 ทนสมัยโรงหนัง.....
 ท่านการุณเสริมสร้างทางเจริญ
 ถึงเรื่องราวผูกพันคนสรรเสริญ
 ที่ดินเกินต้องการท่านศรัทธา
 ส่งมอบให้ก็ตามการศึกษา
 คนทั่วหน้าสรรเสริญเจริญพร
 เพื่ออนุชนรุ่นหลังได้สังหรณ์
 หากมองย้อนอดีตกาลที่ผ่านมา
 มองการไกลสามัคคีดีนักหนา
 ปวงประชาตั้งหนึ่งตั้งความดี
 คอยส่งเสริมการค้าสมรสี
 ในท้องที่ปกครองเทศบาล
 จึงอำนาจเช่นฆ่ามาประหาร
 ตลอดการผ่านมาไม่ฆ่าฟัน
 ยึดธรรมะพุทธองค์ทรงสร้างสรร
 ปรงดองกันร่วมรักสามัคคี

ในบทต่อไป จะได้กล่าวถึงการคมนาคมและความเจริญก้าวหน้าของเมืองหาดใหญ่ตามลำดับ
 พัฒนาการ

¹ อาจารย์วรศักดิ์ มหัทธโนบล ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “คือ ฮากกา คือ จีนแคะ” ในศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ สำนักพิมพ์มติชน : กรุงเทพฯ วิเคราะห์ว่า ในเมืองไทย เรียกคน “ฮากกา” ว่า “จีนแคะ” ซึ่งเป็นชาติพันธุ์หนึ่งของฮั่น “แคะ” ฮาก แปล แก หรือ อาคันตุกะ ส่วนคำว่า กา หรือ เจีย แปลว่า บ้าน หรือ สำนัก ในบางบริบท หมายถึง พวก กลุ่ม หรือครอบครัว

“จีนแคะ” เป็นคำจีนแต้จิ๋ว เนื่องจากสังคมไทยมีจีนสยามที่เป็นจีนแต้จิ๋วโดยส่วนใหญ่ จีนกลุ่มนี้จึงเป็นสื่อกลาง ในการถ่ายทอดเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนให้แก่สังคมไทย เมื่อคนจีนแต้จิ๋ว เรียก “คนจีนแคะ” ว่า “แคะนี้” คนไทยจึง ไขว่ว่า “แคะ” ตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้ คำว่า “จีนแคะ” จึงไม่ได้หมายถึง “ฮากกา” ที่เป็นอีกสายหนึ่งของจีนฮั่น ตรงๆ แต่เพียงด้านเดียว หากแต่ลึกลงไปแล้วยังหมายถึงเฉพาะ “จีนฮากกา” ที่อยู่ในไทยด้วย และเป็นจีนที่ส่วนหนึ่งของวิถี ชีวิตได้กลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย จนยากที่จะแยกออก และในส่วนนี้เองที่ทำให้จีนแคะ และจีนสำเนียงอื่นๆ ที่ อยู่ในเมืองไทย จึงมีวัฒนธรรมเฉพาะของคนที่ไม่ใช่วัฒนธรรมจีนโดยสมบูรณ์ แต่ก็ไม่ใช่วัฒนธรรมไทยโดย สมบูรณ์ เช่นกัน (2546: หน้า 11-14)

² ในภาษาจีนยังเขียนอ่านได้ว่า “ฮับใหญ่”

³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอำเภอหาดใหญ่ และร้านถ่ายรูปโป๊จีน .ในช่วงเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2545 ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. 2546

⁴ ที่ จิระนคร “เรื่องเล่าของนายก็” หนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายก็ จิระนคร 9 สิงหาคม 2544.

⁵ ปัจจุบันคือ ถนนเพชรเกษม ข้อมูลส่วนนี้มาจาก จากการสัมภาษณ์ และสำรวจข้อมูลภาคสนาม ช่วงเดือน ตุลาคม ถึง ธันวาคม 254571.

⁶ หรือถนนเชื่อมรัฐในปัจจุบัน

⁷ จากการสัมภาษณ์ และสำรวจข้อมูลภาคสนาม ช่วงเดือน ตุลาคม ถึง ธันวาคม 2545

⁸ จากการสัมภาษณ์ และสำรวจข้อมูลภาคสนาม ช่วงเดือน ตุลาคม ถึง ธันวาคม 2545

⁹ มลิวรรณ เรื่องเดียวกัน หน้า 115 อ้างจาก กระทรวงมหาดไทย ,ผังเมืองหาดใหญ่ 2533 จังหวัดสงขลา.(พระนคร: มปท. 2531), หน้า 20.

¹⁰ มลิวรรณ หน้า 115 อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ , ร.7 ม.26.5 ก/10 กรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 กระทรวงมหาดไทย “เรื่องจังหวัดสงขลา(3 พ.ค.2471-28 ก.พ.2472).”

¹¹ อ้างจาก หนังสือชีวประวัติขุนนิพัทธ์จีนนคร จากบันทึกการบอกเล่าของขุนนิพัทธ์ฯ 2507 และจากความทรงจำ ของนายก็ จิระนคร บุตรชาย ซึ่งเรียบเรียงโดยลักขมี จิระนคร 18 มิถุนายน 2529.

¹² มลิวรรณ รักษ์วงศ์ กำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ.2458-2484 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศา สตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ สัมภาษณ์ พระครูปัญญาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดคลองเรียน อายุ 80 ปี สัมภาษณ์ที่วัดคลองเรียน อำเภอ หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2545.

¹⁴ การสัมภาษณ์ “ประวัติความเป็นมาของอำเภอหาดใหญ่ และร้านถ่ายรูปโป๊จีน “ ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน มกราคมและกุมภาพันธ์ 2544,หน้า 14.

¹² ประวัติดังพระเสน่หามนตรี จากคือ เมืองหาดใหญ่, เอกสารอ้างอิงจากห้องสมุดประชาชน อำเภอหาดใหญ่และ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนางเสน่หามนตรี(เกสร สุคนธ์หงส์)

พระเสน่หามนตรี เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่ง เป็นที่รู้จักกันไปทั่วในจังหวัดสงขลาและภาคใต้ เป็น นักปกครองที่ได้ปกครองหลายท้องที่ในประเทศ แต่ชื่อเสียงของท่านปรากฏเด่นชัดเมื่อครั้งรับราชการเป็นนายอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา สมัยเมื่อครั้งที่อำเภอหาดใหญ่เป็นอำเภอเล็กๆอำเภอหนึ่งซึ่งมีชื่อในครั้งนั้นว่า อำเภอเหนือ จนกระทั่งเปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอหาดใหญ่ และพัฒนามาตามลำดับ จึงกล่าวได้ว่า ท่านเป็นนายอำเภอคนสุดท้ายของอำเภอเหนือ และเป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอหาดใหญ่

พระเสน่หามนตรี เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ให้กลายมาเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคใต้ ซึ่งนอกจากบทบาททางการปกครองแล้ว ท่านยังเป็นผู้ประกอบคุณงามความดี ช่วยเหลือกิจสาธารณประโยชน์ด้านต่างๆอีกมากมาย

พระเสน่หามนตรี มีชื่อเดิมว่า ชื่น สุนทรหงส์ เกิดเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2426 เป็นบุตรของพระรณกิจปริชา (รื่น สุนทรหงส์) และนางเนย สุนทรหงส์ บิดารับราชการอยู่ที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ แต่พระเสน่หามนตรีเกิดที่กรุงเทพ เป็นบุตรคนแรกในจำนวนพี่น้องร่วมบิดาทั้งหมด 5 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 3 คน ดังนี้

1. พระเสน่หามนตรี (ชื่น สุนทรหงส์)
2. นายชิต สุนทรหงส์
3. นางชุบ สุนทรหงส์
4. นางสาวเชื้อ สุนทรหงส์
5. นางสาวบุญเรือน สุนทรหงส์

ประวัติการศึกษาของพระเสน่หามนตรีไม่ปรากฏหลักฐานศักราชแน่ชัด จากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของท่านกล่าวว่า เรียนภาษาไทย – บาติกับพระมหาชาล วัดพระเชตุพน และได้บรรพชาภิกับท่านเจ้าคุณพระธรรมวิหารี ส่วนการศึกษาในระบบโรงเรียนกล่าวไว้ว่า เข้าเรียนที่โรงเรียนกล่อมพิทยาคม (วัดพระเชตุพน) ต่อมาเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จบแล้วเข้ารับการศึกษาต่อที่โรงเรียนสถานศึกษาข้าราชการพลเรือน และสุดท้ายเข้าศึกษาที่โรงเรียนมหาดเล็ก ได้รับประกาศนียบัตรประโยคมัธยมศึกษา ประโยคสถานศึกษาข้าราชการพลเรือน และการปกครองโรงเรียนมหาดเล็ก ตามลำดับ

พระเสน่หามนตรีเริ่มรับราชการครั้งแรกในปี พ.ศ. 2441 โดยรับราชการเป็นเสมียนในกรมรองสารรับสั่งกระทรวงวังที่จังหวัดเพชรบูรณ์ หลังจากนั้นได้มีการโยกย้ายและเลื่อนตำแหน่งต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้

- พ.ศ. 2442 เป็นเสมียนมหาดไทย ผู้ช่วยว่าการเมืองเพชรบูรณ์
- พ.ศ. 2446 เป็นมหาดเล็กgrayงาน
- พ.ศ. 2448 รับราชการในกระทรวงมหาดไทย เป็นมหาดเล็กgrayงานมณฑลนครสวรรค์
- พ.ศ. 2450 ย้ายไปเมืองนครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2452 รักษาการนายอำเภอกราย (อำเภอท่าศาลา ในปัจจุบัน)
- พ.ศ. 2453 เป็นนายอำเภอกราย และย้ายไปเป็นปลัดเมืองพัทลุง
- พ.ศ. 2457 เป็นนายอำเภอเหนือ (อำเภอหาดใหญ่ ในปัจจุบัน)
- พ.ศ. 2464 เป็นนายอำเภอปากพนัง นครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2466 เป็นปลัดเมืองนครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2467 รักษาการนายอำเภอทุ่งสง

สุลิมาน นฤมล วงศ์สุภาพ คนจีน และการสร้างเมืองหาดใหญ่ในยุคหลังการสร้างรถไฟสายมลายู

พ.ศ. 2468 เป็นนายอำเภอทุ่งสง

พ.ศ. 2469 รักษาการเจ้าเมืองกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2470 เป็นเจ้าเมืองกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2472 เป็นเจ้าเมืองหล่มสัก เพชรบูรณ์

พ.ศ. 2475 เมื่ออายุได้ 50 ปี ได้ลาออกจากราชการ กลับมาอยู่ที่อำเภอหาดใหญ่ จนกระทั่งถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515

ตลอดชีวิตรับราชการของท่าน แม้จะได้โยกย้ายไปรับราชการตามสถานที่ต่างๆ หลายแห่งก็จริง แต่ท่านก็ใช้ชีวิตรับราชการในภาคใต้มากที่สุด โดยเฉพาะที่จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง และท่านได้รับยศและบรรดาศักดิ์ที่สำคัญเมื่อครั้งรับราชการอยู่ในภาคใต้ด้วย เช่น เป็นรองอำมาตย์โท และเป็นขุนทิพย์กำแพงสงคราม ในปี พ.ศ. 2454 เมื่อรับราชการอยู่ในจังหวัดพัทลุง เป็นรองอำมาตย์เอกและเป็นหลวงทิพย์กำแพงสงคราม ในปี พ.ศ. 2455 เมื่อครั้งรับราชการอยู่ในจังหวัดพัทลุง เป็นอำมาตย์เอกในปี พ.ศ. 2460 เมื่อครั้งรับราชการอยู่ในจังหวัดสงขลา และเป็นพระเสน่หามนตรีในปี พ.ศ. 2467 เมื่อครั้งรับราชการอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ตามลำดับ

พระเสน่หามนตรี ได้สมรสกับนางเกษร สุคนธ์หงส์ และนางเทียม สุคนธ์หงส์ มีบุตรชายหญิงรวม 3 คน คือ

1. คุณหญิงชื่นจิตร สุขุม
2. นางชุนิน ตันวิสุทธิ์
3. นายชูศักดิ์ สุคนธ์หงส์

เป็นนายอำเภอฝ่ายเหนือและหาดใหญ่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457-2464 สมัยนั้นท่านดำรงบรรดาศักดิ์เป็นหลวงทิพย์กำแพงสงคราม อำเภอหาดใหญ่ยุคนั้นเป็นเพียงอำเภอเล็ก ๆ อำเภอหนึ่ง มีบ้านเรือนมุงจากอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน ตั้งอยู่ริมคลองอู่ตะเภา และอยู่ห่างจากตัวเมืองปัจจุบันประมาณ 2 กิโลเมตร บริเวณที่ตั้งอำเภอก็คงเป็นที่ราบลุ่ม มีดินเสม็ดขึ้นอยู่ทั่วไป ส่วนบริเวณที่ดินและป่ากร้างปราศจากผู้คนอาศัย จึงได้ตัดสินใจซื้อไว้ แต่เมื่อออกจากราชการแล้ว ท่านก็ได้กลับมาอยู่หาดใหญ่จริง ๆ แต่ไม่ได้ใช้ที่ดินที่ท่านซื้อไว้ดำเนินการตามที่ได้ตั้งเจตนาไว้ไว้ ด้วยช่วงนั้นการรถไฟแห่งประเทศไทยได้ย้ายสถานีจากที่เดิมซึ่งถูกน้ำท่วมมา ไปตั้งสถานีขึ้นที่บ้านดอน ซึ่งติดกับที่ดิน 50 ไร่ของท่าน ท่านจึงมองการณ์ไกลว่า ต่อไปภายภาคหน้าหาดใหญ่จะเป็นเมืองเจริญและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ท่านจึงได้เริ่มถางป่าบริเวณนั้นและคิดวางผังเมืองร่วมกับพระยาอรรดกวีสุนทร และนายชิ กิมหยง ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินแปลงใหญ่ในบริเวณนั้นเช่นกัน ได้ทำการตัดถนนสายแรกจากหน้าสถานีรถไฟตัดตรงผ่านที่ดินของท่านและพระยาอรรดกวีสุนทร หลังจากนั้นจึงพยายามสร้างห้องแถวอาคารร้านค้าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง พร้อมกับได้สร้างโรงพยาบาลแห่งแรกในภาคใต้ และในที่สุดบริเวณที่ดิน 50 ไร่ของท่านก็ได้สร้างโรงแรมน้อยใหญ่ 10 กว่าแห่ง จนท่านได้ชื่อว่า เป็นคนคบคิดคนสำคัญคนหนึ่งในเมืองหาดใหญ่

¹³ พระยาอรรดกวีสุนทร (สงวน อรรถกระวีสุนทร) เกิดเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2428 เคยดำรงตำแหน่งมหาดเล็ก รายงาน เลขานุการมณฑลผู้ว่าราชการจังหวัด และสมุหเทศาภิบาลมณฑล

-พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้ทำการยุบเลิกมณฑลและตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล พระยาอรรดกวีสุนทรก็ได้รับตำแหน่งใหม่เป็นข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทย

-พ.ศ.2476 รัฐบาลได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม ให้มีตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ขึ้นตรงคณะรัฐมนตรี

-พ.ศ.2481 ออกจากราชการมารับพระราชทานบำนาญ

¹⁴ **ชีกิมหยง** บุคคลอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทความเป็นมาจากผลพวงของการสร้างทางรถไฟที่กล่าวมาในตอนต้นของบทนี้ คือ ชิกิมหยง ซึ่งเป็นลูกชายของ**ชีกิมหยง**

เกิดที่บ้านเจาพู อำเภอเจียวหลิ่ง มณฑลกว๋างตุ้ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นบุตรคนโตของนาย **ซียีซาน**

-พ.ศ.2452 ร.5 ทรงรับสั่งให้มีการสร้างขยายเส้นทางรถไฟสายได้จากจังหวัดเพชรบุรีไปยังปาดังเบซาร์ อำเภอสะเดาจังหวัดสงขลา เพื่อเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมาเลเซียทางตอนเหนือ นายซียีซานพ่อของ**ชีกิมหยง** เป็นผู้รับเหมาเส้นทางรถไฟสายได้

-หลังจากนั้น ชิกิมหยงจึงตั้งถิ่นฐานอยู่หาดใหญ่ จนถึงแก่กรรมในปี 2491

บทที่ 6

การคมนาคม และ การเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยของเมืองหาดใหญ่

บทที่แล้ว ได้กล่าวโดยละเอียดถึงชุมชนชาวจีนในเมืองหาดใหญ่ยุคเริ่มแรกที่ทางรถไฟมาถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ว่า มีความเป็นมาในการอพยพและการตั้งถิ่นฐานในตัวเมืองหาดใหญ่อย่างไร รวมถึงการจัดสวัสดิการชุมชนในหมู่ชาวจีน ในบทต่อไปนี้จะเป็นการกล่าวถึง พัฒนาการของการคมนาคมในหาดใหญ่ และเงื่อนไขสำคัญสามสี่ประการที่ทำให้หาดใหญ่ก้าวสู่ความทันสมัย โดยเฉพาะพัฒนาการในการคมนาคมขนส่งของตัวเมืองหาดใหญ่ และการขยายตัวของเศรษฐกิจสังคมซึ่งนำพาความเจริญอย่างรวดเร็วมาสู่เมืองหาดใหญ่

6.1 เงื่อนไขจากการคมนาคม กับการขยายตัวของเมืองหาดใหญ่

6.1.1 สายน้ำ สายเชื่อมชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมของคนละแวกหาดใหญ่

ภาพที่ 46 ภาพคลองอู่ตะเภา แม่น้ำสายสำคัญของผู้คนในอำเภอหาดใหญ่
สายน้ำเชื่อมโลกของคนหาดใหญ่ออกไปสู่โลกภายนอกที่ทะเลสาบสงขลา

การคมนาคมดูเหมือนเป็นเงื่อนไขสำคัญของการกลายเป็นเมืองในแทบทุกแห่งของโลก เพราะหมายถึงเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงสังคม หรือพื้นที่ทางสังคมของคนในที่ต่างๆ เข้ามาทำกิจกรรมทุกอย่างของชีวิตร่วมกัน ในอดีตการคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญยิ่งของผู้คนแทบลุ่มทะเลสาบ และเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังเมือง

อื่น หรือต่างประเทศ การคมนาคมทางน้ำและการขนส่งสินค้าของเมืองหาดใหญ่ หรือเส้นทางการค้าทางเรือในอดีต ชาวบ้านรู้จักกันในนามของ *ท่าโพธิ์- อยู่ตะเกา*

มีหลักฐานการค้าทางเรือโดยมีผู้ได้พบเหรียญเงินตราโบราณ ทำด้วยตะกั่ว เจาะรูตรงกลาง ขนาดเท่าเหรียญ 5 บาทขนาดใหญ่ที่ยกเลิกใช้ไปแล้ว ด้วยอักษรไทยว่า *สงขลา* สลับกับอักษรจีน และภาษาอาหรับ หรือมลายู โดยกองอยู่ประมาณ 500 เหรียญ¹

ภาพที่ 47 ภาพวัดเก่าแก่ วัดอยู่ตะเกา สมัยกรุงศรีอยุธยา ริมฝั่งคลองอยู่ตะเกา

จากปากบางคลองรำก็จะมีคนล่องเรือ และแพนำของป่าและไม้มาทำบ้านเรือน อีกกลุ่มหนึ่งมาจากตอนล่างของน้ำทั้งที่เป็น “พระ” จากวัดต่าง ๆ “คนต่อเรือ” รวมถึงคนจากกลุ่มทะเลสาบ ที่มาโกนเรือจากคันไม้ขนาดใหญ่ร่อนลงไปลำนน้ำประจำทุกปี²

นายอำเภอ นิลเพชร อายุ 88 ปี เป็นชาวหาดใหญ่โดยกำเนิด เล่าว่าทั้งฝั่งคลองบริเวณด้านข้างที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ ด้านเหนือ น้ำ หามองจากคลองอยู่ตะเกา และฝั่งด้านศาลาลงทองมีตลาดนัดจับจ่ายสินค้ากันทุกวันอาทิตย์

ภาพที่ 48 ภาพวิถีชีวิตคนความผูกพันของชาวบ้าน ริมคลองอยู่ตะเกา สายน้ำแห่งชีวิตที่หล่อเลี้ยงผู้คน และเป็นทางเชื่อมต่อคนในที่ต่างๆ ก่อนถนนมาถึง

เรือส่งสินค้า ร้านค้าชั่วคราวเรียงรายอยู่เป็นแนวยาวประมาณ 100-200 เมตร ทั้งสองฝั่งคลอง เรือสินค้าจะเริ่มทยอยมาตั้งแต่วันศุกร์ จนนัดจ่ายกันเป็นวันสำคัญในวันอาทิตย์ ฝั่งด้านศาลาลงทองชาวบ้านเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ท่าตก” และนั่นคือ หาดใหญ่ที่แท้จริง ในคลองนอกจากจะมีเรือขนส่งสินค้าและผู้คนแล้ว การข้ามฟากก็ยังมีเรือข้ามฟากรับส่งผู้คนเป็นประจำทุกวัน เก็บค่าข้ามฟากคนละ 1 สตางค์ ที่ท่าหาดใหญ่ เป็นตลาดนัดริมคลอง ผู้คนมาตั้งบ้านเรือนอยู่สองฝั่งคลอง คนที่มาค้าขายนอกจากมาทางเรือแล้วยังมีคนนำสินค้าประเภทของป่า สัตว์ป่า กล้วย ผัก ผลไม้ ชัน น้ำมันยาง ฯลฯ มาจากวังพา คลองหอยโข่ง นาหม่อม และบริเวณใกล้เคียงอีกมาก³

นายฉ่ำ ขุนเพชร ซึ่งแต่เดิมก็เกิดที่รัตนภูมิ แต่มาอยู่หาดใหญ่ที่บ้านครูปลิ้ม⁴ ตั้งแต่อายุ 7 ปีแล้วว่า ริมคลองมีคันกระท้อน คันมะม่วงคันใหญ่ อยู่ทางฝั่งทางออกในคลองบริเวณใกล้ศาลาลงทอง มีต้นไม้ล้มขวางคลองอยู่ต้นหนึ่ง แต่ไม่รู้ว่าเป็นต้นอะไร ลูกฉ่ำ กล่าวว่า เขาเป็นคนที่เข้าออกค้าขายหาญปุ่นเป็นประจำ เมื่อครั้งที่ยังเป็นเด็ก เมื่อโรงเรียนปิดเทอมได้ไปทำงานกับหาญปุ่น ซึ่งเดิมเป็นหมออยู่ปุ่นในตลาด มาฉีดวัคซีนให้พวกเด็ก ๆ เมื่ออยู่ปุ่นขึ้นเมืองกลายเป็นนายหาญปุ่นขรือยเอก เขาทำงานช่วยแปลภาษาหาญปุ่นเท่าที่พอจะทำได้ แต่หน้าที่สำคัญคือ เป็นเด็กซื้อกับข้าวจากตลาดกิมหยงให้หาญปุ่น หาญปุ่นตั้งค่ายอยู่บริเวณโรงเรียนเทศบาล 2 และตรงข้ามบ้านอดีต ส.ส.อนันต์ เรืองกุล เป็นที่ตั้งปั้นต่อสู้อากาศยาน 4-5 กระบอก เพราะที่ตรงนั้นมีต้นพะยอมขนาดใหญ่เท่าต้นมะพร้าวประมาณ 20 ต้น หาญปุ่นสร้างสะพานครั้งแรกเป็นสะพานไม้เพื่อข้ามคลองอุตะเถาที่ฟากระหว่างฝั่งที่สูบน้ำของดับเพลิงปัจจุบันกับศาลาลงทอง แต่ต่อมาก็สร้างเป็นสะพานอุตะเถา

ภาพที่ 49 ภาพสายน้ำและ วัดอุตะเถา วัดเก่าแก่ สมัยกรุงศรีอยุธยาริมฝั่งคลองอุตะเถา

การค้าขายจากท่าหาดใหญ่ ถ้าขึ้นไปทางต้นน้ำ จะไปได้ถึงวังแป้น เขตมาเลเซีย แล้วทะลุไปเขา ลูกช้าง ซึ่งสถานที่ที่ต้องจดจำเสมอคือ ท่าต่าง ๆ ตลอดจนจุดอันตรายทางน้ำ โดยเฉพาะที่วังบ้า ซึ่งเป็นแหล่งน้ำวน ถ้าคนเรือไม่ชำนาญเรือจะจมได้ง่าย จากวังบ้าสามารถขึ้นไปถึงวังคา บางหลา(ท่าศาลา) ไปท่าแขก(วังบางขน) ย่านยาง พุ่งลง คลองแะ ท่าโพธิ์ ท่าหำ คลองรำ และท่าข่อย แล้วเป็นทางแยก

ไปวังแป้น ปาดังเบซาร์ แยกหนึ่งไปบางกลม จนทะลุไปเขาลูกช้าง อันเป็นต้นน้ำ ส่วนตอนล่างของท่าหาดใหญ่ พบว่า เป็นเส้นทางเดินเรือขนาดใหญ่ สะดวกแก่การคมนาคมออกสู่ทะเลสาบไปเมืองสงขลา และอื่น ๆ ⁵

กล่าวได้ว่าคลองอู่ตะเภาในอดีตเป็นคลองใหญ่มาก นอกจากจะเป็นเส้นทางคมนาคม แล้วยังเป็นเส้นทางธุรกิจ ด้านค้าขาย และเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์อีกด้วย สามารถติดต่อกันได้ระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิก ทะเลจีนใต้ด้านอ่าวไทยฝั่งตะวันออกโดยผ่านเข้ามาทางทะเลสาบสงขลาเข้าคลองอู่ตะเภา ผ่านไปได้ถึงไทรบุรีด้านมหาสมุทรอินเดีย ทะเลอันดามันฝั่งตะวันตก เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำในอดีตนั้น

สอดคล้องกับปก แก้วกาญจน์ ซึ่งได้บรรยายภาพของการคมนาคมและการค้าทางเรือของจังหวัดลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ก่อนการมาถึงของทางรถไฟสายใต้ว่า เดิมทีการค้าทางเรือระหว่างเมืองต่าง ๆ บริเวณรอบชายฝั่งทะเลอ่าวไทยจากศูนย์กลางเมืองสงขลาไปอำเภอหัวไทร และอำเภอปากพนัง โดยเล่นเรือเลียบฝั่งไปทางใต้ แวะเมืองปัตตานี สายบุรี และนราธิวาส⁶ ชุมชนต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนสินค้าที่เป็นผลผลิตหลัก ๆ จากชุมชน โดยได้นำผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องปั้นดินเผาของบ้านสทิงหม้อและของป่า ตลอดจนเครื่องเทศ พริกไทย เป็นต้น เพื่อส่งหัวเมืองปัตตานีและสายบุรี โดยใช้เรือใบ เรือกลไฟ และพัฒนาเป็นเรือยนต์ ตามลำดับ ส่วนปัตตานีมีสินค้าหลักที่เข้ามาสู่เมืองสงขลา และแพร่กระจายสินค้าต่อไปในชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ได้แก่ เกลือ ผ้าปาเต๊ะ เป็นต้น ⁷

วิธีการค้าขายทางเรือ พบว่ากระทำในสองลักษณะคือ

วิธีการค้าส่งตามท่าเรือหลัก ได้แก่ การค้าส่งระหว่างผู้ผลิตสินค้า หรือผู้รวบรวมสินค้าต้นทางกับผู้ค้าหลักตามชุมชนซึ่งอยู่ปลายทาง โดยการจัดส่งสินค้าตามใบสั่งซื้อ หรือใบบอกไปกับเรือให้ผู้รับ หรือผู้ค้าตามชุมชนปลายทาง และ/หรือ โดยผู้เป็นเจ้าของสินค้านำลงเรือไปขายด้วยตนเองยังปลายทางให้กับผู้ค้าหลักตามชุมชนปลายทาง

วิธีการค้าตามท่าเรือย่อยหรือการค้าเร่ตามชุมชน เป็นวิธีการนำสินค้าใส่เรือแล้วพาเรือเร่ขายตามชุมชน หรือตามบ้านเรือนในชุมชนต่าง ๆ หรือการค้าเร่ตามตลาดนัด ตลอดจนการค้าปลีกตามบ้านที่ผู้ซื้อบ้านอยู่ใกล้เคียงกันมาหาซื้อเอง

การค้าขายแลกเปลี่ยน โดยมากมีสินค้าหลากหลายประเภท อาทิ ของป่า ข้าว น้ำตาลโตนด รั้งนก ปลาตากแห้ง กุ้งตากแห้ง เป็นต้น สินค้าอุตสาหกรรม เช่น เครื่องปั้นดินเผา ผ้า เหล็ก เครื่องมือเครื่องใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือน เป็นต้น และสินค้าอื่น ๆ เช่น เกลือ เสื่อกระจูด กระสอบกระจูด เสื่อ กระสอบกก และผลไม้ เป็นต้น ⁸

จ.ส.อ.นุกุล มุนีสิทธิ์ คนเก่าแก่ของเมืองหาดใหญ่ เล่าให้ฟังว่า เส้นทางรถคนจากหาดใหญ่ไปคลองอู่ตะเภา ต้องไปขึ้นเรือที่ทำเรือบริเวณใกล้วัดหาดใหญ่ในปัจจุบัน ชาวบ้านเรียกว่า “ท่าน้ำ” ซึ่งถือว่าเป็นตลาดนัดขายสินค้าพื้นเมืองของชาวหาดใหญ่ด้วยเช่นกัน เรือยุคนั้นมีลักษณะเป็นเรือกลไฟมีหลังคา ทำด้วยไม้ มีขนาดใหญ่ มีพวงมาลัยสำหรับใช้ขับ ซึ่งเป็นเส้นทางเดียวกับเส้นทางรถคนจากหาดใหญ่ไปสงขลาและเขตใกล้เคียงที่ทำการค้าขายทางเรือได้บรรทุกกระเบื้อง โถ ชาม ลงเรือมาด้วย

“คนสงขลาอาจจะมาค้าขายหลายจุด คือ ทางเกาะยอ เข้ามาเรื่อย ๆ มาคลองแห ท่าแซะ มาบางหัก อู่ตะเภา คิดว่า คนค้าขายน่าจะแจวเรือมาเอง รู้ว่า มีตลาดนัด มีสินค้า เรือมาจอด มีเรือติดเครื่อง มาจอดที่ตลาด มีตลาดนัด มีเรือมาจอดแล้วอาจจะซื้อสินค้ากลับไป เอาสินค้ากลับมา การค้าขายยุคนั้นต้องมาทางเรือ เดินเท้าไม่ได้หรอกมันไกล”⁹

6.1.2 การเปลี่ยนฐานการคมนาคม จากทางน้ำ สู่ทางบก

เมื่อการคมนาคมทางเรือเสื่อมคลายความสำคัญลงไปตามลำดับ แต่ยังคงมีการใช้เรืออยู่จนกระทั่งมีการพัฒนาการคมนาคมทางบกเพิ่มขึ้น คือ เส้นทางรถยนต์และรถไฟ ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกันแล้ว มีความ

ภาพที่ 50 ภาพถนนกาญจนาภิเษกตัดกับถนนสุราษฎร์สรรค์ ในอดีต คือถนนไทรบุรี เดิม ที่เชื่อมต่อ สงขลา กับ ไทรบุรี

สะดวกสบายมากกว่า โดยการคมนาคมทางรถยนต์ยุคนั้นมีถนนสายหลักคือ ถนนไทรบุรี ซึ่งเชื่อมเส้นทางสงขลา-หาดใหญ่ ภายในตัวเมืองหาดใหญ่ชาวบ้านอาศัยการเดินทางและจักรยานสองล้อเป็นหลัก รถยนต์ส่วนตัวยังไม่เป็นที่นิยมใช้กัน ตำรวจจราจรมีเพียงสองคน¹⁰ หาดใหญ่ในฐานะสุขาภิบาลตำบลในปี พ.ศ.2471 การค้าขายภายในตัวเมืองค่อนข้างคึกคัก มีการสร้างตลาดถาวร คือ ตลาดโคกเสม็ดชุน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตลาดคุณนายเกษร”¹¹ แต่เดิมมีสภาพเป็นตลาดนัดชั่วคราวเฉพาะวันอังคาร ต่อมาเมื่อพวกกรรมกรรถไฟ กรรมกรสวนยาง และกรรมกรเหมืองแร่จากที่อื่น ๆ เข้ามาอยู่ในพื้นที่หาดใหญ่เพิ่มมากขึ้น เจียกชีจึงจัดทำตลาดแห่งนี้จึงกลายเป็นตลาดถาวรในเวลาต่อมา¹² มีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเป็น 100 กว่าหลังคาเรือน¹³ ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์เดลิเมล์ตอนหนึ่งว่า

พลเมืองโดยมากเปน จีน,แขก,ฝรั่ง ,ซึ่งเข้ามาทำการค้าขาย,เหมืองแร่ และสวนยาง คนพื้นเมืองที่เปน ไทยมักตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้บริเวณที่ว่าการอำเภอ สำหรับในท้องตลาดแล้วหาบ้านไทยได้ยากเต็มที่¹⁴

สุขาภิบาลตำบลหาดใหญ่ จึงเป็นชุมทางรถไฟ มีชาวต่างชาติชอบเข้ามาเที่ยวและค้าขาย มีบริษัทใหญ่ ๆ กรรมกรนับพัน ๆ คน ในตลาดมีโรงไฟฟ้า โรงทำน้ำแข็ง โรงภาพยนตร์ ตึกห้องแถวและโรงเรือนถาวร¹⁵ ส่วนการคมนาคม ได้มีการลาดยางถนนสายหาดใหญ่ไปสงขลา และเส้นทางจากหาดใหญ่ไปไทรบุรีจนถึงปีนัง เนื่องจากในช่วงเวลานั้น หาดใหญ่มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ แต่มีข้อสังเกตว่า รถยนต์ส่วนบุคคลที่วิ่งไปมาและจอดอยู่ริมถนน เป็นรถยนต์ที่มาจากเมืองต่าง ๆ ในแหลมมลายู¹⁶ ส่วนรถประจำ

ภาพที่ 51 ภาพถนนศรีภูวนารถ ถนนตัดผ่านปลายถนนนิพัทธ์อุทิส สายหนึ่ง สอง และสาม

ทางมีลักษณะเป็นรถสองแถวเรียงหันหน้าเข้าหากัน แต่ในยุคนั้นนาน ๆ ถึงจะมีรถมาสักคันหนึ่ง และต้องวิ่งวนไปเวียนมาอยู่หลายรอบเพื่อรออนุญาตโดยสาร จนเต็มคันรถจึงจะออก โดยปลายทางคือ เมืองสงขลาบ่อ

แผ่นดิน *ทางหลวงแผ่นดินสายสงขลา-นราธิวาส ระยะทาง 257 กม. ทางหลวงแผ่นดินสายหาดใหญ่-ตรัง

ระยะทาง 159 กม. ทางหลวงแผ่นดินสายคลองแวง – คลองพรวน ระยะทาง 31 กม. ปรับปรุงย่านสถานีรถไฟ หาดใหญ่ สร้างอาคารตึกแทนอาคารไม้เดิม การสื่อสาร สร้างเสาพาดสายโทรเลขหาดใหญ่-สงขลา หาดใหญ่-คลองแวง คลองแวง-โคกโพธิ์ หาดใหญ่-สะเดา หาดใหญ่-สตูล ติดตั้งวิทยุโทรศัพท์ทางไกล เชื่อมระบบกับมาเลเซีย

6.1.3 การคมนาคมทางรถไฟ

นอกจากการเดินทางโดยรถยนต์แล้ว มีอีกทางเลือกหนึ่งคือ การเดินทางโดยทางรถไฟซึ่งได้เปิดใช้อย่างไม่เป็นทางการ ก่อนมีการเปิดเส้นทางรถไฟสถานีหาดใหญ่อย่างเป็นทางการ ปี พ. ศ. 2460 (ดูรายละเอียดบทที่ 5)

ภาพที่ 52 แผนที่ แสดงเส้นทาง การเดินทางรถไฟหาดใหญ่จากบอร์ดแสดง นิทรรศการ สกว.สัตยจร ภาคใต้ โครงการวิจัยชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นน้ำทะเลสาบสงขลา วันที่ 19-21 กรกฎาคม 2547

เส้นทางของ การเดินทางโดยรถไฟยุคนั้น คือ เส้นทางสายปาดังเบซาร์-หาดใหญ่ ,หาดใหญ่-สุโขทัย และสงขลา-กันตัง อย่างละ 1 ขบวน คนท้องถิ่นเรียกกันว่า รถหวานเย็น มีตู้พ่วง การจอดแต่ละสถานีใช้เวลานานมาก

ภาพที่ 53 - 54 ภาพสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ ถ่ายจากด้านข้างสถานีถนนรถไฟ ไปจรดถนน
ธรรมานุญูวิถีทางด้านซ้ายมือ เปรียบเทียบภาพในอดีต กับภาพในปัจจุบัน

ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ การคมนาคม และการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยของเมืองหาดใหญ่

“รถสงขลา-กันตัง เข้าหาดใหญ่แล้วเลี้ยวมาซ้าย เพราะหาดใหญ่เป็นชุมทางพอวิ่งเข้ามาข้างท้ายเป็นข้างหัว ข้างหัวเป็นข้างท้าย หัวรถจักรนี่พอมาเข้าสถานีรถไฟปับ ทิศตะวันตกกลงไปแล้วใช้หมุนที่กลับหัวรถเอา พอเข้าไปในรางแล้วพนักงานก็หมุน คือ พนักงานหลายคนหมุนหัวรถจักร เป็นการหมุนเพื่อกลับหัว

กลับทาง ให้หัวมันไปกลับ ถ้าไม่หมุนก็กลับไม่ได้ เพิ่งมาเลิกหัวรถจักรช่วงหลังรถไฟมันช้าเสียเวลา บางทีเสียครึ่งชั่วโมง เพราะการขนส่งสินค้าใช้ทางรถไฟ¹⁷

ภาพที่ 55 บ้านพักคนงานรถไฟ

ลุงเอี่ยม หลวงผล อายุ 68 ปี อยู่บริเวณสถานีรถไฟมานาน 50 ปี คุณลุงบอกว่าเมื่อก่อนรถไฟวิ่งกับพื้นไม้ใช้หัวรถจักรเหมือนปัจจุบัน มาอยู่ตอนนั้น พ.ศ. 2503 อาคารไม้ชั้นเดียว คุณลุงอยู่ได้ไม่นาน อาคารก็ได้สร้างใหม่เป็นอาคารคอนกรีตใน ปี พ.ศ. 2511 สมัยแรกที่คุณลุงมาอยู่มีรางรถไฟแค่ 2 ราง บริเวณด้านล่างและด้านหลังสถานีก็เป็นป่า รอบนอกจะเป็นกองฟืนเพื่อใช้ในการเผาไหม้เครื่องจักร ถัดจากกองฟืนก็จะเป็นที่ตั้งของหัวรถจักรสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง สมัยแรกชุมชนก็มีไม่มาก ส่วนใหญ่จะเป็นชาวหาดใหญ่ดั้งเดิมถนนหนทางก็ยังไม่ลาดยางเป็นดินแดง ตัวคุณลุงเองเป็นคนสทิงพระมาทำที่สถานีรถไฟเมื่ออายุ 13 ปี เป็นคนหัวสัสมภาระให้คนเดินทางบริเวณด้านหน้าสถานี ทำไปนาน ๆ ก็รู้จักคนเยอะ

จึงได้เข้ามาอยู่ในแผนกรับฝากของของสถานี คุณลุงบอกว่าหน้าสถานีรถไฟในสมัยก่อนเป็นสนามบาสเก็ตบอลและถนนดินแดง มีต้นไม้ใหญ่ต่าง ๆ มากมาย มีบ้านนายสถานี บริเวณสนามฟุตบอลคือโรบินสันในปัจจุบัน มีบ้านอนาบาลรถไฟ ฝั่งทิศเหนือของสถานีจะเป็นทุ่งนา ในส่วนของรางรถไฟมีการเพิ่มเติมจาก 2 รางมาเป็น 3 ราง 4 รางเรื่อย ๆ โดยมีบริษัทวานิชย์เป็นผู้รับเหมามาถมดินให้

ภาพที่ 56 ภาพสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ในปัจจุบัน

ภาพที่ 57 อาคารโรงแรมหาดใหญ่เดิม

เราจะเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของหาดใหญ่ได้ โดยมองผ่านการพัฒนาของการรถไฟ เมื่อหาดใหญ่กลายเป็นเมืองทันสมัยเจริญและมีสิ่งอำนวยความสะดวก ความบันเทิง มีทุกอย่างที่หาดใหญ่ การรถไฟแห่งประเทศไทย จึงมีการปรับปรุงอาคารสถานี ชุมทางครั้งใหญ่ ในการ

นี้ มีการจัดทำโรงแรมรถไฟ ซึ่งมีชื่อเสียงมากของหาดใหญ่ ในแง่ความหรูหรา สะดวกสบาย อาหารและสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน

จากวันทำพิธีเปิดอาคารสถานีปัจจุบันที่ก่อสร้างตั้งแต่ได้เปิดการเดินรถครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2460 นับได้เป็นเวลา 45 ปีแล้วในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารสถานีชุมทางหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2509

ในระหว่างที่ผ่านมานี้ ก็ได้ทำการขยายตัวอาคารสถานี และขนานขบวนตลอดจนห้องพักผู้โดยสาร เพื่อให้ข้าราชการ , พ่อค้า และประชาชนได้รับความสะดวกตามสมควรเป็นลำดับตลอดมาด้วย แต่กระนั้นความขยายตัวของความเจริญปรากฏว่าพื้นที่ปฏิบัติงานในตัวอาคารสถานี และพื้นที่ที่จะให้บริการแก่ประชาชนไม่สะดวกที่จะให้บริการที่จำเป็นในการจะประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ทั้งการโดยสารและรับส่งสินค้า ซึ่งนับวันแต่จะทวีจำนวนและปริมาณยิ่งขึ้นในอนาคตทางการรถไฟแห่งประเทศไทยจึงได้ตกลงที่จะปรับปรุงก่อสร้างอาคารสถานีชุมทางแห่งนี้ขึ้นใหม่ให้มีพื้นที่ปฏิบัติงานและให้บริการที่จำเป็นให้สอดคล้องสมกับความต้องการของท้องถิ่นที่จะเจริญรุดหน้าสืบไป

ภาพที่ 58 ภาพถ่ายทางอากาศของ สถานีชุมทางรถไฟเมืองหาดใหญ่ ปี พ.ศ. 2529

คำกล่าวรายงานของ วิศวกรใหญ่ฝ่ายการช่างโยธารายงานแก่ผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทยในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารสถานีชุมทางหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2509 พบว่า การรถไฟแห่งประเทศไทยได้รับอนุมัติงบประมาณ ให้สร้างอาคารสถานีขึ้นใหม่ และปรับปรุงบริเวณหลังสถานีให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว เป็นเงิน 8,000,000.00 บาท (แปดล้านบาทถ้วน) ตัวอาคารสถานีที่กำลังจะก่อสร้างนี้จะเป็นอาคารตึก 3 ชั้นขนาดยาว 128,000 เมตรขณะนี้อยู่ในระหว่างพิจารณาผลการประกวดราคาก่อสร้างอยู่ กำหนดเวลาก่อสร้างจะแล้วเสร็จภายใน 300 วันนับแต่วันที่ได้รับมอบสถานที่จากการรถไฟฯ เป็นต้นไป ซึ่งประมาณว่าจะเสร็จบริบูรณ์ภายในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2510 เมื่อการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยและเปิดใช้การแล้วอาคารสถานีชุมทางแห่งนี้ จะเป็นจุดเด่นที่สง่างามแก่ท้องถิ่น นับว่าจะเป็นอาคารสถานีที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ อันจะเป็นที่เชิดหน้าชูตาของประเทศชาติ และนำความสะดวกราบรื่นมาสู่การคมนาคมระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซียอีกด้วย

จากคำกล่าวตอบของผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทยในพิธีวางศิลาฤกษ์ อาคารสถานีชุมทางหาดใหญ่ ณ วันที่ 31 สิงหาคม 2509 แก่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา และ จากบทรายงานของผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทยเนื่องในพิธีเปิดอาคารสถานีและโรงแรมหาดใหญ่ ณ วันพฤหัสบดี ที่ 9 พฤษภาคม 2511ซึ่งรายงานแก่ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม มีรายละเอียดที่น่าสนใจและบอกถึงความ

เคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์ของผู้คน และความเจริญอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และความสัมพันธ์ข้ามชาติของดินแดนแห่งนี้ได้ดี เราพบว่ามีขบวนรถไฟในแต่ละวันที่ติดต่อเชื่อมโยงผู้คนอย่างเข้มข้น มีการเดินทางระหว่างกรุงเทพมหานครมาได้ถึงวันละ 7 ขบวน ต่อวันในปี พ.ศ. 2509 เราลองมาดูรายละเอียดที่ละเรื่อง ดังนี้

ภาพที่ 59 ภาพถ่ายทางอากาศ เมือง
หาดใหญ่ บริเวณ สถานีรถไฟเมือง
หาดใหญ่ ปี พ.ศ. 2529

อาคารสถานีรถไฟ
ส่วนมากซึ่งเป็นอาคารให้
ก่อสร้างมาเป็นเวลา 40 - 50 ปี แม้
จะได้มีการบำรุงรักษาเป็นอย่างดี
อย่างไรก็ตามก็ย่อมมีการชำรุด
ทรุดโทรมไปตามวาระวาระ หนึ่ง

การคาดคะเนเมื่อเริ่มสร้างสถานีนี้ไม่มีผู้ใดจะทราบได้ว่าความเจริญในอนาคตของสถานีใดจะมีขึ้นรวดเร็วเพียงใดโดยเฉพาะอาคารสถานีชุมทางหาดใหญ่ไม่มีผู้ใดจะคาดถึงว่าเพียงระยะเวลา 40 ปีเศษ พื้นที่คาดไว้จะคับแคบ ไม่เพียงพอกับปริมาณการโดยสารของท้องถิ่น ตลอดจนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่การรถไฟฯ และราชการของหน่วยศุลกากร ตรวจคนเข้าเมืองของประเทศไทยและโดยที่สถานีชุมทางหาดใหญ่ได้มีทางแยกไปยังสถานีปางเบชาร์ซึ่งเป็นสถานีร่วมระหว่างรถไฟไทยกับรถไฟมาเลเซียต่อจากสถานีปางเข้าไปในเขตมาเลเซียได้มีเส้นทางรถไฟของมาเลเซียไปยังสถานีไทยและสิงคโปร์ได้โดยสะดวก จึงเป็นได้ว่าสถานีชุมทางหาดใหญ่นอกจากจะเป็นย่านธุรกิจแล้วยังเป็นที่ทัศนจรของชาวมาเลเซียและชาวต่างประเทศโดยทั่วไปอีกด้วยฉะนั้นสมควรที่จะจัดสร้างอาคารสถานีหาดใหญ่ขึ้นใหม่เพื่อให้มีความสง่างามจนเป็นที่เชิดหน้าชูตาเหมาะสมกับที่เป็นอาคารสถานีชุมทางที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้เพื่อให้บริการแก่บรรดาข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

อาคารสถานีหาดใหญ่เดิมซึ่งเป็นอาคารไม้ได้ก่อสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 จนถึงบัดนี้เป็นเวลานานนับได้ร่วม 52 ปี ในระยะแรกนั้นมีขบวนรถด่วนสายใต้ (ขบวน 11/12) เดินขึ้นล่อง เพียงสัปดาห์ละ 2 ขบวน ขบวนรถโดยสารขบวนรถสินค้าก็มีเดินเพียงจำนวนน้อยไม่กี่ขบวนภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นการโดยสารและการขนส่งสินค้าทวีปริมาณมากขึ้น การรถไฟฯ จึงได้พิจารณาจัดเดินขบวนรถเพิ่มขึ้น ขบวนรถด่วนสายใต้ที่เคยเดินเพียงสัปดาห์ละ 2 ขบวน ก็เพิ่มเป็นสัปดาห์ละ 3 ขบวน 4 ขบวน และ 6 ขบวน

ตามลำดับ และตั้งแต่วันที่ 14 พฤศจิกายน 2509 เป็นต้นมา มีขบวนรถด่วนสายใต้เดินสัปดาห์ละ 7 ขบวน คือเดินระหว่างสถานีกรุงเทพฯ - สุโขทัย สัปดาห์ละ 4 ขบวน เดินระหว่างสถานีกรุงเทพฯ - ปาดังเบซาร์ สัปดาห์ละ 3 ขบวน

ขบวนรถเร็ว (45/46) เดิมมีเดินทุกวันระหว่างสถานีธนบุรี-ชุมพรตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน 2499 และขบวนรถเร็ว (47/48) มีเดินระหว่างสถานีชุมพร - สุโขทัย ตั้งแต่วันที่ 10 ธันวาคม 2501 ต่อมาเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2505 ได้เลื่อนสถานีปลายทางต้นทางของขบวนรถเร็วสองตอนนี้ออกจากสถานีชุมพรไปที่สถานีสุราษฎร์ธานี ภายหลังโดยการเสนอแนะของ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม เพื่อให้ความสะดวกรวดเร็วประหยัดทั้งเวลา และค่าใช้จ่ายของผู้โดยสารที่จังหวัดทางภาคใต้ ขบวนรถเร็ว 45/46 ได้เดินเป็นขบวนรถเร็วขบวนเดียวตลอดจากธนบุรีถึงสุโขทัย เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2508 ทำให้ประชาชนนิยมเดินทางโดยรถไฟมากขึ้นอีกนอกจากนี้ในปัจจุบันมีขบวนรถโดยสารที่เดินเป็นประจำวัน คือขบวน 123/124 เดินระหว่างสถานีทุ่งสง - ยะลา, ขบวน 129/130 เดินระหว่างสถานีหาดใหญ่ - ปาดังเบซาร์, ขบวน 131/132 เดินระหว่างสถานีหาดใหญ่ - สุโขทัย, ขบวน 413/414 เดินระหว่างสถานีพัทลุง - ปาดังเบซาร์ ตั้งแต่วันที่ 12 สิงหาคม 2508 เป็นต้นมาจึงให้มีขบวน 247/248 เดินไปกลับระหว่างสถานีหาดใหญ่ - สงขลาเพิ่มขึ้น คือในวันธรรมดาเดินไปกลับรวม 12 เที่ยวเฉพาะในวันหยุดราชการเพิ่มขบวน 249/250 เดินไปกลับระหว่างสถานีหาดใหญ่ - สงขลาอีก 2 เที่ยว รวมเป็น 14 เที่ยว และตั้งแต่วันที่ 15 กันยายน 2510 เป็นต้นมาเปิดเดินขบวนรถโดยสารดีเซลรางระหว่างประเทศ จากสถานีปัตเตอร์เวอร์ธในมาเลเซียกับสถานีหาดใหญ่ ส่วนขบวนรถสินค้าขบวน 701/706 เดิมมีเดินระหว่างสถานีธนบุรี - หาดใหญ่ เพียงสัปดาห์ละ 1 ขบวนและได้เพิ่มเดินมากขึ้นจนในปัจจุบันเดินขบวนรถสินค้า 701/710 ทุกวันระหว่างธนบุรี - หาดใหญ่ - สุโขทัย เป็นสัปดาห์ละ 7 ขบวน

การเพิ่มพูนขบวนรถทั้งในด้านการโดยสาร และการขนส่งสินค้า โดยใช้ย่านและอาคารสถานีชุมทางหาดใหญ่ได้ก้าวหน้าไปมากตามลำดับนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 พ.ศ. 2509 และ พ.ศ. 2510 ตลอดมา ทำให้บรรดารางที่มีใช้อยู่ในบริเวณย่านสถานีชุมทางหาดใหญ่คับแคบและแออัด การรถไฟฯ จึงได้พิจารณาพัฒนาและจัดโครงการปรับปรุงขยายย่านสถานีชุมทางโดยจัดขยายและสร้างย่านโดยสาร ย่านเดินรถ ย่านสินค้า และย่านช่างกล เพื่อให้สามารถรับกับปริมาณการเดินรถทั้งภายในประเทศ และที่ต่อเนื่องกับประเทศมาเลเซียที่มีทวีเพิ่มขึ้นในระยะ 3 ปีที่กล่าวมาข้างต้น

เนื่องจากการรถไฟฯ ได้พัฒนาปรับปรุงย่านสถานีชุมทางหาดใหญ่และจัดให้มีการเดินขบวนรถเพิ่มขึ้นอย่างสูงนี้ทำให้การสัญจรไปมาของประชาชนบนทางหลวงเพชรเกษมระหว่างด้านที่ทำการอำเภอหาดใหญ่ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของย่านรถไฟกับย่านธุรกิจการค้าตลาดหาดใหญ่ทางฝั่งตะวันออกของย่านรถไฟหาดใหญ่ได้รับความไม่สะดวก และไม่เป็นการปลอดภัยเพราะยานต่าง ๆ บนทางหลวงเพชร

เกษมจะต้องผ่านร่างของย่านสถานีหาดใหญ่ด้านเหนือถึง 9 ร่างซึ่งมีขบวนรถต่าง ๆ เดินเข้าออกและมีการทำสับเปลี่ยนรถพ่วงอยู่ตลอดเวลา การรถไฟฯ ก็ได้ร่วมแก้ปัญหาโดยให้เหตุผลสนับสนุนให้กรมทางหลวงได้รับงบประมาณก่อสร้างสะพานถนนเพชรเกษมข้ามทางรถไฟตรงบริเวณ ดังกล่าว และได้ร่วมให้ข้อมูลทางด้านเทคนิคในการออกแบบอย่างใกล้ชิด ซึ่งผลการประกวดราคาก่อสร้างสะพานดังกล่าวปรากฏว่าบริษัทสง่าพาณิชย์ จำกัด เป็นผู้รับทำการก่อสร้างในราคา 5 ล้านบาท งานก่อสร้างสะพานได้เริ่มตั้งแต่ต้นเดือนมีนาคม 2511 เป็นต้นมา และจะเสร็จภายใน 12 เดือน การรถไฟฯ ดีใจที่ได้มีสะพานถนนให้แก่ทางหลวงเพชรเกษมได้ข้ามย่านสถานีหาดใหญ่ครั้งนี้เพราะทั้งถนน และการรถไฟฯ จะได้ร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจของศูนย์ธุรกิจการค้าของหาดใหญ่ และภูมิภาคนี้โดยกิจการทั้งสองได้ประสานกัน

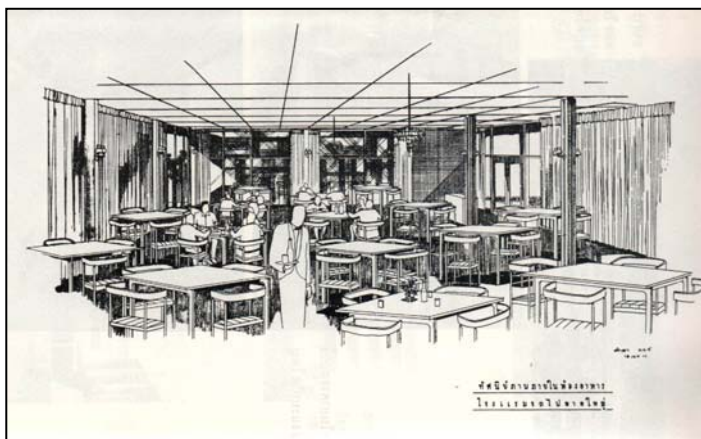
จากการที่การรถไฟฯ ได้พัฒนากิจการโดยได้ปรับปรุง และขยายอาณาบริเวณย่านสถานีชุมทางหาดใหญ่ให้กว้างขวางเพียงพอกับปริมาณที่ทวีขึ้นของกิจการเดินรถประกอบการโดยสารรถไฟได้หนาแน่นรวมทั้งการให้บริการแก่ผู้โดยสารได้ทบทวีเพิ่มขึ้นกิจการตรวจคนเข้าเมืองและศุลกากรก็จำเป็นต้องเข้ามาปฏิบัติงานร่วมกับรถไฟพื้นที่สำหรับปฏิบัติงานในตัวอาคารสถานีหลังเก่าจึงคับแคบไม่สะดวกที่จะอำนวยความสะดวกและบริการในด้านการโดยสารและอื่น ๆ ได้โดยเหมาะสม แม้จะได้มีการดัดแปลงอาคารสถานีตลอดจนห้องพักผู้โดยสาร และต่อเติมชานชาลาให้ยาวออกไปอีกข้างละ 20 เมตร เสร็จเรียบร้อยใช้การเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2501 แล้วก็ตาม เมื่ออำเภอหาดใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์ธุรกิจการค้าได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วมากเป็นพิเศษ การทัศนจรทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่ผ่านเข้ามายังศูนย์ธุรกิจการค้า ชุมทางรถไฟหาดใหญ่จึงขยายตัวเพิ่มปริมาณของการใช้บริการตามไปด้วย

ตามที่ได้ปรับปรุงตัวอาคารสถานีไปครั้งหนึ่งแล้ว ก็ยังไม่สามารถรับกับปริมาณของการโดยสารและการขนส่งสินค้าที่ทวีขึ้นได้การรถไฟฯ ตระหนักถึงหน้าที่ในอันที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนในการเดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ กับสุโขทัย ปาดังเบซาร์ และสงขลา จึงได้พิจารณาและตัดสินใจเสนอโครงการสร้างอาคารสถานีชุมทางแห่งนี้ เพื่อให้สัมพันธ์กับย่านชุมทางหาดใหญ่ซึ่งได้พัฒนาปรับปรุงและขยายไปแล้วโดยนำเอากิจการโรงแรมไปรวมไว้บนอาคารสถานีชั้น 2 และมีที่ทำการของเจ้าหน้าที่ในการรถไฟฯ สังกัดต่าง ๆ รวมอยู่ ณ ชั้น 3 อีกด้วย

การก่อสร้างอาคารสถานีนี้ แบบทรวดทรงตัวอาคารทางด้านสถาปัตยกรรมการรถไฟฯ เป็นผู้ออกแบบเองและ กำหนดให้ผู้ยื่นซองประกวดราคาเป็นผู้ออกแบบโครงสร้างซึ่งผลการพิจารณาปรากฏว่า บริษัทวิศกรรมโกวิท จำกัด เป็นผู้ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างในราคา 7,630,000 บาท (เจ็ดล้านบาทถ้วน)

กำหนดแล้วเสร็จภายใน 390 วันบริษัทวิศวกรรมโกวิท จำกัด ได้เริ่มทำการก่อสร้าง ตั้งแต่วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2510 แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2511 ตัวอาคารสถานีหาดใหญ่ที่ก่อสร้างใหม่นี้ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก 3 ชั้นทรวดทรงแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์มีความยาว 128.00 เมตร กว้าง 14.00 เมตร มีดังนี้

พื้นที่ล่างเป็นกิจการของสถานีที่เกี่ยวกับการโดยสารมีห้องพักผู้โดยสารชั้น 1-2 (ติดเครื่องปรับอากาศ) ห้องพักผู้โดยสารชั้น 3 พร้อมด้วยห้องสุขา ชั้น 1 ชั้น 2 และ ชั้น 3 ที่ทำการด่านศุลกากร ที่ทำการตรวจคนเข้าเมืองที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ห้องปฐมพยาบาล ห้องประชาสัมพันธ์ ห้องจำหน่ายตั๋ว และยังมีห้องภัตตาคารขนาดใหญ่พร้อมห้องบาร์ (ติดตั้งเครื่องปรับอากาศด้วย) พื้นที่สองของอาคาร จัดให้เป็นกิจการของโรงแรม มีห้องพักธรรมดาเตียงคู่ 17 ห้อง ห้องพักติดตั้งเครื่องปรับอากาศเตียงคู่ 22 ห้อง และยังมีห้องชุดขนาดใหญ่มีห้องรับแขก และห้องนอนเตียงคู่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศอีก 4 ชุดรวมห้องพักทั้งสิ้น 43 ห้อง

ภาพที่ 60 ห้องอาหารภายในโรงแรมรถไฟหาดใหญ่

พื้นที่บนสุดของอาคารจัดให้เป็นที่ทำกรของกิจการรถไฟฝ่าย และสำนักงานต่าง ๆ ได้แก่ที่ทำกรของกองจัดการเดินรถเขต สารวัตรเดินรถ วิศวกรกำกับกรเขตบำรุงทาง อาณานิคมเขตและ

แผนกควบคุมการเดินรถแขวงพร้อมด้วยห้องประชุมติดตั้งเครื่องปรับอากาศมีโต๊ะประชุมขนาด 12 คน พร้อมเก้าอี้ครบชุดห้องประชุมดังกล่าวนี้จะเปิดให้ประชาชนเข้าใช้เป็นที่พักประชุมหรือประกอบพิธีต่าง ๆ อีกด้วยโดยขอค่าบำรุงในอัตราพอสมควร

ที่ขานชาลาหน้าสถานีมีทางเดินเท้าได้ดินติดต่อกันระหว่างขานชาลา 1-2-3 หนึ่งทาง เพื่อความปลอดภัยของผู้โดยสารไม่ต้องเดินข้ามรางในการดำเนินการ จัดสร้างครุภัณฑ์ สำหรับห้องต่าง ๆ ของโรงแรมในอาคารสถานีชุมทางหาดใหญ่นี้ ห้างหุ้นส่วน จำกัด ชญาเฟอร์นิช ซึ่งก่อสร้างเสนอมาเป็นเงิน 449,000.00 บาท (สี่แสนสี่หมื่นเก้าพันบาทถ้วน) แล้วเสร็จภายใน 65 วัน

ในการจัดสร้างอาคารสถานี และโรงแรมหาดใหญ่หลังใหม่ แม้จะได้ลงทุนก่อสร้างด้วยเงินจำนวนสูงแต่ก็จะอำนวยความสะดวกแก่ข้าราชการพ่อค้าประชาชนให้ได้รับความสะดวกในการเดินทางทั้ง

ภายในประเทศและระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก นอกจากการก่อสร้างตัวอาคารสถานี่ และโรงแรมขนาดใหญ่แล้วการรถไฟฯ มีโครงการที่จะปรับปรุงบริเวณที่ต่อเนื่องกับอาคารสถานี่ โดยพิจารณาดำเนินการในปีต่อ ๆ ไป ได้แก่บริเวณที่เป็นอาคารโรงแรมรถไฟขนาดใหญ่ ปัจจุบันเมื่อได้ย้ายกิจการโรงแรมขึ้นมายู่บนชั้น 2 ของอาคารสถานี่แล้วก็จะรื้ออาคารเดิมแล้วจัดทำเป็นสวนสาธารณะเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามาใช้พักผ่อนหย่อนใจ และใช้เป็นสถานที่สำหรับการจัดงานเลี้ยงสำหรับกิจการของโรงแรมรถไฟภายนอกอาคารสถานี่ ส่วนบริเวณที่เป็นบ้านพักของสารวัตรเดินรถ สารวัตรรถจักร และอาณานิคมเขตในปัจจุบัน ก็ได้วางโครงการไว้เพื่อจัดเป็นบริเวณสำหรับก่อสร้างอาคารธุรกิจการค้าที่ทันสมัยต่อไปในอนาคตการรถไฟฯ ตระหนักว่านอกจากมีหน้าที่ที่จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยจัดบริการและอำนวยความสะดวกในด้านการขนส่งสินค้าและผู้โดยสารระหว่างจังหวัดและเชื่อมต่อระหว่างภาคต่าง ๆ ของประเทศแล้วยังมีส่วนที่จะต้องเข้าไปประสานงานพัฒนาด้านธุรกิจการค้าและสังคมของบริเวณท้องถิ่นที่สถานีรถไฟตั้งอยู่ เพื่อร่วมมือประสานงานด้วยดี ในการพัฒนาท้องถิ่นแก่เทศบาลเมืองหาดใหญ่ และจังหวัดสงขลา

กล่าวได้ว่า การเริ่มต้นของทางรถไฟ มีผลกระทบต่อการเป็นเมืองหาดใหญ่และนำพาความทันสมัยมาสู่หาดใหญ่อย่างรวดเร็ว หาดใหญ่ขยายตัวอย่างมากก่อนยุคการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2497 หาดใหญ่ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลแล้ว และในปี พ.ศ. 2504 หาดใหญ่ ได้ขยายพื้นที่เทศบาลออกไป จาก 5 ตารางกิโลเมตร เป็น 8 กิโลเมตร ภายในเวลาเพียง 7 ปี นี่คงแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวทางการค้าขายอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา หาดใหญ่ปรับตัวเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามนโยบายของรัฐบาลกลางมากขึ้น และปรับตัวต่อเนื่องต่อการขยายตัวทางธุรกิจ การค้า การศึกษา สาธารณสุข ตามแผนการพัฒนาเมืองหลักในภูมิภาค ส่งผลให้หาดใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางราชการ การศึกษา สาธารณสุข และการค้าขายที่สำคัญของประเทศ แหล่งดูดการลงทุน แรงงานจากทั่วประเทศ เข้ามายังหาดใหญ่ บ้านไม้ห้องแถวต่างๆ ที่เรียงรายอยู่ตามถนนสายต่างๆ ของคนมีเงิน มีทรัพย์สิน หรือตระกูลเก่า ในยุคแรกๆ ถูกเช่าใช้เป็นที่ ทำมาค้าขายรูปแบบต่างๆ เช่น ร้านค้าสำนักงาน ร้านขาย ดมชำ ร้านโกปี ร้านขายอาหาร หากเราเดินสำรวจดูจะพบบ้านเก่าๆ มากมาย ที่คนใช้พื้นที่ ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ แต่เช่าที่ เช่าบ้านเพื่อทำกิน เจ้าของคือ คนรุ่นเก่าของหาดใหญ่หลายตระกูล ที่ย้ายไปอยู่ที่กรุงเทพฯ หรือต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย ปีนัง สิงคโปร์ หรือไม่กี่รุ่นลูกหลานย้ายเข้ามาทำงานระดับสูงในเมืองหลวง นี่เป็นเหตุให้ผู้คนต่างรำลือว่า หาดใหญ่ไฟไหม้แล้ว เมืองสวยขึ้นทุกที มีการก่อสร้างตึกที่ทันสมัยขึ้น สลักภาพบ้านห้องแถวไม้ การพัฒนาให้ทันสมัย แบบเมืองใหญ่ ทั่วไปที่ขาดพลัง และความยึดเหนี่ยวทางชุมชนของคนในชุมชน ซึ่งหลังไหลเข้ามาหางานในกระแสรของการอพยพของผู้ใช้แรงงาน ทำให้เกิดคนจนเมืองในหลายจุด จุดใหญ่ชาวบ้านจับจองที่ดินปึกหลักอยู่อาศัยทำมาค้าขายบริเวณที่ดินการรถไฟ และสถานี่หาดใหญ่ คือ เป้าหมายสำคัญของการทำมาหากินของคนผู้อพยพ เข้ามาเผชิญโชค

ชาวบ้านจะเล่าว่าในอดีต โรงแรมรถไฟเป็นสถานที่หรูหราที่สุด มีพ่อค้าคนดีทั้งไทยและต่างประเทศ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มาพัก ใช้ทำกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ผิดกับปัจจุบัน เราไม่ทราบว่าความเปลี่ยนแปลงนี้เริ่มมาเมื่อไหร่ และเพราะอะไร แต่มีข้อสังเกตว่ามีความแตกต่างจากอดีตจากหน้ามือเป็นหลังมือ กล่าวคือระบบการสร้างทางและการจัดระบบการจัดการยุคแรกได้รับอิทธิพลจากอังกฤษชัดเจน และมีการจัดระบบบริการสาธารณะที่ดีแก่ประชาชน ก่อนที่รัฐจะเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่สาม พื้นที่บริเวณรอบรถไฟ กลับกลายเป็นความหมายไปเป็นพื้นที่ของคนจนเมือง กลายเป็นพื้นที่ของคนยากจน ชุมชนแออัด ดังเห็นได้จากความคิดเห็นของคนที่มาอาศัยทำมาหากินอยู่ที่นี่

ภาพที่ 61 ชุมชนใต้สะพานข้ามทางรถไฟ ตัดถนนรัชการ ปลายทางถนนนิพัทธ์ อุทิศสายหนึ่ง

“สมัยก่อนเป็นที่พรุ ต่อมาก็มีการถมที่และเปิดตลาดในบริเวณนี้ โดยนายเกร่งได้เช่าที่บริเวณนี้ให้ชาวบ้านได้ทำมาหากินค้าขายกัน ภายหลังชาวบ้านจึงได้ปลูกบ้านพักเป็นของตัวเอง ต่อมาเมื่อหมดสัญญาเช่าที่ของนายเกร่งชาวบ้านจึงไม่มีที่ แต่มีเงื่อนไขคือให้ชาวบ้านเช่าที่ลื้อคละ 5,000 บาท ด้วยความยากจนชาวบ้านก็ไม่มีเงินมาเช่าที่อีกทั้งลูกก็หลายคน จึงมาปลูกสลัม

อยู่แถวข้าง ๆ ตลาด หลังจากนั้นชาวบ้านก็ถูกไล่โดยมีบริษัทเอกชนมาจ้างคนที่ทำงานอยู่ที่สถานีรถไฟมาไล่ชาวบ้านหลายต่อหลายครั้ง ชาวบ้านจึงต้องช่วยเหลือกันโดยรวมกลุ่มกันปิดทางรถไฟ ในที่สุดจึงมีการเจรจาของเทศบาลว่าให้อยู่ต่อ หลังจากนั้นก็มีกรมข่มเหงไล่อีกหลายครั้ง แต่ชาวบ้านก็ไม่หวั่นต่อสู้กันทุกครั้ง เพื่อต้องการที่อยู่ เพื่อให้ลูกได้เรียนใช้จ่ายไปวัน ๆ ตอนสมัยที่ มาอยู่สถานีรถไฟก็ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดจนถึงปัจจุบันนี้ก็เหมือนเดิม”¹⁸

ต่อมาเมื่อสุขาภิบาลหาดใหญ่เจริญเติบโต เนื่องจากมีประชาชนอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น และกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการพาณิชย์ โดยมีสถานีชุมทางรถไฟหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการขนส่งสินค้า มีการก่อสร้างสิ่งบริการพื้นฐาน อาคารที่อยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์เพิ่มมาก

ขึ้น รัฐบาลจึงได้ยกฐานะสุขาภิบาลหาดใหญ่ขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2479 โดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลตำบลหาดใหญ่ มีพื้นที่ 5 ตารางกิโลเมตร และในระยะเริ่มแรกที่มีการจัดตั้ง มีประชากรประมาณ 5,000 คน และมีรายได้เทศบาลต่อปีงบประมาณ 60,000 บาท¹⁹

เทศบาลตำบลหาดใหญ่ เป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการพาณิชย์ โดยมีสถานีชุมทางรถไฟหาดใหญ่เป็นศูนย์กลาง สามารถส่งสินค้าออกไปยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ในขณะเดียวกันก็เป็นศูนย์กลางรับสินค้าเข้าจากประเทศสิงคโปร์และมาเลเซีย ส่งต่อไปยังจังหวัดใกล้เคียง นักธุรกิจและประชาชนทั่วไปจึงได้เข้าไปประกอบอาชีพในเขตเทศบาลตำบลหาดใหญ่และพื้นที่ใกล้เคียงเพิ่มมากขึ้น ความเจริญทางธุรกิจจึงขยายออกไปนอกเขตเทศบาลด้วย เทศบาลตำบลหาดใหญ่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และมี

ภาพที่ 62 ภาพหัวจักรรถไฟ สถานีชุมทางรถไฟหาดใหญ่

ความเจริญเข้าหลักเกณฑ์ที่จะยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองได้ จึงได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเทศบาลตำบลหาดใหญ่เป็นเทศบาลเมืองหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2492 มีพื้นที่ 5 ตารางกิโลเมตรเท่าเดิม²⁰ และมีการพัฒนาตามลำดับขั้นจนถึงปัจจุบัน ได้กลายเป็นเทศบาลนครหาดใหญ่ ซึ่งเป็นเทศบาลนครที่มีรายได้มากเป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศไทย ความผูกพันที่ชาวหาดใหญ่มี

ต่อรถไฟ เป็นเหตุให้เทศบาลนครหาดใหญ่ ใ้รถไฟ เป็นสัญลักษณ์ของเมืองหาดใหญ่ ด้วย และในตอนต่อไปจะกล่าวถึงปัจจัยที่นำไปสู่การเจริญเติบโตของเมืองหาดใหญ่

6.2 การเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองหาดใหญ่ อันสืบเนื่องมาจากการมาถึงของทางรถไฟสายใต้

6.2.1 ปัจจัยอันเนื่องมาจากการทำเหมืองแร่และธุรกิจค้าแร่

การทำเหมืองดีบุกในเขตภาคใต้ มีความเป็นมาสืบเนื่องมาจากการในช่วงสมัยอยุธยาตลอดมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทางรัฐบาลกลางมีนโยบายให้เจ้าเมืองในเขตภาคใต้ในแต่ละหัวเมืองพัฒนาแหล่งแร่ดีบุก ในดินแดนภายใต้การปกครองของแต่ละตระกูลเป็นหลักการสำคัญ ซึ่งเจ้าเมืองภาคใต้ได้ฉวยโอกาสดักตวงกำไรอย่างมหาศาลจากการผูกขาดการทำเหมืองแร่ในดินแดนของตนด้วยวิธีการหลากหลายรูปแบบ ทั้งโดยถูกและผิดกฎหมาย ซึ่ง H.Warington Smyth ที่ปรึกษาการทำเหมืองแร่ดีบุกในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2434 –2438 ถึงกับยอมรับว่า วิธีการที่เขาระบุมานี้ มีส่วนสำคัญในการทำให้การทำเหมืองดีบุกในภาคใต้ของไทยเกิดขึ้นและพัฒนาต่อไป²¹

ดังนั้น รายได้จากแร่ดีบุกจึงเป็นรายได้สำคัญของระบบเจ้าภาษีนายอากรของไทยตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ถือได้ว่า ชาวจีนที่อพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นผู้รุกรายทางกิจการเหมืองแร่ยุคใหม่ของไทยและเข้าควบคุมการทำเหมืองแร่ทั้งหมดตลอดจนถึงสิ้นสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวจีนที่เข้ามาทำเหมืองแร่มักทำงานกับนายเหมืองจีน อยู่กินเสรีภายใต้ “ระบบกงสี” และได้ค่าจ้างเป็นเงินตอบแทน²²

นับจากช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงยุคสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐบาลตั้งอัตราการเก็บแบบคงที่โดยจะมีการเก็บในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 16 ของปริมาณการผลิตแร่ดีบุกที่แต่ละเหมืองผลิตได้ในแต่ละปี และเพิ่มเป็นอัตราร้อยละ 25 ของผลผลิตตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา

บริษัทรับซื้อแร่ดีบุกที่สำคัญของหาดใหญ่คือ **บริษัทดินบีจัน** ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 นายหลีเอ็งเสียง ชาวจีนจากปีนัง เข้ามาหาดใหญ่ในปี พ.ศ.2460-61 โดยมาเช่าที่ดินแล้วสร้างห้องแถวขึ้นมา 2 ห้อง ตั้งเป็นบริษัทรับซื้อแร่ส่งไปถลุงที่ปีนัง ส่วนอีกบริษัทที่เข้ามารับซื้อแร่ในระยะเวลาใกล้เคียงกันคือ **บริษัทบันดินหลัม** นอกจากนี้ยังมีบริษัทยิบอินซอยซึ่งรับซื้อแร่ได้มากกว่าบริษัทอื่น ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 147 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 โดยตอนแรกตั้งขึ้นมาในนามของบริษัทยิบอินซอยแอนโก โดยตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2468 ในระยะแรกดำเนินการซื้อแร่เพื่อส่งออกไปขายให้แก่โรงงานถลุงแร่ที่ปีนังอย่างเดียว แต่ต่อมากิจการได้ขยายจากการรับซื้อแร่เป็นการค้าในรูปของการส่งออก เช่น แร่ ยาง ไม้สัก และสินค้าพื้นเมืองทุกชนิดที่ตลาดต่างประเทศต้องการ ส่วนการส่งสินค้าเข้ามาขายก็เริ่มจากการเป็นตัวแทนจำหน่ายเครื่องจักรกล รถยนต์ เครื่องมือการเกษตร เครื่องเหล็ก เครื่องสุขภัณฑ์ ปู่ และการประกันภัย เป็นต้น

นอกจากบริษัทชินฮอยแล้ว ยังมีบริษัทสหเทรตเทรดดิ้งเป็นบริษัทของนายทุนข้ามชาติชาวอังกฤษ ที่เข้ามาตั้งโรงงานถลุงแร่ในสิงคโปร์เมื่อปี พ.ศ.2430 ส่วนบริษัทอิสเตนสเมลดิง เป็นบริษัทของกลุ่มหุ้นส่วนธุรกิจชาวจีนสองกลุ่มคือ กลุ่มบริษัทโกหงวน จำกัด ซึ่งเป็นของตระกูล ณ ระนอง และบริษัทเทียนหงวน จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทหุ้นส่วนทางธุรกิจของตระกูล ณ ระนอง ได้ก่อตั้งขึ้นที่เกาะปีนังใน พ.ศ.2451 โดยบริษัททั้งสองได้กว้านซื้อแร่ทั่วภาคใต้ เกือบทั้งหมดถึง 70% ²³ ของมูลค่าการส่งออกเพื่อนำไปถลุงที่สิงคโปร์และปีนัง นอกจากนี้บริษัทข้ามชาติใหญ่ ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีบริษัทรับซื้อแร่ของคนไทยเชื้อสายจีนอีกมากมายเช่น บริษัทของพระยาอรรถกรวิสุนทร ได้แก่บริษัทสหไทยเศรษฐการ ²⁴ จำกัด เพื่อรับซื้อแร่ ยางพารา และสินค้าเข้าออก

แร่ดีบุกที่ผลิตได้แทบทั้งหมดในภาคใต้ต้องส่งไปจำหน่ายในรูปสินแร่ที่ปีนังและสิงคโปร์ เพื่อถลุงเป็นโลหะดีบุก สิงคโปร์จัดได้ว่า เป็นตลาดใหญ่ของโลก ราคาของแร่ดีบุกในตลาดสิงคโปร์เป็นราคาที่ขึ้นลงตามราคาของตลาดโลกที่กรุงลอนดอนและตลาดโลกนิวยอร์ก

ในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ.2457-2458 ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และพ่อค้าชาวจีนที่อาศัยอยู่ในอำเภอเหนือ หรืออำเภอหาดใหญ่ในปัจจุบัน ได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญในการหาเส้นทางแร่จากประเทศมาเลเซีย และจ้างคนท้องถิ่นเพื่อนำทางเข้าป่าค้นหาแหล่งแร่พลูแฟรมที่หมู่บ้านวังพา ตำบลทุ่งตำเสา ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอเหนือราว 30 กิโลเมตร หมู่บ้านวังพาเป็นสถานที่ที่นับได้ว่า มีแหล่งแร่พลูแฟรมที่สมบูรณ์มากแห่งหนึ่งในประเทศไทย

ผู้ที่ยื่นขอประทานบัตรต่อสำนักงานโลหกิจ²⁵ มีผู้ยื่นขอเป็นรุ่นแรก ๆ ในยุคนั้นคือ

- 1) พระยาอรรถกรวิสุนทร
- 2) ขุนนิพัทธ์จินนทร (ตันตระกูลจิระนคร) ยื่นขอในนามของยี่ห้อยี่ฐานของ ²⁶

สำหรับขุนนิพัทธ์จินนทร ซึ่งเป็นคหบดี เจ้าที่ดิน เป็นทุนท้องถิ่นที่มีฐานมาจากที่ดิน การค้าแร่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญ ทักษะทางภาษา และต้องมีเงินสดในมือด้วย เจียกจีเองได้มีกิจการทำแร่ของตนเองหลังจากการเข้ามาของบริษัทใหญ่ในนามของยี่ห้อยี่ฐานของ ที่รู้จักกันรุ่นใหม่ คือ บริษัทนิพัทธ์และบุตร ทำเหมืองบริเวณ ลิว และดินลาน แม้ในแผนที่ทหารยังปรากฏชื่อ เหมืองขุนนิพัทธ์จินนทรในแผนที่ทหารด้วย นอกจากนั้นท่านและครอบครัวได้ทำกิจการหลายอย่าง ลื่นไหลไปตามโอกาสและความเปลี่ยนแปลงของหาดใหญ่ แต่ภาพหลักของท่านคือคหบดีเจ้าของที่ดิน เหมืองแร่ สวนยาง ทำน้ำมันจากยาง และทำยางมะตอยราดถนน

ในยุคของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ปลายปี พ.ศ.2482 ได้มีการจัดตั้งองค์การเหมืองแร่ขึ้นเป็นครั้งแรกตามแนวทางชาตินิยม โดยมีเป้าหมายที่จะควบคุมและปลดแอกการผูกขาดอุตสาหกรรมดีบุกจากชาวต่างชาติเป็นสำคัญ และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น รัฐบาลไทยได้ตั้งเป็นบริษัทจำกัดในนาม *บริษัทแร่และยางไทย* จำกัด เพื่อเป็นตัวแทนในการทำธุรกิจเหมืองแร่และยางพาราในกิจการต่าง ๆ ²⁷

ทิศทางการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองของไทยโดยการเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ได้เปิดโอกาสให้นายเหมืองชาวไทยเชื้อสายจีนสามารถอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมาย และช่องทางดักตวงผลประโยชน์จากการเมือง เข้าเป็นนายหน้าหรือหุ้นส่วนของบริษัทแร่และยางไทย ได้อย่างสะดวกในทุกจังหวัดที่มีการทำแร่ดีบุก โดยมีลักษณะของการหลีกเลี่ยงภาษี ผูกขาดการผลิตและรับซื้อดีบุกทั่วประเทศ โดยมีญี่ปุ่นเป็นตลาดสำคัญแทนที่ตลาดสิงคโปร์และปีนังเหมือนที่ผ่านมา มาในระยะก่อนหน้านี้นี้ ผลจากสถานการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ทำแร่ดีบุกไปสู่แหล่งใหม่ เนื่องจากมีเรื่องของผลกำไรเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ ²⁸

ต่อเนื่องมาถึงสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ยุคแห่งการเริ่มต้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในยุคสมัยใหม่ของไทย ทำให้มีการตัดทางหลวงเชื่อมระหว่างบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกได้อย่างกว้างขวางกว่าที่เคยผ่าน ๆ มา ขณะเดียวกันเจ้าของเหมืองก็สามารถลดต้นทุนการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าสู่แหล่งแร่ใหม่ ยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญในส่วนของท่านั่งคือ เหมืองแร่ได้เปลี่ยนจากเหมืองขนาดเล็กเป็นเหมืองขนาดใหญ่ในรูปของเหมืองสูบ เหมืองเรือ เหมืองฉีด และเหมืองขุด

หาดใหญ่ในยุคหลังการมาถึงของทางรถไฟสายใต้ ²⁹ การค้าแร่ดีบุกในตัวเมืองศูนย์กลางการค้าชายแดนแห่งนี้ไว้ว่า บริษัทรับซื้อแร่ที่หาดใหญ่ในช่วงแรก ๆ เช่น บริษัทรับซื้อแร่ของนายหลี่เอ็งเสียง ซึ่งเป็นชาวจีนมาจากปีนังเข้ามาตั้งบริษัทชื่อ บริษัทดินบีจัน บริเวณถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ในราวปี พ.ศ.2460-61 โดยเป็นบริษัทรับซื้อแร่มาดลูงที่ปีนัง ส่วนอีกบริษัทหนึ่งคือ บริษัทบันดินหลิม นอกจากนี้ยังมีบริษัทยิบอินซอย ซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ.2468

แม้กระทั่งคนไทยต่างถิ่นอย่างพระยาอรรณพวิสุนทร ก็ได้เข้าร่วมบันทึกประวัติศาสตร์การทำเหมืองแร่ ด้วยการตั้งบริษัทสหไทยเศรษฐกิจ จำกัด เพื่อรับซื้อทั้งแร่ ยางพารา และส่งสินค้าเข้าออก แม้ว่า กิจการที่มีผลพวงจากการทำเหมืองดีบุกจะซบเซาลงในช่วงทศวรรษ 2530 มาจนถึงปัจจุบัน แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธถึงการก่อร่างสร้างเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยมีกิจการการทำเหมืองและการค้าแร่เป็นตัวละครสำคัญในช่วงหนึ่งของยุคสมัยนี้ได้

6.2.2 ปัจจัยจากเศรษฐกิจการยาง สวนยาง พืชเศรษฐกิจใหม่ของภาคใต้

กรณีของยางพารา ในปี พ.ศ.2439 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสชาว ได้มีขุนนางผู้ใหญ่โดยเสด็จด้วยหลายท่าน ซึ่งรวมทั้งพระยารัษฎาฯ ผู้ว่าราชการเมืองตรัง ซึ่งท่านได้เห็นการทำสวนยางพาราเป็นครั้งแรก ต่อมาท่านได้เดินทางไปชวากอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2443 เพื่อศึกษาวิธีการสร้างทางหลวงบนภูเขาแบบของพวกดัชท์ ทำให้พระยารัษฎาฯ เดินทางไปมาระหว่างเมืองตรังกับป็นังเป็นประจำ

เมื่อข่าวเกี่ยวกับคุณค่าของยางพาราในฐานะเป็นสินค้าออกเป็นที่ต้องการของตลาดโลก ได้กระจายจากคนจีนในมลายูและป็นังมาสู่คนจีนในภาคใต้ของไทย จึงมีบุคคลกลุ่มหนึ่งพยายามหาหนทางนำเมล็ดพันธุ์ยางจากป็นังมาปลูกที่เมืองตรัง เช่นเดียวกัน บุคคลกลุ่มนี้ นำโดยหลวงโสภณผลารักษ์ (อึ้งเตียวหุย)³⁰ นายภาษีอากรท่าเรือกันตังและเป็นเจ้าของบริษัทเดินเรือรับส่งระหว่างกันตังกับป็นัง ชื่อบริษัทบั้นเซ่งหิ้น ทำการค้าขายยางด้วย

กล่าวได้ว่าในระหว่างปี พ.ศ. 2444-2476 รัฐบาลให้การสนับสนุนการปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจในภาคใต้ เนื่องมาจากฐานะการคลังของประเทศประสบภาวะวิกฤตอย่างรุนแรง เนื่องจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้เงินแผ่นดินจำนวนมากในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย³¹ ดังนั้น รัฐบาลจึงได้พยายามหาหนทางแก้ไข โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทั่วประเทศผลิตสินค้าเพื่อส่งออกให้มากขึ้น พอคืบกับในระยเวลานั้น ยางพาราเป็นสินค้าที่กำลังเป็นที่ต้องการของตลาดโลกเป็นอย่างมาก รัฐบาลจึงอาศัยยางพาราเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาการคลังได้อีกทางหนึ่ง

สำหรับยางพารา ผู้ค้าบางส่วนใหญ่นายทุนชาวจีนที่มาจากป็นัง สิงคโปร์ และมลายู ซึ่งได้เข้ามาตั้งบริษัทค้ายางคือ เต็กปีห้วง กรุงแสง สินไทย และไทยประสิทธิ์ โดยบริษัทนายทุนชาวจีนต่าง ๆ ที่กล่าวมาส่วนใหญ่จะทำการระดมทุนมาจากภายนอกประเทศโดยเฉพาะจากธนาคารของชาวจีนโพ้นทะเลที่สิงคโปร์และป็นัง เช่น ธนาคารจีนโพ้นทะเลจำกัด (The Overseas Chinese Banking Corporation หรือ O.C.B.C.) ธนาคาร Yat Lae Bank ซึ่งเป็นธุรกิจของตระกูลฉีและตระกูลจาง (Chee and Chang Families) ในสิงคโปร์³² หรือไม่กระดมทุนโดยผ่านธนาคารที่เข้ามาตั้งสาขาในประเทศไทยเช่น ธนาคารชาร์เตอร์³³ (The Chartered Bank) หรือธนาคารของไทยเช่น ธนาคารสยามกัมมาจล (Siam Commercial) ซึ่งเข้ามาตั้งสาขาต่างจังหวัดสาขาแรกที่อำเภอทุ่งสงเมื่อ พ.ศ. 2462 และต่อมาปิดกิจการเนื่องจากมีผู้ใช้บริการลดน้อยลง ในปี พ.ศ. 2467 ส่วนธนาคารเอเชียมาตั้งสาขาที่หาดใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2482

นางภาวนา แซ่โจ้ว อดีตหัวหน้าฝ่ายการเงินของเด็กบีห้าง เล่าว่า” ชาวจีนฮกเกี้ยนในกลุ่มที่ทำธุรกิจ ยางพารา จะมีความสัมพันธ์กันข้ามขอบเขตการทำงานและเรื่องส่วนตัว ไม่ว่าพ่อของเธอ ที่ไปทำงานใน มาเลเซีย หรือ พี่เขยซึ่งคุมโรงงานบางกล้า การเดินทางไปมาหาไหญ่- มาเลเซีย หรือหาไหญ่-สิงคโปร์ เพื่อทำธุรกิจการค้า หรือการส่งลูกหลานไปเรียนภาษาจีนและคอมเมริส จึงเป็นเรื่องปกติของชาวจีน หาไหญ่ในยุคก่อนทศวรรษ 2510”

จะเห็นได้ว่าธุรกิจค้ายางและแร่จะขยายตัวไม่ได้เลยถ้าไม่มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมานาน ก่อนอำนาจรัฐจะเข้ามาจัดการอย่างเป็นระบบ หาไหญ่ได้มีความเป็นเมืองค้าขายมาแล้วในอดีตนับตั้งแต่ เริ่มต้นการก่อเกิด มีการค้าขายข้ามชายแดนมาก่อนนำยางมาปลูกภาคใต้ เห็นได้จากคำกล่าวของลักษมี จิระ นคร เล่าให้ฟังว่า ความเจริญของหาไหญ่น่าจะหมายถึง มีการติดต่อกับต่างประเทศทั้งจดหมายและการ เดินทาง นายกี พ่อของเธอเล่าว่า การเดินทางในยุคนี้ มีรถยนต์ของชาวมลายูคนหนึ่ง เป็นรถฟอร์ด เป็น เพื่อนของขุนนิพัทธ์จินนคร เพื่อนคนนี้จะเดินทางมาเยี่ยมปู่ของเธอบ่อยมาก ปู่ของเธอก็เคยติดตาม เขาไปมาเลเซีย คิดว่า เขาน่าจะอยู่ปีนัง คือ เท่ากับในยุคทองของปู่เธอในช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 มีการติดต่อกับต่างประเทศแล้ว แม้การค้าขายระหว่างหาไหญ่กับมาเลเซียยังมีไม่มากก็ตาม แต่ในการทำเหมืองหรือ สวนยาง ชาวจีนจากมาเลเซียและสิงคโปร์ก็เดินทางเข้ามาจับจองตั้งหลักแหล่งเพื่อบุกเบิกทำเหมือง และ ยางพารา รวมทั้งการเปิดบริษัทค้ายางรายใหญ่ขึ้น ก็มีจุดเริ่มที่ชาวจีนจากมาเลเซีย หรือสิงคโปร์ อาทิ ต้นกาก็ และลิเอตอง ด้วยเช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่หาไหญ่เป็นพื้นที่ กั้นชนระหว่างปัญหาความไม่มั่นคง จากการรุกของ จักรวรรดินิยม อังกฤษ และยังปัญหาการเคลื่อนไหวของจีนคอมมิวนิสต์ รัฐไทยยุคนี้จึงใจใช้ความรู้ความ ชำนาญของชาวจีนในมลายู ปีนัง และสิงคโปร์ มาเป็นผู้บุกเบิกการทำสวนยางพาราในประเทศไทย โดยเริ่ม จากนโยบายการเปิดโอกาสให้แรงงานจีนที่เคยทำทางรถไฟ และไม่ประสงค์จะกลับมาตุภูมิ บุกเบิกจับจอง ที่ดินสองข้างทางได้ ส่งผลให้ในระยะเวลาต่อจากนั้นชาวจีนกลายเป็นผู้ครอบครองสวนยางขนาดใหญ่³⁴ แต่ละสวนมีขนาด 50 ไร่ จนถึง 2,000-3,000 ไร่³⁵ ในขณะที่สวนของคนไทยมีขนาดเล็กเพียง 2-5 ไร่ เท่านั้น เนื่องจากคนไทยไม่เคยปลูกพืชเพื่อการค้ามาก่อน ส่วนใหญ่มักนิยมปลูกพืชหลายชนิดเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น และประการสำคัญคือ คนไทยมักไม่มีทุนรอนจำนวนมากนัก ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและชาวจีนอพยพในระยะเริ่มแรกของการบุกเบิกสวนยาง จึงเป็นไปในลักษณะที่คนไทยเรียนรู้และ กระทำเลียนแบบชาวจีนผู้ประสบความสำเร็จในกิจการสวนยางพารา³⁶

การที่มีชาวจีนและคนพื้นเมืองหันมาสนใจอาชีพการทำสวนยางพารามากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของภาคใต้เริ่มแปรเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้น โดยพ่อค้าชาวจีนได้ตั้งตัวเป็นผู้รับซื้อผลผลิตจากเจ้าของสวนยางถึงในระดับหมู่บ้าน ทำให้เศรษฐกิจระดับมหภาคมีเรื่องของเศรษฐกิจการยางที่รัฐต้องการส่งเสริม ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายรัฐที่สนับสนุนให้ปลูกยางเพื่อการส่งออก และสถานการณ์ของยางในตลาดโลกมีราคาสูง มากโดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และสงครามเกาหลี ความต้องการยางสูงมาก รัฐจึงต้องมีการปรับปรุงกำหนดกติกาของการซื้อขายและทำให้ธุรกิจยางมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้นตามทันกับพ่อค้าอย่างซึ่งได้รับความรู้ความชำนาญจากการค้ากับปีนังและสิงคโปร์ จนมาถึงยุคสมัยที่รัฐบาลให้การสนับสนุนชาวสวนยางพารอย่างจริงจังในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยการจัดตั้งสถานีการยางคองหงส์ ที่หาดใหญ่ในปี พ.ศ.2492 เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับยางพาราว่า ยางพันธุ์ใดจะให้ผลดีที่สุด แล้วจะได้ขยายพันธุ์ที่ดินนั้นออกไปสู่ชาวสวนยางให้มากขึ้น³⁷ จากนั้นมา รัฐบาลจึงได้จัดสร้างแปลงเพาะขยายพันธุ์ยางในจังหวัดสงขลาขึ้นอีกสองแห่ง คือ แปลงเพาะในสถานีการยางคองหงส์ อำเภอหาดใหญ่ และแปลงเพาะขยายพันธุ์อำเภอสะเดา³⁸

กล่าวได้ว่า ปี พ.ศ.2492 จังหวัดสงขลาสามารถผลิตยางได้เป็นอันดับสองของภาคใต้ และเมื่อปี พ.ศ.2493 ช่วงสงครามเกาหลี ราคายางก็สูงขึ้นถึงกิโลกรัมละ 27-30 บาท เพราะการกว้านซื้อโดยไม่คำนึงระดับราคายางของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ปรากฏการณ์เช่นนี้ส่งผลให้พื้นที่ทำสวนยางและจำนวนโรงงานรมยางในจังหวัดสงขลาเพิ่มขึ้น และไทยสามารถส่งออกยางสู่ตลาดโลกได้ถึง 114,034.94 เมตริกตัน มูลค่าการส่งออก 725,344,061 บาท³⁹

ในปี พ.ศ.2495, 2496 และ 2498 รัฐบาลมีนโยบายช่วยเหลือชาวสวนยางขนาดเล็กในการผลิตยางให้ได้คุณภาพสูงขึ้น โดยการตั้งสหกรณ์อุตสาหกรรมยางแผ่นขึ้นที่สงขลา 3 แห่งด้วยกันคือ สหกรณ์วังปริง สหกรณ์บ้านปริง และสหกรณ์บ้านน้ำน้อย โดยให้เจ้าของสวนขนาดเล็กรวมกลุ่มกันแล้วรัฐบาลจะให้แต่ละกลุ่มกู้เงินเพื่อจัดตั้งโรงงานผลิตยางและโรงรมที่ถูกแบบแผน เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ในการปรับปรุงกรรมวิธีในการผลิตยาง⁴⁰

ในเขตจังหวัดสงขลา ผู้ที่บุกเบิกทำสวนยางพารารุ่นแรก ๆ คือ ขุนนิพัทธ์จินนทร หลังจากที่ทำนได้เสร็จสิ้นการรับเหมาทำทางรถไฟแล้ว และมาเลิกทำเมื่อราคายางเริ่มตกต่ำ ชาวบ้านในเขตรอบนอกของหาดใหญ่จึงหันมาทำสวนยางกันบ้าง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นตำบลบ้านพรุ นอกจากนั้นชาวบ้านยังจับจองพื้นที่กันตั้งแต่บริเวณวัดศรีสว่างวงศ์มาถึง โรงพยาบาลหาดใหญ่ เริ่มจากปลูกกันคนละเล็กน้อย ประมาณ 1-2 ไร่ และมาขยายเพิ่มมากขึ้น แต่ช่วงหลังได้ไปจับจองที่ดินบริเวณอำเภอสะเดา เพราะมีพื้นที่

รกร้างว่างเปล่ามากกว่าเขตตัวเมืองหาดใหญ่ เพราะการทำสวนยางต้องมือน้อย 10-20 ไร่จึงจะพอคุ้มทุน และทำเป็นอาชีพพอเลี้ยงครอบครัวได้⁴¹

กล่าวได้ว่า อาชีพการทำสวนยางพาราได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การตลาดและระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราให้มีความรุ่งเรืองขึ้นในเขตภาคใต้ การกำหนดราคาซื้อขายยางพาราของบรรดาพ่อค้าจะคล้อยตามราคาซื้อขายยางในตลาดโลกสองแห่งคือ ลอนดอนและนิวยอร์ก โดยมีตลาดกลางการซื้อขายยางพาราสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ที่ประเทศสิงคโปร์ ทำให้ชาวบ้านภาคใต้ที่ประกอบอาชีพอื่น เช่น ชวนา โดยเฉพาะชาวนารุ่นหนุ่มที่ไม่มีที่นาเป็นของตนเอง ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปเป็นลูกจ้างในสวนยาง หรือจ้างที่ดินเพื่อปลูกสร้างสวนยางเป็นจำนวนไม่น้อย⁴² ทำให้ชาวภาคใต้แทบทุกอาชีพต้องหาที่ดินสร้างสวนยางเป็นหลักประกันของครอบครัว⁴³

นอกจากผลกระทบของยางพาราที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจไทย ซึ่งเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อส่งออกเป็นสำคัญแล้ว ผลกระทบทางสังคมคือ ทำให้คนไทยในภาคใต้มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับชาวจีนอย่างใกล้ชิด ดังนั้นผู้ที่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากนโยบายการผลิตและการค้ายางพาราก็คือ พ่อค้าชาวจีนทุกระดับ โดยเฉพาะพ่อค้าส่งออกซึ่งดำเนินการค้าในลักษณะการผูกขาด⁴⁴

ในประเด็นความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การค้าสมัยใหม่ในเขตอำเภอหาดใหญ่นั้น สืบเนื่องมาจากเมื่อยางพาราและแร่ดีบุกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของหาดใหญ่ เปลี่ยนมาเป็นเศรษฐกิจการค้าอย่างเต็มรูปแบบ เมื่อมาประกอบกับการคมนาคมขนส่งที่สะดวกขึ้นทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ ทำให้หาดใหญ่กลายมาเป็นผู้กระจายสินค้าไปยังพื้นที่ส่วนอื่น ๆ เนื่องจากหาดใหญ่เป็นสถานีสุดท้ายที่จะผ่านไปถึงหัวเมืองมลายู จึงมีส่วนดึงดูดให้พ่อค้าชาวจีนจากสหพันธรัฐมลายูเข้ามาทำการค้าที่หาดใหญ่มากขึ้น สินค้าที่สำคัญ อาทิ สินค้าหีบห่อ หวาย ไม้ต่าง ๆ ยานพาหนะและอะไหล่ ดีบุก ยางพารา⁴⁵

6.2.3 การขยายตัวของภาคการค้า เครื่องอุปโภคและบริโภค และภาคบริการ

การมาถึงของทางรถไฟ ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนจากถิ่นต่าง ๆ นอกเหนือจากเรื่องการทำธุรกิจเกี่ยวกับยางและแร่ แล้ว มีธุรกิจทำให้หาดใหญ่ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าว้าว/ควาย เพื่อส่งเข้าปาดังเบซาร์ ในเขตแดนของประเทศมาเลเซีย มีผู้ตั้งบริษัทรับซื้อว้าวควาย อาทิ บริษัทสหสามัคคีค้าสัตว์ เจ้าของเป็นคนจีนที่มาจากกรุงเทพฯ บริษัทของนายพิตลูกชายเจ้าแก้งกิมหยง บริษัทของชาวมุสลิมซึ่งเป็นชาวปาเกีสถาน⁴⁶ บริษัทค้าสัตว์เหล่านี้ได้ส่งสินค้ามีชีวิตตัวเป็น ๆ เหล่านี้มาพักกินหญ้าที่ด่านกักสัตว์ถนนศรีภูวนารด โดยกำนันวร ทวีรัตน์ กำนันอิทธิพลคนดังแห่งตำบลคองหงส์เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ด้วยการ

ตรวจนับว่า ในแต่ละเที่ยวมีวัวควายมาลงทั้งหมดกี่ตัว และรับเลี้ยงให้กินหญ้าอยู่ที่นี้ ก่อนจะส่งต่อเป็นเวลานานประมาณ 15-30 วัน โดยมีเสมียนคือ นายเคร่ง สุวรรณวงศ์ เป็นเสมียนเซ็นชื่อในใบอาชญาบัตรแทนกำนันคนดัง ผ่านจากหาดใหญ่ สินค้ามีชีวิตเหล่านี้จึงถูกลำเลียงไปปาดังเบซาร์ต่อไป

นอกจากการขนส่งวัวควายผ่านเส้นทางรถไฟสายใต้แล้ว ยังมีสินค้าชนิดอื่น ๆ อาทิ สินค้าบรรจุหีบห่อ⁴⁷ วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างต่าง ๆ ยานพาหนะ เครื่องจักรที่ใช้ในอุตสาหกรรม ดินบุกและยางพารา มีการระบุว่า ในปี พ.ศ. 2461 สถานีหาดใหญ่เพิ่งส่งสินค้าออกเป็นครั้งแรก⁴⁸ โดยที่เส้นทางรถไฟบางตอนยังสร้างไม่เสร็จโดยเฉพาะทางสายแยกต่าง ๆ จึงต้องมีการบรรทุกอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับสร้างทางรถไฟส่งออกไปซึ่งสินค้านี้กล่าวนี้หาดใหญ่รับผ่านมาจากท่าเรือและจากปาดังเบซาร์อีกทอดหนึ่งเช่นกัน โดยจะกล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

สินค้าวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ ที่ส่งมาจากมลายู อาทิ เหล็กเส้น เหล็กสายโทรเลข⁴⁹ สินค้าเหล่านี้ส่งมาเป็นขบวน เหล็กเส้นส่วนใหญ่จะนำมาใช้ในการก่อสร้างต่างๆ โดยส่งไปทั่วภาคใต้

ยานพาหนะและอะไหล่ ดังที่กล่าวไว้ตอนต้นเกี่ยวกับสินค้าส่งออกจากหาดใหญ่ ว่าสินค้าชนิดนี้เป็นสินค้าส่งผ่านมาจากปีนัง และสิงคโปร์ โดยส่งมาลงที่หาดใหญ่ก็จะมีเอเยนต์อย่างเช่น บริษัทยิบอินซอยจะเป็นตัวกระจายสินค้าไปตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น สงขลา พัทลุง หรือตามบริเวณแหล่งแร่ต่าง ๆ ที่มีความจำเป็น ในการใช้รถยนต์เป็นพาหนะในการขนส่งผลผลิตออกสู่ภายนอก

หาดใหญ่นอกจากรับสินค้าต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังรับสินค้าประเภท ผักและผลไม้สด เช่น ถั่วเหลือง ต้องสั่งซื้อจากมลายู ถึง 40% ในจำนวนผักสดที่สั่งซื้อเข้ามา สำหรับผลไม้สดที่ทางสถานีหาดใหญ่รับเข้ามาจากมลายูที่น่าสนใจคือ แห้วจิน นอกจากนี้ยังมีพวกกระเทียม หัวหอมใหญ่ เผือก มันเทศ และมันฝรั่ง ซึ่งถูกระบุว่า สินค้าผักสดและผลไม้สดที่รับเข้ามาจากฝั่งมลายูมีมูลค่าปีละประมาณ 2 ล้านบาท ส่วนผักแห้งที่ทางฝั่งไทยรับเข้ามามีมูลค่าปีละประมาณ 3 ล้านบาท⁵⁰

ดินบุกและยางพาราเป็นสินค้าที่ขนส่งทางรถไฟเป็นหลัก สถานีหาดใหญ่รับเข้ามาส่วนใหญ่อีกก็รับมาจากหัวเมืองภาคใต้ฝั่งตะวันออก ตั้งแต่ชุมพร หลังสวน สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุงและสงขลา⁵¹ สินค้าจำพวกนี้เมื่อมีการส่งผ่านหาดใหญ่ แล้วหาดใหญ่จะส่งผ่านไปทางมลายูอีกทอดหนึ่ง สินค้าที่ลืมนไม่ได้และมีบทบาทสำคัญคือข้าว คุณลุงที่ในอดีตเป็นกรรมกรจากอีสานมารับจ้างสถานีรถไฟ เล่าว่า แก่เป็นกุลีมา 90 ปีแล้วมาได้เมียที่นี่ ทำหน้าที่แบกขางขึ้นลงรถไฟ มีกระสอบข้าวด้วย

สำหรับชาวนั้น มีบทบาทต่อภาคใต้มาตลอด อย่างสม่ำเสมอ กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในอดีต และลุ่มน้ำปากพนังจึงมีบทบาทสำคัญต่อภาคใต้ และแถบคาบสมุทรมาลายู แต่โดยทั่วไปมักให้ความสำคัญกับยาง

และแร่เป็นหลัก หาดใหญ่รับมาจากจังหวัดที่ส่งข้าวออกคือ นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญมากของภาคใต้ โดยเฉพาะในยุครัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา การสร้างทางรถไฟสายตรง พัทลุง และนคร ซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวใหญ่ของภาคใต้ จึงเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่รัฐเล็งเห็นประโยชน์ในการลงทุนสร้างทางรถไฟ มีการขนสินค้ามากทั้งจากท่าเรือสายกันตรัง ทั้งนี้ เนื่องจากความต้องการข้าวจากมลายู ซึ่งเกิดความขาดแคลนข้าว ในยุคทำเหมืองในมาเลเซีย ที่อังกฤษ ขนแรงงานจากจีนเข้ามาทำเหมืองแร่ในมาลายู จนกระทั่งแร่ดีบุกเริ่มลดน้อยลง เป็นเหตุให้ต้องขยับตัว เข้ามาแสวงหา ตามสายแร่ในสยาม เข้มขันมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 การเข้ามาของอังกฤษนั้น ทั้งทางสายสงขลา และสายภูเก็ต ความต้องการข้าวมีมาตลอดแม้กระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ข้าวจึงเป็นสินค้าขนส่งทั้งทางรถไฟ รถยนต์และทางน้ำ ที่สำคัญ

มีข้อน่าสังเกตว่า สินค้านำเข้าที่เข้ามาสู่หาดใหญ่ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย สะท้อนให้เห็นถึงกำลังซื้อ และวัฒนธรรมการบริโภค สินค้าดังกล่าว เช่น อาหารกระป๋อง น้ำแร่ หรือผลไม้กระป๋อง⁵² สำหรับกิจการของท่านขุนนิพัทธ์จินนคร ยังมีธุรกิจอย่างอื่นอีก เช่น “เรื่องกิจการฝ้ายเย็น ผู้ใกล้ชิดของท่านขุนนิพัทธ์จินนครท่านหนึ่ง ได้เล่าว่า “ ฝ้ายเขารับมาจากกรุงเทพฯ เป็นลัง ๆ ซื้อมามาก วันหนึ่งส่ง 1,000 กว่าถุง ส่งทุกวัน หาดใหญ่มี สงขลา มี ก็มีคนขับรถไปส่งเอง ลูกน้องที่ขับก็ทำเหมืองมี ขับริดมี ทำหลายอย่าง คือ ถือว่าอยู่ใน บริษัท ก็เป็นฝ้ายขนหนูเหมือนปัจจุบัน ทำอยู่หลายปี รายได้ดีเหมือนกัน เขามาหยุดตอนไปอยู่กรุงเทพฯ หลังจากท่านขุนตาย คือย้ายไปอยู่กรุงเทพฯ เลิกกิจการทุกอย่าง กิจการฝ้ายเย็นไม่ได้ทำต่อ คือเขาไม่ได้จ้างเขาทำ ในนามบริษัทนิพัทธ์และบุตร แต่เมียคุณนิพัทธ์เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง”

จากตารางพบว่าปริมาณการส่งยางจากการขนส่งทางรถไฟมีมาก เมื่อพิจารณาจากพัสดุหีบห่อสินค้าหีบห่อว่า หมายถึง สินค้าบางชนิดซึ่งสามารถขนส่งได้ในลักษณะการบรรจุหีบห่อ และไม่บรรจุหีบห่อ เช่น กรณียางพาราถ้าหากขนส่งในรูปแบบของยางแท่งต้องขนในรูปแบบของการบรรจุหีบห่อ จากตารางจะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2461 ที่มีการเปิดเดินรถไฟสถานีหาดใหญ่นั้นเริ่มมีหีบห่อแล้ว แต่ในรอบ 20 ปีถึงปี พ.ศ. 2481 มีหีบห่อเพิ่มมาจาก 10 ตัน เป็น 5,112 ตัน มาปรับตัวสูงกว่าเดิมเป็นพันตันในปี พ.ศ. 2467 และ พ.ศ. 2468 ทั้งหีบห่อและ แร่ดีบุก ยานพาหนะและอะไหล่ โลหะและเครื่องจักร

ตารางที่ 9 ตารางแสดงปริมาณสินค้าที่ได้ออกจากสถานีหาดใหญ่ พ.ศ. 2461-2481

ตารางแสดงปริมาณสินค้าที่ได้ออกจากสถานีหาดใหญ่ พ.ศ. 2461-2481 (หน่วย:ตัน)													
พ.ศ.	หีบ ห่อ	วัสดุ ก่อสร้าง ทาง รถไฟ	ยาน พาหนะ และ อะไหล่	วัสดุ ก่อสร้าง ของ กรมทาง	สิ่ง ปลูก	เครื่อง ก่อสร้าง อาคาร	ข้าวสาร	ยาง พารา	หัตถ กรรม โลหะ เครื่อง จักร	เปิด โก	น้ำมันเบน ซิล	ผลิต-ภัณฑ์ ปิโตรเลียม อื่น ๆ	ซีเมนต์
2461	10	38											
2462	31												
2463	62	10	13	30									
2464	203	10	55	124	60								
2465	635		50	90	113	10			5	10			
2467	1,425		365	52	391				40				
2468	1,565		870	198	650	195	25		55		35		
2470	2,801		371	102	451	179	20		153		32	16	
2472	2,161		420	136	354	252	380		158	1,602	35	5	
2475	1,749		193	20	542		326		42	950	40	10	
2476	2,361		685	40	534	55			164	870	209		
2477	3,161		652	10	613	85	81	494	167	1,285			25
2480	5,669				681		30	4,525	159			1,077	254
2481	5,112				817		60	5,168	30			1,627	47
(Bangkok : Printed at the state Railway Printing office, 2461 - 2481.)													
หมายเหตุ : ข้อมูล พ.ศ. 2471, 2473 - 74, 2478 - 79, 2482 - 84 ขาดหายไป													

6.2.4 การขยายตัวของการค้าขายแดน และการค้าระหว่างประเทศของเมือง หาดใหญ่

นอกจากนั้น การค้าขายแดนก็มีประเด็นที่น่าสนใจเมื่อสืบสาวดูพัฒนาการจากคำบอกเล่าเก่าแก่ของ หาดใหญ่ สะเดา และปาดังเบซาร์ ในแง่ที่ว่า ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการค้าขายแดนของเมืองหาดใหญ่คือ ผลพวงจากวิกฤตยุคสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อทางฝั่งป็นัง สิงคโปร์ ข้าวของขาดแคลน และทหารญี่ปุ่นเองก็มาซื้อสินค้าของจำเป็นจากไทย ยุคนั้นมีการติดต่อค้าขายกันทางเกวียน ทั้งคนไทยและคนจีนต่างเห็นช่องทางในการค้าขายของในยุคสงครามเช่นเดียวกัน โดยมากสินค้าจะเป็นข้าว เส้นก้วยเตี่ยว ถั่วเหลือง ถั่วลิสง และมะขามเปียก⁵³

จินเซ่าหฺว่น หรือหม่อจินแวน ผู้บันทึกตำนานแห่งหมู่บ้านชายแดนแห่งหนึ่งคือ ชายแดนปาดังเบซาร์ ชื่อ **หมู่บ้านป่านหลู่เตี้ยม** ให้ภาพการค้าขายตามชายแดนหลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบลงว่า เมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้สงคราม สถานการณ์ต่าง ๆ ย่ำแย่ลงไป โดยเฉพาะข้าวของแพงมาก แต่สำหรับปาดังเบซาร์ในระยะนั้นกลับเจริญรุ่งเรืองผิดหูผิดตา เนื่องมาจาก ประชาชนจากฝั่งมลายูได้พากันอพยพแย่งกันขึ้นรถไฟเพื่อมาหาซื้อสินค้าราคาถูกกว่าฝั่งไทย เนื่องจากสินค้าพื้นเมืองไทยมีราคาถูกซื้อขายกันโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ผลผลิตของไทยมีทั้งจำพวกที่ส่งออกได้อย่างเสรี และประเภทที่ได้รับการควบคุมให้ชำระภาษี ครั้งนั้น สินค้าไทยทุกชนิดไม่อาจขนไปยังปาดังเบซาร์ได้โดยตรง ต้องขนส่งมายังทับกบ(ป่านหลู่เตี้ยม) เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกตรวจสอบ หมู่บ้านทับกบจึงเป็นพื้นที่เสี่ยงภัย การขนย้ายต่อจากนั้น อาศัยรถจักรยานจำนวนร้อยคันผ่านทางเดินเล็ก ๆ ของสวนยางไปยังปาดังเบซาร์ฝั่งมลายู ทำให้คนในหมู่บ้านนี้มีรายได้จากการขนส่งสินค้าจำนวนมาก บางคนซื้อของจากสะเดาบรรทุกส่งไปตลาดปาดังเบซาร์ฝั่งมลายู และค้าขายด้วยตนเอง ได้กำไรมาก สร้างฐานะให้แก่คนในหมู่บ้าน⁵⁴

ผลพวงสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองคือ **การที่ญี่ปุ่นกว้านซื้อข้าวจากสงขลา** เพื่อนำไปใช้ในการอุปโภคบริโภคของชาวอินโดนีเซียและมาเลเซีย ดังภาพปรากฏจากความทรงจำของคนในรุ่นนั้นว่า ในทะเลสาบสงขลามีเรือใบขนาดใหญ่มาจอดรอรับข้าวสาร เพื่อบรรทุกไปจำหน่ายตามประเทศเพื่อนบ้านตามที่ได้เอ่ยชื่อมาข้างต้น⁵⁵ ทำให้เกิดการส่งเสริมการทำนาโดยรัฐ โดยมีรูปธรรมคือ การดำเนินการสร้างประตุน้ำปากกระแที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ขึ้นใน พ.ศ.2493 และดำเนินการเสร็จสิ้นลงในปี พ.ศ.2498 เพื่อเก็บกักและระบายน้ำ ถือเป็นระบบชลประทานแห่งแรกของสงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 30,000 ไร่ และยังสร้างฝายคอนกรีตเสริมเหล็ก ที่ลำคลองท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ.2498 และเสร็จสิ้นลงใน พ.ศ.2505 ดังนั้นในปี พ.ศ.2502 จังหวัดสงขลาจึงมีพื้นที่ทำนามากขึ้นเป็น 543,100 ไร่⁵⁶

อย่างไรก็ตาม ในยุคของสงครามมหาเอเชียบูรพา และช่วงเวลาหลังจากนั้นที่หาดใหญ่มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาพักอาศัย นอกจากไม่มีการผลิตยางพาราเพื่อการส่งออกแล้ว รถไฟยังขาดรายได้จากการขนส่งสินค้าทาง สถานี สะพาน รถจักร และรถตู้ ได้รับความเสียหายจากแรงระเบิด โดยเฉพาะบริเวณ โกดังเก็บสินค้าของสถานีรถไฟถูกระเบิด ยังทำให้เกิดภาวะน้ำมันขาดแคลน รถราในตัวเมืองหาดใหญ่ต้องหันมาใช้ถ่านไม้เป็นเชื้อเพลิง ขุนนิพัทธ์จินนทรเริ่มทดลองสูตรกลั่นน้ำมันยางพารา และนำออกมาจำหน่าย⁵⁷ แต่ได้ล้มเลิกไปภายหลังจากที่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม และเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

ขณะที่คนท้องถิ่น ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลานั้น ได้วิเคราะห์ถึงการฟื้นตัวอย่างรวดเร็วของเมืองหาดใหญ่หลังสงครามโลกครั้งที่สองว่าเป็นเพราะ หาดใหญ่ได้รับความเสียหายจากสงครามในแง่ของการตกเป็นเหยื่อของการทุบระเบิดน้อยกว่าสงขลา และทหารญี่ปุ่นที่มาอาศัยอยู่ที่อุตะเกาและตำบลบางกล้าก็มีเพียงเล็กน้อย อีกทั้งยังไม่ได้ทำร้ายชาวบ้านที่ทำมาหากินอยู่ในบริเวณเดียวกัน การซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นไปอย่างค่อนข้างปกติ⁵⁸ ก่อนที่จะจากไปในราวปี พ.ศ.2489

6.3 วิถีชีวิตชาวหาดใหญ่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและในยุคการพัฒนาให้ทันสมัยนิยม

ภาพปรากฏของหาดใหญ่ก่อนปี พ.ศ.2500 วิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งคนไทยท้องถิ่น และชาวจีนโพ้นทะเลผู้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณย่านการค้าใจกลางเมือง ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเกษตรกรรม เหมืองแร่ และการค้าขาย ด้านหนึ่งนั้น การขยายตัวของการคมนาคมขนส่ง ได้ทำให้หาดใหญ่ได้พัฒนาความเป็นเมืองทันสมัยในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น การมีตึกห้องแถวแทนบ้านไม้เดิม การเกิดขึ้นของโรงแรมทั้งในลักษณะโรงแรมในยุคแรก และโรงแรมทันสมัยในยุคต่อมา ได้ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ในแง่ของการซื้อขายเปลี่ยนมือที่ดินเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เนื่องจากมีผู้มาติดต่อซื้อที่ดินด้วยราคาถูก ชาวบ้านในพื้นที่เมื่อขายที่มาแล้ว ได้นำเงินบางส่วนมาสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ หรือนำเงินมาสร้างบ้านให้คนอื่นเช่าหรือบางส่วนเป็นลูกจ้างของชาวจีน โดยเฉพาะการเป็นลูกจ้างในโรงงานยาง ลูกจ้างในเหมืองแร่⁵⁹

ในช่วงเวลานี้เอง ความเชื่อมโยงระหว่างหาดใหญ่กับมาเลเซียในช่วงราวปี พ.ศ.2484 นั้นมีหลักฐานระบุว่า หาดใหญ่ในช่วงเวลานั้นมีสถานคาสีโนแล้ว ซึ่งนายกิตติ จิระนคร ทายาทขุนนิพัทธ์จิระนคร ซึ่งยังเป็นเด็กในช่วงเวลานั้นเล่าว่า การเปิดคาสีโนในเมืองหาดใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียเข้ามาเล่น เพื่อเป็นการนำเงินเข้าประเทศ และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหาดใหญ่ ให้มีจุดขายที่เด่นชัด

โรงหนังและคาสีโน

คาสีโนแห่งใหญ่ของหาดใหญ่ อยู่บริเวณหลังสถานีรถไฟซึ่งเป็นที่ตั้งของตำรวจรถไฟ ครอบคลุมบริเวณหลังสถานีรถไฟทั้งหมด คือ ตั้งแต่ถนนหลังรถไฟไปจดถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 สร้างเป็นห้องโถงใหญ่ มีห้องเล็ก ๆ อีกมากที่จะใช้สำหรับเล่นรูเล็ต ไพ่ สนุกเกอร์ หรือเกมส์การพนัน อื่น ๆ

ภาพที่ 63 รัฐมนตรีกระทรวงการคลังเดินทางมาเปิดบ่อนคาสีโนที่หาดใหญ่

สถานคาสีโนจริง ๆ เท่าที่จำได้คาสีโนแห่งนี้เป็นห้องโถงใหญ่ ที่เหมือนสโมสรของเจ้าหน้าที่การรถไฟ เพราะมีงานเดินรำ มีการแสดงต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ⁶⁰ ซึ่งถือว่า นี่คือการสร้างจุดดึงดูดครั้งแรกให้กับ

การท่องเที่ยวของหาดใหญ่ที่ผูกติดกับมาเลเซียเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่คาสีโนแห่งนี้ก็ต้องหายไปเพราะพิษของไฟไหม้ในระยะเวลาต่อมา

ภาพที่ 64 ภาพโรงภาพยนตร์ ในอดีต ของ เมืองหาดใหญ่ และภาพน้ำท่วมเมืองหาดใหญ่

พิชัย ศรีใส ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เล่าถึงสถานบันเทิงของเมืองหาดใหญ่ในยุคก่อนว่า มีการเล่นจ้ำป๊ะ โดยคณะที่มาเล่นนี้ยกลงมาจาก “ศาลาเฉลิมกรุง” กรุงเทพฯ และมาปักหลักแสดงอยู่ที่โรงภาพยนตร์คิงส์ ซึ่งเคยตั้งอยู่ตรงข้ามโรงแรมวีแอล ในปัจจุบัน

ส่วนโรงภาพยนตร์แห่งแรกๆ ในเมืองหาดใหญ่ ชื่อ โรงหนังคิงส์ เป็นของชีกิมหยง อยู่ตรงกันข้ามกับโรงแรมวีแอลปัจจุบัน

โรงหนังคิงส์เมื่อก่อน ฉายหนังไป ไม่มีการพากย์ แต่มีคนตรีประกอบให้คนดูจินตนาการเอาเอง และบางช่วงก็มีนักดนตรีบรรเลงอยู่ข้าง ๆ นั้นพร้อม ๆ ไปด้วยการแสดงสด ๆ เช่น หนักวบอย เมื่อฉาย ๆ ไประยะหนึ่งบางครั้งก็ตัดมาเป็นการแสดงสด ที่มีคนขี่ม้าไล่หมวกออกมาไล่กันหน้าเวที พร้อม ๆ กับดนตรีที่จะสนั่นขึ้นมา นอกจากนั้นยังมีหนังจีนเรื่อง “โอลิจู” ที่ฉาย ๆ ไปก็ตัดมาที่คนแสดงสดมีคนเหาะเหิน พร้อม ๆ กับการฟันดาบเฉียดฉิว เฉียดฉิว ดั่งลั่น ซึ่งพระเอก-นางเอกเรื่องนี้จะใส่ชุดดำและคนที่เป่าซำเปทประกอบคนหนึ่ง⁶¹

หลังจากนี้ ก็มีโรงภาพยนตร์โรงอื่น ๆ ตามมาเป็นระยะ ๆ คือ โรงหนังสุคนธ์หงส์ ในราวปี พ.ศ.2480 ของคุณพระเสน่หามนตรี ซึ่งเป็นนายอำเภอหาดใหญ่คนแรก ตั้งอยู่ระหว่างห้างสรรพสินค้าโอเดียนช้อปปิ้งมอลล์ กับห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลในปัจจุบัน เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเติบโตของเมืองหาดใหญ่

จากนั้นประมาณปี พ.ศ.2482-2483 โรงภาพยนตร์เฉลิมยงค์ ของขุนนิพัทธ์จินนทร ได้เกิดขึ้น โดยมีที่ตั้งอยู่บริเวณสำนักงานใหญ่ของบริษัททางไทยปักษ์ใต้ (เต็กบีห้าง) จำกัดในปัจจุบัน⁶²

แต่เมื่อเกิดสงครามญี่ปุ่นยกพลขึ้นหาดใหญ่ โรงภาพยนตร์ทั้งหมดก็ต้องปิด เพราะมีทั้งระเบิด และเหตุการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น โดยนายกิตติ เล่าว่า ในช่วงปี พ.ศ.2484 ธุรกิจโรงภาพยนตร์เงียบสนิท โดยมีรูปแบบการบันเทิงอื่นเข้ามาแทน นั่นคือ “จ้ำป๊ะ” ลิเก โรงรำวง และรถไต่ถัง

ประมาณ ปี พ.ศ. 2500 หลังจากญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม ได้มีโรงภาพยนตร์เกิดใหม่คือ โรงหนังสยา ซึ่งเจ้าของเดิมทำธุรกิจโรงไม้สยา เปิดใหม่ด้านหลังโรงหนังคิงส์ ที่ระบะนั้นได้ปิดตัวเพื่อปรับปรุง แต่โรงหนังคิงส์ก็ไม่ได้ล้มเลิก เพียงแต่ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “โรงภาพยนตร์เฉลิมไทย” แล้วย้ายมาอยู่ที่ตลาดกิมหยง ถนนธรรมมณูวิถี ซึ่งปัจจุบันเป็นอาคารขายสินค้าต่าง ๆ แล้วหลังจากนั้นได้ย้ายมาอยู่หน้าหอนาฬิกาในปัจจุบัน พร้อมกันนั้น ชีกิมหยง ก็ยังได้ไปสร้างโรงหนังเพิ่มอีกแห่งหนึ่งในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2510 ที่ตลาดชีกิมหยง

โรงพยาบาลของเมืองหาดใหญ่ในขณะนั้น คือ โรงพยาบาลศิริกิมหยง โรงพยาบาลสุคนทหงส์ ของคุณพระเสน่หามนตรี และโรงพยาบาลเฉลิมยตร์ ของขุนนิพัทธ์จินนทร ต้องถูกปิดไปหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสงบได้ไม่นาน เนื่องจากปัญหาเรื่องไฟฟ้าและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ กลายเป็นปัจจัยที่ใช้การไม่ได้ดีนัก ด้วยเหตุแห่งผลพวงของระเบิดที่ตกบ่อยครั้งในบริเวณย่านใจกลางเมืองหาดใหญ่⁶³ แต่ภายหลังจากปี พ.ศ. 2505-6 เศรษฐกิจของเมืองหาดใหญ่กลับมาฟื้นตัวอีกครั้ง ทำให้เกิดสถานบันเทิงรูปแบบใหม่ขึ้นมาคือ ไนต์คลับ แห่งแรกอยู่หลังร้านอาหารแม่ทิพย์ในปัจจุบันและเป็นจุดเริ่มต้นของการที่เมืองหาดใหญ่ได้กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ในปัจจุบัน⁶⁴

จากโรงเตี๊ยม สู่วัฒน

ธุรกิจโรงแรม ซึ่งเป็นผลพวงของการเดินทางและการติดต่อค้าขายระหว่างหาดใหญ่กับจังหวัดอื่น ๆ เริ่มเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้เช่นเดียวกัน โดยมีวิวัฒนาการจากยุคแรกเริ่มที่มีโรงแรมในลักษณะโรงเตี๊ยม จากสถานีรถไฟไปทางรถไฟทางตะวันออก ซึ่งเป็นถนนธรรมเนียมวิถีในปัจจุบัน มีโรงแรมเกิดขึ้น 6 แห่งคือ โรงแรมอมรินทร์ ถิ่นเหยียน เียนไท ชีวุด ยี่กี และน้ำซำ (ไซลักอึ้ง) สภาพโรงแรมในสมัยนั้นเป็นเรือนไม้มุงหลังคาจากชั้นเดียวและสองชั้น มีห้องพักประมาณ 8-9 ห้อง อัตราค่าห้องพักคืนละ 50 สตางค์

ต่อจากนั้นนานหลายปี โรงแรมในหาดใหญ่ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ อาคารไม้ชั้นเดียวมุงหลังคาจาก ได้กลายเป็นอาคารไม้สองชั้นมุงกระเบื้อง จำนวนห้องพักเพิ่มขึ้นกว่าเดิม จาก 8-9 ห้องเป็น 10-30 ห้อง โรงแรมในยุคนี้ ได้แก่ โรงแรมเถียนอัน ผาเป็ก ยองฮันออน ตั้งชะเฮง เก่งฮัวฮาน ท่งเฮง ดันฮัวทอง เวงอัน หัวหน้า แหลมทอง ศรีทักษิณ โรงแรมรถไฟ

ในปี พ.ศ. 2498 โรงแรมในเมืองหาดใหญ่ เริ่มเปลี่ยนสภาพจากอาคารไม้มุงกระเบื้องมาเป็นอาคารคอนกรีต 3-4 ชั้น สภาพห้องพักเปลี่ยนไปเป็นมีห้องน้ำในตัว โรงแรมในยุคนี้ส่วนใหญ่ยังมีอยู่คู่เมืองหาดใหญ่มาจนทุกวันนี้คือ โรงแรมชินอา ซาวอย หอฟ้า รักไทย อานอาน⁶⁵

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างที่สะท้อนสภาพสังคมหาดใหญ่สมัยก่อนยุคแรกของโรงแรม เราจะพบว่าเมืองหาดใหญ่มีผู้คนเดินทางเข้าออกมากกว่าจำนวนประชากรจริงมานานแล้ว ความเจริญจึงเข้ามาพร้อมกับความทันสมัย มีการนำไฟฟ้าเข้ามาใช้แทนตะเกียง มีการจัดระเบียบทางสังคม ในหมู่คนจีน คนที่เข้ามาในชุมชนใหม่ และการจัดระเบียบของเทศบาล เรามาฟังเรื่องเล่าจากคุณป้าเจ้าของโรงแรมอานอาน เพื่อให้เราได้ย้อนกลับไปดูภาพในอดีตของหาดใหญ่

คุณเสาวคนธ์ ผู้ดูแลกิจการโรงแรม อาน อาน ได้เล่าให้ฟังว่าโรงแรมแห่งนี้เดิมมีอยู่ก่อนแล้วประมาณร้อยกว่าปี และมีการเปลี่ยนเจ้าของเรื่อยมาจนกระทั่งเป็นของบิดาของคุณเสาวคนธ์ จนตกทอดเป็นมรดกของคุณเสาวคนธ์ ต่อมา

“โรงแรมอาน อาน แห่งนี้ไม่มีการจ้างคนมาทำงาน เพราะกิจการของโรงแรมนี้จะทำกันภายในครอบครัว ซึ่งมีบิดา เป็นเจ้าของกิจการ มารดาและอา เป็นคนช่วยดูแลกิจการ เนื่องจากในช่วงเริ่มแรกเป็นช่วงก่อร่างสร้างตัว ความเป็นอยู่ภายในบ้านจึงเป็นไปแบบเรียบง่าย ทุกคนมีความขยัน อดทนและมีความประหยัดที่สุดเท่าที่จะทำได้ มารดาของคุณป้าจะเป็นผู้ดูแลเรื่องอาหาร โดยหุงข้าวหม้อใหญ่ไว้หนึ่งหม้อ และต้มแกงไว้อีกหนึ่งหม้อ เมื่อใครหิวก็ไปรับประทานได้เลย และอาหารที่ท่านทำไว้สามารถรับประทานได้ตลอดทั้งวันโดยไม่ต้องเสียเวลาทำอาหารใหม่ทุกมื้อ นอกจากนั้นท่านยังเป็นคนที่ซักผ้าของทุกคนในครอบครัวและรับผ้าจากภายนอกมาซักอีกเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อยู่บริเวณนี้เป็นจีนแต้จิ๋วและจีนแคะ มีการใช้ภาษาจีนในการติดต่อสื่อสารกัน คุณป้าเสาวคนธ์เล่าอีกว่า ท่านพูดภาษาไทยเป็นเมื่อตอนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพราะอาจารย์บังคับให้พูดภาษาไทย หากพูดภาษาจีนจะถูกปรับค่าละ หนึ่งสลึง อาชีพของคนจีนส่วนใหญ่จะทำการค้าขาย ทำธุรกิจเกี่ยวกับโรงแรม แต่มีบางอาชีพที่คนไทยสงวนไว้เพื่อคนไทยด้วยกันคนจีนไม่สามารถทำการประกอบอาชีพได้ ก็คือ **ช่างตัดผม**”

“โรงแรม อาน อาน” ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 96 ซอยเสนาหา 1 ถ.นิพัทธ์อุทิศ 1 ซึ่งบริเวณนี้สมัยก่อนเป็นชุมชนชาวจีน ส่วนใหญ่เป็นห้องแถวไม้ บริเวณที่อยู่ถัดจากสี่แยกนี้ไปจนถึงสถานีรถไฟจะเป็นป่าซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นต้นหาด ซึ่งมีขนาดใหญ่มาก คุณป้าก็เลยสันนิษฐานว่า ชุมชนหาดใหญ่น่าจะมีชื่อเรียกมาจากเหตุนี้เอง บริเวณโรบินสัน เดิมเคยเป็นสนามฟุตบอล หรือมีการฉายหนังกลางแปลง ก็จะมีคนไปดูเป็นจำนวนมาก บริเวณร้านหนังสือดวงกมลเดิมเคยเป็นโรงแรมรถไฟ ลักษณะของโรงแรมนี้จะเป็นบ้านไม้ยกพื้น

บริเวณที่เป็นชุมชนที่ตรงโรงแรม อาน อาน ตั้งอยู่ ส่วนใหญ่เป็นร้านขายของชำเล็กๆ ของคนจีน มีบริษัทห้างร้าน ธนาคาร ซึ่งอยู่บริเวณถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 และ 3 ส่วนใหญ่เป็นร้านขายของมีลักษณะเป็นเพิงตลาดกิมหยงในสมัยก่อน เป็นเพิงขายของเล็กๆ ส่วนร้านอาหารแม่ทิพย์แต่ก่อนเป็นเพิงขายของตอนเย็น ซึ่งตอนนั้นก็มีตลาดกิมหยงอยู่แล้วแต่ไม่เจริญเหมือนในสมัยนี้ ตลาดกิมหยงในสมัยนั้นมีลักษณะเป็นแผงขายของเมื่อฝนตกหนักข้างในก็จะเปียกโคลนไม่สามารถเดินจับจ่ายซื้อของได้

ในตอนเช้าจะมีคนมาขายของกันเป็นจำนวนมาก คุณป้าเล่าให้ฟังด้วยท่าทีสนุกสนานว่า “ขนมจีบ 1 สลึง ข้าวแกง 50 สตางค์ ถ้ากินอย่างล่าช้าหน่อยก็ 150-300 สตางค์เท่านั้นเอง” บริเวณสี่แยกนิพัทธ์อุทิศ 1 สมัยก่อนมีเสาขนาดใหญ่อยู่ตรงกลางคล้าย ๆ เสานาฬิกาแต่ไม่มีนาฬิกาอยู่ ถนนหนทางก็ยังเป็นดินลูกรังอยู่ ขนาดของถนนพอรถวิ่งสวนกันได้ และเพิ่งจะมีการสร้างเป็นถนนลาดยางได้ไม่นานมานี้ ซึ่งปัจจุบันเป็นถนนที่เปิดให้รถวิ่งได้ในช่องเดียวห้ามวิ่งสวนกัน ในสมัยนั้นถ้าเป็นการเดินทางระยะใกล้ ๆ ก็จะใช้การเดินหรือขี่จักรยาน และคุณป้าสาวคนรั้งเล่าเสริมอีกว่า สมัยนั้นมีการสอบใบขับขี่จักรยานอีกด้วย ถ้ามีการซ้อนกันก็จะถูกจับ ถ้าเป็นการเดินทางที่ไม่สามารถขี่จักรยานไปหรือเดินไปได้ก็จะโดยสารโดยใช้รถบรรทุกขนาดกลางเป็นหลังคาสังกะสีรับส่งผู้โดยสาร การไฟฟ้าในสมัยนั้นเริ่มแรกก่อตั้งโรงแรมยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องใช้ตะเกียงเจ้าพายุ ต่อมาเมื่อมีไฟฟ้าใช้ก็ใช้หลอดนีออน แต่ในสมัยนั้นหาซื้อได้ยากมาก ส่วนใหญ่จึงใช้หลอดไฟกลมๆ สีส้มแทน

คุณป้ายังเล่าอีกว่าสมัยก่อนนั้นโจรผู้ร้ายมีน้อยมากแทบจะไม่มีเลยด้วยซ้ำไป ตอนกลางคืนประมาณ 3-4 ทุ่มก็ยังมานั่งคุยกันหน้าโรงแรมได้โดยไม่ต้องกลัวโจรขโมยไปสิ้น โดยเฉพาะในสมัยจอมพลสฤษดิ์ นั้นแทบไม่มีโจรผู้ร้ายเลย ต่อมา มีการสั่งให้ปิดไฟตอนเที่ยงคืนเพราะเกรงว่าจะมีการชุมนุมปฏิวัติ เพราะช่วงนั้นมีขบวนการคอมมิวนิสต์เข้ามาด้วย

ภาพที่ 65 โรงแรมแหลมทอง โรงแรมเก่าแก่ของหาดใหญ่ บนถนนประชาธิปไตย ตัดกับถนนนิพัทธ์อุทิศ หนึ่ง และ สอง

ภาพที่ 66 โรงแรมคิงส์ ตั้งอยู่บนนิพัทธ์อุทิศ สายหนึ่ง โรงแรมเก่าแก่อีกแห่งของหาดใหญ่

หากต้องการดูรายละเอียดเพิ่มเติม ยังมีโรงแรมเก่าแก่อีกเช่น โรงแรมศรีหาดใหญ่ (แมนดาริน)⁶⁶ สุนนาคัย⁶⁷ คาเธ่ย์

ในปี พ.ศ. 2505 รัฐบาลเริ่มมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่งเสริมการลงทุน โรงแรมยุคนี้ก้าวเข้าสู่การเป็นโรงแรมทันสมัย อาทิ โรงแรมคิงส์ เมโทร แพลมทอง ยงดี เปรสิเดนท์ หาดใหญ่โมเต็ล

ก้าวใหม่ของการพัฒนาโรงแรมในเมืองหาดใหญ่ นับได้ตั้งแต่ภายหลังปี พ.ศ.2514 เป็นต้นมา คือ โรงแรมสุคนธา มีห้องพัก 180 ห้อง ไนต์คลับ ห้องอาหาร อาบอบนวด โรงแรมในยุคเดียวกันที่มีชื่อเสียง ได้แก่ โรงแรมนิมิต โนรา เอเชียน อินทรา ลีการ์เดนท์ เอ็มบาสเดอร์ สกาล่า รีเจนท์⁶⁸

จากวิวัฒนาการโรงแรมที่ได้ให้ภาพมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเจริญของเมืองหาดใหญ่ เนื่องจากมีผู้คนมาติดต่อค้าขาย ท่องเที่ยว ตั้งถิ่นฐานหางานทำเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหลังปี พ.ศ.2504 ซึ่งมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เป็นต้นมา สงขลา หาดใหญ่จึงได้พัฒนาด้านต่าง ๆ ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้ให้ความสนใจไปที่เมืองหาดใหญ่ คนจีนร่วมสร้างในช่วงก่อนการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 คือก่อนปี พ.ศ. 2504 ที่ให้ความสนใจการสร้างเมือง (town) ของคนจีนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งรกรากในหาดใหญ่ ข้อมูลอาจมีการคาบเกี่ยว ต่อเนื่องกันอยู่บ้าง เนื่องจากเราไม่สามารถแบ่งช่วงเวลาออกจากกันโดยเด็ดขาด จากการใช้แผนฯเป็นตัวแบ่ง หาดใหญ่เปลี่ยนโฉม และเปิดพื้นที่ให้ทุนคนจีน ทุนอื่นจากส่วนกลาง ที่ไม่ใช่เส้นสายสัมพันธ์เดิมที่ต่อมาจากปิ่นัง สิงคโปร์ หรือคนจีนที่ลำบากมาด้วยกันในยุคสร้างทางรถไฟ อพยพ หรือเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ การโยกย้ายอพยพของเงินหาดใหญ่ไปอยู่ที่กรุงเทพ ปิ่นัง หรืออื่น ๆ มีพอสมควร ทั้งนี้เนื่องจาก คนจีนบางกลุ่มทำมาหา

กิน จ น ฐ า น ะ ดี มี ความ สัม พันธ์ ทาง กรุง เทพ หรือ ปิ่นัง อพยพ ไปทำงาน หรือ แต่งงาน นอกจากนี้ ปัจจัย สำคัญ อีก ประการ หนึ่ง

ภาพที่ 67 ภาพไฟไหม้เมือง หาดใหญ่

คือ ในอดีตคนต่างด้าวสามารถซื้อที่ดินไว้ได้ เช่นกรณีที่คุณ ชาญ ลีลาภรณ์หยิบ โฉนดที่ดินสายหนึ่งให้ดู พบว่าเจ้าของเดิมเป็นคนอิตาลี และเป็นของเจ้าที่ดินใหญ่ ตระกูลเก่าของหาดใหญ่ ไม่ว่าสายคนจีนหรือคนไทยดังได้กล่าวไว้ตอนต้นแล้ว ยังมีเจ้าของที่ดินรายสำคัญอีกคือ **คนสงขลา** เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก จนมีคำกล่าวทั่วไปว่า “คนหาดใหญ่นั่งแท็กซี่ไปจ่ายเบี้ยคนสงขลา คนสงขลา นั่งรถไฟ หรือรถเมล์ มาเก็บเบี้ยคนหาดใหญ่” สายสัมพันธ์จากการเป็นผู้เช่า และผู้ให้เช่ามีมานานแล้วและยังดำรงอยู่จนปัจจุบัน **การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของเมืองหาดใหญ่จึงออกมาในรูปการให้เช่าที่** การปลูกห้องแถวให้เช่า เมื่อประชากรอยู่หนาแน่นและใช้เป็นที่ทำกินมากกว่าที่อยู่ คนจึงไม่ผูกติดกับที่ ไม่มีการดูแลแต่งภูมิทัศน์ ทำให้หาดใหญ่ในอดีตเป็นเมืองสกปรก ไม่น่าอยู่ และมีไฟฟ้าไหม้บ่อยจนเป็นที่กล่าวขาน หรือคำกล่าวที่ว่า “หาดใหญ่ไฟไหม้ทีไร สวยขึ้นทุกที”⁶⁹

ปัจจัยการคมนาคมที่ทันสมัยของเมืองหาดใหญ่ เป็นประตูสู่เมืองการค้าชายแดน เนื่องจาก การขนส่งสินค้าผ่านทางรถไฟดังที่ได้กล่าวมา นอกจากนั้น การเป็นเมืองท่องเที่ยวชายแดนสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียและสิงคโปร์ ก็ทำให้การค้าและการบริการในเมืองหาดใหญ่คึกคักเช่นเดียวกัน เชื่อกันว่า การติดต่อสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศของเมืองหาดใหญ่มีมานานแล้ว เพราะในยุคก่อนปี 2500 ชาวต่างชาติสามารถเป็นเจ้าของที่ดิน (กรณีของชาวจีนจากเมืองอิตาลีเป็นเจ้าของโฉนดที่ดินซึ่งนายชาญแสดงให้ดู) หรือกรณีของชาวกวางสีที่ถือต่างด้าวสามารถรับราชการในกรมรถไฟได้ (คำยืนยันของนายกสิณ) ดังปรากฏว่า ชาวจีนในหาดใหญ่รุ่นอายุ 80 ปีขึ้นไป หรือบางราย 70 กว่าปี เช่นนางอึ้งสี ก็ถือต่างด้าว คือ มีสถานะเป็นคนจีน ไม่ใช่คนไทย ดังนั้น คำว่า หาดใหญ่เป็นเมืองคนจีน จึงมีนัยที่คิดคำนึงถึงยุคก่อนที่ชาวจีนในหาดใหญ่หลายคนไม่ได้แปลงสัญชาติ และอาศัยอยู่ในเมืองหาดใหญ่ในสถานะของคนต่างด้าว แต่ต่อมาเมื่อลูกหลานเกิดเมืองไทย พวกเขามีสถานะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งระดับความเป็นคนจีนในตัวของพวกเขาขึ้นอยู่กับครอบครัว และกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์สนิพสนมด้วยเป็นคนกลุ่มใด

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหาดใหญ่ จากหมู่บ้านชนบทมาเป็นชุมทางการค้าชายแดนภาคใต้ ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพบว่า การมาถึงของทางรถไฟสายใต้ อันนำมาซึ่งการอพยพย้ายถิ่นของคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยในเขตเมืองหาดใหญ่ และรอบนอก โดยมีอาชีพให้เลือกทำหลากหลายมากขึ้น อาทิ เหมืองแร่ การทำสวนยางพารา การค้าขายต่าง ๆ ทำให้เมืองหาดใหญ่พัฒนาอย่างรวดเร็ว จนมีความเจริญเหนือกว่าจังหวัดอื่น หรือกระทั่งอำเภออื่น ๆ ภายในจังหวัดเดียวกัน เมื่อมาผนวกกับนโยบายการเร่งรัดพัฒนาการคมนาคมสื่อสาร การส่งเสริมอาชีพของชาวบ้าน หาดใหญ่จึงพัฒนามาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

นอกจากการเกิดขึ้นของชุมชนคนจีนที่จะกล่าวโดยละเอียดต่อไปในบทที่ 7 แล้ว ในบทต่อไปเป็นการมองไปที่ภาพชุมชนชาวจีนของเมืองหาดใหญ่ โดยศึกษาจากรูปแบบการรวมกลุ่มทางสังคม โดยเฉพาะที่เป็นรูปธรรมเช่น มูลนิธิต่าง ๆ สมาคมตามกลุ่มภาษา โดยทั่วไปสังเกตได้ว่า รูปแบบเช่นที่ว่านี้จะเป็นทางการซึ่งพัฒนามาจากฐานความสัมพันธ์ ความกลมเกลียวเหนียวแน่นไปตามกลุ่มเครือญาติ เพื่อบ้านความเป็นคนตระกูลแซ่เดียวกัน

¹ นายอุดม แก้วสุข ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 8 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา ให้สัมภาษณ์คณะสำรวจชมรมเล่าเรื่องเมืองหาดใหญ่ เมื่อ ปี พ.ศ.2542.

² ข้อมูลการสัมภาษณ์ เรื่อง “คลองอู่ตะเภา” ข้อมูลการสัมภาษณ์เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม 2543 และการเปิดเวทีผู้เฒ่าเล่าเรื่องครั้งที่สาม

³ ข้อมูลการสัมภาษณ์ “ประวัติความเป็นมาของอำเภอหาดใหญ่และร้านถ่ายรูปโปจีน” ข้อมูลการสัมภาษณ์ในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือน กุมภาพันธ์ 2544

⁴ บิดาอดีตเทศมนตรีเมืองหาดใหญ่ นายเวียง ณ พัทลุง

⁵ ข้อมูลการสัมภาษณ์ “ประวัติความเป็นมาของอำเภอหาดใหญ่และร้านถ่ายรูปโปจีน” ข้อมูลการสัมภาษณ์ในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือน กุมภาพันธ์ 2544 “อ่าแล้ว”

⁶ ปก แก้วกาญจน์ (2539-40) “การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา “ หน้า 84.

⁷ ปก แก้วกาญจน์ (2539-40: 85)

⁸ ปก แก้วกาญจน์ (2539-40:98)

⁹ สัมภาษณ์ จ.ส.อ.บุญล มุนีสิทธิ์ รองประธานหอการค้าจังหวัดสงขลา และอดีตสมาชิกสภาเทศบาลเมืองหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2545.

¹⁰ ปก แก้วกาญจน์ (2539-40) “การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา “ หน้า 84.

¹¹ ภรรยาของคุณพระเสน่หามนตรี นายอำเภอคนแรกของอำเภอเหนือหรืออำเภอหาดใหญ่ เป็นผู้สร้างตลาดแห่งนี้ขึ้นมา .

¹² มลิวรรณ รักษ์วงศ์ กำเนิดและพัฒนากิจการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ.2458-2484. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2543, หน้า 99.

¹³ มลิวรรณ (2543:100) อ้างจาก ลักขมี จิระนคร ,”นิพัทธ์จินนคร(เจียกซี่) ขุน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 5.(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์,2529) หน้า 1785-1786.

¹⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ,ร.7 ม.26.5 ก/10 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงมหาดไทย ข้าราชการสงขลา “เรื่องชุมชนทางหาดใหญ่ “ เดลิเมล์. วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2471.

¹⁵ มลิวรรณ (2543:115-116) อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ,ร.7 ม.26.5ก/21 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงมหาดไทย “เรื่องเก็บตกอีกชิ้นความเป็นเอกชน”. เดลิเมล์ วันที่ 30 กรกฎาคม 2472.

¹⁶ มลิวรรณ (2543:116-117) อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.7 ม.5.13/75 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงมหาดไทย เรื่อง สภาพหาดใหญ่ กรุงเทพวารศัพท์. วันที่ 1 ตุลาคม 2479.

¹⁷ สัมภาษณ์ จ.ส.อ.นุกูล มณีสิทธิ์ รองประธานหอการค้าจังหวัดสงขลา และอดีตสมาชิกสภาเทศบาลเมืองหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2545.

¹⁸ สัมภาษณ์หญิง ขอไม้ระบุนาม ผู้ซึ่งอพยพเข้ามาทำมาหากิน หาเช้ากินค่ำในตัวเมืองหาดใหญ่ และที่สำหรับคนจนเช่นเธอ เธอบอกว่า คือที่สลัมรถไฟแห่งนี้

¹⁹ รายละเอียดเพิ่มเติม จากการศึกษา เรื่อง **สำนักงานเทศบาลหาดใหญ่**

*ย้ายสำนักงาน ครั้งที่ 1 ทางอำเภอหาดใหญ่ได้ติดต่อกับตรวจคนเข้าเมือง จ.สงขลา ขอใช้สถานที่บางส่วนของที่ทำการตรวจคนเข้าเมืองเป็นที่ทำงานของเทศบาลเป็นการชั่วคราว สูงประมาณ 3 เมตร หลังคามุงกระเบื้อง สถานที่ตั้งของตัวอาคารอยู่ด้านตะวันตกของทางรถไฟ ปัจจุบันเป็นบริเวณที่ตั้งของตรวจคนเข้าเมืองสงขลา และสถานีตำรวจภูธรหาดใหญ่ และบ้านพักของข้าราชการตำรวจ อยู่บริเวณเชิงสะพานลอย ด้านตะวันตก ทางทิศใต้ของริมถนนเพชรเกษม

*ย้ายสำนักงาน ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2480 เทศบาลได้ทำการก่อสร้างที่ทำการสุขศาลาขึ้นในที่ดินของเทศบาล ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับที่ทำการตรวจคนเข้าเมือง ลักษณะตัวอาคารเป็นเรือนไม้สองชั้น มีขนาดกว้าง 16 เมตร ยาว 24 เมตร หลังคามุงกระเบื้อง เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้ย้ายมาทำงานที่สุขศาลาเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2481 โดยใช้สถานที่ชั้นล่างเป็นที่ทำงานของเทศบาล ส่วนชั้นบนเป็นที่ทำงานของสุขศาลา และต่อมาทางจังหวัดสงขลา โดยการพิจารณาของ สนง.แพทยสาธารณสุข ภาค 9(สงขลา) ได้ทำหนังสือแจ้งให้เทศบาลทำการดัดแปลงแก้ไขสถานที่สุขศาลาเดิม สร้างเป็นสถานีอนามัยชั้น 1 ของเทศบาล

*ย้ายสำนักงาน ครั้งที่ 3 อาคารเทศบาลหลังปัจจุบัน ได้เปิดทำงานเมื่อ 13 สิงหาคม 2511 เป็นต้นมา

²⁰ จิตรลดา เจริญพิริยะ และคณะ “เทศบาลนครหาดใหญ่” รายงานวิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ภาควิชาการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2543.

²¹ ภูวดล ทรงประเสริฐ ทุนสิงคโปร์:การผูกขาดตลาดยางพาราและดินบุกไทย. 2535 อ้างจาก Smyth,H. Warrington .Five Years in Siam .2 volumes .London : 1898, p.110)

²² พรณี อวนสกุล .กิจการเหมืองแร่ดินบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ.2411-2474. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2521 หน้า 169-171.

²³ มลิวรรณ(2543: 146) อ้างจาก สุรีย์ เลียงแสงทอง , การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจเมืองภูเก็ตระหว่าง พ.ศ.2396-2475(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2524)หน้า 116.

²⁴ มลิวรรณ(2543:146)

²⁵ ปัจจุบันคือ สำนักงานทรัพยากรธรณี จังหวัดสงขลา

²⁶ ในสมัยนั้นยังใช้คำว่า ยี่หื้อ แทนคำว่า ร้าน ในหมู่คนจีน

²⁷ ภูวดล (2535:31) อ้างจาก ภาณุต รวมศิลป์ ,”นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ.2481-2487” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, น.119-120.

²⁸ ภูวดล (2535:30)

²⁹ รายละเอียดจาก มลิวรรณ รักยวงศ์ กำเนิดและการพัฒนาการเมืองหาดใหญ่ พ.ศ.2458-2484.วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2543, หน้า145.

³⁰ วิจิต กาพกาญจน์ “นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ พ.ศ.2444-2503” ,2528 หน้า 49-50 กล่าวอธิบายว่า อ่องเตียวหุย เป็นคนสนิทของพระยารัษฎาฯ และพระยารัษฎาฯ ได้ตั้งให้เป็นนายภาษีอากรท่าเรือกันตังในสมัยที่ท่านเป็น

ผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง ต่อมาอ้อยเตียวหุ่ยได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงโสมณพลารักษ์ ต้นสกุลอุสาหะ และได้ตั้งบริษัทเดินเรือชื่อ บริษัทบันเซ่งหิ้น รับส่งสินค้าระหว่างกันตั้งกับปีนัง และดำเนินกิจการค้าอย่างพาราด้วย .

³¹ วิจิต กาพกาญจน์ .”นโยบายการผลิตและการค้าอย่างพาราในภาคใต้ พ.ศ.2444-2503”.,2528 หน้า 69-70 อ้างจาก พรเพ็ญ อันตระกูล “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2453-68”วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517, หน้า 40-41.

³² มลิวรรณ (2543:144) อ้างจาก ภูวดล ทรงประเสริฐ ,ทุนจีนภาคใต้ :บทวิเคราะห์เฉพาะยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เศรษฐศาสตร์การเมือง6 (ตุลาคม 2529-มีนาคม 2530),หน้า 100.

³³ มลิวรรณ(2543:144) อ้างจาก เขาวลี จงประเสริฐ ,บทบาทชาวจีนทางเศรษฐกิจสมัยต้นรัตนโกสินทร์ , มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน 6(กุมภาพันธ์ 2524),หน้า 103.

³⁴ วิจิต กาพกาญจน์ (2528:70) อ้างจาก James C.Ingram , *Economic Change in Thailand 1850-1970*, p.103.

³⁵ วิจิต (2528) อ้างจาก มัลลิกา เรืองระพี .บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจสังคมและศิลปกรรมในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 , 2518.

³⁶ วิจิต (2528: 76-78)

³⁷ ครุณี บุญภิบาล .พัฒนาการทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ.2530. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2532 หน้า 30 อ้างจาก “รายงานการดำเนินงานด้านพัฒนาเศรษฐกิจใน จังหวัดภาคใต้ ของนักศึกษาวิชาการ พัฒนาเศรษฐกิจรุ่น 5” ,2507 หน้า 3

³⁸ ครุณี (2532: 30) อ้างจาก วิจิต 2528: 238

³⁹ ครุณี(2532:31)

⁴⁰ ครุณี (2532:32)

⁴¹ สัมภาษณ์พระพร้อม รพจิตรรรโม อายุ 62 ปี สัมภาษณ์ที่วัดคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2544.

⁴² วิจิต กาพกาญจน์ (2528:344) สัมภาษณ์นายพิน เมืองชู อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 333 หมู่ 5 ตำบลพรุพล อำเภอยะรัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี , เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2527.

⁴³ วิจิต กาพกาญจน์(2528:344)

⁴⁴ วิจิต กาพกาญจน์(2528:352)

⁴⁵ ดูรายละเอียดจาก มลิวรรณ 2543: 143-145.

⁴⁶ มลิวรรณ (2543:160) สัมภาษณ์เอี่ยม ทวีรัตน์,อายุ 76 ปี ,สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 109 ถนนกาญจนวนิช อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2543.

⁴⁷ มลิวรรณ(2543:132) อธิบายคำว่า สินค้าหีบห่อว่า หมายถึง สินค้าบางชนิดซึ่งสามารถขนส่งได้ทั้งในลักษณะการบรรจุหีบห่อ และไม่บรรจุหีบห่อ เช่น กรณียางพาราถ้าหากขนส่งในรูปของยางแท่งต้องขนส่งในรูปของการบรรจุหีบห่อ เหล่านี้เป็นต้น

⁴⁸ มลิวรรณ (2543:132)

⁴⁹ สัมภาษณ์นิยม แก้วพรหมทอง ,อายุ 63 ปี ,อดีตพนักงานรถไฟประจำสถานีรถไฟหาดใหญ่ สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 99/3 ซอยแก้วพรหมทอง ถนนอนุสรณ์อาจารย์ทอง อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2543 อ้างใน . มลิวรรณ(2543: 143)

⁵⁰ มลิวรรณ(2543: 143) อ้างจาก เกษม ศรีพยัคฆ์ , งานในชีวิตรถไฟ.(พระนคร :การรถไฟแห่งประเทศไทย,2508),หน้า 23, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเกษม ศรีพยัคฆ์ 28 พฤศจิกายน 2508)

⁵¹ สัมภาษณ์ กิ จิระนคร ,อายุ 78 ปี ,อดีตประธานสภาเทศบาลเมืองหาดใหญ่ ,สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 79/17 ถนนธรรมบุญวิถี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2538.อ้างใน มลิวรรณ(2543:143)

⁵² มลิวรรณ(2543:144) อ้างจาก พิชัย นันทแสง ระบบเทศบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.2439-2479, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ,2536), หน้า 135.

⁵³ สัมภาษณ์นายอาภรณ์ สุทธกรณ์ อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสมานคุณวิทยา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2544.

⁵⁴ ดุราละเอียดจาก ฉินเช่าห่วน ณ ทับกบ ป่านหลู่เตียม. 2541 ,หน้า 150-151.

⁵⁵ ครุณี(2532) อ้างจาก เขียว เจริญวัฒนา “ระโนดในอดีต” ใน ระโนดสังสรรค์ครั้งที่ 19. 2529 ,หน้า 97.

⁵⁶ ครุณี (2532) อ้างจาก สำนักงานสภาพัฒนาการศรษฐกิจแห่งชาติ (ช) .แผนพัฒนาภาคใต้ พ.ศ.2507-2509. 2506.หน้า 48.

⁵⁷ มลิวรรณ (2543: 166-168) และ จากการสัมภาษณ์ นายกสธ จิโรจน์สินธุ์ เลขานุการคณะกรรมการบริหารโรงเรียนศรีนคร สัมภาษณ์ที่ร้านจันทน์ท่า ถนนชู้ทิส อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2545.

⁵⁸ จากการสัมภาษณ์ นายคล้าย ชอบแต่ง เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2544 และนายกสธ จิโรจน์สินธุ์ เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2545.

⁵⁹ ดุราละเอียดจาก มลิวรรณ (2543:124-125)

⁶⁰ “ ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน กันยายน 2544และ เมษายน 2545, และ ประชาคมทักษิณออนไลน์ 14 กุมภาพันธ์ 2545 .

⁶¹ “ ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน กันยายน 2544และ เมษายน 2545, “อ้างแล้ว”

⁶² “ ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน กันยายน 2544และ เมษายน 2545, “อ้างแล้ว”.

⁶³ “ ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน กันยายน 2544และ เมษายน 2545, “อ้างแล้ว”

⁶⁴ “ ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน กันยายน 2544และ เมษายน 2545, “อ้างแล้ว”

⁶⁵ โรงแรมอานอาน ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 96 ซ.เสนหา 1 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ซึ่งเดิมบริเวณนี้เป็นชุมชนชาวจีน ส่วนใหญ่เป็นห้องแถวไม้ บริเวณที่อยู่ติดจากสี่แยกนี้ไปจนถึงสถานีรถไฟเป็นป่าที่เต็มไปด้วยต้นมะหาด ซึ่งมีขนาดใหญ่มาก ลักษณะของโรงแรมนี้จะเป็นบ้านไม้ยกพื้น เมื่อเริ่มก่อตั้งโรงแรมยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องใช้ตะเกียงเจ้าพายุ แลในสมัยนั้นหาซื้อได้ยากมาก ส่วนใหญ่จึงใช้หลอดไฟกลม ๆ สีส้มแทน มีห้องให้บริการทั้งหมด 15 ห้องด้วยกัน ภายในห้องประกอบด้วยเตียง โต๊ะ เก้าอี้ กระโถนอย่างละหนึ่งอย่าง ของใช้ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ ห้องน้ำห้องส้วมใช้รวมกัน ห้องน้ำมี 3 ห้อง

แต่เดิมถือว่า โรงแรมอานอานคือ โรงแรมชั้นหนึ่ง เพราะเป็นโรงแรมครั้งแรกครั้งไม้แห่งเดียวในย่านนี้

ปัจจุบันโรงแรมแห่งนี้ได้เลิกกิจการไปแล้ว โดยไปเปิดเป็นโรงแรมมณเฑียร ในส่วนของโรงแรมอานอานได้เปิดให้พนักงานของโรงแรมมณเฑียรเข้าพัก แต่ป้ายชื่อของโรงแรมยังไม่เอาลงเท่านั้น โรงแรมอานอาน (เก่า) เป็นอาคารไม้สองชั้นมุงกระเบื้อง ด้านข้างเป็นคิวดอกแท่งซี่ ซึ่งคิวดอกแท่งซี่นี้รู้จักกันดีในนามของ “คิวดอกแท่งซี่โรงแรมอานอาน”, จากการศึกษาและสัมภาษณ์ เดือนกันยายน ถึง ธันวาคม 2544

“ ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน กันยายน 2544และ เมษายน 2545ประวัติความเป็นมาของโรงแรมอาน อาน จากเจ้าของโรงแรมเอง คือคุณป้าสาวคนซ์ ผู้วิจัยเห็นว่ามิประโยชน์สำหรับคนที่ต้องการศึกษาต่อไป จึงนำมาใส่ไว้ ท่านให้สัมภาษณ์ว่า เริ่มตั้งแต่บิดาของคุณป้าสาวคนซ์เป็นคนจีนไหหลำ มาที่ประเทศไทยเพื่อตามหาภัก เพราะได้ข่าวว่าภัก

เดินทางมาประเทศไทย ดังนั้น บิดาของคุณป้าจึงเดินทางมาประเทศไทย โดยเริ่มแรกท่านได้มาอยู่ที่ อำเภอทุ่งสง จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีอาชีพขายโอเลี้ยง ต่อมาได้ทราบข่าวว่ากิ่งอยู่ที่อำเภอหาดใหญ่ จึงเดินทางมาหา แต่พอมาถึงก็มีคนบอกว่ากิ่ง ไปอยู่ที่สิงคโปร์เสียแล้ว

บิดาของคุณป้าจึงได้ตัดสินใจตั้งถิ่นฐานทำงานอยู่ที่เมืองหาดใหญ่ และมีเพื่อนมาชวนไปร่วมหุ้นทำงานที่สยาม ปักยได้ ปรากฏว่าท่านทำงานได้ดี ทำให้หลายคนต่างไม่พอใจ ดังนั้นท่านก็เลยลาออกจากงานและเดินทางกลับไปยัง ประเทศจีนอีกครั้ง

เมื่อกลับไปถึงประเทศจีนท่านได้แต่งงานกับมารดาของคุณป้าสาวคนซึ่งเป็นคนจีนไหหลำเช่นกัน และท่านก็ได้เจอกับท่านนั้น เมื่อกิ่งได้ทราบที่ท่านแต่งงานแล้วและกิ่งก็ไม่พอใจในสละภรรยาของตนเองเนื่องจากไม่ใช่คนที่กิ่งเลือกให้ จึงเกิดการทะเลาะกัน ถึงขั้นตัดออกจากกองมรดก ทำให้ท่านตัดสินใจพาภรรยาคลับมาประเทศไทย เพื่อมาตั้งถิ่นฐานที่เมือง หาดใหญ่และค้าขายของเล็กๆน้อยๆในช่วงเริ่มแรก

ต่อมามีโรงแรมประกาศจะแข่งร้าน ท่านก็เลยขอยืมเงินจากเพื่อนเพื่อมาลงทุน เพื่อนๆทุกคนและคนรู้จักต่างพากันทักท้วงเพราะเกรงว่าจะดำเนินกิจการไปไม่ได้นานเช่นเดียวกันกับเจ้าของคนก่อนๆ แต่ท่านก็ไม่ได้เชื่อฟัง ได้แข่ง โรงแรมนี้มา และได้เปลี่ยนชื่อโรงแรมจากที่เคยเป็นชื่อเขียนด้วยภาษาจีนมาเป็น “โรงแรมอาน อาน” ซึ่งคำว่า “ อาน ” แปลว่า อยู่เย็นเป็นสุข ท่านจึงได้นำมาตั้งชื่อร้าน

จากนั้นท่านก็ได้จ้างช่างมาทำป้ายโรงแรมใหม่ โดยบอกช่างว่าให้ทำป้ายออกมาแล้วดี ดูหรูหราเหมาะสมที่จะเป็น ป้ายโรงแรม แต่ช่างก็ทำป้ายโรงแรมที่ทำจากสังกะสีมาให้ และบอกท่านว่าไม่ต้องทำป้ายให้ดินัก เพราะคงจะดำเนินกิจการ ได้ไม่นาน ท่านโกรธช่างคนนั้นมากแต่โรงแรมก็ยังคงดำเนินกิจการมาได้จนถึงปี พ.ศ.2543 หลังจากเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ขึ้นที่เมืองหาดใหญ่ จึงได้ปิดกิจการ และยังคงมีป้ายโรงแรมสังกะสีนั้นจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งรวมอายุการดำเนินกิจการได้ ประมาณ 60 กว่าปีแล้ว

คุณป้าสาวคนนี้ได้เล่าให้ฟังว่าโรงแรมแห่งนี้เดิมมีอยู่ก่อนแล้วประมาณร้อยกว่าปี และมีการเปลี่ยนเจ้าของเรื่อยมา จนกระทั่งเป็นของบิดาของคุณป้าจนตกทอดเป็นมรดกของคุณป้าต่อมา

โรงแรมอาน อาน แห่งนี้ไม่มีการจ้างคนมาทำงาน เพราะกิจการของโรงแรมนี้จะทำกันภายในครอบครัว ซึ่งมีบิดา เป็นเจ้าของกิจการ มารดาและอาของคุณป้าเป็นคนช่วยดูแลกิจการ

เนื่องจากในช่วงเริ่มแรกเป็นช่วงก่อสร้างตัว ความเป็นอยู่ภายในบ้านจึงเป็นไปแบบเรียบง่าย ทุกคนมีความ ขยัน อดทนและมีความประหยัดที่สุดเท่าที่จะทำได้ มารดาของคุณป้าจะเป็นผู้ดูแลเรื่องอาหาร โดยหุงข้าวหม้อใหญ่ไว้หนึ่ง หม้อ และต้มแกงไว้อีกหนึ่งหม้อ เมื่อใครหิวก็ไปรับประทานได้เลย และอาหารที่ท่านทำไว้สามารถรับประทานได้ตลอดทั้ง วันโดยไม่ต้องเสียเวลาทำอาหารใหม่ทุกมื้อ นอกจากนั้นท่านยังเป็นคนซักผ้าของทุกคนในครอบครัวและรับผ้าจาก ภายนอกมาซักอีกเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อยู่บริเวณนี้เป็นจีนแต้จิ๋วและจีนแคะ มีการใช้ภาษาจีนในการติดต่อสื่อสารกัน คุณป้าสาวคนนี้ได้เล่าอีกว่า ท่านพูดภาษาไทยเป็นเมื่อตอนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพราะอาจารย์บังคับให้พูดภาษาไทย หากพูดภาษาจีนจะ ถูกปรับค่าละ หนึ่งสลึง

อาชีพของคนจีนส่วนใหญ่จะทำการค้าขาย ทำธุรกิจเกี่ยวกับโรงแรม แต่มีบางอาชีพที่คนไทยสงวนไว้เพื่อคนไทย ด้วยกันคนจีนไม่สามารถทำการประกอบอาชีพได้ ก็คือ **ช่างตัดผม**

⁶⁶ โรงแรมศรีหาดใหญ่ แมนดาริน เจ้าของคือ นายสงวน ปราณีจิตร เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นเจ้าของกิจการและดำเนินกิจการด้วยตนเอง สภาพเป็นเรือนไม้มุงหลังคาชั้นเดียวหรือสองชั้น มีห้องพักประมาณ 8-9 ห้อง อัตราค่าห้องพักตกประมาณคืนละ 50 สตางค์ ต่อมาคุณเต็งจี แซ่ลือ ได้เข้ามาเช่ากิจการและได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงแรมแมนดาริน, จากการศึกษาและสัมภาษณ์ เดือนกันยายน ถึง ธันวาคม 2544.

⁶⁷ โรงแรมสุนาใต้ เจ้าของกิจการเป็นชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นโรงแรมไม้ 3 ชั้น มุงกระเบื้องมีห้องพักประมาณ 20 ห้อง ห้องน้ำเป็นห้องน้ำรวม ผู้เข้าพักส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า แม่ค้า หรือนักท่องเที่ยวที่ต้องการห้องพักราคาถูกอัตราค่าห้องพักคิดเป็นคืน คืนละ 90 บาทต่อคน ทางด้านหน้าของโรงแรมดัดแปลงเป็นร้านตัดผมชาย, จากการศึกษาและสัมภาษณ์ เดือนกันยายน ถึง ธันวาคม 2544.

⁶⁸ ชาญ ลีลาภรณ์ “ธุรกิจโรงแรมในหาดใหญ่” ใน ที่ระลึกพิธีสถาปนาคณะกรรมการบริหารปี พ.ศ.2529-2531. สมาคมโรงแรมหาดใหญ่สงขลา 18 กรกฎาคม 2529.

⁶⁹ “ข้อมูลการสัมภาษณ์ ช่วงเดือน กันยายน 2544 และ เมษายน 2545.

บทที่ 7

คนจีน และ แนวคิดสวัสดิการสังคมของคนจีนขนาดใหญ่ยุคหลังการสร้างทางรถไฟ

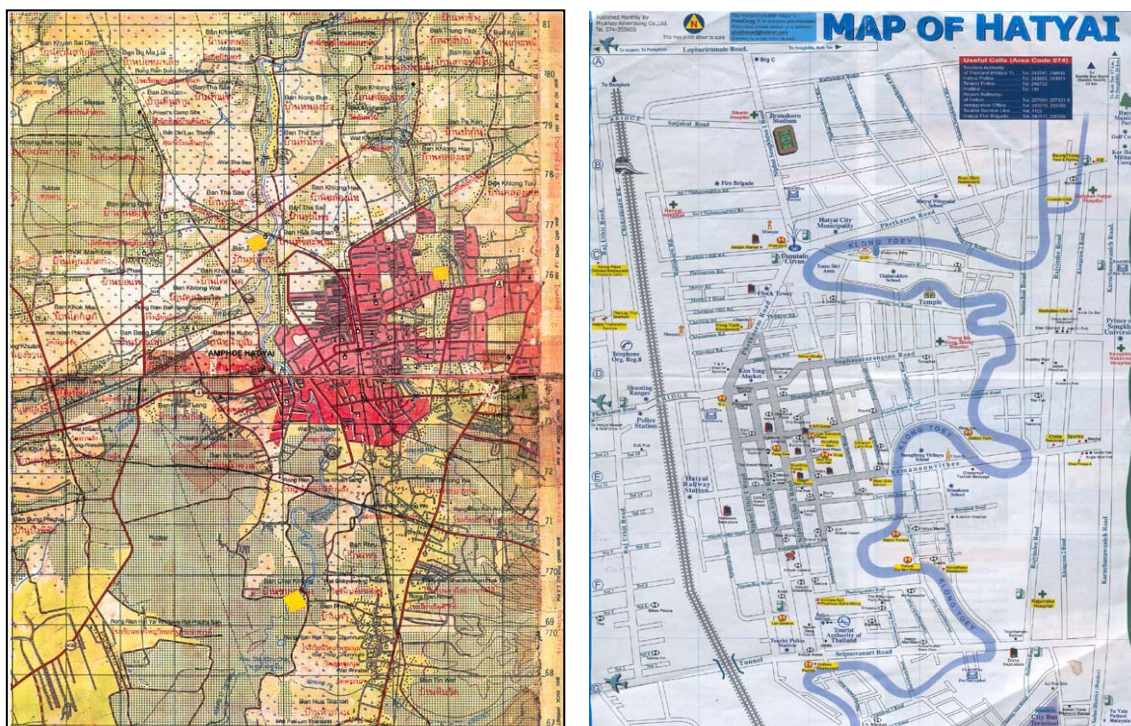
7.1 ผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์จีน : รอยต่อของจีนหลายสายรากบนแผ่นดินขนาดใหญ่

ในบทที่ผ่านมา มีการปูภาพเบื้องต้นของชุมชน วิถีชีวิตผู้คนในเมืองขนาดใหญ่ทั้งก่อนและหลังการมาถึงของทางรถไฟสายใต้ว่า มีชีวิตของชุมชนอย่างไร บทนี้จะเป็นการกล่าวถึงกลุ่มคนจีนต่างๆในเมืองขนาดใหญ่ เมื่อมีทางรถไฟสายใต้แล้ว โดยมองผ่านการก่อตัวของกลุ่มองค์กรคนจีน และสมาคมคนจีนในขนาดใหญ่

หากเรามองคนจีนด้วยแว่นตาของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ในหมู่คนจีน เราพบว่ามีความแตกต่างหลายประการ ซึ่งมีผลต่อการรวมกลุ่มองค์กร ความเหนียวแน่นเข้มแข็ง วัฒนธรรมของกลุ่มงานของสกินเนอร์ช่วยชี้ช่องทางให้เรามองคนจีนอย่างแยกแยะขึ้น เขาพบว่า หากแยกแยะความชำนาญและลักษณะนิสัยของกลุ่มคนจีนแต่ละภาษาที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตามที่ สกินเนอร์ จี. วิลเลียม ได้วิจัยไว้ เราจะเห็นความแตกต่างโดยเปรียบเทียบได้ดังตารางที่สรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 68 ภาพความร่วมมือของสมาคมคนจีนทั้ง ห้ากลุ่มสมาคม สมาคมแต้จิ๋ว ฮกเกี้ยน กวางสี ไหล่หล้า และฮากกา ในการเสด็จเยี่ยมประชาชนในอำเภอหาดใหญ่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อ 19 มีนาคม 2502

ภาพที่ 69-70 แสดงแผนที่เมืองหาดใหญ่ และเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จากแผนที่กรมทหาร และภาพ แผนที่หาดใหญ่เพื่อการท่องเที่ยว คลองที่เห็นในแผนที่ คือ คลองเตย กว้างนานกับคลองอุตตะกาทงด้านซ้ายมือ

ตารางที่ 10 แสดงสรุปประเด็นความแตกต่างของคนจีนกลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

แต้จิ๋ว	ฮกเกี้ยน	ไหหลำ	แตะ	กวางตุ้ง
*ฐานะดีที่สุด	*ฐานะดีที่สุด	*คนงานเลื่อยไม้	*พ่อค้าย่อย	*เจ้าของโรงเลื่อย
*เจ้าภานายอากร	*คุมการค้าใบชา	*คนทำสวนผัก	*ค้าขายเบ็ดเตล็ด	*โรงสี
*เจ้าของโรงสี	*กรรมกรเหมือง	*ชาวประมง	*ช่างฝีมือชั้นสอง	*วิศวกรและช่าง
*คุมกิจการที่มีกำไร	*ดิบุกในภาคใต้	*คนใช้/คนเดิน	*ช่างเงิน	กล
สูง อาทิ การค้าข้าว	*นับถือเทพเจ้า	โต๊ะ	*ช่างตัดเย็บหนัง	*เปิดร้านเครื่อง
ผลผลิตท้องถิ่น สิ่ง	เทียน โฮ้ว เซ่งหมู่	*เจ้าของร้านน้ำ	*ช่างตัดเย็บ	โลหะและโรงกลึง
ทอที่มาจาก		ชา	เสื้อผ้า	*คุมกิจการ
ต่างประเทศ และ		*คนงานเหมือง	*นับถือเทพเจ้า	ก่อสร้าง
ผลิตภัณฑ์อาหารจาก		แร่	เป็น โถว กง	*คุมกิจการค้าผ้า
ตะวันตก		*พ่อค้าหาบเร่	*บทบาทสำคัญ	ไหม

*กรรมกรทำเรือ *คนงานขุดคลอง และสร้างทางรถไฟ *นับถือเทพเจ้าเป็น โถว กง		*ยากจนที่สุด *นับถือเทพเจ้า สุย-เหว่ย เหนียง	ในการสร้างวัด นิกายมหายาน แบบจีนขึ้นใน ประเทศไทย	*ดำเนินกิจการ โรงแรมและ ภัตตาคาร *คนงานกิจการ ก่อสร้าง *นับถือเรื่องโชค ลางน้อยที่สุด

ที่มา: เก็บรายละเอียดจาก สกินเนอร์ จี.วิลเลียม สังคมจีนในประเทศไทย:ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.
พรณี นัตรพลรักษ์ และคณะ(แปล) มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ
2529.

เมื่อชาวจีนกลุ่มภาษาต่าง ๆ ได้ทยอยกันมาใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ และท้องถิ่นต่าง ๆ แล้ว จึงมี
การจัดตั้งสมาคมของกลุ่มภาษา และสมาคมท้องถิ่นขึ้นเพื่อสนองความต้องการของสมาชิก อาทิเช่น
เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์พิเศษในการประกอบอาชีพของสมาชิก ช่วยเหลือผู้อพยพมาใหม่จากถิ่นฐาน
บ้านเกิดเดียวกัน หางานให้สมาชิกทำ สร้างและบำรุงรักษาสถาบันเจ้าประจำท้องถิ่นบ้านเกิด และสร้าง
สุสานสำหรับคนที่ไม่มีค่าใช้จ่ายในการนำศพกลับไปเมืองจีน จัดหาสถานที่และจัดงานเทศกาล
สำหรับการพบปะสังสรรค์ของคนที่มาจากหมู่บ้านหรือย่านตำบลเดียวกัน โดยมีรายละเอียดการก่อตั้ง
สมาคมที่กรุงเทพฯ ดังนี้ คือ

สมาคมกวางตุ้ง ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2420

สมาคมไหหลำตั้งเมื่อราว พ.ศ.2443

สมาคมฮกเกี้ยน ตั้งประมาณปี พ.ศ.2445-6

และสมาคมแคะตั้งขึ้นประมาณปี พ.ศ.2452

ประเด็นการวิเคราะห์ของสกินเนอร์เรื่อง กลุ่มภาษา มีความน่าสนใจทีเดียว ในการมอง
ปรากฏการณ์คนจีนในหาดใหญ่ สกินเนอร์วิเคราะห์ว่า กลุ่มภาษาที่มีคนจำนวนน้อยที่สุดมักตั้ง
สมาคมได้รวดเร็วกว่า เนื่องจากชาวแต้จิ๋วซึ่งมีอำนาจสูงสุดกลับไม่เห็นความจำเป็นในการก่อตั้ง
สมาคมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในขณะที่กลุ่มภาษาที่มีอำนาจและทรัพยากรน้อยกว่า รู้สึกถึงความ
จำเป็นที่จะต้องตั้งองค์กรขึ้นมาปกป้องพรรคพวกของตน เนื่องจากหาดใหญ่มีหลายกลุ่มภาษา ดูได้

จากการมีสมาคมคนจีนถึง 22 สมาคมเป็นอย่าต่ำ ในยุคแรกของการเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ทำมาหากิน แต่ละกลุ่มมีความถนัดเฉพาะด้าน และเสมือนมีการแบ่งงาน แบ่งพื้นที่การตั้งถิ่นของตนเอง ในช่วงที่ยากลำบาก เส้นแบ่งกลุ่มภาษาอาจไม่ชัดเจนนัก มีการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมไปมา ในกลุ่มภาษาอื่น รวมทั้งชาติพันธุ์อื่น เมื่อมีฐานะขึ้น เริ่มมีกิดกา มีการเลือกนับถือเทพเจ้า พิธีกรรม อาหาร ในพิธีกรรม และธรรมเนียม ตามความเชื่อของกลุ่มภาษา ตามลำดับ

ดังนั้น รูปแบบการพัฒนาองค์กรครอบคลุมทั้งชุมชน ไปเป็นลักษณะแนวนอน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การตั้งโรงพยาบาลเทียนหวา(เทียนฟ้า) และหอการค้าจีน โรงพยาบาลแห่งนี้ตั้งขึ้นในราวปี พ.ศ.2447-2449¹ โดยตัวแทนของกลุ่มห้าภาษาด้วยเงินทุนจำนวน 115,000 บาท ซึ่งได้รับการบริจาคจากพ่อค้าชั้นนำในกรุงเทพฯ เพื่อทำการก่อสร้างโรงพยาบาลที่ดีที่สุดในกรุงเทพฯ ยุคนั้น โดยสามารถรับคนไข้ได้ถึง 200 คน ดำเนินกิจการอยู่ได้ด้วยเงินบริจาคเป็นรายเดือนจากสมาชิก

ข้อตกลงในการดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มคนห้าภาษา ๑ คือ บริษัทห้างร้านที่เป็นสมาชิก โดยเจ้าของหรือผู้จัดการเป็นตัวแทนจะเลือกคณะกรรมการบริหารทุก ๆ ปี คณะกรรมการประกอบด้วยประธานและเหรัญญิกอย่างละหนึ่งคน และกรรมการทั่วไปอีก 10 คน ตามกฎบัตรตำแหน่งประธานจะต้องหมุนเวียนไประหว่างกลุ่มภาษาทั้งห้ากลุ่ม แต่ผู้เป็นเหรัญญิกนั้นจะต้องเป็นคนแต่จีนเท่านั้น หลักเกณฑ์นี้จึงเป็นการให้น้ำหนักเป็นพิเศษแก่กลุ่มภาษาที่สำคัญที่สุด แต่ในขณะเดียวกันได้หลีกเลี่ยงการแข่งขันระหว่างคนกลุ่มภาษาต่าง ๆ

หอการค้าจีนได้ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2451 และได้ลงทะเบียนกับรัฐบาลของพระจักรพรรดิที่ปักกิ่ง หอการค้าจีนได้ก่อตั้งขึ้นที่ เอ็มมิงและ ชั่วเถา เพื่อช่วยทางการเงินของท้องถิ่นในการจัดระเบียบการอพยพของชาวจีน และเพื่อส่งเสริมการค้าของคนจีนให้แข่งขันกับชาวตะวันตก ซึ่งในระยะหลายปีหลังการก่อตั้งหอการค้า ได้มีการก่อตั้งสมาคมธุรกิจของชาวจีนขึ้นอีกหลายสมาคมโดยผู้นำรุ่นใหม่ ที่ยังคงมีชื่อเสียงถึงในปัจจุบันคือ สมาคมธุรกิจประกันภัย สมาคมพ่อค้าข้าว

ในราวปลายสงครามโลกครั้งที่ 1 สังคมชาวจีนในกรุงเทพฯ และหลายเมืองในประเทศไทย มีลักษณะที่เรียกว่า ประชาคม คือ มีหนังสือพิมพ์ของตนเองที่คนทุกกลุ่มภาษาสามารถอ่านได้ มีสถาบันที่ทำให้การสงเคราะห์ต่อสมาชิก โดยกลุ่มคนทั้งห้ากลุ่มภาษาได้ร่วมกันดำเนินการอย่างได้ผล โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่หอการค้าซึ่งสามารถเจรจาแทนคนจีนทั้งหมดได้²

อำนาจและชื่อเสียงของคนจีนกลุ่มภาษาต่างๆ นับจากหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเป็นต้นมา ชาวแต้จิ๋วยังคงเป็นพวกที่มีคนนับหน้าถือตาและมีอำนาจมากที่สุดในกรุงเทพฯ และในภาคเหนือของไทย ขณะที่ชาวแคะ หรือ ชาวฮากกา มีฐานะสูงสุดในภาคใต้ ส่วนฐานะของชาวกวางตุ้งทั้งในด้านสังคมทั่วไปและงานอาชีพเป็นที่สองรองจากชาวแต้จิ๋ว

ธรรมชาติประการหนึ่งของสังคมจีนในประเทศไทยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คนที่ยากจนมีความหวังที่จะได้เลื่อนฐานะในการประกอบอาชีพของตน โดยตัวนายจ้างมักจะถูกยึดเป็นแบบฉบับ และชนชั้นนำจะได้รับการยกย่องสรรเสริญอย่างเต็มที่เมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างคนใจกว้างมีใจบุญใจกุศล เป็นที่ทราบกันดีว่า สังคมจีนนิยมการไหว้พระ การกุศล ขณะเดียวกันมีความขบถเกี่ยวกับการค้า ดังจะเห็นได้จากความนิยมการสังคมสงเคราะห์อย่างกว้างขวางในหมู่ชาวจีน เช่นกรณีของสมาคมมูลนิธิร่วมกตัญญู ซึ่งทำหน้าที่เก็บศพที่พบตามท้องถนนและศพไม่มีญาติจากโรงพยาบาลเทียบฟ้าแล้วนำไปฝัง ให้โลงฟรี และช่วยฝังศพให้แก่ครอบครัวที่ยากไร้ หรือการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากเพลิงไหม้และน้ำท่วม³

กลุ่มคนจีนขนาดใหญ่ก็เช่นกัน คนจีนกลุ่มใหญ่ที่สำคัญและมีบทบาทต่อเมืองขนาดใหญ่ในอดีตมีหลายกลุ่ม กลุ่มที่ศึกษา คือ กลุ่มชาวฮากกา กลุ่มชาวฮกเกี้ยน กลุ่มไหหลำ กลุ่มแต้จิ๋ว กลุ่มกวางตุ้ง และกลุ่มกวางสี

1. ชาวฮกเกี้ยน

ชาวฮกเกี้ยน ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณมณฑลฟูเจี้ยนทางตอนใต้ของถิ่นที่พูดภาษาหมินสำเนียงภาคเหนือ และทางตะวันออกของถิ่นที่พูดภาษาแคะ ชุมชนผู้อพยพชาวฮกเกี้ยนอยู่กัน ในจังหวัดเดิมของฉวน-โจว และ จาง-โจว⁴ เป็นกลุ่มชนภาษาที่มีฐานะดีที่สุด มีความถนัดในการคุมการค้าใบชา ทำสวนยางพารา และเป็นกรรมกรเหมืองแร่ดีบุกทางภาคใต้ของไทย นับถือเทพเจ้าเทียน ไสว เซ่งหมู่

แนวโน้มการอพยพของชาวฮกเกี้ยนมายังกรุงเทพฯ เป็นไปในทางที่ลดลงภายหลังปี พ.ศ.2418 แต่กลับมีการอพยพมายังภาคใต้ของประเทศไทยแทน โดยในช่วงย่างเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 ก่อนที่จะมีการสร้างเส้นทางคมนาคมทางบกระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคใต้ ผู้อพยพชาวฮกเกี้ยนเข้ามายังแหลมตอนล่างเพื่อมายังภาคใต้ โดยที่จังหวัดสงขลา ชาวจีนที่ได้ชื่อว่า เป็นราชาแห่งภาคใต้ เช่น หวู หยาง และลูกหลานของเขาที่สงขลา คือตัวอย่างของชาวฮกเกี้ยนที่ประสบความสำเร็จในภาคใต้ของไทย เป็นการส่งเสริมให้ชาวฮกเกี้ยนอพยพเข้ามาที่นี้มากกว่ากลุ่มภาษาพูดอื่น ๆ การเดินทางโดยตรงจาก

ประเทศจีนสู่ภาคใต้ของไทยนั้นอาศัยเรือสำเภาล่องจากเมืองท่าฮกเกี้ยน เกาะไหหลำ และกวางตุ้งตามลำดับ⁵

ชาวฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มภาษาแรก ๆ ที่เดินทางมุ่งตรงจากเมืองจินมายังตอนใต้ของประเทศไทยจากการศึกษาและสำรวจข้อมูลช่วงปลายปี พ.ศ.2544- ต้นปี 2545 พบว่า ชาวฮกเกี้ยนมีมากที่อำเภอเมืองสงขลา และอำเภอเบตง จังหวัดยะลา โดยเฉพาะชาวฮกเกี้ยนที่มาอาศัยอยู่หาดใหญ่หลายคนมีบรรพบุรุษอยู่ที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา⁶ แต่ก่อนหน้าที่จะกล่าวถึงชาวฮกเกี้ยนในเมืองหาดใหญ่ จะกล่าวถึงอิทธิพลของการพัฒนาเมืองสงขลาโดยขุนนางในตระกูล ณ สงขลา ซึ่งเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนดังต่อไปนี้

พระยาสงขลา (เหยี่ยง) ต้นตระกูล ณ สงขลา เกิดที่เมืองแอมุย ประเทศจีน มีอาชีพค้าขายทางเรือมาก่อนที่จะนำลูกน้อง สมัครพรรคพวกมาตั้งบ้านเรือนในเขตเมืองสงขลา และได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายอากรรั้งนก ทำรั้งนกในทะเลสาบสงขลา ในปี พ.ศ.2312 เมืองสงขลาสมัยพระยาสงขลา(เหยี่ยง) เริ่มเจริญขึ้นจากการทำการค้าและผูกขาดทำภาษีรั้งนก ยุคนั้นสงขลาเริ่มเป็นอริกับนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นหัวเมืองใหญ่ มีหน้าที่ปกครองดูแลเมืองสงขลามาก่อน จนรัฐบาลกลางต้องแยกเมืองสงขลาเป็นอิสระจากเมืองนครศรีธรรมราช ไปขึ้นกับกรุงธนบุรีโดยตรงชั่วระยะหนึ่ง คือ ระหว่างปี พ.ศ.2319-2327 จวนเจ้าเมืองสงขลาในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ.2318-2385 ตั้งอยู่ที่บ้านแหลมสน ตำบลหัวเขา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ซึ่งตั้งอยู่คนละฝั่งปากทะเลสาบสงขลา กับเมืองสงขลา⁷

ในปี พ.ศ.2327 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดฯให้ปลดพระยาสงขลา (เหยี่ยง) ออกจากตำแหน่งเจ้าเมือง โดยอ้างว่า มีอายุมาก และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้าตากสินมหาราช แล้วนำตัวไปกักบริเวณในกรุงเทพฯ พร้อมทั้งโปรดเกล้าฯให้ตั้งนายบุญห่วย บุตรคนโตของพระยาสงขลา(เหยี่ยง)เป็นพระยาพิชัยคีรี (บุญห่วย พ.ศ.2427-2455) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ทรงโปรดฯ ให้ยกเมืองสงขลาไปขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชชั่วคราว (พ.ศ.2427-2434) จนกระทั่งเป็นเมืองอริกันอีก จึงโปรดฯ ให้ขึ้นต่อกรุงเทพมหานครตามเดิมตั้งแต่ปี พ.ศ.2434 เป็นต้นมา โดยยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองโท และเลื่อนบรรดาศักดิ์พระยาพิชัยคีรี(บุญห่วย) เจ้าเมืองสงขลาเป็นเจ้าพระยา ให้เมืองสงขลาทำหน้าที่กำกับหัวเมืองมลายู ทางด้านชายฝั่งตะวันออก คือ เมืองปัตตานี และตรังกานู ในสมัยนี้รัฐบาลได้ปฏิรูปเมืองสงขลาขึ้นเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการเมืองแห่งใหม่ แทนเมืองปัตตานี ตั้งแต่นั้นมาตระกูล ณ สงขลา ได้กลายเป็นตระกูลที่มีอิทธิพล มีอำนาจสูงสุดในเมืองสงขลา โดยปราศจากคู่แข่ง และสามารถสะสมความมั่งคั่งจากระบบกินเมือง การผูกขาดทำภาษีหลายชนิด ส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือน รวมทั้งทำการค้ากับต่างประเทศ

ปี พ.ศ.2355 เจ้าพระยาพิชัยคีรี (บุญห่วย) ถึงแก่กรรมโดยไม่มีบุตรสืบตระกูล ทางรัฐบาลจึงแต่งตั้งนายเถียนจิ่ง บุตรพระอนันตสมบัติ(บุญเสียว) น้องแม่เดียวกันกับเจ้าพระยาพิชัยคีรี (บุญห่วย) ขึ้นเป็นพระยาวิเศษภักดี (เถียนจิ่ง พ.ศ.2355-2360) เจ้าเมืองสงขลาคนที่ 3 ในสมัยนี้เมืองสงขลาเข้มแข็งขึ้นพอที่จะเป็นศูนย์เศรษฐกิจและการเมืองแห่งใหม่แทนปัตตานีได้แล้ว รัฐบาลจึงถือโอกาสแยกสลายเมืองปัตตานีซึ่งเป็นเมืองขนาดใหญ่กว่าเมืองสงขลาออกเป็นเมืองเล็ก ๆ 7 เมืองคือ ปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง รามัน ยะลา ระแงะ และสายบุรี ตามหลักแบ่งแยกแล้วปกครอง ซึ่งเปิดโอกาสให้ตระกูลนี้เริ่มขยายอำนาจอิทธิพลและเข้าไปแสวงหาประโยชน์จากหัวเมืองทั้ง 7 อย่างกว้างขวางในระยะต่อมา⁸

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ตระกูล ณ สงขลา เริ่มมั่นคงนั่นเอง ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลวง และสภาพการณ์ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปทางภาคใต้ ไม่เอื้ออำนวยให้ตระกูลนี้ได้แสดงบทบาทได้เด่นชัด ทัดเทียมกับเมืองนครศรีธรรมราช ในระยะที่เจ้าพระยานคร (น้อย พ.ศ.2354-2384) เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช การขยายอิทธิพลของอังกฤษเข้ามายังบริเวณช่องแคบมะละกา และแหลมมลายู ในระยะเดียวกันนี้ เปิดโอกาสให้เมืองนครศรีธรรมราช ในฐานะผู้กำกับเมืองไทรบุรีมีบทบาทเด่นขึ้นในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างไทยกับอังกฤษและหัวเมืองมลายู เป็นต้นว่า ปัญหาภูกมูสลิม การทำสัญญาเบอร์นี และการขยายอิทธิพลไทยลงไปยังเมืองไทรบุรี จึงเป็นระยะที่ตระกูล ณ สงขลา มีความตกต่ำทั้งด้านอำนาจทางการเมืองและฐานะทางสังคมในเมืองหลวง เจ้าเมืองสงขลาคนต่อมา คือ พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส็ง พ.ศ.2361-2390) ถูกจับตัวไปจองจำในกรุงเทพฯ ช่วงระยะหนึ่งในข้อหาไม่สนับสนุนนโยบายขยายอำนาจลงใต้ของรัฐบาลกลาง เพิ่งได้รับการปลดปล่อยในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะเป็นสหายกับกษัตริย์องค์ใหม่ นอกจากนี้ยังถูกข้าหลวงจับไปทำสัตย์สาบานไม่ให้สนับสนุนการค้าฝิ่นเถื่อนในเขตเมืองสงขลาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ภาพการณ์เช่นนี้กลับเป็นผลดีต่อตระกูล ณ สงขลา ที่จะขยายฐานอำนาจทางเศรษฐกิจออกไป จากการส่งเสริมชาวจีนอพยพ ซึ่งหลั่งไหลเข้ามาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้นว่า เครื่องปั้นดินเผา ช่างทอง ช่างถม ช่างโลหะ ต่อเรือ ปลาแห้ง และการค้า ขณะเดียวกันตระกูลนี้เริ่มเข้าไปมีผลประโยชน์จากส่วยภาษี และการลงทุนทำเหมืองดีบุก ในบริเวณ 7 หัวเมือง การเก็บภาษีต่าง ๆ ในเมืองสงขลาที่ได้รับการปฏิรูปจากเจ้าเมืองเชื้อสายจีน จนเป็นเมืองที่สามารถเก็บภาษีส่งรัฐบาลกลางได้ในอันดับสูง แต่ภาษีเกือบทั้งหมดจะถูกขาดเก็บโดยคนในตระกูลนี้ ตั้งแต่อากรรังนก อากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย ภาษีฝิ่น ภาษีร้อยชักสาม และภาษีอื่น ๆ

ความมั่งคั่งของตระกูล ณ สงขลา ในระยะนี้ขยายตัวออกไปพร้อมๆ กับการเป็นอริกันอย่างรุนแรงระหว่างตระกูล ณ สงขลา กับตระกูล ณ นคร จนกระทั่งหัวเมืองเหล่านี้แตกแยกอ่อนแอไม่สามารถที่จะร่วมมือกันปกป้องพระราชอาณาเขตทางภาคใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเห็นได้จากการเกิดกบฏสุลต่านขึ้น 2 ครั้ง ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 24 รัฐบาลกลางต้องส่งกองทัพหลวงออกไปช่วยทุกครั้ง หลังจากเจ้าพระยาหนครฯ (น้อย) ถึงแก่อนิจกรรมในปี พ.ศ.2382 รัฐบาลกลางต้องส่งกองทัพหลวงออกไปช่วยทุกครั้ง หลังจากเจ้าพระยาหนครฯ (น้อย) ถึงแก่อนิจกรรมในปี พ.ศ.2382 รัฐบาลได้มีคำสั่งว่ากล่าวให้พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) เลิกเป็นอริกับบุตรหลานของเจ้าพระยาหนคร (น้อย) แต่ให้ร่วมมือกับเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองพัทลุง ต่อสู้ปราบปรามพวกแขกกบฏ

ในปี พ.ศ.2390 พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) ถึงแก่อนิจกรรม รัฐบาลกลางแต่งตั้งพระสุนทรานุรักษ์ (บุญสังข์) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา บุตรพระยาศรีสมบัติจางวาง(บุญขึ้น) ซึ่งเป็นคนในตระกูล ณ สงขลา ขึ้นเป็นเจ้าเมืองสงขลาคนที่ 5 การเป็นอริกันระหว่างเมืองสงขลาและเมืองนครศรีธรรมราชเริ่มหมดไป เพราะ เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) เจ้าเมืองสงขลาคนใหม่ไม่เกี่ยวข้องกับการเป็นอริกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมาก่อน ' ทำให้ปัจจัยที่จะผลักดันให้สงขลาต้องแข่งขันกับนครศรีธรรมราชหมดไป และเปิดโอกาสให้เมืองสงขลาพัฒนาตัวเองจนเข้าสู่ยุคเจริญถึงขีดสูงสุด ตั้งแต่สมัยเจ้าพระยาวิเชียรคีรีฯ (บุญสังข์ พ.ศ.2396-2407) มาจนถึงสมัยเจ้าพระยาวิเชียรคีรีฯ (เม่น พ.ศ.2417-2424) เจ้าเมืองสงขลาคนที่ 6 สายภรรยาคนที่ 1 เนื่องจากช่วงระยะนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการต่อรองอำนาจทางการเมืองระหว่างเจ้าขุนนางศักดินาเก่ากับกลุ่มคณาธิปไตยใหม่ที่ต้องการปรับปรุงประเทศให้เป็นแบบตะวันตก

ส่วนกรณีของชาวจีนฮกเกี้ยนในหาดใหญ่นั้น มีสายสัมพันธ์กับคนจีนฮกเกี้ยนภูเก็ต ทั้งด้านกลุ่มภาษา อาชีพ การทำมาค้าขายสวนยาง และนายเหมือง (ดู ศุภมาน นฤมล วงศ์สุภาพ:2542) มีกรณีของชาวจีนฮกเกี้ยนคนดังที่คนทั่วไปรู้จักกันดีคือ ลีอินต่อง ผู้เป็นเจ้าของบริษัทเต็กบีห้าง เป็นชาวจีนเกิดในสิงคโปร์ เข้ามาบุกเบิกบริษัทค้ายางที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ โดยปัจจุบันเป็นที่ทราบกันว่า เต็กบีห้าง มีสำนักงานถึง 12 สาขาทั่วประเทศ¹⁰

บุคคลอีกผู้หนึ่งซึ่งรู้จักกันดีในนามของพ่อค้ายางผูกขาดคือ ดันกาก็ ซึ่งทำธุรกิจผูกขาดยางพาราในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2463 เขาเริ่มต้นด้วยการขายทุนเข้ามาครอบงำตลาดภายในและการส่งออกยางพาราด้วยการตั้งบริษัทยางพาราขึ้นมา 3 บริษัท ในเวลาใกล้เคียงกัน คือ บริษัทน้ำเชิยมจำกัด (บริษัทสยามปิภย์ใต้ จำกัด) บริษัท ใต้ตอง จำกัด และบริษัทน้ำไถ่ จำกัด (บริษัทไทยปิภย์ใต้

จำกัด) ซึ่งต่อมาบริษัททั้งสามก็ถูกยุบรวมเข้าเป็นบริษัทเดียวกัน คือ บริษัทเต็กบีห้าง จำกัด โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่หาดใหญ่¹¹

สงวน โสพร ทายาทอดีตโรยงสินไทย เล่าถึงความสัมพันธ์ของชาวฮกเกี้ยนรุ่นเก่าซึ่งเป็นผู้บุกเบิกการค้าทางพาราของไท่ว่า ต้นกาก็เกิดในประเทศจีน ณ หมู่บ้านจิกบี้ เมื่อโตเป็นหนุ่มเขาเห็นว่า ชาวบ้านมีฐานะยากจน จึงตัดสินใจไปหนานยาง(เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) พร้อมกับเพื่อนบ้านจำนวนหนึ่ง มาเปิดโรงยางที่สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และเมืองไทย ถือว่า โรงยางนี้เป็นโรงยางแห่งแรกของเมืองไทย คือ หน้าเสียม (ยางไทยปักษ์ใต้)

ต้นกาก็มีหลานชื่อ ต้นลักสาย ได้แยกตัวจากลุงของเขาไปเปิดโรงยางได้ตั้ง สาขาแรกที่จังหวัดยะลา ต่อมาขยายไปที่เบตง ตันหยงมัส หาดใหญ่ ตรัง พังง และกาญจนบุรี ซึ่งพ่อของสงวนเองก็เป็นลูกน้องคนหนึ่งของเขา ซึ่งเกิดเมืองจีน แต่นั่งเรือไปมาถึงสิงคโปร์เมื่ออายุ 17 ปี เมื่อได้เรียนรู้เรื่องการทำการค้าจากต้นลักสายพอสมควรแล้ว จึงได้แยกตัวออกมาตั้งโรงยางไท่ก๊อก หรือมีชื่อเป็นภาษาไทยว่า **เหมืองยางสินไทย** โดยมีต้นลักสายเป็นเจ้าของผู้ถือหุ้น แต่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการบริหารแล้วให้พ่อของเขาบริหารงานเอง มีสาขาอยู่หาดใหญ่ ตรัง สุราษฎร์ธานี และกระบี่ ลักษณะของงานคือการรับซื้อยางขาวจากชาวสวน เมื่อชาวสวนนำยางมาขาย ทางโรงงานก็จะนำยางมาล้าง และนำเข้าเตาอบนานประมาณ 7-10 วัน ต่อจากนั้น ต้องรีดยางเป็นแผ่นบาง เพราะยังรีดได้สะอาดก็จะได้ยางเกรด 1 หรือเกรด 2 ซึ่งมีคุณภาพดี

ส่วนแร่ ทำในช่วงที่บริษัทไทยชาโก้ บริษัทถลุงแร่ของภูเก็ดยังไม่เปิด งานของเหมืองยางสินไทยคือ รับซื้อแร่จากภูเก็ท ไปถลุงที่ปีนัง แต่ก็ปิดตัวในส่วนของแร่ไปเมื่อบริษัทไทยชาโก้เปิด หลังจากนั้นจึงทำแต่ด้านยางเพียงอย่างเดียว และบริษัทเหมืองยางสินไทยก็ปิดตัวไปในปี พ.ศ.2539 เนื่องจากสถานการณ์ยางแผ่นรมควันของไทยทรุดตัวลงอย่างมาก¹²

อวิรุทธิ์ วัลลภาภิรมย์ ผู้จัดการสมาคมฮกเกี้ยน วิเคราะห์ถึงนิสัยของชาวจีนภาษาฮกเกี้ยนว่าเป็นคนที่มีอุปนิสัยที่ทำอะไรก่อนข้างจะมั่นคงแน่นอน ชอบสันโดษ คือ เอาตัวเองให้ดีกว่าคนอื่น แล้วค่อยออกไปสมาคมกับคนอื่น มีความอดทน และมีมรรยาทสูงมาก ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความถนัดในเรื่องยางพารา ซึ่งพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ผู้นำพันธุ์ยางพารามาปลูกในประเทศไทยคนแรกก็เป็นชาวฮกเกี้ยน และที่หาดใหญ่เองคนที่อยู่ในธุรกิจยางพารา 99% เป็นชาวฮกเกี้ยน โดยเฉพาะโรงยางหาดใหญ่ที่เป็นของชาวฮกเกี้ยนแท้ ๆ ก็มีเต็กบีห้าง สินไทย ศรีตรังและเซาท์แลนด์รับเบอร์ แต่เมื่อพยายากรณถึงความเป็นไปในอนาคต ธุรกิจยางอาจเปลี่ยนมือไปอยู่ในกลุ่มอื่นแทน เนื่องจากโรงยางรุ่นเก่าที่เขาเอ่ยชื่อมา

ประสบมรสุมทางเศรษฐกิจขนาดหนัก ฉะนั้นอนาคตต่อไปภายภาคหน้า ใครมีทุนมาก มีความรู้เท่าทัน เรื่องข่าวสาร มีจังหวะก็มีโอกาสร่ำรวยได้¹³

2. ชาวจีนแคะ หรือชาวฮากกา

โดยทั่วไปเรามักคุ้นเคยกับจีนทางภาคใต้ ในฐานะนายเหมือง คหบดี นักธุรกิจ โดยเฉพาะแถบ ภูเก็ต ตรัง สงขลา เนื่องจากชนกลุ่มนี้มีความชำนาญในกิจการทะเล เพราะเป็นมณฑลที่ยากจนในอดีต และติดชายทะเล เส้นสายการอพยพมาหานานยังผ่านมาทางสายสิงคโปร์ มะละกา ปีนัง แต่ ณ พื้นที่ ชุมชนขนาดใหญ่นี้ส่วนมากในอดีตของชนยุคแรก คือชาวฮากกาที่มาปักปายสร้างพื้นที่เมืองให้คนอื่น อพยพมาอยู่ร่วมสร้างเมืองค้าขาย และเป็นกลุ่มคนแคะเรื่องราวของพวกเขาที่เราพบ คือ

ชาวจีนแคะ คำว่า แคะ เป็นสำเนียงแต้จิ๋ว หมายถึง อาคันตุกะ หรือแขกผู้มาเยือน ผู้มาคอยพัก พิงอยู่อาศัยมิใช่เจ้าของบ้าน ส่วนชาวจีนแคะจะเรียกตัวเองว่า “ฮากกา” ซึ่งมีความหมายว่า อาคันตุกะ เช่นกัน

ชาวแคะเป็นพวกชอบอพยพเป็นเวลานานหลายศตวรรษแล้ว เป็นพวกที่ชอบแยกกลุ่มอยู่ ต่างหากในกลุ่มแม่น้ำเหลืองมาแต่เดิม เมื่อคริสตศตวรรษที่ 5 ก็ได้เริ่มอพยพลงมาทางใต้หลายครั้ง ด้วยกัน ในคริสตศตวรรษที่ 13 ชาวจีนแคะกลุ่มใหญ่ได้มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่เรียกกันว่า เจีย-อิง-โจว ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือของ เจา-โจว ในมณฑลกวางตุ้ง ต่อมาได้เข้าครอบครองอาณาบริเวณที่ ติดต่อกันไปทางด้านปลายตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลฟูเจี้ยน ผ่านมณฑลกวางตุ้งตอนเหนือ ซึ่งอยู่ ทางตะวันตกของถิ่นที่พูดภาษาแต้จิ๋ว ไปจนถึงมณฑลกวางสีตะวันออกและรวมถึงภาคใต้สุดของ มณฑลเกียงสีและมณฑลฮุนาน นอกจากนี้ พวกจีนแคะยังตั้ง “ดินแดน” ทั่วมณฑลกวางตุ้งและแผ่ไป ทางตะวันตกไกลถึงมณฑลเสฉวน ชาวจีนแคะครอบครองบริเวณท้องถื่น¹⁴ ที่ราบสูง เป็นผู้ที่อ่านออก เขียนได้ ส่วนผู้ไม่รู้หนังสือค่อนข้างไม่ได้รับเกียรติในหมู่ชนเผ่าเอง ต้องไปทำไร่ไถนา ปลูกสัตว์ และ ตัดไม้ในป่าชุมชนที่อยู่ห่างไปจากหมู่บ้าน

ก่อนยุคฉินชื้อองค์เจี๊ยะรวมชาติ คือ รวมชนเผ่าต่างๆ ในประเทศมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มี ชนเผ่าใหญ่อยู่เกือบ 10 เผ่า ชนเผ่าที่แข็งแกร่งกว่าจะรุกรานและยึดครองทุกอย่างของชนเผ่าที่อ่อนแอ กว่า ด้วยความอ่อนแอชนเผ่าจีนแคะจึงถูกรุกรานอยู่เสมอ มีผลให้ต้องอพยพจากภาคกลางไปสู่ภาคใต้ ครั้งแล้วครั้งเล่า รวมแล้วต้องอพยพถึง 5 ครั้ง สุดท้ายไปหยุดอยู่ที่มณฑลใต้สุดของประเทศจีนคือ กวางตุ้งและกวางสีซึ่งอยู่ติดกับทะเลจีนใต้ และไปปักหลักอยู่ที่นี้อย่างค่อนข้างถาวร จวบจน

สงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้น ญี่ปุ่นได้บุกโจมตีประเทศจีนมณฑลกว๋างตุ้งและกว๋างไต้ซึ่งถูกโจมตีทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ ทำให้ชาวจีนและที่อาศัยอยู่ในทั้งสองมณฑลกลายเป็นเหยื่อสงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้คนล้มตายทรัพย์สินเสียหาย ความหวาดกลัว ความอดอยากและความหนาวเหน็บได้เกิดขึ้นแก่ชาวจีนและ เกิดความทุกข์ยากอย่างสาหัสสากรรจ์

ชากศพเคลื่อนกลาไปทั่ว กลิ่นคาวกระดูกฟุ้งตลบจนสัตว์ป่าได้กลิ่นและยกพวกออกมาแทะกัดกินซากศพ แต่เมื่อสงครามสงบลง ชาวแคะต่างเริ่มลงมือเพาะปลูกเพื่อให้ได้อาหารในฤดูกาลต่อไป แต่ฟ้าฝนก็ไม่เป็นใจทำให้ได้ผลผลิตน้อยมาก ไม่พอประทังชีวิตไปตลอดฤดูกาล ต้องออกไปในป่าเพื่อขุดหาผลหมากรากไม้มาประทังชีวิตไปวันๆ ทำให้ชาวจีนแคะต่างผอมร่างกายซูบซีดอ่อนแอ

ในสถานการณ์เช่นนี้ เปรียบไปเงินก็มีค่าเพียงกระดาษ ไม่สามารถกินอิ่มท้องประทังชีวิตได้ เหตุการณ์ดำเนินไปท่ามกลางความยากลำบากเช่นนี้ จวบจนหลังสงครามสงบ ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายอักษะยอมแพ้ เมื่อนั้นมีกลาสิเรือนายหนึ่งซึ่งเป็นชาวจีนแคะได้เดินทางกลับไปหมู่บ้านของเขา เรือสำเภาก็เขาทำงานเป็นกลาสิเรือเป็นเรือเดินทางระหว่างประเทศจีนและประเทศไทย เขาได้เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของน้ำและพืชพรรณธัญญาหาร ความใจดีโอบอ้อมอารีของชาวสยาม และความมีน้ำใจของชาวแต้จิ๋วที่ไปอาศัยอยู่ก่อน ชาวนี้ได้แพร่สะพัดออกไปอย่างรวดเร็วและได้จุดประกายแห่งความหวังให้แก่ชาวจีนแคะและผู้เคราะห์ร้ายเหล่านั้น

พวกเขาชาวจีนแคะจึงต่างมีความหวังไว้ในใจว่า ขอให้เงินหมื่นหยวนหรือเก้าหมื่นหยวนก็พอ แม้จะต้องทนเมาคลื่นอยู่ในเรือถึง 7 วัน 7 คืน หรืออาจมากกว่านั้น ก็ทนได้ ขอเพียงไปถึงประเทศสยามก็พอแล้ว

ผลจากการคิดและความฝันที่สอดคล้องต้องตรงกันเช่นนี้ ทำให้เรือสำเภามีพื้นที่โดยสารจำกัดอยู่แล้วถูกอัดแน่นไปด้วยผู้โดยสารเหมือนไม้ปูสะพาน ยิ่งอัดได้แน่นเท่าไร เจ้าของเรือยิ่งมีกำไรมากขึ้น ทำให้ระหว่างทางไม่มีน้ำให้อาบเลย แต่พวกเขาถืออดทนได้ จนถึงเช้าวันหนึ่ง ที่พวกเขาได้เห็นบ้านคนและต้นไม้สีเขียว และมั่นใจว่า ไม่อดตายแล้ว

ก้าวแรกที่ก้าวขึ้นฝั่งที่ท่าเรือคลองเตย กรุงเทพฯ ชาวจีนแคะทุกคนได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากคณะมูลนิธิปอเต็กเซี่ยงตึ้ง ซึ่งจัดตั้งโดยชาวแต้จิ๋วซึ่งได้มาตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ทุกคนจะได้รับแจกผ้าขาวม้า 1 ผืน และทานอาหารมื้อแรกด้วยข้าวต้มจนอิ่ม จากนั้นจัดทำหนังสือแจ้งเข้าเมืองตามกฎหมายประเทศไทย เสร็จแล้วต่างคนต่างแยกย้ายกันไป

ตามความประสงค์ของแต่ละคน แต่ในใจของชาวและทุกคนต่างก็นึกขอบคุณและสำนึกในบุญคุณ ความโอบอ้อมอารีของชาวจีนแต่จวบในนามของมูลนิธิปอเต็กตึ้งซึ่งตั้งตราบนทุกวันนี้

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของสมาคม ท่านเล่าว่า สมาคมและของประเทศไทยได้ถูกสร้างขึ้นโดยการนำร่องของเจ้าสัวตระกูลล่าช้าและชีวี่เจียน (หรือที่ชาวแต้จิ๋วเรียกว่า กูส่วยเกียง) ได้รวบรวมสมาชิกชาวจีนและที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ช่วยกันก่อตั้งขึ้น¹⁵

ชุมชนของชาวจีนและรุ่นแรก เริ่มจากการกำเนิดของตลาดโคกเสม็ดชุนในปี พ.ศ.2459 ในยุคที่ขุนนิพัทธ์จินนคร ได้สร้างบ้านไม้ชั้นเดียวหลังคามุงจากไว้ห้าห้อง อยู่ด้านหลังของสถานีย่อยเสม็ดชุน (ปัจจุบันคือ สถานีรถไฟหาดใหญ่) พร้อมกับตัดถนนหลายสายเพื่อขยายบ้านเรือนเพิ่มต่อไป ซึ่งตลาดโคกเสม็ดชุนนี้ ต่อมาได้กลายมาเป็นตลาดหาดใหญ่ในเวลาต่อมา

ในช่วงเวลานั้นเอง มีเพื่อนบ้านสองครอบครัวย้ายตามบิดาของเขามาขอเช่าห้องแถวหลังที่ 1 และ 2 เพื่อเปิดโรงเตี๊ยมให้คนต่างถิ่นและชาวจีนที่เดินทางเข้ามาหางานทำที่เหมืองแร่ดีบุกและ วุลแฟรมที่เปิดกิจการอยู่หลายแห่งในละแวกใกล้เคียง ส่วนเจียกี้ชี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ได้พาครอบครัวย้ายเข้าไปอยู่ที่ห้องแถวอีกสามห้อง เปิดเป็นโรงเตี๊ยมและร้านขายของชำชื่อ **ชีพัด** อีกห้องเป็นที่พักอาศัย

สองปีต่อมา เจียกี้ชี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ได้ย้ายครอบครัวไปอยู่ที่บ้านไม้สองชั้นสร้างไว้ที่ฝั่งตรงข้ามกับบ้านเดิม เพื่อเปิดสำนักงานเจียกี้ชีหรือ **ยี่ซุ่นซง** ทำธุรกิจเกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนให้เช่าหรือขายส่วนชั้นบนของบ้านหลังที่สองเปิดเป็นโรงแรม **วันออนฝอ** ชั้นล่างเป็นร้านขายยาแผนโบราณ มีหมอม(มะะ) ซึ่งเป็นญาติของท่านมาประจำอยู่ที่ร้านด้วย ซึ่งนายกก็ได้อาศัยอยู่ที่บ้านซึ่งใช้เป็นสำนักงานเจียกี้ชีจนมีอายุได้ 13 ปี

ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่เจียกี้ชี (ขุนนิพัทธ์จินนคร) ได้สร้างห้องแถวเพิ่มขึ้น พระยาอรุณกระวีสุนทร (อัยการมณฑลปัตตานี) และคุณพระเสน่หามนตรี (นายอำเภอเหนือในสมัยนั้น) ได้สร้างห้องแถวให้เช่าขึ้นมาอีกหลายห้องจนกลายเป็นชุมชนขนาดเล็ก ถนนเจียกี้ชีเป็นถนนสายหลักสายแรกของตลาดหาดใหญ่¹⁶ มีถนนเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันอีกสามสายคือ ถนนสายหนึ่ง สองและสามตามลำดับ¹⁷ นับได้ว่า เป็นการเริ่มต้นของการวางผังเมืองหาดใหญ่

สำหรับร้านถ่ายรูป ของคนฮากกา แห่งแรกของหาดใหญ่ หลานของเจ้าแก๊ร้านโปจีน ร้านถ่ายรูปยุคแรกของหาดใหญ่เล่าว่า พ่อของเขาได้พาเขาไปไหว้ท่านขุนนิพัทธ์จินนทร เพื่อให้ลูกหลาน

ภาพที่ 71 -72 ภาพร้านถ่ายรูปโปจีนในสมัย ปีพ.ศ.2467 ใกล้ตลาดโคกเสม็ดขุน เปรียบเทียบกับร้านโปจีนในปัจจุบันยุครุ่นหลาน

รำลึกถึงคุณงามความดีที่ท่านตระหนักเห็นว่าพี่น้องคนจีนยังลำบากอยู่ ท่านได้ยกบ้านห้องแถวให้แก่เจ้าแก๊โปจีน จะด้วยเงื่อนไขอะไรก็ตาม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นร้านถ่ายรูปโปจีนในปัจจุบัน บนถนนธรรมานุญาติและกลายเป็นเรื่องเล่าที่ไม่เคยจบของชาวหาดใหญ่ เราจะเห็นภาพที่โรงแรมปาร์คขยายไว้อยู่ที่โรงแรม เพื่อรำลึกถึงรากของคนจีนหาดใหญ่

เมื่อชุมชนของตลาดหาดใหญ่ขยายกว้างขึ้น ห้องแถวที่เคยสร้างไว้แต่แรกมีการขายไปบ้างให้เช่าบ้าง เจียกจี (ขุนนิพัทธ์จินนทร) จึงไปสร้างตึกหลังใหญ่บริเวณวงเวียนน้ำพุบนเนื้อที่กว่า 15 ไร่ ตึกหันหน้าไปทางถนนเพชรเกษม ชาวบ้านในสมัยนั้นเรียกบ้านของเจียกจี (ขุนนิพัทธ์จินนทร) ว่า “ตึกฝรั่ง” บริเวณโดยรอบของบ้านยังเป็นสวนยางซึ่งเป็นที่ดินรกร้างของท่านทั้งหมด มีบริเวณตั้งแต่ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์(ทางไปโรงเรียนเอ็งเสียงสามัคคี) จนถึงริมทางรถไฟ ส่วนด้านถนนเพชรเกษมมีบริเวณไปจนถึงธนาคารชาตรวมเป็นเนื้อที่กว่า 300 ไร่ ซึ่งการขอตราจอง หรือ โฉนดในสมัยนั้นจะทำโดยวิธีขอใบเหยียบย่ำก่อน เพื่อแสดงอาณาบริเวณที่จับจอง หลังจากได้ใบเหยียบย่ำแล้วภายในสามปีจะต้องมีการลงทุนปลูกบ้าน เพื่อยืนยันขอทำประโยชน์ต่อที่ว่าการอำเภอเหนือ ทางอำเภอจะเสนอไปยัง

สำนักงานที่ดินจังหวัดสงขลา เพื่อส่งเจ้าหน้าที่ออกทำการสำรวจและรับรองว่า ได้ทำประโยชน์แล้วจึงจะออกตราจองให้

นายกี้ จิระนคร เล่าว่า ในช่วงเวลานั้นหาดใหญ่ยังไม่มีโรงเรียนสอนภาษาจีน เขาจึงได้เรียนรู้ภาษาจีนจากญาติผู้มาจากหมู่บ้านจู้ไห่ อำเภอเหมยเซี่ยน มณฑลกว่างตุง ประเทศจีน แต่ต่อมาพ่อค้าที่ทำมาค้าขายอยู่ที่หาดใหญ่ ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนจีน ใช้ชื่อว่า “โรงเรียนจงฮวฮยวิน” ในปี พ.ศ.2467 โดยชีกิมหยงได้ยกที่ดินจำนวน 1 ไร่ ที่ถนนธรรมานุญูติดกับถนนเสน่หานุสรณ์ ตรงกันข้ามกับศูนย์การค้าโอเดียนให้เป็นที่ตั้งโรงเรียน และโรงเรียนนี้เป็นที่มาของโรงเรียนศรีนคร ซึ่งจะกล่าวไว้ในรายละเอียดตอนต่อไป¹⁸

ชาวจีนแคะหรือฮากกา รุ่นที่อพยพมาในช่วงเวลาใกล้เคียงกับขุนนิพัทธ์จินนทร และเจ้าแก๊ชชีกิมหยงซึ่งปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่อีกผู้หนึ่งคือ นางอิงสี่ แซ่เจีย ภรรยาของนายอิน สอนองคุณวรคุณ เจ้าของร้านเจียคัลเลอร์แลป ร้านถ่ายรูปรุ่นแรก ๆ ของเมืองหาดใหญ่¹⁹ นางอิงสี่ ได้เล่าชีวิตในเมืองจีนของเธอให้ฟังว่า เดิมเป็นชาวมณฑลฝงสุ่น (อยู่ทางตอนเหนือของฮั่วเถา) การเดินทางจากเมืองจีนมาเมืองไทย โดยลงเรือเล็กมาฮั่วเถา พักค้าง 1 คืน แล้วขึ้นเรือต่อที่ทำเรือคลองเตย กรุงเทพฯ มาพร้อมญาติ ๆ ในหมู่บ้านเดียวกัน การเดินทางใช้เวลา 7 วัน 7 คืน โดยเจ้าแก๊ชชีกิมหยงเดินทางมาเมืองไทยก่อนหน้าเธอ เขามาตั้งแต่อายุ 12 ปี เพราะต้องการหนีการเกณฑ์ทหารในเมืองจีน

ท่านเล่าว่า ช่วงเวลานั้น ใคร ๆ ที่เมืองจีนก็อยากมาเมืองไทย เพราะเมืองจีนแห้งแล้ง เพาะปลูกไม่ค่อยได้ผล บ้านของเธอยากจนขนาดไม่มีข้าวสารจะกิน จึงตัดสินใจมาเมืองไทยเมื่ออายุ 18 ปี สาเหตุที่เลือกเมืองไทย เพราะ ใคร ๆ ก็เข้ามาได้ ทำมาหากินง่าย ต่างกันมากกับยุคปัจจุบัน ขึ้นฝั่งที่เมืองไทยแล้วเลือกมาอยู่หาดใหญ่เลย เพราะเจ้าแก๊ชชีกิมหยงอยู่หาดใหญ่แล้ว²⁰ การทำต่างด้าว กระทำกันตั้งแต่ขึ้นเรือที่เมืองจีน เมื่อมีคนนำเอกสารมาให้คนในเรือกรอกข้อความว่า มาจากที่ไหน และจะไปที่ไหนต่อ เธอรักษาอาการตาเจ็บอยู่กรุงเทพฯ หลายวัน จึงเดินทางมาหาดใหญ่พร้อมกับน้องชายของเจ้าแก๊ชชีกิมหยง และหลานอีกคนหนึ่ง เมื่อแรกเธอมาถึงตรงกันกับยุคที่ญี่ปุ่นบุกหาดใหญ่ และมาตั้งเต็นท์พักอยู่บริเวณใกล้ทางรถไฟ เจ้าแก๊ชชีกิมหยงทำงานเป็นพ่อค้ายาเร่ ก่อนที่จะฝึกฝนการถ่ายรูปในเวลาต่อมา ส่วนตัวเธอเองทำงานเป็นลูกจ้างรายวันของโรงงานยางแห่งหนึ่งในตัวเมืองหาดใหญ่ โดยทำหน้าที่ล้างทำความสะอาดแผ่นยาง จนหนึ่งปีผ่านไป เจ้าแก๊ชชีกิมหยงกับเธอได้แต่งงานกัน ได้เปิดร้านยีนดีศิลป์ และเจียคัลเลอร์แลป ร้านถ่ายรูปยุคแรก ๆ ของหาดใหญ่ ในเวลาต่อมา²¹

สำหรับเมืองหาดใหญ่แล้ว ถือว่า ชาวจีนและมีปริมาณมากที่สุดเนื่องจากชาวจีนและเข้ามาเป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟ ภายใต้การควบคุมงานก่อสร้างของเจียกี้ซี หรือขุนนิพัทธ์จีนนคร ซึ่งเรื่องเล่านี้แตกต่างกันไปบ้าง เมื่อชาวจีนกว๋องสิว ซึ่งเป็นลูกหลานของนายช่างกรรมกรรถไฟเซ่น กลิน จิโรจสินธุ์ เล่าเรื่องของชาวจีนกว๋องสิวในตอนต่อไป

3. ชาวไหหลำ

ชาวไหหลำ อาศัยอยู่ตามที่ราบและบริเวณชายฝั่งทะเลของเกาะไหหลำ ผู้อพยพชาวจีนได้ค่อย ๆ เข้ามาอยู่บนเกาะนี้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น และในที่สุดชาวพื้นเมืองเดิมเผ่าต่าง ๆ จึงถูกขับไล่ให้เข้าไปอยู่ในบริเวณเทือกเขาตอนกลาง กลุ่มผู้ที่พูดภาษาไหหลำต้องเกิดมาจากลูกหลานของชุมชนที่พูดภาษาฮกเกี้ยนบนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งหมายความว่า ผู้อพยพเข้ารุ่นแรกสุดส่วนใหญ่มาจากมณฑลฝูเจี้ยนตอนใต้ มากกว่ามาจากมณฑลกว่างตุงที่อยู่ใกล้เคียง ชาวไหหลำเองและกลุ่มที่พูดภาษาอื่น ๆ รู้จักชาวไหหลำว่าเป็น ไห่-หนาน-เหยิน²²

ชาวไหหลำถือว่าเป็นผู้บุกเบิกในสยามในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 สกินเนอร์เห็นว่า ชาวไหหลำโดยมากเป็นพ่อค้าและชาวประมงเสียเป็นส่วนใหญ่ เป็นพวกยากจน แต่ร่ำรวยที่สุด²³ ความยากจนและฐานะทางสังคมที่ต่ำทำให้เป็นการยากสำหรับพวกเขาที่จะแข่งขันกับชาวฮกเกี้ยน แต่จิตใจและกวางตุงในเมืองต่าง ๆ ความชำนาญเป็นพิเศษในด้านการประมงและการต่อเรือของชาวไหหลำดึงดูดพวกเขาไปอยู่ตามริมแม่น้ำสายต่าง ๆ และความถนัดในการทำโรงเลื่อยทำให้พวกเขาไปทำป่าไม้สักทางภาคเหนือ จึงได้เห็นการตั้งโรงเลื่อยของพวกพ่อค้าไม้แปรรูป ชาวไหหลำอยู่ทางเมืองเหนือ เช่น ลำปาง และอยู่ต่อเรือของชาวไหหลำที่ทำพ่อและปากน้ำโพ ขณะเดียวกันการขาดแคลนเงินทุนก็ทำให้ชาวไหหลำหมดโอกาสในการทำกิจการส่งสินค้าเข้าและส่งออก แต่กระนั้นชาวไหหลำก็กลายเป็นพ่อค้าพื้นเมืองเพื่อส่งสินค้าไปขายให้แก่ผู้ส่งออก เนื่องจากพวกเขาภูมิคุ้นานทางต่อไข้มาเลเรียและไข้เมืองร้อนอื่น ๆ เนื่องจากเกาะไหหลำตั้งอยู่บนเส้นรุ้งเขตร้อนมากกว่าเขตผู้พพออกเขตอื่น ๆ ในเมืองจีน และไข้มาเลเรียซึ่งเป็นโรคเรื้อรังก็ระบาดที่ในเขตนี้นี้มากกว่าเขตปากแม่น้ำที่พวกแต่จิ๋วและกวางตุงอาศัยอยู่²⁴

แม้ว่า ชาวไหหลำจะเป็นนักบุกเบิก แต่ก็สูญเสียบทบาทสำคัญไปเมื่อเมืองที่พวกเขาเข้าไปบุกเบิกนั้นมีเส้นทางรถไฟผ่าน ซึ่งสกินเนอร์ จี.วิลเลียมได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

ประการแรก ได้มีการสร้างทางรถไฟไปจากกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองที่ชาวแต่จิ๋วและชาวจีนและอาศัยอยู่มาก และด้วยเหตุจึงทำให้เจียกี้ซีต่อสายสัมพันธลงมาสู่เส้นทางสายใต้ได้

ประการที่สอง ชุมทางทั้งหมดเคยชุมแสง(นครสวรรค์) ขึ้นไป ผู้รับเหมาส่งหินสร้างแนวทางรถไฟ และวางรางเหล็กรถไฟล้วนเป็นชาวแต่จิว และ และกวางตุ้ง แต่ไม่ใช่ชาวไหหลำ เพราะชาวไหหลำไม่นิยมทำงานเป็นกรรมกร ดังนั้น ส่วนใหญ่ชาวไหหลำจึงละทิ้งงานกรรมกรซึ่งกลุ่มภาษาอื่นยินยอมทำไป เพื่อบุกเบิกเมืองใหม่อื่น ๆ

ประการที่สาม การที่เมืองใหญ่ ๆ ได้มีสัมปทานการค้ามากขึ้นพร้อมกับที่ทางรถไฟมาถึง ทำให้เมืองเหล่านั้นอยู่ในฐานะเหมือนเชียงใหม่และตาก ทำให้กลุ่มพ่อค้าแต่จิวให้ความสนใจไปตั้งถิ่นฐาน ชาวไหหลำจึงเป็นนักเผชิญโชค ซึ่งเมื่อพวกแต่จิวตามมาถึง ก็สามารถมีบทบาทเหนือกว่าชาวไหหลำได้ทั้งหมด²⁵

จีนไหหลำส่วนใหญ่ที่เข้ามาอยู่ที่หาดใหญ่มักจะทำการเปิดร้านขายกาแฟ และทำธุรกิจโรงแรม โดยธุรกิจโรงแรมส่วนใหญ่ข้างล่างมักเป็นร้านเสริมสวย ข้างบนจะเป็นโรงแรมที่พัก หรือไม่กี่ชั้นล่างเป็นร้านอาหารชั้นบนเป็นโรงแรม²⁶ นอกจากนั้นยังมีความชำนาญเรื่องของการหล่อทอง การทำทองรูปพรรณ²⁷ ลักษณะของกิจการทำตามแบบแผนของชาวจีนโพ้นทะเลแต่ดั้งเดิม โดยเป็นกิจการที่กระทำกันภายในครอบครัว ชาวจีนส่วนใหญ่ในบริเวณนี้เป็นจีนแต่จิวและจีนแคะ มีการใช้ภาษาจีนในการติดต่อสื่อสารกัน อาชีพของชาวจีนส่วนใหญ่จะทำการค้าขาย ทำธุรกิจเกี่ยวกับโรงแรม แต่มีบางอาชีพที่คนไทยสงวนไว้ เพื่อคนไทยด้วยกัน ไม่อนุญาตให้ชาติอื่นมาทำคือ ช่างตัดผม²⁸

4. ชาวกว๋องสิ่ว

ภาพที่ 73 สมาคมกว๋องสิ่วหาดใหญ่

ชาวกว๋องสิ่ว เรื่องราวของชนกลุ่มกว๋องสิ่วซึ่งเป็นชนกลุ่มเล็กๆ ระหว่างมณฑลฮกเกี้ยนและมณฑลกวางตุ้ง มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง น้อยคนมากที่จะรู้จักคนกลุ่มนี้ แต่พวกเขากลุ่มหนึ่งตั้งหลักปักฐานอยู่ที่เมืองหาดใหญ่ บนแผ่นดินสยาม ชาวกว๋องสิ่วมีบทบาทไม่น้อยในการสร้างชุมชนคนจีนหาดใหญ่ร่วมกับคนอื่น ปัจจุบันมีสมาคมของตนเองตรงข้ามกับประตูโรงเรียนศรีนคร ชาว กว๋องสิ่วเปิดร้านทอง ร้านน้ำชา ร้านขายนาฬิกา ช่อมานาฬิกา ทำมาค้าขายทั่วไป ส่วน

บทบาทในการทำทางรถไฟนั้น กลืน จิโรจน์รู้แล้วว่า ชาวท้วงสวี่ก็มีบทบาทในการทำทางรถไฟไม่น้อยไปกว่าชาวแคหรือฮากกา เพราะในยุคดั้งเดิมนั้น ชาวท้วงสวี่รุ่นที่มาร่วมกับการสร้างทางรถไฟได้เข้ามาเป็นข้าราชการฝ่ายช่างของกรมรถไฟในรุ่นตาและน้าของเขา เนื่องจากคนท้วงสวี่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนไม่มากนักในภาคใหญ่ จึงเป็นกลุ่มชาวจีนที่ค่อนข้างรวมกลุ่มกันอย่างเป็นปึกแผ่นแน่นหนามากกว่ากลุ่มภาษาอื่น เพราะ เป็นกรรมกรช่างไม้ ช่างปูนรับจ้างรายเดือนที่เข้างานออกงานตามเวลา และมีเวลาว่างช่วงเช้าและเย็นมานั่งรับประทานน้ำชากาแฟและเต้าเตี้ยมเพื่อพบปะสนทนากัน²⁹

5. ชาวแต้จิ๋ว

ชาวจีนแต้จิ๋ว

อาศัยอยู่ในตอนปากน้ำ หรือรอบ ๆ บริเวณปากแม่น้ำอันททางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกว่างตุง ชาวแต้จิ๋วย้ายมาจากฟูเกี้ยนตอนใต้หลายระลอก ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 9 ถึง 15 ส่วนมากอาศัยอยู่ในเมือง เฉา-โจว³⁰ นับว่า เป็นชาวจีนกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดซึ่งอพยพเข้ามาตั้งแต่ไทยเราได้ชื่อว่า สยาม ดังนั้นในงานศึกษานี้จะกล่าวถึงกลุ่มจีนแต้จิ๋วเป็นกลุ่มแรก ซึ่งในงานศึกษาของ สุรางค์ จันทวนิช และคณะ³¹ ได้กล่าวถึงลักษณะการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชาวจีนแต้จิ๋วว่า ชาวแต้จิ๋วอพยพลงเรือสำเภาค้าหั่วแดงจากท่าเรือจางหลินแล้วก็จะมาขึ้นเรือที่กรุงเทพฯ ที่ทำน้ำลำเพ็ง บางกลุ่มอาจจะไปขึ้นเรือที่ทะเลเซี่ยงเตาหรือบางปลาสร้อย ชลบุรี หรือเมืองจันทบุรี³² การเดินทางเต็มไปด้วยความยากลำบากและอันตราย ทำให้ผู้คนไม่น้อยล้มตายลงระหว่างการเดินทาง ด้วยภาวะการขาดอาหารและน้ำ ส่วนใหญ่พวกเขาจะถูกจัดให้อยู่บนคาบฟ้าเรือ เพราะท้องเรือใช้บรรทุกสินค้าจนเต็ม ผู้อพยพจึงต้องทนร้อนตากแดดตากลมมาตลอดระยะทางหนึ่งเดือนในการเดินทางมาประเทศไทย

เหตุผลของความอดทนในการเดินทางอันยาวนานนี้มาจาก ความต้องการแรงงานสำหรับเกษตรกรรมและการก่อสร้างในประเทศไทย ผู้อพยพจึงเดินทางมาด้วยความหวังในการหางานทำหากรอดชีวิตมาจากการเดินทางครั้งสำคัญในชีวิตได้ ส่งผลให้ชาวจีนอพยพในไทยซึ่งเป็นชาวแต้จิ๋วส่วนใหญ่ในรัชกาลที่ 3 มีจำนวนหนึ่งในสามของจำนวนคนในประเทศ³³ ชาวแต้จิ๋วได้ขยับขยายไปตั้งหลักแหล่งยังภาคเหนือของประเทศไทยในจังหวัดตากและเชียงใหม่ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากแรงดึงดูดทางการค้าที่สามารถเชื่อมโยงไปยังยูนนาน พม่าและลาว ถึงแม้ชาวจีนไหหลำจะเป็นกลุ่มแรกที่เสี่ยงภัยออกไปตั้งหลักแหล่งในหัวเมืองต่าง ๆ ก่อนชาวแต้จิ๋ว แต่เมื่อชาวแต้จิ๋วอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเหล่านั้นด้วย กลับช่วงชิงบทบาททางการค้าจากชาวไหหลำ ด้วยเหตุผลที่ชาวแต้จิ๋วมีความเฉลียวฉลาดในการค้า³⁴

หลังจากเดินทางมาถึงประเทศไทยแล้ว ชาวแต้จิ๋วต่างมีโชคชะตาที่แตกต่างกันไป บางคนประสบความสำเร็จในชีวิตได้กลายเป็นเจ้าสัวก็ฝังรกรากอยู่เมืองไทยตลอดมา บางคนหลังจากทำมาหากินอยู่ในเมืองไทยระยะหนึ่งก็กลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอน และบางคนที่โชคร้าย มีชีวิตที่ลำบากยากเข็ญและตายไปในเมืองไทยเสมือนไร้ญาติขาดมิตร ชาวจีนจึงมีคำเรียกขานที่รับรู้กันทั่วไปว่า ซาซัว หรือซัวสามประการ ประการแรก จ้อซัว หมายถึง การเป็นเจ้าสัว คือ คนกลุ่มแรก ประการที่สองคือ ต้งซัว หมายถึง การได้กลับไปเมืองจีน คือ คนกลุ่มที่สอง และประการสุดท้ายได้แก่ จั้งซัว หมายถึง สุสานวัดดอน หมายถึง การถูกฝังเป็นผีไม่มีญาติอยู่ในสุสาน ดังที่ตัวหนังสือ ได้พบคำกลอนสลักไว้ที่สุสานจั้งซัวเต็ง วัดดอนมีใจความดังนี้

“เคยล่องผ่านน้ำดำ เคยกินน้ำขม
ความในใจอันเต็มอุระไหลไปกับสายน้ำ
หวังจะเป็นเจ้าสัว ไม่สามารถกลับสู่แผ่นดินเกิด
เมื่อแก่ลงก็ฝังกระดูกที่จั้งซัว”³⁵

ในสมัยกรุงธนบุรี พ่อค้าชาวจีนแต้จิ๋วที่ได้ทำการค้าและมีความสัมพันธ์กับราชสำนักไทย ได้แก่ อ่องไห่หลู่ (Ong Lai-hu) และบุตรคนโตของอ่องไห่หลู่ ชื่อ มั่วเส่ง (Mua Seng) ได้รับใช้พระเจ้าตากสินด้วยความจงรักภักดี ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอภัยพานิช มีสิทธิส่งเรือสำเภา 10-15 ลำไปค้ากับกวางตุ้งในนามกษัตริย์ไทย และมีสิทธิต่อเรือได้เอง บุตรอีกคนชื่อ จินเรื่อง³⁶ เป็นเศรษฐีอยู่เมืองจันทบุรี ส่วนหลิน หู่ (Lin Ngou) หรือ หลิน ่ว (Lin Wu) เป็นคนแซ่เดียวกับแม่สีของพระเจ้าตากสิน ก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระพิไชยวารี รับผิดชอบเรือเรือสำเภาหลวง ส่วนจิน กุน เป็นหลานชายของอ่อง เฮงฉวน และบุตรของจินก๊วย แต่ได้ลาออกไปทำการค้า

โดยปกติ คหบดีชาวจีนที่มาค้าขายและปักหลักในไทยจะถูกเรียกว่า “เจ้าสัว” ซึ่งเป็นคำมาจากภาษาฮกเกี้ยนว่า โจ้ซาน แปลว่า คนร่ำรวย ใจบุญสุนทาน³⁷ คำนี้ต่อมากลายเป็น “เจ้สัว” คือ เศรษฐีจีนที่ประสบความสำเร็จในเมืองไทย มีความสัมพันธ์กับราชสำนัก ส่วนใหญ่พวกเขายังคงไว้ผมเปียและแต่งกายแบบจีน แม้จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์แล้ว คหบดีแต้จิ๋วที่สำคัญคนหนึ่งคือ จินก๊วยรับราชการมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เป็นผู้รับผิดชอบการค้าสำเภา ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านคลองโรงช้าง ราชบุรี มีบุตรชื่อ กุน ได้รับราชการจนเป็นเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์(กุน) ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่แม่กลองสมุทรสงคราม ครั้นมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์สนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ได้รับราชการมาถึงสมัยรัชกาลที่ 2 จึงถึงแก่อสัญกรรม เป็นต้นสกุล “รัตนสกุล” ซึ่งสืบเชื้อสายกันต่อมาห้าชั่วอายุ จึงถึงพันโทอร่าม รัตนกุลเสรีเรืองฤทธิ์³⁸

เหตุจูงใจที่ทำให้ชาวแต้จิ๋วอพยพเข้ามาไทยในช่วง พ.ศ.2310-2393 ซึ่งในงานเขียนของ วัลย์ วิชา บุรุษรัตนพันธุ์ และ สุภาวดี จันทวานิช เรื่อง “ชาวจีนแต้จิ๋วในสภาพสังคมไทยสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น” เรียกว่า การอพยพพระลอกที่หนึ่งนี้ มีสาเหตุจูงใจหลายประการ คือ การที่สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ทำให้ชาวไทยไม่มีความรังเกียจผู้อื่น ขณะเดียวกันพุทธศาสนาก็มีความสัมพันธ์กับระบบการปกครองอย่างแน่นแฟ้น เป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมในการปกครอง และเป็นหลักในคนในสังคมเห็นว่า ผู้มีบุญ มีธรรมะ แม้จะไม่ได้เกิดอยู่ในราชวงศ์ ก็อาจผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาปกครองได้ เท่ากับเป็นการสร้างความรู้สึกละเมียดเลี้ยวในชาติกำเนิดของคน สภาพสังคมเช่นนี้เอื้อต่อการย้ายถิ่นของชาวจีนให้เข้ามาพึ่งพาอาศัยและเลือกเป็นที่ทำมาหากิน³⁹

สาเหตุที่ชาวจีนแต้จิ๋วกลายเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจมากที่สุดเมื่อเทียบกับคนจีนภาษาอื่นในเมืองไทย สกีนเนอร์ ได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

ประการแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2310-2325 พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นคนแต้จิ๋ว จึงมีการส่งเสริมการอพยพมายังสยาม และเนื่องจากเมืองหลวงในเวลานั้นอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ด้วยการสนับสนุนจากพระองค์ท่านได้ทำให้ชาวแต้จิ๋วเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังกรุงเทพฯ และกรุงเทพฯ ก็กลายเป็นศูนย์กลางเมืองที่สำคัญในเวลาต่อมาในการตั้งถิ่นฐานของชาวแต้จิ๋ว

ประการที่สอง กลุ่มบุคคลชั้นสูงของไทยได้มีความร่วมมือกับนักเดินเรือและพ่อค้าชาวจีนในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวแต้จิ๋วจึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณมากกว่ากลุ่มภาษาพูดอื่น ๆ ในการทำความรู้จักมักคุ้นและร่วมทำงานกับขุนนางไทย โดยเฉพาะความร่วมมือของชาวแต้จิ๋วและไทยในการค้ากับจีน ตลอดรัชกาลที่ 3 มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนความเจริญทางการค้าของกรุงเทพฯ กับเมืองท่าเฉา-โจว

ประการที่สาม ชาวแต้จิ๋วมีความชำนาญพิเศษในด้านการเกษตร ทำให้เกิดการพัฒนาด้านการเกษตรขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของไทย และภาคกลางตอนล่าง อ้อยได้กลายเป็นพืชการค้าที่สำคัญ และมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ.2403 นอกจากนี้ยังมีน้ำตาล พริกไทย และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอื่น ๆ ที่ชาวจีนปลูกในภาคกลางของไทย

ชาวแต้จิ๋วในภาคใหญ่ก็เช่นกัน ปัจจุบันถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่ (ในยุคแรกของการสร้างเมืองภาคใหญ่ กลุ่มคนส่วนใหญ่มักเป็นชาวฮากกาที่มากับเจียกซีและสายสัมพันธ์กับบิดาของฉีกิมหยง ซึ่งมาจาก อินโดนีเซีย แต่มีกิจการในธุรกิจข้ามชาติเช่นกัวลาลัมเปอร์ สงขลา อย่างไรก็ตามมีกลุ่มอาชีพอื่นด้วยที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่กับตระกูลใหญ่) เป็นคนจีนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งที่มีอาชีพค้าขายเป็นหลัก

โดยมากมีอาชีพค้าขายของชำ หรือรุ่นพ่อของนายชาญ ลีลาภรณ์ มีอาชีพทำโรงพิมพ์ และเปิดโรงพิมพ์รุ่นแรก ๆ ของเมืองหาดใหญ่ คือ โรงพิมพ์ไทยนำ บริเวณถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ปัจจุบันนายกสมาคมของห้าสมาคมคนจีน คือคนแต่จิวเช่นกัน

6. ขาวกวางตุ้ง

ขาวกวางตุ้ง ในบรรดากลุ่มชาวจีนในมณฑลกวางตุ้ง ภาษากวางตุ้งเป็น “แบบที่รักษาคูณสมบัติที่สำคัญของจีนโบราณไว้ได้อย่างดีที่สุด”⁴⁰ ขาวกวางตุ้งเป็นกลุ่มภาษาพูดที่ใหญ่ที่สุดในจีนตอนใต้ปัจจุบันนี้ ขาวกวางตุ้งรวมกันอยู่อย่างหนาแน่นแถบปากแม่น้ำเวสต์ และแม่น้ำเพิร์ล เรียกตนเองว่า กว้างโจว-ฝู การอพยพมายังไทยของขาวกวางตุ้งมีมากในช่วงใกล้สิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อการอพยพผ่านฮ่องกงและหมาเก๊า เพื่อไปยังเปรู กิวบา สหรัฐอเมริกา หมู่เกาะฮาวาย ออสเตรเลีย และประเทศที่อยู่ไกล ๆ อื่น ๆ ประสบกับกฎเกณฑ์และข้อห้ามอย่างเคร่งครัด ทำให้ขาวกวางตุ้งอพยพมาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือหนานยาง เพิ่มมากขึ้น⁴¹

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในหมู่คนจีนเป็นเรื่องที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย เพราะความเป็นหมู่บ้านเดียวกัน หมายถึง ร่วมแซ่เดียวกัน และยังหมายถึงตระกูลแซ่ประจำหมู่บ้าน รวมทั้งชาติพันธุ์ที่เขาสังกัดด้วย จากการที่ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลที่เมืองจิน ฌ หมู่บ้านแซ่หงาน เมืองถงอาน มณฑลฟูเจี้ยน ซึ่งได้รับการดูแลจากเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ประจำหมู่บ้าน จึงเข้าใจสายธารของการอพยพคนในหมู่บ้านตระกูลแซ่ มีสกุลเดียวกันหมด ความเป็นหมู่บ้านในความหมายนี้ จึงถูกนิยามตามแซ่ที่ตนถือครองอยู่ และหมายถึงท้องที่ที่ตนสังกัด และชาติพันธุ์ที่ตนเอง อ้างอิงการนำของคนจีนคนนั้นจึงมีสูง เพราะถูกร้อยรัดด้วยการควบคุมทางสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างเหนียวแน่นได้รับ

จากคนจีนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆดังกล่าวที่อพยพมาทำงานเมืองไทยและดูช่องทางเพื่อตั้งหลักแหล่ง โดยทั่วไปคนทั่วไปมักคิดว่าคนจีนอยู่ที่ไหน การค้าก็กักที่นั่น เสื้อผ้าหมอนใบก็สามารถตั้งตัวได้เหมือนกันทั่วโลก หรือไม่คนจีน คือยิวแห่งบูรพาทิศ เป็นนายทุนผู้ทุจริต เมื่อเรานำวาทกรรมที่ผลิตภาพตายตัวเช่นนั้นออกมาพิจารณา และตรวจสอบกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ เรากลับพบว่าเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่ที่มีความสำคัญมากต่อธรรมชาติของชุมชนแต่ละแห่งที่มีทั้งเงื่อนไขที่เอื้อเชิงโครงสร้างที่เอื้อให้คนจีนผู้อพยพสามารถสร้างตัวตนที่หาดใหญ่ได้ ขณะเดียวกัน เงื่อนไขส่วนบุคคลที่เขาเป็นผู้สร้างแต่กำหนดเอื้อให้เขาเข้าไปในช่องของโอกาสที่เปิดไว้ได้ ในทางกลับกันก็มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ยับยั้ง บังคับ ควบคุมคนจีนไว้ เงื่อนไขส่วนบุคคลขณะนั้น มีผลทำให้เขา แก้ปัญหา

ข้อจำกัดนั้นไม่ได้หรือไม่ได้ ทั้งหมดของความสัมพันธ์ที่เขาสร้างมานั้น เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ของ คน ที่มีต่อโอกาสและข้อจำกัด ทั้งระดับโครงสร้างและบุคคล ในการทำมาหากิน นอกเหนือจาก ชีวิตทางเศรษฐกิจแล้ว ชีวิตทางสังคมและสุขภาพ คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ การให้การศึกษาแก่บุตร และธิดาของพวกเขา ใครจะเป็นผู้ดูแล การรวมกลุ่มตั้งสมาคม (รวมความหมายในอดีตสมาคม ออกมาในรูปแบบไม่เป็นทางการ สมาคมในอดีตมีความเหนียวแน่นมาก แม้จะยังไม่ได้รับการจดทะเบียน ยอมรับจากกติการัฐ ต่างจากการก่อตั้งสมาคมจีนในแต่ละกลุ่มภาษา การช่วยเหลือกันของชาวจีน อัน เป็นวัฒนธรรมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

7.2 ระบบการควบคุมคนจีนของไทย

นับตั้งแต่อดีตที่คนจีนเริ่มอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทย และเพิ่มจำนวนมากขึ้น ประเทศไทยจึงได้ออกกฎระเบียบเพื่อควบคุมคนจีน ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา จำนวนชาวจีนใน สังคมไทยได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น และกระจัดกระจายไปอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ตำแหน่งผู้ปกครองชาว จีน อันประกอบด้วย นายอำเภอจีน จางวางจีน หรือจางวางอำเภอจีน ปลัดจีน และกงสุลจีนในบังคับ สยาม โดยจะได้อธิบายอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ ⁴² เช่นหลวงโซฎีกราชเป็นตำแหน่งหน้าที่ เฉพาะในราชธานีเท่านั้น⁴³ นายอำเภอจีน เป็นขุนนางระดับล่างในระบบราชการไทยที่สังกัดกรมท่า ซ้าย มีหน้าที่ช่วยเหลือหลวงโซฎีกราช ในการควบคุมดูแลชาวจีน ⁴⁴ มีนายอำเภอจีนเข้ารับบางคน ได้รับพระราชทานยศเป็น “ขุน” หรือ “หลวง” ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก ⁴⁵ จางวางจีนหรือจางวางอำเภอจีน นอกจากตำแหน่งนายอำเภอจีนแล้ว เอกสารชั้นต้นในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ยังได้กล่าวถึง ตำแหน่ง “จางวางจีน” และ “จางวางอำเภอจีน” ด้วย จางวางจีนมีขอบข่ายอำนาจหน้าที่เหมือน นายอำเภอจีนทุกประการ ต่างกันเล็กน้อยที่ว่า จางวางอำเภอจีนมักได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ สูงกว่านายอำเภอจีน เนื่องจากรับผิดชอบควบคุมดูแลชาวจีนในท้องถิ่นที่กว้างใหญ่กว่า และท้องถิ่นที่ จางวางจีนรับผิดชอบจะมีชาวจีนอาศัยอยู่ไม่หนาแน่น เช่น แขวงเมืองชัยนาท อุทัยธานี เมืองสรรบุรี ⁴⁶

ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ในหัวเมืองที่มีชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานอยู่กันมาก เช่น นครสวรรค์ จะเข่งเทรา ภูเก็ต รัฐบาลจะแต่งตั้งนายอำเภอจีนหลายคนเป็นผู้ควบคุมดูแลชาวจีนตามกลุ่มภาษา ศาสนา สภาพภูมิศาสตร์ หรือการรวมกลุ่มทางสังคม ถ้าเป็นหัวเมืองที่มีชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งอยู่ ตามสมควร แต่ไม่หนาแน่นมาก เช่น เชียงแตง อุทัยธานี เมืองสรรบุรี ปราณบุรี รัฐบาลอาจแต่งตั้ง นายอำเภอจีนเพียงคนเดียว ทำหน้าที่ควบคุมดูแลชาวจีนทุกกลุ่มภาษาในเมืองนั้น หรืออาจแต่งตั้ง จางวางอำเภอจีน ถ้าท้องถิ่นที่ชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานอยู่กินอาณาบริเวณกว้างพอสมควร ดังนั้น ทุก ท้องที่มีชาวจีนไปอาศัยอยู่ รัฐบาลจะแต่งตั้งผู้ปกครองชาวจีนไปควบคุมดูแลคนเหล่านั้น ⁴⁷ ปลัดจีน

เป็นหัวหน้าของพวกนายอำเภอจีนปลัดจีนและนายอำเภอจีนที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นนี้เรียกรวมกันว่า “กรมการจีน” ⁴⁸ ปลัดจีนซึ่งเป็นผู้ที่มีตำแหน่งและฐานะสูงสุดในหมู่กรมการจีนนั้น ⁴⁹ มีอำนาจหน้าที่ด้านการควบคุมดูแล การพิจารณาคดีความ และการให้ความช่วยเหลือแก่ชาวจีนในด้านต่าง ๆ เหมือนดังเช่นนายอำเภอจีน ต่างกันเพียงว่า ปลัดจีนมีอำนาจกว้างขวางครอบคลุมทั่วทั้งเมือง ในขณะที่นายอำเภอจีนรับผิดชอบเฉพาะในกลุ่มภาษา กลุ่มศาสนา กลุ่มสังคม หรือในท้องถิ่นของตน นอกจากนั้น ในการพิจารณาคดีความทั่วไปเกี่ยวกับชาวจีน ปลัดจีนมีอำนาจมากกว่า เช่น ในคดีความวิวาทเล็ก ๆ น้อย ๆ ของชาวจีน นายอำเภอจีนจะพิจารณาในชั้นประนีประนอมยอมความแก่กันเท่านั้น แต่ปลัดจีนมีอำนาจพิจารณาตัดสินถึงขั้นปรับสินไหมพินัย เพียงแต่ว่า เมื่อพิจารณาแล้วจะต้องแจ้งความบังคับพร้อมทั้งเจ้าเมืองกรมการ อีกประการหนึ่ง ในหัวเมืองที่มีปลัดจีน ปลัดจีนมีอำนาจกว้างขวางครอบคลุมทั่วทั้งเมือง ในขณะที่นายอำเภอจีนรับผิดชอบเฉพาะในกลุ่มภาษา กลุ่มศาสนา กลุ่มสังคม หรือในท้องถิ่นของตน นอกจากนั้น ในการพิจารณาคดีความทั่วไปเกี่ยวกับชาวจีน ปลัดจีนมีอำนาจมากกว่า ⁵⁰ ถ้าตำแหน่งเจ้าเมืองว่างลงและกรมการไทยที่เป็นผู้ใหญ่ไปราชการที่อื่น ปลัดจีนก็จะเป็นผู้รักษาราชการแทนเจ้าเมือง ดังเช่น หลวงวิสุทธิจันทา ปลัดจีนเมืองฉะเชิงเทรา เคยเป็นผู้ว่าราชการเมืองฉะเชิงเทราในช่วงเวลาสั้น ๆ ระยะเวลาหนึ่งใน พ.ศ.2407 ⁵¹

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการควบคุมคนจีนของชุมชนขนาดใหญ่จะแตกต่าง ไปจากที่กล่าวถึงข้างบน เนื่องจาก ชุมชนคนจีนขนาดใหญ่ก่อตัว ขึ้นมาหลังมีการยกเลิกกฏระเบียบต่างๆแล้ว ตำแหน่งนายอำเภอจีน ปลัดจีนซึ่งเรียกรวมกันว่า “กรมการจีน” ได้ยกเลิกในสมัยรัชกาลที่ 5 หลังการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค ⁵² แรงกดดันจากอังกฤษ ดึงคนจีนเข้ามาอยู่ในบังคับของอังกฤษ ทำให้รัฐต้องดึงชาวจีนให้อยู่ในบังคับของไทยเหมือนเดิมนับแต่รัชกาลที่ 4 ไม่ผละไปพึ่งพาอำนาจของตะวันตก ปัญหาเรื่องชาวจีนซึ่งเป็นคนต่างด้าวประสบความยุ่งยากเมื่อเกิดคดีความฟ้องร้องกันในศาล เป็นเรื่องที่รัฐบาลตระหนักดี และพยายามหาทางแก้ไขตลอดมา นายอำเภอจีน จางวางอำเภอจีน และปลัดจีนซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งขึ้นนั้น ล้วนแล้วแต่ได้รับมอบอำนาจให้พิจารณาคดีความทั่วไปของชาวจีน ⁵³ รวมทั้งให้ขุนนางเหล่านี้ช่วยดำเนินการฟ้องร้องคดีความ ⁵⁴

กติกาชุดใหม่ที่ใช้ควบคุมคนจีนรวมทั้งเอื้อประโยชน์ให้คนจีน ภายใต้การปฏิรูประบบราชการในรูปแบบมณฑลนั้น อยู่นอกเหนืองานวิจัยชิ้นนี้ อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตว่ารัฐไทยพยายามปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นกัน เนื่องจากมีหลักฐานว่าคนจีน เข้าไปเป็นคนบังคับอังกฤษ ทำให้รัฐไทยขาดแรงงาน คนที่มีความชำนาญในทางการค้า พ่อค้าคนกลาง ทำเหมืองแร่ ยาง และค้าขายอื่นๆ (และในช่วงที่ทำวิจัย มีงานศพของคนจีนท่านหนึ่งที่เพิ่งเสียชีวิต ปรากฏว่าคนจีนท่านนี้มีสถานะเป็นคนในบังคับของอังกฤษ)

รัฐบาลเองตระหนักถึงความสำคัญของแรงงานจีน และแรงงานที่ต้องใช้ความชำนาญ เช่น แรงงานเหมือง งานทำสวนขนาดใหญ่ หลักฐานที่เห็นเป็นรูปธรรมคือการอนุญาตให้คนจีนจับจองที่ดินทำสวนยางได้ และประกาศอนุมัติในเวลาไม่นาน หากจับจองขอทำสวนยางขนาดใหญ่ मतต้องอนุมัติให้สำเร็จภายในหนึ่งเดือน อาจกล่าวได้ว่า คนจีนภาคใต้ตอนล่างที่เข้าทั้งสายจาก สิงคโปร์ อีโป ปีนัง และจากกรุงเทพ ต่างมีส่วนร่วมอย่างมากในการสร้างพื้นเมืองใหม่ของเมือง หรือพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นเมือง ให้แก่สยาม ภาย ที่ถูกดูดเข้าส่วนกลาง และความเจริญที่เกิดขึ้นมีส่วนของแรงงานคนจีนเหล่านี้เป็น ผู้ร่วมสร้าง ประวัติศาสตร์ของผู้คนเหล่านี้ บอกถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ให้แก่งานทางด้านวิชาการ งานบริหารเชิงสาธารณะต่างงานนโยบาย และแผนของรัฐที่ต้องเปิดงาน หรือทำโครงการที่เห็นคนเป็น กลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางของชุมชนของเข้า รองรับการกระจายอำนาจ

รัฐต้องคิดการจัดการแบบหลายมิติ และการจัดการเชิงซ้อนที่เป็นระบบยิ่งขึ้น และเป็น

ภาพที่ 74 สมาคมและหาคใหญ่

ประโยชน์สอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของพื้นที่ เพราะดินแดนชายขอบ หรือชายแดนของรัฐแห่งนี้ คือตัวอย่างของการให้ความหมายของชุมชน สังคมเกินขอบเขตการปกครอง แต่เป็นนิยามชุมชนในระบบความสัมพันธ์ที่ข้ามพรมแดนทั้งในทางชีวิตเศรษฐกิจ ชีวิตทางวัฒนธรรม และการผสมผสานทางสายโลหิต พวกเขา ผู้คนที่นี่ ไปมาหาสู่กันมาก่อนแล้วก่อนรถไฟจะมา รถไฟจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญ และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพาหาคใหญ่เข้าสู่ความเจริญอย่างรวดเร็ว บนฐานสายสัมพันธ์ข้ามชาติของกลุ่มคนจีนที่กล่าวมาทั้งหมด คนจีนเหล่านั้นเรียนรู้ที่

ยอมรับ และจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ ท่ามกลางอำนาจรัฐไทย และท้องถิ่น กลุ่มคนมุสลิม แขก และคนต่างชาติอื่น หาคใหญ่จึงดำรงอยู่ได้และขยายตัวได้เร็ว เพราะความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชีวิตทุกแง่มุมเป็นฐานที่สำคัญของการก่อร่างสร้างเมือง การดำรงอยู่และขยายตัวของเมืองหาคใหญ่ ท่ามกลางความเป็นชุมชนเมืองนั้น เขายังคงรักษาตัวตนของความเป็นจีนแต่ละกลุ่ม แต่ละสายการค้า ซึ่งแตกต่างจากที่เราเห็นหาคใหญ่ในภาพปัจจุบัน

7.3 สมาคมจีนในหาดใหญ่: การก่อเกิด พัฒนาการ: รอยต่อของจีนแต่ละสายรากบนแผ่นดินใหม่

จากพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่และประวัติความเป็นมา เรื่องราวของตัวละครต่างๆที่ดำเนินให้หาดใหญ่กลายเป็นเมืองที่มีเนื้อในของความเจริญกระจุกอยู่บริเวณควนน้ำทาว แผลสายหลักสายสำคัญบริเวณนิพัทธ์อุทิศ 1 2 และ 3 ซึ่งเป็นเนื้อในที่คนเจกเช่นขุนนิพัทธ์จินนกร ชิกิมหยงและบุคคลสำคัญอื่น ๆ ของเมืองหาดใหญ่ซึ่งได้เริ่มต้นไว้ ทั้งในรูปของผลประโยชน์ทางธุรกิจ และการกุศลอื่นๆ เช่น บริจาคที่ดินเพื่อสร้างสาธารณกุศล อาทิ โรงพยาบาลหาดใหญ่ สุสานบ้านพรุ สมาคมคนชราอนาถา ได้เป็นจุดเริ่มต้นของการริเริ่มแนวคิดสวัสดิการชุมชนในเขตเมืองหาดใหญ่ และการรวมตัวในรูปของสมาคมภาษา

ภาพที่ 75 แสดงคณะสมาคมคนจีนทั้งห้าสมาคมเข้าร่วมรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในคราวเยี่ยมพสกนิกรที่เมืองหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2502

ท่ามกลางความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของความเป็นจีนในบริบทของรัฐไทยทั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ คนจีนเหล่านี้รวมกลุ่มยึดโยงกันบนความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม เพศ วัยฐานะ ได้อย่างไร คนจีนกลุ่มนี้บ้างร่วมกลุ่มล่าปากยากเข็ญ ทำงานร่วมชีวิตมาด้วยกัน และสร้างสายสัมพันธ์ของตนเองขยายออกไป รวมทั้งดึงดูดคนอื่นให้อพยพเข้ามาทำงานและอยู่อาศัยที่หาดใหญ่มากขึ้น เราจะลองศึกษาประเด็นเรื่องผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์ และแนวคอยในการจัดสวัสดิการ ผ่านในรูปการรวมกลุ่มองค์กรของสมาคมคนจีนในหาดใหญ่ ที่มีบทบาทสำคัญ มีดังต่อไปนี้

ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ คนจีน และ แนวคิดสวัสดิการสังคมของคนจีนหาดใหญ่ยุคหลังการสร้างทางรถไฟ

เข้ามาอยู่ประมาณ 9-10 คน ต่อมาได้รับการบริจาคที่ดินเพิ่มจากนายหลี่เสียงและนายซีกิมหยง หรือ ชุนนิพัทธ์ จินนคร เป็นผู้บริจาคที่ดินเหล่านี้มาเพื่อเลี้ยงดูคนชราอนาถา ที่ไม่มีญาติพี่น้อง มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่มีโรคติดต่อ ไม่เป็นอันตรายเกรง จึงได้สร้างบ้านพักเป็นตึกให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อรองรับกับจำนวนคนชราที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน

ภาพที่ 79 นายซีกิมหยงและนางละม้าย ฉัยยากุล ผู้บริจาคที่ดินคนสำคัญของหาดใหญ่ เป็นผู้ร่วมบริจาค และก่อตั้งมูลนิธิจงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถาด้วย

ก่อนการก่อตั้งเป็นมูลนิธิจงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถานั้น เดิมทีมีลักษณะเป็นการรวมตัวกันเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2475 เนื่องจากในอดีตกาลมีคนชราเร่ร่อนในอำเภอหาดใหญ่ และยังไม่มีหน่วยงานใดที่เข้ามารองรับ ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงที่ประเทศจีนมี

ปัญหาภายในประเทศอันเนื่องมาจากการปฏิวัติ การปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นช่วงที่ประเทศญี่ปุ่นบุกเข้ามาประเทศจีน ด้วยเหตุนี้

ชาวจีนจึงอพยพลี้ภัยจากจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยที่ชาวจีนส่วนหนึ่งนั้นได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย หลังจากที่ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยแล้ว ชาวจีนส่วนหนึ่งก็ได้ทำมาหากินจนประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และได้ตั้งหลักปักฐานในประเทศไทย แต่สำหรับบางคนก็ไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพจึงกลับประเทศไป แต่ก็มีส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถกลับไปได้และยังคงอาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งพวกเขาไม่มีงานทำ บางคนก็ไปเป็นกรรมกร เมื่อคนเหล่านี้มีอายุมากขึ้นก็ไม่ใช่ที่ต้องการของตลาดแรงงาน จึงเกิดภาวะว่างงานขึ้น ทำให้พวกเขาเหล่านั้นกลายเป็นคนขอทาน บางคนต้องนอนข้างทางเพราะไม่มีที่อยู่อาศัย ชาวจีนที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพและมีจิตเมตตาจึงได้รวมตัวกันและรับคนเหล่านี้เข้ามาอยู่ในความดูแล ให้ที่อยู่อาศัย อาหาร และเงินแก่พวกเขาเหล่านั้น ซึ่งในระยะเริ่มต้นนั้น เงินที่นำมาใช้เลี้ยงดูคนชราเหล่านี้เป็นเงินที่ได้มาจากการเรียกรไจากชาวบ้าน โดยการจัดเก็บเงินค่าบำรุงเป็นรายเดือนจากร้านค้าทุกร้าน จนสามารถมีทุนในการหุงหาอาหารให้กับคนชราและผู้ป่วยได้ด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 ชุนนิพัทธ์จินนคร หรือนายเจียกชี ได้นุกเบิกถางป่าและบริจาคที่ดินส่วนหนึ่งให้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของคนชราเหล่านี้ แต่เมื่อมีที่ให้สำหรับคนชราอยู่อาศัยแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องมีผู้ดูแลที่ดินผืนนี้ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2490 ชุมชนภาษาจีนต่าง ๆ 5 ภาษา อันได้แก่

แต้จิ๋ว กวางตุ้ง ฮากกา สกเกี้ยน และไหหลำ ได้รวมตัวกันขึ้นมา ซึ่งต่อมาชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ได้พัฒนาจนกลายมาเป็นสมาคมจีนทั้ง 5 สมาคม ดังนั้นสถานสงเคราะห์คนชราอนาถาแห่งนี้จึงตั้งอยู่ภายใต้การดูแลของ 5 สมาคมจีนดังกล่าว ซึ่งอยู่ในรูปแบบของ มูลนิธิที่มีชื่อว่าโรงพยาบาลสงเคราะห์คนชราจฮั่ว เป็นสถานสงเคราะห์คนชราชาวจีนแห่งแรกและมีเพียงแห่งเดียวของอำเภอหาดใหญ่ อีกทั้งยังเป็นสถานที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลของชาวจีนแคะโดยส่วนใหญ่มาจนทุกวันนี้ ซึ่งในปัจจุบันมูลนิธิแห่งนี้มีชื่อว่า “มูลนิธิจฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา” และตั้งอยู่ เลขที่ 184 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

โดยการจัดสร้างที่อยู่อาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่ม ให้แก่ชาวจีนที่ตกยาก สภาพความเป็นอยู่ในระยะแรกจัดว่าลำบาก เมื่อมีคนเสียชีวิตก็จะฝังแบบอนาถา ไม่มีพิธีรีตอง ถ้าไม่สบายก็ส่งโรงพยาบาลของรัฐซึ่งขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์หรือบางครั้งไม่มียารักษาก็ต้องนอนรอวันตายหรือไม่ก็หันไปพึ่งยาจีนโบราณ สภาพความเป็นอยู่ในระยะหลังก็ดีขึ้นเป็นลำดับเนื่องจากมีชื่อเสียงได้รับเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา และการบริหารงานที่ใช้เงินอย่างประหยัด จึงได้เปลี่ยนเป็นมูลนิธิจฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ก่อสร้างตึกที่พักคนชราใหม่ การตั้งมูลนิธิเริ่มแรกยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิอย่างสมบูรณ์ เพราะบุคลากรยังไม่พร้อมที่จะดำเนินงาน จนเวลาล่วงเลยมาพอสมควรแก่การจัดตั้งมูลนิธิ กลุ่มชาวจีน 5 สมาคม ซึ่งประกอบด้วย กวางตุ้ง สกเกี้ยน ไหหลำ แคะ และแต้จิ๋ว เป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งจดทะเบียนตามกฎหมายจนกลายเป็น มูลนิธิอย่างเป็นทางการในชื่อของมูลนิธิจฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา⁵⁶

ในอดีตให้สมาคมจีน 5 สมาคม เป็นผู้รับรอง ในปัจจุบันกว้างขวางไปถึงประชาสงเคราะห์จังหวัด โรงพยาบาล สถานีนอนามัย หรือส่วนราชการต่างๆ หรือ องค์กรเอกชน มูลนิธิต่างๆ เพื่อรองรับปัญหาสังคมไทย นั่นก็เกิดจากปัญหาครอบครัวที่เกิดความแตกแยกหรือไม่มีคนดูแล ในอดีตมีแต่คนต่างด้าวมาจากประเทศจีน ไม่มีครอบครัวมาจริงๆ แต่ปัจจุบันปัญหาเหล่านั้นได้หมดไป มีมูลนิธิเพื่อรองรับปัญหานี้แทนปัญหาในอดีต ปัจจุบันถือประชาสงเคราะห์เป็นหลัก เมื่อมีคนชราคนไหนตกทุกข์ได้ยาก ไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีที่กินสำหรับหลบนอนสามารถจะไปหาประชาสงเคราะห์และให้ประชาสงเคราะห์แนะนำที่มูลนิธิ ผ่านประชาสงเคราะห์เพื่อสอบถามประวัติเล็กน้อย อาจจะได้ประวัติที่ชัดเจนหรือไม่ชัดเจนก็แล้วแต่ถือว่าประชาสงเคราะห์ได้ช่วยรับรองชั้นหนึ่ง หรือช่วยแนะนำชั้นหนึ่ง หมายถึง ช่วยแนะนำอุปนิสัย ไม่ได้หมายความว่ารับรองจะต้องเสียค่าใช้จ่าย เพียงแต่รับรองอุปนิสัย ไม่ได้เป็นคนกะกะเกร คัมสุรา ทะเลาะดบตีกัน ทางมูลนิธิจะเอาคนแก่ที่ไม่ใกล้ฝั่งจริงๆ มาอยู่กับกินอย่างเดียว เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาทะเลาะวิวาท ข้อสำคัญต้องไม่มีโรคติดต่อ ถ้าที่โรคติดต่อ

จำเป็นต้องส่งตัวไปทางโรงพยาบาลรักษาตัวให้หายก่อน มูลนิธิแห่งนี้อาศัยความศรัทธาจากปัจจุบันนี้ เรียกได้ว่าจากมหาชน จากพ่อค้าแม่ค้า ประชาชนทั่วไป เจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ นักการเมือง ฯลฯ เท่าที่เขารู้และเขาสามารถมาบริจาคได้ และนอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ชาวสิงคโปร์ มาเลเซีย หรือชาวบ้านทั่วไป ถ้าเกิดใครจะมาบริจาค มาบริจาคได้ทุกเวลา จะเป็น บริจาคค่าอาหาร บริจาคข้าวสาร บริจาคโลหิต หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ และมูลนิธิก็อยู่ตัวได้มาตลอดก็ ด้วยความศรัทธาจากมหาชน ซึ่งทางมูลนิธิก็ทำงานอย่างจริงจัง ไม่ใช่เอาชื่อคนแก่มาอ้าง เพื่อจะเอาเงิน ในปัจจุบันปัญหาชาวเงินอพยพได้หมดไปเนื่องจากการเมืองภายในประเทศที่สงบลงและความคิดเรื่อง ความเป็นคอมมิวนิสต์หมดไป แต่ปัญหาคนชราอนาถาในเมืองไทยกลับเพิ่มขึ้นเรื่อยๆเนื่องจากสภาพ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเน้นพัฒนาการทางเศรษฐกิจมากกว่าสังคม เป็นสังคมวัตถุนิยม สาเหตุของการ ทอดทิ้งคนชราจึงเกิดขึ้น เช่น ไปหางานทำในเมืองใหญ่หรือต่างประเทศ อัตราการหย่าร้างที่สูงขึ้น มองข้ามความสำคัญของคนชรา เป็นต้น ทำให้สถานสงเคราะห์ฯปัจจุบันได้รับคนชราที่เป็นคนไทย เข้ามาดูแลช่วยเหลือทดแทนคนจีนอย่างในอดีต ซึ่งนับว่าเป็นการช่วยลดปัญหาทางเหลือสังคมได้เป็น อย่างดี

นอกเหนือจากตัวอาคารมูลนิธิซึ่งเป็นที่พักอาศัยของคนชราแล้ว ยังมีสถานที่สำคัญที่ สมควรแก่การกล่าวถึงคือ ศาลพระภูมิเจ้าที่ ฼าปนกิจสถาน และสุสานบ้านพรุ ซึ่งเป็นสถานที่ สุดท้ายของชีวิตคนจีนทั้งที่มีญาติและไม่มีญาติ

ศาลพระภูมิเจ้าที่

ชาวจีนเรียกกันว่า “เป๊ะ กง” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับ มูลนิธิแห่งนี้ คือ เป็นที่พึ่งพาทาง ใจ และเป็น สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่ คຸ້ມครองมูลนิธิแห่งนี้มานาน เพราะเมื่อมีเหตุทะเลาะวิวาท หรือมีเหตุร้ายแรงอันใดเกิดขึ้น ภายในมูลนิธิ คนที่อยู่อาศัยอยู่ก็ จะมานบนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ ช่วยคຸ້ມครอง ดูแลรักษา สำหรับ คนที่จะมาตั้งศพที่฼าปนกิจศาลา ก็จะมาไหว้เพื่อขออนุญาตก่อน

ภาพที่ 80 บรรยากาศภายในมูลนิธิจึงฮ้างเคราะห้คนชราอนาถา

ถ้าจะให้เปรียบเทียบแล้ว เป๊ะก่งก็เหมือนศาลพระภูมิที่อยู่ตามบ้านของคนทั่วไป ซึ่งบ้านทุกบ้านจะต้องมีเจ้าที่ไว้ดูแล ปกปักษ์รักษาและคุ้มครองบ้านเรือน⁵⁷

ศาลาฌาปนกิจศาลา

เป็นสถานที่สำหรับจัดพิธีงานศพไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนจีนก็สามารถมาจัดงานศพที่นี่ได้ ตัวศาลาตั้งอยู่ติดกับสถานสงเคราะห์คนชรา แต่เดิมนั้นทางมูลนิธิไม่เก็บค่าใช้จ่ายใด ๆ แต่ภายหลังได้

มีการเก็บเงินซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าน้ำค่าไฟ รวมแล้วเป็นเงิน 200 บาทต่อวัน ซึ่งเงินที่ทางมูลนิธิได้รับถือเป็นส่วนเดียวกับเงินที่ได้รับการบริจาค⁵⁸

ภาพที่ 81 ด้านหน้าของฌาปนกิจศาลา ภายในมูลนิธิจึงอำนวยการคนชราอนาเป็นสถานที่จัดงานศพของคนชราในมูลนิธิและคนภายนอกที่มาขอใช้สถานที่

สุสานบ้านพรุ

สืบเนื่องมาจากการทำเหมือง ที่หมู่บ้านวังพา ในปี พ.ศ.2457-58 มีคนงานจีนล้มตายด้วยโรคไข้ป่าเป็นจำนวนมาก จึงต้องนำผู้คนเหล่านี้ไปฝังที่ป่าช้าของชุมชนชาวไทย ที่มีบ้านเรือนมาแต่เก่าก่อนแล้ว ซึ่งปัจจุบันคือ โรงพยาบาลหาดใหญ่ ขุนนิพัทธ์จินนครเล็งเห็นความแออัดของป่าช้า สุสานเป็นที่สำคัญสำหรับบรรพชนคนจีน ท่านจึงบริจาคที่ดิน เป็นที่ดินจบบางอยู่ติดกับป่าช้าอยู่แปลงหนึ่ง จึงยกที่ดินให้กับสุขาภิบาลตำบล เป็นจำนวน 2 ไร่ เพื่อขยายพื้นที่ของป่าช้าและช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 เป็นต้นมา

สุสานบ้านพรุในยุคนั้นยังไม่เป็นที่นิยมของชุมชนชาวจีนนัก เพราะมีระยะทางที่ไกลจากชุมชนมาก ผู้คนจึงคงนิยมนำศพไปฝังที่ป่าช้าแห่งเก่าจนถึงปี พ.ศ. 2500 เทศบาลอำเภอหาดใหญ่ได้ทำการล้างป่าช้า จึงหันกลับมาใช้สุสานบ้านพรุจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาท่านขุนนิพัทธ์จีนนครเห็นว่า สุสานบ้านพรุจำเป็นต้องมีผู้ดูแลและจัดการ จึงได้มอบให้กับมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถาไว้เป็นผู้ดูแลนับแต่นั้นเป็นต้นมา⁵⁹

นอกจากนี้คนจีนหาคนใหญ่ จากอดีตมีการให้ความหมายของสถานที่นี้แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือในอดีตเมื่อมีคนจีนต่างด้าวเสียชีวิต โดยปกติลูกหลานที่พอมีฐานะบ้างจะพาศพกลับบ้านบนแผ่นดินแม่ หรือแต่สำหรับพวกที่ฐานะยากจน ไม่มีญาติไม่สามารถนำศพกลับคืนสู่มาตุภูมิได้ ต่างมาที่ศาลาและสุสานคนอนาถาแห่งนี้ จากอดีตสู่ปัจจุบันความหมายของพื้นที่นี้ได้เปลี่ยนไปแล้ว สุสานนี้กลับกลายเป็นสถานที่ที่คนจีนพลัดถิ่นยึดโยงชีวิต และจิตวิญญาณของเขานี้ และกลายเป็นสุสานบรรพชนคนจีนหาคนใหญ่ที่ใหญ่ที่สุดของภาคใต้ ส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นคนหาคนใหญ่ ที่นี้เป็นสถานที่ที่ไม่มีชั้นวรรณะ คนจีนที่สิ้นชีวิตแล้วล้วนแล้วแต่มาฝังที่สุสานแห่งนี้ เมื่อครั้งที่ผู้วิจัยได้เกียรติรับเชิญไปในงานพระราชทานดินฝังศพคุณกั จิระนคร บุตรชายของขุนนิพัทธ์จีนนคร จึงเข้าใจว่าสุสานที่เรียงรายอยู่มากมายหลายหมื่นศพ บนเนื้อที่ร้อยละ 43 นี้ คือบ้านของพวกเขา บนพื้นดินหาคนใหญ่ที่คนจีน ชื่อเจียกี้ซี มอบให้ มิใช่บ้านของเขานบนแผ่นดินจีนอีกต่อไปแล้ว

2. สมาคมจีนแคะหรือฮากกา

ภาพที่ 82 สมาคมฮากกา ปัจจุบันตั้งอยู่ ณ เลขที่ 43 ถนนรัชฎีศ อำเภอหาดใหญ่

เริ่มจากนักแสดงโชคผู้กล้าหาญ ตระกูลหรือชื่อ สองพี่น้องเป็นผู้มีความรู้ คงแก่เรียน และมีความสามารถพิเศษในการเรียนรู้ภาษาต่างชาติได้ไวมาก ได้เดินทางโดยเรือใบมาตั้งรกรากอยู่ที่ประเทศอินโดนีเซีย ประสบความสำเร็จ

ในธุรกิจการค้าก่อสร้าง และค้าขายเป็นอย่างมาก จนถึงขั้นเป็นนักธุรกิจข้ามชาติ พูดและเขียนภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว มีสาขาอยู่ที่กัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย และที่สงขลา มีนามว่า ฉีจื่อถึง และฉีอิซาน ทั้งสองได้ทำสัญญารับเหมาก่อสร้างทางและวางรางรถไฟสายใต้ โดยเริ่มจากอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไปจดชายแดนภาคใต้ที่อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และอำเภอสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส

การก่อสร้างดำเนินไปถึงชุมทางทุ่งสง ซึ่งเป็นช่วงที่ภูมิประเทศเป็นภูเขา และป่ารกชัฏ ไข้ป่าชุกชุม หนึ่งในสมัยนั้นเครื่องมือเครื่องใช้ในการก่อสร้างก็ยังล้าหลัง จำต้องใช้แรงงานคนเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตรงช่วงอุโมงค์เขาชุมทอง เดิมที่รับเหมาขุดเจาะโดยบริษัทฟมารินของชาวอังกฤษ โดยไม่ทราบเหตุผล ได้ละงานกลางคัน ยิ่งเพิ่มความยากและความหนักใจให้สองพี่น้องตระกูลจิ เพราะต้องรับช่วงขุดเจาะอุโมงค์เขาชุมทองต่อจากบริษัทฟมาริน แต่ยังโชคดีที่ได้รับนายเจียกี้ชี และนายเหลียงชัยมาเป็นหัวหน้าผู้คุมงานก่อสร้าง งานขุดเจาะอุโมงค์จึงสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และเจียกี้ชีผู้ฉายแววผู้นำและนักพัฒนา ก็คือขุนนิพัทธ์จินนกร ผู้ครอบครองและบริจาคที่ดิน ตัดถนนสายสำคัญของเมืองหาดใหญ่ในยุคต่อมา

เมื่อผู้นำเมืองหาดใหญ่เป็นชาวจีนแคะ ทำให้ชาวจีนที่มาอาศัยอยู่หาดใหญ่จำนวนมากเป็นชาวแคะ ถึงกับว่ายุคหนึ่งพ่อค้าและร้านค้าใหญ่ๆ น้อยต่าง ๆ ซึ่งเป็นชาวจีนภาษาอื่นต้องใช้ภาษาจีนแคะ เป็นสื่อทางการค้าจึงจะพูดคุยกันรู้เรื่อง พ่อค้าชาวจีนแคะจึงเห็นควรก่อตั้งสมาคมชนเผ่าของตนเองขึ้นมา

ภาพที่ 83 บริเวณด้านหน้าของสมาคมฮากกา ยังเป็นสถานที่ออกกำลังกายในยามเช้าของชาวจีนแคะ

โดยประสานกับสมาคมจีนแคะแห่งประเทศไทยที่กรุงเทพฯ ผู้ที่เป็นตัวตั้งตัวถนัดอันดับต้น ๆ คือ ขุนนิพัทธ์จินนกร และพรรคพวก โดยได้รับคำแนะนำระบบและกฎข้อบังคับต่าง ๆ จากสมาคมจีนแคะแห่งประเทศไทย ซึ่งก่อตั้งขึ้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งนำร่องโดยตระกูลฉ่ำชา และนายชีวี่เจี้ยน หรือที่ชาวแต้จิ๋วเรียกว่า กูส่วยเกียง และพรรคพวก

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2490 มีการจัดประชุมขึ้น ประกอบด้วยคณะกรรมการ 15 ท่าน ได้แก่ นายกี จิระนคร (บุตรชายของท่านเจียกี้ชี (ขุนนิพัทธ์จินนกร)) นายจูงยุยชิง นายหลิวชานชู นายหวังจื้อเสียง (บิดาของนายบรรจง ว่องไวเลิศ อดีตหัวหน้าทีมชาตินาฬิกาสเกตบอล) นายวินปู้หยิง นายเลี้ยวอี้เสียง นายสิ่มมูชิง นายสงจินคัง นายหวังสงหยู นายเหว่ยเยอะเฟย นายหลี่หูเหวิน นายลีจื้อหมิง นายหลานเหลียนชิง นายหยางเหวินฝ่า นายฉีเว่ยเจา (เศรษฐีสวนยางพารา มีที่สวนอยู่ในครอบครองนับหมื่นไร่) ทั้ง 15 ท่านได้ร่วมกันร่างนโยบาย และขั้นตอนต่างๆ ในการก่อตั้งสมาคมจีนแคะ จนกระทั่งในปีเดียวกัน คือ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2490 ก็ได้ประกาศอย่างเป็นทางการ

ทางการในการก่อตั้งสมาคมจีนและและคัดเลือกกำหนดตัวบุคคลให้รับผิดชอบหน้าที่ตามตำแหน่งที่วางนโยบายไว้ ประธานสมาคมได้แก่ นายจูงยู่ชิง รองประธานนายหลิวชานซู หัวหน้าฝ่ายธุรการ นายเกี จิระนคร สมุห์บัญชี นายสงจินคัง รองสมุห์บัญชี นายหวังจื้อเสียง เลขานุการ นายฉีเว่ยเจา รองเลขานุการ นายเยี่ยเว่ยเหวิน ประธานสัมพันธ์ นายหยางเหวินผา นายหลี่หู่เหวิน คณะกรรมการ นายเวินปู้หิง นายเลี่ยวเหยียนเจ้า นายหวังสงหยู นายสิ่มูชิง นายเลี่ยวอี้เสียง นายเหว่ยเยอะเฟย นายหลินฮั่นหิง รวม 22 คน และประธานอาวุโสคือ ขุนนิพัทธ์จินนคร

วัตถุประสงค์ของสมาคม คือ สมานไมตรีและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน จัดการการกุศลและสาธารณประโยชน์ ส่งเสริมวัฒนธรรม การศึกษา การกีฬา และจัดงานการดนตรี ช่วยเหลืองานมรดก ประกอบกิจอื่น ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมของชาวจีนและ อันชอบด้วยกฎหมายและไม่เกี่ยวกับการเมืองใด ๆ

เสี่ยวหยวนเจา อายุ 82 ปี อดีตนายกสมาคมจีนและหาดใหญ่ ได้ย้อนถึงความทรงจำในช่วง 50 ปีของตนว่า เมื่อเขาอายุได้ 32 ปี มีการประชุมตั้งกรรมการสมาคมสมัยแรก เขาได้รับเลือกเป็นกรรมการสมาคมคนหนึ่งและได้เข้าร่วมงานของสมาคม และทำให้สมาคมได้เจริญเติบโต

เสี่ยวหยวนเจา เกิดที่เกาะโมกิวริส ฮากกานิคมอังกฤษ ตั้งแต่เด็กได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ ตั้งแต่เด็กได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ-ฝรั่งเศส เมื่ออายุ 16 ปี พ่อแม่ส่งกลับประเทศจีน ที่อำเภอเหมยเซี่ยน มณฑลกว่างตุง เพื่อไปรับการศึกษาตามขนบธรรมเนียมจีน เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมอายุ 19 ปี เดินทางมาไทยพร้อมกับชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน แรก ๆ ช่วยทำงานอยู่ที่ร้านค้าของเสี่ยวเหว่ยเถ้า ซึ่งเป็นพี่เขย และพี่เขยคนนี้นี่เองทำงานในร้านค้าที่หาดใหญ่ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง จักรพรรดินิยมญี่ปุ่นก่อสงครามโลกครั้งที่สอง รุกรานจีนและยึดครองเอเชียอาคเนย์ เมื่อเขาอายุ 26 ปี หลังสงครามเอเชียมหาบูรพาสงบลง เขาจึงตัดสินใจไปกักหลักซื้อทรัพย์สินที่หาดใหญ่ เมื่อราวปี พ.ศ.2490

ช่วงต้นการสถาปนาสมาคมฮากกา สถานที่ตั้งสมาคมที่ประชุมก็ยังไม่สมบูรณ์ พรรคพวกเพื่อนฝูงจึงมักมาขอยืมห้อง 4 ห้องในบ้านของเขาเป็นที่ประชุมซึ่งเขาก็นิดใจเป็นอย่างมาก ผู้อาวุโสจูงยู่ชิง ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมตั้งแต่ปี พ.ศ.2490-2501 รวมระยะเวลา 11 ปี จากสมัยที่ 1-16 ท่านได้เสียสละวิ่งเต้นอย่างอดทน ทำงานเพื่อสมาชิกของสมาคมอย่างแท้จริง

ในช่วงปี พ.ศ. 2490 นี้เอง หลังสมาคมได้ตั้งขึ้นท่านก็ได้พยายามผลักดันอย่างขันแข็งทั้งเงินและอุทิศหยาดเหงื่อแรงกาย จนทำให้พื้นที่ 900 ตารางเมตร สร้างขึ้นเป็นอาคาร 2 ชั้น ท่านจงยั้ง ได้เสียสละอุทิศตัวเพื่อสมาชิก รับใช้ชาวฮากกา เป็นแบบฉบับที่น่าศึกษาเอาเยี่ยงอย่าง

ต่อจากนั้นในสมัยที่ 17-21 สี่ลุยซางได้เป็นผู้นำต่อ แต่หลังจากท่านรับตำแหน่งเพียง 4 ปี เองก็มีปัญหาส่วนตัวที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดกับท่านผู้นำ จึงคิดจะล้างมือตั้งแต่บัดนั้น แต่หลังจากที่ท่านสี่ลุยซางปฏิเสธตำแหน่งหลังหมดวาระที่ 21 แล้ว จึงเกิดภาวะไร้ผู้นำสมาคม หรือเรียกกันว่า *กลุ่มมังกรไร้เสียง* สถานการณ์ช่วงเวลานั้น ราคาขายตกต่ำอย่างรุนแรง การค้าไม่ดีมาก ไม่มีใครคิดจะรับตำแหน่งนายกหรือแม้กระทั่งรองนายกของสมาคมเลย แต่เป็นไปไม่ได้ที่สมาคมฮากกาจะไร้ซึ่งผู้นำ จึงมีกรรมการวัยหนุ่มหลายคนมาขอร้องให้เขารับตำแหน่งนายกสมาคมคนต่อไป ในที่สุดเสี่ยวหยวนเจาก็ไม่อาจอดทนต่อแรงชักจูงของคนรุ่นใหม่ได้ จึงตัดสินใจรับตำแหน่งในปี พ.ศ.2512 เป็นนายกสมาคมสมัยที่ 22

แต่การที่จะฟื้นฟูสมาคมฮากกาขึ้นมาใหม่นั้น จำเป็นต้องสร้างอาคารตัวสมาคมขึ้นมาใหม่ด้วย เพื่อที่จะระดมเงินทุนในการก่อสร้าง เสี่ยวหยวนเจาจึงตัดสินใจไปหาทุนยังต่างประเทศ และเวียนขอบริจาคจากนักธุรกิจเชื้อสายจีนชาวสิงคโปร์ มาเลเซีย รวมทั้งขอเงินบริจาคที่กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ รวมทั้งชาวฮากกาในหาดใหญ่ที่ให้ความสนับสนุนอย่างเต็มที่ จนในที่สุดก็บรรลุภารกิจ สร้างสมาคมใหม่และตัวเขาเองได้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกสมาคมสมัยที่ 23,24,25,26 ต่อเนื่องมาสมัยละ 2 ปี รวมเป็น 10 ปี และเกษียณตนเองเมื่อปี พ.ศ.2521 จากนั้นมาเสี่ยวหยวนเจา ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกกิตติมศักดิ์ตลอดชีพ (อ่านรายละเอียดได้จากแผนภาพเรื่องราว ความเป็นมาของสมาคมฮากกาแห่งประเทศไทย หาดใหญ่ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง บรรพชนฮากกา

ปัจจุบันสมาคมฮากกา ปัจจุบันตั้งอยู่ ณ เลขที่ 43 ถนนจีอุทิส อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา⁶⁰

แผนภาพที่ 7 แสดงเรื่องราว ความเป็นมาของสมาคมฮากกาแห่งประเทศไทย หาดใหญ่ระหว่าง สงครามโลกครั้งที่สอง บรรพชนฮากกา โดย ลีอี้ซัน⁶¹

เจียกี้ (เซซื่อ) รับเหมาก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ให้รัฐบาลไทย และมีการ เชิญพรรคพวกชาวฮากกาหลายคนมาร่วมงานทำรถไฟสายใต้สำเร็จ บรรพชนชาวฮาก กามาตั้งหลักที่หาดใหญ่ นักทำเหมือง ค้าขาย เกษตรกร เป็นผลให้ชาวฮากกา คส. 1947 สมาคมฮากกาแห่งประเทศไทย (อดีตคือสมาคมใหม่จีนโพ้นทะเลชาวฮากกาแห่ง ประเทศไทย) เพื่อขยายสมาชิกขยายองค์กร จึงดำริให้ตั้งสำนักงานธุรการแต่ละ จังหวัดดังนี้ บรรพชนชาวฮากกาจึงได้ก่อตั้งคณะกรรมการเตรียมการ (ถงเสียน) คน ฮากการ่วมถิ่นแห่งหาดใหญ่ 9 มี.ค. 1947 15 คน เป็นกรรมการเตรียมการ ต่อมาในปี เดียวกัน 16 ส.ค. ประกาศสถาปนาสมาคมชาวฮากกาแห่งหาดใหญ่ สยาม (เซียนโหล เฮสายเคอะซูโฮยกวน) มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารสมัยแรก 37 คน นายก สมาคม จงยู่ซิง เป็นนายกิตติมศักดิ์ ตลอดชีพเป็นถึง 16 สมัย มี (เจียกี้) (เกียนซื่อจาง) เป็น ผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายจัดการสมัยแรก (เซซื่อ) (ต่อ)

อดีตนายกสมาคม

ความทรงจำในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาของข้าพเจ้า เดียวนี้ข้าพเจ้า (เลี้ยวหวนเจา) อายุ 82 ปี เมื่อก่อนสมาคมฮากกาหาดใหญ่ จุติขึ้น ผมอายุ 32 ปี ตั้งกรรมการสมาคมสมัยแรก ผมเป็นกรรมการคนหนึ่งผมเข้าร่วมงานอย่างกระตือรือร้น ทั้งพยายามให้สมาคมได้รับการเจริญเติบโต ผมเกิด เกาะโมควิรีส ฮากกานิคมอังกฤษ ตั้งแต่เด็กได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ – ฝรั่งเศส อายุ 16 ปี พ่อแม่ส่งกลับไปประเทศจีน อ.เหมียนเซียน มณฑลกว๋างตุ้ง เพื่อให้รับการศึกษาตามขนบธรรมเนียมจีน เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมอายุ 19 ปี เดินทางมาไทยพร้อมกับชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน แรก ๆ ช่วยทำงานอยู่ที่ร้านค้า คุณเชียวเหว่ยเถ้า ซึ่งเป็นพี่เขยทำงานในร้านค้าที่หาดใหญ่ ค.ศ. 1941 จักรพรรดินิยมญี่ปุ่นก่อสงครามโลกครั้งที่ 2 รุกรานจีนและยึดครองเอเชียอาคเนย์ อายุ 26 ปี ผม เสาะหาแสวงหาการพัฒนาตนเองออกไปทำมาหากิน ต้องมานะพยายามประกอบการปลายปี มีเงินสะสมบ้าง ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นยอมแพ้ชาวจีนสำนักทั่วโลกยินดีปรีดา ต่างเห็นว่า ช่วงเวลาแห่งความทุกข์ยากผ่านไป แล้ว เราจะมีชีวิตอย่างสันติ จึงมาปักหลักซื้อทรัพย์สินที่หาดใหญ่ ปี ค.ศ. 1947

ช่วงต้นการสถาปนาสมาคมฮากกา สถานที่ตั้งสมาคมที่ประชุมก็ยังไม่สมบูรณ์ จึงมักจะมาเยี่ยมห้อง/บ้าน 4 ห้อง ของผมเป็นสถานที่ประชุม ผมรู้สึกที่สามารถให้การรับใช้ชาวฮากกาในหาดใหญ่ตลอดจนสมาคมของตนเอง จึงมีความยินดีอย่างยิ่ง ท่านผู้อาวุโส จู่งย่งซิง ดำรงตำแหน่ง นายกสมาคม 1947 - 1958 ระยะเวลา 11 ปี จากสมัยที่ 1 – 16 (ระยะแรกไม่ได้มีการกำหนดอย่างชัดเจน ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง) ท่านได้เสียสละวิ่งเต้นอย่างอดทน ทำงานเพื่อสมาชิกของสมาคม ท่านคือผู้อาวุโสที่หายากยิ่งของชาวฮากกาอย่างแท้จริง เป็นผู้นำชาวจีนโพ้นทะเล ของชาวฮากกาภาคใต้แห่งประเทศไทย

ค.ศ. 1949 มีการลงมือก่อสร้างสมาคมท่านได้พยายามผลักดันอย่างขยันทั้งเงินและแรงอุทิศหัวใจกับเลือด (เหงาดเหงื่อแรงกาย) จนทำให้พื้นที่ 900 ตารางเมตร สร้างขึ้นเป็นอาคาร 2 ชั้น แห่งนี้ (ที่เห็นอยู่ในวันนี้ คือสมาคมที่ก่อสร้างใหม่ในยุคที่ผมเป็นนายก) ท่านจงยู่ซิง ได้เสียสละอุทิศตัวเพื่อสมาชิก รับใช้ชาวฮากกา เป็นแบบฉบับ พึงศึกษาเป็นเยี่ยงอย่างจาก ค.ศ. 195- - 1968

ถึงสมัยที่ 17 – 21 ช่วงเวลา 10 ปี ท่านผู้อาวุโส สี่ลู่ซาง เป็นผู้นำต่อ (แซ่เดียวกับซี) 4 ปี หลัง (สมัย 20 – 21) ข้าพเจ้ามีปัญหาส่วนตัวก่อเกิดความเข้าใจผิดกันจึงได้ลาออกจากคณะกรรมการเดิมที่คิดว่าจะล้างมือตั้งแต่บัดนั้น สนใจแต่กิจการของตนเอง หลังจากท่านสี่ลู่ซาง หมดวาระการดำรงตำแหน่งสมัยที่ 21 เนื่องจากปัญหาสุขภาพ ท่านจึงปฏิเสธตำแหน่งสมาคมเกิดปัญหาขึ้นช่วงสั้น ๆ (ต่อ)

กลุ่มมั่งกรไร้เสียง (ไม่มีหัวหน้า) สถานการณ์ตอนนั้น ราคาขาคดต่ำรุนแรง การค้าไม่ดีมาก ฐานะทางเศรษฐกิจจากภาคใหญ่ในวันตกต่ำ ยากหาโครมาดำรงตำแหน่งกรรมการของสมาคม ส่วนนายกกับรองนายกยิ่งหายาก แต่เป็นไปไม่ได้ที่สมาคมซึ่งเป็นที่รวมศูนย์ของชาวฮากกาจะไม่มีผู้นำเลย จึงมีกรรมการหนุ่ม ๆ กลุ่มหนึ่งที่รักสมาคมที่ฉลาดเข้าใจสถานการณ์ พวกเขาเห็นว่ากิจการสมาคมต้องมีการปฏิรูปปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สมาคมนี้เป็นแหล่งที่พึ่งพาของชาวฮากกาในภาคใหญ่ และต้องเหนียวดีงหัวใจ จิตใจของชาวฮากกาส่วนใหญ่กลับมาให้ได้ การจะทำเช่นนี้ได้ก็ต้องเชิญนายเลี้ยวหยวนเจา ออกมาช่วยเหลือให้ได้ ทางเขาจึงมาหาข้าพเจ้าครั้งแล้วครั้งเล่า ข้าพเจ้ากลับไปครั้งแล้วครั้งเล่า ในที่สุดไม่สามารถทนต่อแรงชักจูงของพวกเขาได้ ในที่สุดก็ใจอ่อน จึงได้เสนอเงื่อนไขบางอย่างในการกลับมาดำรงตำแหน่ง ได้รับการเห็นชอบจากพวกเขา จนปี ค.ศ. 1969 จึงรับดำรงตำแหน่งนายกสมาคมสมัยที่ 22 ฟันฟู แต่การฟันฟูเกียรติภูมิชื่อเสียงของฮากกาได้นั้น จะต้องสร้างสมาคมขึ้นใหม่ เพื่อระดมเงินทุนในการก่อสร้าง ตัดสินใจเดินทางออกนอกประเทศ และเวียนขอบริจาคที่สิงคโปร์ มาเลเซีย รวมทั้งขอเงินบริจาคที่กรุงเทพฯกับเชียงใหม่ รวมทั้งชาวฮากกาในภาคใหญ่ ที่ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ จนในที่สุดก็บรรลุลารกิจ สร้างสมาคมใหม่และดำรงตำแหน่งเป็นนายกฯ สมัยต่อมา 23, 24, 25, 26 ต่อเนื่องสมัยละ 2 ปี รวม 10 ปี ค.ศ. 1978 ปลดเกษียณตัวเอง หลังจากนั้นได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกกิตติมศักดิ์ตลอดชีพ และในการเป็นนายกสมาคม 10 ปีเต็ม บางคนอาจตั้งคำถามว่า ท่านทำงานได้อะไรให้กับสังคมและสมาคมนี้บ้าง

ข้าพเจ้าจึงสรุปผลงานดังนี้

1. ได้สร้างสมาคมชาวฮากกาแห่งภาคใหญ่จากสมาคมที่สร้างด้วยไม้กระดานเก่า ๆ กลายเป็นสมาคมที่ความโอฬารตระการตาสง่างาม
2. ดำเนินการจดทะเบียนกับรัฐบาลเป็นสมาคมที่ถูกกฎหมาย
3. ได้ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้น ที่ติดกับศาลเจ้ากวนตี้ อีก 1 ฝั่ง
4. ดำเนินการเปลี่ยนแปลงสิทธิในที่ดินของสมาคมซึ่งเดิมอยู่ภายใต้การดูแลของส่วนบุคคล ให้เป็นของสมาคมและโอนมอบให้มูลนิธิการกุศลลงเงินเป็นผู้ดูแลตลอดไป
5. ปฏิรูปกิจการของสมาคม ปรับปรุง จัดตั้งแผนกทะเบียนราษฎร์ (อายุสมาชิก) เพื่อส่งเสริมสวัสดิการชาวฮากกาอยู่ร่วมถิ่นให้มากขึ้น

จัดตั้งการศึกษาภาษาจีน สอนภาษาจีนให้กับลูกหลานของสมาชิกโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน รวมทั้งจัดตั้งทุนการศึกษาให้ลูกหลานมีผลการเรียนดีเด่น ส่วนงานทางด้านอื่น ๆ มิจำเป็นต้องแจกแจงรายละเอียด ข้าพเจ้าเห็นว่า การเป็นนายกฯ ความรับผิดชอบใหญ่หลวง ระหว่างข้าพเจ้าเป็นนายกฯ การจัดการเรื่องราวต่าง ๆ จึงยึดเอาผลประโยชน์ของชาว ฮากกาเป็นที่ตั้ง ให้ความยุติธรรม อย่างตรงไปตรงมา

“ผู้นำชาวจีนโพ้นทะเล มิควรมีความเห็นแก่ตนเอง

มิควรอ้างส่วนรวมมาแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว”

16 ส.ค. 1997

แปล: ถวัลย์ วงศ์สุภาพ

3. มุลนิธิมิตรภาพสามัคคี : แหล่งพักพิงของคนในชุมชนตั้งแต่เกิด จน ตาย

มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2499 โดยชาวจีน 4 คน ซึ่งอพยพมาจากเมืองจีน เพื่อมาตั้งรกรากที่หาดใหญ่ พวกเขาทั้ง 4 มีงานประจำทำ หลังจากเลิกงานก็ได้มีการนัดพบปะพูดคุย และร่วมเล่นดนตรีเพื่อเป็นการผ่อนคลาย ในวันตรุษจีนของทุกๆ ปี พวกเขาได้เล่นดนตรีเพื่อขอรับเงินบริจาค เมื่อรวบรวมเงินได้จำนวนหนึ่งแล้ว จึงได้จัดตั้งชมรมดนตรีจีนขึ้น ต่อมาสมาชิกของชมรมมีมากขึ้น ทั้งชาวไทยและชาวจีน ทางชมรมมีแนวคิดที่จะสร้างอาคารเพื่อเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยได้รับบริจาคที่ดินจาก นาย ไคเกีย แซ่เอี้ยว (นามสกุลปัจจุบัน เอี้ยววงศ์เจริญ) เป็นจำนวน 1 ไร่ 3 งาน 25 ตารางวา (แต่เดิมเป็นทุ่งนา) ชาวบ้านในบริเวณนั้นก็ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างอาคาร บ้านใดมีวัสดุก่อสร้างชนิดใดก็นำมาบริจาค จนได้อาคารก่อสร้างที่เสร็จสมบูรณ์ ได้มีความคิดที่จะสร้างศาลเจ้าขึ้นมา ในตอนแรกเริ่มมี 10 คน ได้เริ่มจัดหาเงิน และได้รับบริจาคที่ดินจากชาวสงขลา ประมาณ 3-4 ไร่ และกลุ่มคน 10 คน ได้ไปขอทำบุญเรียไรที่เรียกว่า “ไปเจีย” คือ การไปเล่นดนตรีอวยพรตามบ้าน ตามงานต่าง ๆ ซึ่งนักดนตรีจีนจะมีวิธีทำบุญเรียไรพิเศษ เริ่มทำงานมีเงินพอที่จะก่อสร้าง โดยการไปซื้อวัสดุอุปกรณ์เช่น อิฐ ปูน เป็นต้น แล้วเกณฑ์คนมาเริ่มก่อสร้าง ช่วยกันสร้างศาลในธรรมเนียมจีนในสมัยดั้งเดิม ไม่ได้เริ่มที่จะนำพระพุทธรูปมาไว้ตั้งแต่โบราณจะมีการตั้งป้ายชื่อ สมัยก่อนไม่มีรูปภาพ ไม้ป้ายชื่อ และพัฒนาจนมีการวาดรูปโดยคนที่ฝีมือ โครงสร้างของศาลเจ้าในมูลนิธิทำด้วยไม้ไผ่ มีการปรับปรุงบูรณะมาเรื่อย ๆ โดยกลุ่มคนรุ่นแรกและเพื่อนก็มาช่วยกันตามความถนัด กลุ่มนักดนตรีเป็นคนในเมือง ที่ดินเริ่มแรกได้มาจากการบริจาคของคนนอก หลังจากนั้นก็มีการจัดซื้อและบริจาคตามความศรัทธามาช่วยสร้างจนสำเร็จ

ภาพที่ 84 บริเวณด้านหน้าของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)

หลักการของมูลนิธิท่งเซียเซี่ยงตึ้งคล้ายคลึงกับมูลนิธิปอเต็กตึ๊งที่กรุงเทพฯ เป็นเครือข่ายที่คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หน้าที่หลักของมูลนิธิ คือ การออกไปช่วยทำงานเก็บศพ ฟังศพ มีการจ้างเผาศพ มีหน่วยศพเคลื่อนที่ หน่วยเก็บศพส่วนใหญ่จะเป็นอาสาสมัคร ที่เซี่ยงตึ้งจะล้างป่าช้า 5 ปีต่อครั้ง

โดยเฉพาะศพไร้ญาติ เนื่องจากเซียงต้งได้ซื้อที่ไว้แล้วซึ่งมีศพฝังอยู่ จึงขุดขึ้นมาทำพิธีอุทิศส่วนกุศล และเผา เพื่อจะได้ฝังศพที่เพิ่งตายต่อไป

ภาพที่ 85 อาคารภายในมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียงเซียงต้ง)

เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิท่งเซียงเซียงต้ง เป็นคนแต่จิวเสียเป็นส่วนใหญ่ คนฮกเกี้ยนมีน้อย ไม่มีคนไหหลำ ความจริงเซียงต้ง เป็นของส่วนรวม แต่เนื่องจากคนแต่จิวส่วนใหญ่จะอยู่ที่เซียงต้งเอง อยู่ไปไม่ได้ทะเลาะวิวาทกัน ก็ไม่ไปไหนกันเอง คนไหหลำ ฮกเกี้ยน กวางตุ้งเมื่อตายจะ ตั้งศพที่อนาถา แต่คนแต่จิวจะตั้งศพที่เซียงต้ง เป็น การแยกกันเอง ไม่มีการทะเลาะวิวาทกัน⁶²

เนื่องด้วยชาวจีนกลุ่มนี้มีความรู้สึกสำนึกในบุญคุณของแผ่นดินไทย ที่ให้พวกเขาได้อาศัยอยู่ และเป็นแหล่งทำมาหากิน แม้จะไม่ใช่ว่าแผ่นดินเกิดของตน จึงมีความคิดที่จะจัดตั้งมูลนิธิเพื่อทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม ประกอบกับพวกเขามีความศรัทธาในพระภิกษุได้สองใจวซือ เพื่อเป็นประธานและเป็นศูนย์รวมจิตใจของมูลนิธิ

ภาพที่ 86 คณะกรรมการมูลนิธิ มิตรภาพสามัคคีเดินทางไปเยี่ยมประเทศจีน

มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียงเซียงต้ง) ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2499 โดยผู้มีจิตศรัทธากลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีนายบันฮ้วน แซ่โชว เป็นประธานกรรมการ ผู้ก่อตั้ง ต่อมาปี พ.ศ.2501 นายบันฮ้วน แซ่โชว และคณะกรรมการผู้ก่อตั้ง ได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียงเซียงต้ง) จนแล้วเสร็จ จึงได้มีมติตั้งคณะกรรมการบริหาร และได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการโดยมีนายเล่าเผ่าเซ่ง แซ่เล่า ได้เลือกเป็นประธานกรรมการบริหารมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียงเซียงต้ง) สมัย

ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ คนจีน และ แนวคิดสวัสดิการสังคมของคนจีนขนาดใหญ่ยุคหลังการสร้างทางรถไฟ

ที่ 1 โดยมีคณะกรรมการอีก 22 ท่าน ร่วมใจบริหารมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2501-2511

- ปี พ.ศ.2511-2535 นายอู่แสง สุนทรเจริญนนท์ ได้รับเลือกเป็นประธาน กรรมการบริหารมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) สมัยที่ 6 – สมัยที่ 15
- ปี พ.ศ.2535-2539 นายยรรยง เลาหวิริยะกุล ได้รับเลือกเป็นประธานกรรมการบริหาร มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) สมัยที่ 16
- ปี พ.ศ.2539-2543 นายวันชัย ลีละศิธร ได้รับเลือกเป็นประธานกรรมการบริหารมูลนิธิ มิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) สมัยที่ 17
- ปี พ.ศ.2543-2547 นายวันชัย ลีละศิธร ได้รับเลือกเป็นประธานกรรมการบริหารมูลนิธิ มิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ต่ออีกเป็นสมัยที่ 18

ภาพที่ 87 พิธีเปิดมูลนิธิมิตรภาพ
สามัคคี ในปี พ.ศ.2499

มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้ยื่นขอจดทะเบียนก่อตั้งมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ต่อกระทรวงมหาดไทย และได้รับอนุญาตโดยสมบูรณ์จากกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2504 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อจัดตั้งสถานที่สักการบูชา

ในศาลเจ้าของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) มีองค์หลวงปู่ได้สงโจวซือ (อากง) เป็นประธานของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) พร้อมกันนี้ยังมีเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว , สกเด็กแปะกง , หลวงพ่อโต พระสังขยา เป็นต้น ให้ประชาชนที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ได้สักการะบูชาด้วย

2. เพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ

มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) จะออกช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น อัคคีภัย อุทกภัย และวาทภัย (โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนา) โดยถ้าเกิดภัยที่ไหน มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) จะออกสำรวจ และให้การช่วยเหลือเบื้องต้นทันที

3. เพื่อเก็บศพไม่มีญาติไปฌาปนกิจ หรือฝังที่สุสานของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)

มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้จัดหน่วยกู้ภัย และหน่วยกู้ภัยได้นำบริการตลอด 24 ชั่วโมง ในพื้นที่ จ. สงขลา และใกล้เคียง ได้ช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุไม่ว่าทางน้ำ หรือบนท้องถนน นำส่งโรงพยาบาล ถ้ามีผู้เสียชีวิตที่ไม่มีญาติ มูลนิธิก็จะนำไปประกอบพิธีทางศาสนาต่อไป

ปัจจุบันมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้จัดตั้งศูนย์วิทยุกู้ภัยในนาม “มิตรภาพ” ซึ่งมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้รับอนุญาตให้ติดตั้งสถานีเครือข่ายรับ-ส่งวิทยุ มีกำลัง 45 วัตต์ รัศมีทำการไกล 45 กิโลเมตร ชุดกู้ภัย และผู้ที่มีวิทยุสามารถประสานงาน และแจ้งเหตุเข้ามายังศูนย์ “มิตรภาพ” ได้ทันทีตลอด 24 ชั่วโมง และได้จัดหน่วยกู้ชีพร่วมกับโรงพยาบาลหาดใหญ่ ช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุและอื่น ๆ ด้วย

4. เพื่อส่งเสริมการศึกษา แก่เยาวชนและผู้มีรายได้น้อย

มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาของเยาวชน จึงได้สนับสนุนการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ให้มีความเจริญก้าวหน้าในการศึกษาเล่าเรียน เพื่ออนาคตจะได้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพในการดำรงชีวิต ต่อครอบครัว ต่อสังคม และต่อประเทศชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น มูลนิธิได้จัดโครงการมอบทุนการศึกษาประจำปี แก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในเขต จ. สงขลา

5. เพื่อจัดสร้างโรงพยาบาล

ประมาณเดือนตุลาคม 2518 มูลนิธิได้จัดสร้างสถานพยาบาลชื่อ “คลินิกท่งเซียเซี่ยงตึ้ง” ตั้งอยู่ถนนสุภสารรังสรรค์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เนื่องจากมีสถิติรับผู้ป่วยมากขึ้นแต่ขีดความสามารถมีจำกัด จึงต้องขยายกิจการออกไป

ในปี พ.ศ. 2518 มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) จึงได้วางโครงการขยาย และจัดขึ้นเป็นโรงพยาบาลอาคาร 5 ชั้น ขนาด 56 เตียง โดยได้รับความร่วมมือจากผู้มีจิตศรัทธา สนับสนุนต่อโครงการนี้ จึงผลักดันให้โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ถือกำเนิดขึ้นมาในปี พ.ศ. 2525

เมื่อวันเสาร์ที่ 16 กรกฎาคม 2526 ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี (สมัยนั้น) พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ให้เกียรติมาเป็นประธาน ในพิธีเปิดอาคารใหม่ 5 ชั้น ของโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ซึ่งได้บริการรักษาผู้ป่วยที่มีรายได้น้อย (ไม่จำกัดเชื้อชาติ และศาสนา) โดยไม่ได้หวังผลกำไร

ปัจจุบัน มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ร่วมกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เปิดศูนย์สุขภาพช่องปากชุมชนเมือง ซึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณ โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้เปิดบริการขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้จัดส่งทันตแพทย์ และเจ้าหน้าที่มาดำเนินงาน

6. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี

มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) มีคณะศาสนพิธี (พุทธมหายาน) เพื่อดำเนินการทำบุญในด้านศาสนาพุทธตามประเพณีต่าง ๆ และมีคณะคนตรี (จีน) เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมในด้านดนตรีของจีน

7. จัดให้มีศาลาฌาปนกิจ (ศาลาตั้งศพ)

เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับงานศพสมาชิกของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) จึงได้จัดให้มีศาลาฌาปนกิจ เพื่อจัดพิธีศพตามประเพณีให้แก่สมาชิกที่ล่วงลับไปแล้ว

8. ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองใด ๆ

เครือข่ายของมูลนิธิ

มูลนิธิในเครือของหลวงปู่ได้สงโงวชื่อในประเทศไทยมีหลายร้อยแห่ง แต่สำหรับทางภาคใต้ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี(ท่งเซียเซียงต้ง) ได้จัดตั้งขึ้นเป็นแห่งแรก โดยพุทธศาสนิกชนชาว อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา และต่อมาได้มีการจัดตั้งองค์กรมูลนิธิในเครือข่ายของหลวงปู่ได้สงโงวชื่อในภาคใต้อีกมากมาย

มูลนิธิ ลือเซียงต้ง (ศาลเจ้าแม่ลิ้มโกเหนี่ยว) จ.ยะลา	มูลนิธิ ชือเซียงต้ง อ.เบตง จ.ยะลา
มูลนิธิ กุศลสถาน (บ้านเด็กเซียงต้ง) จ.ตรัง	มูลนิธิ เมตตาธรรม (ลือเด็กเซียงต้ง) จ.นราธิวาส
มูลนิธิ กุศลศรัทธา (เอียงเด็กเซียงต้ง) จ.สุราษฎร์ธานี	มูลนิธิ เมตตาสงเคราะห์ (อินเด็กเซียงต้ง) อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี
มูลนิธิ ชุมพรการกุศล (ลิบเด็กเซียงต้ง) จ.ชุมพร	มูลนิธิ การกุศลสงเคราะห์ (สกเด็กเซียงต้ง) บ้านส้อง อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี
มูลนิธิ ร่วมบำเพ็ญการกุศล (ท่งเด็กเซียงต้ง) จ.ปัตตานี	มูลนิธิ สงเคราะห์ผาปนกิจ อ.ตันหยงมัส จ.นราธิวาส

(ส่วนทางภาคอื่นๆของประเทศไทย ยังมีองค์กรมูลนิธิในเครือของหลวงปู่ได้สงโงวชื่ออีกนับร้อยแห่ง)

ซึ่งใน 14 จังหวัดภาคใต้นี้ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี เป็นศูนย์กลางของมูลนิธิในเครือทั้งหมด หากหน่วยย่อยมีปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ ก็สามารถติดต่อประสานมายังมูลนิธิท่งเซียเซียงต้งที่หาดใหญ่ได้ โดยจะมีการประกาศขออาสาสมัครไปยังศูนย์ต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือต่อไป

ตารางที่ 11 คณะกรรมการมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซียงต้ง) รุ่นที่ 18

ประธานคณะกรรมการ	หัวหน้าฝ่ายปฏิคม
นายวันชัย สี่ละศิธร	นายบรรจง โมทนัยชาติ
รองประธาน	รองหัวหน้าฝ่ายปฏิคม
นาย ธีรชัย จารูเรืองโรจน์	นายสุธี เตชะอังกูร
นาย อรุณชัย ศิริมหาชัย	นายโอภาส วรรณภาสชัยยา
นาย วิบูลย์ พงศ์สิริวรกุล	ฝ่ายตรวจสอบบัญชี
นายวิชัย ธรรมโสภิต	นายพนพล โลหะนาวกุล
นายอรุณ แซ่ฮ้ง	นายสุรินทร์ วัฒนวนิชกิจ
นายพิพัฒน์ อารยานุมาศ	หัวหน้าฝ่ายศาลากการกุศล
นายวิวัฒน์ โมทนัยชาติ	นายถาวร จิตโกศล
นายประวิทย์ จรูญศิริเสถียร	
นายสมชัย จอมเกตุ	

นายฉัฐสกล ขงเกียรติไพบูลย์ นายสมชาย พิทักษ์บุตร นายธรรมบุญ โกวิทยา นายนิมิต ชัยจิรัชกุล เลขานุการฝ่ายจีน นายซัมปิง แซ่เตียว นายจ๊กเซ่ง แซ่ลี้ม นายสุรศักดิ์ วาสพวงศ์ ประธานโรงพยาบาล นายวันชัย ถิลาศศิธร รองประธานโรงพยาบาล นายธนพล พิทยาเจริญพงศ์ นายอเนก วิสัยชนม์ นายเจริญ เหล่าเทพพิทักษ์ นายฉัฐสกล ขงเกียรติไพบูลย์ นายวิชัย ธรรมโสภิต นายเทพณรงค์ วิริยะกุล ดร. ประพนธ์ โกวิทยา นายเจริญชัย ชิวศรีรุ่งเรือง นายกฤษณ์ อารยานุมาศ นายบุญศิริ ธรรมศิริพงษ์ เลขานุการฝ่ายไทย นายสายัณห์ แก้วเอี่ยม นายเทพณรงค์ วิริยะกุล พ.อ. ฉัฐพล สวรรธรรักษ์กุล นายเฉลิมเกียรติ เจริญวิศาล หัวหน้าฝ่ายธุรการ นายนิกร คงคาเมธากุล รองหัวหน้าฝ่ายธุรการ นายวิบูลย์ ลุ่มปีประเสริฐกุล นายมีง ชินกิจการ นายไพโรจน์ ไชยสุขทักษิณ	รองหัวหน้าฝ่ายศาลาการกุศล นายบุญเอก ศิริสุภศิริ หัวหน้าฝ่ายพิธีฌาปนกิจ นายสมยศ สุขศิริวัฒน์ รองหัวหน้าฝ่ายฌาปนกิจ นายศุภกร ว่องปฏิพันธ์ หัวหน้าฝ่ายศาสนพิธี นายชัยฤทธิ์ ปรีเปรมไพศาล รองหัวหน้าฝ่ายศาสนพิธี นายสุวัตร เฉลิมเมธากุล หัวหน้าฝ่ายดนตรี นายสุชัย แซ่ตั้ง รองหัวหน้าฝ่ายดนตรี นายลุ่นฮวง แซ่โชว หัวหน้าฝ่ายแรงงานสงเคราะห์ผู้ภัย นายนิพนธ์ ปุราวัฒนากุล รองหัวหน้าฝ่ายแรงงานสงเคราะห์ผู้ภัย นายสุรศักดิ์ อภินวาวารกุล นายกิตติชัย ธรรมศิรินาช หัวหน้าฝ่ายสงเคราะห์สาธารณภัย นายนิพัชร ชีววัฒนาพงศ์ รองหัวหน้าฝ่ายสงเคราะห์สาธารณภัย นายสุชาติ อนุรักษเกียรติ นายชวลิต จารุโรจน์จิศา

เนื่องจากมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) เป็นสำนักงานใหญ่ของศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยทางภาคใต้จึงเป็นศูนย์กลางประสานงานต่างๆในเขตภาคใต้ คุณสมหมายเลขาอนุการหน่วยกู้ภัยเล่าว่า หากเกิดเหตุการณ์ที่เกินกว่าหน่วยกู้ภัยในเขตนั่นๆ จะทำได้ก็จะติดต่อมาทางสำนักงานใหญ่เพื่อขอกำลังช่วยเหลือ ทางศูนย์ก็จะประสานต่อไปยังมูลนิธิต่างๆ เพื่อดำเนินการช่วยเหลือต่อไป นอกจากนั้นแล้วทางมูลนิธิยังจัดการเกี่ยวกับงานพิธีล้างป่าช้าของศพไม่มีญาติของมูลนิธิทั่วภาคใต้ในเรื่องของการจัดลำดับความเหมาะสมว่ามูลนิธิใดจะจัดก่อนหรือหลัง เนื่องจกงานล้างป่าช้าจะจัดอย่างยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าเป็นงานมหากุศล มูลนิธิต่างๆจากทั่วประเทศจะมาร่วมกัน ซึ่งจะเป็นอีกหนทางหนึ่งในการรวบรวมเงินทำบุญเข้ามูลนิธิ ดังนั้นในแต่ละปีจึงไม่มีการจัดซ้ำกัน ไม่เฉพาะมูลนิธิจากภาคอื่นที่มาร่วมงานแต่มูลนิธิจากภาคใต้ก็ขึ้นไปร่วมงานกับภาคอื่นอยู่เป็นประจำเช่นกัน คุณสมหมายยังเล่าเพิ่มเติมว่ามูลนิธิใหญ่ๆในประเทศไทยจะแบ่งเป็น “ ตึ้ง “ กับ “ เกาะ “ (เป็นคำลงท้ายชื่อมูลนิธิ เช่น ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ซึ่ง “ ตึ้ง “ จะนับถือ พระ (พระพุทธเจ้า) แต่ “ เกาะ “ จะนับถือเซียน แต่ ทั้งสองก็ต่างมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการช่วยเหลือสังคม ดังนั้นถ้า “ ตึ้ง “ มีงาน “ เกาะ “ ก็จะเข้ามาช่วย ในทางกลับกันถ้า “ เกาะ “ มีงาน “ ตึ้ง “ ก็จะช่วยเหลือเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อช่วยเหลือสังคมอย่างแท้จริงมันมาจาก...ศูนยวิทย์กู้ภัย

ความรู้สึกของผู้ทำงานสาธารณกุศล

พิพัฒน์ ปุราวัฒนากุล ได้ให้ข้อมูลพวกเราเกี่ยวกับผลการปฏิบัติหน้าที่ของชุดกู้ภัยตั้งแต่ปี 2543 จนถึงเดือน ส.ค. 2546 ทำให้พวกเราทราบว่าการณ์ส่วนใหญ่จะเป็นอุบัติเหตุรถชน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทุกปี เป็นที่น่าสังเกตว่าของบางอย่างมีประโยชน์แต่หากใช้ในทางที่ผิดก็อาจเกิดโทษได้เช่นกัน อย่างกรณีรถมอเตอร์ไซด์ช่วยอำนวยความสะดวกสบายแต่หากนำไปใช้เพื่อแข่งความเร็วกันก็อาจเป็นอันตรายได้ ชีวิตแต่ละชีวิตกว่าจะได้มาช่างลำบากนัก และกว่าที่จะเติบโตใหญ่ก็ต้องใช้เวลานาน ผู้เป็นพ่อเป็นแม่ต้องทะนุถนอมเลี้ยงดูมาด้วยความยากลำบาก แต่คนที่เป็นลูกก่อนนั้นก็ทำอะไรลงไปทำไมไม่คิดถึงท่านบ้างละ นอกจากนี้ก็ยังมีเหตุฆ่าตัวตาย ทำร้ายร่างกายกันบ้าง ซึ่งแสดงถึงความเลื่อมที่ กำลังเพิ่มขึ้นของสังคม พวกเราได้มีโอกาสดูภาพถ่ายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (เก็บไว้เป็นหลักฐานเผื่อมีญาติมาติดต่อ) ช่างเป็นภาพที่หดหู่ยิ่งนัก ทำให้นึกขึ้นว่าก่อนตายจะสวหรือหล่อปานใด แต่หากตายไปทุกคนต่างเหมือนกันเหลือแค่ซากที่ไร้ซึ่งจิตวิญญาณ อาจจะต่างกันที่ การกระทำตลอดชีวิตก่อนที่จะตาย หากทำความดีไว้ก็จะเป็นที่ชื่นชมของคนอื่น แต่หากทำสิ่งชั่วร้ายไว้ก็จะได้รับการประณามจากสังคม เหตุร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นงานหลักของหน่วยกู้ภัยที่จะต้องเข้าไปเพื่อช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ หรือหากมีผู้เสียชีวิตก็จะเข้าไปเก็บศพ เมื่อดูจากข้อมูลแล้วแต่ละวันแล้วจะเฉลี่ยแล้ววันละ 2-3 เหตุ ก็นับว่ามากเมื่อเทียบกับความเป็นจริงที่ไม่น่าจะเกิดขึ้น ซึ่งทำให้สูญเสียทรัพยากรมนุษย์อันจะเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไปอนาคต

ทุนการศึกษา

มูลนิธิท่งเซียเซี่ยงตึ้ง ได้เป็นส่วนร่วมในการส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนในเขตจังหวัดสงขลา ในแต่ละปีทางมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ได้มีกองทุนเพื่อมอบให้เป็น

ภาพที่ 88 กิจกรรมส่งเสริมการศึกษาของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)

ทุนการศึกษาต่อนักเรียนที่เรียนดีแต่ฐานะยากจน ทุนละ 1,500 บาท จำนวน 300 ทุน ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป โดยผู้ที่ขอรับทุนการศึกษาต้องมีผลการเรียนไม่ต่ำกว่า 3.00 และมีฐานะยากจน และทุนเหล่านี้เป็นทุนที่ให้เปล่า ไม่มีข้อผูกมัดใดๆ รายปีต่อปี แสดงให้เห็นว่าเป็นการให้ประโยชน์โดยไม่หวังผลตอบแทน

ผู้ขอรับทุนการศึกษาต้องยื่นสำเนาทะเบียนบ้าน ใบแสดงผลการเรียน และรูปถ่ายขาว-ดำ จำนวน 2 รูป การมอบทุนการศึกษาจะจัดขึ้นประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี โดยมีนายอำเภอเมืองหาดใหญ่เป็นผู้มอบให้ อย่างไรก็ตาม ทางมูลนิธิไม่ได้พิจารณาให้ทุนการศึกษาเฉพาะลูกหลานชาวจีนเท่านั้น หากแต่ผู้ใดมีฐานะยากจน และมีความเพียรที่จะศึกษาต่อ ก็จะสนับสนุนโดยไม่เกี่ยงเชื้อชาติหรือศาสนา ซึ่งก็เป็นอีกทางหนึ่งที่ทำให้สถาบันการศึกษาของสังคมคงอยู่ต่อไป

ชมรมดนตรี

การรวมกลุ่มครั้งแรกของคณะผู้ก่อตั้งมูลนิธิท่งเซียเซี่ยงตึ้ง คือการเล่นดนตรีด้วยกันดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นดนตรีเป็นสิ่งที่ช่วยผ่อนคลายอารมณ์และจิตใจ จากเครื่องเล่นดนตรีจำนวน 4 ชิ้น ก็ได้ขยายมาเป็นวงดนตรีขนาดใหญ่ขึ้น และได้สืบทอดศิลปะในการเล่นดนตรีแต่ละชนิดสู่ชาวจันทันถิ่นมา

ภาพที่ 89-90 กิจกรรมของชมรมดนตรีจีนที่มูลนิธิภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)

จากการให้สัมภาษณ์ของ คุณศรัณย์ หอเที่ยงธรรม สมาชิกท่านหนึ่งของมูลนิธิท่งเซียเซี่ยง-ตึ้ง และเขาเป็นนักดนตรีคนหนึ่งของชมรมดนตรีจีนที่มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) เขาเล่าว่า ในวัยเด็กเขาได้เข้ามาวิ่งเล่นในบริเวณมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) แห่งนี้ บางครั้งก็ได้ยินเสียงดนตรีจีนแว่วมาจากผู้เฒ่าที่กำลังซ้อมดนตรีในห้องดนตรีจีน ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับเสียงดนตรีจีน เกิดความชอบจึงได้ลองไปหัดซ้อม เพื่อร่วมวงด้วย จนกระทั่งเขามีความชำนาญในการเล่นเครื่องดนตรีจีนทุกชนิด

สมาชิกของวงดนตรีจีน มีอิสระในการซ้อม ขึ้นอยู่กับเวลาว่างของแต่ละคน และทุกบ่ายของวันอาทิตย์จะมีการซ้อมรวมกันเพื่อความพร้อมเพรียง และเมื่อถึงเทศกาลสำคัญของจีน วงดนตรีจีนก็จะออกแสดงการดนตรีร่วมกับขบวนแห่ของมูลนิธิ และร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย

การรับบริจาค

มูลนิธิท่งเซี่ยเซี่ยงต้ง เป็นศูนย์รับบริจาคแห่งหนึ่ง โดยจะรับบริจาคยาและอุปกรณ์เวชภัณฑ์ น้ำมันตะเกียง โลงศพ และในรูปของเงินบริจาค ซึ่งผู้ที่มาบริจาคในแต่ละอย่างก็จะมี ความเชื่อของคนต่างกันไป ดังนี้

1. ยาและอุปกรณ์เวชภัณฑ์ มีความเชื่อว่าจะไม่มีโรคภัย ไข้เจ็บ อันตรายทั้งปวงจะไม่มี และมีบารมีที่ดี โดยเวชภัณฑ์ที่ได้รับบริจาคจะนำไปมอบให้โรงพยาบาลมูลนิธิท่งเซี่ยเซี่ยงต้งต่อไป เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายของโรงพยาบาลในการช่วยเหลือผู้ป่วยที่มีฐานะยากจน
2. น้ำมันตะเกียง เชื่อกันว่าเป็นการจุดแสงสว่างในการดำเนินชีวิตต่อไป ผู้ที่สิ้นหวังหรือมีทุกข์เนื่องจากปัญหาชีวิตรูปแบบต่างๆ มักจะทำบุญด้วยวิธีนี้มากที่สุด ด้วยเชื่อกันว่าอนาคตจะสดใสเนื่องจากมีแสงทองส่องทาง น้ำมันที่ได้จะนำไปใส่ในตะเกียงเทียน ในที่สักการะพระได้สงใจ ซื่อ
3. โลงศพ เชื่อกันว่าเป็นการต่ออายุ ยืดอายุให้นานขึ้นเป็นความเชื่อในการสะเดาะเคราะห์อีกวิธีหนึ่ง โลงที่รับบริจาคมีราคา 300 บาท โดยจะนำไปบรรจุศพไว้ญาติที่ทางหน่วยกู้ภัยของมูลนิธิได้ช่วยไว้ โดยจะมีการทำพิธีทางศาสนาให้ พร้อมกับนำไปฝังที่สุสานบ้านพรุดต่อไป
4. เงินบริจาค มีความเชื่อว่าฐานะของผู้บริจาคจะดีขึ้น มีเงินไหลมาเทมา และทำกิจการไม่ติดขัด ทางมูลนิธิจะนำเงินส่วนนี้ไปช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ตามโอกาส

ไม่มีใครพิสูจน์ได้ว่าผู้บริจาคจะสมหวังดังต้องการหรือไม่ แต่การบริจาคให้กับมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซี่ยเซี่ยงต้ง) นั้นเป็นการสร้างกุศลอันใหญ่หลวง ให้ผู้ที่ยากไร้หลายคนมีโอกาสในชีวิตที่ดีขึ้น

ภาพที่ 91-92 เหตุการณ์น้ำท่วมเมืองหาดใหญ่

ศาสนพิธี

ทางศาสนพิธีของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี มีหลายงานด้วยกัน เช่น วันตรุษจีน ซึ่งเป็นวันปีใหม่ของชาวจีน จะมีพิธีกรรมทั้งหมด 4 วัน คือ ชิวอิก ชิวหยี่ ชิวซา และชิวสี่ ทางมูลนิธิมิตรภาพสามัคคีก็จัดให้มีการทำบุญ สะเดาะเคราะห์ การกินเจ และไหว้เจ้า การสะเดาะเคราะห์เป็นความเชื่อหนึ่งของ

ชาวจีน ที่ว่า จะทำให้ผู้ทำการสะเดาะเคราะห์หมดทุกข์หมดโศก และเริ่มต้นปีใหม่ด้วยความสดใส การสะเดาะเคราะห์จะทำโดย ทางมูลนิธิจะมีผู้นำสวดมนต์เป็นภาษาจีน แล้วเดินเวียนรอบมูลนิธิเพื่อไหว้พระตามตำแหน่งต่างๆ ในมูลนิธิสามารถพบ ผู้ตามก็คอยเดินตาม จะมีจุดตำแหน่งที่มีการตั้งบาตรพระไว้ เมื่อเดินผ่านก็หยอดเหรียญใส่ลงไปบาตร ในระหว่างที่เดินจะสวดมนต์ไปเรื่อย ๆ

และตามความเชื่อของชาวจีนอีกอย่างคือ วันตรุษจีน ซึ่งเป็นวันปีใหม่ของชาวไทยเชื้อสายจีน จะนิยมไหว้พระ สามองค์เพื่อความเป็นสิริมงคล คือ องค์พระไต่สงโจวซือ เจ้าพ่อเสือ และ หลวงพ่อโต วัดพนัญเชิง ซึ่งในมูลนิธิเองก็มี องค์พระไต่สงโจวซือ และหลวงพ่โต จึงมีผู้คนมากราบไหว้มากเป็นพิเศษในวันตรุษจีน

ภาพที่ 93 การแสดงเชดสิงโตในวันตรุษจีน ของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซี่ยเซียงตั้ง)

เดิมทีทางมูลนิธิจัดให้มีการแห่มังกร เชดสิงโตในวันตรุษจีน แห่รอบเมืองหาดใหญ่ ซึ่งเป็นสิงโต และมังกรที่ทางมูลนิธิจัดทำขึ้นมาเอง แต่ต่อมาหลังจากนั้นมูลนิธิก็ประสบกับปัญหาการควบคุมผู้ที่มาเป็นคนเชดสิงโต และแห่มังกร เพราะบางคนกลายเป็นอาชญากร จึงล้มเลิกการแห่มังกรไป แต่ทางมูลนิธิก็มีการจ้างขบวนแห่มังกร จากจังหวัด นครสวรรค์มา แต่ด้วยค่าใช้จ่ายที่สูงมากทางมูลนิธิจึงไม่สามารถจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นได้ทุกปี

ภาพที่ 94 พระพุทธรูปพระมหาเถระได้สงโงวซือ

การกินเจ เนื่องจาก สมัยที่มูลนิธิมิตรภาพสามัคคียังไม่มี การก่อตั้งโรงพยาบาลนั้น พื้นที่ที่เป็นโรงพยาบาลในปัจจุบันเคยเป็นโรงเจมาก่อน เมื่อโรงเจบริจาคที่ดินส่วนนี้ให้กับทางมูลนิธิ มูลนิธิจึงจัดเก็บรักษาป่ายของโรงเจไว้ และสร้างโรงเจเล็กๆไว้ทางด้านหลังของศาลเจ้าองค์ได้สงโงวซือ และได้เก็บรักษาป่ายวิญญูณที่เคยตั้งไว้ในโรงเจดังกล่าว มาตั้งไว้ที่นี้ด้วย เมื่อมีเทศกาลตรุษจีน หรือเทศกาลที่สำคัญต่างๆ ทางมูลนิธิก็จัดให้มีการกินเจ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เป็นเวลาประมาณ 7 วัน ทางมูลนิธิไม่จัดให้มีการกินเจในเทศกาลกินเจใน เดือนตุลาคม เพราะเมื่อโรงเจของทางมูลนิธิเปิดให้บริการ จะมีผู้คนมารับประทานอาหารเจกันมาก อาจทำให้ร้านค้าที่ขายอาหารเจต้องได้รับความเดือดร้อน และอาจทำให้มูลนิธิ

ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากชาวบ้านได้ แต่ในเทศกาลสำคัญอื่นๆ ที่โรงเจให้บริการอาหารเจโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย จะมีผู้คนมารับประทานอาหารเจด้วยกันมากมายโดยไม่แบ่งแยกชนชั้น วรณะ ซึ่งจะมีทั้งผู้ที่วิกลจริต จนถึงระดับเศรษฐี มีทั้งคนไทย คนจีน และคนอิสลาม ส่วนเรื่องของการทรงเจ้า หรือเข้าทรง ทางมูลนิธิไม่ได้จัดให้มีการกระทำการดังกล่าวเนื่องจาก มูลนิธินับถือพระ แต่การเข้าทรงเป็นการนับถือเซียน ทางมูลนิธิมีการจัดการลุยไฟ เนื่องจากมีความเชื่อว่า การเดินลุยไฟเป็นการชำระความสกปรกออกไป ตามคำบอกเล่าของนายศรัณย์ ผู้มีประสบการณ์ในการเดินลุยไฟกล่าวว่า การเดินลุยไฟนั้นผู้เดินก็จะรู้สึกร้อนเป็นธรรมดา แต่จะร้อนมากหรือร้อนน้อยก็ตามขึ้นอยู่กับความศรัทธาของแต่ละคน ที่มีต่อองค์พระได้สงโงวซือ ซึ่งตนก็เคยอยู่เสมว่าองค์พระได้สงโงวซือจะช่วยบรรเทาความร้อน และความเจ็บปวดนั้น

เดือน เจ็ดของจีนจะมีเทศกาลโปรยกระดาษ ซึ่งมีพิธีกรรมเดิมก็คือ จะมีการโปรยแผ่นกระดาษ ซึ่งตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมแผ่นเล็กๆ ที่เรียกว่า ดิ้ว แล้วผู้มาร่วมพิธีก็จะไปเก็บ (คล้ายๆกับการชิงเปรต ของชาวไทย) ในกระดาษแผ่นนั้นก็จะเขียนไว้ว่าจะได้อะไร ผู้ที่สามารถหยิบได้ก็จะนำกระดาษแผ่นนั้นไปแลกเป็นของรางวัลกับทางมูลนิธิ แต่ในปัจจุบันเนื่องจากได้มีผู้ให้ความสนใจและมาร่วมงานพิธีนี้เป็นจำนวนมากขึ้น ทางมูลนิธิจึงจัดให้มีของรางวัลต่างๆ อย่างเพียงพอสำหรับผู้มาร่วม แต่ก็ยังดำรงไว้ซึ่งประเพณีเดิม กล่าวคือ ยังมีการโปรยดิ้ว แต่ผู้ที่แย่งดิ้วไม่ได้ก็สามารถไปรับของรางวัลได้เช่นเดียวกัน

ประมาณเดือนกันยายนของทุกปีจะมีวันที่เจ้าออกเยี่ยมบ้าน โดยอัญเชิญพระได้สงใจชื่อ รวมทั้งพระจีนอีกหลายรูปที่ชาวจีนนับถือ ออกเดินร่วมกับขบวนแห่ เพื่อเยี่ยมบ้านของผู้ที่สรีรภาพทั่วเทศบาลนครหาดใหญ่ บ้านหลังใดที่ต้องการให้พระเข้าบ้านต้องตั้งโต๊ะบูชา พร้อมอาหารคาวหวานที่หน้าบ้านเพื่ออัญเชิญพระเข้าบ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลของบ้านและผู้อยู่อาศัย

ทางมูลนิธิจัดให้มีการบริการเช่าสถานที่จัดงานศพแบบจีน พิธีศพแบบจีนนั้นจะมีความแตกต่างจากแบบไทยมาก กล่าวคือ พิธีศพแบบจีนจะมีพิธีการเดินกงเต็ก ก็จะมีผู้นำสวดมนต์เป็นภาษาจีน 1 คน เดินนำให้ลูกหลานของผู้เสียชีวิตเดินตาม จะมีเครื่องประกอบจังหวะ ประกอบกับการสวดมนต์นั้นด้วย มีการเผากระดาษเงินกระดาษทอง และสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำมาจากกระดาษ ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวจีนที่ว่าผู้ตายจะได้้นำเอาไปใช้เมื่อตายไปแล้ว การแต่งกายของลูกหลานที่มาในพิธีศพนั้นก็ต้องแต่งกายแตกต่างกัน เช่น ถ้าเป็นลูกของผู้ตายก็ต้องแต่งตัวด้วยเสื้อผ้ากระสอบ สะใภ้แต่งกายด้วยชุดสีดำ เขยต้องแต่งด้วยชุดสีขาว หลานแต่งด้วยชุดสีขาว เหลนแต่งด้วยชุดสีแดง โหลนแต่งด้วยชุดสีเหลือง แต่เรื่องของการแต่งกายนี้ก็ขึ้นอยู่กับญาติของผู้เสียชีวิต เช่นบางคนอาจแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีขาว ดำ ธรรมดาแต่อาจติดผ้ากระสอบไว้ที่แขน ส่วนพิธีการเดินกงเต็กทางมูลนิธิจะจัดแบบแต่จิว คือจะมีการเดินส่งวิญญาณบนเจดีย์ เดินข้ามสะพานถ้าผู้ตายเป็นผู้หญิงก็อาจจะมีการจัดพิธีกินนํ้านมแม่เพิ่มมาอีกทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับญาติของผู้เสียชีวิต ซึ่งจะแตกต่างกับแบบจีนแคะ เช่น จีนแคะจะมีการวิ่งไล่ล้อมจับแม่ชีด้วย

ทางมูลนิธิก็มีพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า พิธีสู่วี ซึ่งพิธีนี้จะจัดขึ้นเมื่อทางมูลนิธิประสบกับปัญหา หรือมีเรื่องอยากซักถามต่อองค์พระไต่สัจโจวซือ เชื่อกันว่า ไม้สู่วีที่เป็นไม้รูปตัววี (V) เป็นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมนี้จะกระทำโดยการ จัดให้มีผู้ถือไม้ 2 คน จับไม้สู่วีคนละข้าง และจะมีผู้มาช่วยกันสวดมนต์เป็นภาษาจีน เพื่ออัญเชิญ องค์พระไต่สัจโจวซือมาช่วยในการตัดสินใจปัญหานั้นๆ โดยที่เชื่อกันว่า เมื่อองค์พระไต่สัจโจวซือมาช่วยไม้จะขยับและเขียนเป็นอักษรภาษาจีนโบราณทีละตัว เมื่อเขียนเสร็จ 1 ตัวไม้ก็จะเคาะ 1 ครั้ง คนรอบๆ ที่มาร่วมกันสวดมนต์ก็จะช่วยกันอ่าน หากอ่านถูกไม้ก็จะเคาะอีกครั้ง การตอบปัญหาขององค์พระไต่สัจโจวซือนี้จะตอบมาเป็นกลอน ซึ่งคำตอบที่แท้จริงอาจแฝงอยู่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของกลอนนั้นๆ การเขียนกลอนของจีนจะเขียนจากบนลงล่าง จากซ้ายไปขวา แต่องค์พระไต่สัจโจวซือจะบอกในตอนท้ายว่าให้อ่านอย่างไร เช่นอ่านเพียงบรรทัดใด หรือไปในทิศทางใด ซึ่งตามคำบอกเล่าของนายศรัณย์ หอเที่ยงธรรม ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีประสบการณ์การจับไม้สู่วีก็กล่าวว่าในแต่ละปีทางมูลนิธิจะมีกลอนจากองค์พระไต่สัจโจวซือมากมาย กลอนที่เห็นตามจุดต่างๆ ในมูลนิธินั้นล้วนมาจากองค์ไต่สัจโจวซือทั้งสิ้น

ในแต่ละปีมูลนิธิต่างๆ ที่นับถือองค์พระไต่สัจโจวซือทั่วทั้ง 14 จังหวัดในภาคใต้ จะจัดให้มีพิธีการล้างป่าช้าขึ้น เหตุที่ต้องจัดให้มีพิธีการนี้ก็เพราะว่า ศพไร้ญาติที่ทางมูลนิธิจัดฝังไว้มีเป็นจำนวนมากและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ พื้นที่ที่จัดไว้ไม่เพียงพอ ซึ่งที่ฝังศพของทางมูลนิธิไม่สามารถขยายได้เนื่องจากกฎหมาย หรือกฎเทศบาลต่างๆ ที่ฝังศพของทางมูลนิธิมีตรภาพสามัคคี อำเภอหาดใหญ่ อยู่ที่ ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ การจัดงานล้างป่าช้าจะมี

ภาพที่ 95 ภาพสุสานของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี ที่ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่

เพียงมูลนิธิเดียวเท่านั้นที่จะจัดใน 1 ปีเพราะงานนี้ถือได้ว่าเป็นงานใหญ่มาก หากมูลนิธิแห่งใดแห่งหนึ่ง จัดงานนี้ขึ้นแล้ว ทางมูลนิธิอื่นๆตามจังหวัดต่างๆ ก็ต้องเข้าร่วมด้วย ซึ่งจะกินเวลาประมาณ 1-2 เดือน ผู้เข้าร่วมในพิธีที่มาจากต่างจังหวัดก็จำเป็นที่จะต้องจากบ้าน จากครอบครัวมาช่วยในพิธีนี้ ซึ่งทุกคนทำด้วยความเต็มใจ ตามคำบอกเล่าของนายสมหมาย สุขศิริวัฒน์กล่าวว่า เพราะพวกตนเชื่อว่าการช่วยงานในพิธีกรรมนี้ถือได้ว่าเป็นมหากุศลที่ยิ่งใหญ่กว่าการได้บวช พิธีนี้จะดำเนินการโดยการขุดศพไร้ญาติขึ้นมา ส่วนหนึ่งนำไปเผา ส่วนหนึ่งนำไปลอยอังคาร

ทางมูลนิธิมิตรภาพสามัคคีก็มีโรงพยาบาลซึ่งให้บริการรักษาพยาบาลในราคาถูก และไม่คิดค่ารักษาพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปี

เสียงจากคนในชุมชนขนาดใหญ่

นางสุภา แซ่เฮง อายุเกือบ 40 ปี

แม่ค้าขายน้ำชาชาวจีนไหหลำ เล่าให้ฟังว่า เธอมาขายน้ำชาที่นี้เกือบ 20 ปีแล้ว แม้ว่ารายได้ที่ขายได้นั้นจะน้อยนิด แต่ก็สามารถเลี้ยงครอบครัวให้พอกินไปได้ ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนที่ทำงานที่มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (เท่งเซ็งเซียงตึง) คนที่มาทำบุญหรือสักการะพระได้ส่งใจซื้อ คุณสุภา สามารถพูดภาษาจีนได้ บ่อยครั้งจึงได้สนทนากับชาวมลายูซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ที่มาทำบุญ โดยเฉพาะเวลางานฌาปนกิจ เธอก็มีรายได้จากการขายน้ำชาเพิ่มขึ้น เธอมีความเห็นว่าญาติของผู้ตายมักจะอยู่ในอารมณ์แบบเดียวกัน เธอจึงมีโอกาสช่วยพูดปลอบโยนให้พวกเขาคลายเศร้า คลายเหงาได้ในบางครั้ง ร้านเล็กๆ ของเธอเสมือนสภากาแฟของคนชราในคอนบ่าย ที่มักจะมานั่งเสวนากันในทุกๆ เรื่อง จึงทำให้เธอรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวจีนในหาดใหญ่อยู่เสมอ ในตอนท้ายเธอกล่าวว่าแม้ที่นี้จะไม่ทำให้เธอร่ำรวย แต่ก็เป็นที่ที่เธอสามารถมีชีวิตที่ดีได้ ผู้คนก็มีความเอื้ออาทรต่อกัน เธอจึงไม่เคยที่จะย้ายไปขายน้ำชาที่อื่น และเธอยังได้ช่วยกู้ภัยในอุบัติเหตุบางครั้ง ความรู้สึกสบายใจเช่นที่มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (เท่งเซ็งเซียงตึง) แห่งนี้คงจะหาได้ยากหากไปทำงานที่อื่น

นายศรัณย์ หอเที่ยงธรรม อายุ 30 ปีเศษ

มีอาชีพประจำและซื้อขายหลักทรัพย์ กล่าวว่า ครอบครัวตนผูกพันกับมูลนิธิแห่งนี้มาตั้งแต่รุ่นพ่อ ตนจึงรู้จักสนิทสนมกับผู้คนที่นี่และรู้เรื่องราวต่างๆ เป็นอย่างดี ตนมาช่วยงานมูลนิธิเป็นครั้งคราวเช่น พิธีผู้กิ(เป็นผู้ถือไม้ผู้กิ) พิธีลุยไฟ(เป็นผู้เดินลุยไฟ) ที่เข้ามาช่วยงานตรงจุดนี้ก็เพราะว่าชอบและอยากทำ รวมทั้งความศรัทธาที่มีต่อองค์พระได้ส่งใจซื้อ

ความรู้สึกของเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยกู้ภัยของมูลนิธิท่งเซียงเซียงตึง

คนที่มาทำงานจะสมัครใจมา และต้องการทำด้วยใจรักมากกว่า เนื่องจากไม่มีเงินเดือนให้ แต่ละคนก็จะมียานประจำทำที่มั่นคงกันอยู่แล้ว แล้วเอาเวลาว่างมาช่วยงานที่มูลนิธิ ท่านทำงานมาประมาณ 10 ปีแล้ว ขอบข่ายของงานคือช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุทั้งทางบกและทางน้ำ หากได้รับแจ้งเหตุ ทางหน่วยกู้ภัยซึ่งมีเวรทั้งหมด 3 ชุด ชุดกู้ภัยกลางวัน 1 ชุด ชุดกู้ภัยกลางคืน 2 ชุด ก็จะไปทำการช่วยเหลือทันที ถ้ามีคนบาดเจ็บก็จะนำส่งโรงพยาบาลหาดใหญ่ เพราะปัจจุบันทางมูลนิธิได้ร่วมมือกับศูนย์รันทร กรุงเทพมหานคร ซึ่งตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลหาดใหญ่ในการช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ อย่างไรก็ตามทางหน่วยกู้ภัยจะพิจารณานำผู้บาดเจ็บส่งโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด หรือตามแต่ผู้บาดเจ็บต้องการ หากผู้ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตแล้ว จะติดต่อให้ญาติมารับ หากไม่คนมาติดต่อก็จะตั้งศพไว้ที่โรงพยาบาลเป็นเวลา 7 วัน แล้วนำศพไปฝังที่สุสานของมูลนิธิ ประมาณ 10 ปีจะมีการล้างป่าช้า เนื่องจากสุสานของมูลนิธิมีจำกัดและเต็มเร็ว แม้ศพจะจมในทะเลหรือประสบอุทกภัยก็มีหน่วยกู้ภัยทางน้ำเก็บศพขึ้นมาได้ โดยเฉพาะเมื่อคราวเกิดอุทกภัยครั้งรุนแรงที่สุดที่แหลมตะลุมพุก จ. นครศรีธรรมราช ท่านก็ได้ไปกับมูลนิธิเพื่อช่วยเก็บศพที่จมอยู่ใต้น้ำ และแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ประชาชนที่เดือดร้อน โดยในระยะแรกเริ่มนั้นทางมูลนิธิท่งเซียงเซียงตึงมีบทบาทช่วยเหลือผู้ประสบภัยทั่วภาคได้ แต่ปัจจุบันได้มีการขยายเครือข่ายหน่วยงานให้ความช่วยเหลือไปหลายจังหวัด แต่ที่หาดใหญ่จะเป็นหน่วยงานใหญ่ และเป็นศูนย์ประสานงานกับจังหวัดอื่น เมื่อคุณวิศิษฐ์ได้เล่าถึงงานที่เขาทำแล้ว ท่านก็เล่าประวัติการก่อตั้งมูลนิธิที่สืบทอดแนวปฏิบัติมาจากหลวงปู่ไต้ฮงใจซื้อให้ฟังอีกด้วย

โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซี่ยเซียงต้ง)

โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี เป็นกิจการสาธารณกุศลของมูลนิธิท่งเซี่ยเซียงต้ง หาดใหญ่ จัดตั้งเมื่อ ตุลาคม พ.ศ. 2518 ณ ถนนสุภสารรังสรรค์ มีชื่อว่า “คลินิกท่งเซี่ยเซียงต้ง” ตั้งขึ้นโดยการริเริ่มของคณะกรรมการมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี โดยเริ่มแรกเพียงแค่อำเภอสถานพยาบาลขนาดเล็ก ไม่มีเตียงผู้ป่วยไว้ค้างคืน ต่อมาได้สร้างอาคาร 5 ชั้น เพื่อให้เป็นโรงพยาบาลที่สามารถให้บริการแก่ผู้ป่วยมากขึ้น ทั้งนี้เงินที่สร้างโรงพยาบาลล้วนแต่ได้รับบริจาคจากประชาชนทั้งสิ้น เป็นจำนวนเงิน 13,300,000 บาท และผู้มีจิตศรัทธาอุทิศที่ดินเป็นสถานที่ก่อสร้างจำนวน 2 ราย คือ

1. นางซุ่น พัดโน มอบที่ดินจำนวน 53.8 ตารางวา
2. นายอิงเลียบ แซ่เจียม มอบที่ดินจำนวน 53.8 ตารางวา

ภาพที่ 96 โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพ
สามัคคี (ท่งเซี่ยเซียงต้ง)

ภาพที่ 97 พิธีเปิดคลินิกมูลนิธิท่งเซี่ยเซียงต้ง

เนื่องจากมีสถิติผู้ป่วยมากขึ้น และขีดความสามารถมีจำกัดจึงต้องขยายกิจการออกไปในปี พ.ศ. 2521 คณะกรรมการมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) จึงได้วางโครงการขยาย และจัดขึ้นเป็นโรงพยาบาล ขนาด 56 เตียง โดยได้รับความร่วมมือจากผู้มีจิตศรัทธา สนับสนุนต่อโครงการนี้ จึงผลักดันให้โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ถือกำเนิดขึ้นมาในปี พ.ศ. 2525 มีนายวันชัย ลีละศิธร เป็นประธานกรรมการก่อสร้างโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี ได้ทำการก่อสร้างเสร็จสิ้นลงเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2524 และได้รับอนุญาตจากกระทรวงสาธารณสุขให้จัดตั้งและดำเนินได้เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2526 และมีนายแพทย์ธงชัย ภูมิบ่อพลับ เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี โรงพยาบาลได้ทำพิธีเปิดตึกใหม่เมื่อวันเสาร์ที่ 16 กรกฎาคม ปี พ.ศ. 2526 ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารใหม่ 5 ชั้น ของโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี ย่อมนำมาซึ่งความปิติยินดี และเป็นมงคลอย่างยิ่งต่อเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล ตลอดจนกรรมการของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) และประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการสร้างโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี

เนื่องจาก ภายในเขตเมืองหาดใหญ่ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ แม้ว่าจะมีโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุขอยู่แล้ว แต่ก็ต้องให้บริการกับประชาชนที่ไปให้บริการอย่างคับคั่งได้ในจำนวนจำกัด ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังคงขอรับบริการจากคลินิกเอกชน ซึ่งต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง ทางมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือชุมชนอยู่แล้ว จึงได้ลงมติให้สร้างโรงพยาบาลของมูลนิธิฯ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะแบ่งเบาภาระของทางราชการตามกำลังเงินเท่าที่จะสามารถกระทำได้

นโยบายหลักของโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี มีดังนี้

1. ให้บริการด้านการรักษาพยาบาล ป้องกันโรค ส่งเสริมสุขภาพแก่ประชาชนทั่วไปทุกชั้นวรรณะ ทุกเชื้อชาติ ศาสนา ไม่ว่ายากดีมีจนโดยเสมอหน้ากัน โดยเฉพาะผู้ที่ยากไร้อนาถา ให้ดีที่สุดเท่าที่ กำลังความสามารถอันจำกัดที่มีอยู่ของโรงพยาบาล และจะรักษาชีวิตผู้ป่วยเป็นสำคัญ ปัญหาเรื่องอื่นเอาไว้พิจารณาภายหลัง หากผู้ป่วยฉุกเฉินทางโรงพยาบาลจะให้การรักษาทันที
2. โรงพยาบาลจะไม่หาผลประโยชน์เพื่อเป็นกำลังทางเศรษฐกิจ หากต้องการเพียงเพื่อให้โรงพยาบาลสามารถเลี้ยงตัวเอง หรือเพื่อขยายบริการให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งจะให้สวัสดิการที่พอสมควรแก่เจ้าหน้าที่พนักงานของโรงพยาบาล
3. เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลทุกคนจะต้องบริการต้อนรับผู้ป่วย และผู้มาติดต่อด้วย อธิษฐานอันเป็นมิตรภาพ ต้องหลีกเลี่ยงการมีปากเสียงกับผู้มาติดต่อ และมีความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะ ให้ถือเมตตาธรรมและขันติธรรมเป็นที่ตั้ง พยายามตั้งใจทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อศักดิ์ศรีของตนเอง และเพื่อชื่อเสียงของโรงพยาบาล การมีปากเสียงกับผู้มาติดต่อหรือระหว่างเจ้าหน้าที่ด้วยกันถือว่าเป็นข้อบกพร่องร้ายแรง

สัมภาษณ์เจ้าแก้งแสง

เจ้าแก้งแสง อพยพมาจากเมืองจีนมาอยู่เมืองไทยเมื่ออายุประมาณ 20 ปี ขณะนี้อยู่เมืองไทยมาเป็นเวลา 60 กว่าปีแล้ว มีพี่น้อง 3 คน คือพี่ชาย 1 คน ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ส่วนพี่ชายคนรองอยู่ที่อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี ส่วนท่านเป็นน้องชายคนเล็ก ท่านเคยเป็นรองประธานมูลนิธิท่งเซียเซี่ยงตึ้ง 5 ปี จึงลาออก เป็นนายกสมาคมแต่เจ้าหาดใหญ่ และเป็นสมาชิกชมรมไลออนเป็นเวลา 30 กว่าปี

ท่านได้ช่วยเหลือสังคมมากมาย เช่น บริจาคเงินเพื่อสมทบทุนสร้าง โรงพยาบาล ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง 100,000 บาท เมื่อสมัยเริ่มก่อตั้งโรงพยาบาล บริจาคเงินสร้างโรงเรียนศรีนคร และ โรงพยาบาลสงขลา นครินทร์ ให้ทุนการศึกษาแก่นักวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นทุนกึ่งแสงสว่างจำนวนเงิน 4 ล้านบาท นอกจากนี้ยังได้บริจาคแก่อื่นๆอีกกว่า 20 ล้านบาท

ท่านบอกว่าการทำงานบริจาคเงินมากมายมีใช้เพื่อกุศลให้ตนเองมีสุขภาพแข็งแรง หรือ ร่ำรวยยิ่งขึ้น แต่ท่านต้องการบริจาคเพื่อช่วยเหลือสังคมโดยเฉพาะคนจน เพราะท่านก็เคยเป็นคนจนที่ต้องสร้างเนื้อสร้างตัวมาด้วยความขยันหมั่นเพียร เมื่อท่านมีฐานะร่ำรวยแล้วก็ควรช่วยเหลือสังคมบ้าง และช่วยกันพัฒนาเมืองไทยโดยไม่แบ่งแยกไทย-จีนเพราะทุกคนเป็นพี่น้องกันควรช่วยเหลือกัน ท่านบอกว่าปัจจุบันใช้ชีวิตแบบสมถะไม่ฟุ้งเฟ้อ ดังนั้นจึงยังมีเงินมาบริจาคให้สังคม ท่านยังเล่าประวัติของ โรงพยาบาลท่งเซียเซี่ยงตึ้ง ให้เราได้ทราบดังนี้

โรงพยาบาลนี้ก่อตั้งขึ้นได้เพราะมูลนิธิท่งเซียเซี่ยงตึ้งซึ่งเจ้าแก้งแสง เป็นรองประธานมูลนิธิในขณะนั้น ท่านได้มีแนวความคิดที่จะช่วยเหลือคนยากจน โดยท่านเสนอแนวคิดว่าจะเปิดคลินิกเพื่อรักษาผู้ป่วยไม่ว่าจะรวยหรือจน แต่จะเน้นไปที่คนจน คือถึงแม้จะไม่มีเงินก็มารักษาได้ฟรี เมื่อเจ้าแก้งแสงเสนอความคิดและได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกมูลนิธิแล้ว จึงตั้งคลินิกเป็นห้องแถวขนาด 2 คูหาชั้นที่หัวมุมถนนศุภสารรังสรรค์ และแพทย์คนแรกคือคุณหมอลี้ แซ่ตั้ง ซึ่งเป็นคนที่ทำงานดีมาก รักษาโรคเก่ง มีคนไข้มารับการรักษาวันละหลายสิบคน ต่อมาทางราชการได้ส่งแพทย์จาก อ.เมืองสงขลา และ อ.หาดใหญ่มาอีก 5 คน แต่ต่อมาหมอทั้ง 5 คนก็ขอย้าย ส่วนคุณหมอลี้ก็ขอย้ายกลับไปศึกษาต่อที่กรุงเทพมหานคร และเพื่อคุณแม่และพี่สาว แต่ทางมูลนิธิก็สามารถขอแพทย์จากที่อื่นมาช่วยรักษาคนไข้ที่คลินิกได้ เมื่อคนไข้มีมากขึ้น เจ้าแก้งแสงจึงเสนอความคิดขอขยายคลินิกเป็นโรงพยาบาล โดยได้ขอรับบริจาคและได้เงินบริจาคจำนวนมากพอสมควร ซึ่งผู้บริจาคส่วนใหญ่คือคนจีน ส่วนที่ดินได้รับบริจาคมาจากชาวหาดใหญ่คนหนึ่งและคนแซ่เจียม ซึ่งมีมูลค่าประมาณ 600,000 บาท มีพื้นที่ประมาณ 1 ไร่เศษ ในการก่อสร้างก็มีปัญหาบ้างเล็กน้อยคือการรับเหมาดอกกันเป็นทอดๆทำให้การก่อสร้างเป็นไปอย่างล่าช้า

เมื่อสร้างโรงพยาบาลแล้วเสร็จ ได้ทำพิธีขอซื้อโรงพยาบาลจากเทพเจ้าไฉฮวงกงซึ่งเป็นเทพเจ้าที่มูลนิธิหลายแห่งให้การเคารพบูชาเพราะถือเป็นเทพเจ้าที่เอื้อเฟื้อแผ่ช่วยเหลือ

ภาพที่ 98 ภาพกิจกรรม การให้บริการ และการสังเคราะห์ให้แก่ชุมชนขนาดใหญ่ของโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งชัยเชียงตุง)

กิจกรรมสังคมสงเคราะห์ ที่เลื่องชื่อของมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง คือ ประเพณีทิ้งกระจาด เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณที่ล่วงลับ และสืบทอดวัฒนธรรมงานบุญให้ทานที่มีผู้คนจากทั่วสารทิศมาร่วมรับแจกสิ่งของ ในแต่ละปีจะแจกจ่ายข้าวสาร และเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ประชาชนจำนวนมาก

พิธีสะเดาะเคราะห์ โดยมีองค์หลวงปู่ไต้ฮงโจ้วชื่อ เป็นองค์ประธานคอยปกป้องรักษา คຸ້ມครองผู้ศรัทธา ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งในงานประเพณีสะเดาะเคราะห์ประจำปี ทางมูลนิธิฯ ได้มอบของมงคลแก่ผู้ร่วมพิธีสะเดาะเคราะห์ได้แก่ วัตถุมงคล (พระเหรียญ) ไม้บูชาตัวป้องกันภัย ผ้ายันต์หลวงปู่ฯ ใส่กรอบติดหน้าบ้าน หรือติดตัวป้องกันภัยพิบัติ ยันต์กระดาศหลวงปู่ฯ เผาทำน้ำมันดีด้ม เป็นสิริมงคลทั้งครอบครัว .เหรียญบาทเป็นเงินขวัญถุง หรือไว้ในลิ้นชัก ลาภผลพูนทวี ข้าวสารใส่ปิ่นในภาชนะ(โอ่งข้าวสาร) เพิ่มพูนตลอดปี ส้มและเทียน บูชาพระเจ้าที่ เป็นนมหามงคลแก่ครอบครัว ขายดี ขายคล่อง⁶³ พิธีกรรมและวัตถุสิ่งบูชาต่างๆ ต่างหมายถึงการสร้างความหมาย การสร้างสัญลักษณ์ ที่ผสมผสานความเป็นจีน –ไทยได้ดี ที่กลุ่มคนจีนหาดใหญ่สร้างและบริโภคสัญลักษณ์ที่เขาสร้างเพื่อตอบสนองสำนึกภายในของการดำรงชีวิต และอยู่รอดร่วมกัน การยอมรับการสร้างบารมี ซึ่งเป็นฐานสำคัญที่ยึดโยงคนจีนในหาดใหญ่และคนอื่นๆ รวมทั้งคนจีนและนักท่องเที่ยว จากที่อื่นอีกด้วย

4. สมาคมไหหลำภาคใต้

ไปเลิน แซ่หยิน⁶⁴ ผู้จัดการสมาคมไหหลำภาคใต้ กล่าวว่า สมาคมแห่งนี้ก่อตั้งมานานกว่า 40-50 ปี มีผู้ร่วมก่อตั้งจำนวน 5 คนคือ นายหยุนฟุงเซียน ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมคนแรก นายหลิงเทียนเฟอ นายฟู่ยี่ฉี นายฉ่ายปึงตึง นายฟุผิงเต้า ในอดีตสมาคมแห่งนี้ใช้ชื่อว่า สมาคมชาวจีนไหหลำแห่งอำเภอหาดใหญ่ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น สมาคมไหหลำภาคใต้

ภาพที่ 99 บริเวณด้านหน้าของสมาคมไหหลำแห่งภาคใต้

สาเหตุที่นำไปสู่การก่อตั้งสมาคมแห่งนี้คือ เพื่อให้ชาวจีนภาษาไหหลำจะได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน และเมื่อมีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน จึงมีแนวคิดในการจัดตั้งสมาคมขึ้น โดยการรวมกลุ่มกันจัดหาทุนทรัพย์เพื่อจัดซื้อที่ดินก่อสร้างสมาคมขึ้น ออกแบบก่อสร้างโดย นายเจริญ ลิมสกุล อาชีพสถาปนิก อดีตอุปนายกสมาคมแห่งนี้ ซึ่งมีเชื้อสายจีนไหหลำ ภายในตัวอาคาร ได้อัญเชิญรูปจำลองเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวจีนไหหลำ มาประดิษฐานไว้ ปัจจุบันศูนย์กลางของสมาคมตั้งอยู่บนถนนธรรมญูวิถิ มีสมาชิกประมาณสองร้อยกว่าคน⁶⁵

5. สมาคมฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา

จากการให้สัมภาษณ์ของอวิรุทธิ์ วัลลภาภิรมย์⁶⁶ ผู้จัดการสมาคมฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลาคนปัจจุบัน กล่าวว่า สมาคมแห่งนี้ก่อตั้งมาประมาณ 30 กว่าปี ในอดีตมีที่ทำการตั้งอยู่บริเวณถนนแสงจันทร์

ภาพที่ 100 สมาคมฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา

การก่อตั้งสมาคมแห่งนี้เพื่อให้ชาวฮกเกี้ยนที่กระจัดกระจายอยู่ในเขตอำเภอหาดใหญ่ มีการรวมตัวกันเพื่อพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นข้อมูลข่าวสารต่างๆ ตลอดจนติดตามความเคลื่อนไหวของชาวจีนฮกเกี้ยนด้วยกัน เช่น บางคนยังมีชีวิตอยู่ บางคนอพยพกลับเมืองจีน หรือย้ายภูมิลำเนา และบ้างก็เสียชีวิตลง เพื่อจะได้ทำการช่วยเหลือกันต่อไป ผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมครั้งแรกมีประมาณ 6 คน ได้แก่ นายอ่องซิมฮก ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมคนแรก นายเนียวบุนดิน นายหลีเซ่งโป นายเซียวซุยโห นายฮอไหล แซ่ฉั่ว นายชีไคว แซ่ฉั่ว เป็นต้น⁶⁷

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์นายกรรชิต ฐานิสโร⁶⁸ พบว่า รูปแบบและโครงสร้างในการจัดองค์กรของสมาคมจีนเป็นการจัดโครงสร้างที่กระทัดรัด เหมาะสมกับงาน หรือเหมาะสมกับภารกิจที่ดำเนินการแบ่งงานกันทำตามที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ และหมุนเวียนสลับตำแหน่ง หน้าที่ ตัวบุคคล ตั้งแต่ระดับบริหารจนถึงระดับปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้มีการผูกขาด และแอบแฝงผลประโยชน์ได้ และเพื่อเป็นการฝึกบุคลากรและพัฒนาองค์กรควบคู่กันไป ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือ ไว้วางใจจากกลุ่มสมาชิก มีความเสียสละ ซื่อสัตย์⁶⁹

6. สมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่

ภาพที่ 101 ทางเข้าสมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่

ภาพที่ 102 สมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่

มีที่ทำการตั้งอยู่บนถนนแสงอาทิตย์ มีโรงเรียนที่อยู่ในความดูแลของสมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่คือ โรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษา ต่อมาโรงเรียนมีนักเรียนเพิ่มขึ้นจึงได้ขยับขยายพื้นที่โดยการซื้อที่ดินประมาณ 11 ไร่ บริเวณถนนเพชรเกษม ซอย 14 มีผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมที่สำคัญได้แก่ นายหม่าชานเม่า ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมคนแรก นายซือเกีย แซ่จิ๋ว นายหงถึงเงิน เป็นต้น สำหรับ

นายกังส์แสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ อดีตนายกสมาคมแต้จิ๋วหาดใหญ่ เป็นผู้ที่ให้การสนับสนุน และจัดหาทุนดำเนินการก่อสร้างจำนวน 8 แส่นบาท ปัจจุบันศูนย์กลางของสมาคมตั้งอยู่บนถนนเพชรเกษม ซอย 14 นายกสมาคมคนปัจจุบัน คือ นายนิคม ปรีชาวีรกุล มีสมาชิกประมาณห้าร้อยกว่าคน

นับตั้งแต่มีการก่อตั้งโรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษาเป็นต้นมา โรงเรียนได้มีการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนมาตลอด ด้วยขนาดของโรงเรียนที่ใหญ่ขึ้น และนโยบายด้านการศึกษาที่เปิดกว้างขึ้นในปัจจุบัน ทำให้ภาษาจีนจัดเป็นหลักสูตรที่ต้องศึกษาหลักสูตรหนึ่งในโรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษา ในปัจจุบัน โรงเรียนได้สอนภาษาจีนตั้งแต่ชั้นอนุบาลเพื่อที่จะให้นักเรียนได้รู้จักภาษาจีนเป็นการปูพื้นฐานในระยะแรก ปัจจุบันนี้โรงเรียนมีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 1,300 กว่าคน มีครูอาจารย์ทั้งไทยและจีน รวม 65 คน⁷⁰

7. สมาคมรวมมิตร(ป็นชั้นชัก) หาดใหญ่

ภาพที่ 103 ด้านหน้าสมาคมรวมมิตร
(ป็นชั้นชัก) หาดใหญ่ บริเวณถนนหอยมุกข์
หาดใหญ่

ชาวป็นชั้นชัก หมายถึง ชาวจีนและหรือฮากกาที่มีถิ่นที่อยู่ระหว่างจีนแต่จีวกับเหมยเซียน ภาษาป็นชั้นชักจึงมีสำเนียงก้ำกึ่งระหว่างภาษาจีนและ กับภาษาจีนแต่จีวผสมผสานกัน จึงกลายป็น เอกลักษณ์ของชาวจีนป็นชั้นชัก

ภาพที่ 104 กรรมการสมาคมรวมมิตร(ป็นชั้นชัก) หาดใหญ่
ชุดปัจจุบัน

มูลเหตุของการจัดตั้งสมาคม เพื่อต้องการให้มีการรวมกลุ่มกันในหมู่ของชาวจีนป็นชั้นชัก มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะช่วยเหลือกันระหว่างคนกลุ่มภาษาเดียวกัน อีกประการหนึ่งจะได้มีสถานที่ทำการของชาวจีนป็นชั้นชัก และเชื่อมความสัมพันธ์กันโดยไม่แยกแยะเรื่องฐานะ ซึ่งมีคำบรรยายวิถีชีวิตของชาวป็นชั้นชักที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย อย่างเห็นภาพอย่างชัดเจนว่า

รอบข้างมองไปทางไหนไม่มีญาติมิตร ไม่ว่าที่แห่งหนตำบลใด
ไม่ว่ากิจการใด ๆ ก็เป็นได้ฟ้าของคนภาษาอื่นแทบทั้งหมด
การที่พวกเขาจะทำกิจการค้าใด ๆ โดยพื้นฐานแล้วจะต้องมี
ชื่อเสียงและเครดิต แต่จากความเป็นจริงแล้วพวกเขาทั้งหลายไม่มีเลย
ทำให้ต้องเดินทางไปสู่ต่างจังหวัดยี่ด้อาชีพทำไร่ ทำเกษตร จนกระทั่งประเทศไทย
เกิดการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ใช้นโยบายกีดกันและขับไล่คนจีน ออกกฎประกาศเขตหวงห้าม
ถิ่นที่อยู่ทำมาหากินของชาวจีนชั้นซีกเกือบทั้งหมด ถูกคำสั่งจำกัด
ทำให้ทุกคนต้องกระจัดกระจาย หลบหนีไปทั่วทუნหนแห่งสุดแต่ใจจะพาไป⁷¹

โดยอุปนิสัยแล้ว ชาวจีนชั้นซีกมีความสามัคคีกลมเกลียว รักพวกพ้องหมู่คณะเป็นจุดสำคัญ
แม้แต่การจัดสวัสดิการสังคม ย่อมไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะเป็นความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่น ดังนั้นการคิด
จัดตั้งสมาคม องค์การจึงเป็นเรื่องยากลำบาก แต่ในต้นปี พ.ศ.2519 ในวันเทศกาลหยวนเซียว มีแกนนำ
สำคัญอาทิ นายเจริญ ศิริวงศ์ไพศาล นายสันติ บุญทริกพรพันธุ์ นายฟอง สนิชทิยากร นายเกรียง โลห์
เจริญวนิช และเพื่อน ๆ อีก 10 กว่าคน ได้ช่วยกันจัดหาทุนทรัพย์จัดซื้อที่ดินก่อสร้างสมาคม จนเมื่อ
พ.ศ.2521 สมาคมก่อสร้างแล้วเสร็จ และทำพิธีเปิด เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2523 โดยมีนายหงเหว่ย
แซ่หลี่ ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมคนแรก

ปัจจุบันสมาคมมีศูนย์กลางตั้งอยู่บนถนนหอยมุกข์ นายกสมาคมคนปัจจุบันคือ นายสว่าง
ธรรมสิทธิ์สมบูรณ์ มีสมาชิกประมาณหนึ่งร้อยกว่าคน⁷²

8. สมาคมก่วงสวี่แห่งหาดใหญ่

สมาคมแห่งนี้ก่อตั้งมานานกว่ายี่สิบปี จดทะเบียน
ถูกต้องเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ.2517 มูลเหตุของการ
ก่อตั้งสมาคมแห่งนี้สืบเนื่องมาจากชาวจีนก่วงสวี่ด้วยกัน
และพูดภาษาเดียวกัน จะได้พบปะสังสรรค์ช่วยเหลือซึ่งกัน
และกัน โดยมีนายซุ่ยหมั่น แซ่เหอ ดำรงตำแหน่งนายก

ภาพที่ 105 สมาคมก่วงสวี่แห่งหาดใหญ่

สมาคมคนแรก

ปัจจุบันศูนย์กลางของสมาคมตั้งอยู่บนถนนนิพัทธ์อุทศิ 3 นายกสมาคมคนปัจจุบันคือ นายบุญชัย วิชิรอนันต์ มีสมาชิกประมาณ 80 กว่าคน

9. สมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่

สมาคมแห่งนี้ก่อตั้งมานานกว่าสามสิบปี จัดทะเบียนถูกต้องเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2529

มูลเหตุของการก่อตั้งสมาคมแห่งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สตรีในท้องถิ่นเมืองหาดใหญ่ ได้มาพบปะสังสรรค์และร่วมกันทำกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีนางเหมยจิน แซ่จวง เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้ง

ภาพที่ 106 ด้านหน้าของสมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่

ปัจจุบันศูนย์กลางของสมาคมตั้งอยู่ในอาคารเดียวกันกับสมาคมदैจิวหาดใหญ่ แต่สามารถติดต่อได้ที่มูลนิธิจิงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา นายกสมาคมปัจจุบันคือ นางชุติมา กุบุรัตน์ มีสมาชิกประมาณหนึ่งร้อยหกสิบคน

ภาพที่ 107 การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้หญิงชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งเป็นคณะกรรมการและสมาชิกของสมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่

นางชุตีมา คุนุรัตน์ เล่าว่า

“ได้เข้าร่วมงานกับสมาคมสตรีประสานมิตรหาดีใหญ่ โดยเพื่อนรุ่นพี่มาชักชวน ซึ่งในช่วงเวลานั้นผู้หญิงรุ่นพี่ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งรวมตัวกัน 20-30 คน ในสมัยนั้นไทยรับรองได้หัวนไม่รับเงินแดง คนที่มาชักชวนเป็นมาตามกงสุลของไต้หวัน เมื่อมาชักชวนและเธอ ปฏิเสธว่าไม่ว่างไปเข้าร่วมหลายครั้งหลายหน สุดท้ายเธอจึงบอกสามีว่า จะออกไปร่วมกิจกรรมเพียงครั้งเดียว แต่ด้วยความที่อายุน้อยและปฏิเสธคนไม่เป็น เธอจึงได้กลายเป็นเลขฯ ฝ่ายภาษาไทยของชมรม ซึ่งความจริงแล้วก็ไม่ได้ใช้ภาษาไทยเลย แต่ทำกิจกรรมที่นี้มาจนติดพันกันถึง 3 ปี หลังจากนั้นก็ดำรงตำแหน่งเหรียญกฐิน การเงินทำบัญชีมาโดยตลอด จากนั้นก็เป็นอุปนายกอีก 6 ปี และได้รับเลือกให้เป็นนายกสมาคมมาจนถึงปัจจุบัน “

กิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่คือ งานด้านสาธารณกุศล เนื่องจากสมาคมสตรีประสานมิตร หลังจากก่อตั้งไม่นานก็ได้เข้าร่วมอยู่ในมูลนิธิช่วยผู้ประสบภัยภาคใต้ และได้มีโอกาสรู้จักสานสัมพันธ์กับสมาคมพ่อค้าในหาดีใหญ่ ต้องรู้จักนายกฯ และอุปนายกของ 13 สมาคม และร่วมกันรับผิดชอบในการเคลื่อนไหวทั้งงานสมาคมและกิจกรรมของส่วนราชการ ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของ นางชุตีมา คุนุรัตน์

มีความรักในสมาคมมาก และรักทุกคนที่เป็นสมาชิกด้วย
ครั้งแรกที่เข้าไปคือ ปี พ.ศ.2531 พอเข้าไปรุ่งขึ้นปีที่ 2 เขาก็เริ่มก่อตั้ง
โรงเรียนศรีนคร ซึ่งถูกปิดไปนานกว่า 40 กว่าปี ประธานที่ปรึกษาสมาคมถามว่า
ช่วยหนึ่งห้องเรียนได้มั๊ย ขณะนั้นเงินกองกลางของสมาคมมีอยู่แค่แสนกว่าบาท
เราก็พยายามรับ อีกไม่นานถึงวันสตรีสากล เราก็มาปรึกษาระหว่างคณะกรรมการ
ว่าจะเอาอย่างไร เราจึงคิดจะหาทุนตกลงว่าจะร้องเพลงในงานวันสตรีสากล
แต่ละคนไปหาสปอนเซอร์ของตัวเอง เราหาญาติสนิทติดต่อกันคนนั้นคนนี้
ในคืนฉลองวันสตรีสากล ในปี พ.ศ.2539 คืนเดียวเราได้เงินมาเกือบ 2 ล้าน
เราก็ทำต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ คิดว่าเราได้ไม่ต่ำกว่า 5-6 ล้านบาท⁷³

10. มุณิธิศิริธรรม(เต็กเซียนถ่อง) หาดใหญ่

จดทะเบียนถูกต้องเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.2519 มูลเหตุของการก่อตั้งมุณิธิสืบเนื่องมาจากชาวจีนแคะ ส่วนใหญ่ที่มีความเลื่อมใสต่อองค์เทพท่ามกุงหย่า โดยมีนายฉ่อย แซ่จุง นายเปลี่ยน แซ่จอง นายฮั่นหยุน แซ่ลิ้ม นายหน้าเชียง แซ่ฮับ นายคิว แซ่ลี นายหลี่คุย แซ่ลี นายซือฝ่า แซ่เลียง นายซาง แซ่ลิว นายฮอน แซ่ลิ้ม นายฝัด แซ่แท่น นายชินฟู แซ่จิ๋ว นายเกี่ยมหมื่น แซ่ผิง เป็นแกนนำคนสำคัญในการก่อตั้งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2506 มีนายชี้วหมื่น แซ่แท่น ดำรงตำแหน่งประธานมุณิธิคนแรก และจากการขายที่ดินส่วนหนึ่งในราคาถูกของนายชีกิมหยง นางละม้าย ฉัยยากุล ให้กับมุณิธิศิริธรรม (เต็กเซียนถ่อง) หาดใหญ่ ประธานมุณิธิคนปัจจุบัน คือ นายเฮ่าฮุ้น แซ่ฮุย มีสำนักงานตั้งอยู่บนถนนละม้ายสงเคราะห์ ซอย 1⁷⁴

11. มุณิธิเทิดถิถิมิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดใหญ่

มุณิธิแห่งนี้ก่อตั้งมาเป็นเวลานานกว่าสามสิบปี จดทะเบียนถูกต้องเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2514 มูลเหตุของการก่อตั้งมาเป็นเวลานานเพื่อต้องการให้เป็นศูนย์รวมของศาสนาและลัทธิ คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ ภายในมุณิธิเป็นที่ประดิษฐานของรูปจำลององค์พระโพธิสัตว์กวนอิม เขียนจิ้ง หลวงปู่ได้ส่งโจวซือ สำหรับผู้ที่เป็แกนนำสำคัญในการก่อตั้งมุณิธิ คือ นายปิติ ชวพงษ์ อดีตสมาชิกสภาเทศบาลนครหาดใหญ่ และบริจาคที่ดินภายใต้การนำของนายเฮงเต็ง แซ่ตั้ง ต่อมาทางมุณิธิมีนโยบายที่จะสร้างโรงเรียนอนุบาลขึ้นเพื่อเป็นสถานศึกษาของเยาวชนต่อไป ประธานมุณิธิคนปัจจุบันคือ นายทักษิณ ดันติพิมลพันธ์ มีสำนักงานตั้งอยู่บนถนนราษฎร์อุทิศ

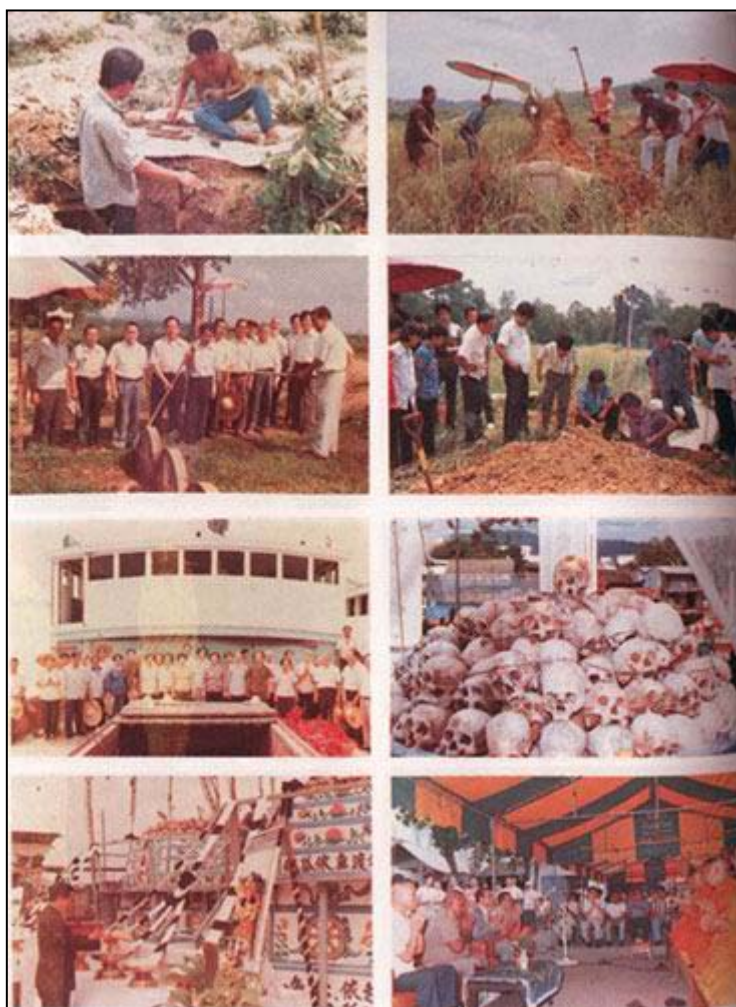
12. มุณิธิมงคลธรรมสงเคราะห์ประชาหาดใหญ่

จดทะเบียนอย่างถูกต้องเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2514 มูลเหตุของการก่อตั้งมุณิธิสืบเนื่องมาจากในอดีตที่ดินแห่งนี้ซึ่งเป็นที่ตั้งของมุณิธิในอดีตเป็นที่รกร้างว่างเปล่ามีชาวบ้านทำแปลงสวนผักเสียส่วนหนึ่ง ภายในบริเวณแห่งนี้ จะมีศาลพระภูมิเจ้าที่หรือที่คนจีนเรียกว่า “เป๊าะกง” เป็นที่สิงสถิตของเจ้าพ่อกำเที่ยงได้ดี ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต่างมีความเชื่อและศรัทธาต่อองค์เจ้าพ่อ จึงคิดรวมตัวกันรวบรวมทุนทรัพย์จัดซื้อที่ดินก่อตั้งมุณิธิขึ้น มีนายเอี้ยว แซ่จิ๋ว เป็นแกนนำสำคัญ โดยซื้อที่ดินจากนายนะ สุวรรณวงศ์ บิดาของนายเคร่ง สุวรรณวงศ์ นายกเทศมนตรีเทศบาลหาดใหญ่คน

ปัจจุบัน ซึ่งเป็นผู้ที่ขายที่ดินส่วนหนึ่งให้ในราคาถูก และเข้าร่วมเป็นผู้ก่อตั้งมูลนิธิในสมัยนั้นด้วย เมื่อมูลนิธิก่อสร้างเสร็จ คณะกรรมการมูลนิธิได้ทำพิธีอัญเชิญองค์เจ้าพ่อกำเพ็ญใต้ตึมาประดิษฐานไว้ เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะของบุคคลทั่วไป ประธานมูลนิธิคนปัจจุบันคือ นายณรงค์ รัตนโสมภณ ภาควัย มีสำนักงานตั้งอยู่บนถนนราษฎร์ยินดี⁷⁵

สมพร เดชแก้วภักดี วิเคราะห์บทบาทด้านศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมของสมาคมชาวจีน ในหาดใหญ่ ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีแห่พระสะเดาะเคราะห์ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) จัดให้มีเป็นประจำทุกปี ประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่จัดสืบทอดกันมาตั้งแต่เริ่มสร้างมูลนิธิจนกระทั่งปัจจุบัน ประมาณ 30 กว่าปี จัดให้มีขึ้นตรงกับวันขึ้นปีใหม่ของชาวจีน หรือที่เรียกกันว่า วันตรุษจีน ประมาณ เดือนมกราคมหรือกุมภาพันธ์(ตามปีปฏิทินจีน) กิจกรรมหลักคือ คณะกรรมการมูลนิธิตลอดจนผู้มีจิต

ศรัทธาทั่วไปจะพร้อมใจกันถือศีล รับประทานอาหารตลอดเวลาที่มีการจัดงาน เพื่อถวายแด่พระมหาเถระ ได้สองโจ้วซือ และจัดให้มีพิธีบูชา พระมหาเถระได้สองโจ้วซือ ซึ่งเป็น องค์พระประจำมูลนิธิแห่งนี้ เพราะ มีความเชื่อว่า องค์พระจะช่วยขจัด ปัดเป่าทุกข์ภัยของราษฎรที่เดือดร้อน ให้มีความสุขร่มเย็น ปราศจากทุกข์ จากนั้นจะมีการทำ พิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อความเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัว และมีพิธีอัญเชิญองค์เทพทุกศาลเจ้าในเมืองหาดใหญ่ มาชุมนุมอัญเชิญ ประทับเกี้ยวเคลื่อนขบวนแห่ไป รอบเมืองหาดใหญ่ และทำพิธีลุยไฟ⁷⁶

ภาพที่ 108 กิจกรรมของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง)

ประเพณีนี้ถือว่า เป็นประเพณีประจำท้องถิ่นของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ จะมีผู้มีจิตศรัทธาหลังไหลกันมาร่วมงานบุญครั้งนี้มากมาย โดยร่วมกันบริจาคเงินเพื่อการสาธารณกุศลด้านต่าง ๆ จำนวนเงินที่ได้รับจากการบริจาคทางมูลนิธิจะมาทำประโยชน์ด้านต่าง ๆ เช่น บริจาคสมทบเข้ากองทุนโรงพยาบาลในเครือ คือ โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) เพื่อใช้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในกิจการของโรงพยาบาล เช่น การจัดซื้อเวชภัณฑ์ การจัดซื้ออุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ สำหรับใช้ในการรักษาพยาบาล เป็นต้น การสมทบเข้ากองทุนเพื่อช่วยเหลือด้านการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ที่ประสบปัญหาด้านต่าง ๆ เช่น ผู้ประสบปัญหาด้านอภิศักยภาพ อุทกภัย วาตภัย เป็นต้น ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือหน่วยงานภาครัฐ องค์กรต่าง ๆ ที่ขอรับการสนับสนุนมา

สำหรับประเพณีทิ้งกระจาด โดยมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) และมูลนิธิเทิดทูนมิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดใหญ่ จัดให้มีขึ้นเป็นประจำทุกปี⁷⁷ จัดให้มีขึ้นประมาณเดือน 7 (ตามปีปฏิทินจีน) ซึ่งตรงกับเดือน 9 ของไทย ประเพณีทิ้งกระจาดจะมีลักษณะคล้ายประเพณีทำบุญสารทเดือนสิบทางภาคใต้ของไทย วัดอุประสงคักก็เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และดวงวิญญาณที่ไร้ญาติ

พิธีจะเริ่มขึ้นในช่วงเช้าด้วยการทำพิธีเซ่นไหว้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษด้วยอาหารหวานคาว เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบุพการี ช่วงบ่ายจะมีพิธีสวดมนต์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณไร้ญาติ

เหตุผลที่เรียกว่า ทิ้งกระจาดหรือเทกระจาดนั้น เนื่องจากในอดีตจะมีการทิ้งของกินและเสื้อผ้าลงมาจากหอทิ้งกระจาด ประเพณีทิ้งกระจาดถือเป็นประเพณีที่สนุกสนานและได้มีการทำบุญร่วมกันก่อให้เกิดความสุข และความสามัคคีขึ้นทั้งชาวไทยและชาวจีน⁷⁸

ประเพณีที่เห็นถึงการกลืนกลายระหว่างความเป็นไทย-จีนคือ ประเพณีสงกรานต์ ตรงกับวันที่ 13 เมษายนของทุกปี เป็นประเพณีที่ชาวไทยถือปฏิบัติมาช้านานเช่นกัน โดยจังหวัดสงขลา ร่วมกับเทศบาลนครหาดใหญ่เป็นเจ้าภาพร่วมกัน เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และดวงวิญญาณไร้ญาติดังกล่าว โดยองค์กรทั้ง 13 แห่งมีส่วนร่วมในแง่ของ การประสานความร่วมมือ โดยกระจายข่าวไปยังคณะกรรมการ-สมาชิกของสมาคม มูลนิธิในเครือ เพื่อเข้าร่วมงานโดยพร้อมเพรียงกัน นอกจากนั้น ยังส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุม และมีการรับงานในส่วนที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบมาถือปฏิบัติเช่น การจัดรถขบวนแห่ของห้างร้านที่เป็นตัวแทน การประสานงานอำนวยความสะดวกระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานเอกชน เป็นต้น สำหรับขั้นตอนการจัดประเพณี

สงกรานต์ พิธีจะเริ่มขึ้นในช่วงเช้าวันที่ 13 เมษายน ซึ่งถือเป็นปีใหม่ของชาวไทย จะมีการทำบุญตักบาตรร่วมกัน จากนั้นจะมีขบวนรถที่ตกแต่งไว้อย่างสวยงาม ทั้งของหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรห้างร้านเอกชนให้ความร่วมมือ ขบวนรถที่ตกแต่งไว้จะเคลื่อนขบวนไปรวมกันที่บริเวณงานถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 ใจกลางเมืองหาดใหญ่ ประธานในพิธีกล่าวเปิดงาน พร้อมเชิญชวนให้ประชาชนร่วมสนุกสนานด้วยการละเล่นสาดน้ำ

นอกจากประเพณีสงกรานต์แล้ว ยังมีประเพณีที่สำคัญอีกคือ .ประเพณีทอดกฐิน จัดขึ้นประมาณเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ของทุกปี ถึงแม้จะเป็นประเพณีของชาวไทย แต่ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ ก็เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว⁷⁹ โดยเบญจวรรณ โล่ห์พัฒนกิจ⁸⁰ ผู้จัดการสมาคมสตรีประสานมิตร และทำหน้าที่ไม่เฉพาะแต่ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่เท่านั้น ยังร่วมให้ความช่วยเหลืออำเภอ จังหวัด หน่วยงานนอกพื้นที่ที่ขอความร่วมมือมา ดังต่อไปนี้ มีบทบาทเรื่องการประสานงานกระจายข่าวไปยังสมาคม และมูลนิธิจีนทั้ง 13 แห่ง คณะกรรมการสมาชิกและมูลนิธิแต่ละแห่ง จะร่วมกันบริจาคทุนทรัพย์ตามจิตศรัทธา และรวบรวมเงินส่งมายังเจ้าหน้าที่ ซึ่งทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในด้านนี้ เมื่อถึงกำหนดวันงาน สมาคม และมูลนิธิจีนจะส่งตัวแทนเข้าร่วมงานประเพณีทอดกฐิน ซึ่งอาจจะมาร่วมเป็นหมู่คณะ ครอบครัว หรือรายบุคคล ทั้งนี้แล้วแต่ความสะดวก หรือให้ความร่วมมือเรื่องอาหาร เพื่อร่วมงานบุญดังกล่าว

นอกจากนี้ ยังมีงานประเพณีที่เกี่ยวกับวัฏจักรของชีวิต ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีจัดรำลึกวันคล้ายวันเกิดให้กับผู้อาวุโส โดยจะมีการเตรียมงานของคณะกรรมการสมาชิก มีการปักษ์หาหรือเพื่อจัดงาน การเตรียมสถานที่ ในอดีตการจัดงานมักนิยมใช้อาคารหอประชุมของสมาคมหรือมูลนิธิ เช่น สมาคมฮากกาหาดใหญ่ สมาคมรวมมิตร (ปิ่นขันชัก) หาดใหญ่ สมาคมไพล่ภาคใต้ เป็นต้น เพราะมีบริเวณกว้างขวาง ปัจจุบันจะปรับเปลี่ยนเป็นห้องประชุมของโรงแรมในตัวเมืองหาดใหญ่ เนื่องจากความสะดวกเรื่องการจัดเตรียมอาหาร ในวันงานจะมีการเชิญแขกผู้มีเกียรติทั้งสมาคมและมูลนิธิมาร่วมพบปะสังสรรค์ อวยพร มอบของขวัญ และร่วมกันบริจาคทุนทรัพย์ให้เจ้าภาพ จากนั้นมีการรับประทานอาหารร่วมกัน และขับร้องเพลงจีน การละเล่นต่าง ๆ ที่คณะผู้จัดงานเตรียมมา เมื่อผู้อาวุโสกล่าวขอบคุณก็จะมีการมอบของขวัญหรือเงินที่ได้รับมาเข้าสมทบกองทุน เพื่อร่วมทำกิจกรรมสาธารณกุศลต่อไป พิธีแซ่ฮิดเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญโดยเฉพาะกับบุคคลที่มีอายุครบ 60 ปีหรือ 5 รอบ เป็นการแสดงถึงความบรรลุการเป็นคนอย่างสมบูรณ์ เพราะได้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ เกือบทุกด้าน ถือเป็นผู้มีภูมิปัญญาสูงทั้งในระดับชุมชนและครอบครัวเมื่อถึงเวลาฉลอง นอกจากจะมีสมาชิกในครอบครัวแล้ว คนในชุมชนจะร่วมพิธีฉลองเพื่อรับรู้ความเป็นผู้มีอาวุโสด้วย⁸¹

2. ประเพณีแต่งงาน สมาคมและมูลนิธิจีนที่สามารถอำนวยความสะดวกในเรื่องการจัดงาน ประเพณีแต่งงาน โดยอำนวยความสะดวกเรื่องการให้บริการสถานที่ มีสมาคมและมูลนิธิดังนี้ คือ สมาคมฮากกาหาดใหญ่ สมาคมรวมมิตร(ป็นขันชัก) หาดใหญ่ สมาคมไหหลำภาคใต้ สมาคมเต๋จิว หาดใหญ่ สมาคมศิษย์เก่าศรีนคร มูลนิธิเทิดทูนจิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดใหญ่ ในอดีตยังมี สมาคมก๋วงสัวแห่งหาดใหญ่ สมาคมฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา และมูลนิธิมงคลธรรมสงเคราะห์ ประชาหาดใหญ่ ให้บริการเรื่องสถานที่ เพราะจำนวนคนมีไม่มากเหมือนในปัจจุบัน นอกจากนี้ สมาคมและมูลนิธิบางแห่งจะอำนวยความสะดวกเรื่องการให้บริการยืมอุปกรณ์เครื่องใช้ในการจัดงาน เช่น สมาคมรวมมิตร(ป็นขันชัก) หาดใหญ่ มูลนิธิศิริธรรม(เต็กเซียนถ้อง) หาดใหญ่ เป็นต้น อุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ อุปกรณ์เครื่องครัว โต๊ะ เก้าอี้ เต้นท์ เป็นต้น

สำหรับผู้ที่มาขอรับบริการเรื่องสถานที่และอุปกรณ์การจัดงาน จะเป็นบุตรหลาน คณะกรรมการ สมาชิกและสมาคมและมูลนิธิจีนทั้ง 13 แห่ง และบุคคลภายนอกทั่วไป กรณีของคู่บ่าวสาวที่เป็นคณะกรรมการ สมาชิกของสมาคมและมูลนิธิจีนทั้ง 13 แห่ง จะมีการร่วมกันจัดหาของขวัญ มอบให้คู่บ่าวสาว อาจมอบเป็นเงินหรือสิ่งของเครื่องใช้ตามความเหมาะสม และส่งตัวแทนเข้าร่วมงานประเพณีดังกล่าว

3. ประเพณีงานศพ องค์การที่เข้ามามีบทบาทโดยตรง คือ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตัง) และมูลนิธิจงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา มูลนิธิทั้งสองแห่งร่วมให้การสนับสนุน อำนวยความสะดวก เรื่องสถานที่ตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศล ตลอดจนอุปกรณ์ที่ใช้ในงานศพ คนงานสำหรับช่วยงาน

จะเห็นได้ว่า บทบาทด้านศาสนาประเพณี และวัฒนธรรมของสมาคมและมูลนิธิจีนทั้ง 13 แห่ง ในประเด็นของการส่งเสริมประเพณีตามนักขัตฤกษ์ เช่น ประเพณีแห่พระสะเดาะเคราะห์ ประเพณีทิ้งกระจาด เป็นต้น การส่งเสริมประเพณีตามวัฏจักรชีวิต เช่น ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ เป็นต้น ทำให้สมาคมและมูลนิธิจีนที่เป็นแกนนำสำคัญ โดยมีสมาคมและมูลนิธิในเครือร่วมให้การส่งเสริม สนับสนุนมีบทบาทที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การมีบทบาทในเรื่องของการร่วมกันจัดงานประเพณี สามารถสืบทอด อนุรักษ์ ตลอดจนการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมที่ดึกดำบรรพ์ให้คงอยู่สืบไปจึงทำให้เกิดความรักและหวงแหนในความเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ที่มีอายุยาวนานกว่า 2000 ปี

ประการที่สอง การมีบทบาทในเรื่องของผู้เป็นสื่อกลางที่ดี ให้ความร่วมมือประสานงานทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และหรือองค์กรเอกชนด้วยกัน กลุ่มองค์กรดังกล่าวจะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการรับรู้และให้ข้อมูลข่าวสารแก่กัน ตลอดจนให้การสนับสนุนในเรื่องทุนทรัพย์

ประการที่สาม การมีบทบาทในเรื่องของการรวมกลุ่มกัน เพื่อจัดงานประเพณี หรือปฏิบัติกิจกรรมทางสังคม อันเป็นการรวมพลังที่ยิ่งใหญ่ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ สะท้อนให้เห็นคุณค่าในเรื่องของการเสียสละ ความสามัคคี จึงทำให้กลุ่มองค์กรทั้ง 13 แห่งประสบความสำเร็จ

7.4 แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนของคนจีน

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในหมู่คนจีน มีนัยยะจำเป็นที่ต้องถอดรหัสหมาย เพราะหมายถึง ชั้นของความสัมพันธ์ที่ร้อยรัดคนจีนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันเข้าด้วยกันด้วยระบบการควบคุมทางสังคมที่มีความซับซ้อน วิธีคิดของคนจีนและคนไทยในเรื่องตระกูล และแนวคิดเกี่ยวกับหมู่บ้านจึงแตกต่างกัน ในแง่ของความหมายและระดับเข้มข้นของเครื่องมือในการร้อยรัดและควบคุมทางสังคม ความคิดเรื่องตระกูลแซ่ หรือคนหมู่บ้านเดียวกัน คนชาติพันธุ์เดียวกัน จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสหลายท่าน ท่านคิดว่า ตระกูลแซ่ หมายถึงตระกูลแซ่ประจำหมู่บ้านด้วย

จากการที่ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลที่เมืองจีน ณ หมู่บ้านแซ่หงาน เมืองถงอาน มณฑลฟูเจี้ยน จึงเข้าใจสายธารของการอพยพคนในหมู่บ้านตระกูลแซ่ มีสกุลเดียวกันหมด ความเป็นหมู่บ้านในความหมายนี้ จึงถูกนิยามตามแซ่ที่ตนถือครองอยู่ และหมายถึงท้องที่ที่ตนสังกัด และชาติพันธุ์ที่ตนเองยึดถืออยู่ และยึดโยงตนเองไว้กับชุมชนและสังคมนั้นๆ คนจีนพลัดถิ่น (diaspora) หรือกล่าวอีกแบบ คือผู้อพยพ นั้น ได้แบกพาความคิดค่านิยม ธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมความเป็นจีนจากประเทศจีนมาด้วย และมาปลูกให้เติบโตบนพื้นที่คนจีนที่หาดใหญ่ (transnationality) อำนาจการนำของคนจีนคนนั้นจึงมีสูง เพราะถูกร้อยรัดด้วยการควบคุมทางสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลในหมู่เดียวกันจึงกลายเป็นเรื่องทางสังคมในหมู่คนจีน คุณจึงเป็นโครงข่ายนิรภัยทางสังคมที่รองรับคนที่เปราะบางในชีวิต คนอ่อนแอที่ต้องได้รับการดูแล และเด็กต้องได้รับการถ่ายทอดธรรมเนียมค่านิยมความรู้ในการดำรงชีวิต เพื่อให้ชุมชนอยู่รอดได้

แนวคิดในการจัดสวัสดิการคนจีนโดยเฉพาะในอดีต ยังคงเป็นเรื่องของการให้การสงเคราะห์บนฐานคิดความเชื่อที่กำกับแต่ละกลุ่มหรือเทพเจ้าแต่ละองค์ที่พวกเขานับถือ เราพบว่า เงื่อนไขสำคัญของการก่อรูปองค์กรคนจีนในหาดใหญ่อันหนึ่งก็คือ ความต่อเนื่องของการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรต่างๆของคนจีนจากส่วนกลาง ขยายตัวและเกื้อหนุนให้คนจีนในภูมิภาคก่อตั้งขึ้นได้ ความเป็นพี่น้องคนจีนจึงไปไกลเกินกว่าเขตจังหวัด แต่ยึดโยงไว้ด้วยความเป็นสังกัดแห่งชาติพันธุ์เดียวกัน แนวคิดสวัสดิการชุมชนที่สำคัญคือแนวคิดเกี่ยวกับการสงเคราะห์ หรือการให้เปล่า ตกทุกข์ได้ยาก ไร้ญาติขาดมิตร ขากไร่ แนวคิดสวัสดิการชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ดดยเฉพาะเรื่องสุขภาพอนามัย ซึ่งทางคนจีนหาดใหญ่ ได้จัดตั้งมูลนิธิทั้งเขียนเขียนตั้งมาให้บริการประชาชน ก่อนที่โรงพยาบาลหาดใหญ่จะมาถึง ในปี พ.ศ. 2501 แนวคิดสวัสดิการทางด้านการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนบนฐานของการมีส่วนร่วมของคนหลายกลุ่มไม่ใช่แค่เพียงคนใดคนหนึ่งหรือผู้มีอำนาจ กลุ่มสามคนเหล่าไม่ได้ก่อเกิดมาง่ายๆ หรือรักษาให้มันดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เรื่องราวของการก่อเกิดสมาคม และกิจการเกี่ยวกับสวัสดิการทั้งปวง จึงต้องใช้พลังและงบประมาณสูงมากในการรักษาให้มันดำรงอยู่ หรือพออยู่ได้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้ศึกษา การก่อสร้างโรงเรียน การดับสูญการรื้อสร้างใหม่อยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ทำไม่ได้จากคนๆเดียว นับเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจยิ่งสำหรับคนที่ต้องการหาคำตอบลึกขึ้น

7.4.1 แนวคิดสวัสดิการการสงเคราะห์

บทบาทประการสำคัญอย่างหนึ่งของสมาคมจีนซึ่งเป็นที่รับทราบกันดีคือ บทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์ ในการใช้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบปัญหาด้านต่าง ๆ เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระด้านนี้ของรัฐบาล มูลนิธิที่มีบทบาทสำคัญคือ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี และมูลนิธิจิงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 109 ที่ตั้งของมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี
(ท่งเขียนเขียนตั้ง)

การช่วยเหลือผู้ประสบภัยไฟไหม้ น้ำท่วม ภัยธรรมชาติ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคีจะออกให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้านต่าง ๆ ทั้งใน นอกพื้นที่ ที่ขอรับความช่วยเหลือมา และทำหน้าที่ประสานงานกับมูลนิธิร่วมกตัญญู มูลนิธิฮั่วเคี้ยวป้อเต็กตึ้ง ของกรุงเทพฯ องค์กรทั้ง 13 แห่ง หน่วยกู้ภัย 14 จังหวัดภาคใต้ อาสาสมัครหน่วยกู้ภัยของจังหวัดสงขลา ออกช่วยเหลือประชาชนโดยการสำรวจความเสียหาย จากนั้นก็ร่วมสมทบทุนโดยการบริจาคทุนทรัพย์ร่วมกันขององค์กรต่าง ๆ ตามกำลังศรัทธา เพื่อนำมาช่วยเหลือผู้ประสบภัย และนำข้าวสาร อาหารกระป๋อง⁸² เครื่องครัว น้ำดื่ม เพื่อแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า

การช่วยเหลือเด็กและคนชราอนาถา ด้านที่อยู่อาศัย อาหาร และการรักษาพยาบาล ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของมูลนิธิจฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ในการให้ที่พักและอาหารสามมื้อแก่คนชราที่ไร้ญาติขาดมิตร ส่วนกรณีของเด็กจรจัดในอดีต มูลนิธิมิตรภาพสามัคคีเคยให้ความช่วยเหลือ แต่ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว

การช่วยเหลือด้านการบำเพ็ญกุศล โดยการฝัง การเก็บศพไร้ญาติ คือ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี

และมูลนิธิจฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

ภาพที่ 110 กิจกรรมทางด้านส่งเสริมการศึกษาของสมาคมจีน

7.4.2 แนวคิดสวัสดิการด้านสาธารณสุข

บทบาทด้านการสาธารณสุข ขององค์กรชาวจีนในเมืองหาดใหญ่คือ การก่อตั้งโรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี ซึ่งก่อตั้งมานาน 20 กว่าปีแล้ว เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยไม่จำกัดชนชั้น โดยวันชัย ลีละศิริธ ⁸³ ประธานโรงพยาบาลมิตรภาพสามัคคี กล่าวว่า โรงพยาบาลแห่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนเรื่องการรักษาพยาบาล ให้การบริการโดยไม่คิดมูลค่า และต่อมาเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2501 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารงานด้านนี้อย่างเป็นทางการ มีนายเหยา คาย เจีย นายหวางหยี่ นายหลี่เถิงเชิน เป็นแกนนำสำคัญในการจัดสร้างโรงพยาบาล ⁸⁴

ปัจจุบันโรงพยาบาลมิตรภาพสามัคคี ตั้งอยู่ที่ถนนแสงศรี ซอย 8 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีนายแพทย์จำลอง บ่อเกิด ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ มีแพทย์ประจำโรงพยาบาล 6 คน พยาบาลจำนวน 20 คน ผู้ช่วยพยาบาล 50 คน เจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ จำนวน 60 คน อาคารที่ทำการโรงพยาบาลเป็นตึกสูง 5 ชั้น จำนวน 1 หลัง เดียวก่อนใช้จำนวน 60 เดียว ⁸⁵

7.4.3 แนวคิดสวัสดิการด้านการศึกษา

สำหรับบทบาททางการศึกษา คนจีนหาดใหญ่ได้จัดการการศึกษาให้แก่คนในชุมชนของตนก่อนที่รัฐจะจัดตั้ง เกิดจากการบริจาคที่ดิน ของผู้นำสำคัญดังที่กล่าวแล้ว ในการก่อตั้งโรงเรียนจีนอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในยุคนั้นเป็นที่ทราบกันว่า เดิมทีมีโรงเรียนจีนสามโรงเรียน แต่เนื่องจากประสบกับการขาดทุนในการบริหารจัดการ จึงเหลือโรงเรียนเพียงโรงเรียนเดียว คือ โรงเรียนจงฝายฉิน (หรือ ศรีนครในปัจจุบัน) สมาคมจีนหาดใหญ่ที่มีบทบาทในการก่อตั้งโรงเรียน คือ โรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษา ที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของสมาคมแต่จังหวัดใหญ่ แต่ในแง่ของการสืบทอดภาษาและวัฒนธรรมจีนแล้ว หอระลึกซุนยัดเชิน หรือหอสมุดประชาชน เป็นสถานที่สอนภาษาจีนให้แก่คนทั่วไป ทั้งนักเรียน นักศึกษา และคนทำงาน โดยนายชัย ดันติวุฒิปงศ์ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหอสมุดแห่งนี้ว่า เดิมเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น และสร้างขึ้นโดยการรวมตัวของประชาชนที่มีเชื้อสายจีน โดยที่ดินดังกล่าวนี้ได้รับการบริจาคจากซิกิมหยง เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ และเป็นศูนย์รวมในการพบปะสังสรรค์กันของชาวจีนโดยไม่แยกกลุ่มภาษาในเมืองหาดใหญ่ แต่ต่อมาได้มีการรื้อถอนอาคารเดิม และสร้างขึ้นมาใหม่โดยการสนับสนุนของนายเกร่ง สุวรรณวงศ์ อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลนครหาดใหญ่ ปัจจุบันหอสมุดแห่งนี้จึงมีพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการจัดการประชุมหรือจัดงานสังสรรค์ทั่วไป ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

ในอดีตกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นไปที่การพบปะสังสรรค์ของประชาชนเชื้อสายจีนได้หวัน และมีการสอนภาษาจีนโดยไม่คิดค่าเล่าเรียน เพราะรัฐบาลได้หวันคอยช่วยเหลือและให้การสนับสนุน

แต่ในปัจจุบัน รัฐบาลได้หวันไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาด้านการเมือง ทำให้หอสมุดชุมชนยัดเขินขาดรายได้มาบำรุงและดำเนินงาน ทำให้ต้องมีการเก็บค่าเล่าเรียนจากนักเรียนที่มาเรียนภาษาจีน การจัดงานสังสรรค์และกิจกรรมต่าง ๆ ก็ลดน้อยลงไปด้วย กิจกรรมส่วนใหญ่ซึ่งจัดขึ้นในปัจจุบันนั้นจะเป็นการจัดขึ้นเนื่องในโอกาสวันสำคัญเท่านั้น เช่น วันชาติของจีน วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น⁸⁶

7.5 พัฒนาการของโรงเรียนศรีนคร หรือโรงเรียนจงฝายจินในอดีต

กรณีของโรงเรียนศรีนคร ซึ่งเป็นกรณีโรงเรียนราษฎร์สอนภาษาจีนแห่งเมืองหาดใหญ่ และเป็นแห่งเดียวที่ยังคงดำเนินการสอนอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นั้นถูกปิดไปเป็นเวลายาวนานตามสถานการณ์ทางการเมือง เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของการเมืองขณะนั้น ได้ปิดล้อมคนจีนในหาดใหญ่ กรณีเช่นนี้ไม่แตกต่างจากโรงเรียนราษฎร์สอนภาษาจีนในทุกจังหวัดของประเทศไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์บอกเล่าถึงผลกระทบจากนโยบายการศึกษาของรัฐบาลไทยที่มีต่อลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเล ดังที่สกินเนอร์ จี.วิลเลียม ได้วิเคราะห์ว่า รัฐบาลไทยได้ควบคุมและจำกัดการเกิดและการดำรงอยู่ของโรงเรียนจีนในประเทศไทยอย่างหนักหน่วง โดยออกเป็นพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชนซึ่งประกาศใช้ในเดือนมกราคม พ.ศ.2464 พระราชบัญญัติฉบับนี้และกฎกระทรวงที่ออกในภายหลัง กำหนดให้โรงเรียนทั้งหมดที่ตั้งขึ้นโดยคนต่างด้าว จะต้องไปขึ้นทะเบียนที่กระทรวงศึกษาธิการ ครูใหญ่ของโรงเรียนเหล่านี้จะต้องมีการศึกษาถึงระดับที่กระทรวงกำหนด⁸⁷ไว้สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ครูที่เป็นต่างด้าวทั้งหมดจะต้องเรียนภาษาไทย และต้องสอบภาษาไทยได้ภายในเวลาหนึ่งปีครึ่ง หลังจากที่เขาทำการสอนและจะต้องทำการสอนภาษาไทยอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง⁸⁸ ซึ่งสร้างความตระหนกตกใจในหมู่ชาวจีน มีการประท้วงและปลุกปั่นขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์จีน อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้เป็นไปอย่างหละหลวมในทางปฏิบัติ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2475 ผลของกฎหมายฉบับนี้จึงได้จำกัดการขยายตัวทางการศึกษาของคนจีนในเขตจังหวัดรอบนอก

การก่อสร้าง “โรงเรียนจงฮวายฉวิน” (พ.ศ.2467 ถึง พ.ศ.2477)

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในยุคนั้นเป็นที่ทราบกันว่า เดิมทีมีโรงเรียนจีนสามโรงเรียน แต่เนื่องจากประสบกับการขาดทุนในการบริหารจัดการ จึงเหลือโรงเรียนเพียงโรงเรียนเดียว คือ โรงเรียนจงฮวายฉวิน (หรือ ศรีนครในปัจจุบัน) โดยมีประวัติความเป็นมาดังนี้

ในปี พ.ศ.2466 ชีกิมหยง คหบดีใจบุญผู้ต้นตระกูล “ฉัยยากุล” ได้อุทิศเนื้อที่ประมาณ 1,000 ตารางเมตร ซึ่งตั้งอยู่บนทางแยกของถนนธรรมานุญูวิถิ ตัดกับถนนเสน่หานุสรณ์ ให้กับชาวหาดใหญ่ เพื่อใช้เป็นสถานศึกษา ในระยะเริ่มแรกได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมา 1 คณะเพื่อทำหน้าที่ดำเนินการ จัดตั้งโรงเรียนที่มีชื่อว่า “โรงเรียนจงฮวายฉวิน” ได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2467 เป็นต้นมา และได้หยุดทำการสอนในปี พ.ศ.2477

ภาพถ่ายในวันเลี้ยงต้อนรับครูใหญ่โรงเรียนจงฮวายฉวิน
ในปี พ.ศ. 2470

ภาพที่ 111 ภาพโรงเรียน นักเรียน ครูของโรงเรียน จงฮวายฉวิน ปี พ.ศ.2470

ภาพที่ 112 ภาพโรงเรียนจงฮวายฉวิน ในปี พ.ศ. 2472

โรงเรียนจงฮวายฉวิน ยุค พ.ศ.2478 จนถึงปี พ.ศ.2481

ต่อมาในปี พ.ศ.2478 ขุนนิพัทธ์จินนทร ร่วมกับคณะกรรมการได้ทำการเปิดสอนใหม่อีกครั้งหนึ่งจนถึงปี พ.ศ.2481 ก็ถูกทางราชการสั่งปิดและหยุดทำการสอนพร้อมโรงเรียนอื่น ๆ ที่เปิดสอนหลักสูตรภาษาจีนควบคู่กับภาษาไทย รวมเวลา 3 ปี

จากโรงเรียนจงฮวายฉวิน สู่ “จุ่งฝ่าเยี้ยเสี้ยว

ต่อมาในปี พ.ศ.2481 บรรดาศิษย์เก่าจุ่งฝ่าได้ดำเนินการให้มีการสอนขึ้นใหม่ เป็นการสอนในลักษณะภาคค่ำ แทนเรียกชื่อโรงเรียนว่า “จุ่งฝ่าเยี้ยเสี้ยว” ทั้งนี้เพราะพ.ศ. 2481ช่วงเวลานั้นได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดปัญหาคอมมิวนิสต์จีนเกิดขึ้นรัฐบาลจึงมีนโยบายให้สั่งปิดโรงเรียนทุกโรงในประเทศที่เปิดสอนภาษาจีน เนื่องจากรัฐบาลเกรงว่าจะเป็นการสนับสนุนคอมมิวนิสต์จีน

กระทั่งปลายปี พ.ศ.2489 ทางโรงเรียนจุฬาเยี่ยเสี้ยว ได้เปลี่ยนการสอนจากภาคค่ำมาเป็นเวลา กลางวัน (ภาคปกติ) เช่นเดียวกับที่เคยสอนมาในอดีต สถาบันการศึกษาแห่งนี้เริ่มเป็นที่นิยมของ ประชาชนชาวหาดใหญ่และจังหวัดใกล้เคียง

จาก “จุฬาเยี่ยเสี้ยว” สู่วิทยาลัยศรีนคร บณนธรรมณูญวิถิ (ปี พ.ศ.2488-2496)

เนื่องจากที่ตั้งของโรงเรียนมีสภาพคับแคบ ต่อมาในปี พ.ศ.2488 ชีเกิมหยง ได้อุทิศที่ดินอีก แปลงหนึ่ง มีเนื้อที่ 17 ไร่ 3 งานเศษ ให้เป็นสถานที่จัดสร้างอาคารเรียนแห่งใหม่ ตั้งอยู่บนถนน ธรรมณูญวิถิ ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนศรีนครในปัจจุบัน โดยใช้งบประมาณในการก่อสร้างระยะแรกนี้ ทั้งสิ้นกว่า 55 ล้านบาท มีบุคลากรที่ได้รับความไว้วางใจจากผู้อุทิศให้เป็นผู้รับมอบ และดูแลรักษา ที่ดินแปลงนี้ในนามของชาวหาดใหญ่ คือ นายกี จิระนคร นายเอกศักดิ์ องค์กรสกุล และนายเชิงจือ ลือ ประเสริฐ ต่อมาได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารโรงเรียนขึ้นมาคณะหนึ่ง ประกอบด้วยตัวแทนจาก สมาคมต่าง ๆ 5 สมาคมด้วยกันคือ สมาคมแต้จิ๋ว สมาคมชกเกี้ยน สมาคมไหหลำ สมาคมกว๋องสิ่ว และ สมาคมเคะ โดยมีนายเอกศักดิ์ องค์กรสกุล เป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการดังกล่าวได้ดำเนินการ ก่อสร้างอาคารตึกชั้นเดียว มีห้องเรียนจำนวน 30 ห้องเรียน และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนศรีนคร” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา⁸⁹

17 ปีของการปิดโรงเรียนจากนโยบายชาตินิยมความมั่นคงแห่งรัฐและการขัดแย้งภายใน

มูลเหตุความขัดแย้งในหมู่มุสลิมจีนส่วนหนึ่งมาจากนโยบายชาตินิยมของรัฐ

มูลเหตุของความยุ่งยากในการจัดการศึกษาของชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นหลังการ ปฏิวัติ 2475 เพราะรัฐบาลในระบบการปกครองแบบใหม่ต้องการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาใน โรงเรียนแบบไทย จึงได้ประกาศนโยบายทางการศึกษา เมื่อเดือนมีนาคม 2476 ซึ่งเน้นหนักในคุณค่า ต่าง ๆ ของชาติ ข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับได้ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกใน กรุงเทพฯ และการตรวจตราโรงเรียนจีนก็ได้เข้มงวดกวัดขึ้นขึ้นเป็นอย่างยิ่งโดยไม่มีการผ่อนปรน โดย กำหนดให้โรงเรียนจีนทั่วประเทศสอนภาษาจีนในฐานะภาษาต่างประเทศ และสอนได้อย่างมากไม่ เกินสัปดาห์ละ 7 ชั่วโมง โรงเรียนจีนจึงต้องปรับวิธีการโดยเลือกรับเด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี หรือเกินกว่า 14 ปีขึ้นไปมาเรียนในโรงเรียน เพื่อหลีกเลี่ยงกฎหมายทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ มีรายงานว่า ระหว่างเดือน มีนาคม 2476 ถึงเดือนสิงหาคม 2478 มีโรงเรียนจีนถูกสั่งปิดเพราะ ปฏิบัติผิดกฎหมายถึง 79 โรงเรียน⁹⁰ หลายโรงเรียนเป็นโรงเรียนจีนเพียงแห่งเดียวที่อยู่ในเมืองหรือชุมชนนั้น ๆ การบังคับใช้กฎหมายได้ ผ่อนคลายลงในปี พ.ศ.2479

แรงบีบจากรัฐบาลไทย และความไม่แน่นอนของการปฏิวัติการปกครองในประเทศจีนในยุค 1911 มาจนถึง 1949 มีผลอย่างมาก ทำให้ลูกหลานจีนในหาดใหญ่ จำเป็นต้องส่งลูกไปเรียนยังต่างประเทศ สายเส้นที่ส่งลูกไปคือ ปีนัง สิงคโปร์ ดังที่ลูกหลานหาดใหญ่ต่างจับกันมาเป็นรุ่นๆ อีกสายหนึ่งคือ ใต้หวัน ฮองกง หรือไต้หวันพ่อแม่ที่เกิดในเมืองจีน ถ้าสามารถทำได้ก็จะส่งลูกหลานของตน โดยเฉพาะลูกชายกลับไปศึกษาที่ถิ่นฐานบ้านเกิดเดิมของตนในประเทศจีน โดยเฉพาะคนจีนทางภาคใต้ของไทย โรงเรียนจีนที่สิงคโปร์และป็นังก็ดึงดูดใจไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังปี พ.ศ.2476 ลูกหลานของพวกเสรีถูกส่งไปเข้าโรงเรียนจีนในมลายูและฮองกงเป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี

ปี พ.ศ.2496 โรงเรียนถูกสั่งปิดเพราะทำผิดกฎระเบียบการสอนภาษาต่างประเทศหลังจากที่โรงเรียนศรีนครได้เปิดทำการขึ้นอีกครั้ง ประมาณ 7 - 8 ปี ก็ได้ปิดโรงเรียนอีกครั้งเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารของโรงเรียนอย่างรุนแรงเพราะผลประโยชน์ทำให้นักเรียนไม่พอใจ และเกิดการประท้วงของกลุ่มนักเรียนเกิดขึ้น ทางรัฐบาลจึงสั่งถอนใบอนุญาตและสั่งปิดโรงเรียนอีกครั้ง การสั่งปิดครั้งนี้เป็นระยะเวลานานถึง 17 ปี

โรงเรียนศรีนครได้ถูกปิดตายเป็นระยะเวลานานถึง 17 ปี ขณะที่โรงเรียนปิดตายนั้น โรงเรียนก็กลายเป็นที่รกร้าง จนกลายเป็นแหล่งศูนย์รวมของบุคคลหลาย ๆ ประเภทที่มาอาศัยอยู่ ทำให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด และยังเป็นแหล่งสื่งสุ่มของพวกมิจฉาชีพอีกด้วย บรรดานักเรียนก็ต้องย้ายโรงเรียน หรือไม่ก็ต้องหยุดเรียนกะทันหัน เมื่อโรงเรียนศรีนครปิดลง

ยุคของการรื้อฟื้นโรงเรียนคนจีน กับความขัดแย้งในหมู่คนจีนกรณีพิพาทเรื่องที่ดิน

ภาพที่ 113 ภาพรูปปั้น ของชีกิมหยง และนางละม้าย ฉัยยกุล ผู้บริจาคที่ดิน ให้โรงเรียนศรีนคร หน้า โรงเรียน ฝั่งถนนธรรมานุญาติ

ในปี พ.ศ.2513 นายปิติ ชวพงษ์ มีฐานะเป็นที่ปรึกษาสมาคมศิษย์เก่าศรีนคร นายเพ็ญ ลีลาภรณ์ เป็นนายกสมาคมศิษย์เก่า และนายก จิระนคร เป็นประธานการศึกษาของสมาคมศิษย์เก่า รวมทั้งศิษย์เก่าทั้งหมด ได้เชิญนายกสมาคมจีนกว่า 10 แห่งของหาดใหญ่ (ซึ่งรวมทั้งนายกสมาคมจีนทั้ง 5 อันมีสมาคมเคะ เต้จิว ฮกเกี้ยน ไหหลำ และกว๋องสิ่ว) และทายาทกองมรดกมาร่วมกันปรึกษาหารือเรื่องการจะเปิดโรงเรียนศรีนครอีกครั้ง รวมทั้งการจัดหาทุนเพื่อปรับปรุงซ่อมแซมห้องเรียน ฝ่ายที่เห็นชอบด้วยจากผู้ที่เกี่ยวข้องประชุมทั้งหมดมี ทายาท กองมรดก นายกสมาคมทั้ง 5 และคณะศิษย์เก่า จึงลงมติจัดตั้งกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งเพื่อการประสานงานทางด้านนี้โดยเฉพาะ ส่วนการหาทุนรอนมาฟื้นฟูโรงเรียน ศิษย์เก่ามีมติให้ออกประกาศว่า มีความประสงค์จะให้เช่าที่ดินของโรงเรียนจงสาวเพื่อสร้างตึกแถวสามชั้น และจะเรียกเก็บค่าเช่าและค่าบำรุงตามสมควร

และในปีเดียวกันนี้ นายเพ็ญ ลีลาภรณ์ นายปิติ ชวพงษ์ และนายก จิระนคร ได้เข้าพบศึกษาธิการอำเภอหาดใหญ่ เพื่อหารือเรื่องการขอเปิดโรงเรียนสอนภาษาจีน การดำเนินการในขั้นแรกไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากทางการไม่มีนโยบายให้โรงเรียนที่ถูกสั่งปิดแล้วเปิดทำการสอนใหม่อีก แต่โชคดีที่นายสนธิ สัตยาบุษย์ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอหาดใหญ่ ได้แนะนำให้ไปซื้อกิจการของโรงเรียนไชยยันต์ ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตั้งอยู่ที่บ้านทุ่งลุง ตำบลพะตง อำเภอหาดใหญ่ จึงได้ย้ายคณะครูและนักเรียนมาเปิดทำการสอนที่หาดใหญ่ หลังจากที่ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศรีนครแล้ว ได้ทำการเปิดสอนในภาคเรียนที่สองของปีการศึกษา 2513 พร้อมทั้งจัดรถรับส่งแก่ครูและนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่ทุ่งลุงทุกวันทำการ⁹¹

บันทึกภาพความทรงจำแห่งโรงเรียนศรีนครที่จะกล่าวต่อไปนับจากนี้ คือ เรื่องราวความขัดแย้งระหว่างฝ่ายของนายก จิระนคร และฝ่ายของคณะกรรมการบริหารโรงเรียนจาก 5 สมาคมตระกูลภาษา เพื่อบอกเล่าให้คนในสังคม ได้รำลึกถึงความยากลำบากในการต่อสู้กับอำนาจจากรัฐ ส่วนกลางที่มีนโยบายต่อคนจีน และความเข้าใจต่อกัน ความเข้มแข็งในความสัมพันธ์ของกลุ่มคนจีนเองในการรักษาโรงเรียนไว้เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์และสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป

จากการบันทึกของนายก จิระนคร พบว่า เมื่อนายก จิระนคร เป็นเจ้าของโรงเรียนตามกฎหมาย เนื่องจากเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ในโฉนดที่ดิน นายก จึงทำหนังสือมอบอำนาจให้กับคณะกรรมการบริหารโรงเรียนในสมัยนั้น ขึ้นมาฉบับหนึ่งเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ.2513 มีใจความว่า “มอบอำนาจและสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของคืนให้กับคณะกรรมการดูแลทรัพย์สิน หรือเมื่อมูลนิธิศึกษากิมหยงมิตรภาพเพื่อการศึกษาหาดใหญ่จดทะเบียนเรียบร้อยแล้ว “

ในปีเดียวกันนั้น นายปิติ กำลังดำเนินการขอจดทะเบียนมูลนิธิกิมหยงมิตรภาพเพื่อการศึกษา อยู่ ซึ่งคณะกรรมการบริหารโรงเรียนในสมัยนั้นและนายที่ต่างมีความเห็นและจุดยืนเดียวกันว่า มูลนิธิฯ เท่านั้นคือ เจ้าของที่ดินที่แท้จริงของโรงเรียน มิใช่สมาคมใดสมาคมหนึ่ง จึงได้มีการจัดตั้ง มูลนิธิขึ้นมา

มูลนิธิกิมหยงมิตรภาพเพื่อการศึกษา มีนายที่เป็นผู้ร่วมก่อตั้งด้วยคนหนึ่ง และเป็นกรรมการ ชุติแรกด้วย แต่เมื่อมูลนิธิฯ นี้ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทายาทกองมรดกไม่เห็นชอบด้วยเนื่องจากไม่ได้ใช้ชื่อเต็มของผู้ยกที่ดินให้ นั่นคือ ตกคำว่า “ชี” ไป นายปิติ ชวพงษ์ จึงไปขออนุญาตเปลี่ยนชื่อมูลนิธิใหม่เป็น มูลนิธิเทศกิมมิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดีใหญ่ แต่เมื่อเปลี่ยนชื่อใหม่แล้ว คณะกรรมการบริหารโรงเรียนกลับไม่ยอมรับ เพราะมีคำว่า “กุศล “ ซึ่งมีศาลเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นอันว่า ยังไม่มีการโอนที่ดินเข้าเป็นของมูลนิธิฯ

ภาพที่ 114 ภาพอาคาร โรงเรียนศรีนครในอดีต

ในปี พ.ศ.2519 นายเพ็ญ ติลาภรณ์ ได้ถึงแก่กรรมลง

ในปี พ.ศ.2522 นายก็ได้ยุติการเป็นผู้บริหารโรงเรียนศรีนคร คงมีแต่สมาคมศิษย์เก่าเป็นผู้บริหาร นายก็ทำหน้าที่เป็นเพียงเจ้าของโรงเรียน เช่นชื่อในการเบิกเงินอุดหนุน การแต่งตั้งครูและส่งรายงานเท่านั้น

และในปีเดียวกันนี้เอง นายเซ่งจือ ลือประเสริฐ ได้ถึงแก่กรรมลง จึงเหลือผู้รับโอนที่ดินเพียงสองคนคือ นายเอกศักดิ์ อังค์สกุล ซึ่งขณะนั้นอายุ 73 ปีแล้ว ได้ปรารภกับนายก็ว่า ควรจะตั้งมูลนิธิขึ้นมา เพื่อโอนที่ดินโรงเรียนให้เป็นของมูลนิธิให้เสร็จสิ้น จึงได้แจ้งให้คณะกรรมการบริหารโรงเรียนทราบว่า ผู้รับโอนจะตั้งมูลนิธิขึ้นมาซึ่งจะมีนายเอกศักดิ์ นายประนอม (ผู้แทนนายเซ่งจือ ลือประเสริฐ นายช่อง ฉัยยากุล ทายาทกองมรดก นายก็ และนายอรรถพล จิระนคร บุตรชายนายก็ เป็นผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิศูนย์การศึกษาชีกิมหยง หาดใหญ่ และได้ยื่นขอจดทะเบียนเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2523) ต่อจากนั้นก็มีการพิพาทเกี่ยวกับที่ดินโรงเรียนศรีนคร โดยกลุ่ม 5 สมาคมได้แถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2527⁹²

การก่อตั้งมูลนิธิโรงเรียนศรีนครหาดใหญ่ และการยุติความขัดแย้งในหมู่คนจีน

ภาพที่ 115 ภาพนายนิคม ปรีชาวีรกุล

การก่อตั้งมูลนิธิโรงเรียนศรีนครหาดใหญ่ กำเนิดขึ้นส่วนหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันความคิดในการพัฒนาปรับปรุงมาตรฐานโรงเรียนจีนเป็นสิ่งที่ทุกคนเห็นร่วมกัน ในการดำเนินการเพื่อโอนชื่อที่ดินที่ตั้งโรงเรียนศรีนคร ให้แก่ 5 สมาคมนั้น คณะกรรมการบริหารโรงเรียนได้ปรึกษาหารือกับตัวแทนผู้รับโอนเดิมมาโดยตลอด แต่โอกาสดังกล่าวก็ยังไม่เอื้ออำนวย จนกระทั่ง นายนิคม ปรีชาวีรกุล ได้เข้ารับตำแหน่งนายกสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนศรีนคร และอุปนายกแต่เจ้าหาดใหญ่ และในปี พ.ศ. 2526 เข้าดำรงตำแหน่งรองประธานคณะกรรมการบริหารโรงเรียน (ประธานกรรมการ นายช่อง ฉัยยากุล มีปัญหาสุขภาพไม่สมบูรณ์ จึงไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่) ได้เล็งเห็นว่าอาคาร

ห้องเรียน มีสภาพชำรุดทรุดโทรม ไม่ปลอดภัยกับครูและนักเรียน อาคารล้าสมัย ควรจะมีการปรับปรุงสร้างอาคารใหม่จึงได้หารือกับคณะกรรมการบริหารโรงเรียนจาก 5 สมาคม มีมติเห็นชอบทำโครงการเพื่อหาทุนบริจาค แต่ติดปัญหาซื้อที่ดินยังมีได้โอนให้ 5 สมาคม เกรงว่าจะไม่ได้รับการสนับสนุนเงินบริจาคจากผู้มีจิตกุศลทั่วไป จึงพร้อมด้วยนายกสมาคมทั้ง 5 สมาคมในขณะนั้น ได้แก่ นายแสงชัย ชัยพัฒนาการ นายสุรินทร์ ศรีเลิศล้ำวาณิช นายกลิน จิโรจสินธุ์ นายสุข แซ่เจีย และนายอู่ย๋กุนฮอง แซ่อู่ย๋ ขอความเห็นชอบจากทายาทนายชีกิมหยง จึงได้เข้าปรึกษาหารือกับนายกั จิระนกร นางประนอม น้องสาวนายเซ่งจือ ลือประเสริฐ และนายอรรถการ บุตรชายนายเอกศักดิ์ องค์กรสกุล เพื่อขอโอนซื้อให้แก่ 5 สมาคม จะได้พัฒนาโรงเรียนให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้บริจาคที่ดินแล้วยังเป็นการส่งเสริมการศึกษาบุตรกุลธิดาชาวหาดใหญ่ เยาวชนในอนาคตของชาติ ซึ่งเป็นความตั้งใจอย่างบริสุทธิ์ของคณะกรรมการ ด้วยความพยายามประสานงานอย่างต่อเนื่อง

เรื่องราวความขัดแย้งครั้งนี้จบลงในปี พ.ศ.2528 เมื่อ 5 สมาคมฯ ออกมาขอร้องให้นายกเทศมนตรีเมืองหาดใหญ่ นายเกร่ง สุวรรณวงศ์ (ตำแหน่งในสมัยนั้น) ให้มาเป็น ตัวแทนรับมอบอำนาจจากนายกั จิระนกร เพื่อเป็นเจ้าของโรงเรียนศรีนคร และได้รับความอนุเคราะห์จากนายกั จิระนกร ในการมอบโอนที่ดินในส่วนชื่อของท่านให้กับ 5 สมาคมฯ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ.2529 เป็นรายแรก ทำหนังสือมอบอำนาจให้ นายเกร่ง สุวรรณวงศ์ นายกเทศมนตรีนครหาดใหญ่เป็นตัวแทนท่าน เพื่อทำการโอนที่ดินเฉพาะส่วนของท่านให้ 5 สมาคม แต่เนื่องจากค่าโอนและภาษีสูงมาก นายนิคม ปรีชาวีรกุลจึงได้ขอคำปรึกษาจากผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านอัยการจังหวัด ท่านสรรพากรจังหวัด และส่วนราชการต่าง ๆ ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุน จึงได้ร่วมกับนายกสมาคมทั้ง 5 ทำหนังสืออุทธรณ์ต่อทางราชการ อุทธรณ์ราคาประเมินทุนทรัพย์เรียกเก็บค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรม และได้รับการพิจารณาจากทางราชการ จึงได้ดำเนินการจดทะเบียนกันที่กรมที่ดินจังหวัด โดยนายเกร่ง สุวรรณวงศ์ ลงนามแทน นายกั จิระนกร ส่วน นายนิคม

ปรีชาวีรกุล นายสุรินทร์ ศรีเลิศล้ำวาณิช นายกลิน จิโรจสินธุ์ นายสุข แซ่เจีย และนายอู่ย๋กุนฮอง แซ่อู่ย๋ ลงนามรับให้แทนสมาคมทั้ง 5 เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2529

ภาพที่ 116 ภาพกลุ่มคนจีนหาดใหญ่ผู้มีอุปการคุณต่อโรงเรียนศรีนคร

ภาพที่ 117-119 ภาพพิธีเปิดอาคารเรียนหลังใหม่
โรงเรียนศรีนคร โดย ฯพณฯ ท่าน พลเอกเปรม
คินสุลนันทน์

เมื่อปี พ.ศ. 2530 นายนิคม ปรีชาวีรกุล ได้รับเลือกเป็นประธานกรรมการบริหารโรงเรียน ได้ทำโครงการเพื่อหาทุนบริจาคสร้างอาคารเรียนใหม่ โดยจัดตั้งคณะกรรมการก่อสร้างโรงเรียนศรีนคร วางแผนงานทั้งหมดไว้เพื่อพัฒนาศรีนคร มุ่งมั่นขัดเกลาเยาวชน จะให้ศรีนครเป็นโรงเรียนมีคุณภาพแห่งหนึ่งของภาคใต้ จึงจำต้องให้โรงเรียนศรีนครจเป็นมูลนิธิ

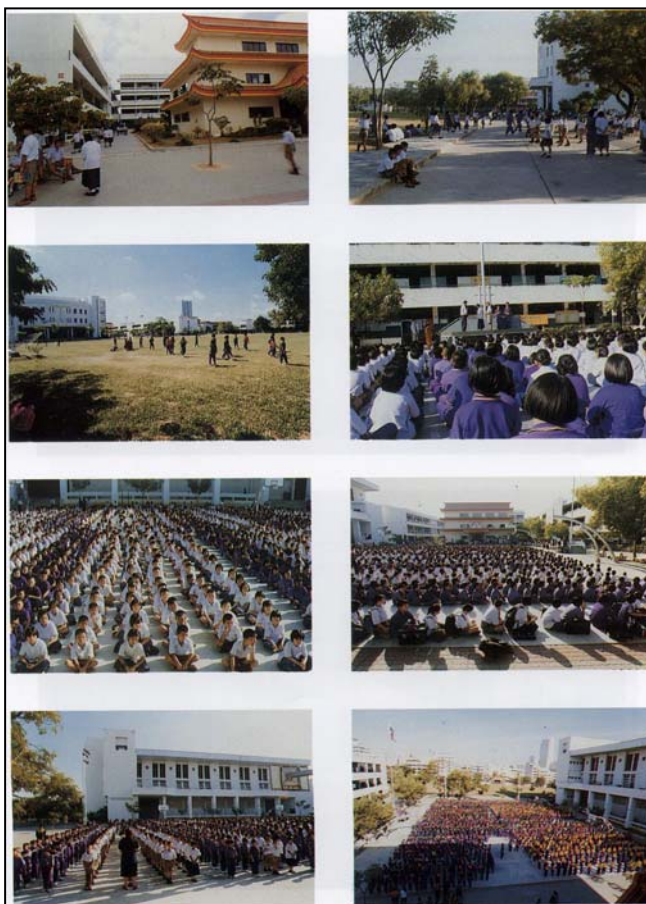
จะนั้นในปี พ.ศ. 2534 นายกสมาคมทั้ง 5 ในขณะนั้น ได้แก่ นายนิคม ปรีชาวีรกุล, นายอัสกล ชนลาภานันท์, นายสงัด ดีเป็นธรรม, นายสุย แซ่เจีย และ นายลิขิตเชิง แซ่ลี ร่วมกับตัวแทนผู้รับโอนเดิม ทั้ง 3 ท่าน และตัวแทนสมาคมศิษย์เก่าศรีนคร รวมเป็น 9 คน ยื่นขอจดทะเบียนเป็นมูลนิธิ และโอนที่ดินให้อยู่ในการดูแลของมูลนิธิ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2534 นับว่าเป็นข่าวดีของชาวหาดใหญ่

ภาพที่ 120 ภาพคุณนายกังสัแสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ คนจีนผู้มี
บทบาทสำคัญต่อชุมชนคนจีนหาดใหญ่

ภาพที่ 121 ภาพกิจกรรมของมูลนิธิฯ
ครูและนักเรียนโรงเรียนศรีนคร

การก่อตั้งมูลนิธิประสบผลสำเร็จ
ในคราวนี้ ได้รับความช่วยเหลือและ
สนับสนุนอย่างมากจากนายเกร่ง สุวรรณ
วงศ์ นายกำสัแสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ⁹³
นายวันชัย ลีระศิธร นายกี จิระนคร
นางประนอม ลือประเสริฐ, นายอรรถ
การ องค์สกุล นายเลี้ยวเย็นเจา นาย
เกรียง โลหะเจริญวานิช นางชุติมา คุน
รัตน์, คณะกรรมการชมรมสมาคมและ
มูลนิธิขนาดใหญ่ และท่านผู้มีจิตกุศลเพื่อ
การศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า
โรงเรียนศรีนคร จะได้รับการสนับสนุน
จากทุกระดับของสังคม เพื่อให้โรงเรียนศรีนครมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนในการพัฒนาด้าน
การศึกษา เฉกเช่นอดีตเมื่อ 40 กว่าปีก่อน

การดำเนินการเรื่องจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมที่ดิน การก่อตั้งมูลนิธิและได้ส่งผลให้งาน
สร้างอาคารใหม่ของโรงเรียน ได้ประสบความสำเร็จอย่างราบรื่นและสมบูรณ์ ก็ได้อาศัยความร่วมมือ
และความตั้งใจอย่างบริสุทธิ์ของกรรมการทั้ง 5 สมาคมทุกสมัย และบุคคลทุกระดับของสังคมที่มีจิต
อันเป็นกุศลต่อโรงเรียนศรีนคร

ปัจจุบันนี้โรงเรียนศรีนคร ได้ทำการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิโรงเรียนศรีนครขนาดใหญ่
บริหารงานโดยคณะกรรมการจาก 5 สมาคมเช่นเดิม มีนายนิคม ปรีชาวิรุฑ เป็นประธานมูลนิธิ และ
นายเกร่ง สุวรรณวงศ์ เป็นผู้รับใบอนุญาตของโรงเรียน โรงเรียนประกอบด้วยอาคารทั้งหมด 4 อาคาร
เป็นอาคารหอประชุมที่โอ่อ่ามีขนาดมาตรฐาน 1 หลัง อาคารเรียนอนุบาลชั้นเดียว 1 หลัง และอาคาร
เรียนประถม – มัธยมศึกษาปีที่ 3

คุณทิพย์ภา จิระนคร เป็นผู้จัดการ นายภายิต เหล่าสุวรรณ เป็นครูใหญ่ มีนักเรียนชาย-หญิง จำนวน 2,800 คน ครู-อาจารย์ จำนวน 136 คน เจ้าหน้าที่-พนักงาน จำนวน 45 คน สื่อการเรียนการสอนมีคอมพิวเตอร์ จำนวน 90 เครื่อง

ภาพที่ 123 ภาพอาคารใหม่ของโรงเรียนศรีนคร

李更生圖書館

อาคารใหม่ประกอบด้วย หอประชุมเอนกประสงค์ 3 ชั้น 1 หลัง อาคารเรียน 3 ชั้น 3 หลัง อาคารเรียนอนุบาล 4 ชั้น 1 หลัง อาคารเรียนอนุบาลชั้นเดียว 1 หลัง หอสมุด 3 ชั้น 1 หลัง สนามฟุตบอล ขนาดมาตรฐาน 1 สนาม สนาม บาสเกตบอล และวอลเลย์บอล จำนวน 2 สนาม โรงเรียนศรีนคร เป็นโรงเรียนเอกชนที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองหาดใหญ่ สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

เอกชน ก่อตั้งขึ้นด้วยแรงศรัทธาและความร่วมมือร่วมใจของประชาชนชาวหาดใหญ่ โดยมีจุดประสงค์ที่จะให้เป็นสถานศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของคนไทยทั้งมวล สถานศึกษาแห่งนี้ นอกจากจะเปิดทำการสอนตามหลักสูตรสามัญของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังได้เปิดสอนภาษาจีนกลางควบคู่กับการสอนภาษาไทยและอังกฤษ ปัจจุบันเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3

กล่าวได้ว่า แนวคิดสวัสดิการทางสังคมหรือการให้ความช่วยเหลือกันของชุมชนชาวจีนในเมืองหาดใหญ่ มีฐานรากมาจากความคิดของการรวมตัวเพื่อแสดงตัวตนของชาวจีนที่มีภาษาพูดกลุ่มภาษาเดียวกัน ตามมาด้วยการจัดกิจกรรมทางการกุศลร่วมกันในลักษณะต่าง ๆ ชุนนิพัทธ์จินนคร หรือเจี๊ยะกีชี ถือว่าเป็นผู้บุกเบิกการรวมตัวกันของสมาคมฮากกาหรือจีนแคะ เป็นกลุ่มแรก ด้วยการชักชวนเพื่อนฝูงชาวฮากกาจากถิ่นอื่น ๆ เข้ามาช่วยกันทำงานสร้างทางรถไฟสายใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 และเมื่อบุกเบิกตัดถนนสามสายหลักแล้ว ชาวจีนที่ทำการค้าขายอยู่ในถนนสายหลักของเมืองหาดใหญ่ ได้มีการรวมกลุ่มพบปะกันในเวลาว่างเว้นจากการทำมาหากินตามปกติ และเกิดการรวมกลุ่มในรูปของสมาคมขึ้นมา ประกอบกับความเป็นผู้มีสายตายาวไกลของเจี๊ยะกีชีที่เห็นปัญหาของชาวจีนโพ้นทะเลทั้งชาวแคะและกลุ่มภาษาอื่น ๆ ที่ไม่สามารถสร้างฐานะได้เท่าเทียมเสมอกัน การจัดสวัสดิการ

สงครามให้ในรูปของการบริจาคที่ดินเพื่อสร้างที่พักของคนชราอนาถา สุสานบ้านพรุ โรงเรียนเทศบาล 1 เืองเสียงสามัคคี โรงพยาบาลหาดใหญ่ และสนามกีฬาจิระนคร ถือเป็นก้าวแรก ๆ ของการจัดสวัสดิการที่ครอบคลุมกับคนทุกวัยและทุกระดับชั้นในเมืองหาดใหญ่

จากการศึกษาเอกสารและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ชุนนิพัทธ์จินนทร มีบทบาทในการประสานชาวจีนทุกกลุ่ม โดยเริ่มจากการเป็นที่ปรึกษาในการร่วมก่อตั้งสมาคมฮากกา ทำให้สมาคมฮากกาเป็นสมาคมแรก ๆ ของเมืองหาดใหญ่ และเป็นแบบอย่างที่ดีของสมาคมภาษาอื่น ๆ ที่เริ่มรวมตัวกันเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในเวลาต่อมา ท่านเป็นพ่อค้าชาวจีนคนหนึ่งซึ่งมีบทบาทในการดำรงสร้างโรงเรียนศรีนครปัจจุบัน ให้เป็นโรงเรียนสอนภาษาจีนในเมืองหาดใหญ่ รวมทั้งการบริจาคที่ดินเพื่อสาธารณกุศล เป็นตัวอย่างอันดีให้ชาวจีนรุ่นต่อไปได้ระลึกถึง

จากคนจีนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆดังกล่าวที่อพยพมาทำงานเมืองไทยและดูช่องทางเพื่อตั้งหลักแหล่ง โดยทั่วไปคนทั่วไปมักคิดว่าคนจีนอยู่ที่ไหน การค้าก็คึกคักที่นั่น เสื้อผ้าหมอนใบก็สามารถตั้งตัวได้เหมือนกันทั่วโลก หรือไม่คนจีน คือยิวแห่งบูรพาทิศ เป็นนายทุนผู้ขูดรีด เมื่อเรานำวาทกรรมที่ผลิตภาพตายตัวเช่นนั้นออกมาพิจารณา และตรวจสอบกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ เรากลับพบว่าเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่มีความสำคัญมากต่อธรรมชาติของชุมชนแต่ละแห่งที่มีทั้งเงื่อนไขที่เอื้อเชิงโครงสร้าง ที่เอื้อให้คนจีนผู้อพยพสามารถสร้างตัวตนที่หาดใหญ่ได้ ขณะเดียวกัน เงื่อนไขส่วนบุคคลที่เขาเป็นผู้สร้างแต่กำหนดเอื้อให้เขาเข้าไปในช่องของโอกาสที่เปิดไว้ได้ ในทางกลับกันมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ยับยั้ง บังคับ ควบคุมคนจีนไว้ เงื่อนไขส่วนบุคคลขณะนั้น มีผลทำให้เขา แก้ปัญหาข้อจำกัดนั้นไม่ได้หรือไม่ได้ ทั้งหมดของความสัมพันธ์ที่เขาสร้างมานั้น เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ของคน ที่มีต่อโอกาสและข้อจำกัด ทั้งระดับโครงสร้างและบุคคล ในการทำมาหากิน นอกเหนือจากชีวิตทางเศรษฐกิจแล้ว ชีวิตทางสังคมและสุขภาพ คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ การให้การศึกษาแก่บุตรและธิดาของพวกเขา ใครจะเป็นผู้ดูแล การรวมกลุ่มตั้งสมาคม (รวมความหมายในอดีตสมาคมออกมาในรูปไม่เป็นทางการ สมาคมในอดีตมีความเหนียวแน่นมาก แม้จะยังไม่ได้รับการจดทะเบียนยอมรับจากกติการัฐ ต่างมาการก่อตั้งสมาคมจีนในแต่ละกลุ่มภาษา การช่วยเหลือกันของชาวจีน อันเป็นวัฒนธรรมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

¹ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529: 171)

² สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529:173)

³ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529:259)

⁴ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. พรณี นัตรพลรักษ์ และคณะ(แปล) มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ,2529.หน้า 37

⁵ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม(2529:51)

⁶ จากการสัมภาษณ์ อวิรุทธิ์ วัลลภาภิรมย์ เมื่อ 30 มีนาคม 2545 , ประสิทธิ์ ฟุ้งธรรมสาร 27 ธันวาคม 2544.

⁷ ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสงขลา (ไม่ระบุปีพิมพ์ และสถานที่พิมพ์) หน้า 159.

⁸ ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสงขลา (อ้างแล้ว: 161)

⁹ ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสงขลา (อ้างแล้ว : 162)

¹⁰ สัมภาษณ์นางภาวนา แซ่โจ้ว อายุ 62 ปี อดีตหัวหน้าฝ่ายการเงิน บริษัทเต็กปีห้าง สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 56 ถนนตันรัตนกร อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2545. และดู เฟิง จ้าว หยง., มมป.มาจากกุ๊กกลายเป็นยักษ์ใหญ่ การต่อสู้ชีวิตของราชารุกิจยาง ลี อิน ต้อง . มปท.

¹¹ ดู YONG, C.F.Tan Kah Kee: The Making of an Oversea Chinese Legend. Singapore: Oxford University Press,1989 และ ข้อมูลจากมลิวรรณ รักษ์วงศ์ (2543: 150)

¹² สัมภาษณ์นายสงวน โสพร อายุ 57 ปี ที่สมาคมหอสมุดหอระลึกชุมชนยัดเซิน ถนนชีอุทิส อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2545.

¹³ สัมภาษณ์นายอวิรุทธิ์ วัลลภาภิรมย์ อายุ 50 ปี ผู้จัดการสมาคมฮกเกี้ยน สัมภาษณ์ที่สมาคมฮกเกี้ยน ชั้น 11 ลิการ์ เคนท์พลาซ่า ถนนแสงจันทร์ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2545.

¹⁴ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (อ้างแล้ว: 17)

¹⁵จากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา , เรื่อง ความเป็นมาของสมาคมฮกกา(จีนแคะ)”.ธันวาคม 2543 ถึง กันยายน 2544.

¹⁶ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น ถนนธรรมานุญูวิถิในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม

¹⁷ ปัจจุบันคือ ถนนนิพัทธ์อุทิส1,2 และ 3

¹⁸ ที่ จิระนคร “หนังสือที่ระลึกครบรอบ 80 ปี คุณพ่อที่ จิระนคร“ 2540 หน้า 11-13.

¹⁹ ปัจจุบันนายชิน สนองคุณวรคุณ หรือเฒ่าแก่น ได้เสียชีวิตแล้ว

²⁰ ท่านยังเรียก ฮับใหญ่ เช่นเดียวกับคนจีนยุคก่อนเรียก

²¹ สัมภาษณ์นางอึ้งสี แซ่เจี๋ย อายุ 77 ปี สัมภาษณ์ที่ร้านยีนดีศิลป์ ถนนสุภสารรังสรรค์ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2545.และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพิ่มเติม เรียบเรียงเรื่องราวของร้านไว้ให้ผู้คนได้ไปศึกษาต่อ ดังนี้

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ถ้าจะเอ่ยถึงร้านถ่ายภาพใน อ.หาดใหญ่ แล้ว ร้านหนึ่งที่อยู่กับชาวหาดใหญ่มานาน และเป็นที่รู้จักกันดี ตั้งแต่รุ่นปู่ รุ่นย่า จนถึงรุ่นหลาน ก็คงจะไม่พ้น “ร้านเจียคัลเลอร์เลป” หรือที่ชาวหาดใหญ่เรียกติดปากว่า “ร้านเจีย”หากจะนับเวลากันดูแล้ว ร้านเจีย กับหาดใหญ่ อยู่คู่กันมาเป็นเวลากว่า 30 ปีแล้ว โดยการก่อตั้งของ นายยีนดี สนองคุณวรกุล เมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยมีร้านเดิมที่เน้นการขายอุปกรณ์ถ่ายภาพ อุปกรณ์ขาวดำ เป็นหลัก แต่เนื่องด้วยการเจริญเติบโตของตัวเมืองหาดใหญ่เอง ทำให้ธุรกิจต่าง ๆ ก็ต้องพัฒนาตัวเองตามไปด้วย จึงเล็งเห็นว่าการจะพัฒนารุกิจด้านนี้ คงจะขยับขยายไปในด้านอื่นได้ไม่ดีเท่ากับการเปิดเป็นร้านถ่ายภาพครบวงจร ที่ไม่เพียงแต่

จะขายอุปกรณ์อย่างเดียว แต่จะรวมไปถึงการล้างอัดขยาย ถ่ายภาพด้วย แต่การพัฒนาหากจะทำให้สำเร็จลุล่วงได้ในคราวเดียวก็คงจะเป็นไปได้ยาก เช่นเดียวกับการพัฒนาของธุรกิจอื่น ๆ

อุปกรณ์เริ่มแรกที่พบ คือ การหาทำเลที่ตั้งร้าน ในเวลานั้นถ้าจะให้หนักถึงทำเลที่เหมาะสมจริง ๆ ในตัวเมืองหาดใหญ่ ก็คงจะเป็นย่านสายสาม แต่ที่ดินบริเวณนั้นมีราคาสูงมาก ทางร้านจึงจำเป็นต้องเลือกหาทำเลใหม่ จึงได้มาเช่าห้องแถว 1 ห้อง ซึ่งอยู่บนถนนศุภสารรังสรรค์ ใกล้กับตลาดกิมหยง มีพนักงานแรกเริ่ม 3 คน และได้เปิดดำเนินการมาจนถึงทุกวันนี้

เมื่อร้านเจียได้เปิดทำการในปีพ.ศ. 2518 ซึ่งทำการในห้องเช่า 1 ห้อง มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจการด้านการทำแลปโดยเฉพาะ ทำอยู่ได้ประมาณ 3 ปี ร้านเจีย ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงร้านครั้งแรก โดยการลงทุนเปลี่ยนเครื่องมือที่มีอยู่เดิมเป็นระบบต่อเนื่อง ล้างอัดโดยไม่ใช้ห้องมืด ซึ่งถือเป็นการนำเข้าเครื่องมือทางด้านถ่ายภาพเครื่องแรกในต่างจังหวัด และเป็นเครื่องที่สองของประเทศไทย การลงทุนของร้านครั้งนี้ ถือเป็นความกล้าหาญอย่างมาก เพราะทุนที่ลงไปในตอนแรกเปิดร้านนั้นยังไม่ทันที่จะได้กำไรกลับมา

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ทางร้านก็ได้มีการพัฒนากิจการออกไปเรื่อย ๆ คือ หลังตั้งกิจการ 10 ปี ก็ขยายห้องเช่าที่เช่าอยู่เดิมเพียง 1 ห้อง เป็น 2 ห้อง ซึ่งยังใช้วิธีเช่าอยู่ เพื่อป้องกันปัญหาทุนจม และจากเดิมที่ใช้เนื้อที่เพียงชั้นล่างชั้นเดียว ก็ใช้ทุกชั้นที่มีอยู่ เพื่อทำแลป เก็บของ ถ่ายภาพ จากเดิมที่มีพนักงานอยู่ 3 คน ก็เพิ่มเป็น 22 คน เพื่อช่วยด้านแลป และ 3 คน เพื่ออยู่ประจำเคาน์เตอร์ในร้าน จากกิจการที่มีอยู่เพียงสาขาเดียว ก็ขยายเพิ่มขึ้นอีก 2 ร้าน ซึ่งเป็นการบริหารโดยเครือญาติ ใช้วิธีแยกนโยบายบริหาร โดยทางร้านเจีย ถนนศุภสารรังสรรค์ จะเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายให้ และนอกจากนั้นยังมีการร่วมลงทุนกับทางกรุงเทพฯ เปิดเป็นร้านถ่ายภาพ “U photo” บนชั้น 5 ห้างลิการ์เด็นท์พลาซ่าอีกด้วย โดยทางร้านเจียจะเป็นผู้รับผิดชอบในด้านการล้างอัดดิจิทัล

²² สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529: 40)

²³ สกินเนอร์ จี วิลเลียม (2529: 85) อ้างจาก Charles Gutzlaff, *Journal of Three Voyages along the Coast of China in 1831, 1832 and 1833, with Notices of Siam, Corea and the Loo-Choo Islands, to Which is Prefixed an Introductory Essay on the Policy, Religion, etc., of China*, by the Rev. W. Ellis, 3d ed. London: Thomas Ward and Co., 1840, p.72.

²⁴ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529:85)

²⁵ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม(2529:88)

²⁶ มลิวรรณ รักษ์วงศ์ (2543:86) อ้างจาก อรัญ จิตะเสน , “เล่าเรื่องเมืองหาดใหญ่ตอนโครงสร้าง ความเจริญเติบโต” *หาดใหญ่วันนี้*, รัชนิพร เพชรพินิจ, บรรณาธิการ (สงขลา: ม.ป.ท., 2534) หน้า 18., สัมภาษณ์นายกี จิระนคร อดีตประธานสภาเทศบาลเมืองหาดใหญ่, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 79/17 ถนนธรรมบุญวิถี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2538.

²⁷ สัมภาษณ์ นายอวิรุทธิ์ วัลลภาภิรมย์ ผู้จัดการสมาคมชกเกียน อายุ 50 ปี สัมภาษณ์ที่สมาคมชกเกียน ชั้น 11 ลิการ์เด็นท์พลาซ่า ถนนแสงจันทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2545.

²⁸ จากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา , “โรงแรมอานาน” เรื่อง ธันวาคม 2543 ถึง กันยายน 2544 หน้า 1-6.

²⁹ สัมภาษณ์ นายกลิน จิโรจน์สินธุ์ เลขานุการคณะกรรมการบริหารโรงเรียนศรีนคร อายุ 65 ปี ที่ร้านฉันทา ถนนชีอุทิศ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2545.

³⁰ ชาวแต่จื๋อตามที่ใช้กันที่นี่ไม่ควรจะตีความหมายว่า เป็นคนจากจังหวัดของ เจา-โจว เพราะตามขนาดของพลเมืองของจังหวัดก่อนนั้นประกอบด้วยพวกและ ส่วนพวกแต่จื๋อเป็นจำนวนมากอยู่กันตามแถบชายฝั่งทะเลของถู่-ฟง และไห่-ฟง มาจนถึงทางใต้ใน หุย-โจว อย่างไรก็ตาม พวกผู้อยู่ เจา-อัน ที่เข้ามาในกรุงเทพฯ นั้นก็เข้ามารวมกลุ่มอยู่กับพวกฮกเกี้ยนมากกว่าจะรวมอยู่กับพวกแต่จื๋อ .

³¹ สุรางค์ จันทวานิช และคณะ ชาวจีนแต่จื๋อในประเทศไทย และในภูมิภาคเดมที่เจาซัน สมัยที่หนึ่ง ทำเรื่องจางหลิน (2310-2393) .2534.

³² สุรางค์ จันทวานิช “ถิ่นกำเนิดของชาวจีนแต่จื๋อในประเทศไทย “ อ้างแล้ว, หน้า 13.

³³ สุรางค์ จันทวานิช อ้างจาก สกินเนอร์ สังคมจีนในประเทศไทย :ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ . หน้า 68.

³⁴ สุรางค์ จันทวานิช อ้างจาก สกินเนอร์ เล่มเดียวกัน . น.88.

³⁵ สุรางค์ จันทวานิช อ้างจาก ต่วนลี่เจิง “ชาวจีนแต่จื๋อที่อพยพมายังไทยในระยะแรก” เส้นทางเศรษฐกิจฉบับพิเศษ คนจีนสองร้อยปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร 2525. หน้า 29.

³⁶ วิไลวิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และสุรางค์ จันทวานิช “ชาวจีนแต่จื๋อในสภาพสังคมไทยสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ตอนต้น อ้างแล้ว, หน้า 103.

³⁷ วิไลวิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และสุรางค์ จันทวานิช (น.104) อ้างจาก Viraphol Sarasin , Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1653-1853 (Cambridge : Council on East Asian Studies, Harvard University, 1977.

³⁸ วิไลวิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และสุรางค์ จันทวานิช (น.104) อ้างจาก อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกจรรยา รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์ .21 ธันวาคม 2526.

³⁹ วิไลวิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และสุรางค์ จันทวานิช (เรื่องเดียวกัน : 105)

⁴⁰ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม(2529:37) อ้างจาก R.A.D.Forrest ,The Chinese Language .London : Faber and Faber ,1948 p.213.

⁴¹ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529:51)

⁴² เป็นตำแหน่งขุนนางสูงสุดที่รับผิดชอบควบคุมดูแลชาวจีน

⁴³ G .William Skinner ได้กล่าวถึงตำแหน่งนายอำเภอจีนในสมัยอยุธยาไว้บ้างในหนังสือ Chinese Society in Thailand : An Analytical History .pp.13-14 โดยศึกษาจากหนังสือของวันวลิต เดอ ลาลูแบร์ และเดอ โชมองต์ นายอำเภอจีน เป็นขุนนางระดับล่างในระบบราชการไทยที่สังกัดกรมท่าซ้าย มีหน้าที่ช่วยเหลือหลวงไขฎีกราช ในการควบคุมดูแลชาวจีน

⁴⁴ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล “การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2325-2435” ชาวจีนแต่จื๋อในประเทศไทย และในภูมิภาคเดมที่เจาซัน สมัยที่หนึ่ง ทำเรื่องจางหลิน (2310-2393) .

ในสุรางค์ จันทวานิช และคณะ (บรรณาธิการ) 2534 , หน้า 120

เพื่อให้เกิดความกระจ่างขึ้น จึงขออธิบายเพิ่มเติมนี้ .เอกสารชิ้นต้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 ได้กล่าวในรายละเอียดว่า นายอำเภอจีน เป็นขุนนางระดับล่างในระบบราชการไทยที่สังกัดกรมท่าซ้าย มีหน้าที่

ช่วยเหลือหลวงโชฎิกราช ในการควบคุมดูแลชาวจีน นายอำเภอจีนที่ได้รับการแต่งตั้งถือว่าเป็นขุนนางในระบบราชการไทย และทำงานภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าเมือง รวมทั้งต้องรับการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาพร้อมกับเจ้าเมืองกรมการปีละ 2 ครั้ง หน้าที่ของนายอำเภอจีนคือ การดูแลทุกข์สุข ประนีประนอมคดีความวิวาทเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้น แต่ถ้าเป็นคดีความแพ่งหรืออาญาจะต้องส่งตัวโจทก์จำเลยไปให้เจ้าเมืองและกรมการพิจารณาตัดสิน ในกรณีที่ชาวจีนมีคดีความกับกลุ่มชนอื่น ๆ นั้น ถ้าชาวจีนเป็นโจทก์ ก็ให้นายอำเภอจีนช่วยฟ้องร้องให้ แต่ถ้าชาวจีนเป็นจำเลย ก็ให้ควบคุมตัวนำมาส่งให้เจ้าเมืองกรมการ และในทั้งสองกรณี นายอำเภอจีนจะต้องไปนั่งฟังการพิจารณาคดีด้วย

นอกจากนั้น นายอำเภอจีนยังต้องรับผิดชอบต่อเจ้าเมืองกรมการในเรื่องการจัดทำบัญชีรายชื่อชาวจีนในท้องถิ่นที่ตนควบคุมดูแลว่า มีอยู่เท่าไร ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไหน ประกอบอาชีพอะไร รวมทั้งนำชาวจีนเหล่านี้มาผูกบิ๋นข้อมือเมื่อถึงเวลาที่ทางการกำหนดไว้ ขณะเดียวกันต้องคอยดูแลไม่ให้ชาวจีนทำผิดกฎหมาย หน่วยงานสังกัดของนายอำเภอจีนคือ กรมพระกลาโหม กรมมหาดไทย หรือกรมพระคลัง ขึ้นอยู่กับว่า หัวเมืองนั้น ๆ อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกรมใด ส่วนหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งในแต่ละรัชสมัยยังมีความแตกต่างกันไป เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 3 มักพิจารณาแยกการแต่งตั้งนายอำเภอจีนตามกลุ่มภาษาถิ่นของชาวจีน ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้นำเอาหลักเกณฑ์เรื่องการนับถือศาสนาของชาวจีนมาพิจารณาด้วย และในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำเอาหลักเกณฑ์เรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีน และสภาพภูมิศาสตร์มาใช้พิจารณาในการแต่งตั้งนายอำเภอจีนด้วย

⁴⁵ สุวรรรัตน์ เลิศพานิชย์กุล ,เรื่องเดียวกัน หน้า 121 อธิบายเพิ่มเติมดังนี้ ในด้านบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายอำเภอจีนนั้น อาทิ เจ้าภาษีนายอากร ชาวจีนที่ประกอบอาชีพค้าขาย มีฐานะดี หรือชาวจีนที่เป็นบุตรหลานของขุนนางไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งชาวจีนที่เป็นหัวหน้าสมาคมลับอั้งยี่ นายอำเภอจีน จะได้รับพระราชทานยศในระดับ “ขุน” หรือ “หลวง” ส่วนนายอำเภอจีนเข้ารับมรดกได้รับพระราชทานยศในระดับ “หมื่น” แต่ก็ นอกจากนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า สารตราแต่งตั้งนายอำเภอจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 มักเรียกตำแหน่งนายอำเภอจีนว่า “เจ้าภาษีนายอำเภอจีน” จึงมีความเป็นไปได้ว่า การปรับปรุงระบบการแต่งตั้งเจ้าภาษีนายอากรครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น นอกจากจุดประสงค์ทางเศรษฐกิจแล้ว น่าจะมีความเกี่ยวพันหรือมีจุดประสงค์ทางด้านปกครองควบคุมชาวจีนแอบแฝงอยู่ด้วย

⁴⁶ สุวรรรัตน์ เลิศพานิชย์กุล ,เรื่องเดียวกัน

อ้างอิง หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 28 จ.ศ.1206 สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงเมืองชัยนาท เรื่องตั้งอากรภูมิเป็นหลวงบำรุงพานิช และจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 4 จ.ศ.1227 ร่างสารตราถึงพระยาอุทัยธานีตั้งเงินน้อยเป็นหลวงพินิจภาษา จางวางอำเภอจีน เลขที่ 17 จ.ศ.1227 ร่างสารตราถึงเมืองสรบุรี เรื่องตั้งเงินชั่ว เป็นหลวงวิเศษพานิช จางวางอำเภอจีนเมืองสร เลขที่ 341 จ.ศ.1228 ร่างตราน้อยถึงเมืองเชียงแตง จำปาศักดิ์ แสนปาง .

⁴⁷ สุวรรรัตน์ เลิศพานิชย์กุล ,เรื่องเดียวกัน หน้า 122.

⁴⁸ สุวรรรัตน์ เลิศพานิชย์กุล (เรื่องเดียวกัน: 123) อ้างจาก หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 37 จ.ศ.1225 ซึ่งกล่าวถึงการแต่งตั้งนายอำเภอจีนเข้ารับมรดก เมืองฉะเชิงเทรา เกี่ยวกับเรื่องกรมการจีนและฐานะของปลัดจีนไว้ว่า “สารตราเจ้าพระยาจักรีมาถึงพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดไทย หลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัดจีน กรมการเมือง

จะเชิงเถรา ... แต่ก่อนก็ได้มีตราโปรดตั้งหลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัดจีน ตั้งขุนศรีบริบูรณ์ ขุนวิจารณ์จีนจร เป็นนายอำเภอ ให้ว่ากล่าวจีนบรรดาอยู่ ณ แขวงเมืองจะเชิงเถรา ความแจ้งอยู่แล้ว ... แลให้จีนเหลียนจิว ผู้เป็นที่หมื่นพิจารณาคริสต์จีน(นายอำเภอจีนเข้ารีต) ฟังผู้บังคับบัญชา ผู้ว่าราชการเมือง แลพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ หลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัด กรมการผู้ใหญ่...”

ปลัดจีน โดยปลัดจีนรับราชการภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าเมือง ปลัดจีนมักได้รับพระราชทานยศในระดับ “หลวง” และมีศักดินา 600-800 แต่มีปลัดจีนบางคนได้รับพระราชทานยศ ในชั้น “พระ” และมีศักดินา 600-1,000

⁴⁹ สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล (เรื่องเดียวกัน: 123) อ้างจาก หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 37 จ.ศ.1225 ซึ่งกล่าวถึงการแต่งตั้งนายอำเภอจีนเข้ารีต เมืองจะเชิงเถรา เกี่ยวกับเรื่องกรมการจีนและฐานะของปลัดจีนไว้ว่า “สารตราเจ้าพระยาจักรีมาถึงพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดไทย หลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัดจีน กรมการเมืองจะเชิงเถรา ... แต่ก่อนก็ได้มีตราโปรดตั้งหลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัดจีน ตั้งขุนศรีบริบูรณ์ ขุนวิจารณ์จีนจร เป็นนายอำเภอ ให้ว่ากล่าวจีนบรรดาอยู่ ณ แขวงเมืองจะเชิงเถรา ความแจ้งอยู่แล้ว ... แลให้จีนเหลียนจิว ผู้เป็นที่หมื่นพิจารณาคริสต์จีน(นายอำเภอจีนเข้ารีต) ฟังผู้บังคับบัญชา ผู้ว่าราชการเมือง แลพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ หลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัด กรมการผู้ใหญ่...”

กรมการจีนมีหน้าที่ช่วยเจ้าเมืองควบคุมดูแลชาวจีนให้อยู่อย่างสงบเรียบร้อย ไม่ประพฤติดีกกฎหมายบ้านเมือง รวมทั้งช่วยเจ้าเมืองปราบปรามจีนที่เป็นโจรผู้ร้ายด้วย นอกจากนั้นกรมการจีนยังมีหน้าที่พิจารณาคดีความทั่วไปที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวจีน ถ้าเป็นคดีความเพ่งความอาญาจะส่งมาให้เจ้าเมืองและกรมการไทยพิจารณา โดยกรมการจีนจะไปนั่งฟังการพิจารณาคดีด้วย หน้าที่อีกประการหนึ่งของกรมการจีนคือ การให้ความช่วยเหลือแก่ชาวจีนในเรื่องต่าง ๆ ที่ชาวจีนร้องเรียน และเป็นที่พักพิงของเจ้าเมืองในปัญหาที่เกี่ยวกับชาวจีน ด้วยเหตุนี้ในหัวเมืองที่มีชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งอยู่มาก ขุนนางในระบบราชการที่รับผิดชอบทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองจึงประกอบด้วย เจ้าเมือง กรมการไทย และกรมการจีน

⁵⁰ สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล (เรื่องเดียวกัน : 123)

ปลัดจีนซึ่งเป็นผู้ที่มีตำแหน่งและฐานะสูงสุดในหมู่กรมการจีนนั้น มีอำนาจหน้าที่ด้านการควบคุมดูแลการพิจารณาคดีความ และการให้ความช่วยเหลือแก่ชาวจีนในด้านต่าง ๆ เหมือนดังเช่นนายอำเภอจีน ต่างกันเพียงว่า ปลัดจีนมีอำนาจกว้างขวางครอบคลุมทั่วทั้งเมือง ในขณะที่นายอำเภอจีนรับผิดชอบเฉพาะในกลุ่มภาษา กลุ่มศาสนา กลุ่มสังคม หรือในท้องถิ่นของตน นอกจากนั้น ในการพิจารณาคดีความทั่วไปเกี่ยวกับชาวจีน ปลัดจีนมีอำนาจมากกว่า เช่น ในคดีความวิวาทเล็ก ๆ น้อย ๆ ของชาวจีน นายอำเภอจีนจะพิจารณาในชั้นประนีประนอมยอมความแก่กันเท่านั้น แต่ปลัดจีนมีอำนาจพิจารณาคัดสินถึงขั้นปรับสินไหมพินัย เพียงแต่ว่า เมื่อพิจารณาแล้วจะต้องแจ้งความบังคับพร้อมทั้งเจ้าเมืองกรมการ อีกประการหนึ่ง ในหัวเมืองที่มีปลัดจีน

⁵¹ ใน พ.ศ.2406 พระพนมสารนรินทร์ เจ้าเมืองพนมสารคาม ทำความผิดเรื่องปกปิดไพร่ที่ปลอมลัก เรียกเอาเงินจากคนปลอมลักแล้วปล่อยไป และยังทำความผิดอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง จึงถูกถอดออกจากตำแหน่ง ร.4 ได้โปรดเกล้าฯ ให้หลวงบุรีพิทักษ์ ยกบัตรเมืองจะเชิงเถรา ไปรักษาการเป็นเจ้าเมืองชั่วคราว ต่อเมื่อพระกำแพงขุกกัศิ ปลัดเมือง

จะเชิงเทรา กลับจากราชการทัพทางเขมรเมื่อไร ก็จะแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองพนมสารคาม รัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระกำพูนศักดิ์เป็นที่พระพนมสารนรินทร์ เจ้าเมืองพนมสารคาม ในวันศุกร์ แรม 9 ค่ำ เดือน 3 จ.ศ.1227 (พ.ศ.2408)

ในปีเดียวกันนี้ (พ.ศ.2406) พระยาวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา กระทำความผิดต่อราชการหลายเรื่อง จึงถูกถอดออกจากตำแหน่งเจ้าเมือง รัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุริยาภะ จางวางกรมม้า จากกรุงเทพฯ ขึ้นมารักษาการเป็นเจ้าเมืองชั่วคราว จนถึงปลาย พ.ศ.2407 (เดือน 4) รัชกาลที่ 4 จึงได้ทรงแต่งตั้งให้พระยาศรีสุริยาภะเป็นพระยาวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา หลวงวิสุทธิจันทิวงค์จึงได้ว่าราชการเมืองฉะเชิงเทราแทนในบางระยะ ดังใบบอกถึงกรุงเทพฯ เรื่องชำระเงินอากรค่าน้ำที่ขึ้นต้นว่า “ข้าพเจ้าหลวงวิสุทธิจันทิวงค์ ปลัดจีน ผู้ว่าราชการเมืองฉะเชิงเทรา...และกรรมการเมืองฉะเชิงเทรา” อนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ 3 เรียกตำแหน่งเจ้าเมืองว่า “เจ้าเมือง” แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เรียกว่า “ผู้ว่าราชการเมือง” บ้าง หรือ “ผู้สำเร็จราชการเมือง” บ้าง

⁵² สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล (เรื่องเดียวกัน: 124) อ้างจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ รัชกาลที่ 5 น.8.7/11 จินชอนอนุญาตตั้งสโมสรเกี่ยวกับเรื่องยกกรมทำชาขึ้นมาขึ้นกระทรวงนครบาล จดหมายเหตุพระยารัษฎาฯ วันที่ 29 กันยายน ร.ศ.128 ถึงเจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล หลังปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ยกเลิกตำแหน่งปลัดอำเภอจีน เมื่อยกเลิกไปแล้ว รัฐบาลได้ตั้งตำแหน่ง “กรมการพิเศษ” ขึ้นแทน กรมการพิเศษที่ตั้งขึ้นนี้มีฐานะต่ำกว่ากรมการจีน และมีอำนาจน้อยกว่าด้วย ในด้านฐานะ กรมการจีนเป็นตำแหน่งสัญญาบัตร ผู้ที่เป็นกรมการได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ส่วนกรมการพิเศษนั้นเป็นเพียงตำแหน่งประทวน ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าเมือง โดยผ่านความเห็นชอบของกระทรวงมหาดไทย ในด้านอำนาจ กรมการจีนได้รับมอบหมายให้ปกครอง ควบคุมดูแล และพิจารณาคดีความทั่วไปของชาวจีน ส่วนกรมการพิเศษเป็นเพียงที่ปรึกษาของเจ้าเมือง ในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชาวจีน และช่วยปฏิบัติราชการบางประการตามคำสั่งของเจ้าเมืองเป็นคราว ๆ ไป ไม่มีอำนาจหน้าที่ทางด้านบริหารหรือพิจารณาคดีความแต่อย่างใด

อำนาจหน้าที่ของปลัดจีนซึ่งเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มอำนาจมากขึ้น ในสมัยนี้รัฐบาลได้จัดตั้งศาลชำระคดีความจีน หรือศาลคดีจีนขึ้นใน พ.ศ.2411 เพื่อรับผิดชอบทำหน้าที่พิจารณาคดีความทั่วไปและคดีแพ่งเกี่ยวกับชาวจีนทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งใช้ภาษาและจารีตประเพณีจีนในการพิจารณาชำระความด้วย ศาลคดีจีนที่ตั้งขึ้นนี้สังกัดกรมทำชา และมีผู้แทนของศาลคดีจีนไปประจำอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีชาวจีนตั้งถิ่นฐานอยู่มาก เพื่อทำหน้าที่ตัดสินคดีความทั่วไปและคดีแพ่งเกี่ยวกับชาวจีนในระดับหนึ่งก่อน ถ้าคดียังไม่สามารถยุติได้ จึงค่อยส่งสำนวนคดีความมาปรึกษาศาลคดีจีนในกรุงเทพฯ แต่ถ้าเป็นคดีความอาญาจะต้องส่งให้เจ้าเมืองกรมการพิจารณา และผู้แทนผู้ต้องหาไปนั่งฟังการพิจารณาคดีความด้วย เนื่องจากกรมทำชาซึ่งรับผิดชอบดูแลศาลคดีจีนนั้นเป็นกรมย่อยกรมหนึ่งในกรมใหญ่คือ กรมพระคลัง ดังนั้นเสนาบดีกรมพระคลังจึงเป็นผู้รับผิดชอบการแต่งตั้งผู้แทนของศาลคดีจีน หรือที่เรียกกันว่า “กงสุลจีนในบังคับสยาม” ตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่ อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตว่า เฉพาะในช่วงระยะแรกที่ตั้งศาลคดีจีนเท่านั้น ที่มีการแต่งตั้งกงสุลจีนในบังคับสยามตามหัวเมืองต่าง ๆ หลายเมือง ในระยะหลังมีการแต่งตั้งน้อย โดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลมักมอบหมายอำนาจหน้าที่ของผู้แทนศาลคดีจีนให้แก่ปลัดจีน ปลัดจีนในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีอำนาจหน้าที่มากกว่าปลัดจีนในสมัยรัชกาลที่ 4 ดังจะกล่าวรายละเอียดในตอนต่อไป

กงสุลจีนในบังคับสยาม การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้า เปิดประเทศค้าขายกับตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยแล้ว ยังมีผลกระทบต่อการศาลของไทยด้วย กล่าวคือ ทำให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตขึ้นภายในประเทศ และสิ่งที่ตามมาคือ การเกิดคนในบังคับของประเทศต่าง ๆ ทางตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษและฝรั่งเศส ปรากฏว่า หลังจากการเปิดประเทศแล้ว ได้มีชาวจีนจำนวนหนึ่งอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมายสมัครเข้าไปเป็นคนในบังคับของชาติตะวันตก โดยมุ่งหวังอิทธิสิทธิ์ทางศาลในเวลาที่เกิดคดีความต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ สังคมชาวจีนในประเทศไทยจึงเกิดกลุ่มชาวจีนในบังคับของชาติตะวันตก หรือ “จีนในร่มธง” เพิ่มขึ้นอีกกลุ่มหนึ่ง แต่ยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนชาวจีนที่ยังอยู่ในบังคับของรัฐบาลไทย

⁵³ สุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล (เรื่องเดียวกัน: 126)

⁵⁴ สุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล (เรื่องเดียวกัน: 126) รัฐบาลในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ตระหนักถึงความยุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดจากปัญหานี้ จึงพยายามคิดหาทางแก้ไข ดังชาวจีนให้อยู่ในบังคับของไทยเหมือนเดิม ไม่ผลไปพึ่งพาอำนาจของตะวันตก ปัญหาเรื่องชาวจีนซึ่งเป็นคนต่างด้าวประสบความยุ่งยากเมื่อเกิดคดีความฟ้องร้องกันในศาล เป็นเรื่องที่รัฐบาลตระหนักดี และพยายามหาทางแก้ไขตลอดมา นายอำเภอจีน จางวางอำเภอจีน และปลัดจีนซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งขึ้นนั้น ล้วนแล้วแต่ได้รับมอบอำนาจให้พิจารณาตัดสินความทั่วไปของชาวจีน รวมทั้งให้ขุนนางเหล่านี้ช่วยดำเนินการฟ้องร้องคดีความต่าง ๆ ให้ชาวจีนด้วย และไปฟังการพิจารณาตัดสินความต่าง ๆ เกี่ยวกับชาวจีน ทั้งในกรณีที่ เป็นโจทก์และจำเลย ทำให้ชาวจีนรู้สึกว่าจะสามารถพึ่งพารัฐบาลได้อย่างเต็มที่ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจของชาติตะวันตกแต่อย่างใด

⁵⁵ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “มูลนิธิต้องเคราะห้คนชราอนาธา” ธันวาคม 2543 ถึง กันยายน 2544 , หน้า 2.

⁵⁶ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “มูลนิธิต้องเคราะห้คนชราอนาธา” ธันวาคม 2543 ถึง กันยายน 2544 , หน้า 2-3.

⁵⁷ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “มูลนิธิต้องเคราะห้คนชราอนาธา”. เดือนตุลาคม 2544 ถึง มีนาคม 2545, หน้า 36.

⁵⁸ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “มูลนิธิต้องเคราะห้คนชราอนาธา”. เดือนตุลาคม 2544 ถึง มีนาคม 2545, หน้า 36.

⁵⁹ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “มูลนิธิต้องเคราะห้คนชราอนาธา”. เดือนตุลาคม 2544 ถึง มีนาคม 2545, หน้า 10

⁶⁰ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา , เรื่อง ความเป็นมาของสมาคมฮากกา(จีนแคะ)”. ธันวาคม 2543 ถึง กันยายน 2544

⁶¹ เสี่ยวหยวนเจา ถอดความจากภาษาจีน โดยคุณฉวีลย์ วงศ์สุภาพ “ความเป็นมาของสมาคมฮากกาหาคีใหญ่ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง บรรพชนฮากกา สืบค้น “ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2540.

- ⁶² ข้อมูลการสัมภาษณ์ นายกังส์แสง ศรีสวัสดิ์ดิณภาพ อายุ 85 ปี หน้า 30-31.
- ⁶³ ข้อมูลการสัมภาษณ์ นายกังส์แสง ศรีสวัสดิ์ดิณภาพ อายุ 85 ปี หน้า : 24
- ⁶⁴ สมพร เดชแก้วภักดี สัมภาษณ์ นายไป่เงิน แซ่หยิน ที่สมาคมไหหลำภาคใต้ ถนนธรรมบุญวิถี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ.2541.
- ⁶⁵ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:50)
- ⁶⁶ สมพร เดชแก้วภักดี สัมภาษณ์ อวิรุทธิ์ วัลลภาภิรมย์ ที่มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2540.
- ⁶⁷ สมพร เดชแก้วภักดี (2542: 52)
- ⁶⁸ สมพร เดชแก้วภักดี สัมภาษณ์ ครรชิต ชูนิสโร ที่สำนักงานเทศบาลนครหาดใหญ่ ถนนเพชรเกษม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2541.
- ⁶⁹ สมพร เดชแก้วภักดี (2542: 80)
- ⁷⁰ ข้อมูลการศึกษาสำรวจและทำกลุ่มสนทนา ประเด็น“พัฒนาการทางการศึกษาโรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษา”ระหว่างเดือนตุลาคม 2544 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2545
- ⁷¹ ข้อมูลการศึกษาสำรวจและทำกลุ่มสนทนา ประเด็น“สมาคมรวมมิตรป็นขันชัก”ระหว่างเดือนตุลาคม 2544 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2545.
- ⁷² สมพร เดชแก้วภักดี (2542:53)
- ⁷³ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “สมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่”.เดือนพฤศจิกายน พ.ศ 2544,
- ⁷⁴ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:57)
- ⁷⁵ สมพร เดชแก้วภักดี (2542: 58-59)
- ⁷⁶ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:114)
- ⁷⁷ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:115)
- ⁷⁸ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:116)
- ⁷⁹ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:117)
- ⁸⁰ สมพร เดชแก้วภักดี สัมภาษณ์ เบญจวรรณ โล่ห์พัฒนกิจ ที่มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2541.
- ⁸¹ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:120)
- ⁸² สมพร เดชแก้วภักดี (2542: 169) สัมภาษณ์ นิพัชร ชีววัฒนาพงศ์ ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนหอมหวล อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2541.
- ⁸³ สมพร เดชแก้วภักดี สัมภาษณ์ วันชัย ลีละศิริ ที่บ้านเลขที่ 1 ถนนลิพัฒนา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2542.
- ⁸⁴ สมพร เดชแก้วภักดี (2542:161)
- ⁸⁵ สมพร เดชแก้วภักดี (2541: 162)

⁸⁶ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “หอสมุดชุมชนยัดเซ็น” ระหว่างเดือนกันยายน 2544 ถึงเดือนมกราคม 2545

⁸⁷ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529:231)

⁸⁸ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529: 232) อ้างจาก Hsiesh Yu-jung , Hsien -lo kuo-chin (C160)(Siam Gazetteer). Bangkok : Nan-hai t'ung -hsun-she, 1949, p.299.

⁸⁹ ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์และทำกลุ่มสนทนา “กว่าจะเป็นโรงเรียนศรีนครในปัจจุบัน “ และผู้เฒ่าเล่าเรื่องชุมชนคนจีนหาดใหญ่. ธันวาคม 2544 ถึงเดือนเมษายน 2545

⁹⁰ สกินเนอร์ จี.วิลเลียม (2529:232-233) อ้างจาก Chen Chun-po , “Chinese Overseas.” In The Chinese Year Book 1935-36, p.438.

⁹¹ ที่ จิระนคร “ที่ระลึกครบรอบ 80 ปี คุณพ่อที่ จิระนคร” 2540, หน้า 19-20.

⁹² หัวข้อใหญ่การแถลงข่าวของ 5 สมาคมคือ 1)ปี พ.ศ.ที่ขออกโฉนดที่ดินโรงเรียน 2) ตั้งข้อสังเกตว่า เนื้อที่ดิน สก.1 เดิมขาดหายไป 3)ให้ข่าวว่าได้มอบหมายให้นายที่ไปจดทะเบียนมูลนิธิ 4)ไม่รับรู้เรื่องการก่อตั้งมูลนิธิศูนย์การศึกษาชกิมหยงมาก่อน และ 5)5 สมาคมคัดค้านการนำเอาทายาทมาเป็นกรรมการมูลนิธิ ดูรายละเอียดจาก ที่ จิระนคร “ที่ระลึกครบรอบ 80 ปี คุณพ่อที่ จิระนคร “ 2540.

⁹³ ประวัติย่อ นายกังส้งแสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ

มหาบัณฑิตกังส้งแสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ เกิดปี คศ. 1914 เป็นชาวเก๊กเฮี้ยว มณฑลทกวางตุ้ง เมื่ออายุประมาณ 8 ขวบ ได้ติดตามบิดามาเมืองไทย และเข้าสู่อาชีพค้าขายเมื่ออายุ 16 ปี เนื่องจากสมัยเยาว์วัยได้ฝึกฝนตนเองมาตลอด มุมนะรักความก้าวหน้า ต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ไม่ย่อท้อ ต่อมาในปี พ.ศ. 2485 ได้ร่วมกับมิตรสหาย 2 ท่าน เดินทางลงสู่ภาคใต้ที่อำเภอหาดใหญ่ ได้ร่วมทุนกันก่อตั้ง “ร้านบำรุงรักษา” จำหน่ายอุปกรณ์เครื่องเหล็ก กิจการการค้าได้เจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ จึงริเริ่มก่อตั้งธุรกิจส่วนตัวขึ้น ชื่อหัวหุ้นส่วน กังส้งแสง ในปี พ.ศ. 2499 ดำเนินธุรกิจจำหน่ายอุปกรณ์เครื่องก่อสร้าง เนื่องจากกิจการดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง กิจการการค้าจึงเจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว และนำความเจริญรุ่งเรือง มีชื่อเสียงอยู่ในแวดวงการค้าวัสดุก่อสร้างของภาคใต้

เนื่องจากธุรกิจการค้าประสบผลสำเร็จ ทำให้คิดประจําใจของท่านคือ “ได้จากสังคม ใช้นั่นสังคม” ได้รับการปฏิบัติเรื่อยมา ท่านอุทิศทั้งกำลังกายกำลังทรัพย์ให้กับสังคมมากมาย โดยเฉพาะ โรงเรียนศรีนคร โรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษา และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จากแรกเริ่มจนบัดนี้ รวมทุนบริจาคของท่านมากกว่าสิบล้านบาท เช่น อาคารหอสมุดของโรงเรียนศรีนคร อาคารหอสมุดโรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษา สร้างโดยทุนบริจาคส่วนตัวของท่าน และได้ขออนามของท่านมาเป็นชื่อหอสมุดกังส้งแสง

ท่านมหาบัณฑิตกังส้งแสง ท่านเป็นผู้นำอาวุโสของชนเชื้อสายจีน เป็นที่เคารพนับถือของผู้นำเชื้อสายจีนและบุคคลทั่วไป เมื่อตระหนักถึงคุณูปการของท่านที่มีต่อส่วนรวม ดังนั้น สมาคมและองค์กรและมูลนิธิต่างๆของหาดใหญ่หลายแห่ง จึงได้เรียนเชิญท่านให้ดำรงตำแหน่งกิตติมศักดิ์ และที่ปรึกษา อาทิเช่น ประธานกิตติมศักดิ์ถาวรของสมาคมแต่จิว มูลนิธิโรงเรียนศรีนคร มูลนิธิโรงเรียนกอบกาญจน์ นายกิตติมศักดิ์ถาวรของสมาคมรวมมิตรป็นชั้นชก สมาคมมิตรภาพสามัคคีหาดใหญ่(ทงเซียะเซียงตั้ง) ที่ปรึกษาสมาคมชมรมมูลนิธิหาดใหญ่ ที่ปรึกษาศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

แม้อายุของท่านจะล่วงเลย 80 กว่าปี ก็ยังมีสุขภาพแข็งแรง อารมณ์แจ่มใส เดินเหินคล่องแคล่ว น้ำเสียงกังวาน โดยความเป็นจริงแล้ว ขณะนี้ ท่านน่าจะอยู่กับลูกหลานในครอบครัวที่สุขสมบูรณ์ทุกอย่าง แต่ท่านกลับไม่เป็นเช่นนั้น นอกจากท่านได้บริจาคทุนทรัพย์สำหรับการกุศลให้กับการพัฒนาด้านการศึกษาแล้ว ท่านยังออกเดินสายร่วมกับคณะกรรมการ เพื่อจัดหาทุนในการก่อสร้างอาคารเรียนอย่างต่อเนื่อง ทั้งให้ความสนใจดูแลงานก่อสร้างอาคารเรียนของโรงเรียนศรีนครเรื่อยมา ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดี ความเอื้ออาทรและคุณธรรมการเสียสละของท่าน จะจารึกไว้เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำเชื้อสายจีน

นายกังส้งแสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ ประธานกิตติมศักดิ์มูลนิธิโรงเรียนศรีนคร

หลังจากงานพิธีวางศิลาฤกษ์งานโครงการก่อสร้างอาคารเรียนใหม่ศรีนคร เมื่อปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา อาคารเรียนระดับอนุบาล หอประชุมใหญ่ความจุ 2000 คน สนามฟุตบอล สนามบาสเกตบอล อาคารเรียนระดับประถม และอาคารเรียนระดับมัธยม 4 หลัง สิ่งก่อสร้างต่างๆเหล่านี้ได้ดำเนินการสร้างจนเสร็จสมบูรณ์มาตามลำดับ นักเรียนจากเดิมมีอยู่ประมาณ 600 คน เพิ่มมาเป็น 3000 คน เปลี่ยนรูปโฉมโรงเรียนเก่าแก่ทรุดโทรมล้ำสมัยมาเป็นโรงเรียนที่ทันสมัย มีอาคารเรียนหอประชุมที่ใหญ่โต เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาวไทยเชื้อสายจีน เสมือนหนึ่งเป็นตัวแทนของชาวไทยเชื้อสายจีน

แต่เป็นที่น่าเสียดาย เรามีอาคารเรียนแบบมาตรฐานและสถานที่ใหญ่โต แต่ไม่มีห้องสมุด เป็นไปได้อย่างไร ปัจจุบันการศึกษาได้ปฏิรูปตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ นักเรียนต้องแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักวิเคราะห์หวัจยและสร้างผลงาน ดังนั้นปัจจัยสำคัญของการเรียนแบบนี้ก็คือ ห้องสมุด เพราะเป็นแหล่งของการค้นคว้าเป็นชุมทรัพย์ของปัญญา ดังนั้น ผมจึงได้ปรารภกับ คุณนิคม ปรีชาวีระกุล ควรสร้างห้องสมุดของโรงเรียนเป็นสิ่งจำเป็น คุณนิคมได้ตอบผมว่า “เขาเข้าใจ แต่เนื่องจากงบประมาณไม่มีเงินมากมายจะหาได้มาจากไหน นอกจากว่าท่านจะเป็นผู้รับภาระส่วนนี้ไป” คุณนิคมหมายถึงตัวผม ผมได้นำมาไตร่ตรองดูแล้วก็คิดว่าเงินเป็นของนอกกาย เกิดไม่พามา ตายไม่พาไป สู้เรากินสู้งังคมเพื่อความผาสุกแก่คนรุ่นหลังจะดีกว่า

ดังนั้นอาคารหอสมุดกั๋งแสง ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีนก็ได้ก่อสร้างขึ้นพร้อมตกแต่งภายในใช้งบทุน ห้าล้านบาท ผมขอรับภาระคนเดียว

ภายใน นอกจากจะมีหนังสือตำราไทย – จีนแล้วผมยังทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากสำนักงานสำนักงานนายกรัฐมนตรี สาธารณรัฐประชาชนจีน ขออนุเคราะห์หนังสือตำราแบบเรียนให้กับหอสมุดบางส่วน และกราบเรียน ฯพณฯ มาหลงซาน กงสุลใหญ่จีน ประจำจังหวัดสงขลาช่วยสรรหากลอนจีนเขียนด้วยภู่กันมาประดับทางเข้าเพื่อเป็นอนุสรณ์

บัดนี้ อาคารหอสมุดกั๋งแสงได้สร้างเสร็จสมบูรณ์ และได้กำหนดมงคลฤกษ์เปิดป้ายในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2542

ผมจึงขอวิงวอนนักเรียนศรีนครทุกคนจงขยันหมั่นเพียร ค้นคว้าหาความรู้และสร้างผลงานการเรียนดี สร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียนเพื่อตอบสนองต่อผู้มีจิตอันเป็นกุศลทุกท่านที่ให้การสนับสนุนต่อโรงเรียน

บุคลากรรวม

นายกวง แซ่ลี้ , สมาชิกสมาคมฮากกาหาดใหญ่ .สัมภาษณ์ที่สมาคมฮากกาหาดใหญ่ ถนนชีอุทิศ
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายกวิทย์ บุรณะพาณิชย์กิจ, อายุ 44 ปี.สัมภาษณ์ที่ร้านขายยาเทียนจีต้ง 5/6-7 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 16 และ 17 กุมภาพันธ์ 2544.

นายกสิณ จิโรจน์สินธุ์, อายุ 65 ปี. เลขานุการคณะกรรมการบริหารโรงเรียนศรีนคร ,สัมภาษณ์ที่
โรงเรียนศรีนคร เมื่อวันที่ 14, 21 มกราคม 2545 , 13 มีนาคม 2545 และ 1 สิงหาคม 2545.

นายกิมซ้าย แซ่ตั้ง, สัมภาษณ์ที่ศาลเจ้าเทียนเสียดี่ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา,
เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544.

นายกิมเสียง แซ่ลี้, อายุ 81 ปี.อดีตนายกสมาคมฮกเกี้ยนจังหวัดสงขลา ,สัมภาษณ์ที่ห้างฮก เสง หั้น
ถนนรัตการ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2545.

โกแก้ว, สัมภาษณ์ที่ร้านโกแก้ว บ้านเลขที่ 88 ถนนชีอุทิศ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อ
วันที่ 8 มกราคม 2545.

นายกำจาย พาณิศจ์ดำรงไกล (เรื่องไมตรี), ผู้จัดการมูลนิธิจฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา, 184
ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายกำพล เรืองวามิช , สัมภาษณ์ที่สมาชิกฮากกาหาดใหญ่ ถนนชีอุทิศ อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา .

นายกังส์แสง ศรีสวัสดิ์นุภาพ, อายุ 85 ปี. ร้านกังแสงศรีสวัสดิ์ สัมภาษณ์ที่มูลนิธิท่งเซี่ยเซียงต้ง
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2544.

นาย ขาว แก้วสุข อายุ 66 ปี คนบ้านบางหัก อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา เดือน ตุลาคม 2544

นายขรรชัย แซ่ลี้, ศาลเจ้าเทียนเสียดี่ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.
เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544.

คณานุฎ(พระครู) , รองเจ้าคณะอำเภอหาดใหญ่, วัดหงษ์ประดิษฐาราม อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา.

นายคล้าย ขอบแตง , อายุ 74 ปี .อดีตครูโรงเรียนวัดชลธารประสิทธิ์ (คูเต่า) ,โรงเรียนบ้านคลองหะ ,
โรงเรียนวัดคลองเรียน และอดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองแงะ อ.สะเดา จังหวัดสงขลา,
สัมภาษณ์ที่ร้านกาแฟข้างถนนตรงข้ามวัดคลองเรียน เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2544.

นายเคร่ง สุวรรณวงศ์, อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองนครหาดใหญ่, อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา. เมื่อวันที่ 6 และวันที่ 7 มีนาคม และ วันที่ 8 มีนาคม 2544.

นางจาวรรณ ศิวะพรประสงค์ ,อายุ 40 ปี .เจ้าของร้านเอเชียวิทยุ,สัมภาษณ์ที่ร้านเอเชียวิทยุ
ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2544.

นางจินเหลียง แซ่อื้อ ,อายุ 55 ปี .คนชราในบ้านพักสงเคราะห์มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา
 สัมภาษณ์ที่มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
 สงขลา.

นายเจริญ ลิมสกุล ,อายุ 64 ปี .อดีตอาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์ ภาควิชาการโยธา
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และอดีตสถาปนิกเทศบาลนครหาด
 ใหญ่ ที่คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ เมื่อวันที่
 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2544.

นายเจริญชัย คงดำเนิน ,อายุ 65 ปี. เจ้าของร้านหาดใหญ่ผ้าเบรค ,สัมภาษณ์ที่ร้านหาดใหญ่ผ้าเบรค
 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา,เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2544.

นายเจริญชัย ชิวศรีรุ่งเรือง , สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 240/1 ถนนรัถการ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา .
 นางจำเนียร เอียดแก้ว ,อายุ 43 ปี .ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 137 ถนนแสงศรี ซอย 4
 เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2544

นายจูเหินยืน แซ่จ้อง อายุ 87 ปี บ้านเลขที่ 13 ซอย 1 ถนนสุขสารรังสรรค์ อำเภอหาดใหญ่
 จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2545

นายจำ ขุนเพชร อยู่บ้านเลขที่ 56/1 ตำบลคูหาใต้ หมู่ที่ 3 อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา
 สัมภาษณ์ เดือนตุลาคม 2544

นางฉือเจียน ,อายุ 61 ปี .สัมภาษณ์ที่สมาคมฮากกาหาดใหญ่ ถนนชีอุทิศ อำเภอหาดใหญ่
 จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2545.

นายเงินเหมียวจุง ,อายุ 71 ปี.ผู้จัดการสมาคมฮากกาหาดใหญ่ สัมภาษณ์ที่สมาคมฮากกา
 หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8-11 มกราคม พ.ศ. 2545.

นางแฉล้ม แสนพิพัฒน์ สมรสกับนายพูน แสนพิพัฒน์ คนบ้านบางทิง ตำบลปากกรอ จ.สงขลา
 สัมภาษณ์ เดือนมกราคม 2545.

นายชม เรืองมณี, 72 หมู่ที่ 1 ตำบลบางกล่ำ อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา.

นายชวลิต นิรัตติชัยสกุล ,อายุ 46 ปี อาชีพขายจิมจุ่ม สัมภาษณ์ที่ถนนชีอุทิศ อำเภอหาดใหญ่
 จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2545.

นายชาญ ลีลาภรณ์,อายุ 57 ปี, ประธานหอการค้าเขต 18 และที่ปรึกษานายอุทัย พิมพ์ใจชน
 ประธานรัฐสภา. สัมภาษณ์ที่โรงแรมคิงส์ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 อำเภอหาดใหญ่
 จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2544 และ 15 มกราคม พ.ศ. 2545.

นายชัย ต้นติวพิพงศ์, นายกสมาคมหอสมุนชั้นยัดเซน, 137 ถนนธรรมบุญวิถี อำเภอหาดใหญ่
 จังหวัดสงขลา.

นายชีวซึ้ง แซ่ต้ง, อายุ 70 ปี. ผู้ดูแลศาลเจ้าคนปัจจุบัน, ศาลเจ้าเทียนเส่งตี้ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายดิเรก สฤกพฤกษ์, อายุ 55 ปี. เจ้าของร้านอาหารนกเขา สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 84/70-71
ถนนเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 15 และวันที่ 16
กุมภาพันธ์ และวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2544.

นายดี เพชรคง, เจ้าหน้าที่มูลนิธิจ้าวสงเคราะห์คนชราอนาถา สัมภาษณ์ที่มูลนิธิจ้าวสงเคราะห์
คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา .

ทิพย์วัลย์ ภาควรรณ, ชีสเตอร์ครูใหญ่, โรงเรียนธิดานุเคราะห์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายทวีลาภ ปิดความดี, ครูโรงเรียนวัดหงส์ประดิษฐาราม, (โศกนพิทยานุสรณ์) (ชื่อเดิม
โรงเรียนประชาบาล เปิดสอนเมื่อ 1 ธันวาคม 2476) 895 ถนนเพชรเกษม อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา.

นายเทือง กาลชิโร, อายุ 54 ปี. เจ้าของร้านเทืองซ่อมประตูลอยน้, สัมภาษณ์ที่ร้านเทืองซ่อม
ประตูลอยน้ ถนนรัตนวิบูลย์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2544.

นางนวล ศรีสุวรรณ อายุ 82 ปี ตำบลทุ่งหมด อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา สัมภาษณ์ เดือน
มกราคม 2545

นางนิตยา ศรีयरรง, อายุ 65 ปี .เจ้าของร้านอาหาร สัมภาษณ์ที่ถนนแสงศรี ซอย 1 อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2544.

นายนิทัศน์ ยังธำรงค์จิรัส, อายุ 53 ปี, เจ้าของร้านกาแฟหย่องชิมหยัน, สัมภาษณ์ที่ร้านกาแฟ
หย่องชิมหยัน ถนนชีอุทิศ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2544.

นายนิพนธ์ จิระนคร, อายุ 48 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านกั จิระนคร ซอย 1 ถนนราษฎร์ยินดี อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2544.

จำสืบเอก นุกูล มุนีสิริ, อายุ 68 ปี .กรรมการผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัดบ้านจำ และประธาน
บริษัท ผลดาว จำกัด, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 381-383 ถนนศุภสารรังสรรค์ อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม, 20 พฤศจิกายน 2544, 22 มกราคม และ
28 กุมภาพันธ์ 2545.

นางบัว แซ่เลียง, อายุ 70 ปี .คนชราในบ้านพักสงเคราะห์มูลนิธิจ้าวสงเคราะห์คนชราอนาถา
สัมภาษณ์ที่มูลนิธิจ้าวสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา.

นางเบญจวรรณ โล่ห์พัฒนกิจ ,เลขานุการมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา สัมภาษณ์ที่มูลนิธิ
สงเคราะห์คนชราอนาถาหาดใหญ่ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา .

นายบุญชัย แซ่เจียง , ผู้แปลภาษาจีน .

นางบุญญาเสนา เหลืองไพฑูรย์ ,เจ้าหน้าที่รับเงินบริจาคตามร้านค้ามูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชรา
อนาถา สัมภาษณ์ที่มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายบุญมี บุญธรรม ,อายุ 50 ปี.เจ้าของบริษัท เป้งโฆษณา จำกัด,สัมภาษณ์ที่บริษัท เป้ง โฆษณา
จำกัด เลขที่ 2/10 ถนนศรีภูวนารถ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา,เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2544.

นางบุญเรือน พุทธประเสริฐ ,อายุ 68 ปี .คนชราในบ้านพักมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา
สัมภาษณ์ที่มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา.

นายบุญส่ง ชาติประดิษฐ์, เจ้าของร้านขายยาสมุนไพรรอช่วยซุนตึง, ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายบุญสม ชีวอิสระกุล ,ผู้แปลภาษาจีน .

นายบุญเอก ศรีสุกลี, รองหัวหน้าศาลาการกุศลมูลนิธิทั้งเซียเซียงตึง, อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา.

นางบุปผา ชโนฆาภรณ์ , อายุ 57 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านกั จิระนคร ซอย 1 ถนนราษฎร์ยินดี อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา , เมื่อวันที่ 15 และ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2544.

นายประชุม เพ็งพันธุ์, อายุ 65 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 13 ซอย 2 ถนนนิพัทธ์รักดี อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2544.

นายประดับ ชัยสุข, อายุ 50 ปี.เจ้าของร้านขายข้าวแกง,สัมภาษณ์ที่สำนักงานบริษัทเหมืองแร่ลิ้ง
ถนนเพชรเกษม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา,เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544.

นายประพัฒน์ วรภักดีกุล ,อายุ 64 ปี .สัมภาษณ์ที่หอรบเล็กห้องสมุดซุนยัดเซ็น ถนนชู้ทิส
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2545

นางประนอม ไชยกุล ,อายุ 65 ปี .คนชราในบ้านสงเคราะห์มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา
สัมภาษณ์ที่มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา.

นายประสิทธิ์ พึ่งธรรมสาร,อายุ 59 ปี .เจ้าของร้านเคซีเครื่องหนัง สัมภาษณ์ที่ร้านเคซีเครื่องหนัง
ถนนประชาธิปไตย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2544.

นางปราง บวชศรี ,อายุ 75 ปี .คนชราในบ้านพักมูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา สัมภาษณ์ที่
มูลนิธิจึงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา .

นายปราโมทย์ ย่งสกุล, อายุ 45 ปี. ร้านไม้ป้อ ถนนประชาคมย์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา,

เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2545.

พระครูปัญญาภิมินต์,เจ้าอาวาสวัดคลองเรียน. อายุ 80 ปี. สัมภาษณ์ที่วัดคลองเรียน อำเภอหาดใหญ่

จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 19 และ 20 กรกฎาคม 2544.

นายมนัส รัตนพันธ์, ตัวแทนขายยางสหกรณ์บ้านวังพา.

นายผล สาวโรจน์, อายุ 68 ปี. อดีตคนรับใช้บ้านขุนนิพัทธ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 4

ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2545 และ

10 พฤษภาคม 2545.

นางพรรณี นำเอกลาภ, อายุ 47 ปี. ร้านขายคิมซาร์สเวย ข้างโรงแรมไคมอนด์ อำเภอหาดใหญ่

จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 8 และ 18 กุมภาพันธ์ 2544.

นางพะเยา จันทรเวช, อายุ 76 ปี. คนชราในบ้านพัคนิจอิงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา สัมภาษณ์

ที่มูลนิธิอิงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

พระ, แม่ชี วัดมงคลเทพาราม (วัดปากน้ำ) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

พระพร้อม รพจิตรธรรมโม, อายุ 64 ปี. สัมภาษณ์ที่วัดคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา,

เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2544.

นางเพ็กเคียน แซ่ตัน, อายุ 82 ปี บ้านเลขที่ 13 ซอย 1 ถนนสุขสารรังสรรค์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด

สงขลา เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2545

นางภาวนา แซ่โจ้ว, อายุ 62 ปี, อดีตหัวหน้าฝ่ายการเงิน บริษัทเต็กปีห้าง, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่

56 ถนนตันรัตนกร (ใกล้โรงแรมเอ็มเพอเรีย) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 23

มีนาคม 2545.

นายยุทธพล เอียดแก้ว, อายุ 42 ปี. อาชีพช่างตัดเย็บเสื้อผ้า สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 137 ถนนแสง

ศรี ซอย 4 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2544.

นายลิ้ม เม็ง เมน, อายุ 83 ปี. สัมภาษณ์ที่สมาคมไหหลำภาคใต้ ถนนธรรมบุญวิถี

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2544.

เลขาธิการเจ้าอาวาสวัดหาดใหญ่ใน หรือวัดมหัตตมงคล หรือวัดท่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นางเล็ก ดาราเมือง, คนชราในมูลนิธิอิงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา สัมภาษณ์ที่มูลนิธิอิงฮั่ว

สงเคราะห์ชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นางสาวลักขมี จิระนคร, อายุ 54 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านกั จิระนคร ซอย 1 ถนนราษฎร์นัค อำเภอ

หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 15 และ 16 พฤศจิกายน 2544 .

นายวิชาญ วุฒิสันติกุล, สมาชิกสมาคมฮากกาหาดใหญ่ สัมภาษณ์ที่สมาคมฮากกาหาดใหญ่ ถนนชีอุทิศ

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายวิโชค ทองพงศ์, เจ้าหน้าที่หน่วยกู้ภัยมูลนิธิท่งเซียเซี่ยงตึ้ง, อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายวินิจ จินตนาศิริกุล, สมาชิกสมาคมแต่จัวหาดใหญ่ สัมภาษณ์ที่สมาคมแต่จัวหาดใหญ่

ถนนเพชรเกษม ซอย 14 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

เจ้าอาวาสวัดถาวราราม, วัดถาวราราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายวีรชัย จุงสกุล, เจ้าของร้านโปจิน คัลเลอร์เซ็นเตอร์, สัมภาษณ์ที่ร้านโปจิน คัลเลอร์เซ็นเตอร์

ถนนธรรมบุญวิถี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2544.

นางศิริวรรณ บุญแสง, ศูนย์วิจัยการยาง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24

กุมภาพันธ์ 2544.

นางสาวศรีอาพร, สัมภาษณ์ที่ร้านเย็นจิตต์ บ้านเลขที่ 136/4 ถนนธรรมบุญวิถี อำเภอหาดใหญ่

จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2545.

นายศักดิ์สิทธิ์ ทักษิณเจริญ, อายุ 33 ปี. ลูกเจ้าของโรงเจเด็กตัว หาดใหญ่, สัมภาษณ์ที่โรงเจเด็กตัว

หาดใหญ่ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ซอย 3 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่

20 ธันวาคม 2544.

นางสาววรินทร์ สุวรรณวงศ์, เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคลากร โรงเรียนศรีนคร, สัมภาษณ์ที่โรงเรียนศรีนคร

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายสงวน โสพร, อายุ 57 ปี. อดีตเจ้าของโรงยางสินไทย สัมภาษณ์ที่หอรกลีห์ห้องสมุดชุมชนยัดเซ็น

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2545.

นายสง่า หวังมุขกลาง, อายุ 60 ปี. ผู้ช่วยผู้จัดการสมาคมสกเกียนหาดใหญ่ สัมภาษณ์ที่สมาคม

สกเกียน ชั้น 11 ลีการ์เดนทพลาซ่า ถนนดวงจันทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา,

เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2545.

นางสมจิต ไมยกุล, ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์ชุมชน โรงเรียนศรีนคร, สัมภาษณ์ที่โรงเรียนศรีนคร

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายสมพงศ์ สุภวิริยะประเสริฐ, อายุ 38 ปี. ผู้จัดการสมาคมแต่จัวหาดใหญ่, สัมภาษณ์ที่สมาคม

แต่จัวหาดใหญ่ ซอย 14 ถนนเพชรเกษม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 17

ตุลาคม 2545.

นายสวิส เสนะกุล, หัวหน้าฝ่ายบริการตลาดกลาง, ศูนย์วิจัยการยาง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

สามเณรวัช มหิตพงษ์, วัดถาวราราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

สามเณรวิโรจน์ หลวงโต, วัดถาวราราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

คุณสุจิน พรหมรุ่งเรือง, หมู่บ้านเชิงเขา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2544.

นางสุชิง แซ่จั้ง, อายุ 63 ปี. เจ้าของร้านขายของชำพูลสิน สัมภาษณ์ที่ร้านพูลสิน ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544.

นางสุปรียา เสนประคิษฐ์, อายุ 51 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านติดกับคิวดู้นครศรีธรรมราช ถนน

เพชรเกษม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544.

นายสุรเชษฐ์ ไชยสุขทักษิณ ,อายุ 58 ปี. เจ้าของร้านเจริญยนต์มอเตอร์,สัมภาระที่ร้านเจริญยนต์
มอเตอร์,ติดกับสำนักงานบริษัทเหมืองแร่ลิวง อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่
25 ธันวาคม 2544.

นายสันติ แซ่ลิ่ม ,อายุ 50 ปี. เจ้าของร้าน ช.วัฒนา, สัมภาระที่ร้าน ช.วัฒนา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1
อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2544.

นายสันต ปรายญาปรี่อง ,อายุ 62 ปี .ผู้จัดการหอระลึกห้องสมุดชุมชนยัคเซิน สัมภาระที่หอระลึก
ห้องสมุดชุมชนยัคเซิน ถนนชิวทิศ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มกราคม
พ.ศ. 2545.

นายเสถียร ราคาศิริ, หัวหน้างานถ่ายทอดเทคโนโลยี, ศูนย์วิจัยการยาง อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.
หลวงพี่ชัยมงคล วัดถาวราราม, อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายอนันต์ แซ่ห่อ ,อายุ 67 ปี สัมภาระที่สมาคมฮากกาหาดใหญ่ ถนนชิวทิศ อำเภอลาดใหญ่
จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2545.

นายแพทย์อนันต์ บุญโสภณ ,อายุ 64 ปี. สัมภาระที่คลินิกนครใน ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 อำเภอลาดใหญ่
จังหวัดสงขลา , เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ.2544.

นางอมรรมาศ วิฑิยรรัตน์ ,อายุ 50 ปี. เจ้าของร้านขายข้าวแกง, สัมภาระที่บ้านติดถนนเพชรเกษม
เยื้องกิโลตันนครศรีธรรมราช อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2544.

นายอวิรุทธิ์ วัลลภาภิรมย์, อายุ 50 ปี. สัมภาระที่สมาคมสกลเกี้ยน ถนนแสงจันทร์ อำเภอลาดใหญ่
จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2545.

นางอำมย์ คชฤทธิ์ ,อายุ 45 ปี. แม่บ้านทำความสะอาดสมาคมไหหลำภาคใต้ ถนนธรรมบุญวิถี
อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ.2544.

นายอาภรณ์ สุทธกรณ, อายุ 75 ปี. อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสมานคุณวิทยา สัมภาระที่วัดโคก
สมานคุณ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2544.

นางอารีย์ แซ่ห่อ่ง ,อายุ 47 ปี .สัมภาระที่บ้านเลขที่ 300/24 ซอย 1 ถนนแสงศรี หลังธนาคาร
กรุงเทพจำกัด สาขานนเพชรเกษม อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่
24 ธันวาคม พ.ศ.2544.

นายอำ นิลเพชร อายุ 88 ปี เป็นชาวหาดใหญ่โดยกำเนิด อยู่บ้านเลขที่ 56/5 หมู่ที่ 2 ตำบลควนลัง
อำเภอลาดใหญ่ สัมภาระ เดือนมกราคม 2545

นางอุดม มุ่งมั่น ,อายุ 69 ปี.คนชราในบ้านสงเคราะห์คนชรามูลนิธิจัวสงเคราะห์คนชราอนาถา
สัมภาระที่มูลนิธิจัวสงเคราะห์คนชราอนาถา ถนนนิพัทธ์อุทิศ 3 อำเภอลาดใหญ่
จังหวัดสงขลา.

นายอุทัย แก้วจันทร์ , เจ้าหน้าที่ฝ่ายแผนงาน โรงเรียนศรีนคร ,สัมภาระที่โรงเรียนศรีนคร
อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

นายอิงจิง เลี้ยงพันธุ์เจริญ ,อายุ 66 ปี .สัมภาษณ์ที่หอระลึกห้องสมุดชุมชนยัคเซ่น ถนนชีอุทิส อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2544

พระเอียนฮ้าว ,อายุ 62 ปี .เจ้าอาวาสวัดน็อนาง สัมภาษณ์ที่วัดน็อนาง ถนนสุขสารรังสรรค์ อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ,เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2545.

นางอิงสี แซ่เจีย ,อายุ 77 ปี .สัมภาษณ์ที่ร้านอินดีศิลป์ ถนนสุขสารรังสรรค์ อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2545.

อธิการทอง (พระครูพิพัฒน์โชติ) อายุ 51 ปี เจ้าอาวาสวัดคอน ตำบลภูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
สัมภาษณ์ ในช่วงเดือน เมษายน 2544 ถึง เดือนมกราคม 2545.

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรธรณี, “คำขออาชญาบัตรผูกขาดสำรวจแร่ดีบุกที่ 8/2537” นางสาวลักขมี จิระนคร
ต.ท่าหม่อไทร อ.จะนะ จ.สงขลา เนื้อที่ 450 ไร่. คำขอที่ 7/2537 ลงวันที่ 22 เม.ย. 2537
- กรมทรัพยากรธรณี, “คำขออาชญาบัตรผูกขาดสำรวจแร่ดีบุกที่ 6/2537” นายกี จิระนคร
ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา เนื้อที่ 1,202 ไร่. คำขอที่ 6/2537 ลงวันที่ 3 มี.ค. 2537
กองทัพอากาศที่ 4 ,2534. **50 ปีวีรไทย**. เนื่องในวาระครบ 50 ปี แห่งสงครามมหาเอเชียบูรพา. วันที่ 8
ธันวาคม 2534.
- เกื้อกูล ยืนยงอนันต์ , 2520. **การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู.
- เกษียร เตชะพีระ, 2537. **ตลอดดลยมังกร**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- เขตบำรุงทางหาดใหญ่, 2535. **ขอบเขตภารกิจ**. การรถไฟแห่งประเทศไทย.
- ขุนเสนานูวงศ์ศักดิ์ .2513. **ประวัติและงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์**. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช
- คณะกรรมการก่อสร้างโรงเรียนศรีนคร หาดใหญ่, 2542. **หนังสือที่ระลึกงานสร้างอาคารใหม่**.
โรงเรียนศรีนคร หาดใหญ่ พ.ศ. 2531-2542.
- คณิต บุญทศโร และคณะ, 2544. **สืบค้นต้นตระกูลหมื่นหาดใหญ่ยศเขตร (แสง พัฒโน)**.
หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์ผิน บุญทศโร. วันที่ 22 ตุลาคม 2544.
- จิระศักดิ์ ส่งศรี , “ปัญหาและอุปสรรคของการวางแผนพัฒนาเทศบาลนครหาดใหญ่ ประจำปี
พ.ศ.2545” สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2544.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสบกทางเรือ
รอบแหลมมลายู ร.ศ.109**.พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2507.
- ชาญ ลีลาภรณ์, **ธุรกิจโรงแรมในหาดใหญ่**, หนังสือที่ระลึกพิธีสถาปนาคณะกรรมการบริหาร
ปี 2529-2539. สมาคมโรงแรมหาดใหญ่สงขลา 18 กรกฎาคม 2529.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคณะ ,2537. **บทความประกอบการสัมมนาถึงศตวรรษธรรมศาสตร์ :**
2477-2527 เรื่องปัญหาการเขียนประวัติศาสตร์ผู้นำไทย . สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์ นุ่นทอง, 2520. “การปฏิรูปการปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชในสมัยพระยาสุโขมวินัย
เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล (พ.ศ. 2439-2449)” ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณรงค์ พ่วงพิศ, “ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว “**วารสารธรรมศาสตร์**. หน้า 1-2 .

- ครุณี บุญภิบาล, 2532. “พัฒนาการทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลา หลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ถึง พ.ศ. 2530” รายงานการวิจัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2529. **การเมืองไทยในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ชาวจีน ปัจจัยสำคัญของความเปลี่ยนแปลง”, **ศิลปวัฒนธรรม**, ปีที่ 9 ฉบับที่ 4, 2531, หน้า 37-48.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543. **ปากไก่และใบเรือ: ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545. **ว่าด้วยการเมืองของประวัติศาสตร์และความทรงจำ**. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเณศ 프린ต์ติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด.
- นริศราวุธวงศ์, 2506. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาและดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. **สาส์นสมเด็จพระเล่ม 7. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา**.
- นิวัตร ต้นไพศาล, 2534. “บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2411 – 2475” **ปริญญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**.
- ประยุทธ์ สิวายะวิโรจน์, “เปิดตำนานบิดาเมืองหาดใหญ่” **กรุงเทพธุรกิจภาคใต้ จดประกายทักษิณ**. วันจันทร์ที่ 10 ตุลาคม 2537.
- ประสาน ภัทรวัฒน์ แปล, 2530. “สาเหตุที่ชาวจีนอพยพไปอยู่ในเมืองไทยและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ”. **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 8 ฉบับที่ 3. หน้า 112-120.
- เฟิง จ้าว หยง., มมป.ม จากกลีกลายเป็นยักษ์ใหญ่ การต่อสู้ชีวิตของราชารุกิจยาง ลี อิน ต้อง . มปท.
- รงทอง จันทรางศุ ,2537. “โฉมหน้าดินประวัติศาสตร์ของตระกูลหวังหลี่” ใน **งานศรี รัตนิน ดุจนาวกลางมหาสมุทร**. หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ สุวิทย์ หวังหลี่ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ 8 ตุลาคม 2537. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้, 2544. **รายงานเศรษฐกิจและการเงินภาคใต้ ปี 2544**. จัดทำโดย ส่วนวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้ สงขลา : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส.ซี.วี .บิสซิเนสส์ หาดใหญ่ .
- ทรัพย์ากรธรณี, กรม, (ไม่ระบุปีพิมพ์). **ประวัติกกรมโลหะกิจอนุสรณ์วันสถาปนากรมโลหะกิจ ครบรอบ 72 ปี**. วันที่ 1 มกราคม 2506.
- ทรัพย์ากรธรณี, กรม, (ไม่ระบุปีพิมพ์). **จดหมายเหตุโลหะกิจ พ.ศ. 2503-2506**. (ไม่ระบุปีที่พิมพ์)
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, 2534. “ความสัมพันธ์ระหว่างสงขลา กับต่างเมือง” **สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา**. การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ.2534 สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

ฝ่ายการช่างโยธา, ขอบเขตภารกิจรับผิดชอบ กองบำรุงทางเขตภาคใหญ่ ฝ่ายการช่างโยธา.

การรถไฟแห่งประเทศไทย.

ฝ่ายบริหารทรัพย์สิน, (ไม่ระบุปีพิมพ์). โครงการพัฒนาย่านสถานี พัทลุง – สงขลา – หาดใหญ่.

ฝ่ายบริหารทรัพย์สิน การรถไฟแห่งประเทศไทย.

พรรณิ บัวเล็ก, 2528. วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทย. พ.ศ. 2475-2516, กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรรณิ อวนสกุล, 2522. “กิจการเหมืองแร่ดิบกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย

พ.ศ. 2411-2474” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์บัณฑิต

วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, 2537. “ร่วมชง” กับ “ผูกปี้” ใน จำนงศรี รัตนิน ดุจนาวากลางมหาสมุทร.

หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ สุวิทย์ หวังหลี่ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์
ที่ 8 ตุลาคม 2537 . กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.

ไพรัช สุธารณ, 2534. ธรณีวิทยาแหล่งดิบและแร่หายากบริเวณจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้.

ฝ่ายสำรวจแร่ดิบและแร่พลอยได้ กองเศรษฐกิจธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี.

ภูวดล ทรงประเสริฐ, “ทุนจีนในภาคใต้: บทวิเคราะห์ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์”. เศรษฐศาสตร์

การเมือง. ปีที่ 6 ฉบับ 32 ตุลาคม 2529- มีนาคม 2530. หน้า 89-106.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. “พัฒนาการของนักธุรกิจสมัยใหม่ในภาคใต้” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์,

ปี 11 ฉบับ 2-3 พฤศจิกายน 2531 - 1 เมษายน 2532. หน้า 175-181.

ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2519. นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อคนจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500).

วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2529. วิวัฒนาการของทุนคนจีนในนครศรีธรรมราช. ประวัติศาสตร์และ

โบราณคดี นครศรีธรรมราช ชุดที่ 4, กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.

ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2535. ทุนลิงคโปร้ : การผูกขาดยางพาราและดิบไทย. กรุงเทพฯ :

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

มลิวรรณ รักษ์วงศ์, 2541. “กำเนิดและพัฒนาการเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458-2484” วิทยานิพนธ์

ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไม่ระบุผู้แต่ง, (ไม่ระบุปีพิมพ์). การสร้างทางรถไฟสายต่างๆ. เอกสารการรถไฟแห่งประเทศไทย.

ไม่ระบุผู้แต่ง, 2519. ประวัติมงคลเทพาราม(วัดปากน้ำ) อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา. อนุสรณ์ในงาน

พิธีสมโภชน์ของวัดมงคลเทพาราม (วัดปากน้ำ) อ.หาดใหญ่ และทำบุญอายุพระอาจารย์แอบ
วธรรมโม ครบ 6 รอบ 11 เม.ย. 2519 : ไทยศิลป์.

ไม่ระบุผู้แต่ง, ไม่ระบุปีพิมพ์. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสงขลา.

ไม่ระบุผู้แต่ง, ไม่ระบุปีพิมพ์. หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอนุสาวรีย์ขุนนิพัทธ์จันทน์. 1 กันยายน 2528.

(เอกสารอัดสำเนา)

ไม่ระบุผู้แต่ง, ไม่ระบุปีพิมพ์. หนังสือที่ระลึกพิธีสถาปนาคณะกรรมการบริหาร สมัยที่ 33.

สมาคมสหกรณ์แห่งจังหวัดสงขลา ประจำปี 2544-2546.

ไม่ระบุผู้แต่ง, 2544. อนุสรณ์คุณพ่อถิ จิระนคร. หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานดินฝังศพ นายถิ จิระนคร ณ สุสานบ้านพรุ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วันพฤหัสบดีที่ 9 สิงหาคม 2544.

ขงยุทธ ขว่น, 2543. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคใต้ ชุดโครงการวิจัยใน ศาสตราจารย์ดร.แถมสุข นุ่มนนท์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย

ขงยุทธ ขว่น, 2534. “อำนาจทางการเมืองในความสืบเนื่องบทบาททางการเมืองสงขลา ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23” สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเมืองสงขลา. การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ. 2534

สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

รัชนิ บุญโสภณ “ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่” 10 กุมภาพันธ์ 2542 ใน พิชัย ศรีใส

พลิกเพิ่มประวัติศาสตร์เมืองหาดใหญ่ “ชื่อบ้านนามเมือง”. ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ

หาดใหญ่ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่.

ลักขมี จิระนคร, 2528. สายสกุลจิระนคร (เชื้อสายขุนนิพัทธ์จันทน์) เจียกชี ตันตระกูลจิระนคร.

ลักขมี จิระนคร, “นิพัทธ์จันทน์ (เจียกชี) ขุน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 5.

(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2529) หน้า 1785-1786.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2546. คือ “ฮากกา” คือ “จีนแคะ” .กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

วิจิต กาฬกาญจน์, 2528. “นโยบายผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย”. วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, 2523. ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398-2453. กรุงเทพฯ.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524. “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453” วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัย สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุลิมา นฤมล วงศ์สุภาพ (บรรณาธิการ), 2543. แนวทางการวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวสังคม ภาคใต้. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สุลิมา นฤมล วงศ์สุภาพ, 2544. สาวโยตระกูล “งานทวิ” แลวิถีและพลังมังกรใต้. กรุงเทพฯ

: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สกรรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่งเมือง, 2532. การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์.

โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า.

- สกินเนอร์ จี วิลเลียม , 2529. **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ(แปล) กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สงบ ส่งเมือง, 2532. **วิวัฒนาการเขียนประวัติศาสตร์ภาคใต้**. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. (เอกสารอัดสำเนา)
- สงบ ส่งเมือง, 2523. **รายงานการวิจัย การพัฒนาเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ 2310-2444**. สงขลา : โครงการบริการวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมคิด ศรีสิงห์, 2518. “การบริหารภาษีอากรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” **ปริญญานิพนธ์** การศึกษามหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมพร เดชแก้วภักดี, 2542. “การจัดตั้งองค์กรและบทบาททางสังคมของสมาคมและมูลนิธิจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” **ปริญญานิพนธ์** ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สารูป ฤทธิ์ชู , 2534. “การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการค้าของเมืองสงขลาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-24” **สงขลาศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา**. การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ.2534 สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- สุชาดา ตันตสุรฤกษ์, 2532. **โพยก้อน : การส่งเงินกลับประเทศชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย**. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาภัก จันทวานิช และคณะ, 2534. **ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคอันดามันที่เกาะช้างสมัยที่หนึ่ง ทำเรือจากหลิน (2310 – 2393)**. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิพร ลาภสุวรรณสกุล, 2536. “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองหาดใหญ่ : กำเนิดเมืองหาดใหญ่กับความเจริญเติบโตในระยะแรก” **รายงานวิชาประวัติศาสตร์** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2534. “ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสงขลา กับต่างเมืองที่ส่งผลต่อผู้คนและวัฒนธรรมในท้องถิ่น” **สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา**. การสัมมนาทางวิชาการ 27-28 สิงหาคม พ.ศ.2534 สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2539. **คราบน้ำตาบนทางชีวิตและงาน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง .
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ , 2544. **จีนทักษิณ : วิถีและพลัง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ไม่ระบุปีพิมพ์. **อนุสรณีย์ สุชาติ รัตนปราการ**. ไม่ระบุที่พิมพ์.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร , 2528. **เมืองใหญ่และรูปแบบที่ควรจะเป็น : การบริหารเทศบาลหาดใหญ่**. สำนักงานจังหวัดสงขลา, (ไม่ระบุปีพิมพ์). **ประวัตินครหาดใหญ่ส่วนภูมิภาค**. จังหวัดสงขลา.

เสี้ยวหยวนเจา ถอดความจากเอกสารภาษาจีน “ความเป็นมาของสมาคมฮากกาหาดใหญ่

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง บรรพชนฮากกา ลี้อี้ซัน“ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2540.

อดิสร หมวกพิมาย, (ไม่ระบุปี). การศึกษาประวัติศาสตร์เมือง การคมนาคมและการบริการ

ในประเทศไทย. รายงานผลการวิจัย ชุดโครงการประเมินสถานการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย, สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อาทร พึ่งธรรมสาร (แปล), 2534. “วัฒนธรรมจีนที่มีต่อการก่อตัวของกรุงเทพฯ ในคริสต์วรรษที่ 19”.

วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 17 ฉบับที่ 3. หน้า 62-83.

อุษณีย์ ทองลิ้มปี, 2537. “การศึกษาประวัติชื่อหมู่บ้านในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”.

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

เออนาน โค เด โซโต, ภัควดี วีระภาสพงษ์ (แปล), 2542. **เปลี่ยนเส้นทางเศรษฐกิจจากระบบการปฏิวัติที่มองไม่เห็นในโลกที่สาม**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

เออีจิ มูราชิม่า , วรศักดิ์ มัทธโนบล (แปลและบรรณาธิการ ,2541), **การเมืองจีนสยาม : การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ.1924-1941**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.

เอกสารจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ

จดหมายเหตุแห่งชาติ ,กอง. เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5 . กระทรวงโยธาธิการ ร.5

ยธ. 5.2/7 เรื่องร่างพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ถึงกรมหลวงเทวะวงศัวโรปกกรม์

(29 กันยายน ร.ศ.115)

จดหมายเหตุแห่งชาติ ,กอง. เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5 . กระทรวงโยธาธิการ ร.5 ยธ.

5.5/24 เรื่องจะต่อทางรถไฟจากสายเพชรบุรีไปแหลมมลายู (28 กุมภาพันธ์ 124-21

กรกฎาคม 128).

จดหมายเหตุแห่งชาติ ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 . กระทรวงมหาดไทย ร.5 ม.53/1

เรื่องจำนวนบ้านเรือนและวัดเมืองสงขลา ก่อน พ.ศ.2440.

จดหมายเหตุแห่งชาติ ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 . กระทรวงเกษตร ร.7 กษ.4.1/61

เรื่องนายวันเซ่ง สาคะรินทร์ ชาติไทย อายุ 38 ปี ยื่นเรื่องราวขอประทานบัตรทำเหมือง

ดีบุก อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (21 กุมภาพันธ์ –15 มีนาคม 2469).

จดหมายเหตุแห่งชาติ ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 . กระทรวงเกษตร ร.7 ม.5.13/75

เรื่องสภาพหาดใหญ่ กรุงเทพวรศัพท์ วันที่ 1 ตุลาคม 2479.

จดหมายเหตุแห่งชาติ ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 . กระทรวงเกษตร ร.7 ม.7.4/3

เรื่องสุขาภิบาลจังหวัดสงขลา (23 พฤษภาคม –25 กรกฎาคม 2471).

จดหมายเหตุแห่งชาติ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 . กระทรวงมหาดไทย ร. 7

ม.26ก/10 ข่าวจังหวัดสงขลา “เรื่องชุมทางหาดใหญ่” หนังสือพิมพ์เดลิเมล์ วันที่ 8

มีนาคม 2471.

จดหมายเหตุแห่งชาติ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 . กระทรวงมหาดไทย ร.7

ม.26.ก/10 เรื่องชุมทางหาดใหญ่ “การมหรสพ” เดลิเมล์ วันที่ 22 พฤษภาคม 2471.

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 . กระทรวงมหาดไทย ร.7ม.26.5

ก/10 “เรื่องสภาพหาดใหญ่” หนังสือพิมพ์เดลิเมล์ วันที่ 14 สิงหาคม 2471.

จดหมายเหตุแห่งชาติ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 . กระทรวงมหาดไทย ร.7 ม.26.5

ก./10 เรื่องจังหวัดสงขลา (3 พฤษภาคม 2471-28 กุมภาพันธ์ 2472).

จดหมายเหตุแห่งชาติ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7.กระทรวงมหาดไทย ร.7ม.26.5

ก/10ข่าวจังหวัดสงขลา เรื่องมาตรการมสยดสยของ จินกฤตถูกคนร้ายจับเชือดคอด้วยมีดหมอ

เดลิเมล์ วันที่ 16 เมษายน 2472.

จดหมายเหตุแห่งชาติ,กอง.เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 .กระทรวงมหาดไทย ร.7 ม.26.5

ก/10 เรื่องญี่ปุ่น โศกเสียดชนถูกขโมย เดลิเมล์ วันที่ 22 พฤษภาคม 2472.

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง.ธ.สบ.2.4/10-12 แถบบันทึกเสียงส่วนบุคคลนายฉัตรทิพย์ นาถสุภา .

จำนวนบ้าน เรือน และวัดเมืองสงขลา ก่อน พ.ศ.2440 .ใน อนุสรณ์ สุชาติ รัตนปราการ ทายาท
ตระกูลรัตนปราการร่วมกับสถาบันทักษิณคดีศึกษา . ม.ป.ท., 2528.(จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงาน
พระราชทานเพลิงศพ นายสุชาติ รัตนปราการ 28 มีนาคม 2528) .

คำกล่าวรายงานของ วิศวกรใหญ่ฝ่ายการช่างโยธาในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารสถานี่ชุมทางหาดใหญ่
เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2509 รายงานแก่ ผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย.

คำกล่าวตอบของผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย ในพิธีวางศิลาฤกษ์ อาคารสถานี่ชุมทางหาดใหญ่
ณ วันที่ 31 สิงหาคม 2509 แก่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ท่านสุภาพสตรี และท่านผู้
มีเกียรติทั้งหลายรายงานของผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย.

บทรายงานของผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทยเนื่องในพิธีเปิดอาคารสถานี่และโรงแรมหาดใหญ่
ณ วันพฤหัสบดีที่ 9 พฤษภาคม 2511 ซึ่งรายงานแก่ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงคมนาคม.

- Aihwa Ong , **Flexible Citizenship : The Cultural Logics of Transnationality.** 1999
- Amyot , Jacque .**The Chinese and the National Intergration in Southeast Asia** .Imstitute of Asian Studies ,Faculty of Political Science , Chulalongkorn University , 1972.
- Akhil Gupta and James Ferguson, **Culture Power Place : Explorations in Critical Anthropology,** Duke University Press Purnam and London,1997.
- Boonsanong punyodyana . **Chinese-Thai Differtial in Assimilation in Bangkok : An Exploratory Study** .Data Pater Number 79 .Cornell University Southeast Asia Program.Ithaca , 1971.
- Bronwen Walter, **Outsiders : Whiteness, Place and Irish Women.** London and new york : Routledge, 2001.
- Couhlin , Richard .**Double Identity : The Chinese in modern Thailand** . Hongkong : Hongkong University Press , 1960.
- Cushman ,Jennifer W. “The Chinese in Thailand” in **The Ethnic Chinese in the Asian States: Bibliographical Essays.**Leo Suryadinata (ed.) Singapore : Oxford University Press,1989.
- Cushman , Jennifer W .**Family and State : The Formation of A Sino-Thai Tin Mining Dynasty 1797-1932**
- Cyril Poster and Jurgen Zimmer (eds.) **Community Education in the Third World** .London and New York : Routledge,1992.
- Heng ,Pek Koon .**Chinese Politics in Malaysia A History of the Malaysia Chinese Association.** Singapore : Oxford University Press, 1988.
- Jame Midgley (ed.) .**Community Participation , Social Development and the State.** Methuen :London and New York , 1986.
- K.J.Anderson , “Cutural Hegemony and the Race –Definition Process in Chinatown , Vancouver : 1880-1980” **Social Geography : A Reader.**Chris Hamnett (ed). New york,1996.
- Krirkkiat Phipatserithan and Yoshihara , kunio .**Business Groups in Thailand.** Singapore ,1983.
- Laurence K.L.Siew , **Chinese Society in Rural Malaysia: A Local History of the Chinese in Titi , Jelevu** . Oxford University Press : Malaysia **1983**
- Leo Surtadinata .**Ethnic Chinese as Southeast Asian** . Singapore Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 1997.
- Martha Nussbaum and Jonathan Glover(eds) .**Women , Culture and Development :A Study of Human capabilities** .A study prepared for World Institute for Development Economics

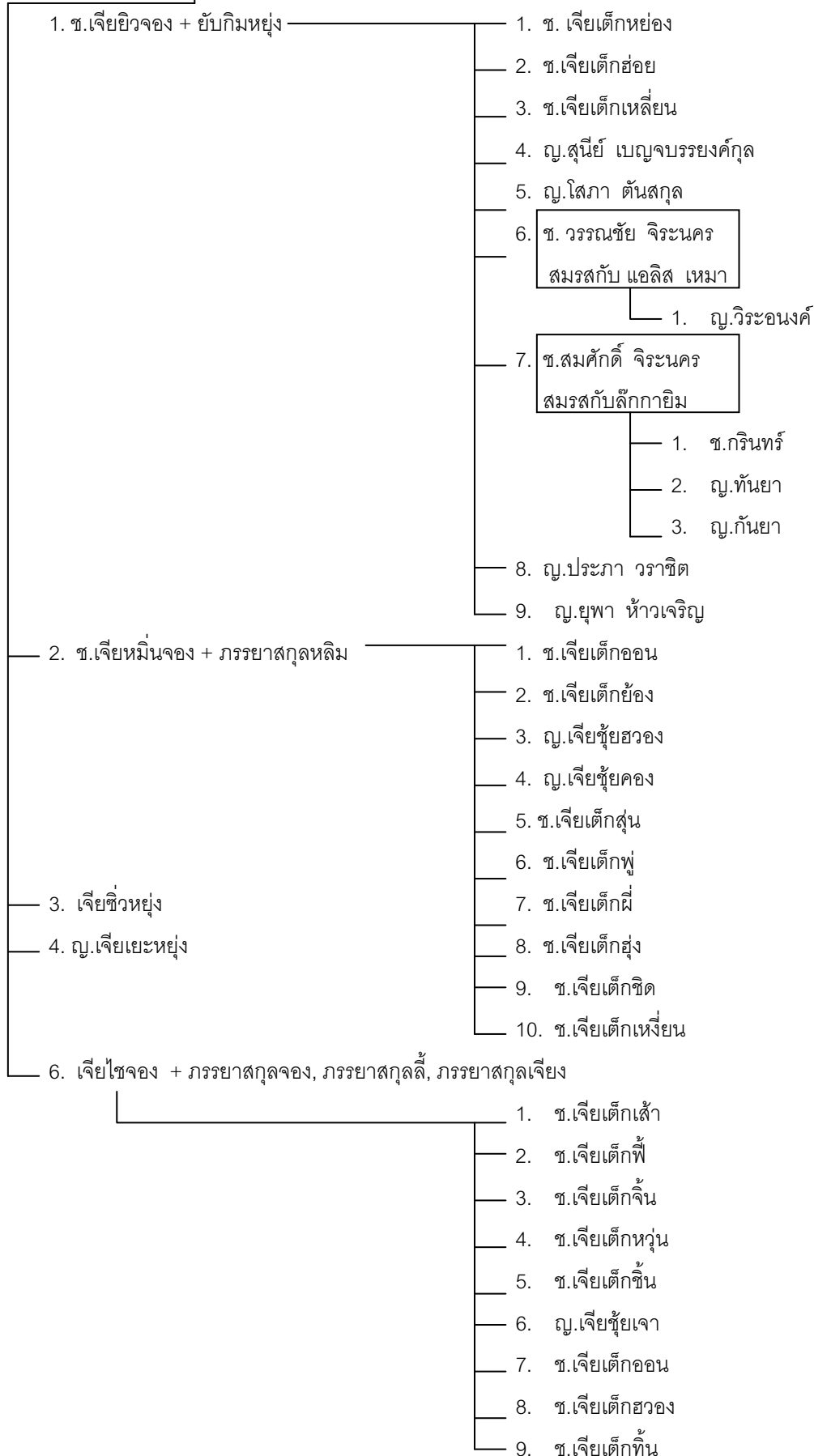
- Research (WIDER) of the United Nations University , Clarendon Press: Oxford 1995.
- Paul Knox. **Urban Social Geography an Introduction.**1995.
- Russell and Russell .**The Chinese in Thailand** .Kenneth Perry :London , 1973.
- Smadar Lavie and Ted Swedenburg “**Introduction: Displacement ,Diaspora and Geographies of Identity “ , Displacement ,Diaspora, and Geographies of Identity** 1996.
- Stephen Graham and Simon Marvin, **Telecommunications and the City : Electronic Spaces, Urban Places**, London and New York : Routledge, 1997.
- Susan J.Smith . “**Society, Space and Citizenship: A Human Geography for the ‘New times?’**”
Social Geography: A Reader. Chris Hamnett (ed.) New York ,1996.
- Yong, C.F. **Tan Kah Kee: The Making of an Oversea Chinese Legend.** Singapore :Oxford University Press, 1989.

ภาคผนวก

สายสกุลจิระนคร (เชื้อสายของพี่ชายขุนนิพัทธ์จิระนคร)¹

เจียผ่องแจน + ห่วงเด็กเฮียน

(พี่ชายคนโตของ ขุนนิพัทธ์จิระนคร)

สายสกุลจิระนคร (เชื้อสายของพี่ชายขุนนิพัทธ์จิระนคร)

(พี่ชายคนโตของขุนนิพัทธ์จิระนคร)

เจียฝ่องแจน + ห่วงเติกเฮียน

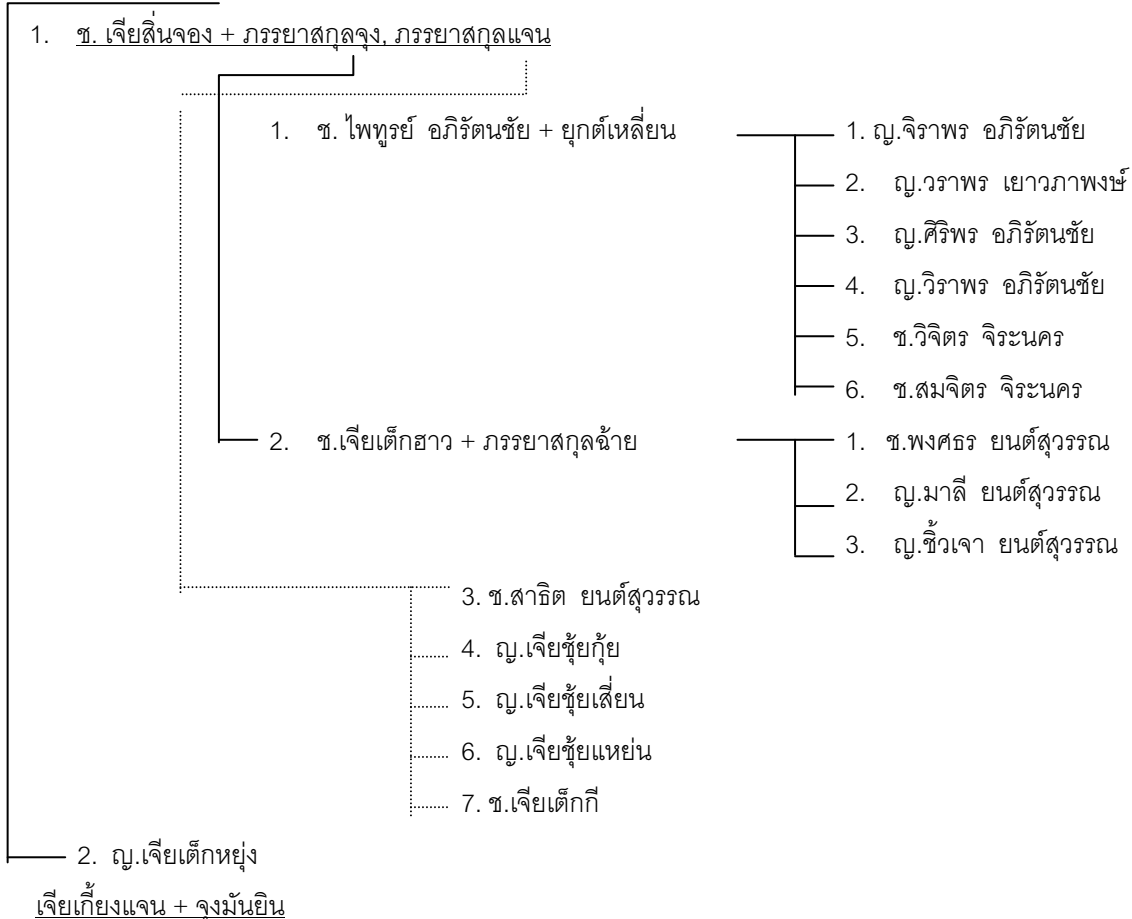
5. ญ.เจียห่วนหย่ง สมรสกับ นายแจนกี๋ฉ่อง

- 1. ข.เจียเติกคิ่น
- 2. ข.แจนเติกจิ้น
- 3. ญ.สมพิศ ชุติมาภรณ์
- 4. ญ.สุจินต์ สัจญญานวงศ์สกุล
- 5. ข.นิติ จิระนคร สมรสกับ นางเพ็ญพิมล 1. ญ.ชุติมา จิระนคร
เสาวธารพงศ์ 2. ญ.ปิยะพร จิระนคร
- 6. ข.ประกิจ จิระนคร สมรสกับ นางอาภรณ์รัตน์ แซ่ตัน
- 7. ญ.เจียชิงหย่ง
- 8. ญ.เจียมีหย่ง

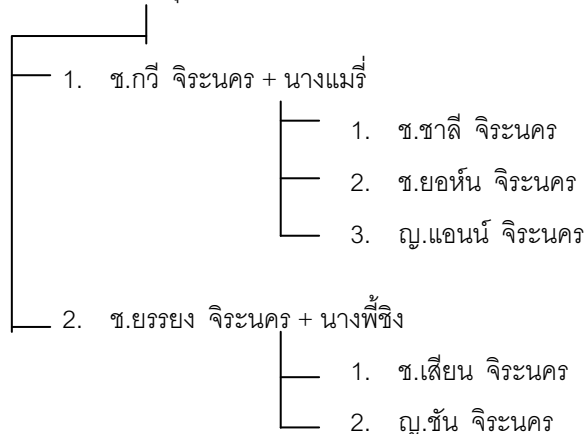
สายสกุลจิระนคร (เชื้อสายของพี่ชายขุนนิพัทธ์จิระนคร)

(พี่ชายคนที่สองของขุนนิพัทธ์จิระนคร)

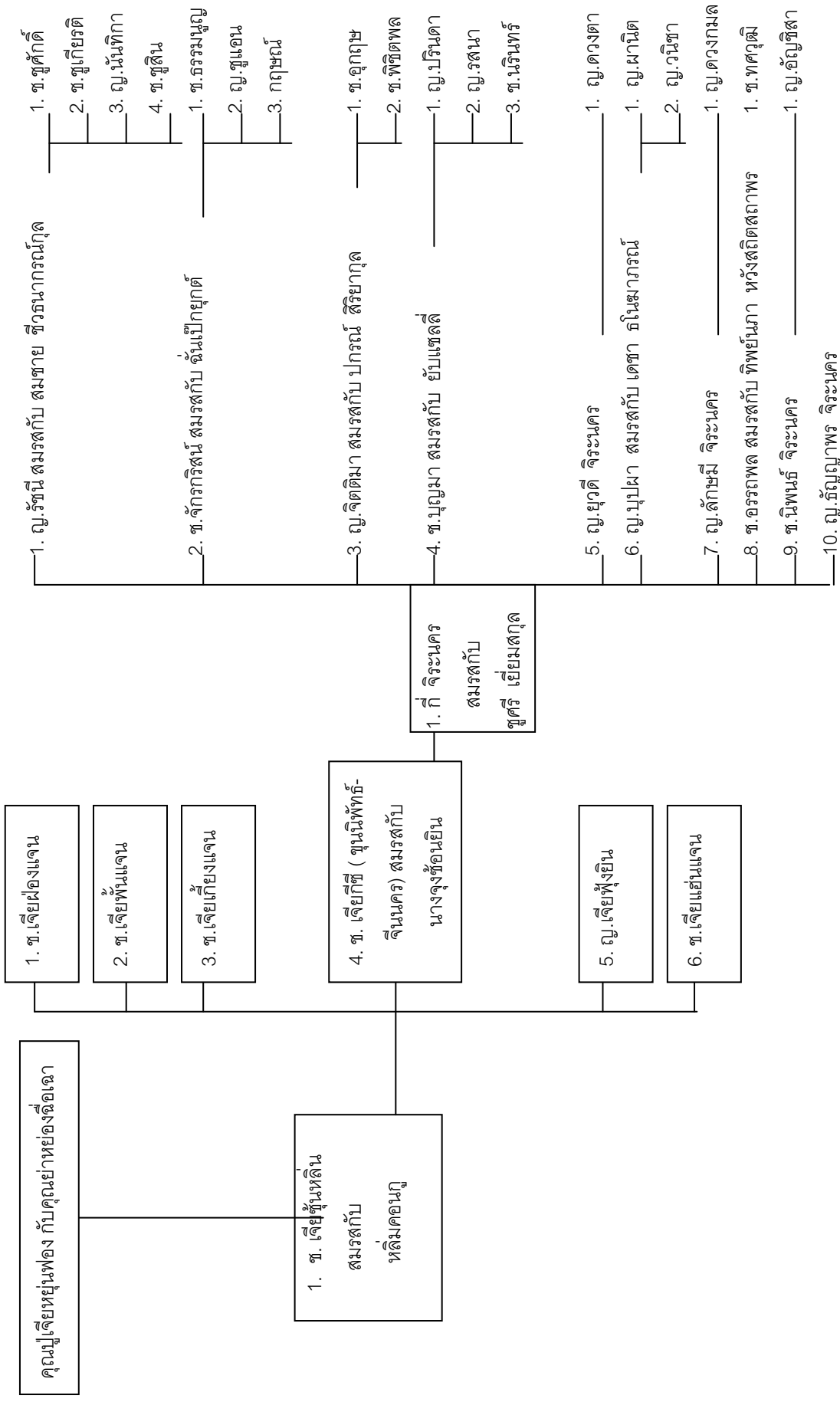
เจียพันแจน + ภรรยาสกุลลี

(พี่ชายคนที่สามของขุนนิพัทธ์จิระนคร)

¹ การจัดทำเรื่องผังสกุลของสายตระกูลจิระนคร นี้ได้จากเอกสารซึ่ง คุณ กี่ จิระนคร มอบให้แก่ผู้วิจัยในคราวที่ผู้วิจัยพา ศาสตราจารย์คนจีน จากมหาวิทยาลัยในประเทศจีนไปเยี่ยมท่านที่บ้าน ท่านใช้เวลาหลายสิบปีมากในการเก็บรวบรวมเป็นรูปเล่ม รวมทั้งได้เดินทางกลับไปสืบหาปูมบรรพชนของตระกูลแซ่ด้วย ผู้วิจัยได้นำมาใส่ไว้ท้ายบทเพื่อสืบทอดความตั้งใจของคุณกี่ จิระนคร และ เพื่อบันทึกเรื่องราวของประวัติศาสตร์สังคมของตระกูลจีน ตระกูลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อกำเนิด และพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ในอดีต เพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้นำไปศึกษาต่อ หากมีความผิดพลาดในการพิมพ์ชื่อนุคคลในสายตระกูล ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้

คุณปู่เจียหุ่มฟอง กับคุณย่าหย่องฮือเอฉา

1. ข.เจียผ่องแจน

2. ข.เจียพั่นแจน

3. ข.เจียเกี้ยงแจน

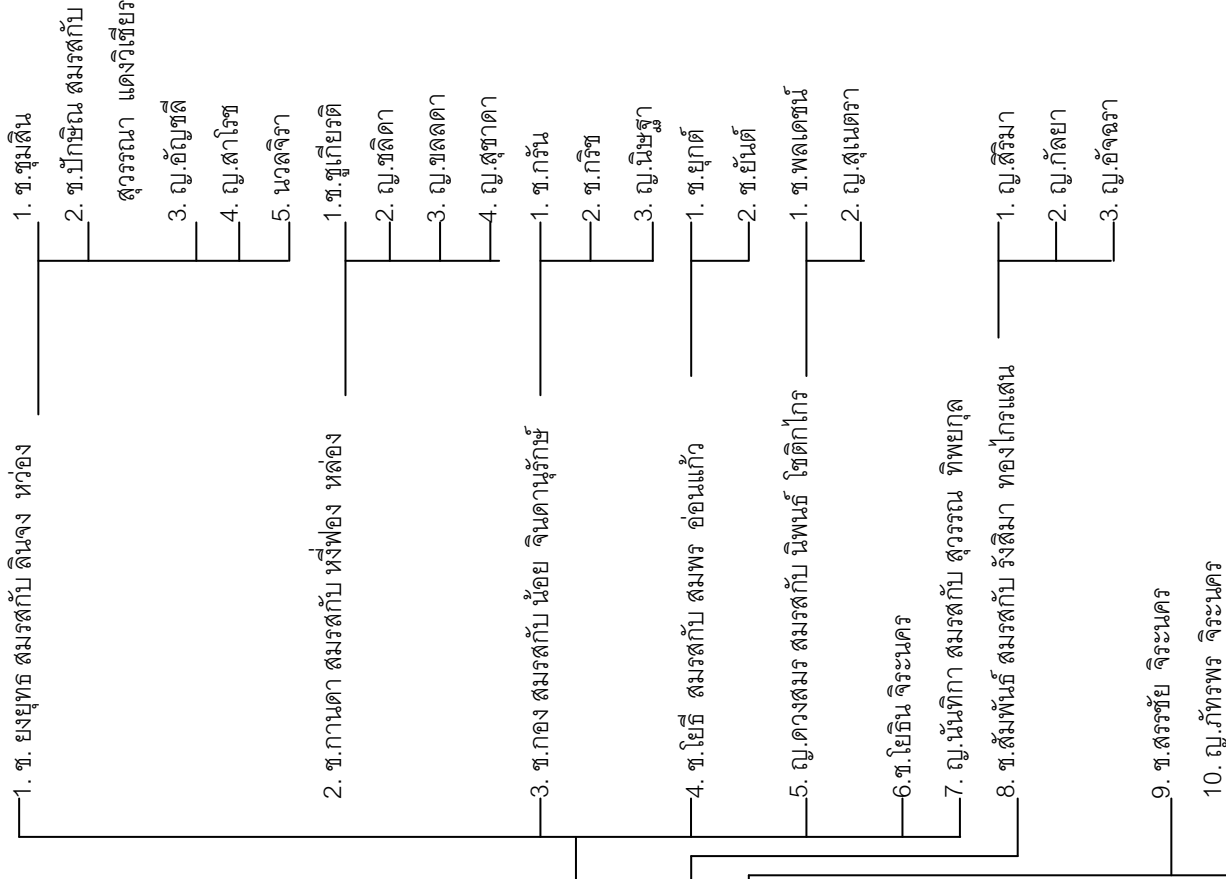
4. ข.เจียกัซ (ขุนนิพัทธ์-
จิ้นนคร) สมรสกับ
นางเลี่ยน แซ่ฮิว

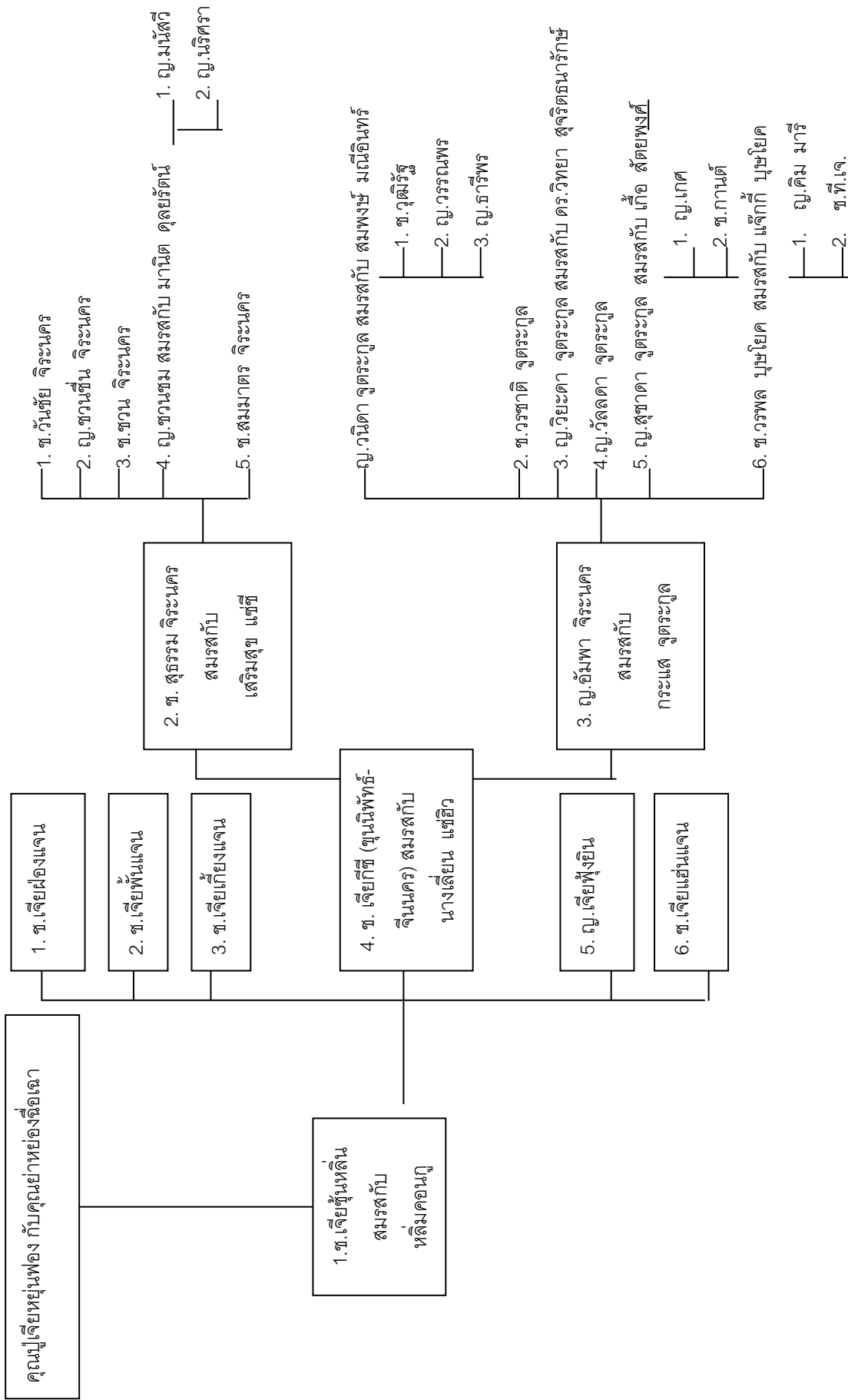
1. ข.เจียฮุ้น
สมรสกับหลิมคอนกู

1. สุกี๊ จิระนคร
สมรสกับ
นางกอบสุข แซ่ชี
วิล
เพ็ญศรี

5. ยู.เจียฟ่งยีน

6. ข.เจียฮั่นแจน

คุณปู่เจียหย่นฟอง กับคุณย่าหย่งฮ้อเจา

1.เจียซุ่นหลิน
สมรสกับ
หลิมคองกู

1.เจียผ่องแจน

2.เจียพันแจน

3.เจียเกียงแจน

4.เจียกีชี(ขุนนิพัทธ์)
สมรสกับ
นางเลี่ยน แซ่ฮิว

5.เจียฟ่งยिन

6.เจียแฮ่นแจน

4.เจียเจิต จิระนคร
สมรสกับ
ยงเที่ยง แซ่เลี้ยว

5.จินตนา จิระนคร
สมรสกับ
ฉั่วเตี้ยดัด

- 1.เจียชาญ จิระนคร

2.ญ.ทัชวาล ชูจิตต์บุตร สมรสกับ ลัดดา เจริญ

3.ช.เรวัต ชูจิตต์บุตร สมรสกับ นางภาเพ็ญ

4.ช.บุญทวี ชูจิตต์บุตร สมรสกับลาวีลย์ แซ่อู่

5.ช.สุนทร ชูจิตต์บุตร
- 1.ญ.ว่านฟ้า

2.ญ.สายรุ้ง

3.ช.รุ่งโรจน์

1.ญ.นิธรา

2.ช.นฤทธิ์

1.ช.อุทัยรัฐ

2.ญ.วรรณพร

3.ญ.ธารีพร

1.ญ.อดิสร ฉั่ว

2.ช.อดิพนธ์ จิระนคร สมรสกับ นางลัดดาวัลย์

3.ช.อดิศักดิ์ ฉั่ว สมรสกับ นางแผลลี

1.ณัฐวรรณ

1.ญ.ธีรินทร์

